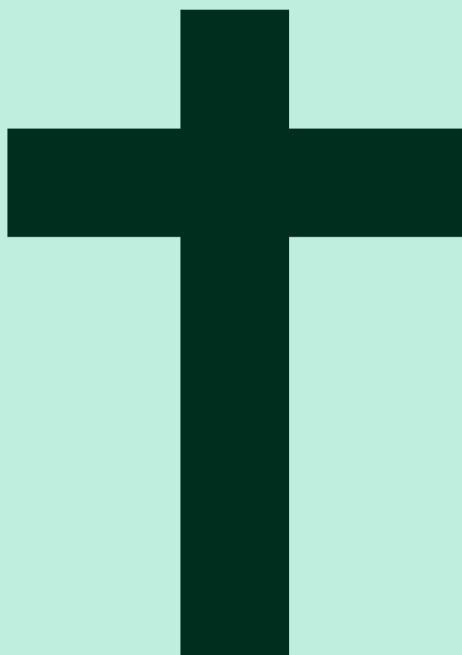

Nek Bible

Matthew, Mark, Luk, and John in the Nek Language of Papua
New Guinea

Nek Bible
Matthew, Mark, Luk, and John in the Nek Language of Papua New Guinea
Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek long Niugini

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Nek

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents.

For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-08-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 25 Aug 2023 from source files dated 9 Oct 2020
852e1e2e-4985-5348-9fba-a621d59eb829

Contents

Nek	1
Matayo	3
Maleko	57
Luka	90
Yoane	146

Nek Bible
New Testament portions in the Nek language of Papua New Guinea

Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek long Niugini

Nek Bible

New Testament portions in the Nek language of Papua New Guinea

Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek long Niugini

[nif]

Translation: 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Print publication, 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Web version
 © 2015, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

<http://pngscriptures.org>

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0>

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait

Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem **yu ken givim kopi long narepela manmeri.** Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas

tok klia dispela samting i kam long <http://tokplesbaibel.org>. Yu no ken kisim mani na salim dispela. **Yu mas givim nating.** Na tu, **yu no ken senisim Tok.**

Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa.

Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken **askim mipela.**

Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/legalcode>.

Sapos yu gat askim long dispela, **plis askim mipela.**

Table of Contents

Giñgít manda kindem Matayoli youkuk Ama Wapmañ Yesu indañguk

Yesu en ama wapmañ Devit endok sambat

¹ Anutuli Yesu en Mesia * nimbí taleñguk endok soliilok kot sambat wín ñíndiñ: Yesu endí ama wapmañ Devit endok sambat, tímbe Devit endí Ablaamdok sambat. ² Ablaam wín Aisak endok beu, Aisak wín Jekop endok beu, tímbe Jekop wín Juda gíta dal kwayañii endok besi. ³ Juda wín Peles gíta Sela endok beset. (Menjettok koi Tama.) Tímbe Peles wín Heslon endok beu, Heslon wín Ram endok beu. ⁴ Tímbe Ram wín Aminadap endok beu, Aminadap wín Nason endok beu, Nason wín Salmon endok beu. ⁵ Tímbe Salmon wín Boas endok beu. (Meñlok koi wín Rahap.) Tímbe Boas wín Obet endok beu. (Meñlok koi Rut.) Tímbe Obet wín Jesilok beu, ⁶ Jesi wín ama wapmañ Devit endok beu.

Tímbe Devit wín Solomon endok beu. (Solomon meñ wín dama Ulialok tamín pakuk.) ⁷ Tímbe Solomon wín Reoboam endok beu, Reoboam wín Abia endok beu, Abia wín Asa endok beu. ⁸ Tímbe Asa wín Jeosafat endok beu, Jeosafat wín Jeolam endok beu, Jeolam wín Usia endok beu. ⁹ Tímbe Usia wín Jotam endok beu, Jotam wín Ahas endok beu, Ahas wín Heskia endok beu. ¹⁰ Tímbe Heskia wín Manase endok beu, Manase wín Amon endok beu, Amon wín Josaia endok beu. ¹¹ Tímbe Josaia wín Jeoiakin gíta dal kwayañii endok besi. Nain wolonda Babilon nasili Israeal amatam kaikan giñginembi, endok kwelan kuñgulok yanañgip ñañgíliñ.

¹² Yesulok solii Babilon ña pakíliñ, walinin bíkap Yesu en indañguk endok kot sambat wín ñíndiñ: Jeoiakin wín Sealtiel endok beu, Sealtiel wín Selubabel endok beu. ¹³ Tímbe Selubabel wín Abiut endok beu, Abiut wín Eliakim endok beu, Eliakim wín Asol endok beu. ¹⁴ Tímbe Asol wín Sadok endok beu, Sadok wín Akim endok beu, Akim wín Eliut endok beu. ¹⁵ Tímbe Eliut wín Eleasa endok beu, Eleasa wín Matan endok beu, Matan wín Jekop endok beu, ¹⁶ Jekop wín Josep endok beu. Tímbe Josepti tamín Malia tímbe, Maliali wakan Yesu apmíñguk, koi Mesia kitiañ.

¹⁷ Wíndiñda ama sambat Ablaamdok plon kusei kímipi bíkap Devittok plon talelak wín 14, tímbe sambat wíndiñgangot Devittok plon kusei kímipi bíkap Babilon ñañgíliñ endok plon talelak wín 14, tímbe walinin ama sambat nombo inda-ta-bíumbi, Mesia indañguk endok kunakunatsi wín bo 14got.

Yesu indaindanlok kasat

¹⁸ Yesu Mesia indañguk wolok kasat wín ñíndiñ. Endok meñ Malia Josepta giñgít wílimíñgíliñ. Endí gama yakan nim kuñlímbi, Díndim Woñdi kundit tímbe, Maliali gwañgwa mójip tínguk. Wíndiñ indañmínguk wín inda-dakleumbi, ¹⁹ giñgítíñ Josep endí biup nandínguk. Gan endí ep tíndin kindem kuñgukta siñgi mayek nim mójup nandíñpi, gitakan biup nandínguk. ²⁰ Wíndiñ tímbe pi nanandi kena tíkuñlímbi, Wopum Anutuli añelo no nímulímbi, lat plon indañmímbi nínguk, “Josep, ama wapmañ Devit endok kombli, dik ñíndiñ nandí: Malia gwañgwa mójip tílak wín Díndim Woñ endoññan nanin, wala tímbe dik en tamga tímbe pi nímsíwíñ. ²¹ Gwañgwa apmekak en wakan amatamñii yomjílok toptop plon nanin epmekak, wala tímbe koi Yesu kítíukañ.” Añelolí wíndiñ nínguk.

²²⁻²³ Wopumdi plofet ama no damañgan kuñguk endok man plon ñíndiñ indauktok eñguk,

* **1:1:** Anutuli ama wapmañ no amatamñii epmektok ní-mulektok e-kwambíñ da tím bínguk. Ama wolok koi Juda amatamdok manda plon wín Mesia, tímbe Grik manda plon Klisto kítiañ.

“Nandañ. Wembe sim ama gita gama nim dounguk noli gwañgwa m+njip timbi, gwañgwa apm+umbi, endok koi Emanuel kit+nekal+ñ.” ✧

(Kot wolok kusei win ñ+nd+ñ, ‘Anutul+ nin gita kulak’). Manda wal+ bien indauktok nepek w+nd+ñ Malialoñ indañm+ñguk.

²⁴ Timbi Josepti dounan nanin m+lapi, Wopumdok añeloli molo manda niñguk wolok tuop klembi tiñguk. Endi tam+n Malia nañg+il+mbi, ilnan ñañg+m+k. ²⁵ Timbi endi wapat tamdok kuñgu gama nim kuñg+m+knan Malial+ gwañgwa apm+umbi, Josepti gwañgwa wolok koi Yesu kit+ñguk.

2

Soliña nandi-tale amal+ Juda amatamdok ama wapmañ komblin kanepi biñg+il+ñ

¹ Elotti Juda amatamdok ama wapmañ pal+ñ+il+mbi, Yesu gwañgwal+ Betleem it kwelan, Judia distrik wand+ñ indañguk. Timbi soliña nandi-tale amal+ maim lamb+lak kandañ nanin b+mbi, Jerusalem it kwelan tombi ² e-nandi+mbi eñg+il+ñ, “Gwañgwa Juda amatamdok ama wapmañ kuuktok indak endi kwet delok patak? N+nd+ endok soliña maim lamb+laknan indaumbi kañbi, ‘M+lelem tiñm+na’ embi kle bam+ñ.”

³ Timbi ama wapmañ Elot endi manda win nandi+mbi, nandum m+latañguk, timbi amatam Jerusalem kuñg+il+ñ git+ik endi bo w+nd+ñgangot tiñg+il+ñ. ⁴ Timbi Elotti tapma ama bies+ ba end+ikñe manda nandi-tale ama kit+semum b+umbi e-nandi+ timbi enguk, “Mesia endi it kwet delok sin+ik indauktok een?” ⁵ Eumbi tambane niñg+il+ñ, “Betleem it kwelan, Judia distrik kandañ. Neta, plofet ama noli Anutulok manda no ñ+nd+ñ youp biñguk patak,

⁶ ‘Betleem it kwet Judia kwelan, dikok kandañ telak dama no indambi, Israel amatamnai yanañg+pi yambi-d+ikñeukak, wala timbi dik Juda it kwet damandama tañ diwin endok p+mbiñ nim. Nim sin+ik.’ ✧

⁷ Timbi Elotti manda win nandi+mbi, soliña nandi-tale ama telak gitak entiañeum b+umbi, soliña wal+ dawanda sin+ik indañguk wolok en-nandi+k+il+ñ eumbi ni-dakleñg+il+ñ. Ni-dakleum nandi+mbi, ⁸ Betleem ñanel+ñdok en-mupi eñguk, “S+nd+ ñambi, e-lonji ti-k+il+ñ embi, gwañgwa win timbi indanekal+ñ. Timbi indaumbi, nombo undane b+m nanb+m nandi+mbi, nak bo w+nd+ñgangot ñambi, m+lelem tiñmetat.”

⁹ W+nd+ñ eumbi, endi Jerusalem bimbi, Betleem ñañg+il+ñ. Telak plon ñañ+pi, soliña maim lamb+laknan kandañ kañg+il+ñ wal+ b+ndambo inda-sembi, telak dama ti-semum ñambi, Betleem tomg+il+ñ. Tomb+mbi, soliñal+ gwañgwa pakuk it wolok plon ña kwambiñ dam pakuk. ¹⁰ Pal+m kañbi, walenji k+ndem daumbi, sil+sil+ wopum sin+ik timbi, ¹¹ it wolok g+nañnan loñg+il+ñ. Lombi, gwañgwal+ meñat pal+mbi kañg+il+ñ. Kañbi m+lelem ti-ñ+mbi, nepek kusei kusei tuan loloñ mep b+ñg+il+ñ win jimbi, t+m+it p+sapi, simba k+ndemda m+ñg+il+ñ. Win gol wak+it tuk m+il+ñ k+ndem siñgin plon saplesaplelok, ba nepek m+il+ñ k+ndem sinjilok wandin m+ñg+il+ñ. ¹² Timbi Anutul+ doulat plon Elottok kandañ nim undane ñanel+ñdok molo manda enb+mbi, endi telak tambon nolok isi kuseinan ñanepi ñañg+il+ñ.

Anutul+ Yesu gwañgwa ti+ke-kamaiñguk

¹³ Soliña nandi-tale amal+ ña-taleumbi, Wopumdok añelo noli doulat plon Joseptoñ indañm+mbi niñguk, “Ama wapmañ Elot endi mik amañii gwañgwa ñ+n lonji+mbi w+il+ k+imnel+ñdok en-mulepi tilak. Wala timbi dik m+lapi, gwañgwa meñat yanañg+il+mbi, Isip kwelan pi ñambi, wand+ñ kunekal+ñ, nak undane b+mbilok ganbetat wolok tuop.” ¹⁴ Eumbi, Josepti m+lapi, gwañgwa meñat yanañg+il+mbi, tim Isip kwelan ñanepi ñañg+il+ñ. ¹⁵ Ñambi, wand+ñ pat-ta-kuumbi, Elotti semb+ñguk.

Wopumdi plofet ama nolok man plon ñindin indauktok eñguk,
 “Ñina Isip kwelan kuumbi kitinmambi biniguk.” ✨

Win manda wali bien indauktok wakan endi Isip kwelan ña kuñglin.

¹⁶ Elotti solina nandi-tale amal julunit tinmingilin win ka-nandi-tombi, gimbit kolan timbi, mik ama en-mulimbi, Betleem it kwelan ba kwet diwin ñasiñgan pakañ wandin ña ngilin. Nambi, gwañgwa gwilat tipet nim makleñglin win gitik yandipmum kim-taleñglin. Neta, solina nandi-tale amal Elotta ñindin ningilinda timbi, “Nandi solina win ka-ta-binambi, gwilat tipet tilak.” ¹⁷ Nepek windin indaumbi, plofet Jelemaiali manda ñindin eñguk wolok bien inda-dakleñguk,

¹⁸ “Rama it kwelan kwawa indaumbi,
 mano kwilim wopum tañ.

Win Resellok komblinii endi gwañgwanjii gitik kim tale-sinik tañglinnda kut-blambla eumbi,

binelin dok en-busumbusuk ti nim ka biañ.” *

¹⁹ Ama wapmañ Elotti sembinigukta, Wopumdok añelo noli Joseptoñ Isip kwelan lat plon indanmimbi niniguk, ²⁰ “Gwañgwa wali kimbektok eñglin endi ip gitikkan kim-taleñglin, wala timbi dik mlapi, gwañgwa meñat yanañglimbi, Israel kwelan undane ñawit.” ²¹ Eumbi mlapi yanañgipi, Israel kwelan undane biniguk. Bi tombi, ²² ‘Elottok ñinañ Akelao endi beulok kinjan Judia distriktok ama wapmañ indambi yambi-dikñelak’ gitingit win nandimbi, kwet wandin ña kuupi misiniguk. Gan lat plon molo manda nandimbi, Galili distrik wandin ñambi, ²³ it kwet no koi Nasalet wandin ña pat-kuñguk. Plofet amal Mesiala “Nasalet ama ñinekalin” eñglinnda timbi Josepti wandin ña papi kuñlimbi, manda wali bien inda nguk.

3

Yoane tuk ii-sem kena tiniguk win endi Yesulok telak ti-dindimeñminiguk

¹ Yesuli gama Nasalet it kwelan kuñlimbi, Yoane amatam tuk i-sem liniguk endi Judia distrik wandin kwet silanin kambaññan wandinnan ña kuñpi, amatam gitingit manda ñindin enguk, ² “Nain nim ombataumbi, Kunum Molomdi amatam gitik inda ngan yambi-dikñeukak, wala timbi sindi ti-pañgipañgilembi, ginañji tambanewit!” ³ Win Yoanela ngan plofet Aisaiali manda ñindin embi youkuk patak,

“Kwet kambaññan silaninnan ama noli ñindin kitilak,
 ‘Wopumdok telak tinimbi,

ti-dindime kena tinminikalin.’ ” ✨

⁴ Yoaneli plofet ama no nomik dasidasin kamel domdi tindin win dasimbi, boñgunan bit gwilapti tembi pa kuliniguk. Timbi endok nanañ win gotak gita bupit tuk ko ngom kli ginañ nanin epbi pa naliniguk. ⁵ Timbi Jelusalem it kwet ba Judia distrik ba Jodan tuk tombo tombonan nanin amatam asupgandi endon bimbi, ⁶ yomji e-jamilaumbi, Jodan tuknan ginan tambatambatok tuk i-sem liniguk.

⁷ Timbi endi Falisi ba Sadusi ama asup tuk inepi bum yambimbi, ñindin enguk, “Sindi ama manji manbenji malet upmat nomik. Anutuli kolanjilok tuan ombi-samepi tilak. Sindi nokoñ bimbi, ñindin nandañ ba, “Tuk inetaminnda, endok gimbit wilambane-kotnetamin?” Nanandinji wali bien nim tilak! ⁸ Sindi ginañji tambaneñglinnda, wolok tuom ep tindinji kindem wolok bien daut nimumbi kana! ⁹ Nim kañbi, ginañjili manda julun ñindin enelin, ‘Nandi Ablaamdok sambatta timbi kolandok kinjan nim tikenekamin.’ Nak sanba nandiwit: Anutuli gumañ eumbi, sindok kinjan kawat ñali Ablaamdok sambat indanelin! ¹⁰ Kapinoñgo ipkan komba

✨ **2:15:** Hosea 11:1 * **2:18:** Jeremaia 31:15 Dama ngan Resel win Jekoptok tam in kuñguk, Josep git Benjamin endok meñjet. Juda amatamdi enda nandum endi endok menj wandin tilak. ✨ **3:3:** Aisaia 40:3

kuseinan kımıkımılın patak, wala tımbi kombalı bien kındem nım pa laliyañ wın gıtık jınımbi, komba gınañ silok.

¹¹ Amatam dıwıslı gınañjı tambaneñgılıñ wın sambı-nandınelıñdok nak tukgot i-samlet. Gan ama no sıngına kandañ indaukak endı Dındım Woñ gıt komba dındın i-samekak. Endı loloñ sınık, nak kambak ñandin ñalı kesi gwılap kiundılımettok tuop nım. ¹² Endı amatam kındem ba kolan ep danbepi tılak, wın amalı plaua nanañ mınjıp gıt gwılap ep danbi, bien wısi-kopi, gwılap ba kılıkılık siu dılak, wındıñgangot ama walı kındesı epbi, kolası komba kımıkım nımnat gınañ ep siu dınekalıñ.”

Yoanelı Anutulok Nıñañ Yesu tuk iñmıñguk

¹³ Nain wolonda Yesulı Galılı distrik bimbi, Jodan tuknan ña tombı, Yoanelı tuk iñmektok nıñguk. ¹⁴ Gan Yoanelı Yesulok kusei ka-nandı-tombı, “Wındıñ nım” embı, kımısip ñımbı nıñguk, “Dık mek nak tuk i-nameñ ñak. Nıteka tımbi nokoñ bılañ?” ¹⁵ Gan Yesulı tambane nıñguk, “Man ñındıñgıt nandı-nambı, nak elet wındıñ tı! Wındıñ tıñıpi, Anutulı dındım kuñgula elak wın tuopkan kımıt-klendetamık.” Wındıñ eumbı nandıñımbı, gınan tambatambattok tuk iñmıñguk.

¹⁶ Iñmı-taleumbı, wolongan tuk pawan lambı ipı kañguk wın: kunum tombımbı, Anutulok Woñdı mambaip wandın endok plon pıumbı kañguk. ¹⁷ Kañlımbı, kunum gınañ nanın manda no ñındıñ kıtıu pıumbı eñguk, “Ñıne nokok nıñana sınık. Nak gınañnalı en kasılembı, nandı-koñgom tıñmılet.”

4

Satandı Yesu tı-kuyuk tıñmıñguk

¹ Yesulı tuk i-taleumbı, Satandı tı-kuyuk tıñmektok Dındım Woñdı en nañgılımbı, kwet kambaññan sılaninnan ñañguk. ² Ñambı, tim sandap 40 nanañ gıtık kımısip tı-talembı, nanañ gawat kuñguk. ³ Tımbi tı-kuyuk amalı endoñ bımbı nıñguk, “Tıkap dık Anutulok Nıñañ sınık kulañda, kusaka tımbi dakleuktok kawat ñı pakañ enbımbı, kınjan nanañ indawıt.” ⁴ Eumbı, mandan wılabane-kopi tambane nıñguk, “Anutulok mandan ñındıñ youyoulın patak, ‘Nanañlıñgot kuñgu nım mılak. Nım. No en Anutulok man mandan kımıt-klombı tañgonelakta endı wakan kuñgunat tılak.’” ✧

⁵ Wınaña Satandı Yesu nañgıpi, Anutulok it kwet, Jelusalem, wandıñ ñambı, tapma it pendım malap plon lo kımıpi ⁶ nıñguk, “Ale. Dık Anutulok Nıñañ sınıkta, dıkopi ma pı! Neka, manda ñındıñ youyoulın patak, ‘Anutulı añeloñıı gambı-dıkñenelıñdok enbımbı, dıkok pıuñda kısılı gepmumbı, kawat nolı kesıka no nım youlekak.’” ✧

⁷ Eumbı, Yesulı tambane nıñguk, “Nım. Manda nombo ñındıñ youyoulın patak, ‘Dık Molomga Anutu endok gembın inda-dakleuktok tı-kuyuk nım tıñmekañ.’”

⁸ Wındıñda Satandı nombo nañgıpi, kwet jañgın ombap sınık no wolok plon lo kımıpi, kwet gıtık wolok gembın ba paman daulımbıñguk. ⁹ Daulımbı nıñguk, “Tıkap dık naka mılelem tı-nambı, nan-wowoñ tımbetañda, nepenepek kalañ ñın gıtık sınık dıkok bı-gametet.” ¹⁰ Eumbı nıñguk, “Satan, dık nambımbı ñau! Manda ñındıñ youyoulın patak, ‘Dık Molomga Anutu en noñganda mılelem tı-ñımbı, kuñguñga endok gıñgıt wılımekañ.’” ✧ ¹¹ Yesulı wındıñ eumbı, Satandı kak bim ñaumbı, añelolı bımbı tımbi platañgılıñ.

Yesulı amatam Anutulok kapmalnan kuñgula enı-daut tı-semguk

Yesulı Kunum Molomdok kenan kusei kımıkuk

¹² ‘Yoane tıkembi, it kwambıñ gınañ kımılın patak’ gıñgıt walı Yesulok pawañ gınañ pıumbı, nain wolondañgan endı Judia distrik bimbi, Galılı distrik undane ñañguk.

¹³ Gan endi il kusei Nasalet wandiñ nım kuñguk, endi Kapaneam it kwelan pit mlat tımbektok wandiñ ñambi kuñguk. It kwet win Galili tuk guañ baliliñ patak. Kwet win sambat tıpettoñ, win Sebulon git Naptali, endok kweset. ¹⁴ Plofet amalı nepek indauktok eñguk win inda-dakleuktok Yesuli Kapaneam ñañguk. Neta, plofet Aisaiali ñındiñ youkuk,

¹⁵ “Sebulon gıta Naptali endok kweset, win Galili kwet, wandiñ amatam asuptı kuañ, Judalok sambat endiñgot nım. Kwet win telak Galili tuk guañnan ñalak wandiñ patak, Jodan tuk tambon kandañ.

Amatam wandiñ kuañ enda ñındiñ elet:

¹⁶ amatam yomjılok kılım gınañ kuañ
enda Anutulı enlok kolsalen wopum kolı sale-semguk,
tımbi kımkmlok gıñgit kuañ endok kañdañ bo saleñguk.” ✧

¹⁷ Yesuli wandiñ ña tombi, kusei kımıpi, gıñgit manda ñındiñ eu piñguk, “Nain nım ombataumbi, Kunum Molomdi amatam gitik indağan yambi-dıkñeukak, wala tımbi sindi ti-paņgıpaņgılembi, gınañji tambanewıt!”

¹⁸ Tımbi nain nola Yesuli Galili tuk guañ baliliñnan ñañıpi, pis tiatia ama tıpet, dakwaya yambiñguk, win Simon koi no Petlo, tım kwayañ Andlu. Endi guañnan pis tiatia likset kop palımbi, ¹⁹ Yesuli yambım enguk, “Sitı bımbi, nak nep kle-kuumbi, nak ama tiatia kena san-daut ti-sametat.” ²⁰ Eumbi, wolongan likset bımbi, Yesu kle ña en gıta kuñgımık.

²¹ Tımbi Yesuli yousı ñañıpi, ama dakwayañgot tıpet nombo ep tımbi indağuk, win Sebedilok niñañıit Yakobo git kwayañ Yoane. Endi beset Sebedi git kıkeñ plon papi, pis tiatia lıksı gılıne-pakılıñ. Tımbi Yesuli kıtı-semumbi, ²² wolongan beset git kıkeñ kak bımbi, Yesu kle ña en gıta kuñgımık.

²³ Tımbi Yesuli Galili distrik tuop kle-gımbut kuñguk. Kuñıpi, amatam it kiyaunji gınañ enı-daut ti-sembi, Anutulı amatam nıtek yambi-dıkñelak wolok gıñgit manda kındem eu piumbi, amatam jımbat kusei kusei inda-semguk ep tımbi kındem dañgılıñ. ²⁴ Endi wındiñ tımbımbi, koi gıñgıttı Silia provıns tuop pındı dağuk. Tımbi amatamdi jımbatsıat gitik endoñ yanağıpi bıñgılıñ, win ama jımbat ba piñgıp gawat kusei kusei inda-semguk, ba ama yal kolanjıat, ba ama kım katap tañgılıñ, ba ama kesıt kuñgulok tuop nım gitıkkıan endoñ yanağıp bıumbi, ep tımbi kındem dañgılıñ.

²⁵ Tımbi amatam kımın wopum Galili nanin, ba Dekapolis, Jelusalem, Judia, ba Jodan tuk tambon kandañ nasi endi endoñ pa bımbi kle kuañgılıñ.

5

Kunum Molomdi amatam nıtein yambi-dıkñelak?

¹ Tımbi Yesuli ama kımın wopum kle kuñgılıñ yambımbi, kwet kımınnan lombi pipakuk. Pipalımbi, gwañgwañıılı endoñ bım kımın tımbımbi, ² kusei kımıpi, ñındiñ enı-daut ti-sembi enguk,

³ “Amatam Anutulok dainan nisıla nandum piımbiñen tılak endi wakan Kunum Molomdi yambi-dıkñelak,
wala tımbi endi amatam dıwin yapma kle-pakañ.

⁴ Tı-blamblae tımbi mano ti-kuañ
endi wakan Anutulı en-busumbusuk ti-semekak,
wala tımbi endi amatam dıwin yapma kle-pakañ.

⁵ Kayombıneımbi kuañ
endi wakan Anutulı kwet gitik endok gıñgit wisem-taleñguk win kasılenekalıñ,
wala tımbi endi amatam dıwin yapma kle-pakañ.

✧ 4:16: Aisaia 9:1-2

⁶ Anutulok dainan dɪndɪm kunelɪndok nandi-koŋgom wopum tañ endɪ wakan Anutulɪ ep tɪmbɪ plap taumbi, wolok tuop tɪnekalɪñ, wala tɪmbi endɪ amatam dɪwɪn yapma kle-pakañ.

⁷ Nosiila gɪnañ busuk tɪ-semañ enda wakan Anutulɪ wɪndɪngot gɪnañ busuk tɪ-semekak, wala tɪmbi endɪ amatam dɪwɪn yapma kle-pakañ.

⁸ Gɪnañjɪ Anutulañgot biñmañ endɪ wakan kunum gɪnañ ñambi, Anutu kanekalɪñ, wala tɪmbi endɪ amatam dɪwɪn yapma kle-pakañ.

⁹ Mik gimbit nain plon kulan busuk tɪmbi indañ endɪ wakan Anutulɪ ‘wembe gwañwanai’ enbekak, wala tɪmbi endɪ amatam dɪwɪn yapma kle-pakañ.

¹⁰ Amatam Anutulok man tañgoneañda tɪmbi, mɪlap kusei kuseilɪ inda-semlak endɪ wakan Kunum Molomdɪ yambi-dɪkñelak, wala tɪmbi endɪ amatam dɪwɪn yapma kle-pakañ.

¹¹ Kwapme kwapme amatamdɪ sɪndɪ gɪngɪtnai kuañda tɪmbi kosɪ tɪmbɪ kolaumbi, mɪlap kusei kusei sambɪ, juluñit manda kolan kusei kusei sɪndok plon embi, siñgiñjɪ siañ, nain wolonda sɪndɪ amatam dɪwɪn yapma kle-pakañ. ¹² Neta, tuanjɪ wopum kunum gɪnañ pat-samlak, wala tɪmbi walenjɪ kɪndem daumbi, sɪlɪsɪlɪ tɪnekalɪñ. Amatamdɪ plofet ama damañgan kuñgɪlɪñ enda bo wɪndɪngangot mɪlap kusei kusei tɪ-semmañgɪlɪñ.”

Kunum Molomdok kapmainan nɪtek kulok?

¹³ Yesulɪ yousɪmbi, gwañgwañiila ñɪndɪñ enguk, “Palañdɪ* kena tɪlak wolok tuop sɪndɪ amatam gɪtɪktok boñgɪpsɪnan wɪndɪngangot tañ. Gan palañdok koŋgom pɪ-taleumbi, nek ñala bɪndambo koŋgom dawɪk? Wɪndɪñ tɪndɪlok tuop nɪm. Palañ wandin walɪ kena nɪmnat, wɪn slak kwet plon yalɪmulɪm ñaumbi, ama kesɪsɪlɪ yalɪ-pañgɪpmañ.

¹⁴ It kwet no jañgɪnnan indañgan palɪmbi, nepek nolɪ nɪm masipmek. Wɪndɪngangot sɪndɪ kwelalok amatam endok kolsalen. ¹⁵ Ama nolɪ kolsalen pɪndopi, kambottɪ tapliwɪk ba? Nɪm a. Endɪ wɪn indañgan kɪmɪlɪmbi, it gɪnañnan pit mɪlat tañ gɪtɪk enda kolɪ sale-semlak. ¹⁶ Wɪndɪngangot sɪndok kolsalenlɪ amatam kolɪ sale-semsemlok. Kusei ñɪndɪñda wɪndɪñ tɪlok: endɪ sɪndok kunditsɪ kɪndem ka-nandañda tɪmbi, Bepsɪ kunum gɪnañ patak en nɪ-kɪndem danekalɪñ.”

¹⁷ Yesulɪ yousɪmbi enguk, “Sɪndɪ naka ñɪndɪñ nɪm nandi-nambi enekalɪñ, ‘Anutulɪ endɪkñe manda Moselok kiinan kɪmɪt-nɪmguk, tɪmbi plofet amalɪ manda nɪnɪ-daut tɪ-nɪmgɪlɪñ. Yesulɪ manda wakan wialettok indañguk.’ Sɪndɪ wɪndɪñ nɪm enekalɪñ. Nak manda wɪn wialettok nɪm indañgut, tambo nak wolok kusei tɪmba inda-dakleuptok indañgut. ¹⁸ Nak biañgan sɪnɪk sanba: kunum kwet patekamɪk tuop endɪkñe manda youp bimbɪn pakañ walɪ gɪtɪk papat kwambiñ patnekalɪñ. Wɪn Anutulɪ nepek indauptok elak wɪn gɪtɪk gama nɪm indañlɪmbi, endɪkñe manda lakat sɪnɪk nolɪ bo no nɪm paitnekalɪñ. Nɪm sɪnɪk. ¹⁹ Wɪndɪñda tɪkap sɪndɪ endɪkñe manda lakat sɪnɪk wandin no lapɪpi, amatamdɪ wɪndɪngangot tɪnelɪndok enɪ-daut sem tɪ-semañ, Kunum Molomdɪ sɪnda nandum gɪngɪtñiilok boñgɪpsɪnan pɪmbiñen sɪlanin sɪnɪk tɪlak. Gan tɪkap sɪndɪ endɪkñe manda gɪtɪk tañgonembi, amatamdɪ wɪndɪngangot tɪnelɪndok enɪ-daut sem tɪ-semañ, Kunum Molomdɪ sɪnda nandum gɪngɪtñiilok boñgɪpsɪnan loloñ tɪlak.”

* 5:13: Palañ wɪn monɪk manda plon sol.

²⁰ Yesuli yousimbi enguk, “Dindim kuñgula nak ñindiñ sanlet: endikñe manda nandi-tale ama git Falisi ama endi endikñe manda youyoulin patak win gitik kimittkle-kiliñ eañ. Tikap sindi ama win nim yapma klembi, Anutu nitek kuneliñdok nandilak windiñ nim kunekaliñda, sindi Kunum Molomdok giñgitñii nim indanekaliñ.

²¹ Sindi ama damasila manda ñindiñ enenin win nandi-taleañ, ‘Dik ama no nim wili kimbekak. ✧ No en ama no wili kimbekakta, endi manda plon kimittok.’ ²² Gan natna ñindiñ sanlet: no en nolla gimbit tilakta, en manda plon kimittok. Ba no en nol manda winjit nimbini suambatak, en wakan ka-dikñelok min wopum ginañ kimittok. Ba no en nol ñindiñ nilak, ‘Dik ama kamen sinik’, endi jimbini dok komba ginañ ni-muttok. ²³ Wala timbi dik tapma timbepi sisuetnan ña ipi, nokali nandi-kola ti-gamek win nandi-siwitañda, ²⁴ kak, nepenepeka sisuet kuseinan kimipi, dindim gan ña noka timbi indaumbi, en gita manda e-sale timbi, not busuk tndekamik. Windiñ ti-tale-bimek, kindem ñambi tapma timbekañ. ²⁵ Ba tikap ama noli manda plon gapilep tilakta, siti telak plon yakan ñandemik, wolondañgan plapkan sinik tambon ti-dindimelok manda en gita eum dindim eukak. Nim kañbi, ama wali kañ-dan amalok kiinan gapilimbi, kañ-danli bo tem dumanlok kiinan gapilimbi, endi gepmbi, it kwambiñ ginañ gapilek. ²⁶ Nak biañgan sinik ganba: dik it kwambiñ ginañ papi, minem ombimilok een win ombi-taleumek gambiumbi piukañ.

²⁷ Manda ñindiñ damañgan een win sindi nandi-taleañ, ‘Dik ama nolok tam in gita telak joñgo nim kuukañ.’ ✧ ²⁸ Gan natna ñindiñ sanlet: ama noli tam no ka-galkta tilakta, en wakan ikan enlok ginan nanandin ginañ tam win en gita telak joñgo kulak. ²⁹ Windañda tikap dauka tombonli gep tiañeumbi, yomdok sisoñ plon pi piwiiñ ñala dauka win gitnei kopi, dauka tombongot kuukañ. Nim kañbi, gwilapka gitik jimbini gep kolim piuañ a. ³⁰ Ba tikap kika tombonli gep tiañeumbi, yomdok sisoñ plon pi piwiiñ ñala kak dombi kopi, kika tombongot kuukañ. Nim kañbi, gwilapka gitik jimbini ñauñ a.

³¹ Timbi damañgan ñindiñ pa eñgiliñ, ‘No endi tam in kle-kolep tilakta, wolok tuop kundit yout daklembi miukak.’ ✧ ³² Gan natna ñindiñ sanlet: tam telak joñgo nim kuñguk en slakan nim kle-kokottok. Neta, ama no en tam in wandin kle kolimbi, wapai komblin tikewikta, ama wali tam in wakit endok wapai komblin yom plon yapilimbi, telak joñgo kundemik.

³³ Sindi ama damasila ñindiñgangot enenin win nandi-taleañ, ‘Dik manda e-kwambiñ dañguñ win nim maklembi tambilekañ. Dik Wopumdok dainan nepek nek tndilok e-top tiñguñ wolok tuop timbekañ.’ ✧ ³⁴⁻³⁵ Gan natna ñindiñ sanlet: e-kwambiñda manda no nim enekaliñ, win kunum ba kwet ba Jerusalem wolok plon nim enekaliñ. Ñindiñda: kunum ginañ Anutuli pipapi, amatam yambi-dikñelak, timbi kwetti win kesilok gembañ timbimbi, kesi wolok plon kimittak. Timbi Jerusalem win Ama Wapmañ wopum endok il kwel. ³⁶ Timbi dik kumbañga sak bip ba satnin timbi indauktok tuop nim, wala timbi kumbañgala bo nim e-kwambiñ daukañ. ³⁷ Ama noli nepek nola san-kaumbi, dindim gan tambanembi, ‘Oñ’ ba ‘Nim’ ninekaliñ. Tikap sindi mandanj timbi kwambiñ daneliñdok nandañ win Kolan Molomdok kandañ nanin bilak.”

³⁸ Yesuli yousimbi enguk, “Sindi manda ñindiñ damañgan een win nandi-taleañ, ‘No en ama nolok dai timbi kolaukta, endok dai bo timbi kolalok. Ba no en ama nolok man kwandai wili giloñmekta, endok man kwandai bo wili giloñmilok.’ ✧ ³⁹ Gan natna ñindiñ sanlet: ama no kolan ti-samumbi, tambon nim ombiñminekaliñ. Nim sinik. Tambon sindi ñindiñ tinekaliñ: tikap ama noli bumga tombon wilekta, tombon

✧ 5:21: Kisim Bek 20:13 ✧ 5:27: Kisim Bek 20:14 ✧ 5:31: Lo 24:1 ✧ 5:33: Wok Pris 19:12, Namba 30:3, Lo 23:22 ✧ 5:38: Kisim Bek 21:24, Wok Pris 24:20, Lo 19:21

wɨndiñgot wilektok tambaneñmekañ. ⁴⁰ Ba tɨkap ama noli kiupiñga kasileuktok manda plon gapilepi nandilakta, sauloñga wɨndiñgot biñmekañ. ⁴¹ Ba tɨkap ama noli kaikan gan-giñgɨnembi, nepenepeli wɨn kwet kɨmɨn noñgan † wolok tuop bembɨ ñañmeñdok elakta, dɨk kwet kɨmɨn tɨpet wolok tuop bembɨ ñañmekañ. ⁴² Ba tɨkap ama noli nepek nola gan-nandi tɨlakta mɨukañ, ba nepeka no nain dumangot tɨke-kuup ganlakta nandiñmekañ.

⁴³ Sɨndi damañgan ñɨndiñ een wɨn nandi-taleañ, ‘Dɨk nokala gɨnañ kɨndem tɨñmekañ, tɨmbɨ kanjɨkkala nandi-kola tɨñmekañ.’ ✧ ⁴⁴ Gan natna ñɨndiñ sanlet: kanjɨksiila gɨnañ kɨndem tɨ-semnekalɨñ, ba ama mɨlap kusei kusei tɨ-samañ enda Anutulɨ gwɨlam tɨ-semektok nɨmolo tɨ-semnekalɨñ. ⁴⁵ Wɨndiñ tɨñpi, sɨndi kunum Bepsɨlok wembe gwañgwa kuañ wɨn inda-dakleukak. Neta, endi ama gɨtɨkkan, wɨn ama kɨndem mandan kɨmit-kleañ wakɨt ama kolan mandan wɨkañ enda gɨtɨk maim koli sale-sembe, gwɨ nɨ-mut-semalak. ⁴⁶ Tɨkap sɨndi ama gɨnañ kɨndem tɨ-samañ endañgot gɨnañ kɨndem tɨ-semneliñda, nektok kuseila Anutulɨ tambon ombi-samek? Wɨn takis epep ama kolan ‡ endi bo telak wakangot kleañ wɨn! ⁴⁷ Ba tɨkap sɨndi nosiilañgot not tɨ-semañda, kunditsɨ walɨ amatam dɨwɨn endok kunditsɨ nɨtek maklewɨk? Amatam Anutu nɨm nandiñmañ endi bo wɨndiñ nɨm tañ ba?”

⁴⁸ Yesulɨ wɨndiñ embɨ yousɨmbɨ, dɨndɨm kuñgula manda eñguk wolok bien wɨn ñɨndiñ enguk, “Kunum Bepsɨlok gɨnan nanandɨn ba ep tɨndɨn wɨn gɨtɨk kɨndem ba dɨndɨm sɨnɨkgot. Wɨndiñda tɨmbɨ sɨndok gɨnañ nanandɨnjɨ ba ep tɨndiñnjɨ bo gɨtɨk kɨndem ba dɨndɨm sɨnɨkgot palekak.”

6

Gɨnañ tiptok kena nɨtek tɨlok

¹ Yesulɨ yousɨmbɨ, gwañgwañiila enguk, “Sɨndi gɨnañnjɨ tiptok kena tɨñpi ka-kiliñ embɨ, amatamdok dausɨnan ep tɨndɨnjɨ sambɨ-dakleneliñdok nɨm tɨnekalɨñ. Nɨm kañbi, Besɨ kunum gɨnañ patak endi tuanjɨ tambon nɨm ombi-samek.

² Ama manjɨ manbenjɨ malet nomɨk endi it kiyau gɨnañ ba ipaka boñgɨpnan gɨñgɨli wopumgan tɨñpi, mɨnem nepenepek ama pɨmbɨñesɨla emañ, wɨn amatamdɨ kosi gɨñgɨt tɨke-loneliñdok wɨndiñ tañ. Nak biañgan sanba: endi tuanjɨ ikan kasɨle-taleañ. Wala tɨmbɨ nain nola ba nola dɨk plap kena tɨñpi, wɨndiñ nɨm tɨmbekañ. ³⁻⁴ Dɨk ama pɨmbɨñesɨ ep kɨmɨliñpi, plap kenañga tɨlañ walɨ dausɨnan sembɨn palektok dɨk kɨka dɨndɨmdɨ nek tɨlak wɨn kɨka kepmala nɨm nɨmbekañ. Tɨmbɨ Bepkalɨ nepek dausɨnan sembɨn indalak wɨn kalakta endi tuan ombi-gamekak.

⁵ Ama manjɨ manbenjɨ malet nomɨk endi it kiyau gɨnañ ba telak balambalak ba pañga indanan ipi, nɨmolo tɨnepi nandañ, wɨn amatamdɨ yambi-dakleneliñdok wɨndiñ tañ. Nak biañgan sanba: endi tuanjɨ ikan kasɨle-taleañ. Wala tɨmbɨ nain nola ba nola dɨk nɨmolo tɨñpi, wɨndiñ nɨm tɨmbekañ. ⁶ Dɨk nɨmolo tɨmbepi, dɨtñañgan doundou ika gɨnañ lombɨ, yamañga sipbi, Bepka kwet sembɨn patak enda nɨmolo tɨñmekañ. Tɨmbɨ Bepkalɨ nepek dausɨnan sembɨn indalak wɨn kalakta endi tuan ombi-gamekak.

⁷ Amatam anutu juluñgan nɨmolo tɨ-semañ endi manda sɨlanin asup pinapi, ‘Nɨmolo ombapnɨla nandi-nɨmetak’ wɨndiñ nandiñpi pa tañ. Gan sɨndi nɨmolo tɨnepi, ⁸ endok nɨmolonjɨlok telal nɨm klenekaliñ. Sɨndi Bepsɨla nepek nola gamañ nɨm nɨnandiñlɨmbɨ, nekta lonjɨañ wɨn endi ikan nandi-talelak. ⁹ Wɨndiñda nɨmolo ñɨndiñ tɨnekalɨñ,

† 5:41: Grik manda kesɨk yali ñañañ 1,000ndok tuop elak, wɨn Roma amalok mail noñgan ba 1.5 kilomita netepok.

✧ 5:43: Wok Pris 19:18 ‡ 5:46: Juda amalɨ takis epep amala nandum endi takis epñpi, amatam juluñt tɨ-sembe, Judalok kanjɨksi, wɨn Roma ama, not tɨ-semañ, wala tɨmbɨ endi Anutulok dainan ñaneliñdok tuop nɨm.

‘Kunum Bepni, dikok koka win giñgiñgan ti-gamlok.

¹⁰ Dik amatam gitik nip timbi giñgitgai indambi, kunum ginañ kuañdi mañga tañgoneañ wíndiñgangot nindi kwelan ñolok tañgoneneñ.

¹¹ Dik nanañ sandap ñolok tuop nímíñ.

¹² Níndi amatamdi yom ti-nímañ win bi-semamíñ, wíndiñgangot dik yomni bi-nímíñ.

¹³ Dik ti-kuyuk plon ním nímbiwíñ, tambo kolandok kiinan nanin nípímíñ.’

¹⁴ Nandañ. Síndi amatam ep tíndíñji kolan win bi-semnelíñda, Bepsi kunum ginañ patak endi bo síndok yomji bi-samekak. ¹⁵ Gan, tikap síndi amatam ep tíndíñji kolan ním bi-semnelíñda, Bepsi endi bo ep tíndíñji kolan ním bi-samekak.”

¹⁶ Timbi Yesuli yousímbe enguk, “Ama man manbenji malet nomik endi nanañ gitik kímísip tíñipi, dei blamblae ba ti-kolakola embi, nanañ kímísip tañ win amatam dausinan inda-daklenelíñdok. Nak biañgan sanlet: endi tuanji ikan kasile-taleañ. Wala timbi nain nola ba nola síndi nanañ gitik kímísip tíndilok telak kímít-kleñipi, wíndíñ ním tínekalíñ. ¹⁷ Dik nanañ gitik kímísip tíñipi, tuk imbi, kumbañga sak youlekañ. ¹⁸ Wíndíñ tímbeñda, dik nanañ kímísip tíñipi win Bepka kwet sembin patak en noñganlañgot inda-daklewíñ, amatamda ním. Timbi Bepkalí nepek dausinan sembin indalak win kalakta endi tuan ombi-gamekak.”

¹⁹ Timbi Yesuli yousímbe enguk, “Kwelan ñolok kwínakam ba bapapti nepenepek tímbe kolalak, tímbe kumbu amalí it wiapi, kumbu tañ. Wala tímbe síndi gwílaptok kenañgot tímbe, nepenepesi tuan wopum kwelan ñolok pat-samektok ním tí-jumít tínekalíñ. ²⁰ Tambon síndi tuanji kíndem win kunum ginañ pat-samektok tí-jumít tínekalíñ. Win kunum ginañ kwínakam ba bapapti nepek no ním tímbe kolalak, tímbe kumbu amalí bo it wiapi, kumbu ním tíañ, wala tímbe tuanji ním pailekak. ²¹ Kusei níndíñda tímbe wíndíñ tíndilok sanlet: nepek nekta sínik nandum loloñ tilak walañgot ginañ nanandíñjilí pat-samlak.

²² Daut endi tipala nomik, endi píñgípnílok kolsalen. Tikap daukali kíndem patakta, kolsalenlí píñgípká ginañ gitik kolí salelak. ²³ Gan, tikap dauka kolanla, píñgípká ginañ gitik kílime-patak. Wíndíñda tímbe, tikap nepek gep kolí salelok walí kílim indañgukta, biañgan kílim mulum ginañ kulañ.”

Anutu en noñganla kena tíñmílok

²⁴ Timbi Yesuli yousímbe, gwañgwañiila enguk, “Kena gwañgwa sílanin endi molom típettok kena tí-semektok tuop ním. Wíndíñ tímbehta, molomñín nola not tíñímbe tíke-kwambíñ dambi, molomñín nola nandí-kunjíti tambí, síngi wílimék. Wíndiñgangot síndi nepek típelat, win Anutu gít mímém kwílikwíli, endok kena tínelíñdok tuop ním.

²⁵ Wala tímbe níndíñ sanba nandíwít: síndi kuñgunjíla ba gwílapsíla nandímbe, nanañ tuk ba dasindasinjí tuop pat-samlak wala nandí-bendí ním tínekalíñ. Biañgan sínik: nepek nek níalí bien sínik? Win kuñgunjíli nanañ maklelak, tímbe gwílapsíli dasindasinjí maklelak. ²⁶ Síndi moník yambí nandíwít: endi nanañ típímbe met-na wísi-kot wíndíñ ním tañ, gan síndok Bepsi kunum ginañ patak endi ep towilak. Tímbe nítek? Síndi moník endok pímbíñ ba? Ním a! Síndi endok loloñ sínik, wala tímbe endi wíndiñgangot sep towilak. ²⁷ Ba síndoññan nanin ama nin níalí sínik kuñgunla nandí-bendí wopum tíñipi, kuñgun lakat nombo guma yousum ombatawík?

²⁸ Tímbe dasindasinjíla nekta nandí-bendí wopum tañ? Síndi pepekañgolalok paman klinan indambi pakañ win ka nandíwít: endi dasindasinjílok kena ním tañ, ²⁹ gan pamanjí win kíndem bien sínik. Nak wala níndíñ sanlet: ama wapmañ

Solomon endi dasindasin pamanat dasiñguk, gan endok pama win kli wolok paman nim makleñguk. ³⁰ Kli nepek pamanji mangan indambi, desa yañetambi bindip pilak win bo Anutu en dasindasinji emlakta, nitek timbi endi dasindasinji nim timbi inda-samek? Nanandi-kiliktiñji lakat nim pat-samlak ba? ³¹ Windiñda sindi nandi-bendi timbi, ñindiñ nim enekaliñ, 'Nindi nanañ tuk nek ep na tinekamñ?' ba 'Nindi dasindasin nek dasi kunekamñ?'

³² Ama nindi Anutu biañgan en nim nandiñmañ endok ginañji ba nanandinjili nepenepek gitik wandindokgot pat-semalak. Timbi kunum Bepsiñ ñindiñ nandi-sam-talelak: sindi nepek gitik win nim pat-samekta guma nim kuneliñ, wala timbi nepek wala nandi-bendi wopum nim tinekaliñ. ³³ Sindi ginañ nanandinjili dama nepek ñala kimilim pat-samekak: sindi Anutulok giñgitñi indam kumbi, dindim kuñgu kunekaliñ. Windiñ tinekaliñda, nepek diwin gitik wandin wali bo inda-samekak. ³⁴ Wala timbi sindi desa nek indauk wolok man nandi-bendi wopum nim tinekaliñ, win desalok giñgit. Sandap nolok mlap win sandap wolok tuop. Nim kañbi, yousimbi e-ta-ñaumbi mlatauk."

7

Sindi amatamdi nek ti-samneliñdok nandañ, windiñgangot enda ti-semnekalñ

¹ Yesuli manda yousimbi ñindiñ enguk, "Sindi amatamdok ep tindinji kañ-danbi, endi kolasì windiñ nim enekaliñ. Nim kañbi, Anutuli sinda windiñgangot ti-samek. ² Nekta, telak nitek plon sindi amatam yambi-dan ti-semañ, windiñgangot Anutuli bo sambì-dan ti-samekak. Timbi kusei nitektok tuop sindi amatam yambi-dan ti-semañ, kusei wolok tuopkan Anutuli bo sambì-dan ti-samekak.

³ Di k nitek timbi nokalok dainan kilikilik minam win kalañ, gan ditnalok dauka ginañ komba bem pakamlak win nim ka-daklelañ? ⁴ Ditnalok dauka ginañ komba bem windiñ patakta, nitek nokala ñindiñ tuop nimbeñ, 'Notna, nak dauka ginañ kilikilik patak win klewa lambi-gamek.' ⁵ Di k ama juluñgandok. Dama ditnalok dauka ginañ komba bem patak win kle-kopmek, siñgi kindem dei-kiliñ embi, nokalok dai ginañ kilikilik minam patak win kle-kolekañ.

⁶ Sindi nepek no Anutulok giñgit wilimimwin win tikembi, kamotta nim emnekalñ. Nim kañbi, kamottì undanembi, sinla sep saneliñ. Ba sindi sinlok kokomji tuan lolon win bitta nim emnekalñ. Nim kañbi, bit kesisili yali mina dam kotneliñ." *

⁷ Yesuli yousimbi, nimolo tindila ñindiñ enguk, "Sindi nepek nola tipikañ wala ni-nandi tinekaliñ, timbimbi nandi-samekak. Sindi nepek nola lonjimbi tipikañ wala lolonji tinekaliñ, timbimbi nepek wolok bien kanekaliñ. Sindi yaman wìwìt tinekaliñ, timbimbi Anutuli pisat-sambi sep plaptaukak. ⁸ Win kusei ñindiñda: ni-nandañ tuop nandi-semalak. Lonjañ tuop bien kañ. Yama wikañ tuop yama pisat-semekak. ⁹ Sindoññan nanin nindi niñañ nanañla eumbi kawat miwìk? Nimbek noli tuop nim. ¹⁰ Ba pìsla eumbi, malet no nim nanalok kindem miwìk ba? Win bo tuop nim. ¹¹ Sindi ama yomat, gan nepenepek kindem gwañgwa bisatsila emneliñdok nandi-kiliñ eañ. Windiñda timbi, sindi ñindiñ sinik nandiwit: Bepsi kunum ginañ patak endi mek sapma klembi, nepenepek kindem ama nindi enda ni-nandañ enda guma emekak.

¹² Sindi amatamdi nek ti-samneliñdok nandi-koñgom tañ, windiñgangot enda ti-semnekalñ. Manda wali wakan endikñe manda Moseli kimìt-nimnguk ba manda plofet amalì nini-daut ti-nimgiliñ wolok kusei timbi inda-daklelak.

¹³ Sindi yama gik wandiñ lonekaliñ. Jimbiñ ñañalok yama win wopum, timbi telak jimbiñ kandañ ñalak win basakñanen, ba kesitti ñañalok pañgitnin, wala timbi

* **7:6:** Yesuli e-yout manda windiñ eñguk win endi Anutulok giñgit manda kindem wala nandum tlal tilak ama wandisi wala nim enendok eñguk.

amatam asupgandi telak w'in kleañ. ¹⁴ Gan kuñgu kwambiñ ñañalok yama w'in gik s'nik, t'mbi kuñgu wandiñ ñañalok telak w'in bo tip t'mbi gliñgliñnat. Wala t'mbi ama noñgan noñgandiñgot telak yama w'in kañbi, g'inañ loañ."

Ep t'ndinjlok bien wali kusasi t'mbi daklelak

¹⁵ Yesuli yous'mbi enguk, "Plofet ama julunjuluñ enda yambi-kiliñ embi kunekaliñ. Endi sipsip busukñanen wandin nomik s'indoñ bañ, gan g'inañ nanandinj' w'in kamot moyen sañan wandin: endi sep t'mbi kolaneliñdok nandiñ. ¹⁶ S'indi endok ep t'ndinj' ba kenanjlok bien kañbi, kusasi ka-d'ndim enekaliñ. Kuañg'md' mandañ bien nanalok lalilak ba? Ba g'njatt' gip bien nanalok lalilak ba? N'im a. ¹⁷ Komba t'pit'pin k'ndem endi bien k'ndemgot lalilak, komba kolan endi bien kolan lalilak. ¹⁸ Komba k'ndem endi bien kolan lalilali w'in n'im patak, ba komba kolan endi bien k'ndem lalilali w'in bo n'im patak. ¹⁹ T'mbi komba no bien k'ndem n'im laliumbi j'nb'im g'loumbi, komba g'inañ silok. ²⁰ W'indiñgangot s'indi plofet ama julunjuluñ endok ep t'ndinj' kañbi, k'ndem kusasi ka-daklenekaliñ.

²¹ Amatam 'Wopumna, Wopumna' pa naniñ endi g'it'kkandi Kunum Molomdok g'iñg'it n'im indambi kunekaliñ. W'in Bepna kunum g'inañ patak endok man mandan tañgoneañ endiñgot kunum g'inañ lonekaliñ. ²² Kunum Molomdi amatam yambi-danbekak wolonda asupt' ñ'ndiñ naninekaliñ, 'Wopum, w'in d'kok kokala n'ndi plofet manda eñg'im'ñ, yal kolan ep kle-semg'im'ñ, t'mbi kundit gembinat engano asup t'iñg'im'ñ yañ!' ²³ W'indiñ eumbi, ñ'ndiñ e-daklembi enbetat, 'S'indi Anutulok endikñe manda makleñg'liñ. Nak n'im nandi-samlet. S'indi nambimbi ñawit!' "

²⁴ Yesuli yous'mbi enguk, "No en manda g'it'ik ñ'in san-talelet w'in t'ike-kulakta, endi ama nanandinat ñandin: endi il k'ndil'pi, ita mamb' il'mbi, kawat ta kusei g'inañ meli p'umbi, gembinatkan youli g'li'm da-taleñguk. W'indiñ t'mbi, il k'ndit-talem pal'mbi, ²⁵ nain nola gwi gwam wopum s'nik it plon suañguk, t'im sasaleli bo it pendit-t'lal'mbi, d'ñdam pakuk. Nekta, kawat ta kusei g'inañ meli p'umbi youli g'li'm dañgukta n'im g'loñguk. ²⁶ Gan no en manda g'it'ik ñ'in san-talelet w'in nandi'mbi nandi-k'mk'imnelakta, endi ama kamen ñandin: endi il k'ndil'pi, ita kenanjat s'lanin plon mambi ikuk. It k'ndit-talem pal'mbi, ²⁷ gwi gwam wopum s'nik it plon suambi, k'nanjat k'ndil'mbi, sasaleli bo it pendip yout m'njul'mbi g'lom p'mbi, l'il-me-taleñguk."

²⁸⁻²⁹ Yesuli amatam k'im'in wopum nanandi emguk, w'in endi endikñe nandi-tale amanjiili eni-daut ti-semmañg'liñ wolok tuop n'im t'iñguk. N'im, endi enlok man ba gemb'in plon eni-daut ti-sem ti-kuñguk, wala t'mbi manda eu taleumbi amatamdi nandi-g'it'iñg'it'ik t'mbi, dambenj' p'umbi pak'liñ.

Ama Wapmañli gemb'in Juda amatamda daut semguk

8

Yesuli amatam asup ep t'mbi k'ndem dañguk

¹ Yesuli kwet jañg'nnan nanin p' ñaumbi, amatam k'im'in wopumdi en kle ñañg'liñ. ² T'mbi ama no wanda kwambiñnat endi Yesuloñ b'mbi, m'ilelem ti-ñ'mbi n'iñguk, "Wopum, t'ikap d'ik nep k'im'lep nandi'lañda, guma j'ibatna t'mbi taleumbi, k'ndem dawa." * ³ Eumbi, kii kot-suapi, ama w'in t'ike-kambi n'iñguk, "Nak nandi-gamlet. D'ik k'ndem da" eumbi, wolongan wanda kwambiñ wali pail'mbi k'ndem dañguk. ⁴ T'mbi Yesuli ñ'ndiñ n'iñguk, "Nandi'lañ. Nepek inda-gamlak wolok kasat ama nola n'im ti-semekañ. N'im. D'ik ñambi, gw'lapka tapma amala daul'm'umbi, j'ibatka talelak

* **8:2:** Juda amalok nanandi-k'likt'nj' ñ'ndiñ pakuk: j'ibat ba ep t'ndin d'w'in wali ama ep t'mbi kolaumbi, Anutulok dainan ba amalok ñas'iñgan ñaneliñdok tuop n'im.

win gambi-dakleukak. Timbi dik amatamdi wandaña biañgan ip talek win gambi-nandinelñdok Moseli endikñe manda kim-it-nimguk wolok tuop tapma timbekañ.”

⁵ Timbi Yesuli Kapaneam it kwelan ñañguk. Ña tombimbi, Romalok mik ama 100 endok telak damanji endi Yesuloñ bimbini-giñg+nembi ⁶ eñguk, “Wopum, kena gwañgwana jimbat wopum indañmumbi, kii kesi dalandaumbi, piñgip gawat wopum nandimbi, ilan patak.” ⁷ Eumbi niñguk, “Ale, nak ña timba kindem dautak.” ⁸ Gan mik amalok telak damanjili tambanembi niñguk, “Wopum, nak ama pimbiñenen, nittek dik nokoñ ilan biwñ? Dik mandañgot eumbi, kena gwañgwana kindem dawin. ⁹ Kusei ñindiñda windiñ elet: lolonalok kapmalnan win natna kulet, timbi nokok kapmalnan mik ama diwin noli kuañ. Timbi nak nola ‘Dik ñau!’ nimbambi ñalak, ba nola ‘Dik bo!’ nimbambi bilak, timbi kena gwañgwana ‘Kena ñin ti!’ nimbambi, kena win tilak.”

¹⁰ Yesuli manda win nandimbi nandi silikñembi, amatam en kle ñañgiliñ enda ñindiñ enguk, “Yakñesi! Sindi ama ñin kawit! Biañgan sanlet: endi Juda ama nim, gan endi nanandi-kilikti wopumnat! Nak Israel sindok boñgipsinan nanandi-kilikti wandin nim kañgut. ¹¹ Nak ñindiñ sanba: Kunum Molomdi kusei kimpipi, amatamii indañgan yambi-dikñembi, nanañ sina wopum ti-semekak, wolonda amatam asup kwet tuopnan nanin endi bimbini, Ablaam, Aisak git Jekop en gita nanañ nanekaliñ. ¹² Gan Anutuli Juda amatam dama giñgitñii ep kasileñguk win asup ep kleumbi, kilim ginañ pimbi, wandiñ mano kwilim timbi, manji si-gilim danekaliñ.” ¹³ Timbi Yesuli mik amalok telak dama nimbi eñguk, “Dik ñau. Nanandi-kilikti tilañ wolok tuop indagametak.” Eumbi, wolongan sinik telak damalok kena gwañgwa jimballi taleumbi kindem dañguk.

¹⁴ Timbi Yesuli Petloloñ ilan ña loñguk. Lombi kañguk win: Petlolok yapman tam piñgiu komba diumbi, ipat plon dou-pakuk. ¹⁵ Timbi Yesuli kii plon tike-kaumbi, jimballi taleumbi, tam wali mlapi, nanañ tuk timbi plaptañguk.

¹⁶ Maim piumbi, ama yal kolanjiat asup yanañgipi, Yesuloñ biñgiliñ. Biumbi, man mandaliñgot yal ep kle-kopi, amatam jimbatsiat gitik ep timbi kindem dañgiliñ. ¹⁷ Windiñ tiñgukta, endi plofet Aisaiali kundit indauktok eñguk wolok tuop tiñguk, win ñindiñ, “Endi jimbat ba piñgip gawatnii nipma tikembi bem-nimguk.” ☆

Yesuli en kle-kuñgulok manda enguk

¹⁸ Amatam asupti Yesu kle-gimbup palim yambimbi, gwañgwañiili tuk guañ tambon kandañ ñañalok eni-dikñeñguk. ¹⁹ Timbi endikñe manda nandi-tale ama noli Yesuloñ bimbini niñguk, “Endaut. Dembek dembek ñaukañ tuop nak gep kle-kuutat.” ²⁰ Eumbi tambane niñguk, “Kamot moyen klinalok endi kwet tombañjiat, timbi monik endi bo isiat, gan Amalok Niñañ en il no nim palmilak.” ²¹ Timbi gwañgwañiiloñ nanin ama noli Yesu ñindiñ niñguk, “Wopum, nandi-namumbi, dama ña bepna kindit taplibimek bim gep kle-kuutat.” ²² Gan Yesuli niñguk, “Nim a. Ama ginañji tip kimbimbin endi kindem nosi tike kimpipi kinditneliñ. Dikta bim, nep kle.”

Yesuli sasale wopumda manda nimbimbi biñguk

²³ Timbi Yesuli kikeñ plon lumbi, gwañgwañiili en kle ñambi loñgiliñ. ²⁴ Timbi tuk guañ plon ñañilimbi, sasale wopum plapkan sinik pendipi, tuk munjulimbi, kikeñ kot tapliupi tiñguk. Gan Yesu enla dou kamalam pakuk. ²⁵ Timbi gwañgwal Yesu timbi silikñeumbi niñgiliñ, “Wopum, nipmi plata! Kuñguni taleupi tilak.” ²⁶ Eumbi enguk, “Nekta gembinjipi piumbi misañ? Nanandi-kiliktinji lakat nim pat-samlak ba?” Windiñ embi mlapi, sasale git tuk enombiumbi, sasaleli biumbi, tukti busukñanen

dounguk. ²⁷ Timbi ama Yesu gita pakiliñ endi ka silikñembi eñgiliñ, “Ama ñin nitein sinik, ñala sasale git tukti mandan tañgoneamik?”

Yesuli ama tìpet endok yal kolan kle-semguk

²⁸ Galili tuk guañ tambon kandañ, Gadala nasilok kwelan, ama tìpet yal kolanjat endi sumnan pa kuñgimik. Endi ama sañasit sinikta timbi ama noli endi kuñgimiknan kandañ ñañambit tìndilok tuop nim. Yesuli wolok ña tombimbi, ama tìpet endi sumnan nanin pìmbi, en timbi indambi ²⁹ kitimbi niñgimik, “Anutulok Niñañ, dik nekta nìndoñ bilañ? Kwelan kuñgulok nainni gama nim dumalañlìmbi, kena gim nimepi bilañ ba?”

³⁰ Bit kimin wopum no kambak mayañgan kuñipi, kwet minañ-pakiliñ. ³¹ Timbi yal kolan endi Yesuli nandi-semektok ni-giñgimbi eñgiliñ, “Tìkap dik nip kleup tìlañda nandi-nimumbi, bit kimin da pakañ endok ginañjì ginañ ña pìna.” ³² Eumbi enguk, “Ale, pim ñawit!” Timbi wolongan yal kolan endi ama tìpet yambik bimbi, bit asup endok ginañjì ginañ ña pìngiliñ. Pumbi, bit gitik endi gembinat woñepi, kwet yaliup jilopi, jimbini pìmbi, tuk guañ ginañ tuk nañbi kim-taleñgiliñ. ³³ Timbi bit kadikñe ama endi pim ñambi, it kwet wopumnan ña tombi, bittok kasat ba ama tìpet yal kolanjat kuñgimik endok kasat gitik amatamda ti-semgiliñ. ³⁴ Wìndiñda timbi amatam it kwet wopumnan kuñgiliñ gitik endi Yesu bi kañbi, kwesi bim ñauktok nì-nandumbi nandi-semguk.

9

Yesuli ama no kii kesi dalandan endok yomìn bimbi, timbi kìndem dañguk

¹ Timbi Yesuli kikeñ plon lombi, tuk guañ tombo kandañ undane ñambi, enlok il kwelnan tomguk. ² Timbi ama diwìndi ama no kii kesi dalandan tañgonembi, endoñ biñgiliñ. Biu yambimbi, nanandi-kilikinjinlok kusei ka-nandi-tombi, ama tañgo plon pakuk enda ñindiñ niñguk, “Notna, waleña busukñeun: nak yomga gitik bi-gamlet.” ³ Wìndiñ eumbi, endikñe manda nandi-tale ama diwìndi wala nandum pumbi, nisìngan ñindiñ eñgiliñ, “Ama ñali yom biñmektok elak endi Anutula en wandin eñipi ni-lakatalak yañ!”

⁴ Yesuli ginañ nanandinjì ka-daklembi enguk, “Nekta ginañjì ginañ nanandi kolan wandin ti-namañ? ⁵ Anutulì gembìn nim namumda, nak ama ñala ‘Yomga bi-gamlet’ ba ‘Dik mìlapi, kesitti ñau!’ wìndiñ nimbambi, bien kìndem indauk ba? Nim a! ⁶ Wìndiñda Amalok Niñañ kwelan ñolok yom bimbilok gembìn palmìlak wìn nak ñindiñ daut sametet.” Yesuli wìndiñ embi, ama kii kesi dalandanla niñguk, “Dik mìlapi, ipaka tikembi, ikanan ñau!” ⁷ Eumbi, wolongan mìlap ipi, ipal tikembi, ilan ña nguk. ⁸ Timbi amatam kundit wìn kañgiliñ endi mìsimbi, Anutulì gembì wandin amala emguk wala ni-kìndem dañgiliñ.

Yesuli yom ama gita yakan nanañ nañguk

⁹ Timbi Yesuli walinin pi ñañipi, ama no koi Matayo takis epep ilan kena ti-palimbi kañbi niñguk, “Dik bimbi nep kle-kuukañ.” Nimbimbi, wolongan mìlapi kle ña nguk.

¹⁰ Timbi Yesu git gwañgwañii endi it ginañ lo pipapi, nanañ nañgiliñ. Nañlìmbi, takis epep ama ba ‘yom ama’ * asup diwìndi bi yousimbi, en gita nanañ yakan napakiliñ. Na-palini-lìmbi, ¹¹ Falisi ama diwìndi wìn kañbi, nandum pi-sinik taumbi, Yesulok gwañgwañii en-nandimbi eñgiliñ, “Sandautsi endi neta takis epep ba yom ama en gita nanañ nalak?” ¹² Yesuli manda wìn nandimbi enguk, “Kìndesi endi gwasap amaloiñ nim ñañ. Wìn jimbatsiat endi ngot gwasap amaloiñ ñañ. ¹³ Sindi ñambi, Anutulok mandan ñindiñ youyoulin patak wìn pinapi, bien ka-daklenekaliñ,

* **9:10:** Falisi amalì amatam diwìndi endikñe manda nim kimit-kle-kiliñ eañgiliñ enda nandum yom ama tìngiliñ.

‘Nak ama ginañ busuk ti-semneliñdok nandilet, tapma ti-namañ wala nim.’ ✨ Windañda nak yom ama en-tiañeuttok indañgut, ama nisila nandum dindim sinik tilak enda nim.”

Yesulok endaut manda komblin wakít ep tñdñ damanin wñ nim kiuttok

¹⁴ Nain wolonda Yoane tuk ii-sem kena tiñguk endok gwañgwañiili Yesuloñ bñmbi nñ-nandñmbi eñgñliñ, “Falisi ama gita nñndi nanañ kñmñsip pa tamñ, gan nñtekte dikok gwañgwañgaili wñndiñ nim pa tañ?” ¹⁵ Eumbi, Yesuli gwañgwañiili kusei nekta ep tñdñ damanin nim kñmñt-kleñgñliñ wñ eu dakleuktok eyout manda dñwñ eñguk. Eñpi, enla ba gwañgwañiilok plon ññndiñ embi enguk, “Ama noli tamñ tilakta tñmbi, sina mñ na-sñlñsñlñlok nain indaumbi, noliili kñndem blandok telak kleñpi, nanañ kñmñsip tñneliñ ba? Wolok tuop nim. Gan ama wñ noliilok boñgñpsñnan nanin yapma tñke-ññaumek, noliili blandok telak klenepi, nanañ kñmñsip pa tñnekalñ.”

¹⁶ Yesuli wñndiñ embi yousñmbi enguk, “Ama noli dasindasin damanin dikñendikñen mambupmeupi sandum kusip komblin nim tñkelak. Wñndiñ tñmbekta, dasindasin wñlñlñmbi, sandum kusip komblin wali ñña titambi, dasindasin damanin tiañeum blañganeumbi, ginañ wopungan sinik indauk. ¹⁷ Tñmbi wain tul komblin bo meme gwñlap kawai ginañ nim wñlñ gñlolok. Wñndiñ tñmbekta, wain tullñ bendi wopum dambi, meme gwñlap kawai tñmbi tawa kolaumbi, wain kwelan lamit pñ-talewñk. Wala tñmbi wain tul komblin wñ gwñlap komblin ginañ pa wñlñ gñlolok, tñmbi nñset tñpelat kñndemgot patemñk.”

Yesuli tam jñmbalat no gembñli tñmbi kñndem daumbi, wembe sembñsembñn no tñmbi mñlakuk

¹⁸ Yesuli wñndiñ eññlñmbi, ka-dikñe ama noli endoñ bñmbi, kuañ kuseinan mñlelem tññpi nññguk, “Wembana kombñkan sinik sembñlak. Gan wandingan dik bñmbi, kñka endok plon kñmñlñmbi, kuñgun nombo indañmun.” ¹⁹ Eumbi, Yesuli mñlapi, gwañgwañii gita ka-dikñe ama klem ilnan ññnepi ñññgñliñ.

²⁰⁻²¹ Tñmbi tam no tam jñmbat ññ indañmñ palñmbi, gwñlat 12 taleñguk endi enla ññndiñ e-nandññguk, “Nak Yesulok dasindasingot tñke-kautatta, kñndem daulat.” Wñndiñ eñpi, endok siñgi kandañ ññmbi, dasindasin kusipgot tñke-kañguk. ²² Tñke-kaumbi, undanem tam kañbi nññguk, “Wembe, waleñga kñndem dawñ. Nanandi-kñlñktiññgali gep tñmbi kñndem dalañ.” Tñmbi nain wolondañgan tam wali kñndem dañguk.

²³ Tñmbi Yesuli ka-dikñe ama endok ilnan ñña tombi yambññguk wñ: amatam asup kñmñn tñ-palñmbi, dñwisñli blandok kap pakñuakti pendñlñmbi, dñwisñli mano tñmbi, losala wopungan tññgñliñ. Tñ-palñm yambñmbi ²⁴ enguk, “Sñndi mñlapi ñña-talewñt. Wembe tip endi nim sembñk. Endi slak dou-patak.” Eumbi ka-kwalepñliñ. ²⁵ Gan amatam ep kleum pawan pñ-taleumbi, Yesuli wembe pakuknan lombi, kii plon tñkeum mñlakuk. ²⁶ Tñmbi kundit wolok gññgñtti kwet wolok tuop sapakñeñguk.

Yesuli ama tñpet dauset sipmñsipmñn gñt ama no man sipmñsipmñn ep tñmbi kñndem daññgñliñ

²⁷ Yesuli waliningan pñ ññañlñmbi, ama tñpet dauset sisipmñn endi siñgi kandañ klembi kñtññmñm eñgñmñk, “Devittok Komblin, dik nñta blan tñ-nñmññ.” ²⁸ Yesuli it ginañ lo palñmbi, ama tñpet wali endoñ bññgñmñk. Bñmbi en-nandñmbi eñguk, “Nak gumañ sep tñmba kñndem dandemñk wñ sñti nandi-kñlñkti tñ-namamñk ba?” Eumbi nññgñmñk, “Oñ, Wopum, wñndiñgan.” ²⁹ Eumbi, kiili dauset tñke-kambi enguk, “Nñtek nandi-kñlñkti tñ-namamñk wolok tuop inda-samun.” ³⁰ Eumbi, dauset tombñmbi, kñmñsip manda kwambññ ññndiñ enbi eñguk, “Sñti nepek ññn inda-samlak wñ ama

✨ 9:13: Hosea 6:6 † 9:20-21: Juda amatamdi nandum jñmbat wali tam ep tñmbi kolaumbi, Anutulok dainan ba amalok ññasññgan ññneliñdok tuop nim.

diw'in nola n'im en'ndekam'ik." ³¹ W'indiñ eñguk, gan endi ñambi, Yesulok giñg'it w'in kwet wolok tuop e-sapakñeñg'im'ik.

³² Ama t'ipet wal' walinin p' ñañ'i'imb'i, amatamd'i ama no yal kolan'i man t'imb'i sipm'iñguk w'in Yesuloñ nañg'ip b'iñg'il'iñ. Nañg'ip b'umb'i, ³³ yal kolan kleñm'umb'i, man sisipm'in endi kusei k'im'ipi, manda eñguk. T'imb'i amatamd'i w'in ka s'likñ'embi eñg'il'iñ, "Dama Islael kwelan nepek ñandin no n'im indañguk." ³⁴ Gan Falisi amal'i ñ'indiñ pa n'añg'il'iñ, "Yal kolandok telak damanj'i' gemb' m'umb'i, yal kolan pa ep kle-sem'lak."

Ama Wapmañ'i kena gwañgwañ'i molo manda enguk

Yesuli kena gwañgwa 12 en-tiañ'embi, kena t'inel'iñdok molo manda enbi en-mukuk

³⁵ T'imb'i Yesuli it kwet wopum ba tip g'it'ik kle-g'imbulepi ñañguk. Ñañ'ipi, amatam it kiyaj'ip g'inañ en'i-daut t'i-sembi, Anutuli amatam yambi-d'ikñ'elak wolok plon giñg'it manda k'indem eu p'umb'i, amatam j'ibat kusei kusei inda-semguk ep t'imb'i k'indem dañg'il'iñ. ³⁶ T'imb'i endi ama k'im'in wopum yambiñguk w'in endi sipsip ka-d'ikñ'enj'i n'imnat ba t'i-plaplaenj'i n'imnat nom'ik kuumb'i yambum m'lat'umb'i blan t'i-semguk. Blan t'i-sembi, ³⁷ gwañgwañ'iila ñ'indiñ enguk, "Nanañ bien mepmettok asupgan pakañ, gan kena ama w'in lakatgot. ³⁸ Wala t'imb'i s'indi Anutu kena molom n'imolo t'ñmumb'i, kena ama ep t'imb'i indaumb'i, kenan g'inañ en-mul'm ñambi, bien ep k'im'in kotnekal'iñ."

10

¹ T'imb'i endi gwañgwañ'i 12 k'iti-semum b'umb'i, yal kolan ep kle-semnel'iñdok ba j'ibat kusei kusei ep t'imb'i k'indem danel'iñdok gemb' emguk. ² Ama enmumul'in 12 endok kosi ñ'indiñ: dama Simon koi no Petlo, t'imb'i kwayañ Andlu, g'it Sebedilok n'ñañ'iit Yakobo g'ita kwayañ Yoane, ³ Filip g'it Batlomio, t'imb'i Tomas g'it Matayo takis epep ama, t'imb'i Yakobo Alifaialok n'ñañ g'it Tadaio. ⁴ T'imb'i Simon Selot * g'it Judas Iskalit en Yesu bola t'ñm'iñguk.

⁵⁻⁶ T'imb'i Yesuli gwañgwa 12 wala wakan en-mupi, molo manda embi enguk, "Israel amatam endi sipsip pait-pakañ wandin, wala t'imb'i s'indi endoñgot ña yamb'inekal'iñ. S'indi Samalia amatam endok isi kwes'inan n'im lonekal'iñ, ba amatam Judalok sambat n'im endoñ n'im ñ'anekal'iñ, Juda amatamdoñgot ñ'anekal'iñ. ⁷ Ñañ'ipi, giñg'it manda ñ'indiñ en'inekal'iñ, 'Kunum Molomdi amatamñ'i yambi-d'ikñ'elak w'in inda-dakleup t'lak.' ⁸ T'imb'i j'ibats'iat ep t'imb'i k'indem danekal'iñ, ba k'imk'im'in ep t'imb'i m'latnekal'iñ. Wanda kwambiñj'at ep t'imb'i g'il'ita-semnekal'iñ, ba yal kolanj'at ep kle-kot-semnekal'iñ. Gemb' samsam'in w'in tuan n'imnat, wala t'imb'i s'indi kena tuan n'imnat kenane-semnekal'iñ.

⁹⁻¹⁰ Ama kena t'lak enda tuan m'lok, wala t'imb'i s'indi ñ'anepi, m'inem g'im'in ba satnin n'im mep ñ'anekal'iñ. S'indi l'iksi n'im tañginekal'iñ. T'imb'i kiup' t'ipet wak'it kes'is' gw'lap ba toña youtilok n'im mep ñ'anekal'iñ. ¹¹ S'indi it kwet wopum ba tip nolok ba nolok lonekal'iñ, wolonda ama k'indem noli not t'i-samektok e-lonj'imb'i en-nandi t'inekal'iñ. En-nandi t'imb'imb'i, n'is' inda-dakleumb'i, en g'ita ñambi, wand'iñ patnekal'iñ tuop endok ilnangot dou m'lat t'inekal'iñ. ¹² Endok ilnan loñ'ipi, amatam ñ'indiñ en'inekal'iñ, 'Busuk s'indok kandañ palekak.' ¹³ T'ikap it wolok g'inañ pakañ endi not t'i-samnekal'iñda, busuk wal' endok kandañ palekak. N'imda, Anutu n'nandumb'i, busuk w'in yapma t'ikeukak. ¹⁴ T'ikap it ba it kwet nolok ama noli not no n'im t'i-sammel'iñda ba mandanj' no n'im nandiñel'iñda, yambinekal'iñ. Yambinep

* **10:4:** Selot ama endi Roma nasili Juda amatam yambi-d'ikñ'eñg'il'iñ w'in endok kwelan ep kleu ñ'anel'iñdok nandiñbi, mik t'i-semg'il'iñ.

tĩñpi, dausinan kesisi plon kwiliñ sapak wit sipleum piumbi, ‘Anutulı siñgi wit-nimlak’ wındiñ sambı-nandı-daklenekalıñ. ¹⁵ Nak białgan sanba nandıwit: Anutulı amatam yambi-danbekak wolonda it kwet sinda siñgi wit-samnekalıñ endok kolanji wolok tuan walı amatam kolan papait nıdı damañgan Sodom gıt Gomola it kwelan kuñgılıñ endok kolanjılok tuan makleukak.” †

Yesulok gwañgwañii endı amatam yambi-kılıñ embi kulok

¹⁶ Yesulı yousimbi enguk, “Nandañ. Nak amatamdoñ san-mulam ñambi, kanjiknailok boñgıpsinan kunekalıñ. Endı kamot moyen sañan wandin, tımbi sindı sipsip gembınji nımnat wandin. Endı sep tımbi kolanelıñdok nandañ, wala tımbi sindı nandı-kılıñ tımbi kuñpi, yom nım tınekalıñ. ‡

¹⁷ Sindı ama yambi-kılıñ embi kunekalıñ. Endı manda plon sep kımıtneliñdok ama biesılok kisinan sapılımbi, it kiyaunji gınañ sep waipnekalıñ. ¹⁸ Endı naka tımbi ama wapmañ ba ka-dıkñe ama endoñ mandala sanañgılımbi, telak inda-samumbi, giñgıt manda kındem en ba diwın Juda ama nım enda bo enınekalıñ. ¹⁹ Mandala sep ñañılımbi, ‘Nek enetamiñ, ba manda telal nıtek plon enetamiñ’ wala nandı bendı wopum nım tınekalıñ. Neta, manda plon ilımbi, wolongan Anutulı manda eelok daut samumbi enekalıñ. ²⁰ Manda enekalıñ wın sıllok nım. Wın Bepsi enlok Dındım Woñ endı sep tımbi pañgıtaumbi enekalıñ.

²¹ Ama diwın nak nım nep kleañ endı dasii ba kwayañjii nandı-kılıkti namañ wın kanjiknailok kisinan yapıpi, yandıpmı kımneliñdok. Ba besii diwındı gwañgwañji bısat wındiñgangot tı-semnekalıñ. Tımbi wembe gwañgwalı menjı bepsıla wındiñgot kanjik tı-sembi, amalı yandıpmı kımneliñdok enekalıñ. ²² Tımbi nokok giñgıtınai kuañda tımbi amatam gıtıkti nandı-kunjiıta wopungan tı-sam tı-kunekalıñ. Gan no en mılap wandin indañmekak tuop nep kwambiñ dambi nım nambiukak, endı wakan Anutulı kuñgu taletalen nımnatnan tıke-kımılekak. ²³ Tımbi it kwet nolok nasılı mılap kusei kusei samnekalıñda, it kwet nolok pimbi ñanekalıñ. Nak białgan sanba: sindı İslael it kwet patak tuop kenanjı gama nım tımbi taleñılımbi, Amalok Nıñañ en bı tombekak.”

Yesulok gwañgwañii endı Anutu en noñganla mısi-ñımlok

²⁴ Yesulı yousimbi enguk, “Mılaptok kandañ nak ñındiñ sanlet: gwañgwalı nındaılın nım makle-patak, tımbi kena gwañgwa sılanin endı molomñın nım makle-patak. ²⁵ Wala tımbi amalı nındaut ba molom mılap nıtek tı-semnekalıñ, wındiñgangot gwañgwan ba kena gwañgwanla tı-semnekalıñda, wala endı manda nımnat. Endı naka Belsebul nangılıñ, wın Satan. Sambatsıilok kumbamla wındiñ nıñgılıñda, nıtek tımbi sambatnai nım san-kolakolae sınık tı-samneliñ?

²⁶ Gan amala nım mısiınekalıñ. Nepek sembın patak wın sindı amatam enbı tawaumbi, ba manda sembın gıtık wın eu inda-dakleukak. ²⁷ Manda tim sılñañgan sansanın wın maim plon amatam gıtık enı-dakle-semnekalıñ, ba manda janjat sanlet wın indañgan e-kolı piukak. ²⁸ Sindı amatamda nım mısiınekalıñ. Endı gwılapsıñgot wıpi, gınañji tip wıwıttok gembı nım pat-semılak. Gan Anutu endı gwılap gıt gınañ tip nıset tıpelatkan ep munjulım jımbıñ pındemıktok gembı palımlak endañgot mısiınekalıñ.

²⁹ Monık tipnam tıpet mınem kwandai gımın noñganlıñgot tuatuan, gan noñgan piulekta, sindok Bepsi wın nandı-taleıak. Endı monık kambak wandin yambi-dıkñelakta, ³⁰ sindı bo sambı-dıkñelak, tımbi kumbanjı saktok kunakunat wın bo

† **10:15:** Sodom gıt Gomola nasılok tımpıme wandin wala Anutulı ep siu diñguk. (Stat 18:17-19:29) ‡ **10:16:** Grik manda plon Matayolı manda wın ñındiñ youkuk, “Sındı malet nandı-daklenat ba mambaip yom nımnat wandin kunekalıñ.”

nandi-talelak. ³¹ Sindi Anutulok dainan loloñ sɪnɪk, monɪk tiptip asupgan yapma kleañ, wala tɪmbi amatamda nɪm mɪsɪnekalɪñ.

³² Sindi amalok dausɪnan ‘Nak Yesulok gɪngɪt kulet’ wɪndiñ e-dakleañ, nak bo wɪndiñgangot kunum Bepnalok dainan sɪnda nɪ-dakleutat. ³³ Gan sɪndi naka amalok dausɪnan ‘Nak nɪm nandiñmɪlet’ eañ, nak bo wɪndiñgangot kunum Bepnalok dainan sɪnda ‘Nak nɪm nandi-semlet’ eutat.”

Yesulok sambaliilɪ mɪlap bembɪmbi, no en epmɪ plap taukak enda tuan palmekak

³⁴ Yesulɪ yousɪmbi, gwañgwañiila ñɪndiñ enguk, “Sɪndi ñɪndiñ nɪm nandi-namnekalɪñ, ‘Endi kwelandok mik gɪtɪk tɪmbi taleupi indañguk’. Nak mik tɪmba taleuktok nɪm indañgut. Nɪm. Nak kakit nomɪk ³⁵ amatam ep tambɪleptok indañgut. Wɪndiñda ama nolɪ beula kanjɪk tɪñmumbi, wiulɪ meñla kanjɪk tɪñmum, tamɪnlɪ nambɪn tamla kanjɪk tɪñmekak, ³⁶ wɪn ama nolok sambalii endi endok kanjɪkñii tɪnekalɪñ. ✧

³⁷ Nandañ. Ama no en gɪnañli nak nep kasilelak, gan gɪnañli meñ ba beu ep kasile-sɪnɪk talakta, nandiñmam tuop nɪm tɪ-namlak. Tɪmbi ama no gɪnañli nak nep kasilelak, gan gɪnañli wemben ba gwañgwan kasile-sɪnɪk talakta, nandiñmam tuop nɪm tɪ-namlak. ³⁸ Tɪmbi ama no kloñbalɪ nɪm bembɪ nep kle-kulakta, enda bo nandiñmam tuop nɪm tɪ-namlak. ³⁹ Ama no kuñgun enlok biñmɪlak, endok kuñgun pailmekak. Gan ama no naka tɪmbi kuñgun bi-namlakta, endi kuñgun taletalen nɪmnat indañmekak.”

⁴⁰ Yesulɪ yousɪmbi enguk, “No en sɪnda not tɪ-samlak, endi naka not tɪ-namlak, tɪmbi no en naka not tɪ-namlak, endi Anutu nan-mukuk enda not tɪñmɪlak. ⁴¹ No en plofet ama no endok kenanla tɪmbi not tɪñmɪlak, enda Anutulɪ plofeta tuan kɪndem mɪlak wɪndiñgangot mɪukak. Tɪmbi no en ama dɪndɪm no endok dɪndɪm kuñgula tɪmbi not tɪñmɪlak, enda Anutulɪ ama dɪndɪmɪla tuan kɪndem mɪlak wɪndiñgangot mɪukak. ⁴² Sɪndi gɪngɪtnai kosɪ nɪmnat ñɪn endoññan nanin no ka-nandi-wɪt. Nak biañgan ñɪndiñ sanlet: no en ama wolok kusei ka-daklembi, plap tɪñmɪlak ba tukgot gɪpi mɪlak endok tuan wɪn biañgan Anutulɪ kɪmɪlɪm palmekak.”

11

¹ Yesulɪ gwañgwañii 12 wɪndiñ eni-dɪkñe-sem-talembi, walinin pɪ ñambi, Juda amatam eni-daut tɪ-sembe, gɪngɪt manda kɪndem enbektok it kwet pakɪlɪñnan ñañguk.

Yesu en Juda amalok ama wapmañ ba nɪm wala gɪnañ tɪpet tɪngɪlɪñ

Yoane tuk ii-sem endi Yesulok telak dama tɪñmɪnguk

² Tɪmbi Yoane tuk ii-sem kena tɪnguk en it kwambiñ gɪnañ kɪmɪlɪm pakuk. Papi, Yesu Mesialɪ kundit kusei kusei tɪnguk wolok gɪngɪt nandiñgukta, gwañgwañii dɪwɪn en-mulɪm Yesuloñ ñambi, ³ ñɪndiñ nɪkañbi eñgɪlɪñ, “Anutulɪ ama nɪ-mulɪm bɪ-nɪmektok een wɪn dɪk wakan ba? Ba nola mandɪ-ta-kunekamiñ?” ⁴ Eumbi, Yesulɪ tambanem enguk, “Sɪndi undane ñambi, kunditna dausɪlɪ kañ ba pawanjɪlɪ nandañ wolok kasat Yoanela ñɪndiñ tɪñmɪnekalɪñ: ⁵ dausɪ sipsipmɪn endi deiañ, kesɪt nɪm kuañ endi kesɪt kuañ, wanda kwambiñjɪat endi wandanjɪ gɪlɪtalak. Pawanjɪ kamalañguk endi manda nandañ, kɪmgɪlɪñ endi nombo ep tɪmba mɪlap kaik pakañ, ba pɪmbɪñen enda gɪngɪt manda kɪndem enba nandañ. ⁶ Tɪmbi no en kusatna ka-nandumbi, nanandi-kɪlɪktɪn nɪm pipɪlak, endi amatam dɪwɪn yapma kle-patak.”

⁷ Tɪmbi Yoanelok gwañgwañiilɪ Yesu kañbim ñañlɪmbi, Yesulɪ amatam kɪmɪn tɪ-pakɪlɪnda Yoanela ñɪndiñ enguk, “Sɪndi kwet kambaññan sɪlaninnan ñañgɪlɪñ, wɪn nek kanepi ñañgɪlɪñ? Wɪn klinandok kundit no sasalelɪ pendɪlɪmbi ña-bɪt tɪmbɪm

✧ 10:36: Maika 7:6

kanepi ñaṅgɪlɪñ ba? ⁸ Tɪkap nɪmda, sɪndɪ nek kanepi ñaṅgɪlɪñ? Ama no dasidasin kɪndem pamanat kanepi ñaṅgɪlɪñ ba? Nandañ: ama wandisɪ endɪ ama wapmaṅdok isɪnan pipat mɪlat tɪ-kuañ. ⁹ Wɪndɪñda nek kanepi ñaṅgɪlɪñ? Plofet ama no ba? Biaṅgan. Gan plofet ama kaṅgɪlɪñ walɪ plofet sɪlanin no nɪm. Nak ñɪndɪñ sanlet: Yoane endɪ engano. ¹⁰ Endɪ Anutulok gɪṅgɪt ee ama, wɪn enda wakan manda ñɪndɪñ youp bimbin patak, ‘Nandɪlañ, nak gɪṅgɪt ee amana no nɪ-mulambi, telak dama tɪ-gambi, telak tɪ-dɪndɪme kena tɪ-gamekak.’ * Wɪn Yoanela manda wɪndɪñ youp bimbin patak. ¹¹ Nak biaṅgan sanba: Yoanelɪ amatam gɪtɪk dama kuṅgɪlɪñ ba man ñɪndɪñgɪt kuañ endok loloñ sɪnɪk yañ, gan ama pɪmbɪñesi gɪtɪk Kunum Molomdok gɪṅgɪtñii kuañ endɪ bo Yoane makleañ.

¹² Yoanelɪ tuk ii-sem kena kusei kɪmɪpi tɪṅguk walinin bɪkap man ñɪndɪñgɪt nepek ñandin indalak: ama kolan ba sañan endɪ Kunum Molomdɪ amatamñii nɪtek yambɪ-dɪkñelak wolok endaut manda wɪn mik tɪ-ñɪmbi, tɪmbɪ kolanelɪñdok gɪṅgɪne kena tañ. ¹³ Yoanelɪ kenan gama nɪm kusei kɪmɪlɪñlɪmbi, Mose gɪta plofet ama gɪtɪk endɪ Kunum Molomdɪ amatamñii telak nɪtek yambɪ-dɪkñeukak wolok plon manda youkɪlɪñ. ¹⁴ Tɪkap sɪndɪ manda ñɪn tɪke-dasinɪñdok tuopta wɪn ñɪndɪñ: plofet amalɪ Elia Mesialok telak dama indauptok eṅgɪlɪñ wɪn Yoane wakan. ¹⁵ No en pawañnat endɪ mandana nandɪmbi nandɪ-kɪlɪñ eukak.”

Amatamdɪ Yesulok kenanla nandum tɪl tɪṅgukta enombɪṅguk

¹⁶ Yesulɪ yousɪmbi enguk, “Nak amatam man ñɪndɪñgɪt kuañ sɪnda nɪtek ewɪt? Sɪndɪ wembe gwaṅgwa wandin ipakanan pipapi, nosiila ñɪndɪñ kɪtɪ-semañ, ¹⁷ ‘Pakñuak pendɪtnambi, sɪndɪ kap nɪm tɪlɪñ. Ba nɪndɪ kap blan tinambi, mano nɪm tɪlɪñ.’ ¹⁸ Kusei ñɪndɪñda tɪmbi sɪnda wembe gwaṅgwa sanlet: Yoanelɪ indambi, nanañ gɪtɪk kɪmɪsipbi, wain tuk no nɪm pa nalak, tɪmbi sɪndɪ ‘Yal kolanlɪ pɪñmɪlak’ pa nɪañ. ¹⁹ Tɪmbi Amalok Nɪñañ endɪ indambi, nanañ gɪt wain tuk pa nalak, tɪmbi sɪndɪ ñɪndɪñ pa nɪañ, ‘Wɪ kawɪt! Endɪ nanañ gɪt wain tuk nana molom, takis epep ba yom ama not tɪ-semɪlak!’ Gan amatam Anutulok nanandɪ kleñɪpi kundit kɪndem tañ endɪ nanandɪ wɪn dɪndɪm sɪnɪk tɪmbi dakleañ.” Yesulɪ wɪndɪñ eṅguk.

²⁰ Endɪ dama it kwet dɪwɪnnan kundit engano gembɪnat sɪnɪk asupgan tɪṅguk, gangan wɪnasilɪ gɪnañjɪ nɪm tambaneṅgɪlɪñ, wala tɪmbi endɪ kusei kɪmɪpi, it kwet wɪn enombɪmbi eṅguk, ²¹ “Kolasin gɪt Betsaida nasi sɪndɪ kilañmet! Anutulɪ mek salamɪlekak! Nak kundit engano gembɪnat asup sɪndok kandañ tɪṅgut, gan sɪndɪ gɪnañjɪ nɪm tambaneṅgɪlɪñ. Kundit wɪn Tilo ba Sidon it kwelan indaumda, endɪ gɪnanjɪ tambaneañ wɪn inda-daklenepi blandok dasindasin dasimbi, kwɪlɪñ plon pipatnelɪñ. * ²² Wɪndɪñda sanba nandɪwɪt: Anutulɪ amatam sambɪ-danbekak wolonda sɪndok kolanjɪlok tambon walɪ Tilo gɪt Sidon nasilok tambon wɪn makleukak.

²³ Tɪmbi Kapaneam nasi, sɪndɪ ‘Anutulɪ kunum gɪnañ nɪp loukak’ wɪndɪñ nɪm nandɪnekalɪñ! Nɪm sɪnɪk, sɪndɪ jɪmbɪñ sep kolɪ pɪmbɪlokgot. Nekta, nak kundit engano gembɪnat asup sɪndok kandañ tɪṅgut, gan sɪndɪ gɪnañjɪ nɪm tambaneṅgɪlɪñ. Kundit wɪn Sodom kwelan indaumda, wɪnasilɪ gɪnañjɪ tambaneumbi, Anutulɪ it kwet wɪn nɪm tɪmbi kolaumbi, ñɪndɪñgɪt guma palek. ²⁴ Wɪndɪñda sanba nandɪwɪt: Anutulɪ amatam sambɪ-danbekak sɪndok kolanjɪlok tambon walɪ Sodom nasilok tambon wɪn makleukak.”

Amatamdɪ Yesu enloñ bɪnelɪñdok enguk

²⁵ Nain wolonda Yesulɪ ñɪndɪñ eṅguk, “Bep, kunum kwet molom, nak ñɪndɪñda gan kɪndem dalet: dɪk nanandɪñga dɪwɪn ama nanandɪnjɪat ba nandɪ-daklenjɪat enda kɪmɪsembɪñguñ, gan nanandɪ sembɪn wɪn amatam nanandɪnjɪ nɪmnat enda tɪmbɪ

* **11:10:** Kisim Bek 23:20, Malakai 3:1 * **11:21:** Kolasin gɪt Betsaida nasi endɪ Juda amatam, Tilo gɪt Sidon nasi endɪ Judalok sambat nɪm.

dakle-semguñ. ²⁶ Bep, biañgan sɪnɪk, dɪk wɪndiñ indauptok nandiñguñ.” ²⁷ Eñipi yousɪmbi, amatamda enguk, “Bepnalɪ gembɪn nanandin gɪtɪk wɪn naka nam-taleñguk, tɪmbi en noñganlɪñgot Nɪñañ nandi-namlak. Tɪmbi Bep wɪn nɪndɪ nandiñmañ? Wɪn Nɪñañ en ba ama nin endɪ epmbi, Bep daut semlak endɪñgot Bep nandiñmañ.

²⁸ Kena gɪm tɪmbi mɪlap bemañ sɪndɪ gɪtɪk nokoññan bɪ-talewit. Bɪumbi, nak pat-nandi samambi, sɪmbasi busukñewɪn. ²⁹ Nak kulan busuk molom, natnala nɪm ewa lolak, wala tɪmbi sɪndɪ nambium sanañgɪlambi, manda san-daut tɪ-samlet wɪn tañgonenekalɪñ. Wɪndiñ tɪ-kuñipi, gɪnañjɪlɪ busukñaneukak. Tañgotañgo nak tañgonenelɪñdok samlet wɪn tɪkembali tañgonenekalɪñ. ³⁰ Wɪn mɪlap nɪm, wɪn pañgɪtninga n.”

12

Yesulok mandalɪ endɪkñe manda damañgan youkɪlɪñ wɪn maklelak

¹ Sabat pat-nandi nain nola Yesulɪ plaua nanañ kena boñgɪpnan ñañɪlɪmbi, gwañgwañii en kle-ñañgɪlɪñ endɪ nanañjɪla tɪmbi, kusei kɪmɪpi, plaua mɪnjɪp mep nañgɪlɪñ. ² Tɪmbi Falisi ama dɪwɪndɪ wɪn kañbi, Yesu nɪmbi eñgɪlɪñ, “Wɪ ka. Gwañgwañgailɪ Sabat pat-nandi naindok endɪkñe manda maklembi, kena tañ.” ³ Eumbi enguk, “Devit gɪt nolii en gɪta pakɪlɪñ endɪ nanañ gawat inda-semgukta Devittɪ nɪtek tɪñguk? Sɪndɪ kasat wɪn pinapi nandañ, gan nandi-kamalañ bek? ⁴ Endɪ Anutulok sel it gɪnañ lombi, plaua nanañ simbi, Anutula tapma tɪñmɪmɪn wɪn mep pɪumbi, sambalɪ gɪta nañgɪlɪñ. Plaua wɪn tapma ama endɪñgot nanalok, gan Devit gɪt nolii endɪ kɪmɪsip manda maklembi nañgɪlɪñ.

⁵ Tɪmbi endɪkñe manda Moselɪ youkuk walɪ ñɪndiñ nɪnɪ-daut nɪmlak wɪn sɪndɪ wɪndiñgangot pinat nandiɪmbi kamalañ bek: Sabat pat-nandi nainnan tapma amalɪ tapma it gɪnañ kena tɪñipi, Sabattok endɪkñe manda makleañ, gan walɪ Anutulok dainan yom nɪm indalak. ⁶ Tapma ittok kandañ nak ñɪndiñ sanlet: nepek ñɪ patak wolok loloñlɪ tapma it maklelak. ⁷ Tɪmbi Anutulok mandalɪ ñɪndiñ elak, ‘Nak ama gɪnañ busuk tɪ-semnelɪñdok nandiɪlet, tapma tɪ-namañ wala nɪm.’ Sɪndɪ manda wolok kusei nandi-kɪlɪñeumda, ama yom nɪm tañ en yom plon nɪm yapɪtnelɪñ. ⁸ Nekta, Amalok Nɪñañ Anutulɪ nɪ-mukuk endɪ Sabat pat-nandi nain wolok molom.”

⁹ Yesulɪ waliningan yousɪm ñambi, it kiyaunjɪnan loñguk. ¹⁰ Tɪmbi ama no kii tombon dalandan endɪ wolok bɪm pakuk. Wɪndiñda ama dɪwɪsɪlɪ Yesu manda plon kɪmɪtnepi nɪ-nandiɪmbi eñgɪlɪñ, “Dɪk nɪtek nandiɪlañ? Ama nolɪ Sabatta ep tɪmbɪ kɪndem da wɪn kɪndem tɪmbek ba nɪm?” ¹¹ Eumbi enguk, “Sɪndoññan nanin no endok sipsip noñgangot palmek walɪ Sabat nainnan ban gɪnañ pɪumbi, endɪ nɪtek tɪmbek? Endɪ sipsip wɪn tɪke tiañeumbi lambɪuk bek. ¹² Gan amalɪ loloñ sɪnɪk, sipsip maklelak yañ! Wala tɪmbi Sabat nainnan kundit kɪndem tɪ-semeñ wɪn kɪndem.” ¹³ Eñipi, ama wala ñɪndiñ nɪñguk, “Kɪka kot-suat” eumbi, amalɪ wɪndiñ tɪmbɪmbi, kiilɪ bɪnda kɪndem dambi, tombon wandin tɪñguk. ¹⁴ Gan Falisi amalɪ mɪlapi pɪ ñambi, kɪmɪn tɪmbi, telak nɪtek plon Yesu wɪlɪ kɪmnelɪñdok manda e-lonjɪ tɪñgɪlɪñ. ¹⁵ Yesulɪ wɪn nandi-daklembi, walinin pɪm ñañguk.

Yesu en nɪndok kena ama?

Tɪmbi amatam asuptɪ Yesu kle ñaumbi, jɪmbatsɪat gɪtɪk ep tɪmbɪ kɪndem daumbi, ¹⁶ kena tɪñguk wolok gɪñgɪt joñgo nɪm eu satauktok e-kɪmɪsip tɪ-semguk. ¹⁷ Endɪ wɪndiñ tɪmbɪmbi, Anutulɪ plofet Aisialok man plon Mesialok manda ñɪndiñ eñguk wolok bien inda-dakleñguk,

¹⁸ “Ñɪn nokok kena gwañgwa nak en natnalok kasɪleñgut.

En wakan nak gɪnañnalɪ kasɪlembi, nandi-koñgom tɪ-ñɪmbi, endoññan Woñna kɪmɪlɪmetat.

Timbi nak telak nitek plon amatam ep timba dindimenekaliñ wın endi kwelalok amatamda eni-dakle-semekak.

¹⁹ Endi gimbit ba manda kwambiñlok nım, timbi endi pañga indanan manda nım eu piukak.

²⁰ Endi klinandok kundit gembın nımnat giloup tilak wandin no nım ombekak, ba tipalalok kolsalen duat pitpit tilak wandin no nım pendilim kimbekak.

Endi kenane-palimbi, amatam dındım indaneliñdok telak wali inda-dakleukak wolok tuop.

²¹ Timbi kwet tuop ama wali bimbi epmektok en mandı-patnekalıñ.” ✧

²² Nain wolonda ama no Yesuloñ nañgıp biñgılıñ, wın yal kolanlı piñmiñgukta timbi man ba dai tipelatkan sipgımık. Timbi Yesulı timbi kindem daumbi, nepenepek kañbi manlı manda elok salaktañmiñguk. ²³ Timbi amatam gitıktı kundit wın ka silikñembi, nısiñgan e-nandı timbi pa eñgılıñ, “Ama Wapmañ Devittok Komblin bimbi lok e-ta-bañ wın ñakan bek?” ²⁴ Gan Falisi amalı manda wın nandıñgılıñda timbi Yesula ñındıñ eñgılıñ, “Wın yal kolandok telak damanjı Belsebul endok gembınlañgot yal kolan ep kle-semekak.” ²⁵ Yesulı nanandıñji ka-nandıñgukta ñındıñ enguk, “Ama wapmañ nolok giñgıtñiili tambıpi nısiñgan miañ endi kola sınık tañ. Ba it kwet ba sambat nolı wındıñgangot tañ endi nım dıñdam patnelıñ. ²⁶ Wındıñgangot Satandok giñgıt nolı elok nol no kle kolımda, Satandı enla mik tıñmumbi, endok kadikñenli plakan talewık.

²⁷ Sıdı ‘Ama wali Belsebullok gembınla yal kolan ep kle-kot pa tilak’ wındıñ naka nanıañ. Manda wın bien timbekta, nıdı sındok gwañwanjii gembı emumbi, yal kolan ep kle-kot pa tañ? Belsebul ba? Nımda, manda nokok gembınalok kuseila eañ wolok bien nım inda-daklelak yañ. ²⁸ Wın Anutu elok Woñdı nep plataumbi, yal kolan ep kle kotet, Belsebulı nım. Wındıñda ñındıñ inda-daklelak: Anutulı ikan sındok boñgıpsınan amatam yambi-dikñelak. ²⁹ Ba ama nolı ama gembınat nolok it gınañnan slak lombi, giñgıtñiı joñgoñgan epmektok tuop ba? Nım ya! Dama endi ama gembınat wın tikembi, toalı ap imbi bium palmek, nepek nek it gınañ pakañ wın gumañ ep talewık.

³⁰ Ama no nak not nım ti-namlakta, endi kanjik ti-namlak. Timbi ama no nak nım nep platambi, Anutuloñ amatam nım ep kımın tilakta, endi ep kleum papuseneañ.

³¹ Wındıñda ñındıñ sanlet: amatam yom tañ ba Anutu ni-kolayañ, endok yomji gitık Anutulı gumañ bi-semekak, gan ama no Dındım Woñ ni-kolalakta, endok yomın Anutulı nım biñmekak. ³² Timbi ama no Amalok Nıñañ enda manda kolan elakta, endok yomın Anutulı gumañ biñmekak, gan ama no Dındım Woñ gembın namlak, enda manda kolan elakta, endok yomın Anutulı man ñındıñgıt ba nain taletalenan bo nım biñmekak. Wındıñda kusatnala gınañ tıpet nombo nım tınekalıñ. ³³ Komba no kindemda, endi bien kindemgot pa lalilak, timbi komba no kolanda, endi bien kolangot pa lalilak. Wın komba wali kolan ba kindem wın bienli mek daut samlak.

³⁴ Sıdı manji manbenji malet upmat nomık. Ama kolanda, nitek timbi manda kindem eneliñ? Nepek kusei kusei ama nolok gınañnan tokñelakta, wakan eu lambılak. ³⁵ Ama kindem nepek kınde kindem gınan gınañ pa wısi-kotak, endi nepek kindemgot pa tilak, timbi ama kolan nepek kola kolan gınan gınañ pa wısi-kotak, endi nepek kolangot pa tilak. ³⁶ Nak ñındıñ sanba: Anutulı amatam sambı-danbekak nain wolonda endi manda kolan gitık eñgılıñ wolok kusei e-dakleneliñdok sanbekak. ³⁷ Neta, Anutulı mandañga kañ-danbi, wolok tuop dik ama dındım ba ama kolan ganbi indaukak.”

Yesu en elok kusai timbi dakleuptok kundit engano no timbım kaneliñdok niñgılıñ

³⁸ Tĩmbi endikñe manda nandi-tale ama gĩta Falisi ama endoñnan nanin diwĩndi Yesu niñgĩliñ, “Endaut, dik nandi-nĩmbi, kundit engano sinik no tĩmbĩmbi kane-tamĩñ.” ³⁹ Gan endi ñĩndiñ tambane enguk, “Amatam man ñĩndiñgĩt kuañ sindi kolan tĩmbi, Anutu bi-sinik tañ. Sindi kundit no kanepi pa nandañ, gan plofet Yonalok kundiliñgot daut samum kanekaliñ. ⁴⁰ Yonali tim sandap tĩpet gĩt no tuk gaut wopumdok minjip gĩnañ pakuk. ✧ Wĩndiñgangot Amalok Niñañ endi bo maim tĩpet gĩt no kwet gĩnañ palekak kanekaliñ.

⁴¹ Nandañ: Anutuli amatam manda plon yapilekak nain wolonda Niniwe nasi Yonalok molo manda nandiñgĩliñ endi amatam man ñĩndiñgĩt kuañ sin gĩta yakan mĩlapi, sindok kusasi tĩmbi dakleukak. Neta, endila Yonalok mandala gĩnañjĩ tambaneñgĩliñ, gan sindila ama nin Yona maklelak endok manda nandiĩmbi, gĩnañjĩ nim tambaneñgĩliñ. ⁴² Wĩndiñgangot Anutuli amatam manda plon yapilekak nain wolonda kwet koi Siba wolok tam wapma endi bo amatam man ñĩndiñgĩt kuañ sin gĩta yakan mĩlapi, sindok kusasi tĩmbi dakleukak: endila ama wapmañ Solomondok nanandi kindem nandiũtok kwet mayañgan nanin sinik wali endoñ bĩnguk, gan sindila ama Solomon maklelak endok mandan nandi-kimneñgĩliñ.”

⁴³ Yesuli yousĩmbi enguk, “Yal kolan noli ama no ka-misim poñawikta, endi kwet kasatnan ña bit tĩmbi, pipapat kombilin lonjiwĩk. Lonjim nim kañbi, ⁴⁴ enla ñĩndiñ ewik, ‘Nak bĩndambo undane it dama pakutnan ñawa’. Embi ña kawik win: it win jamimbi ti-kĩliñem biumbi, itgot palek. ⁴⁵ Kañbi pi ñambi, yal kolan kit tambon tambon tĩpet endok gembĩnjĩli en makleañ ep tĩmbi indambi yanañgĩlim, it wolok gĩnañ lombi pi pat mĩlat tĩneliñ. Wĩndiñda tĩmbi damañgan ama wala mĩlap lakat indañmĩnguk, gan man mĩlap wopum sinik indañmek. Enda indañmĩnguk, wĩndiñgangot amatam man ñĩndiñgĩt kolan ti-kuañ sĩndoñ inda-samekak.”

Yesulok sambalii win nin?

⁴⁶ Yesuli amatam manda en-paliñĩlĩmbi, meñ gĩt kwayañii endi bi tombi, pawan ipi, en gĩta manda e-nandi tĩnelĩndok eñgĩliñ. ⁴⁷ Tĩmbi ama noli Yesu niĩmbi eñguk, “Nandilañ. Meñga kwayañgai pawan bi ipi, dikita manda e-nandi tĩnepi nandañ.”

⁴⁸ Gan Yesuli ama wala ñĩndiñ tambane niñguk, “Mena kwayanai win nin?” ⁴⁹ Eñipi, gwañgwañiila kit yout ti-sembi niñguk, “Ñi ka: mena kwayanai ñi pakañ. ⁵⁰ Neta, no en Bepna kunum gĩnañ patak endok man tañgonelakta, endi wakan nokok mena, kwayanai, ba witnai biañgan t añ.”

Ama Wapmañli amatamñii nitek yambi-dikñelak wala Yesuli e-yout manda enguk

13

Gĩngĩt manda kindem win nanañ minjip ama noli kena gĩnañ kokuk wandin

¹ Sandap wolonda Yesuli it bimbi, tuk guañnan ñambi, amatam eni-daut ti-semepi tuk baliliñnan ña pipakuk. ² Tĩmbi amatam asupti endoñ bi kimin tĩngĩliñda tĩmbi, endi kikeñ nolok plon lombi pipakuk. Pipalĩmbi, amatam kimin wopum endi tuk pawan ilĩmbi, ³ e-yout mandali nepek asuptok plon eni-daut ti-semguk.

Ti-semñipi ñĩndiñ enguk, “Nandañ. Ama noli nanañ minjip kokotta kenañ gĩnañ ñañguk. ⁴ Ñambi, minjip kot-ti-kot-ti-ñañĩlĩmbi, minjip diwin telak plon pĩmbi, monĩkti bĩm na-taleñgĩliñ. ⁵ Tĩmbi minjip diwĩndi kawatti salaiumbi kwet lakatgot pakuknan piñgĩliñ. Minjip kwet plongot pakĩliñda tĩmbi mindin plakan tawa lambiñgĩliñ. ⁶ Gan kakaili sua embi, kwet nim tike gembĩlaumbi, maimdi lambi ep diumbi, yañetambi kim-taleñgĩliñ. ⁷ Minjip diwĩndi kwet koselek minjip pakuknan

✧ 12:40: Yona 1:17

piñgılıñ endi yakayakan tawa lambumbi, koselekti bendimbi ep tapliumbi kim-taleñgılıñ. ⁸ Minjip diwindi kwet galk ginañ piñgılıñ wali lambim wopum dambi, bien laliñgılıñ. Kusei diwindi bien 100 100 laliñgılıñ, diwindi bien 60 60 laliñgılıñ, timbi diwindi bien 30 30 windiñ lali-ta-ñañgılıñ. ⁹ No en pawañnat endi mandana nandimbi nandi-kiliñ eukak.”

¹⁰ Papalembi, Yesulok gwañgwañiili endoñ bimbi ni-nandimbi eñgılıñ, “Amatam manda enlañ win kusei nitekta timbi e-yout manda gita pa enlañ?” ¹¹ Eumbi tambane enguk, “Kunum Molomdi amatam telak nitek yambi-dikñelak win damañgan patsembin pakuk. Nepek win endi sinda sanbi dakle-talelak, gan amatam diwinda nim. ¹² Neta, no en nepek palmilak win tike-kuumbi, enda nombo yousi-miumbi, asupgan palmekak. Gan no en nepek palmilak wala nandum tlal tilakta endok nepek lakat palmilak win apma tikeñmumbi, slak palekak. ¹³ Ama wandisi wali dautsili kañ, gan nim ka-dindim eañ, ba pawanji kimikañ, gan nim nandañ ba nim nandi-dakleañ, wala timbi nak manda e-yout manda git pa enlet.

¹⁴ Plofet Aisaiali nek indauktok eñguk win man ñindiñgit amatam wandisiloñ inda-semalak. Endi Anutulok mandan ñindiñ eñguk, ‘Amatam ñali manda nandinekaliñ, gan nim nandi-daklenekaliñ, ba dautsili kanekaliñ, gan nek kañ win nim ka-nandi-tomnekaliñ. ¹⁵ Nekta, endok ginañ nanandinjili kwambiñ dañgukta, pawanjili manda nandinepi kunjit tañ, ba dautsili nim kaneliñdok masipmañ. Windiñ nim timbimda, endi dautsili kañbi, pawanjili nandimbi, ginañjili nandi-tombi, ginañji tambaneumbi, nak ep timba kindem daneliñdok nokoññan bineliñ.’ ✧ Anutuli amatamdok plon manda windiñ eñguk. ¹⁶ Gan sindila dautsili kindem kañ, timbi pawanjili guma nandañ, wala timbi amatam diwin yapma kle-pakañ. ¹⁷ Nak biañgan sinik sanba: plofet ama gita ama dindim damañgan kuñgılıñ endi nepek sindi kañ win kanepi nandi-koñgom tiñgılıñ, gan nim kañgılıñ, ba manda sindi nandañ win nandinepi nandi-koñgom tiñgılıñ, gan nim nandiñgılıñ.”

¹⁸ Timbi Yesuli yousimbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Sindi pawanji kimipi, minjip kokottok e-yout manda sanit wolok kusei san-daklewambi nandiwit. ¹⁹ Nanañ minjip telak plon piñguk manda wolok kusei win ñindiñ: amalí Anutuli amatamñi nitek yambi-dikñelak wolok giñgit manda nandimbi nim tike-kulak, timbi kolan molomdi bimbi, manda ginañnan kokolin win apma tikeñmilak. ²⁰ Minjip kawat plon piñguk manda wolok kusei win ñindiñ: amalí giñgit manda silsilinat nandimbi, plakan ginan ginañ dasilak, ²¹ gan manda ginan ginañ pilak wali nim pa kwambiñ dalak. Nim, wali nain dumangot papi pailmlak. Win kuñgunlok plon mīlap indañmilak, ba Anutulok manda tike-kuañ endok plon mīlap kusei kusei inda-semum yambilak, nain wolongan nanandi-kiliktin pi pilak. ²² Ba minjip kwet koselek minjip pakuknan piñguk manda wolok kusei win ñindiñ: amalí giñgit manda win nandilak, gan kwelalok mīlap ba minem kwilikwili wolok nandi-koñgomi ginañ timbi pailimbi, manda nandilak wolok bien nim indañmilak. ²³ Minjip kwet galk ginañ piñgılıñ manda wolok kusei win ñindiñ: amalí giñgit manda win nandimbi nandi-kiliñ embi, kimit kle kuañ. Endok bien win 100 ba 60 ba 30 wolok tuop indalak.”

Kunum Molomdok ka-dikñe kena kanjik nat, gan wandingan embi sapakñelak

²⁴ Timbi Yesuli yousimbi, e-yout manda no amatamda ñindiñ enguk, “Kunum Molomdi giñgitñi yambi-dikñelak win ñindiñ: ama nolí kenan ginañ nanañ kindemlok minjip kokuk, ²⁵ gan tim boñgipnan ama gitikti dou-paliñilimbi kanjikñili kena wolok ñambi, kli kolandok minjip kopi pi ñañguk. ²⁶ Pakapi, mindin tawa lambimbi, bien indaup timbimbi, kli kolandi bo inda-dakleñgılıñ. ²⁷ Inda-dakleumbi, ama wolok kena gwañgwañiili win kañbi, molomloñ ñambi niñgılıñ, ‘Wopum, dik

✧ 13:15: Aisaia 6:9-10

kenaña ginañ m+injip kindemgot kokuñ. Gan nitek t+mbi, kli kolan+ indalak? ²⁸ W+ndiñ n+ nandumbi enguk, 'W+in kanjikna noli kol+mbi lamb+lak.' Eumbi n+ nand+mbi eñg+liñ, 'W+ndiñda n+ndi ña kli w+in tamat kotnetam+ñ ba?' ²⁹ Eumbi enguk, 'W+ndiñ n+im. Kak biu palen. N+im kañbi, kli tamat kokam+ñ embi, nanañ wak+it tamatnel+ñ a. ³⁰ Biumbi, nanañ g+ta kli n+set t+pelatkan lamb+indekam+ik. T+mbi nanañ mepmettok nain indaumek, nak kena ama enbambi, dama kli moyen tamap imbi, komba ginañ sium d+ukak. T+mbi nanañ bien w+in wis+ikot itna ginañ ep wis+kol+im palekak.' "

³¹ Yesuli e-yout manda no ñ+ndiñ enguk, "Kunum Molomdok kaund+ikñe kena w+in mastat m+injip * ama noli kenan ginañ kokuk wandin. ³² Mastat m+injip w+in yaya m+injip tip m+nam s+n+ik yañ, gan tawa lamb+lak wolonda yaya wali d+w+in yapma klembi, komba nom+ik wopum dalak, wala t+mbi yaya wolok gayam plon mon+kti b+mbi, isi tañ."

³³ Yesuli yous+mbi, e-yout manda no ñ+ndiñ enguk, "Kunum Molomdok kaund+ikñe kena w+in ñ+ndiñ: tam noli k+im+li bendi lakatgot t+kembi, plaua kw+lan wopungan wak+it tambanembi, papalem kaumbi, plaua wali g+it+ik bend+mbi lamb+lak."

³⁴ Yesuli amatam k+im+in wopumda manda g+it+ñg+it+ik enguk w+in endi telal no g+it n+im eñguk, endi e-yout mandal+ñgot enguk. ³⁵ Endi w+ndiñ t+mb+mbi, plofet ama noli manda ñ+ndiñ eñguk wolok bien inda-dakleñguk,

"Nak e-yout mandal+ñgot manda enbi, nanandi semb+in kwet kusei k+im+ik+m+il+nan nanin pat-ta-bañ w+in enba dakleutat." ☆

³⁶ T+mbi Yesuli amatam k+im+in wopum yamb+ik b+mbi, gwañgwañii g+it ilan ñañguk. Ña pal+ñ+li+mbi, gwañgwañiili endoñ b+mbi n+kañbi eñg+liñ, "D+ik e-yout manda eñañ w+in - kli moyen kena ginañ lamb+lak - wolok kusei nitek? W+in n+n+mbi nand+ina."

³⁷ Eumbi enguk, "Ama m+injip kokuk w+in Amalok N+ñañ en wakan. ³⁸ Kena w+in kwet ñ+n man pakam+ñ wolok walan, t+mbi nanañ m+injip w+in Kunum Molomdok g+ñg+it+ñii. T+mbi kli kolan w+in kolan molomdok g+ñg+it+ñii, ³⁹ t+mbi kanjik kli kolan m+injip ep kokuk w+in kolan molom Satan en. M+injip bien mepmet w+in kwet nain taletalenan wolonda indaukak, t+mbi kena t+ndi ama w+in Anutulok añañoñii. ⁴⁰ Kli kolan tamap w+ip siañ w+ndiñgangot nain taletalenan kolan molomdok g+ñg+it+ñii enda inda-semekak. ⁴¹ Nain wolonda Amalok N+ñañ endi añañoñii en-mul+mbi, kwet tuop g+ñg+it+ñii endoñnan nanin ama kolan tañ en ba d+w+in no ep tiañeumbi yom tañ endi wak+it ep k+im+in t+mbi, ⁴² j+mb+ñdok komba kwamb+ñ ginañ ep kol+ p+nekal+ñ. Wand+ñ endi mano kw+il+im t+mbi, manji si-g+il+im danekal+ñ. ⁴³ Gan amatam Beps+lok man tañgoneñg+liñ endi kunum ginañ lombi, maim duatak w+ndiñ duapi, indañgan endok kapmainan kuumbi yambi-d+ikñeukak. No en pawañnat endi mandana nand+mbi nandi-k+liñ eukak."

Kunum Molomdok kaund+ikñe kenala Yesuli e-yout manda d+w+in no enguk

⁴⁴ Yesuli yous+mbi, e-yout manda enguk, "Kunum Molomdok kaund+ikñe kena wolok walan w+in nepek tuan wopungan s+n+ik kena ginañ k+im+sembum pakuk wandin. Ama noli nepek w+in t+mb+ indambi, taplim bium pakuk. T+mbi s+lis+li wopum indañm+ñgukta endi nepenepeli g+it+ik ña tuatualok k+im+il+im tua-taleumbi, m+nem walinin t+kembi, nepek tuan wopum w+in endok indañmektok kwet w+in ña tua kleñguk.

⁴⁵ T+mbi Kunum Molomdok kaund+ikñe kena wolok walan no kawat tuan wopum wandin: ama noli kawat tuan wopumgot w+in tuaup yolonj+ñguk. Yolonj+mbi, ⁴⁶ kawat kindem s+n+ik no kañbi, ña nepenepeli g+it+ik tuatualok k+im+il+im tua-taleumbi, m+nem walinin t+kembi, kawat w+in ña tuañguk.

* 13:31: Mastat m+injip w+in wamb+ñ m+injip wandin. ☆ 13:35: Kap 78:2

⁴⁷ Tĩmbi Kunum Molomdok kaundi:kñe kena wolok walan no wĩn ñĩndi:ñ: pis tiatia lik wopum tuk gĩnañ kolĩ pĩumbi, pis kusei kusei epĩli:ñ. ⁴⁸ Lik tokñeumbi tiañe pawan lambĩ pipapi, pis kañ-dan tiñgĩli:ñ, wĩn pis nanalok kĩndem kambot gĩnañ ep kĩmĩpi, pis kolan wĩn ep kokĩli:ñ. ⁴⁹ Kwet nain taletalenan wĩndi:ñ wakan indaukak: Anutulĩ aňeloñii en-mulĩm bĩmbi, ama Anutulok man tañgoneañ endok boñgĩpsĩnan nanin ama kolan epbi, ⁵⁰ jĩmbiñdok komba kwambiñ gĩnañ ep kolĩ pĩnekalĩñ. Wandĩñ mano kwĩlim tĩmbi, manjĩ si-gĩli:m danekaliñ.”

⁵¹ Yesulĩ e-yout manda eu taleumbi, gwañgwañii en-nandi:mbi eñguk, “Sĩndĩ e-yout manda gĩtik sanlet wolok kusei nandi-dakleañ ba?” Enbĩmbi, endĩ “Oñ, nandamĩñ” niñgĩli:ñ. ⁵² Eumbi enguk, “Wĩndi:ñda endi:kñe manda nandi-tale amalĩ Kunum Molomdok gĩngĩt indambi kuañ endĩ ama nepek kĩndem wĩsikot isĩnan kĩmĩlim patakñan nanin epmañ wandin: endĩ Anutulĩ nanandi damañgan eñguk ba man elak wĩn nandi-daklembi, wolok tuop amatam eni-daut ti-semañ.”

Yesulĩ en Ama Wapmañ engano wĩn Juda amala daut semguk

Yesulok il kuseinan nasilĩ siñgi wĩli:mgi:li:ñ

⁵³ Yesulĩ e-yout manda wĩn eu taleumbi, walinin pĩ ñambi, ⁵⁴ il kuseinan ña tomguk. Tombi, it kiyauñjĩ gĩnañ lombi, amatam eni-daut ti-semguk. Tĩmbi amatam mandan nandiñgĩli:ñ endĩ nandi-gĩtiñgĩtik embi, nisĩñgan ñĩndi:ñ eñgĩli:ñ, “Ama ñalĩ nanandi wandin ba kundit engano sĩnik tĩndi:lok gembĩ wĩn denanin tikeñguk? ⁵⁵ Nĩndĩ endok kusei nandamĩñ yañ! Endi:la it kĩndikĩndit ama endok niññañgot. Meñlok koi wĩn Malia, kwayañii wĩn Jekop, Josep, Simon gĩt Judas, ⁵⁶ tĩmbi endok wiwii wĩn nĩn gĩta yakan kuamĩñ. Wĩndi:ñda nanandiñ gĩt gembĩn wandin wĩn nĩndĩ daulmĩñguk?” ⁵⁷ Wĩndi:ñ eñpi, endok mandan ba ep tĩndĩn wala nandum tlal tiñguk. Tĩmbi Yesulĩ enguk, “Amatam diwĩndĩ plofet ama giñgiñgan tiñmañ, gan enloñ nasii ba noliilĩ wĩndi:ñ nĩm tiñmañ.” ⁵⁸ Wĩndi:ñ embi, nĩm nandi-kĩliktĩ tiñmĩngĩli:ñda tĩmbi kundit engano asup wandiñ kandañ nĩ m tiñguk .

14

Elottĩ Yesula nandum en Yoane kĩmnan nanin mĩlakuk wĩndi:ñ tiñguk

¹ Nain wolonda Galili distriktok ama wapmañ Elot endĩ Yesu koi gĩngĩt nandi:mbi, ² kena amañii ñĩndi:ñ enguk, “Endĩ Yoane tuk ii-sem en wakan. Kĩmnan nanin mĩlakukta tĩmbi kundit engano tĩmbektok gembĩn wopumgan palmĩlak.” ³⁻⁴ Kusei ñĩndi:ñda Elottĩ wĩndi:ñ nandiñmĩñguk: damañgan endĩ enlok kwayañ Filip endok tamĩn Elodia apma tikeñguk. Apma tikeumbi, Yoanelĩ ñĩndi:ñ pa niñliñguk, “Dĩk Elodia tamga tikeñguñ wĩn nĩndok endi:kñe manda maklelañ.” * Wĩndi:ñda Elottĩ eumbi, Yoane tike imbi, it kwambiñ gĩnañ kĩmĩkĩli:ñ. ⁵ Elottĩ Yoane wĩli kĩmbektok nandiñguk, gan amatamda mĩsiñgukta wĩndi:ñ nĩm tiñguk. Neta, Juda amalĩ Yoanela nandum plofet no tiñgukta tĩmbi.

⁶ Gan wĩnaña ñĩndi:ñ indañguk: Elottok indainda nain indaumbi, yokñiilok nanañ sinat ti-semumbi, Elodialok wembanli bĩ endok dausĩnan kap tiñguk. Kap tiumbi, Elottĩ wembe wolok kapta nandi-koñgom tiñgukta tĩmbi, ⁷ manda ñĩndi:ñ e-kwambiñ dambi niñguk, “Biañgan sĩnik. Dĩk nepek nola ba nola nan-kautañ wolok tuop game-tet.” ⁸ Wĩndi:ñ eumbi, meñloñ ñaumbi, nanandi ñĩndi:ñ mĩumbi, Elottoñ undane ñambi niñguk, “Dĩk eumbi, Yoane tuk ii-sem endok bim dombĩmbi, kumbam jawañ plon kĩmĩpi bĩ namĩt.” ⁹ Ama wapmañdĩ manda wĩn nandi:mbi nandum mĩlatañguk. Gan

* **14:3-4:** Endi:kñe mandalĩ amalĩ enlok dal ba kwayañlok tamĩn tikeuktok kĩmĩsip tiñmĩlak. Dal ba kwayañ endĩ yamĩn pap sembiñguk wolondañgot kĩndem wĩndi:ñ tĩmbek. (Wok Pris 18:16, 20:21, Lo 25:5-6)

manda yokñiilok dausinan e-kwambiñ dañgukta timbi endi nandiñmimbi, wembeli eñguk wolok tuopkan tineliñdok eñguk. ¹⁰ Timbi it kwambiñ ginañ ñambi, Yoanelok bim dombimbi, ¹¹ kumbam jawañ plon kimipi bim wembe mumbi, meñloñ tike ñañguk. ¹² Timbi Yoanelok gwañgwañiil bim dalandan bem ña kindikilñ. Windiñ ti-talembi, siñgi ña Yesu kasat tiñmumbi nandiñguk.

Yesuli ama 5,000 gita tam gwañgwanjii nanañ ep towiñguk

¹³ Yoane wil kimñguk wolok giñgit Yesuli nandiñgukta endi gwañgwañii git walinin pi ñaneliñdok kikeñ nolok plon lombi, kwet ama nimnatnan nisñgan kunepi ñañgñiñ. Ñaumbi, amatamdi giñgit win nandimbi, isi kwesi bimbi, kesitti en klem, tuk baliliñ ñañgñiñ. Ñakap, Yesuli ñaupi nandiñguknan ña tomgñiñ. ¹⁴ Timbi Yesuli kikeñ plon nanin pinipi, amatam kimin wopum yambiñguk. Yambimbi, blan ti-sembi, jimbatsiat ep timbi kindem dañguk.

¹⁵ Kwet timlala timbimbi, gwañgwañiil Yesuloñ bimbi niñgñiñ, “Kwet kilim elak. Timbi ñin kwet ama nimnatnan pakamñ, windiñda dik amatam en-mulimbi, it kwelan ñambi, nanañji tua nambit.” ¹⁶ Eumbi enguk, “Nekta ñaneliñdok eañ? Sin nanañ ep towiwit.” ¹⁷ Eumbi, jip jup timbi niñgñiñ, “Nindok plaua nanañ kit tombon git pis tipet waliñgot pat-nimlak.” ¹⁸ Eumbi enguk, “Win nokoññan mep biwit.” ¹⁹ Windiñ embi, amatam enbimbi, kli yali gimbañ dambi pipakñiñ. Timbi Yesuli plaua nanañ kit tombon git pis tipet win epbi, kunum plon deium loubi, Anutu weñmimbi, plaua win ombimbi, gwañgwañiila emguk. Emumbi, endi ep papusenembi, amatam em-taleumbi, ²⁰ gitikt nambi na-tokñe tiñgñiñ. Timbimbi, dip pakuk win gwañgwañiil epmbi, sandiñ lik 12 wolok ginañnan dasium tokñeñguk.

²¹ Nanañ nañgñiñ win ama 5,000 nitepek, gan tam git wembe gwañgwa nim ep kunakñiñ.

Yesuli tuk guañ plon yaliyali ñañguk

²² Ama kimin gitikt nanañ nambi taleumbi, Yesuli gwañgwañii en-giñgñembi, nisangan kikeñ plon lombi, tuk guañ tambon kandañ damandama ñaneliñdok en-mukuk. En-mulim ñaññimbi, amatam kimin gitik isinan en-mulepi pakuk. ²³ Papi, amatam en-mulim ña-taleumbi, Yesu en engan nimolo timbepi jañgñnan lo pakuk. Kwet kilim eumbi, jañgñnan engan palimbi, ²⁴ gwañgwañiilok kikeñdi ña tuk guañ boñgñpnan tomguk. Tombimbi, sasaleli ñañgñiñ kandañnan biñgukta, tukti kikeñ munjupi, tike lombi pimbi tiñguk.

²⁵ Kwet gama nim salaññimbi, Yesuli guañ plon yali ta-ñakap gwañgwañii ep timbi dumalañguk. ²⁶ Timbi gwañgwañiil tuk plon yaliyali bumbi kañbi, “Asili bilak!” embi, gembñji pumbi, misimbi kwawa tiñgñiñ. ²⁷ Timbi wolongan Yesuli en-daklembi eñguk, “Nim misiwit, natna bilet, walenji busukñewin.”

²⁸ Timbi Petloli niñguk, “Wopum, biañgan ditna bilañda, nanbimbi, tuk plon yalim dikoñan biwa.” ²⁹ Eumbi niñguk, “Natna ya, bo!” Nimbimbi, kikeñ plon nanin pi tuk plon yalimbi, Yesuloñ ñañguk. ³⁰ Ñañipi, sasale wopum wikukta tuk mlakuk win kañbi, misimis ñakap tuk ginañ piup timbi, kitimbi eñguk, “Wopum, nepmñ.” ³¹ Eumbi, wolongan Yesuli kii kot-suap tikembi niñguk, “Nanandi-kiliktñga lakat pakamlak. Nekta ginañ tipet tñañ?” ³² Windiñ eñipi, Petlo nañgñimbi, kikeñ plon loññimbi, sasaleli klp eñguk. ³³ Timbi gwañgwa kikeñ plon pakñiñ endi Yesuloñ mñilem timbi niñgñiñ, “Biañgan dik Anutulok Niñañ.”

³⁴ Tuk guañ dikñe-talembi, Genesalet it kwet kandañ lo suañgñiñ. ³⁵ Suaumbi, winasili Yesu ka-daklembi, manda kimñimbi, kwet wolok tuopkan ñañguk. Ñaumbi, amatamdi ama jimbatsiat gitik yanañgip endoñ biñgñiñ. Bimbi, ³⁶ Yesu dasindasin

kusipgot tike-kaneliñdok ni-nandi tiñgiliñ. Ni-nandumbi nandi-semumbi, tike-kañgiliñ tuop kinde m dañgili?

15

Anutulok dainan nek ñali ama timbi kolalak win Yesuli eni-daut ti-semguk

¹ Timbi Falisi ama git endikne manda nandi-tale ama diwindi Jerusalem bimbi, Yesuloñ bingiliñ. Bimbi, ñindiñ ni-nandiñgiliñ, ² “Nitek timbi, gwañgwañgaili bep pañnielok telak ñin makleañ? Endi nanañ nanepi, telak nini-daut ti-nimgiliñ wolok tuop kisi nim wili pi pa nañ.” ³ Eumbi tambane enguk, “Nitek timbi, sindi sinlok ep tindiñ kleneliñdok Anutulok endikne manda makleañ? ⁴ Neta, Anutu en endikne manda tipet ñindiñ kimit-nimnguk, ‘Dik meña beka giñgiñgan ti-semekañ’, timbi ‘Ama no meñ ba beu en-kolalakta en wili kilmok.’” ⁵ Gan sindi endikne manda tipet win maklembi, amatam ñindiñ eni-daut pa ti-semañ: tikap ama no meñ ba beu epmiu plaptauktok nepek no palmilak, gan ‘Nak nepek win ikan Anutulok giñgit wili mihgut’ windiñ enlakta, ⁶ endi kindem beu nim nandi-ñimbi, nim timbi plaptalak. Windiñ tihipi, endi beu giñgiñgan nim ti-ñimbi, endikne manda maklelak. Windiñda sindi sinlok ep tindiñ kleneliñdok Anutulok endikne manda timbi lakatalak.

⁷ Yaknesi! Sindok manji manbenji malet nomik! Anutuli plofet Aisaielok man plon ñindiñ embi, sindok kolanjilok walan e-kiliñ enguk, ⁸ ‘Amatam ñali manjiliñgot kotna giñgit e-tike-loañ, gan ginañ nanandinjili mayañgan sinik pat-semalak. ⁹ Endi amalok nanandi win nokok endikne manda wandin eni-daut ti-semañ, wala timbi endi nan-wowoiñ tañ win silaningot.’”

¹⁰ Timbi Yesuli amatam kimin gitik kiti-semum bumbi enguk, “Sindi pawanji kimpipi nandi-kiliñ ewit. ¹¹ Nepek nek ñali ama timbimbi, Anutulok dainan dindim palektok tuop nim? Win nepek nanambi, manjipni ginañ pilak wali nim. Win nepek kolan ginañ ginañ papi, man plon lambi pilak wali mek ama timbi kolalak.”

¹² Papalembi, Yesu gwañgwañiili endoiñ bimbi bingiliñ, “Ba dik Falisi amali mandaña win nandimbi, nandi-kola ti-gamlin win nandi-lañ ba?” ¹³ Eumbi tambane enguk, “Falisi ama endi kli kolan kena ginañ nisi lambañ wandin. Timbi Bepna kunum ginañ patak endi kenan ginañ nepek nim tipinguk win kakasiat gitik ep tamat-taleukak. ¹⁴ Sindi yambium patnelin. Ama dautsi sipsipmin endi nosii telak daut semnepi pa tañ. Timbi dai sipsipmin noli dai sipsipmin no telak daulimekta, niset tipelatkan dimat ginañ pindemik.”

¹⁵ Timbi Petloli Yesu ninguk, “Dik e-yout manda manilok plon eñañ wolok kusei kindem ninbi dakleutak.” ¹⁶ Eumbi enguk, “Gwañgwanai sindi bo nitek timbi nandi-dakleneliñdok gamañgot tipikañ? ¹⁷ Sindi ñin nim nandi-dakleañ ba? Nepek man ginañ pilak wali tem meñ ginañ pimi, temdok telak plon ñambi, tem koñ ginañ pilak. ¹⁸ Gan nepek man ginañnan nanin lambimbi pilak wali ginañ ginañ nanin lambilak. Timbi wali mek biañgan ama Anutulok dainan timbi kolalak. ¹⁹ Nak nepek ñandinda elet: win ama ginañji ginañ nanandi kolan kusei kusei indaumbi tañ win ñindiñ: ama wili kim tañ, ba nolok wapai ba tamn kumbu tañ, ba telak joñgo kuañ, ba nepek kumbu tañ, ba ama nolok siñgin joñgoñgan siañ, ba kos eu kolayañ. ²⁰ Kundit wandin wali mek timbimbi, amali Anutulok dainan dindim patneliñdok tuop nim. Gan endi Falisi amalok ep tindiñji nim kimit klembi, kisi nim wili pi ep na-tañ wali nim ep timbi kolalak.”

Yesuli kwet diwindok amatam gembin daut semguk

Yesuli Kenan tam no endok wemban yal kolannat timbi kindem dañguk

21 Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii gĩt walinin pi ñambi, Tilo gĩt Sidon it kwet tĩpet pakamĩkĩnan ñaĩnguk. 22 Ña tombĩmbi, Kenan tam no kwet wandĩñ kuĩnguk endĩ endoñ bĩmbi, kĩtĩñmĩ-gĩñgĩnembi nĩĩnguk, “Wopum, Devittok Komblin, dĩk blan tĩmbi, mandana nandĩ-namĩñ. Yal kolandĩ wembanalok gĩnan gĩnañ piĩmbi, kola-sĩnĩk talak.” 23 Eumbi, Yesulĩ nandĩ-kĩmnembi ñaĩnguk. Tĩmbi gwañgwañiilĩ Yesuloñ bĩmbi nĩ-gĩñgĩnembi eĩngĩlĩñ, “Tam walĩ kĩtĩ kĩtĩñpi nĩp klelak, wala tĩmbi dĩk kak nĩ-mulĩm ñaun.” 24 Nĩmbĩmbi enguk, “Nak Israel amatam sipsip pait-pakañ wandin endañgot nan-mulĩm bĩ indañgut.”

25 Yesulĩ wĩndĩñ eĩnguk, gan tam walĩ endoñ bĩmbi, kesĩnan mĩlelem tĩmbi nĩĩnguk, “Wopum, nep kĩmĩt.” 26 Wĩndĩñ eumbi nĩĩnguk, “Wembe gwañgwalok nanañjĩ yapma tĩkemi, kamotta emem wĩn tuop nĩm.” 27 Eumbi nĩĩnguk, “Wopum, wĩn kĩndem elañ, gan molomjĩlĩ nanañ nambĩmbi dĩp pĩlak wĩn kamottĩ wakan pa nañ wĩn.” 28 Wĩndĩñ eumbi nĩmbi eĩnguk, “Tam, nanandĩ-kĩlĩktĩngĩ wĩn wopum. Nandĩlañ, wolok tuop inda-gamĩn.” Eumbi, wolongan wemban kĩndem daĩnguk.

Yesulĩ amatam jĩmbatsĩat asup ep tĩmbĩ kĩndem daĩngĩlĩñ

29 Tĩmbi Yesulĩ walinin piĩm ñam Galili distrik tombi, tuk guañ baliliñ ñam kwet kĩmĩn no wolok lombi pi pakuk. 30 Tĩmbi amatam asupgandĩ endoñ bĩñĩpi, amatam jĩmbatsĩat yanaĩngĩp bĩñgĩlĩñ, wĩn ama kesĩk nĩm kuañ wakĩt ama kĩsĩ ba kesĩsĩ dalandan, ba dausĩ sipsipmĩn ba manjĩ sipsipmĩn, ba jĩmbat dĩwĩn nolĩ epmĩ epmĩn wakĩt asup yanaĩngĩp bĩmbi, Yesulok kuañ kuseinan ep bĩ kĩmĩn kolĩmbi, ep tĩmbĩ kĩndem daĩnguk. 31 Ep tĩmbĩ kĩndem daumbi, amatamdĩ yambĩñgĩlĩñ wĩn: ama manjĩ sipmĩn kuĩngĩlĩñ endĩ manda eĩngĩlĩñ, ama kĩsĩ ba kesĩsĩ dalandan endĩ kĩndem daĩngĩlĩñ, ama kesĩttĩ nĩm kuĩngĩlĩñ endĩ kesĩttĩ kuĩngĩlĩñ, tĩmbi ama dausĩ sipsipmĩn endĩ deiĩngĩlĩñ. Wĩn yambĩmbi yambĩ silĩkĩnembi, Israel amatamdĩ Anutu nĩ-wowoñ tĩñmañ en nĩ-kĩndem daĩngĩlĩñ.

Yesulĩ ama 4,000 gĩta tam gwañgwanjii nanañ ep towiĩnguk

32 Yesulĩ gwañgwañii kĩtĩ-semum bĩmbi enguk, “Amatam ñalĩ sandap tĩpet gĩt no nakĩta palĩmbi, nanañjĩ talelak, wala tĩmbi nak blan tĩ-sembi, slak en-mulam ñanelĩñdok nĩm nandĩlet. Nĩm kañbi, telak plon dausĩ kolĩmbi, katap tĩnelĩñ.”

33 Eumbi, gwañgwañiilĩ nĩñgĩlĩñ, “Ñolok it kwet no nĩm pakañ, wala tĩmbi nĩndĩ nanañ denanin ep bĩmbi, amatam kĩmĩn wopum ñĩn ep towinambi, tuop tĩ-semek?”

34 Eumbi, Yesulĩ en-nandĩmbi eĩnguk, “Sĩnlok plaua nanañ nĩtek pat-samlak?” Tĩmbi endĩ eĩngĩlĩñ, “Plaua kĩt dĩwĩn tĩpetgot, tĩmbi pis titip lakat sĩnĩk pat-nĩmlak.”

35 Wĩndĩñ eumbi, Yesulĩ amatam enbĩm nandĩmbi, kwelan pipakĩlĩñ. 36 Tĩmbi endĩ plaua nanañ kĩt tombon tĩpet wakĩt pis wĩn epmbi, Anutu weĩmĩmbi ombĩmbi, gwañgwañiila emumbi, amatam em-ta-ñaĩngĩlĩñ. 37 Tĩmbi endĩ gĩtik nanañ wĩn nañbi na tokñeĩngĩlĩñ. Na tokñeumbi, dĩp pakuk wĩn gwañgwañiilĩ ep dasiumbi, sandĩñ lĩk wopum kĩt tombon tĩpet tokñeĩnguk. 38 Wĩn ama 4,000 nĩtepek endĩ nanañ naĩngĩlĩñ, gan tam ba wembe gwañgwa endok kunakunatsĩ nĩm epĩlĩñ. 39 Yesulĩ wĩndĩñ tĩ-talembi, amatam en-mulĩm ñaumbi, en kĩkeñ plon lombi, gwañgwañii gĩt Magadan ka ndañ ñaĩngu k.

Yesu enlok kusei inda-dakleĩnguk

16

Yesulok kusei gama nĩm ka-nandĩ-tomgĩlĩñ

1 Tĩmbi Falisi gĩt Sadusi ama dĩwĩn Yesuloñ bĩñgĩlĩñ endĩ sĩsoñ tĩñmĩnelĩñdok ñĩndĩñ nĩñgĩlĩñ, “Kunum Molomdok gembĩn pakamlakta wĩn nĩnda daut nĩmeñdok dĩk kundit engano sĩnĩk no tĩmbĩmbi kana.” 2 Eumbi tambane enguk, “Maimdĩ pi sembepe

timbimbi, kunum gim daumbi, sindi ñindiñ pa eañ, ‘Desa nain kindem indaukak.’³ Kwet salaumbi, mulukual kunum masipmlak wala sindi ñindiñ pa eañ, ‘Gwi sasale inda-nimetak.’ Wíndiñda sindi kunum kañbi, maim iletak ba gwi wiletak win kindem ka-dakleañ. Gan sindi man ñindiñgít nepek nek indalak win kañbi, wolok kusei nim ka-nandi-dakleañ. ⁴ Nitek timbi ama man ñindiñgít kuañ sindi kolan timbi, Anutu bi-sinik tañpi, kundit engano kanep kiti-nandañ? Gan kundit no nim daut samum kanekaliñ. Nim. Ñin noñgangot kanekaliñ: win plofet Yona indañmñguk wíndiñgangot inda-namekak.” Yesuli wíndiñ embi yambimbi pim ñañguk.

⁵ Tuk guañ tambon kandañ timbi dumalanelñdok ñañpi, gwañgwañiil kamalambi, plaua nanañ no nim ep ñañgíliñ. ⁶ Timbi Yesuli enguk, “Sindi Falisi gita Sadusi endok plaua kimili bendila ka-kiliñ enekaliñ.” * ⁷ Wíndiñ eumbi, nisíngan e-nandi timbi eñgíliñ, “Plaua nanañ nim tike-bimñ wala elak bek.” ⁸ Yesuli win yambinandi timbi enguk, “Nekta singan ‘Plaua nim pat-nimlak’ wíndiñ e-nandi-tañ? Biañgan nanandi-kiliktinji win lakat sinik pat-samlak. ⁹ Kusatna gama nim nandi-dakleañ bek? Nak plaua nanañ kit diwingot win tambipi, ama 5,000 ep towiwambi, sindi dip palimbi, sandiñ lik 12 dasium tokñeñguk win sindi nim nandi-tomañ ba? ¹⁰ Ba plaua kit tambon tipet wali ama 4,000 ep towiwambi, dip palimbi, sandiñ lik wopum nitek dasiñgíliñ? ¹¹ Nitekta timbi, sindi mandana nim nandi-dakleañ? Nak plaua nanañla nim et, win nak Falisi git Sadusi endok plaua kimili bendila ka-kiliñ enelñdok sanit.” ¹² Wíndiñ eumbi, kombikmek ñindiñ nandi-dakleñgíliñ: endi nanandi Falisi git Sadusili amatam emañ wala ka-kiliñ enelñdok enguk, plaua kimili bendi wala nim.

Yesu en nin sinik win Petloli e-dakleñguk

¹³ Timbi Yesuli gwañgwañii git it kwet no koi Sisalia Filipai wandiñ kandañ ñañguk. Ña tombi, gwañgwañiila en-nandi timbi eñguk, “Amatamdi Amalok Niñañ enda nin sinik pa eañ?” ¹⁴ Eumbi niñgíliñ, “Diwíndi Yoane tuk ii-sem eumbi, diwíndi plofet Elia nombo indauptok een ip wakan bek eumbi, diwíndi plofet Jelemaia ba plofet no damañgan kuñguk en wíndiñ pa ganiñ.” ¹⁵ Wíndiñ eumbi eni-nandi timbi eñguk, “Timbi sinila naka nin sinik pa nanañ?” ¹⁶ Eni-nandumbi, Simon Petloli niñguk, “Dik Mesia, Anutu kuñgu molom endok Niñañ.” ¹⁷ Eumbi, Yesuli niñguk, “Simon Yoanelok niñañ, dik amatam diwin yapma kle-patañ. Nanandi win amalok nanin nim. Bepna kunum ginañ patak endi ganbim dakleñguk.

¹⁸ Wíndiñda nak ñindiñ ganlet: koka komblin Petlo kitilet, win Kawat. Timbi nak kawat wolok plon kikesiminnai yaplam gembilambi bendi wopum danekaliñ. Bendi wopum daumbi, kindok gembnli bo kikesiminnai ep timbi puktok tuop nim. ¹⁹ Timbi Kunum Molomdok amatamñii yambi-dikñewiñdok nak gembí gamlet. † Dik nepek nola kwelan e-wiat ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan wíndiñgot wiawiat indaukak, timbi dik nepek nola e-wiat nim ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan wíndiñgot gama pat-semekak.” ²⁰ Wíndiñ eñpi, kimsip kwambiñ ti-sembi, enla en Mesia, Anutuli ama wapmañ ni-mulektok e-kwambiñ dañguk win joñgo nim eelok enguk.

Yesu en mñlap bembí kimbekak wala gwañgwañiila enguk

²¹ Nain wolonda Yesuli kusei kimpipi, nepek indañmekak wala gwañgwañiila ñindiñ en-siwíkkuk: endi Anutulok man tañgoneuptok Jelusalem it kwelan loumbi, Juda ama

* **16:6:** Juda amatam endok nanandinji ginañ ‘kimili bendi’ win nepek no wali diwin timbi tambane wolok walan. Yesuli ñolak kimili bendila eñguk endi Falisi git Sadusi amalí amatam endaut manda juluñgan enbimbi nanandinji kamalañguk wolok plon e-yout tiñguk. † **16:19:** Grik manda plon Matayoli ñindiñ youkuk, “Nak Kunum Molomdok yama kii gametat.” Manda wolok walan win ñindiñ: Petlo git kikesimín endi Anutulok man tikembi, kwelan ñolak amatamdok yomji e-wiat ti-semañ ba kimilim pat-semektok eañ.

biesi gita tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama endi mɪlap kusei kusei tɪñmɪnekaliñ. Tɪñmumbi, Roma amalɪ wɪlɪm kɪmbɪmbi, sandap tɪpet gɪt no tɪmbɪmbi, Anutulɪ tɪmbɪ mɪlalekak. ²² Wɪndiñ eumbi, Petlo engan Yesu nañgɪpi, ña ni-ñombɪmbi ni-kɪmɪsip tɪñpi, Anutulɪ kamaiuktok embi niñguk, “Wopum, mɪlap wandin sɪnɪk bo ni mɪnda-gamekak.” ²³ Eumbi tambanem, Petlola ñɪndiñ niñguk, “Satan, dɪk wɪ! Dɪk Anutulok nanandi ni mɪ klelañ. Ni mɪ. Dɪk amalok nanandi klembi, telak masip ti-namlañ.”

²⁴ Wɪndiñ embi, gwañgwañii gɪtikta enbi eñguk, “Ama no en nak nep kle kuup nandɪlakta, endi enlok nanandinla nandum tɪl tɪmbɪmbi, endi kloñbatɪ tɪke bembɪ, nep kle kuuktok sanlet. ²⁵ Neta, no en kuñgun enlok kasɪleupi nandɪlakta, endok kuñgun pailɪmekak, gan no en naka tɪmbi kuñgun bi-namlakta, endi kuñgun taletalen ni mnat indañmekak. ²⁶ Tɪkap ama noli kwelalok nepenepek gɪtik kasɪlewɪk, gan siñgi en jɪmbiñ pɪwɪk, nain wolonda nepek wali ni tek tɪke-kɪmɪlek? Tɪmbi kuñgun taletalen ni mnat wɪn bɪndambo ni tek kasɪlewɪk? Wɪn tuop ni mɪ. ²⁷ Kusei ñɪndiñda wɪndiñ elet: Amalok Niñañ endi Beulok gembɪn walalannat añeloñii yanañgɪpi undane bɪupi tɪlak. Undane bɪmek, amatam gɪtikti ep tɪndɪnji nek tɪñgɪlɪñ wolok tuopkan tuanji emekak. ²⁸ Nak biañgan sɪnɪk sanba: ama ñi pakañ sɪndok boñgɪpsɪnan nanin diwɪndi gamañgot kwelan kuñlɪmbi, Amalok Niñañdi amatam yambi-dɪkñeuktok bi indaumbi kanekaliñ.”

17

Yesulok kusei wɪn pɪlofet ama gɪt Anutu endi e-kwambɪñ dañgɪlɪñ

¹ Maim kit tambon noñgan taleumbi, Yesulɪ gwañgwañii tɪpet gɪt no, wɪn Petlo, Yakobo gita kwayañ Yoane, yanañgɪlɪmbi, kwet jañgɪn ombap no wolok lombi, ni sɪñgan pakɪlɪñ. ² Pakapi, gwañgwañiilɪ kañlɪmbi, Yesulok pɪñgɪu walan engano tɪkɪleñguk, wɪn timan dai maim daut wandin, tɪmbi dasindasin wɪn kolsalen walalan sɪnɪk saleñguk. ³ Tɪmbi platik sɪnɪk pɪlofet ama tɪpet damañgan kuñgɪmɪk, wɪn Mose gɪt Elia, endi gwañgwañiiloñ indambi, Yesu gɪt manda e-nandi tɪñgɪlɪñ. ⁴ Wɪndiñ tɪmbɪmbi, Petlolɪ Yesula niñguk, “Wopum. Niñdi ñi pakamɪñ wɪn kɪndem sɪnɪk. Wala tɪmbi dɪk ñɪndiñ nandiwɪñda, nak it jala tɪpet gɪt no kɪndiletet, wɪn no dɪkok, no Moselok, no Elialok.”

⁵ Petlolɪ manda wɪndiñ eñlɪmbi, mulukua walalan sɪnɪk wali platik sɪnɪk ep tɪmɪlɪmbi, mulukua gɪnañ nanin manda no ñɪndiñ kɪtɪu pɪumbi eñguk, “Ñine nokok niñana sɪnɪk. Nak gɪnañnalɪ en kasɪlembi, enda wale kɪndem tɪñmɪlet, wala tɪmbi sɪndi endok mandan nandɪmbi kɪmɪt-klenekaliñ.” ⁶ Tɪmbi gwañgwañiilɪ manda wɪn nandɪmbi, gembɪnji pɪumbi, gapok pɪmbi, timanji daut kwelan pɪñgɪlɪñ. ⁷ Gan Yesulɪ endoñ ñambi, ep kañbi enguk, “Mɪlalet! Sɪndi ni mɪ sɪnelɪñ.” ⁸ Wɪndiñ enbɪmbi, endi deimbi kañgɪlɪñ wɪn: Yesu en noñgan ilɪmbi kañgɪlɪñ.

⁹ Walinin kwet jañgɪn plon nanin pɪñpi, Yesulɪ gwañgwañii e-kɪmɪsip tɪ-sembi enguk, “Nepek ñin kalɪñ wolok kasat ama nimbek nola ni mɪ enɪnekaliñ. Gamamek, Amalok Niñañ endi kɪmnan nanin mɪlalekak, wolondamek kɪndem enɪnekaliñ.”

¹⁰ Tɪmbi gwañgwañiilɪ ni-nandɪmbi eñgɪlɪñ, “Wɪndiñda kusei nekta endikñe manda nandi-tale amalɪ ñɪndiñ pa eañ, ‘Plofet Elialɪ Mesialok telak dama tɪmbi bɪukak?’” ¹¹ Eumbi enguk, “Biañgan Elialɪ dama undane bɪmbi, amatam tɪ-pañgɪpañgɪle tɪ-semekak. ¹² Gan natna ñɪndiñ sanlet: plofet no Elia wandin endi ikan bɪñguk, gan amalɪ endok kusei gama ni mɪ ka-nandi-dakleñgɪlɪñ. Endi ni sɪlok nanandɪnji klembi, kundit kolan kusei kusei tɪñmɪñgɪlɪñ. Tɪmbi Amalok Niñañla kolan wɪndiñgangot tɪñmɪnekaliñ.” ¹³ Wɪndiñ eumbi, gwañgwañiilɪ Yesulɪ Yoane tuk ii-sem tɪ-kuñguk endok plon e-yout tɪmbi eñguk wɪn nandi-tomgɪlɪñ.

Yesulí nanandi-kilíktíla nepek bien síník enguk

¹⁴ Yesu gít gwañgwañii típet gít no endí amatam asuptí kímín tí-pakííñnan pí tombímbi, ama nolí Yesuloñ bímbi, kesiinan mílelem tí-ñímbi níñguk, ¹⁵ “Wopum, dík níñanala blan tíñmíñ. Gwañgwa ñali kwapmeñgan gíñañ kamalalak nain wín tíkeumbi, kím katap tímbi, komba gíñañ ba tuk gíñañ pa píumbi, píñgíu kola síník talak. ¹⁶ Nak gwañgwañgailí tímbi kíndem danelíñdok nañgípi bíñat, gan endí tí-tlap bium patak.” ¹⁷ Wíndíñ eumbi, Yesulí tambane eñguk, “Amatam man níndíñgít kuañ síndí nanandi-kilíktíñjé ním pat-samumbi, kamakama tañ. Nak sín gíta papata kunjít tílet! Nain nítek síník sín gíta gamañgot kuwambi, nandi-kilíktí namnekalíñ?” Wíndíñ embi, “Gwañgwa wín nokoñ nañgíp bíwít!” enguk. ¹⁸ Nañgíp bíumbi, Yesulí yal kolan gwañgwalok gínannan pakuk wín ní-ñombíumbi poñañguk. Poñaumbi, wolongan gwañgwa walí kíndem dañguk.

¹⁹ Nísíñgan palíñípi, gwañgwañiilí Yesuloñ bímbi ní-nandímbi eñgííñ, “Kusei nítekta tímbi níndí yal kolan wín kle-kotneñdok típíkamíñ?” ²⁰⁻²¹ Eumbi enguk, “Nanandi-kilíktíñjé lakat síník walí tuop ním. Nak bíañgan síník sanba: nanandi-kilíktíñjé wambíñ mánjíp típ mánam wandin pat-samekta, kundít gítík tínep nandañ wín kíndem eumbi indauk, wín kwet jañgín ñala bo kíndem nínelíñ, ‘Dík mílapi da wolok ñau!’ nímbímbi, wolok tuop tímbek.” *

Yesulí enlok kuseila gwañgwañiila en-kaikta tí-semguk

²² Yesulok gwañgwañii gítík endí Galili dístrík kímín tí-palímbi, níndíñ enguk, “Nain ním ombataumbi, Amalok Níñañ kanjíkñiilok kísinan kímíímbi, ²³ wílí kímímbi, sandap típet gít no ñaumbi, Anutulí kímnan nanin tímbi mílalekak.” Wíndíñ eu nandímbi, gíñañjé mílata síník tañguk.

²⁴ Tímbi Yesu gíta gwañgwañii endí Kapaneam it kwelan ña tomgííñ. Tombímbi, ama mánem tapma it tí-díndím eelok epmañgííñ endí Petloloñ bímbi ní-nandímbi eñgííñ, “Endautsí endí tapma ittok takis mánem pa kímítak ba ním?” ²⁵ Eumbi níñguk, “Ba! Kímítak ñak.” Wíndíñ embi, it gíñañ loñguk.

Lombi, manda gama ním eñíímbi, Yesulí ní-nandímbi eñguk, “Simon, dík nítek nandílañ? Kwelalok ama wapmañdí kena kusei kuseilok mánem pa mekañ wín denanin? Wín níñañjiiilok nanin mekañ ba ama díwísíloñ?” ²⁶ Eumbi, Petlolí eñguk, “Ama díwísíloñ.” Eumbi níñguk, “Wíndíñda níñañjiiilí slak papi, takis mánem ním pa kímíkañ. ²⁷ Gan ním kañbi, gíñañjé tínda kolaumbi, gímít tí-nímmelíñ. Wíndíñda dík ñambi, tuk guañnan písi tiatia toa no kolím píwín. Tímbi písi dama tiañeutañ endok man tambípi, mánem kwandai no man gíñañ paletak kautañ wín tíke bímbi, enda emekañ. Mánem walí níttetok takislok tuop tímbetak.”

Yesulí Ama Wapmañlok kapmalnan kuñgula gwañgwañii ení-daut tí-semguk

18

Kunum Molomdok gíñgítñii pakañ endok boñgípsínan níndí loloñ síník yañ?

¹ Nain wolonda gwañgwalí Yesuloñ bímbi ní-nandímbi eñgííñ, “Kunum Molomdok gíñgít boñgípsínan níndí loloñ síník yañ?” ² Eumbi, Yesulí gwañgwa típ no kí-tíñmum bíumbi, boñgípsínan kímípi ³ enguk, “Nak bíañgan síník sanba: tíkap síndí gíñañ nanandíñjé ním tambanembí, gwañgwa bísat nomík ním indanelíñda, síndí Kunum Molomdok gíñgítñii ním indanekalíñ. ⁴ No en kayombínembí, gwañgwa típ níndin

* **17:20-21:** Nandi-tale ama díwíndí manda kusíp no gamañgot patak eañ. Wín níndíñ, “Ama nanañ gítík kímísíp tíñípi, nímolok tañ endíñgot yal kolan níndísí gumañ ep kle-semnelíñdok, telak no ním patak.”

indalakta, en wakan Kunum Molomdok gñg+tñiilok boñg+ps+nan loloñ s+n+k patak yañ.

⁵ No en naka nand+mbi, gwañgwa ñandin nola not tñm+lakta endi wakan naka not ti-namlak. ⁶ Gan no en gwañgwa koi n+mnat ñandin ñali nandi-kil+kti ti-namlak wandin no ni-tiañeumbi, yom plon pip+lakta ama wali blangandok. Neta, Anutuli m+lap wopungan m+ukakta t+mbi. Endi kundit wandin gama n+m tñ+l+mbi, kawat wopum no bim plon topmbi, t+ke kol+m tuk kimb+ñ g+nañ p+umda wali m+lap lakat indañmek. ⁷ Kwelalok amatam endi blasiñgandok. Neta, nain tuop nepek kusei kuseili yom plon ep tiañenepi inda-semañ. Gan nepek wandin w+n nindi t+mbi inda-semalak en Anutuli mek ti-lam+lekak.

⁸ W+ndiñda dik k+ka ba kes+ka tombonli yomdok s+soñ plon gap+lim pip+lañda, kak dombi kol+m ñaumbi, k+ka ba kes+ka tombongot kumbi, kuñgu taletalen n+mnatnan loukañ. N+m kañbi, k+ka ba kes+ka t+pelatkan kukapi, komba n+m pa k+m+laknan wandiñ gep kol+m p+uñ a. ⁹ Ba dik dauka tombonli yomdok s+soñ plon gap+lim pip+lañda, dauka w+n g+nei kol+ ñaumbi, dauka tombongot kumbi, kuñgu taletalen n+mnatnan loukañ. N+m kañbi, dauka t+pelatkan kukapi, j+mbiñdok komba galk g+nañ gep kol+m p+uñ a.

¹⁰⁻¹¹ S+ndi kuñgunji ka-k+liñ enekaliñ. N+m kañbi, gwañgwa kos+ n+mnat wandin endoñnan nanin nola nandum tlal t+mb+mbi, en t+mbi kolaneliñ. Neta, nak ñ+ndiñ sanba: añelo gwañgwa wandin yambi-d+kñeañ endi kunum g+nañ kumbi, enda t+mbi kwapmeñgan Bepna kunum g+nañ patak endoñnan k+ndem ña indañ. *

¹² S+ndi n+tek nandañ? T+kap ama nolok sipsip 100 palmek, t+mbi noñgan no pail+m kak biw+k ba? N+m a. Endi 99 yambium kwet jañg+nnan pal+mbi, ña noñgan no pait-patak w+n lonjiw+k. ¹³ Nak biañgan sanba: endi sipsip 99 enda sil+sil+ tilak, gan noñgan pail+m t+mbi indalak enda sil+sil+ wopum s+n+k tilak. ¹⁴ W+ndiñgangot Bepsi kunum g+nañ patak endi gwañgwa koi n+mnat wandin endoñ nanin no n+m pailektok nand+lak.”

Sambatnii g+it manda ti-d+ndim eelok telak

¹⁵ Yesuli yous+mbi enguk, “Nokok sambatnai s+ndoñ nanin noli yom ti-gamumbi, dik ñam s+tekan papi, kusei daulmekañ. T+mbi endi mandañga nandim t+ke-k+liñ elakta, endi b+ndambo not ti-gambi, dikok sambat indaukak. ¹⁶ Ba endi mandañga w+leakta, ama noñgan ba t+pet yanañg+l+mbi endoñ ñanekaliñ. T+mbi nokaili manda g+it+ka ama wolok plon kit yout t+lañ w+n e-gemb+lanekaliñ, endi+kñe mandali molo manda elak wolok tuop. ✧ ¹⁷ Ba endi mandanji wit kak kolekta, ama w+n k+kes+m+ndok k+s+nan k+m+lekañ. K+kes+m+ndok manda w+ndiñgangot wit kak kolekta, enda nandiñm+umbi, endi takis epep ama ba ama Anutu n+m nandi-kil+kti t+ñmañ endok tuop t+mbekak.

¹⁸ Nak biañgan sanba: s+ndi nepek nola kwelan e-wiat ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan w+ndiñgot wiawiat indaukak, t+mbi s+ndi nepek nola e-wiat n+m ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan w+ndiñgot gama pat-semekak. ¹⁹⁻²⁰ T+mbi nak yous+mbi ñ+ndiñ sanba: ama t+pet ba t+pet g+it no endi nokok kotna plon k+m+in tañda, nak en g+ta patet, wala t+mbi s+ndoñ nanin ama t+pet endi kwelan ñolok g+nañjet kiul+m noñgan t+mb+m, nepek nola ba nola n+molo t+mb+mbi, Bepna kunum g+nañ patak endi nandi-semekak.”

Notniilok yomji nain tuop bi-semlok

²¹ T+mbi Petloli Yesuloñ b+mbi n+kañbi eñguk, “Wopum. Notna noli yom pa ti-namumbi, nain n+tek yom+in biñmetat? Nain 7got biñmet wali tuop ba?” ²² Eumbi

* **18:10-11:** Nandi-tale ama diw+ndi manda kusip no gamañgot patak eañ. W+n ñ+ndiñ, “Neta, Amalok N+ñañ endi amatam yomj+la t+mbi pait-pakañ epmektok indañguk.” ✧ **18:16:** Lo 19:15

nĩnguk, “Nain 7got nĩm a. Dik 70 im 7 biĩm+ta-ñaukañ, wĩn yom bimbi tĩñ+pi nĩm kunakunattok elet.

²³ Kusei ñĩndĩnda tĩmbi wĩndĩñ elet: ama wapmañ nolĩ nepek tĩnguk wĩndĩñgangot Kunum Molomdi gĩngĩtĩii yambi-dĩkñelak. Ama wapmañ walĩ kena amañiilĩ nepek slak epĩliĩñ wolok kĩnjan ombiĩm+nelĩñdok en-tiañeñguk. ²⁴ En-tiañembi, kena kusei kĩmĩlimbi, ama no naĩgĩp biĩngĩliĩñ endoñan kĩnjan ombiĩmektok palmĩnguk wĩn mĩnem 45 milion. † ²⁵ Endĩ mĩnem wĩn ombiĩmektok tuop nĩm, wala tĩmbi ama wapmañdi mĩnem diwĩn epmektok nandĩñpi, kena gwañgwañii ñĩndĩñ tĩnelĩñdok enguk: endĩ ama en wakĩt tam gwañgwañii ba nepenepek gĩtik palmĩlak wĩn epbi, tualok kĩmĩtnelĩñdok enguk. ²⁶ Wĩndĩñ eumbi, kena ama walĩ ama wapmañdok kesĩnan mĩlelem tĩmbi, ñĩndĩñ ni-blambla eñguk, ‘Ama wapmañna, blan ti-nambi, naingot namumbi, nak kĩnjan tuopkan ombi-gam-taleutat.’ ²⁷ Tĩmbi ama wapmañdi ama wala blan ti-ñĩmbi, kĩnjan wopum palmĩnguk wĩn gĩtik biĩmĩmbi, kak slak bium ñaĩnguk.

²⁸ It gĩnañ nanin pi ñaĩñpi, kena gwañgwa nol no tĩmbi indaĩnguk, endoñan kĩnjan ombiĩmektok palmĩnguk wĩn mĩnem 100. ‡ En wakan tĩmbi indambi, bim plon tĩke kandipi nĩnguk, ‘Dik mĩnem slak tĩkeñguñ wĩn ñĩndĩñgĩtañgan ombi-namĩñ!’ ²⁹ Tĩmbi nollĩ kesĩnan mĩlelem ti-ñĩmbi, ñĩndĩñ ni-blambla eñguk, ‘Dik nandĩ-nambi, nain namumbi, nak kĩnjan ombi-gametat.’ ³⁰ Eumbi nandĩ-kĩmnembi, it kwambiñ gĩnañ naĩgĩp ña kĩmĩpi ñĩndĩñ nĩnguk, ‘Kĩnjan ombi-tale-namumek gep pi-sattok’.

³¹ Tĩmbi noliilĩ kundit wĩn ka-nandĩmbi, gĩnañji biañgan mĩlataumbi ña ama wapmañ kasat tĩñmĩ-taleñgĩliĩñ. ³² Tĩñmĩ-taleum nandĩmbi, kena ama wĩn biĩdambo ni-tiañembi ñĩndĩñ nĩnguk, ‘Ama kolan papait, dik nan-blambla eumbi, nak blan ti-gambi, kĩnjanna wopum wĩn kak bi-gamĩt. ³³ Nĩtek tĩmbi, nak bi-gamĩt, gan dik wĩndĩñgangot nokala blan nĩm tĩmbi biĩmĩñañ?’ ³⁴ Wĩndĩñ embi, gĩnañ komba diumbi, mik amaloñ naĩgĩp ñambi enguk, ‘Sĩndĩ nain tuop kena gĩm mĩumbi, endĩ kĩnjanna wopum wĩn ombi-nam-taleumek, wolonda sĩndĩ kañbiumbi piukak.’ ” ³⁵ Yesulĩ e-yout manda wĩndĩñ en-talembi eñguk, “Sĩndĩ noñgan noñganlĩ gĩnañji gĩtikĩtĩ nosiilok yomji nĩm bi-sem-talenelĩnda, Bepna kunum gĩnañ patak endĩ wĩndĩñgangot noñgan noñgan sĩndok yomji nĩm bi-sameka k.”

19

¹ Yesulĩ manda wĩndĩñ e-talembi, Galilĩ distrik bimbi, Juda amatamdok kwelan Jodan tuk dat kandañ patak wandĩñ ñaĩnguk. ² Tĩmbi amatam asupgandi en kle ñaumbi, jĩmbatsiat ep tĩmbi kĩndem daĩngĩliĩñ.

Wapatam Anutulĩ ep kiukuk wĩn amalĩ nĩm tambĩktok

³ Tĩmbi Falisi ama diwĩndĩ Yesuloñ bĩmbi, ti-kuyuk tĩñmĩnepi ni-nandĩmbi eñgĩliĩñ, “Dik nĩtek nandĩlañ? Damañgan Moselĩ endĩkñe manda kĩmĩt-nĩmguk wolok tuop ama nolĩ enlok nanandĩnla nepek kusei wala ba wala tamĩn kle-kolek ba nĩm?”

⁴ Eumbi tambane enguk, “Manda youyoulĩn ñĩn patak wĩn sĩndĩ pinat nandĩmbi kamalañ bek. Nain kusei kĩmĩkĩmĩlĩnan Anutulĩ ama ep tĩmbi indaĩnguk wolonda endĩ ama gĩt tamĩn ep tĩmbi indaĩngĩmĩk. ✧ ⁵ Tĩmbi ñĩndĩñ eñguk, ‘Kusei wĩndĩñda amalĩ meñ beu yambimbi, tamĩnnat galĩ-kwambiñ daumbi, piĩngĩpset noñgan indayamĩk.’ ✧ ⁶ Wĩndĩñda nak ñĩndĩñ sanlet: endĩ piĩngĩp noñgan indambi, nombo tĩpet nĩm tamĩk. Wala tĩmbi wapatam Anutulĩ ep kiukuk wĩn amalĩ nĩm tambĩktok.”

† 18:24: Yesulĩ mĩnem kunakunat eñguk wĩn wopum sĩnik. Mĩnem walĩ ama 10,000 endĩ gwĩlat 15 gĩtik kena tĩngĩliĩñ endok tuanji. ‡ 18:28: Yesulĩ mĩnem kunakunat eñguk wĩn lakat sĩnik, sandap 100 wolok kenalok tuangot. ✧ 19:4: Stat 1:27, 5:2 ✧ 19:5: Stat 2:24

⁷ Tĩmbi Falisi amalĩ ñĩndĩñ nĩngĩliñ, “Tĩkap wĩndĩñda, nĩtek tĩmbi Moseli endĩkĩne manda ñĩndĩñ kĩmĩkuk: ama no tamĩn kle-kolektok nandĩlakta, endĩ manda no wolok tuop youp mĩmbi kleum ñaukuk?” ✧ ⁸ Eumbi enguk, “Sĩn bamba bep pañjiilok gĩnañ kwambĩndanjĩla tĩmbi Moseli nandĩ-sambi, tam kĩndem ep klenelĩndok eĩnguk. Gan nain kusai kĩmĩkĩmĩlĩnan wĩn wĩndĩñ nĩm pakuk. ⁹ Wĩndĩñda tĩmbi nak ñĩndĩñ sanba: ama no tamĩn telak joĩngo nĩm kuĩnguk wĩn kleum ñaumbi, komblin tĩlak endĩ telak joĩngo kulak.”

¹⁰ Tĩmbi gwaĩngwaĩili tam kle-kokottok plon Yesu ñĩndĩñ nĩmbi eĩngĩliñ, “Tĩkap wĩndĩñda, amalĩ tam nĩm tĩmbi slak palekta wĩn kĩndem.” ¹¹ Eumbi enguk, “Ama Anutulĩ ep tĩmbi paĩngĩtalak endĩngot manda wĩn guma tĩkeañ, ama gĩtĩkkandĩ nĩm. ¹² Nandañ. Kusei ñĩndĩñda ama dĩwĩsili tam nĩm epmañ: wĩn dĩwĩn nolok piĩngĩpsi kolan indaĩngĩliñda tĩmbi slak pakañ. Tĩmbi dĩwĩn nolok piĩngĩpsi komblin inda-satalok gembĩn wĩn ama nĩsĩ dombu kokĩliñ, wala tĩmbi tam nĩm tĩkem slak kuañ. Tĩmbi ama dĩwĩn nolĩ Kunum Molomdok kenan tĩnelĩndok tam nĩm tĩmbi slak pakañ. No en manda ñĩn nandĩ-daklelakta endĩ tĩkeukak.”

Kunum Molomdok gĩngĩt wĩn nĩn?

¹³ Tĩmbi amatamdi gwaĩngwa bĩsat Yesuli kii endok plon kĩmĩpi nĩmolo tĩ-semektok endoñ yanaĩngĩp bĩngĩliñ. Bĩumbi, gwaĩngwaĩili enombĩngĩliñ, ¹⁴ gan Yesuli ñĩndĩñ enguk, “Kunum Molomdi ama ñandisi enlok gĩngĩtĩii yambĩ-dĩkĩnelak, wala tĩmbi gwaĩngwa bĩsat yambiumbi nokoñ bĩwĩt, telak masip nĩm tĩ-semnelĩñ.” ¹⁵ Wĩndĩñ embi, kii gwaĩngwa bĩsattok plon kĩmĩpi, gwĩlam tĩ-sem-talembi, walinin pĩm ñaĩnguk.

¹⁶ Tĩmbi ama nolĩ Yesuloñ bĩmbi nĩnguk, “Endaut, nak kuĩngu taletalen nĩmnat kasileuttok ep tĩndĩn kĩndem nek tĩmbettok nandĩlañ?” ¹⁷ Eumbi nĩnguk, “Kusei nekta dĩk nokoñ bĩmbi, nepek nek ñalĩ kĩndem sĩnĩk wala nan-kalañ? Anutu en noĩngangot endĩ kĩndem, wala tĩmbi dĩk en gĩta nain taletalen nĩmnat kuuĩndok nandĩlañda, endĩkĩne mandan taĩgonembi kleukañ.” ¹⁸ Eumbi, ama wali Yesu ñĩndĩñ nĩ-nandĩnguk, “Dĩk endĩkĩne manda dek ñala sĩnĩk elañ?” Eumbi nĩnguk, “Endĩkĩne manda ñala elet: dĩk ama nĩm wĩli kĩmbekak, telak joĩngo nĩm kuukañ, kumbu nĩm tĩmbekañ, ama no manda plon patak endok siĩngin joĩngo nĩm siukañ, ¹⁹ meĩga beka giĩngĩngan tĩ-semekañ, tĩmbi dĩtnala nandĩlañ wĩndĩngangot nokaila nandukañ.” ✧

²⁰ Eumbi, ama sim endĩ nĩnguk, “Endĩkĩne manda gĩtĩk wĩn nak ikan taĩgonembi kle-talelet. Gan nepek nek wala sĩnĩk gamañ tĩpĩkalet?” ²¹ Eumbi nĩnguk, “Tĩkap dĩk Anutulok nanandĩn gĩtĩk kle-taleup nandĩlañda, dĩk ña nepenepeka gĩtĩk tuatualok kĩmĩlĩm tua-taleumbi, mĩnem wĩn epmbi, ama pĩmbĩñesĩla em-taleumbi, tuaĩga kunum gĩnañ inda-gamekak. Wĩndĩñ tĩ-talembi, bĩ nep kle kuukañ.” ²² Ama simdi manda wĩn nandĩmbi, nepenepek asup palmĩngukta tĩmbi gĩnañ kolaumbi gwĩlĩlambi bim ñaĩnguk.

²³ Tĩmbi Yesuli gwaĩngwaĩiila enguk, “Nak biaĩngan sĩnĩk sanba: ama mĩnem kwĩlĩkwĩlĩnat nolĩ Kunum Molomdok gĩngĩt indauktok nandĩlakta endĩ gliĩngliĩnat.

²⁴ Nak bĩndambo ñĩndĩñ sanba: kamel nolĩ lĩk bemdok gĩnañ gik wolok ña tom bep nandĩwĩkta endĩ kena kwambĩñ tĩmbek. Tĩmbi ama kwĩlĩkwĩlĩnat no Anutulok gĩngĩt indaup nandĩlakta endĩ wĩndĩngangot kena kwambĩñ tĩmbekak, gan endok kenan wĩn kamellok kenan maklelak.” ²⁵ Gwaĩngwaĩili manda wĩn nandĩmbi, kolan sĩnĩk sĩlĩkĩnembi eĩngĩliñ, “Tĩkap wĩndĩñda, nĩndĩ Anutulok gĩngĩt tuop indauk?” ²⁶ Wĩndĩñ eumbi, Yesuli dĩndĩmangan yambĩmbi enguk, “Amalĩ wĩndĩñ tĩndĩlok tuop nĩm, gan Anutulĩ nepek gĩtĩk wĩn tuop tĩ-taleuk.”

²⁷ Tĩmbi Petlolĩ tambanembi nĩnguk, “Kalañ. Nĩndĩ nepenepekni gĩtĩk bi-talembi bĩmbi, dĩk gep kle kuamĩñ, wala tĩmbi nĩndĩ tuan nek tĩkenekamĩñ?” ²⁸ Eumbi enguk,

“Nak biañgan sinik sanba: Anutulí nepek gítik tímbe kaitaumek, Amalok Níñañ endí ama wapmañdok pipapipat plon pipapí, kusei kímipi, amatam gítik yambi-dikñeukak. Wolonda ama 12 nep kle kuañ síndí bo ama wapmañdok pipapipat plon pipapí, Israel ama sambat 12 yambi-dikñenekalíñ. ²⁹ Tímbe no en naka tímbe il ba dal kwayañii ba wiwii ba meñ beu ba gwañgwa bísali ba nanañ kenan ba nepek wín gítik bitaleñgukta, Anutulí wolok tambon nain asupgan yousínmi-tañambi, kuñgu taletalen nímnat wakít miukak.”

Kunum Molomdi gñgítñii síloñ tí-semalak

³⁰ Yesulí yousímbe enguk, “Nain taletalenan ñíndíñ indaukak: ama asup nin endí man ñíndíñgít ama díwísílok dausínan damandama tañ endí síngi síník itnekalíñ, tímbe síngi síník bañ endí d amandama itnekal íñ.

20

¹ Nekta, Kunum Molom wín endí wain kena molom nolí kena gwañgwañii entiañembi yambi-dikñeñguk wandin. Kwet salaumbi, kena molom walí kímín kwelan ñambi, kena gwañgwa díwín epmepi, ² kena nain noñgan wolok tuan en-indaumbi nandum tuop tímbe, kena gíñañ en-mulím ñañgíliñ. ³ Tímbe kwet ip sala-síník taumbi, ama walí nombo ñambi, ama díwín kenala ním ñañañ kímín kwelan slak palímbe yambímbe, ⁴ ñíndíñ enguk, ‘Síndí bo ña wain kenana tímbe, kena tñetañ wolok tuan sametet.’ Wíndíñ eumbi, wain kena tñdila ñañgíliñ. ⁵ Tímbe maim boñgíp palímbe, kena molomdi bíndambo ña ama díwín kena tñmínelíñdok enmukuk. Tímbe maimdí gama ním pí-sembeñlímbi endí wíndíñgangot tínguk. ⁶ Tímbe kwet kílimelímelok tímbe, bíndambo ñambi, ama díwín kena ním tñdín slak pakíliñ ep tímbe indaumbi enguk, ‘Síndí nekta sandap ombap kena ním tímbe slak palímbe, tímlala tílak?’ ⁷ Eumbi nñgíliñ, ‘Nimbek nolí kena no ním nímík.’ Eumbi en-mupí enguk, ‘Ale, síndí bo ñambi, wain kenana gíñañ kena tímbe.’

⁸ Kwet kílim eumbi, wain kena molomdi kena ka-dikñe amala nímbe eñguk, ‘Dík kena gwañgwa kíti-semum bíumbi, tuanjí emíñ. Emepi, síngi bíliñ endoñan kusei kímipi em ta-ña, dama bíliñ enda síngi emu talewín.’ ⁹ Tímbe kena ka-dikñelí ama kwet bipmem tímbe, kena kusei kímíkíliñ enbím bíumbi, kena nain noñgandok tuan em-taleñguk. ¹⁰ Emumbi, dama bíngíliñ endí ‘Tuan tíke lo nímetak bek’ em nandíngíliñ, gan ka-dikñelí ama noñgan noñgan enda bo kena nain noñgandok tuan emguk. ¹¹ Tuanjí tíkeñipi, kusei kímipi, kena molomda em balep tí-ñímbe ¹² eñgíliñ, ‘Síngi bíliñ endí kena nain dumangot tíliñ, gan nándí sandap ombap maim kwambíñ gíñañ kena píngíp gawalat tí-patnambi kílim elak. Nekta síník síngi bíliñ en gíta tuan walan noñgangot nímleñ?’ ¹³ Wíndíñ eumbi, kena molomdi endoñan nanin nola ñíndíñ nñguk, ‘Notna, nak kolan ním tí-gamlet. Dík kena nain noñgandok tuanla gannandíwambi, nandum tuop tík wín. ¹⁴ Wala tímbe mínemga tíkembí ñau. Nak mínem gamít, wíndíñgan síngi bíliñ emepi nandít. ¹⁵ Nak natnalok mínem wíndíñ ba wíndíñ tímbe nandímbe, kíndem tímbe. Nak gíñañ síloñ tí-semlet, wala dík nísílok tañgan yambi-gimbít tílañ ba?’ ”

¹⁶ Yesulí e-yout manda wíndíñ embe enguk, “Wíndíñda ama man ñíndíñgít síngi síník bañ endí damandaman itnekalíñ, tímbe damandaman bañ endí síngi síník itnekalíñ.”

Ama Wapmañ Yesulí indañgan il kwelnan Jerusalem loñguk

Ama Wapmañ Yesu endí kena nek tímbektok indañguk?

¹⁷ Tímbe Yesulí Jerusalem lo ñaupí, gwañgwañii 12 kíti-semum bíumbi, nísíngan telak telak ñañipi enguk, ¹⁸ “Nandañ! Nándí lokap, Jerusalem tomnambi, Amalok Níñañ tíkembí, tapma ama biesí ba endíkñe manda nandí-tale ama endok kísi plon kímílim

loukak. Tĩmbi endi manda plon kĩmĩpi, wĩli kĩmbektok manda embi, ¹⁹ Roma amalok kisi plon kĩmĩlĩmbi, endi Amalok Nĩñañ endok plon ni-sasale manda embi waipmbi, tĩkem kloñbat plon wĩlim kĩmbekak. Tĩmbi maim tĩpet gĩt no tĩmbĩmbi, Anutulĩ en kĩmnan nanin tĩmbi mĩlalekak.”

²⁰ Tĩmbi Yesuli kĩmbektok en-taleumbi, Sebedilok tamĩn endi nĩñañiit tĩpet, wĩn Yakobo gĩt Yoane, en gĩta Yesuloñ bĩmbi, mĩlelem tĩ-ñĩmbi, nepek no nandĩñmektok nĩñguk. ²¹ Tĩmbi Yesuli ni-nandĩmbi eñguk, “Dĩk nekta nandĩlañ?” Eumbi nĩñguk, “Dĩk ama wapmañ indambi, amatam yambi-dĩkñeukañ nain wolonda nandĩ-nambi, nĩñanait tĩpet ñali bo ama wapmañ indambi, kĩka dĩndĩm ba kepmanan pipatemĩktok nandĩlet.” ²² Eumbi, Yesuli nĩñañiit ñĩndĩñ enguk, “Siti nĩtekte eamĩk wĩn nĩm nandĩ-dakleamĩk. Nak mĩlap bemetat * wĩn siti tuop bemdekamĩk ba?” Eumbi nĩñgĩmĩk, “Niti tuop.” ²³ Wĩndĩñ eumbi enguk, “Siti biañgan nokok mĩlap bemdekamĩk, gan nĩndĩ kĩtna dĩndĩm ba kepma kandañ pilekak wĩn natna ewa taleuktok tuop nĩm. Pipapat wĩn Betnalĩ ama dek endi engan epmep nandĩlak enda tĩ-wĩli dĩkñe tĩ-semguk.”

²⁴ Tĩmbi gwañgwañii 10 endi manda wĩn nandĩñgĩliñda, dakwaya tĩpetta gĩnañji komba dĩñguk. ²⁵ Gan Yesuli gwañgwañii gĩtik kiti-semum bĩumbi enguk, “Sĩndi kwe-lalok yambi-dĩkñe ama endok ep tĩndĩnji nandĩ-taleañ: amatamdok kuñgun ba kĩm wĩn ama wapmañjĩlok kiinan patak, tĩmbi ama loloñdi pĩmbĩñesĩla endĩkñe mandanjĩ kwambiñ enbi, tañgonem klenelĩñdok gĩñgĩneañ. ²⁶ Gan sĩndok boñgĩpsĩnan wĩndĩñ nĩm tĩlok. Nĩm sĩnik. Sĩndoññan nanin no en wopum kuuktok nandĩlakta, endi noliilok tĩplaplaenji kuukak. ²⁷ Tĩmbi no en sĩndok telak damanjĩ kuuktok nandĩlakta, endi kena gwañgwañji sĩlanin kumbi, ²⁸ Amalok Nĩñañ tĩñguk wolok tuop tĩmbekak. Endi amatam asup ep tĩmbi platambi, endok kĩnjan kĩmbektok ama sĩnik indañguk, endi en tĩmbi platanelĩñdok nĩm.”

Ama tĩpet dautset sisipmĩn endi Yesu en ama wapmañ wĩn nandĩ-dakleñgĩmĩk

²⁹ Yesuli gwañgwañii gĩt Jeliko it kwet bim ñañĩlĩmbi, amatam kĩmĩn wopumdi en kle ñañgĩliñ. ³⁰ Tĩmbi ama tĩpet dauset sisipmĩn endi telak pawan pi pakĩmĩk. Endi Yesuli yapma kleup tĩmbĩm nandĩmbi, wolongan kiti-tĩmbi nĩñgĩmĩk, “Devittok Komblin, dĩa nĩta blan tĩ-nĩmĩñ.” ³¹ Endi wĩndĩñ kiti-umbi, amatam asupti enombĩmbi, en-kĩmĩsip tĩñgĩliñ, gan endi wopumgan kiti-tĩmbi nĩñgĩmĩk, “Wopum, dĩa Devittok Komblin, nĩta blan tĩ-nĩmĩñ.” ³² Eumbi, Yesuli wĩñga ipi kiti-sembi enguk, “Siti nĩtek tĩ-samettok nandamĩk?” ³³ Eumbi nĩñgĩmĩk, “Wopum, niti dĩa dautnet tĩmbi tom-nĩmeñdok nandamĩk.” ³⁴ Tĩmbi Yesuli blan tĩ-sembi, dauset kiilĩ tĩke-kaumbi, wolongan dauset tombĩmbi, nepenepek kañbi, Yesu kle ñañgĩmĩk.

21

Yesuli ama wapmañ nomĩk Jelusalem loñguk

¹ Yesu gĩt gwañgwañii endi Jelusalem it kwet tĩmbi dumalaumbi, Oliv kwet jañgĩnnan lombi, Betfage it kwelan tomgĩliñ. Tomñĩlĩmbi, Yesuli gwañgwañiit tĩpet en-mupi ² enguk, “Siti it kwet da patak wolok ñandekamĩk! Ñam tombi, wolongan doñki nĩñaññat toali ep top yambiyambin kandetamĩk. Kañbi pĩsap yanañgĩpi bĩwĩt! ³ Tĩkap nimbek noli sambĩmbi san-kaumbi, ñĩndĩñ nĩndekamĩk, ‘Molomdi doñki kena emektok nandĩlak. Tĩmbi platik sĩnik yambiumbi yanañgĩlĩmbi bĩndetamĩk.’”

⁴ Yesuli doñkila eñguk wĩn endi plofet ama noli damañgan kumbi manda eñguk wali bien inda-dakleuktok tĩñguk. Manda wĩn ñĩndĩñ,

* **20:22:** Yesuli mĩlap bembemla eñguk wĩn endi Grik manda plon ñĩndĩñ eñguk, “Nak tuk wĩtna tĩke lombi nambetat wĩn siti tuop tĩke lombi nandekamĩk ba?”

⁵ “Saiondok * amatam ñindiñ enbim nandiwit: Ama wapmañji endi sindi sepmektok bi-samlak. Endi kayombinemi, doñki plon pipatak, win doñki sim wolok plon pipapi blak.” ✧

⁶ Timbi gwañgwa tipet endi ñambi, Yesuli kena manda enguk wolok tuop timbi, ⁷ doñki me ninañ yanañgipi, Yesuloñ bñngimik. Bimbi, sauloñjet kiundepi, doñki plon kimilimbi, Yesuli wolok plon lo pipapi ñañguk. ⁸ Timbi amatam kimin wopum endoñnan nanin asupgandi endok koi gñngit tike-lonelñndok sauloñji telak plon samba eñilimbi, diwindi komba sak kiyat dombimbi mep bim, windiñgot telak plon ipaneta-ñañgiliñ. ⁹ Timbi amatam Yesu siñgi dama timbi kleñgiliñ endi enda Mesia nimb, ñindiñ yousiyosiñgan kitimbi eñgiliñ, “Ama wapmañ Devit endok Komblin blak, koi tike-lowit! Molomdi ama ñin ama wapmañni kuuktok ni-mukuk en wakan gwilam tiñmen! Anutu kunum ginañ patak endok koi tike-lona!” ✧

¹⁰ Yesuli Jerusalem it kwelan ama wapmañ nomik lo tombimbi, winasi gitikti win ka silikñemi, “Win nin?” e-nandiñgiliñ. E-nandumbi, ¹¹ amatam kimin wopumdi tambane e-ta-ñañgiliñ, “Ñin plofet Yesu en Nasalet it kwet, Galili distrik nanin.”

Yesuli tapma ilan gembin daut semguk

¹² Timbi Yesuli tapma it sañ jimba ginañ lombi, kimili tua timbi, minem kena ti-pakiliñ lo yambimbi, nandum tuop nim tiñguk. Windiñda endi ama tapma tindlok nepenepek kimilim tuañgiliñ gitik ep klembi, ama minem tambo miñ kena tiñgiliñ endok kimikimitsi wakit monik tuatualok kimikiliñ endok pipapatsi wili tombolimbi, ¹³ ñindiñ enguk, “Anutulok manda no ñindiñ youyoulin patak, ‘Nokok itna win nan-wowoñ tindlok it een’. ✧ Gan kimili tua ama sindi it ñin timbim kumbu amalok pat-sembi it nomik tlak.”

¹⁴ Yesuli tapma it sañ jimba ginañnan palinlimbi, ama kesit nim kuñgiliñ git ama dausi sipmisi min endi endoñ bumbi, ep timbi kindem dañguk. ¹⁵ Timbi wembe gwañgwa wandiñ pakiliñ endi ñindiñ kitinñgiliñ, “Ama wapmañ Devittok Komblin endok koi tike-lowit!” Tapma ama biesi git endikñe nandi-tale ama endi manda win nandimbi, Yesu kundit kindem engano asup tiñguk win kañbi, ginañji komba diumbi, ¹⁶ ñindiñ ni-nandiñgiliñ, “Endi Mesia ganañ win dik nandilañ ba?” Eumbi tambane enguk, “Ba win nandilet ñak. Gan sindila Ama Wapmañ Devitti Wopumla ñindiñ niñguk win pinapi nandi-kamalañ bek, ‘Dik wembe gwañgwa tip ba wopum ep timbi pañgitaumbi, gan-tike-loumbi kindem dalak.’ ” ✧ ¹⁷ Windiñ embi, ama biesi yambimbi, Jerusalem nanin Betani it kwelan ñambi, wandiñ douñguk.

Yesuli komba fik no ni-suambalimbi yañetañguk

¹⁸ Kwet salaumbi, Yesuli Jerusalem undane ñañipi, nanañ gawat tiñguk. ¹⁹ Timbi deium ñaumbi, komba fik no telak pawan palimbi kañguk. Kañbi, ñasiñgan kuseinan ña bienla deium loumbi, lonji ka-tilapi, sakgot kañguk. Kañbi, komba fik ni-suambapi eñguk, “Dik bienga nombo nim laliukañ, nim sinik.” Eumbi, wolongan komba fik wali yañetambi kiminñguk.

²⁰ Gwañgwañili win ka silikñemi eñgiliñ, “Nitek timbi, komba fik ñali platik sinik kimbi yañetalak?” ²¹ Eumbi, Yesuli tambanemi enguk, “Nak biañgan sinik sanba: tikap sindi ginañ tipet nim timbi, Anutu biañgan nandi-kilikti tiñmi-kunelñda, nak kundit komba fik ñala tit windiñgangot sindi bo tineliñ. Timbi wakangot nim ya. Tikap sindi kwet jañgin ñala ‘Mlapi, tuk kimbñ ginañ pi!’ nimbimbi, gumañ wolok

* **21:5:** Jerusalem it kwet koi no win Saion. Plofetti ‘Saiondok amatamla’ eñguk endi Jerusalem nasi ba Israel amatam gitik endok plon ep yout tiñguk. ✧ **21:5:** Aisaia 62:11, Sekeraia 9:9 ✧ **21:9:** Kap 118:25-26 ✧ **21:13:** Aisaia 56:7 ✧ **21:16:** Kap 8:3

tuop indawik. ²² Sindi Anutula nepek no ba no timbektok nimolo ti-nimbi, nandi-samektok nandi-kilikti tañda, windiñ inda-samekak.”

Yesuli nindok manla kena pa tiñguk wala ni-nandiñgılıñ

²³ Yesuli tapma it sañ jimba ginañ lombi, amatam eni-daut ti-semguk. Eni-daut ti-sem-paliñilimbi, tapma ama biesi gita Isael amalok ama biesi endi endoñ bimbi, ni-kañbi eñgılıñ, “Nindi ganbimbi, kundit ñandin pa tılañ? Ba nindok mandanla ba gembınla wındiñ pa tılañ?” ²⁴ Eumbi tambane enguk, “Nak bo nepek nola san-nandutet. Dındım tambane nanınetañda, nak bo nindok mandala kundit wandin sınık pa tılet wın sanbetet. ²⁵ Nindi Yoane nimbimbi, amatam tuk i-semguk? Wın Kunum Molomdi ba ama noli?” Wındiñ eumbi, kusei kimipi, nisıñgan dombi tañan timbi eñgılıñ, “Nindi ‘Kunum Molomdi’ wındiñ eneñda, endi ñındiñ nin-nandutak, ‘Wındiñda sındi nekta Yoanelok mandan nım nandi-dasiñgılıñ?’” ²⁶ Gan nındi ‘Ama noli Yoane nimbimbi kena tiñguk’ wındiñ eneñda, amatam kımın wopum Yoanela plofet nandiñmañ endi nıtek ti-nımeliñ walañgot misınetamıñ.” ²⁷ Wındiñda endi Yesu ñındiñ tambane niñgılıñ, “Nindi Yoane nimbimbi, tuk i-semguk wın nındi nım nandamıñ.” Eumbi enguk, “Ale, wındiñda nak bo nındi nanbimbi, kundit pa tılet wın nım sanbetet.”

Yesuli Juda ama biesılok ginañ kwambıñji e-dakleñguk

²⁸ Yesuli yousimbi, Juda ama biesıla enbi eñguk, “Sındi kasat ñala nıtek nandañ? Ama nolok niñañiit tıpet kuñgımik. Timbi tualoñ ña ñındiñ niñguk, ‘Tua, dik man ñambi, wain kena ti!’” ²⁹ Eumbi, jip jup tiñguk, gan siñgimek endi ginañ tambaneumbi, ña kena tiñguk. ³⁰ Timbi besetti monaloñ ña wındiñgangot nimbimbi, beula niñguk, ‘Ale, ñautet.’ Endi wındiñ eñguk, gan nım ñañguk. ³¹ Sındi nıtek nandañ, gwañgwa nındi beulok man tañgoneñguk?” Eumbi, endi eñgılıñ, “Tualı.”

Timbi Yesuli enguk, “Nak biañgan sanba: takis epep ama ba tam telak joñgolok endi sındok kwesi kınjannan Anutu enlok giñgit indaumbi yambi-dikñelak. ³² Kusei ñındiñda timbi wındiñ indalak: Yoaneli bimbi, dındım kuñgulok telak daut samumbi, sındıla mandan nandum tıal tiñguk, gan takis epep ama git tam telak joñgolok endıla mandan wın nandiñmbi tıke-kılıñ eñgılıñ. Sındi nepek wın kañgılıñ, gan gınañji nım tambanembi, Yoanelok mandan nandiñmbi nım tıke-kılıñ eñgılıñ.”

Yesuli tapma ama biesi git Falisi ama endi wain kena ka-dikñe ama kolası wandin eñguk

³³ Yesuli yousimbi, tapma ama biesi ba Falisi amala enbi eñguk, “Nak e-yout manda no sanbambi nandiwit. Kena molom noli wain kap kwet nolok tıpiñguk. Tıpi-talembi, sañ im gımbunembi, wain tul wısi-dottok kwet no kındipi, kena ka-dikñelok it ombap kloñ no kawatti kındilim ikuk. Wındiñ ti-talembi, kenan wın ka-dikñelok kisi plon kimipi, kwet mayañgan nolok ñañguk. ³⁴ Ña kuñilimbi, bien mepmettok nain indaumbi, kena gwañgwañi dıwındi wain bien enlok mepmettok ka-dikñeloñ en-mulım bimbi, wain kena ginañ tomgılıñ. ³⁵ Timbi ka-dikñe endi gwañgwa en-mumulın wın epmbi, no wıpi, no wıli kimbimbi, no kawatti wıkilıñ. ³⁶ Wındiñ timbimbi, kena molomdi gwañgwa dıwın nombo en-mukuk. Kunakunatsı wın gwañgwa dama en-mukuk yapma klembi, asup en-mulımbi bı tombimbi, kundit wındiñgangot ti-semgılıñ.

³⁷ Siñgi sınık endi enlok niñañ sınık ni-mupi, ñındiñ nandiñguk, ‘Niñanalı ña tombimbi kañbi, giñgiñgan tıñmınekalıñ.’ ³⁸ Timbi ka-dikñeli niñañ wın kañbi, nisıñgan ñındiñ eñgılıñ, ‘Gamanda endi wakan kena ñolok molom timbekak, wala timbi nındi en wıpi, kenan ñın nınlok giñgit kasılana.’ ³⁹ Wındiñ embi tıkeñıpi, kena gınañ nanin munjut munjut ñakap, kena pawan wıli kimguk.” ⁴⁰ Yesuli wındiñ embi en-nandiñmbi eñguk, “Wain kena molomdi undane bımek, ka-dikñe wın nıtek

ti-semekak?” ⁴¹ Eumbi niñgılıñ, “Nepek kolan sınık tiñgılıñda timbi endi bo kolan sınık yandipmum kim-talenekaliñ. Timbi endi kena ka-dikñe kombilin kindem ep kasilembi, kenan endok kisinan kimilimbi, wain bien mepmettok nain indaumbi, nain tuop endi bien diwin enlok melim ti-kunekaliñ.”

⁴² Timbi Yesuli enla manda embi enguk, “Anutulok manda youyoulin patak ñin sindi pinat nandimbi kamalañ bek,

‘Molom en ñindiñ timbi indağuk:

it kindikindit amalı ita kawattı tındın nola kena nımnat embi siñgi wilımgılıñ,

gan kawat walı ta diwin gıtık yapma klelak.

Nındı wın kanambi, kundit gıtıkñın tılak.’ [☆]

⁴³ Manda wolok tuop it kindikindit amalı kawat wın siñgi wilımgılıñ, wındiñgan sindi nak siñgi wit-namgılıñ, wala timbi nak ñindiñ sanba nandıwıt: Sındı Anutulok giñgıtıñii ku-ta-bañ, gan endı pipapıpat wın sapma tıkembi, amatam no nındı endok manda tañgonembi bien timbi indañ enda emekak. ⁴⁴ Ama nolı kawat wolok plon pi wılekta en wılı mınanda taleuk. Ba kawat walı ama nolok plon piwııkta, kawat walı ama wın wılı gakñe-taleuk.” [†] ⁴⁵ Tapma ama biesı gıt Falisi ama endı Yesuli e-yout manda eñguk wın nandimbi, “Nındañgan elak” wındiñ nandimbi, ⁴⁶ tıkenepi nandıñgılıñ. Gan amatam kimın wopum endı Yesula plofet no wındiñ nandıñmıñgılıñ, wala timbi Falisi amalı amatamdı mik ti-semneliñ wala mısımbi, nım tıkeñgılıñ.

22

Kunum Molomdı en-tiañelak wın Yesuli nım nandı-kımkımmneliñdok eñguk

¹ Yesuli yousimbi, nombo ama biesıla e-yout mandalı manda enıñıpi, ñındiñ eñguk, ² “Kunum Molomdı giñgıtıñii yambi-dikñelak wın ñındiñ: ama wapmañ nolok niñañlı tamın tıkeup timbımbi, wapmalı kena gwañgwañıılı nanañ sina wopum tıñmıneliñdok embi, ³ manda kımıpi, yoktı nanañ wın naneliñdok en-tiañeñguk. Timbi nanañ nanalok nain indaumbi, yokñıılı bıneliñdok kena gwañgwañıii en-mulımbi ñañgılıñ. Gan yokñıılı bımbıla kunjıt tambı, nım embi giñgıñem pakılıñ.

⁴ Timbi ama wapmañdı bındambo kena gwañgwa diwin bo en-mupi, yokñıii ep tiañeñguk enda ñındiñ enıneliñdok enguk, ‘Nandañ. Nak nanañna ip ti-wılı dikñet. Nokok bulmakau wapalı sim ba niñañ diwin no gwok galkñat yandıp sı-talembe, nepek gıtık ti-jumıt ti-sam-talemıñ. Sındı bıumbı, niñanalı tam timbetak en gıta na sılısılı tına!’ ⁵ En-mulımbi, kena gwañgwañıılı ña manda eñguk wındiñ engılıñ, gan yokñıılı mandanı nandı-kımmnembi ñañgılıñ. Diwındı nanañ kenanjınan ñañgılıñ, diwındı mınem kenanjıla ñañgılıñ. ⁶ Timbi diwındı ama wapmañdok kena gwañgwa wın epbi kolan ti-sembe yandıp kımğılıñ. ⁷ Wındiñ timbımbi, ama wapmañdı gınañ komba diumbi, mik amañıii en-mulımbi ña ama kena gwañgwa yandıpgılıñ wın yandıp talembe, isi kwesi wakıt sium diñguk.

⁸ Timbımbi ama wapmañdı kena gwañgwañıii diwında ñındiñ enguk, ‘Yoknailok nanañ sina ti-sem-talet, gan ama nak en-tiañeñgut endı kindesi nım. ⁹ Wındiñda sindı telak mannan ñambi, amatam yambınetañ tuop en-tiañeum bımbi, wapatamdok sina dum nanañ nambıt.’ ¹⁰ Eumbi, kena gwañgwañıılı enguk tuop telak man tuop ñambi, amatam kindesi ba kolası yambıñgılıñ gıtık ep kimın timbi yanañgılımbi, nanañ nanala bımbi, it gınañ tokñeñgılıñ.

¹¹ Amatam it gınañnan lo pi palıñılımbi, ama wapmañdı yambep loñguk. Lombi yambıñıpi kañguk wın: ama nolı dasındasin nain wolok dındım sınık yokñııla emgılıñ wın nım dasımbi, bı pipalımbı kañı ¹² ni-nandıñguk, ‘Notna, nıtek timbi dik dasındasin

[☆] 21:42: Kap 118:22-23 [†] 21:44: Nandı-tale ama diwındı ñındiñ eañ: Matayo en sambat wın nım youkuk.

gamit win nim dasimbi biñ?’ Eumbi, ama wali manda nimnat palimbi, ¹³ ama wapmañd kenangwañii enbi eñguk, ‘Sindi kii kesi toali topbi, pawan koli pimbi, kilim ginañ palen.’ Yesuli e-yout manda wandin embi yousimbi eñguk, “Kilim ginañ amali mano kwilim timbi, manji si-gilim danekaliñ. ¹⁴ Nandañ. Kunum Molomdi amatam asup en-tiañelak, gan noñgan noñgan mandan nandimbi bañ endiñgot ep kasilelak.”

Falisi amali Yesu sisoñ tiñmonep nandimbi, takis minem kimikimittok plon nandihngiliñ

¹⁵ Timbi Falisi amali Yesu manda plon kimitneliñdok nandimbi, ña kimin timbi, mandali sisoñ tiñmonepi e-sambat tiñgiliñ. Ti-talembi, ¹⁶ nisilok gwañgwanjii diwin git ama wapmañ Elot endok sambalii diwin * en-mulimbi ñambi niñgiliñ, “Endaut, nindi dikok kusaka nandamiñ, dik julun manda nim embi, biañgangot pa elañ, Anutuli nindi nitek kuneñdok nandilak win lolon ba pimbin gitik misimis nimnat tuopkan nini-daut nim ti-nimlañ. ¹⁷ Wala timbi gan-nandinambi ninbekañ: Romalok ama wapmañ Sisa enda takis minem mamih wala nandum dindim elak ba nitek?”

¹⁸ Windih eumbi, Yesuli kolan tiñmonepi nandihngiliñ win ka-nandinambi enguk, “Sindi ama manji manbenji malet nomik, mandali sisoñ ti-namnepi bañ ba? ¹⁹ Takis minem pa kimikamiñ minem win no daut namit” eumbi, minem kwandai satnin no ña tike bi daulmihngiliñ. ²⁰ Timbi Yesuli en-nandinambi eñguk, “Minem plon ama walan git kot kundit win nindoñ?” ²¹ Eumbi niñgiliñ, “Win Sisaloñ”. Windih eumbi enguk, “Ale, Sisalok giñgit win Sisala tambane minekaliñ, timbi Anutulok giñgit win Anutula tambane minekaliñ.” ²² Windih eumbi, nandi piast timbi bimbi pi ña ngiliñ.

Sadusi amali Yesu sisoñ tiñmonep nandimbi, kimnan nanin milamilatlok plon nandihngiliñ

²³ Sandap wolondañgan Sadusi ama diwin endi Yesuloñ biñgiliñ. (Ama wali ‘Ama sembañ endi nim milamilatlok’ windih pa eañ.) Endi Yesuloñ bimbi, ñindiñ nandinambi ²⁴ eñgiliñ, “Endaut. Endikne manda Moseli kimit-nimguk wali ñindiñ elak: ama noli yamin pap sembilakta, endok sambat nim taleneliñdok kwayañli endok tam kanjali tikembi, dallok kinjan gwañgwa bisat ep timbi indanekaliñ. ✧ ²⁵ Windihda, dakwaya kit tambon tipet endi ñolok kuñgiliñ. Timbi tual tam no tikembi kukap, komblin nimnat yamin papi sembiñguk. Sembumbi, monali tam wakangot tikeñguk. ²⁶ Tikembi, endi bo windihgangot yamin papi sembiñguk. Timbi gwik endi bo windihgangot tiñguk. Timbi ña gwik konjok endok plon taleñguk. ²⁷ Endi gitikkandi sembi-taleumbi, siñgi sinik tam wali bo sembiñguk. ²⁸ Ale, dik eumbi nandina: dakwaya endi gitikti tam win tikeñgiliñ, wala timbi ama sembiñgiliñ endi milamilat nainnan milalimbi, ama kit tombon tipet endoñ nanin ama nindi sinik tam win tikekak?”

²⁹ Eumbi tambane enguk, “Sindi Anutulok mandan youyoulin patak wolok kusei ba endok gembin nim nandi-dakleañ, wala timbi milamilat nandumbi kamalalak. ³⁰ Amatamdi kimnan nanin milatmek endi kunumdok añelo nomik wapatam nim pa tinekaliñ. ³¹ Timbi ama sembiimbi milatnekalih wolok kandañ Anutuli manda ñindiñ sanguk win sindi pinat nandimbi kamalañ bek, ³² ‘Natna Anutu wakan Ablaam wakit Aisak ba Jekop endi nan-wowon ti-namañ.’ ✧ Endi bep pañnii kwelan nombo nim kuañ endok plon windih eñguk. Timbi ama kaik kuañ endiñgot Anutu ni-wowon tañ, ama sembi-sembin endi nim.” ³³ Amatamdi Yesuli nanandi emguk win nandimbi, nandi-gitiñgitik e tiñgiliñ.

* **22:16:** Falisi amali takis minem Roma ama wapmañda minin wala nandum piumbi, Elottok sambalii wala nandum kindem dañguk. ✧ **22:24:** Lo 25:5, Stat 38:8 ✧ **22:32:** Kisim Bek 3:6,15,16

Falisi amalí Anutulok mandan plon Yesu sisoñ tíñmínepi tí-tílakíliñ

³⁴ Yesulí Sadusi amalok manjí masipmíñgukta, Falisi amalí wín nandímbi, bí kímín tímbi, Yesuloñ bíñgíliñ. ³⁵ Endoññan nanin no endí endíkñe manda nandí-tale ama. Endí Yesu sisoñ tíñmep ní-nandímbi eñguk, ³⁶ “Endaut. Endíkñe manda nek ñalı síník dama tímbi, loloñ síník tílak yañ?”

³⁷ Eumbi níñguk, “ ‘Síndí gínañjí wakít gínañjí tip ba nanandínjí gítík Wopum Anutunjí endok bíñmínekalíñ.’ ✧ ³⁸ Endíkñe manda walí dama síník tímbi, loloñ síník yañ. ³⁹ Tímbi endíkñe wandingangot no wín ñíndíñ, ‘Dík dítnala nandílañ, wíndíñgangot nokala nandíñmeañ.’ ✧ ⁴⁰ Moselí endíkñe manda gítík kímít-nímguk ba plofet amalí nanandí nímgíliñ wolok bien endíkñe típet walí níni-dakleamík.”

⁴¹ Falisi amalí kímín tí-palíñlímbi, Yesulí ñíndíñ en-nandímbi ⁴² eñguk, “Mesia Anutulí amatamíii epeplok nímbi taleñguk wín síndí enda nítek nandañ? En nindok komblin?” Eumbi níñgíliñ, “Endí ama wapmañ Devít endok komblin.” ⁴³ Eumbi enguk, “Wíndíñda kusei nítektok Díndím Woñdí Devítok gínan nanandín tímbi daklembi, enlok komblin wín ‘Wopumna’ kí-tímbi, ñíndíñ eñguk, ⁴⁴ ‘Wopum Anutulí Wopumnala ñíndíñ níñguk, Dík kítna díndím kandañ pípalímbi, nak kanjíkkai díkok kapmainan yapí-lambi patnekalíñ wolok tuop.’ ✧ ⁴⁵ Manda wolok tuop Devítí Mesiala ‘Wopumna’ kí-tíñguk, wala tímbi Mesialí nítek Devítok komblingot tímbek?” ⁴⁶ Eumbi, ama biesí gítíktí manda tambon no tambane nínelíñdok tuop nímbi. Tímbi nain wolondañgan kusei kímípi, mandalí sisoñ tíñmínepi ekaeka díwín tínep mísímbi kak bíñgíliñ.

23

Yesulí Falisi gíta endíkñe manda nandí-tale amalok ep tíndínjí julúñgan wín e-dakleñguk

¹ Tímbi Yesulí gwañgwañíi gíta ama kímín wopum tí-pakíliñ enda ñíndíñ enguk, ² “Falisi gít endíkñe manda nandí-tale ama endí Moselok kí-njan ípi, endíkñe manda san-daut tí-samañ. ³ Wala tímbi manda sanañ wín gítík tíke-kunekalíñ, gan ep tíndínjí nítek tañ wín nímbi kímít-klembi tínekalíñ. Nekta, endí endíkñe manda san-daut tí-samañ, gan nísi manda wín nímbi tíke-kuañda tímbi. ⁴ Endíkñe manda sínda san-daut tí-samañ wín nepek mílap wín síndíñgot tañgonenelíñdok samañ wandin. Gan nísi sep tímbi pañgítanelíñdok kí kímít no tínepi nímbi nandañ.

⁵ Nepek tañ gítík wín endí amalí yambímbi e-kíndem da tí-semnelíñdokgot pa tañ. Síndí Falisi gít endíkñe nandí-tale ama endok kama besañ ba dama immísí wín kañ ba? * Wín wopum síník! Tímbi kuñgunjí Anutu bíñmañ wín inda-dakleuptok endí dasindasinjí kusíp blemblemát ombaplí tíndín wín pa dasiañ. ⁶ Tímbi sína wopum indalaknan ba it kiyau gínañ endí pípatat damandama pakañ wolokgot pípatnepi nandañ, ⁷ tímbi amatam kímín kwelan yambañ endí we sembi gíñgíñgan tí-semnelíñdok ba kósí eu loumbi, ‘endaut’ pa enínelíñdok nandañ.

⁸ Nandíwít: ama noñgan endíñgot síndok sandautsí síník, tímbi síndí gítík dak-wayañgot, wala tímbi amatamdí síndok kósí eu lonelíñdok ‘níndíndaut’ wíndíñ nímbi sanínekalíñ. ⁹ Wíndíñgangot síndí kwelan ñolok ama nola ‘Bepní’ nímbi kí-tínekalíñ. Bepsí noñgangot endí kunum gínañ patak. ¹⁰ Tímbi bo amatamdí sínda ‘telak damaní’ nímbi sanínekalíñ. Nímbi. Síndok telak damanjí wín noñgan endíñgot, wín Mesia Anutulí en sepmektok ní-mukuk en wakan. ¹¹ Síndok ama lolonjíli síndok kena

✧ 22:37: Lo 6:5 ✧ 22:39: Wok Prís 19:18 ✧ 22:44: Kap 110:1 * 23:5: Juda amalí kama besañ ba dama immísí bí gwílaptí tímbi, Anutulok manda díwín (Kísím Bek 13:1-10, 13:11-16, Lo 6:4-9, 11:13-21) pepa plon youpi, wolok gínañ dasímí, ní-molo tíndílok nainnan dasiañgíliñ.

gwañgwanji kuukak. ¹² No en enlok koi tike lolakta, Anutuli endok koi tike piukak. Timbi no en kayombinembi kulakta, Anutuli endok koi tike loukak.”

¹³⁻¹⁴ Yesuli yousimbi enguk, “Endikne manda nandi-tale gita Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sindi amatam kunumdok yama sip semañ, win sini Kunum Molomdok gñgit nim indañ, gan amatamdi endok gñgit indanep nandañ win telak masip ti-semañ, wala timbi Anutu en mek sambekak. †

¹⁵ Endikne nandi-tale gita Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sindi gwañgwañji noñgangot timbi indanelindok kwet tuop ba tuk kimbiñ dikñembi ku-taleañ. Sindi kolandok gñgit tañ, timbi ama noli gwañgwañji indambi, nanandinji git ep tindinji kimik-kle-talelak sindi en timbim kolandok gñgit tñipi, sapma klembi, kola sinik talak.

¹⁶ Ama dausi sisipmin nosiila telak daut semañ sindi kilañmet! Sindi ñindiñ eni-daut ti-sembi tañ: tikap ama noli ñindiñ eup nandilak, ‘Nak Anutulok dainan windiñ ba windiñ timbettok e-kwambiñ da tilet’, gan endi Anutulok koi kitup misimbi, tapma ittok plon e-gembilalakta, endi manda win kindem lapilektok tuop. Gan tikap endi nepenepek gollit tindin tapma ilan pakañ wolok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi manda win lapilektok tuop nim. Sindi windiñ pa eni-daut ti-semañ. ¹⁷ Sindi ama dausi sisipmin gita kamas! Anutulok dainan nek ñali loloñ sinik? Win nepek gollit tindin wali loloñ sinik, ba tapma it wali loloñ sinik? Nepek gollit tindin wali tapma ilnan nim palimda, wali loloñ nim timbek yañ. ¹⁸ Timbi bo ñindiñ eni-daut ti-semañ, ‘Amali sisuet plon manda e-kwambiñ dalak, endi manda win kindem lapilektok tuop. Gan tikap endi tapma no sisuettok plon kimilim patak wolok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi manda win lapilektok tuop nim’. ¹⁹ Sindi dausi sipmin. Anutulok dainan nek ñali loloñ sinik? Win tapma wali loloñ sinik, ba sisuet wali loloñ sinik? Tapma win sisuettok plon nim kimilim palimda, wali loloñ nim timbek yañ. ²⁰ Wala timbi no en sisuettok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi sisuet wakit nepek gitik wolok plon kimilim pakañ nepek wolok plon mandan e-kwambiñ dalak. ²¹ Timbi no en tapma ittok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi tapma it wakit Anutu en wolok kulak endok plon manda e-kwambiñ dalak. ²² Timbi no en kunumdok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi kwet wolok Anutuli pipapi, kunum kwet yambi-dikñelak wakit Anutu enlok plon manda e-kwambiñ dalak.

²³ Endikne nandi-tale ama gita Falisi ama sindi kilañmet! Anutu en mek sambekak. Ama manji manbenji malet nomik sindi nepek gitik kasileañ win danbim, kit tambon tambon timbimbi, tambon noñgan Anutulok pa mañ, win nepek tipnam gwasap wandin tuan wopum nimnat win bo sindi nim kamalañ. Windiñgan sindi endikne manda wandin kambak kimik-kleañ, gan endikne manda Anutu enlok dainan loloñ sinik win pa lapikañ. Endikne manda loloñ sinik wali nosii kundit dindim ba mamasa ti-semnelindok, timbi Anutu tike-kwambiñ danelindok pa sanañ. Windiñda sindi gembik kopi, endikne manda loloñ win kimik-klenekaliñ. Tñipi, endikne manda diwin gitik win bo nim nandi-kimnenekaliñ. ²⁴ Sindi ama dausi sisipmin wandin wali nosiila telak daut sembi, ñindiñ tañ: sindi endikne manda tip minam win kakiliñ em kleañ, gan endikne manda bien wopum sinik win nim pa ka-nandi-dakleañ. Windiñda sindi ama noli kwinakam tip minam sinik tuk wina ginañ nanin tike kotak, gan kamel wopum wolok patak win nim kañbi, tuk tike lombi, wakitañgan kimo elak en wandin!

† **23:13-14:** Nandi-tale ama diwindi manda kusip no gamañgot patak eañ. Win ñindiñ, “Endikne manda nandi-tale gita Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sindi nimolo ombap amali sambinandi tinelindok tañ, gan tam kanjak julufit ti-sembi, isi yapma tikeañ, wala timbi kolanjilok tuan ombitikenekaliñ win ama diwindok tuan makleukak.”

²⁵ Endikñe nandi-tale ama gıt Falisi ama sındi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sındi jawañ ba kambot pawañgot wilit-kiliñ tındin wandin, gan nepek kolan kusei kusei gınañji gınañ tokñe-patak, win sındi ep tındinji kindem wolok walan pa tañ, gan ama piñpiñen sındi gınañji gınañ sınılañgot pa nandañ. ²⁶ Falisi dautsi sisipmın sındi dama gınañji kambot gınañ nomik win wilitimek, wolondamek pawan kindem daukak.

²⁷ Endikñe nandi-tale ama gıta Falisi ama sındi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sındi ama sum no kawatti masipbi, pama satnin wali sapleñgilñ wandin. Pawan ka kindem danat, gan wolok gınañ ama kwandat gıt nepek dañgalan wali tokñe-patak. ²⁸ Windiñgangot sındi amalok dausinan ep tındinji dındim walan tañ, gan ep tındinji juluiñ ba timipmileli gınañji gınañ tokñe-patak.

²⁹ Endikñe nandi-tale ama gıta Falisi ama sındi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sındi plofet ama damanin ba ama Anutulok dainan dındim kuñgilñ endok sum win ti-kindem dam ti-jamilambi, sumnan pama kindem kindem kimipi, ³⁰ juluñgan ñindin pa eañ, 'Bep pañnilok nainnan kunemda, nin ep timbi platambi, plofet ama nim yandip kimneñ.' ³¹ Manda windiñ pa eañ win ñindin inda-daklelak: bep pañjiili plofet yandipgilñ, timbi endok komblinjii sındi enisi nomik kuañ. ³² Wala timbi kindem a, bep pañjiili plofet yandip kim kena kusei kimikiliñ win yousimbi, sındi ña timbi taleukak!

³³ Sındi malet upmat wandin! Anutuli manda plon sep kimilimbi, jimbiniñdok giñgit tinekaliñ win sındi nitek maklenekaliñ? Wali tuop nim. ³⁴ Windiñda ñindin sanba: nak plofet ama wakıt ama nanandinjat ba ama Anutulok telak san-daut tañ sındon enmulambi bañ. Gan sındi diwin yandip kimbini, diwin kloñbat plon yandip kimnekalin. Diwin it kiyaunji gınañ ep waipbi, diwin it kwet ñanekaliñ tuop ep klem gimgim embi, yandip kimneliñdok. Sındi kolan windiñ pa ti-semnekalin, ³⁵ wala timbi damasili ama dındim gitik yandipmıu kimgilñ wolok tuan win sındi ombi-tikenekaliñ. Ama yom nimnat damandama wili kimguk win Abel. Timbi siñgi endi ama dındim asup yandip-ta-ñambi, siñgi sinik endi Sekalaia Belekialok niñañ tapma it wakıt sisuet wolok boñgipsetnan wili kimguk. ³⁶ Nak biañgan sinik sanba: yandipmıu kimgilñ wolok tuan win amatam man ñindiñgıta kuañ sındi ombi-tikenekaliñ."

³⁷ Yesuli yousimbi eñguk, "Jelusalem Jelusalem amatam sındi plofet ama yandip kimañ, timbi ama Anutuli sındon enmulim bañ win kawatti yandip kim pa ti-semañ. Puput meñli niñañii ep kamilak, windiñgangot nak nain asupgan sep kamaiuttok nandiñgut, gan sındi nim nandi-tale-namgilñ. ³⁸ Nandañ: Anutuli tapma isi biumbi, itgot pat-samekak. ³⁹ Nak ñindin sanlet: sındi ñindin naninekalin, 'Molomdi ama ñin ama wapmañni kuuktok ni-mukuk en wakan gwılam tiñmen!' ✧ windiñ naninekalin, wolondam ek nombo nambinekalin, damala nim."

Kwet nain taletalenan Ama Wapmañ Yesuli undane tombekak

24

Kwettok nain taleupi tilak win nitek ka-nandilok?

¹ Yesuli tapma it bimbi, pi ñañilimbi, gwañgwañiili endon bimbini, it gitik tapma it sañ jimba gınañ pakiliñ win kauktok niñgilñ. ² Eumbi enguk, "Ale. Nindi it kindem ñin gitik kana. Nak biañgan sinik sanba: nain indaumbi, it gitik kawat wopumdi tındin ñin ep wialimbi, kawat papuseneumbi, kawat noli nollok plon no nim gali-palekak."

³ Timbi Yesuli Oliv kwet jañgin wolok lom pipalimbi, gwañgwañiili enisangan endon bimbini nandimbi eñgilñ, "Nain nekta sinik windiñ indaukak win ninimbim nandina. Timbi nek kundit no indaumeke win ñindin ka-nandinnekamıñ: dikok

undane tomtom nainga indaumbi, kwettok nain taleup tilak?” ⁴ Eumbi, Yesuli tambanembi enguk, “Sindi ka-kiliñ embi kunekaliñ. Nim kañbi, ama noli sinda juluiñit ti-samek. ⁵ Neta, ama asupti nokok kotna plon bi indambi, ‘Natna Mesia Anutuli nan-mulektok e-kwambiñ dañguk win nak ñakan’ wñdiñ embi, amatam asup juluiñit ti-semnekalñ. ⁶ Nain wolonda sindi mik ñasiñgan tañ wolok giñgili wakit mik mayañgan tañ wolok giñgit nandinekalñ, gan nim misinekalñ. Nepek win gitik indaindalog elet, gan kwet taletalelok nain win gamamek indaukak. ⁷ Ama sambat noli sambat no git mik minekalñ, ba ama wapmañ noli ama wapmañ no git mik minekalñ, ba kwet nolok ba nolok nanañ map wopum indaukak, ba kwet minjam+njat timbekak. ⁸ Gan nepek win gitik indaukak win tamdi gwañgwa tikenepepi dama siñgin gawat lakalakat nandañ wandin. Siñgin gawat wopungan win siñgimek indaukak.

⁹ Nain wolonda sindi gwañgwanai kuañda timbi amatam gitikti nandi-kunjit wopungan ti-sambi sepmbi, kanjiksiilok kisinan sapilmbi, diwin kena gim samnekalñ, diwin sandip kimnekalñ. Wñdiñ ti-sam ti-kuumbi, ¹⁰ sindoñnan nasi asupti nanandi-kiliktnji biu piumbi, tambon tambon bola ti-sembi, nandi-kunjit wopungan ti-sem-kunekaliñ. ¹¹ Timbi plofet julunjuluñ asupti indambi, amatam asup juluiñit ti-semnekalñ. ¹² Timbi amatamdi timipmle wopungan sinik tinekalñda timbi asupgandi nosiila ginañji tomo mi tañ win nombo nim tinekalñ. ¹³ Gan no en wandingan embi giñginembi, diñndam palekak, en wakan Anutuli nain taletalen indaumbi enlok tike-kimlekak. ¹⁴ Timbi amatam gitik Anutuli yambi-dikñeukak win nandi-dakleneliñdok endi giñgit manda kindem ñin kwet tuop eu sapañelok nandilak. Sapañe-taleumek, nain taletalen win indaukak.”

Milap wopum sinik indaukak

¹⁵ Yesuli yousimbi enguk, “Nepek kolan papait tapma it timbi kolaukak wolok plon plofet Danielli manda no youp biñguk patak. ✧ (No en manda youtet ñin pinalekak endi wolok kusei nandi-kiliñ ewin.) Wñdiñda sindi nepek kolan win Anutulok ilnan kwel kinjannan ilm kanekaliñ, ¹⁶ Judia distrik pakañ endi kwet jañginnan pi ñaneliñdok elet. ¹⁷ Timbi kwet plon pakañ endi nepenepesii metnepi isi ginañnan nim loneliñ, ¹⁸ ba kena ginañ pakañ endi saulonji tikenepepi isinan nim undane ñaneliñ. ¹⁹ Timbi nain wolonda tam minjipsiat ba gwañgwa num pa emañ endi blasinğandok. ²⁰⁻²¹ Nain wolonda amatamdi milap wopum sinik bemnekalñ, wala timbi sindi nain wolokta nimolo pa tinekalñ. Nim kañbi, milap win gwi sasale ba Sabat pat-nandi nainnan inda-samumbi, pi ñañalok telak kimsip ti-samek, ñala. Milap wandin win kwet kusei kimikimilinan nanin bikap man ñindiñgita no nim indaindan, gitikñin sinik indaukak. Timbi wolok siñgi kandañ bo milap wandin nombo nim indaukak. ²² Tikap Anutuli nain win ikan nim timbi dumalaumda, amatam gitikti taleneliñ. Gan endi amatam ep danbi enlok giñgit kasileñguk enda timbi nain win timbi dumalaukak.

²³⁻²⁴ Nain wolonda Mesia juluiñgan ba plofet juluiñgan endi indambi, nisilok kusasi timbi dakle-semneliñdok amatam dausinan kundit gembinat engano sinik timbi, juluiñit ti-semnekalñ. Tikap ama wandisi endi tuopta, endi amatam Anutuli ep danbi enlok giñgit kasileñguk enda bo juluiñit ti-semneliñdok nandinekalñ. Wñdiñda tikap ama noli ñindiñ sanbekta, ‘Yakñesi! Mesiali ñi patak!’, ba ‘Wi kawit! Endi da patak’ wñdiñ sanbimbi, manda wala nandum tlal timbekak. ²⁵ Nandañ. Nak nepek wandin indaukak win itañgan san-talelet, ²⁶ wala timbi tikap endi ‘Yakñesi! Mesiali kwet kambañnan silaninnan bi patak’ wñdiñ saninekalñda, wñdiñ nim ñanekalñ. Ba ‘Endi it ñolok ginañ patak’ wñdiñ sanbimbi, mandanji nandum tlal timbekak. ²⁷ Kusei ñindiñda wñdiñ sanlet: Amalok Niñañ endok tomtom win pisapusat wandin, wala

✧ **24:15:** Danyel 9:27, 11:31, 12:11

tĩmbi kwet kĩmĩli taleñguknan amatam gĩtikandĩ wĩn kanekaliñ.” ²⁸ Yesuli wĩndĩñ embi, e-yout manda no ñĩndĩñ eñguk, “Nepek wĩli kĩmguk patakñan klekakaktĩ kĩmĩn tĩmbĩmbi, delok patak wĩn inda-daklelak.”

Amalok Nĩñañ endĩ indañgan tombekak

²⁹ Yesuli yousĩmbi eñguk, “Mĩlap wopum nain wolonda indaukak wali taleumek, maimdĩ bipmĩmbi, yakĩptĩ nĩm saleukak, tĩmbi domboñgĩptĩ kwesi bimbĩ bululup em pĩnekalĩñ. Tĩmbi nepek kwambĩñ dĩwĩn bamup sĩlaninnan pakañ ep mĩnjaliĩmbi jĩlop talenekaliñ. ³⁰ Wolongan nepek dĩwĩn no kunum plon indambi, Amalok Nĩñañli tombepi tĩlak wĩn tĩmbĩ dakleukak. Indaumek, kwelalok amatam gĩtikandĩ wĩn kañbi, mĩsĩm mano tĩmbi kanekaliñ wĩn: Amalok Nĩñañ en Anutulok gembĩn ba kolsalen wopumnat mulukua plon pĩmbi tombekak. ✧ ³¹ Tĩmbi mumumli wopungan pendĩlim kĩtĩmbi, endĩ añeloñii en-mulĩm ñambi, kunum kwet kĩmĩli taleñguknan amatam enlok gĩngĩt ep danbi kasĩleñguk wĩn ep kiut-talenekaliñ.

³² Sĩndĩ komba konelok plon nanandĩ ñĩn epnekalĩñ: endĩ sak kawai pĩ-taleumbi pakap, kii gayamdĩ tukñat tĩmbi, sak kaik indaum kañbi, wolonda maim nain indaupi tĩlak wĩndĩñ nandañ. ³³ Wĩndĩñgangot sĩndĩla nepenepek gĩtik sanĩt wali indaum kañmek, Amalok Nĩñañli yamanan papi tombepi tĩlak wĩndĩñ ka-nandĩnekalĩñ. ³⁴ Nak biañgan sĩnik sanba: ama sambat ñĩndĩñgĩta kuañ endĩ gama nĩm sembĩ-taleñĩmbi, nepek gĩtik wali indaukak. ³⁵ Kunum kwet paitekamĩk, gan mandanalĩ nĩm paipi, papat kwambĩñ palekak.”

Amalok Nĩñañ endok tomtomñĩla tĩ-pañgĩpañgĩle kena tĩ-kuñgunlok

³⁶ Tĩmbi Yesuli yousĩmbi, gwañgwañĩla enbi eñguk, “Nepek wĩn dawanda sĩnik indaukak wĩn ama nolĩ nĩm nandĩlak. Kunumdok añelo gĩta Anutu enlok Nĩñañ endĩ bo wĩn nĩm nandañ, wĩn Bep en noñgandĩngot nain wĩn nandĩlak.

³⁷ Amalok Nĩñañ endok tomtom nainnan nepek nek indaukak wĩn nepek Noalok nainnan indañguk wandin. ³⁸ Tuk gwam gama nĩm indañĩmbi, amatamdĩ nanañ tuk sina tĩmbi, wapa tam pa tĩngĩliñ. Wĩndĩñ tĩ-kuñĩmbi ñakap, Noa en kĩkeñ wopum kĩndikuknan loñguk. ³⁹ Loumbi, gwam wopum suambi, amatam gĩtik ep walaiñguk nain wolondañgangot endĩ nek inda-semguk wĩn ka-nandĩ-tomgĩliñ. Wĩndĩñgangot Amalok Nĩñañ endok tomtom naindĩ amatam nĩm mandĩ-palĩmbi kaikan inda-semekak.

⁴⁰ Nain wolonda ama tĩpet endĩ kena gĩnañ yakan palĩñĩmbi, no bimbĩ, no matĩkeukak. ⁴¹ Tĩmbi tam tĩpet endĩ yakan nanañ mĩndĩ-palĩñĩmbi, no bimbĩ, no matĩkeukak. ⁴² Sĩndĩ Wopumjĩli nain nekta sĩnik bĩ tombekak wĩn nĩm nandañ, wala tĩmbi ka-kĩliñ embi kunekaliñ. ⁴³ Sĩndĩ manda ñĩn nĩm nandĩ-kamalanekaliñ: it molomdĩ kumbu amalĩ tim nain nekta sĩnik bĩup eñguk wĩn nandĩwĩmda, endĩ kaik papi, kumbu ama mandĩ-palĩmbi, endĩ bĩm il wĩli blañganeumbi, gĩnañ louktok tuop nĩm. ⁴⁴ Nĩm kañbi, sĩndĩ nain no ‘Endĩ nĩm bĩutak bek’ wĩndĩñ nandĩñĩmbi, wolondamek en bĩ tombek, wala tĩmbi sĩndĩ nain tuop endok tomtomñĩla tĩ-pañgĩpañgĩle tĩ-ta-kunekaliñ.”

⁴⁵ Yesuli yousĩmbi enguk, “Sĩndĩ kena gwañgwa nanandĩ kĩndem ba matañgotañgonat wandin kunekaliñ. Molomdĩ kena gwañgwa wandin nola kena gwañgwa dĩwĩn yambĩ-dĩkñeuktok kĩmĩpi, nanañ dandan nainnan sĩnik nanañ dan-semektok nĩmbi, molom en kwet nolok ñawĩk. ⁴⁶ Ña kukap, ilnan undane bĩmek kawĩk wĩn: kena gwañgwa wali molomdĩ nĩnguk wolok tuop tĩmbĩmbi kaumbi, kĩndem dañmek. ⁴⁷ Nak biañgan sĩnik sanba: molomdĩ kena gwañgwa wĩn enlok nepenepelĩ gĩtik ka-dĩkñeuktok nĩmbi taleukak. ⁴⁸ Gan tĩkap kena gwañgwa wali ama kolanda, endĩ gĩnañli ‘Molomna plakan nĩm undane bĩukak’ wĩndĩñ nandĩmbi,

⁴⁹ kusei kımıpi, kena gwañgwa nolii yandıpmek, tımbi ama tuk sañan nanalok en gıta nanañ tuk nambek. ⁵⁰ Endı molom nain nekta sınık undane bıukak wın nım nandılakta, endı nım mandı-palımbi, kaikan bı tombekak. Tombi, ⁵¹ kena gwañgwa wın tı-lamıpi, ama Anutulok manda julunjuluñ tañgoneañ en gıta kımılımbi, mano kwılım tımbi, man sı-gılım daukak.”

25

¹ Yesulı yousımbi enguk, “Amalok Nıñañ tombekak wolonda Anutulı amatam yambı-dıkñeukak wolok walan no ñındıñ: ama no tam tındılok nain tombımbi, tam sim kıt tombon tombon endı tipalanjı tıkembi, tam nosı wapai tımbepi tıñguk endok ilan ñañgılıñ. Ñam papi, wapailı bım enlok ilnan yanañgılektok mandıñgılıñ. ²⁻⁴ Tam sim kıt tombon endı kamasıla tımbi, tipalanjıñgot tıkembi, tul wılıñgılo gınañ no nım wıpi tıkeñgılıñ. Tımbi tam sim kıt tombon endı nanandınjıat, wala tımbi tipalanjı tıkembi, tul wakıt wılıñgılo gınañ wıpi tıkeñgılıñ. ⁵ Tımbi endı ama wın mandı ka-tılapı, gwassem douñgılıñ.

⁶ Dou-palıñlımbi, tim bomup tımbımbi, kıtıkıtı no ñındıñ indañguk, ‘Ama bımbılok een en ip tamın nañgıp, ilnan ñauktok bılak, ipa mılap pım bımbi tımbı indawıt!’ ⁷ Tımbi tam sim endı nandı sılıkñem mılapı, tipalanjı tıkembi tı-dındım tıñgılıñ. ⁸ Tımbi kamasılı nanandınjıat enda ñındıñ engılıñ, ‘Nındok tipalanı kımılak, wala tımbi sındı tul kambak wıt-nımıt.’ ⁹ Eumbi, nanandınjıat endı ñındıñ engılıñ, ‘Wın nıtek tıneñ? Nındok tipala tul wın tipala tıpettok tuop nım, wala tımbi sındı tuatua ilan ñam sınılok tuawıt.’ ¹⁰ Tımbi endı tul tuanep ñañlımbi, ama walı tam gıñgıt wılımıñgılıñ enda bı tombi, tamın wakıt tam sim tı-jumıt tı-pakılıñ wın enlok ilnan yanañgılımbi ñañgılıñ. Ña amalı tam tımbepi nanañ sı-jumıt tıñguknan it wolok loun, yama sıpmu kwambıñ daumbi, nanañ tuk na-pakılıñ. ¹¹ Palıñlımbi, tam kaması kıt tombon endı bo bımbi kıtımbi, ñındıñ eñgılıñ, ‘Ama wopum, ama wopum, yama pısat-nımıñ.’ ¹² Kıtıumbi enguk, ‘Nak bıañgan sanba: nak sındı nım nandı-samlet.’ ”

¹³ Yesulı e-yout manda wındıñ embi yousımbi enguk, “Sındı Amalok Nıñañ endı dawanda sınık bı tombekak wın nım nandıañda tımbi ka-kılıñ embi mandı-kunekalıñ.”

Amalok Nıñañlı gamañ nım tomñlımbi, kenangot tı-kulok

¹⁴ Yesulı yousımbi, Amalok Nıñañlı tombekak nain wolok plon e-yout manda no ñındıñ enbi eñguk, “Ama nolı kwet nolok ñaupı, kena gwañgwañıı en-tiañeum bıumbi, nepenepelı tambıpi, ka-dıkñeñmınelıñdok emguk. ¹⁵ Tıñıpi, ama nola mınem kwandai 5,000 mıñguk, nola 2,000 mıñguk, tımbi nola 1,000 mıñguk, wın kena tañ gembınjı yambı-nandılak wolok tuop ka-dıkñeñmınelıñdok emguk. Em-talembi, en yambımbi ñañguk. ¹⁶ Ñañlımbi, ama mınem 5,000 epguk endı wolongan kusei kımıpi, mınem kena mıumbi yousıñmıumbi, mınem 5,000 nombo indañmıñguk. ¹⁷ Nollı no mınem 2,000 epguk endı bo mınem kena mıumbi, mınem 2,000 nombo indañmıñguk. ¹⁸ Gan ama mınem 1,000 epguk endı wıne molomlok mınem wın ep ñambi, kwet gınañ kındıt taplıum pakuk.

¹⁹ Tımbi molomdı nain ombap kukap undanem bıñguk. Bımbi, kena gwañgwañıı mınem emguk wala ep kımın tıñguk. ²⁰ Tımbi ama mınem 5,000 mımın endı bımbi, mınem 10,000 daulmımbi eñguk, ‘Molom, dık mınem 5,000 namguñ. Tımbi nak wın epı, kena mıwambi nombo yousumbi, 5,000 nombo indañguk.’ ²¹ Eumbi, molomñlı ñındıñ nıñguk, ‘Dık kena gwañgwa kındem matañgotañgoñganat. Dık nepek lakattok ka-dıkñe kındem kuñguñda tımbi, nak nepek asup gamambi ka-dıkñeukañ. Wala tımbi dık bıumbi, sılısılı tına!’ ²² Wındıñ eumbi, kena gwañgwa mınem 2,000 mımın endı bo bı tombi, mınem daulmımbi nıñguk, ‘Molom, dık mınem 2,000 namguñ, tımbi

nak m+inem w+in kena m+wambi yousumbi, m+inem 2,000 nombo indañguk.’²³ Eumbi, molomñ+li ñ+ndiñ n+nguk, ‘D+ik kena gwañgwa k+ndem matañgotañgoñganat. D+ik nepek lakattok ka-d+ikñe k+ndem kuñguñda t+mbi nak nepek asup gamambi ka-d+ikñeukañ. Wala t+mbi d+ik b+umbi, s+il+s+il+ t+na!’

²⁴ T+mbi ama m+inem 1,000 m+im+n end+ bo b+ tombi eñguk, ‘Molom, nak kusaka ñ+ndiñ ip nand+let: d+ik ama kunduwat. D+ik nanañga n+im t+pi nalañ, amal+ t+mb+ indaumbi gamneliñdok pa elañ. T+ñ+pi, amal+ kwet nolok nanañ t+pium indalak w+in yapma t+kelañ. ²⁵ Wala t+mbi nak d+ikok m+inemga n+im kañbi paillek wala m+s+imbi, kwet k+ndipi, tapli sembam pakuk ñ+in t+ke gam b+let.’ ²⁶ W+ndiñ eumbi, molomñ+li manda ñ+ndiñ tambane n+ñguk, ‘D+ik kena gwañgwa kolan ba kunjitan! D+ik kusatna ñ+andin bek w+in nand+lañ: nak nanañna n+im t+pi nalet, amal+ t+mb+ indaumbi namneliñdok pa elet. T+ñ+pi, kwet nolok amal+ nanañ t+pium indalak w+in yapma t+kelet. ²⁷ W+ndiñda n+itek t+mbi m+inemna w+in m+inem it g+inañ n+im k+m+kuñ? Wand+ñ k+m+limda, nak b+imbi, m+inemna w+in m+inem it g+inañ nanin epmep ewambi, lakat yousi-namneliñ.’

Molomli w+ndiñ embi, ²⁸⁻²⁹ kena gwañgwa d+iw+is+la ñ+ndiñ enguk, ‘Ama g+it+ik nepek d+iw+in pat-semalak w+in t+ke-kuañ, enda nombo yous+im emambi, asupgan pat-semekak. Gan ama no nepek palm+lak wala nandum tlal t+mb+imbi n+im t+ke-kulakta, nepek lakat palm+lak w+in apma t+keñmambi slak palekak. Wala t+mbi s+ind+ m+inem 1,000 ñ+in apma t+kembi, ama m+inem 10,000 ep patak enda m+wit. ³⁰ T+mbi kena gwañgwa kena n+imnat ñ+in t+ke kol+im pawan k+lim g+inañ p+w+in. Wand+ñ amal+ mano kw+il+im t+mbi, manj+ s+ig+il+im danekaliñ.’ ”

Amalok N+ñañ end+ nain taletalenan amatam g+it+ik ep danbekak

³¹ Yesuli yous+imbi enguk, “Amalok N+ñañli añeloñii g+it+ik en g+ita b+ tombi, ama wapmañ gemb+in walalannat inda-dakleumek, end+ amatam g+it+ik ep danbektok ama wapmañ pipapat plon pipalekak. ³² T+mbi añeloli amatam kwelan damañgan kuñg+liñ ba man ñ+ndiñg+it kuañ g+it+ik w+in endok dainan k+m+in t+mb+imbi yambi-danbi, sambat t+pet ep samba eukak. Meme sipsip yambi-d+ikñe amal+ tañ w+ndiñ ep danbi, ³³ amatam d+ind+im k+it d+ind+imnan yambimbi, d+iw+in k+it kepmanan yambiumbi patnekal+ñ.

³⁴ T+mbi amatam k+it d+ind+imnan patnekal+ñ enda ñ+ndiñ enbekak, ‘Bepnalok gw+ilam s+indok plon patak s+ind+ b+imbi, kuñgu k+ndem kas+lewit! Kuñgu w+in Anutul+ kunum kwet kusei k+m+kuknan t+jum+it t+sam-taleñguk. ³⁵ Kusei ñ+ndiñda s+ind+ kuñgu w+in kas+lenekaliñ: nak nanañnala map palambi, s+ind+ nanañ namg+liñ. Ba tuk-nala k+imbambi, tuk namg+liñ. Nak nosi n+im, gan s+ind+ not t+nambi, is+nan nanañg+ip ñañg+liñ. ³⁶ Sandumna n+imnat t+mbambi, s+ind+ sandum namg+liñ. J+imbat inda-namumbi nambi-d+ikñeñg+liñ. It kwambiñ g+inañ palambi b+ nambiñg+liñ.’ ³⁷ Amatam d+ind+im end+ manda w+in nand+imbi, tambon ñ+ndiñ n+nekal+ñ, ‘Wopum, dawanda nanañgala pal+imbi gamb+imbi, nanañ gamg+im+ñ? Ba dawanda tukkala k+imb+imbi, tuk gamg+im+ñ? ³⁸ Dawanda d+ik notni n+im, gan not t+gambi, itn+nan ganañg+ip ñañg+im+ñ? Ba sandumga n+imnat gamb+imbi, sandum gamg+im+ñ? ³⁹ Dawanda j+imbat t+ñguñ ba it kwambiñ g+inañ pakuñ, t+mbi ña gamb+ñg+im+ñ?’ ⁴⁰ Eumbi, Ama Wapmañli ñ+ndiñ tambane enbekak, ‘Nak biañgan s+in+k sanba: s+ind+ nepek no nokok notnai kosi g+ñg+il n+imnat endoññan nanin nola t+ñm+ñg+liñ w+in wakan naka t+namg+liñ t+lak.’

⁴¹ W+ndiñ eñ+pi, amatam kii kepmanan ñ+ndiñ enbekak, ‘Anutulok yala s+indok plon patak s+ind+ wi-nambi, komba galk g+inañ ña-talewit. Komba taletalen n+imnat w+in Anutul+ Satan g+it endok añeloñiilok t+jum+it-semguk. ⁴² Kusei ñ+ndiñda s+ind+ komba galk g+inañ ñanekaliñ: nak nanañ map palambi, s+ind+ nanañ n+im namg+liñ. Tuknala k+imbambi, tuk n+im namg+liñ. ⁴³ Nak nosi n+im, t+mbi s+ind+ not n+im t+nambi,

isinan nīm nanañgip ñañgılıñ. Sandum nīmnat palambi, sındi sandum no nīm namgılıñ. Jımbat tı-palambi ba it kwambiñ gınañ palambi, sındi nīm bı nambiñgılıñ.’
⁴⁴ Tımbi endi bo tambane ñındiñ nınekalıñ, ‘Wopum, dawanda nındi gambınambi, dık nanañgala ba tukkala pakuñ, ba dık notni nım, ba sandumga nımnat pakuñ, ba jımbat tı-pakuñ, ba it kwambiñ gınañ pakuñ, tımbi nındi plap nım tı-gamgımıñ?’
⁴⁵ Tımbi endi bo ñındiñ tambane enbekak, ‘Nak biañgan sınık sanba: sındi ama kosi nımnat ñın endoññan nanin ama no plap nım tıñmıñgılıñ wın wakan nak tı-namgılıñ tılak.’”

⁴⁶ Yesulı wındiñ embi yousımbi enguk, “Ama wındiñ tıñgılıñ endıla pı ñambi, kuñgu kolan taletalen nımnat tıkeumbi, pıñgıp gawat papat kwambiñ inda-semekak. Gan amatam dındım endıla kuñgu kındem taletalen nımnat kas ılembi, Ama Wapmañ en nakan kunekalıñ.”

Ama Wapmañ Yesu wılı kımibi, kımnan nanin mılakuk

26

Yesu kımılok tı-pañgıpañgıle tıñmıñgılıñ

¹ Yesulı manda wın gıtık eu taleumbi, gwañgwañiila ñındiñ enguk, ² “Sandap tıpet tımbımbi, kamaikamai gwılat * indaukak wın sındi nandı-taleañ. Nain wolonda Amalok Nıñañ kanjikñiilok kısınan kımılımbi, kloñbat plon wılı kımbekak.” ³ Yesulı wındiñ eñlımbi, tapma ama biesı gıtı Judı ama biesı endı tapma amalok telak damanjı koi Kaiapas endok ilan kımın tımbi, ⁴ Yesu telak gitak tıkebı wılı kımbektok e-sambat tıñgılıñ. ⁵ Tıñıpi, ñındiñ pa eñgılıñ, “Nındi gwılat gınañ wındiñ nım tına. Nım kañbi, amatamdı nımbı-nandımbi, gımbıt tım mik tı-nımneliñ.”

⁶ Yesulı Betanı it kwelan ñambi, Saimon dama wanda kwambiñ indañmıñguk endok ilan ña pakuk. ⁷ Endı nanañ na-palıñlımbi, tam nolı tuk mılıñ kındem tuan wopum sınık wın tıkem endoñ ña indambi, kumbam plon yalımkuk. ⁸ Gwañgwañiilı wın kañbi, gınañjı komba dımbi eñgılıñ, “Tuk tuan wopum wandın nekta tımbı kolalak? ⁹ Nındi tuk wın kındem tualok kımıtnamda, mınem walinin tıkebı, ama pımbıñesıla emneñ.” ¹⁰ Yesulı mandanjı nandı-daklembi enguk, “Tam ñala mılap nekta mañ? Endı nepek kındem sınık tı-namlak ee. ¹¹ Ama pımbıñesılı nain tuop sın gıtañgan kunekalıñ, gan natna sın gıta nain tuop nım kuutat. ¹² Tam ñalı tuk mılıñnat i-namlak wın nak kımbambi nep kınditnekalıñ wılok itañgan pıñgıpna tı-pañgıpañgıle tı-namlak. ¹³ Nak biañgan sanba: amalı dembek dembek ñambi, Anutulok kaundıkñelok plon gıñgıtı manda kındem ñın kwet tuop enekalıñ, wandıñ endı tam ñalı nepek tı-namguk wılok kasat wakıt tı-semumbi, tam ñın nandı-sıwıtnekalıñ.”

¹⁴ Tımbi gwañgwa 12 endoññan nanin no koi Judas Iskalıot endı tapma ama biesıloñ ñambi, ¹⁵ enı-nandımbi eñguk, “Tıkap nak Yesu sındok kısınan kımıletta, sındi nek namnelıñ?” Eumbi, wolongan mınem kwandai satnın 30 mıñgılıñ. † ¹⁶ Mıumbi, kusei kımıpi, Yesu bola tıñmektok nain kındem dawan indauktok wala kımıt-nandı tıñguk.

Yesulı kımbepi, gwañgwañii tı-pañgıpañgıle tı-semguk

¹⁷ Plaua nanañ kımılı bendı nımnat nanalok gwılat kusei kımılımbi, gwañgwañiilı Yesuloñ bımbi nıñgılıñ, “Dık gwılattok nanañ delok tı-jumıt tı-gamnambi nambep nandılañ?” ¹⁸ Eumbi, Yesulı ama nolok koi embi enguk, “Jelusalem lombi, endoñ ñam ñındiñ nınekalıñ, ‘Nınındauttı dıka ñındiñ elak, nokok nainnalı indalak, wala

* **26:2:** Kamaikamai gwılat wılok kusei wın ñındiñ: damañgan İslael amatam endı İsip kwelan kena gwañgwa sılanın kuñgılıñ. Kuumbi, amatamııı İsip ama wapmañdok kınan nanın yapma epmektok Anutulı añelo no nı-mulımbi, İslael amatam sıpsıp nıñañdok wekai yamanjınan sapleñgılıñ yapma klembi, İsip amatamdok gwañgwa telak damanjı yandıp kım-taleñgılıñ. (Kısım Bek 12). † **26:15:** Mınem kwandai satnın 30 wın kena nain 120 wılok tuan.

timbi nak gwañgwanai gita dikoñ ilan bimbibi, gwilattok nanañ nanetamiñ. ’ ” ¹⁹ Timbi gwañgwal Yesuli eñguk wolok tuop timbi, gwilattok nanañ tuk ti-jumikiliñ.

²⁰ Kwet kilim eumbi, Yesu git gwañgwañii 12 endi nanañ nanepi pi pakiliñ. ²¹ Nanañ na-palimbi Yesuli enguk, “Nak biañgan sinik sanba: sindoñ nanin noli kanjiknailok kisinan napiletak.” ²² Windiñ eu nandimbi, ginañji kola sinik taumbi, kusei kimipi, noñgan noñganli Yesu ni-nandimbi eñgiliñ, “Wopum, nakta nim bek?” ²³ Eumbi tambane enguk, “Ama no nakita yakayakan nanañ tikendepi, kitnet jawañ ginañ kot-suakamik endi napiletak. ²⁴ Amalok Niñañdi Anutulok mandali telak nittek kimbektok elak windiñgan kimbekak. Gan ama nin en bola tiñmetak endi blangandok. Anutu en mek kaukak. Meñdi nim apmumda, win kindem dañmek.” ²⁵ Eumbi, bola tindi ama Judasli Yesu ni-nandimbi eñguk, “Ninindaut, nakta nim bek?” Eumbi niñguk, “Ditna elañ windiñgan.”

²⁶ Nanañ na-paliñilimbi, Yesuli plaua nanañ no tikembi, Anutula weñmimbi ombim gwañgwañiila plaua win embi enguk, “Sindi tike nambit. Nin nokoñ piñgipna.” Nambimbi, ²⁷ wain witna no tikembi, Anutu weñmimbi, wain win embi enguk, “Sindi gitikkandi nin nambit. ²⁸ Wain tuk nin nokoñ wekatna. Amatam asup endok yomji bi-sem-bi-semlok nak win lamit-semlet. Toptop nin Anutuli amatamñii git tlak win wekatnali timbi kwambiñ dalak. ²⁹ Nak niñdiñ sanba: nak wain tuk kwelan ñolok nombo nim nambetat. Nim sinik. Pakapmek Bepnalok kunum nilinlin ginañ nak wain tuk win kombilin sin gita yakayakan nanekamiñ.” ³⁰ Timbi Yesu git gwañgwañii endi kap no tiñgiliñ. Tiu taleumbi, walinin pi ñambi, Oliv kwet jañginnan lonepi ñañgiliñ.

³¹ Ñañilimbi, Yesuli gwañgwañii enguk, “Anutulok manda no niñdiñ youy-oulin patak, ‘Nak sipsip ka-dikñe ama wilambi, kikesimin ginañ kuañ endi papusenekaliñ.’ ☆ Nepek inda-nametakta timbi manda wolok tuop sindi gitik tim ñolondañgan nanandi-kiliktinji pi piutak. ³² Gan Anutuli nak kimnan nanin nepmum mlatmek, nak dama Galili kwelan ñawambi, sindi siñgi bi nambinekaliñ.” ³³ Eumbi, Petloli tambane niñguk, “Nepek inda-gametakta timbi diwindi nanandi-kiliktinji pi piumbi gambinetañ bek, gan nakta nim sinik.” ³⁴ Eumbi niñguk, “Nak biañgan ganlet: man tim ñolok ginañangan puputti gama nim kitilimbi, dik nain tipet git no ‘En nim nandiñmilet’ windiñ eutañ.” ³⁵ Timbi Petloli niñguk, “Tikap endi dikita nitnittok nanandinelinda, ‘Nak nim nandiñmilet’ windiñ nim eutet. Nim sinik.” Timbi gwañgwa diwin gitik endi bo windiñgan e-taleñgiliñ.

Yesuli en kimbepi nimolo timbi ti-pañgipañgile tiñguk

³⁶ Timbi Yesuli gwañgwañii git kwet no koi Getsemane wandiñ ñañguk. Ña tombi, niñdiñ enguk, “Sindi ñolok pi palit, timbi nak dakdan ñambi, nimolo timbetet.” ³⁷ Windiñ embi, Petlo gita Sebedilok niñañiit tipet yanañgipi ñañguk. Ñañipi, walen kolaumbi, ginan mlataum ³⁸ enguk, “Walena kola sinik taumbi, kimbepi nandiñlet. Sindi nakita niñgan kaik palit.” ³⁹ Eñipi, lakat ñaña embi, gapok pimbi, nimolo niñdiñ tiñguk, “Ambep, tikap dik tuopta, nandi-nambi, mlap nin napma tike. Gan dik ditnalok nanandiñgañgot kimik-kle, nokoñ nim.”

⁴⁰ Nimolo ti-talembi, gwañgwañii tipet git no endoñ undane ñambi, yambum endi dou-palimbi, Petlo niñdiñ ni-nandiñguk, “Nitakta timbi, sindi nain duman nin nakita kaik patnelindok tuop nim? ⁴¹ Sindi kaik papi, nimolo ti-palit. Nim kañbi, ti-kuyuk inda-samumbi pi pineliñ. Biañganak. Ginañjili kundit kindem tindilok nandilak, gan piñgipsili mlatalak.” ⁴² Windiñ embi, nombo ñam nimolo niñdiñ tiñguk, “Bepna. Mlap nin napma kleuktok telal no nim patakta, nak mlap win bemettok nandiñlañ, windiñgan inda-namen.” Nimolo ti-talembi, ⁴³ nombo undane gwañgwañiiloñ ña

☆ 26:31: Sekeraia 13:7

yambiñguk wïn: dausi mlataumbi dou-pakiliñ. Wïndiñ yambiñbi, ⁴⁴ bïndambo yambim ñambi, nïmolo dama tiñguk wakangot nombo timbimbi, nain tïpet gït no tiñguk. ⁴⁵ Timbi nombo undane ñam yambum dou-palimbi, ñïndiñ enguk, “Sïndi gamañgot doumbi, pat-nandi ti-pakañ ba? Yakñesi. Amalok Nïñañ bola tiñmumbi, yom amalok kïsinan piuktok nain inda-talelak. ⁴⁶ Mïlalimbi ñana. Da kawit: ama bola ti-namnamlok ip ñasiñgan bilak.”

Yesu tikeñgiliñ

⁴⁷ Yesuli wïndiñ eñilimbi, gwañgwañii 12 endoññan nanin ama no koi Judas endi bïnguk. Timbi tapma ama biesi ba Juda ama biesi endi ama kimin wopum no enmulimbi, endi kakit ba dimbanji epmbi, Judas gïta bïngiliñ. ⁴⁸ Endi gama nim biñilimbi, bola tindi ama wali kundit no daut semepi ñïndiñ enguk, “Ama nak nandi-koñgom ti-ñimbi weñmetet ‡ wïn ama sïndi lonjañ en wakan. En tikenekaliñ!”

⁴⁹ Judasli bi tombi, wolongan Yesuloñ bimbi, “Nïnindaut, we gamlet!” nimbi, nandi-koñgom ti-ñim weñmïnguk. ⁵⁰ Timbimbi Yesuli niñguk, “Notna, nek timbeñdok nandilañ wïn platik ti.” § Eumbi, amalï Yesuloñ bim kisi kot-suapi tikembi, tikekwambiñ dañgiliñ. ⁵¹ Wolongan ama Yesu gït pakiliñ endoññan nanin noli kakil ombap tiañembi, tapma amalok telak damanji endok kena gwañgwa silanin nolok pawan wilalim dikñe piñguk. ⁵² Wïndiñ timbimbi, Yesuli niñguk, “No en kakitti mik tilakta, en bo kakitti wili kimbekak, wala timbi kakitka il gïnañ kimili ñawin. ⁵³ Nak guma Bepna kitiñmambi, wolongan añelo kunakunatsi nimnat endi nep timbi plataneliñdok en-mulek wïn dik nim nandilañ ba? ⁵⁴ Gan wïndiñ indaukta, nepek gïtik Anutulok mandali natnala inda-namektok elak wali bien nim indawik.” ⁵⁵ Timbi Yesuli yousimbi, ama kimin en tikenepi bïngiliñ enda ñïndiñ enguk, “Nïtek timbi sïndi kakit ba dimba mepi nepnepi bañ? Nak ama piñpiñen no ba? Sandap tuop nak tapma it sañ jimba gïnañ pipapi, amatam eni-daut ti-sem timbambi, sïndi nim nepgiliñ. ⁵⁶ Gan plofet amalï manda youkiliñ wolok bien indauktok nepek gïtik ñin inda-talelak.” Timbi gwañgwañii gïtikti Yesu bimbi, pi ña-tiliñgiliñ.

Yesu manda plon kimikiliñ

⁵⁷ Timbi ama Yesu tikeñgiliñ endi en nañgipi, tapma ama telak damanji Kaiapas endok ilnan ñañgiliñ. (It wolok gïnañ endikñe manda nandi-tale ama gït Juda ama biesi endi kimin ti-pakiliñ.) ⁵⁸ Ñañilimbi, Petloli siñgi kandañ giñgiñgan ep kle ñambi, tapma ama telak damanji endok it sañ jimba gïnañ loñgiliñ wolok ñambi loñguk. Lombi, Yesu nek indañmetak wïn kaup nandimbi, mik ama gïta pi pakuk.

⁵⁹ Tapma ama biesi gït Juda ama biesi diwïn endi gïtikti Yesu wili kimneliñdok nandiñgiliñda timbi, ama nindi Yesulok siñgin joñgo simbi, kusei juluñgan eu indauktok yolonjiñgiliñ. ⁶⁰ Timbi ama asup endi bimbi, manda juluñgan embi youkiliñ, gan endi wili kimkimlok yom bien no nim eu indañgiliñ. Siñgimek ama tïpet no endi bimbi ⁶¹ eñgimik, “Ama ñali manda no ñïndiñ eñguk, ‘Nak guma Anutulok it wiapi, sandap tïpet gït no wolok gïnañnan bïndambo timba kaitam mlalekak.’” ⁶² Wïndiñ eumbi, tapma amalok telak damanji endi mlap ipi, Yesu ni-nandimbi eñguk, “Nïtek? Mandali gep youkamik wïn biañgan ba juluñgan? Ba dik manda no tambane ewiñdok tuop nim ba?” Endi wïndiñ eumbi, ⁶³ Yesuli yom nimnat, gan wandangan embi, manda tambon no nim niñguk. Timbi telak damanji niñguk, “Anutu kuñgu molom endok dainan manda biañgan eumbi nandina: Mesia wïn Anutuli ni-mulimbi, bi-nimektok een wïn dik wakan ba? Dik Anutulok Nïñañ sïnik ba?” ⁶⁴ Eumbi niñguk, “Elañ wakan. Gan nak ñïndiñ sanba: gamanda sïndi kanekaliñ

‡ 26:48: Wïn Juda amatamdi nosi we semñipi simumu ti-semañ. manda ñolok walan wïn ñïndiñ nandañ, “Notna, nekta ñolok bilañ?”

§ 26:50: Nandi-tale ama diwïndi Grik

win: Amalok Niñañ endi Anutu Gembí Molom endok kii dindimnan pipapi, kunum ginañ nanin mulukua plon piukak.” ✧

Yesuli en Anutulok tuop sinik windiñ eñgukta timbi, ⁶⁵ tapma amalok telak damanjí endi ginañ komba d'umbi, kiupin blañganembi eñguk, “Endi Anutu ni-tike-pim yalilak yañ! Ama silanin ñali Anutu ni-suambatak win sindi ip ka nandañ, wala timbi ama noli ama wolok kusei eu indauktok nombo nim tipikamiñ. ⁶⁶ Sindi enda nitek timlok nandañ?” Eumbi tambane niñgiliñ, “Yominla timbi kimkimdok nandamiñ.” ⁶⁷ Windiñ eumbi, ama diwindi timan dai plon manji iwit suambapi, kit ombimbi wikiliñ, timbi diwindi kit pindimdi wipi ⁶⁸ niñgiliñ, “Dik Mesia sinikta, plofet manda embi, win nindi gwitak win ninbi nandina!”

Petloli Yesula 'Nak en nim nandiñmilet' eñguk

⁶⁹ Yesu manda plon kimiliniñimbi, Petloli sañ jimba ginañ it pawan pipakuk. Pipalimbi, kena wembe noli endoñ b'imbí niñguk, “Dik bo Yesu Galili nanin endok sambat.” ⁷⁰ Gan Petloli ama gitik endok dausinan e-sembiñimbi niñguk, “Nak dik manda elañ win nim nandiñmilet.” ⁷¹ Windiñ embi mlapi, sañ jimblok yamanan ñaumbi, kena wembe noli kañbi, wi pakiliñ enda ñindiñ enguk, “Ama ñin Yesu Nasalet nanin endok nol no.” ⁷² Eumbi, Petloli nombo e-kimsembiñimbi eñguk, “Anutulok dainan biañgan elet. Nak ama win en nim nandiñmilet.”

⁷³ Nain nim ombataumbi, wolok ikiliniñi Petloloñ b'imbí niñgiliñ, “Biañgan sinik, dik endok sambat. Mañga malapti e-daklelak.” ⁷⁴ Eumbi, Petloli manda kwambiñgan embi, ñindiñ enguk, “Biañgan sinik, nak en nim nandiñmilet. Juluñgan eletta, Anutuli kindem nep timbi kolawin.” Endi windiñ eu taleumbi, wolongan puputti kitiniñguk. Kitumbi, ⁷⁵ Yesuli Petlo manda ñin niñguk win nandi-siwikuk, “Puputti gama nim kitiniñimbi, dik nain tipet git no 'Nak en nim nandiñmilet' eutañ.” Win nandi-siwipi, pawan pi ñambi, simba gawat wopum timbi kukuk.

27

Yesu Pilatoloñ nañgip ñaumbi, Judasli toa topmbi kimguk

¹ Kwet salaumbi, tapma ama biesi gitik gita Juda amalok ama biesi endi Yesu wili kimbektok e-sambat tim, ² Yesu toali top nañgip ñambi, Pilato win Roma amalí Judia distrik ka-dikneuktok nimbi taleñgiliñ endok kiinan kimikiliñ.

³ Judas Yesu bola timniñguk endi ama biesi Yesu manda plon kimpipi, wili kimbektok eu taleñgiliñ win yambiñguk. Yambiñimbi, nepek timnguk wala nandum mlataumbi, minem kwandai satnin 30 tapma ama biesi gita ama biesi diwin endi niñgiliñ win epbi, b'ndambo tambane emepi ñañguk. Ñam tombi ⁴ enguk, “Nak yom timbi, ama yomin nimnat sindok kisinan kimilatta timbi en ip wili kimpipi tañ.” Windiñ eumbi niñgiliñ, “Win nindok nepek nim. Win ditnalok nepek yañ.” ⁵ Windiñ eumbi, Judasli minem kwandai satnin win tapma it sañ jimba ginañ koli piumbi, en walinin pim ñambi, toa topmbi kimguk.

⁶ Timbi tapma ama biesi Judasli minem koli piñguk win gamapi eñgiliñ, “Minem ñin ama wili kimbetak endok wekailok tuan. Tapma ittok minem git yousinetamiñda, endikne manda maklenetamiñ.” ⁷ Wala timbi endi manda e-topmbi, minem wali ama no kwet kambot pa tiliniñguk endok kwet no tuambi, ama mayañgan nasi nindi Jelusalem pap sembinekaliñ endok amasum palektok eu taleñguk. ⁸ Endi kwet win Yesu kimkimlok tuanli tuañgiliñda timbi, amatamdi kwet wolok koi Kwet Wekaiat windiñ kitiniñgiliñ, win ñindiñgit gamañgot pa kitañ. ⁹⁻¹⁰ Tapma ama biesi windiñ timnguk, win plofet Jelemaiali indauktok eñguk wolok tuop indañguk. Endi Mesialok plon ñindiñ embi youp biñguk patak,

“Israel amalí m̄nem kwandai satnin 30 waliñgot ama w̄n tuanep e-topm̄umbi, m̄nem waliñgan epbi, kwet kambot t̄ndi amalok kwet no tuañḡl̄iñ, w̄n Wopum Anutulí molo manda nanguk wolok tuopkan t̄ñḡl̄iñ.” ✧

Pilatoli Yesu manda plon k̄m̄ipi, kloñbat plon w̄li k̄imbektok eñguk

¹¹ T̄mbi Yesuli ka-d̄ik̄ñe ama Pilato endok damanan il̄mbi, ka-d̄ik̄ñel̄i ni-nand̄imbi eñguk, “Juda ama endok Ama Wapmañ d̄ik̄ ñakan ba?” W̄ndiñ eumbi niñguk, “Ip elañ w̄ndiñgan.” ¹² Gan tapma ama biesi ḡit̄ Juda ama biesi d̄iw̄ndi manda kusei kusei ni-youk̄l̄iñ, wolonda Yesuli manda tambon no n̄im tambanem enguk. ¹³ T̄mbi Pilatoli ni-nand̄imbi eñguk, “Manda ḡit̄k̄ gep youpi eañ w̄n d̄ik̄ n̄im nand̄ilañ ba?” ¹⁴ Gan endi man gal̄i kwambiñ dambi, nepek nola manda tambon no n̄im tambane niñguk. W̄ndiñ t̄ñgukta, Pilatoli sil̄ik̄ñembi, nand̄i-ḡit̄ñḡit̄k̄ñe t̄ñguk.

¹⁵ Kamaikamai gw̄lat nain tuop ka-d̄ik̄ñel̄i ñ̄ndiñ pa t̄ñguk: endi amatam k̄m̄in wopum nand̄i-sembi, ama nolok koi k̄it̄añḡl̄iñ en wakan it kwambiñ ḡinañ nanin p̄isat-semliñguk. ¹⁶ Nain wolonda ama kolan no koi ḡiñḡilat it kwambiñ ḡinañ k̄im̄il̄im pakuk, koi Balabas. ¹⁷ W̄ndiñda amatam asupti k̄m̄in t̄i-taleumbi, Pilatoli eni-nand̄imbi eñguk, “S̄indi ama ninda nak p̄isat-samettok eañ, Balabas ba Yesu Mesia n̄in̄in enda eañ?” ¹⁸ Kusei ñ̄ndiñda endi w̄ndiñ eñguk: amatamd̄i Yesu ka-galkta t̄ñḡl̄iñda t̄mbi, ama biesil̄i en ka-gimb̄it̄ t̄ñ̄ipi t̄k̄embi, ka-d̄ik̄ñelok kiinan k̄im̄il̄imbi, kusasi yambi-daklembi, w̄ndiñ eñguk.

¹⁹ T̄mbi endok kusei no ñ̄ndiñ: endi ama yambi-dan kena pa t̄l̄iñguk wolok pipal̄iñl̄imbi, tam̄nl̄i manda ñ̄ndiñ k̄im̄il̄im endoñ loumbi eñguk, “D̄ik̄ ama ñ̄n kolan no n̄im t̄ñguk w̄n biu palen. Nak tim en ip lat kolan plon kañbi, nand̄iwam m̄latak.” Pilatolok tam̄nl̄i w̄ndiñ eñguk, ²⁰ gan tapma ama biesi ba Juda ama biesi d̄iw̄n endi amatamda enḡl̄iñ, “S̄indi Pilatola ñ̄ndiñ n̄inekal̄iñ, ‘D̄ik̄ Balabas kak bimbi, Yesu w̄w̄ttok eukañ!’ ” W̄ndiñ embi, eni-ḡiñḡineumbi, wolok tuop niñḡl̄iñ. ²¹ T̄mbi ka-d̄ik̄ñel̄i amatam nombo en-nand̄imbi eñguk, “Ama t̄ipet endoñnan nanin nin p̄isal̄imettok eañ?” Eumbi, “Balabas” niñḡl̄iñ. ²² Eumbi enguk, “T̄mbi Yesu Mesia n̄in̄in enda n̄itek t̄ñ̄metet?” Eumbi, ḡit̄ikkand̄i k̄it̄imbi niñḡl̄iñ, “Kloñbat plon low̄n!” ²³ T̄mbi Pilatoli enguk, “N̄itekta? Endi kolan nek t̄ñguk?” Eumbi, wopungan k̄it̄imbi, nain asupgan ñ̄ndiñ enḡl̄iñ, “Kloñbat plon low̄n! Kloñbat plon low̄n!”

²⁴ W̄ndiñ t̄imb̄imbi, Pilatoli ka-nand̄iñguk w̄n: en Yesu nepek no t̄ñ̄m̄lok tuop n̄im. Tombon amatamd̄i gimb̄it̄ t̄mbi, mik t̄nepi t̄ñḡl̄iñ. W̄ndiñda Yesulok k̄im̄k̄im w̄n Pilatolok yom̄in n̄im indauktok endi ñ̄ndiñ t̄ñguk: endi Juda amalok ep t̄ndiñ no klembi, tukta eumbi, tuk t̄ike bi m̄umbi, daus̄inan kii w̄l̄ipi enguk, “Ama endok k̄im̄k̄imlok m̄lap wal̄i nokok plon n̄im loukak, w̄n sinlok nepek.” ²⁵ Eumbi, amatam ḡit̄k̄ endi manj̄i noñgan k̄it̄i kol̄i ñaumbi niñḡl̄iñ, “K̄im̄ w̄n n̄ndi ba komblinnii n̄ndok plon loukak!” ²⁶ T̄mbi Pilatoli amatamdok manda k̄im̄it̄-klembi, Balabas p̄isat-sembi, Yesu waipnel̄iñdok eñguk. Eumbi, w̄ndiñ t̄imb̄i taleumbi, mik amal̄i kloñbat plon w̄tnel̄iñdok k̄is̄inan k̄im̄ikuk.

Mik amal̄i Yesu ni-lakalakaē t̄i-ñ̄imbi, kloñbat plon w̄k̄l̄iñ

²⁷ T̄mbi ka-d̄ik̄ñelok mik amal̄i Yesu nañḡip p̄imbi, ka-d̄ik̄ñelok ilan ñam n̄is̄i kuñḡl̄iñnan wand̄iñ lombi, nosii ḡit̄k̄ en ḡita k̄m̄in kok̄l̄iñ. ²⁸ T̄ñ̄ipi, Yesu enlok dasindasin kiund̄ipi, mik amalok sauloñ ḡim̄in no dasi-m̄imbi, * ²⁹ toa p̄is̄ik̄ñat bond̄inembi, kumbam plon dasi-m̄imbi, toña no kii d̄ind̄im kandañ k̄im̄il̄im̄ñḡl̄iñ. W̄ndiñ t̄ñ̄ipi, ña m̄ilelem t̄mbi, ni-lakalakaē t̄i-ñ̄imbi eñḡl̄iñ, “We, Juda amalok ama

✧ **27:9-10:** Sekeraia 11:12-13, Jeremaia 32:6-9 * **27:28:** Ama wapmañ endi bo sauloñ ḡim̄in dasiañḡl̄iñ, wala t̄mbi mik amal̄i Yesu en ama wapmañ sin̄ik̄ wolok walan juluñgan t̄nel̄iñdok mik amalok sauloñ ḡim̄in dasi-m̄iñḡl̄iñ.

wapma!”³⁰ Eñipi, iwit endok plon suambapi, toña lom tikembi, waliñgan kumbam plon nombo nombo wikiliñ. ³¹ Nepek kusei kusei wındiñ tiñmi-talembi, mik amalok sauloñ kiundiipi, enloñ dasindasin nombo dasi-mım piumbi, kloñbat plon witnepi nañgıp pi ñañgılıñ.

³² Pi ñañipi, telak plon ama no Sailini nanin koi Simon ña timbi indañgılıñ. Timbi indambi, en ni-giñgıneum Yesulok kloñbat bembımbi ñañgılıñ. Nambi, ³³ kwet no koi Golgata wandiñ ña tomgılıñ. (Kot walan ñındiñ, ‘Kumba Kwandat Kwet’.) ³⁴ Nã tımbi, wain tuk gıta gwasap kimbıñ wakıt ep kiukiulın wın tıke mım na-nandımbi, kunjıtam bıñguk. ³⁵ Timbi kloñbat plon wıli taleumbi, dasindasin tıkenepi satu sañala kopi, dasindasin danbi epgılıñ. ³⁶ Wındiñ timbi, pipapi ka-dıkñe-pakılıñ. ³⁷ Timbi kumbam mindin plon kusei neta wikiliñ wolok manda ñındiñ youp kimıkılıñ, “Nın Yesu, Juda amalok Ama Wapmañji.” ³⁸ Timbi ama piñpiñen tıpet en gıta yakan yandıpi, no tombon no tombon ep mambi ikımık.

³⁹ Timbi ama wandiñ ñañambıt tiñgılıñ endı Yesula kumbanjı dıñguneñipi ni-suambapi ⁴⁰ niñgılıñ, “Nıtekte? Dık tapma it wiapi, nain tıpet gıt no wolok gınañnangan timbi kaitauktok eñguñ wın. Nıtek timbi dıtınalok piñgıpka nım tıke-kımıtañ? Dık Anutulok Nıñañ sınıkta, kloñbat plon nanin pi!”

⁴¹ Timbi tapma ama biesı wakıt endıkñe nandı-tale ama ba Juda ama biesı dıwın endı bo wındiñgot ni-kolakola embi eñgılıñ, ⁴² “Ama dıwısı ikan ep kimıkuk, gan enlok piñgıu tıke-kımılektok tuop nım. En Islael ama nındok ama wapmañ sınıkta, kloñbat plon nanin piwın! Piwımek, endı Mesia bımbındok een ip wakan wın nandı-kılıkti tiñmınetamıñ. ⁴³ Endı Anutulok plon panjañganembi, endok Nıñañ sınık wındiñ elak. Tıkap wındiñda, papa kana: Anutulı tıke-kımılektok nandılak ba nım.”

⁴⁴ Ama piñdası tıpet Yesu gıt yandıpgılıñ endı bo wındiñgot nımbı kolañgımık.

Yesu kımıñguk

⁴⁵ Kwet nain boñgıp timbımbi, kwet tuop kilım indañguk. Inda-palımbi ñakap, 3 kilok tiñguk. ⁴⁶ Wolongan Yesulı wopungan kıtımbi eñguk, “Eli, Eli, lama sabaktani.” Wın ñındiñ, “Anutuna, Anutuna, nekte nambilañ?” ☆ ⁴⁷ Timbi wandiñ pakılıñ endoñnan nanin dıwındı manda wın nandımbi eñgılıñ, “Endı plofet Elia kıtıñmılak.” ⁴⁸ Wolongan mik ama nolı woñep ñambi, nepek busukñanen walı tuk kındem tiañewık no tıke bımbi, wain tuk kimbıñ gınañ wısımbi, komba bem kusip plon topbi, Yesulı nanalok mıñguk. ⁴⁹ Gan dıwısılı eñgılıñ, “Biukın, Elialı tıke-kımılepi bıutak bek, wın kañmek.” ⁵⁰ Timbi Yesulı nombo wopungan kıtımbi, engan kımıt nandum, woñ poñaumbi kımıñguk.

⁵¹ Wolongan nepek ñındiñ indañguk: tapma ilan sandum masipmasip wopum tiñgılıñ wın boñgıpgan tawam blañganembi, gwat nanin pi lap taleñguk, timbi kwet mınjat mınjat timbımbi, kawat jıñgın dıwın tawa piñgılıñ. ⁵² Timbi sumlok yama pisalımbi, Anutulok gıñgıt damañgan kım-taleñgılıñ asuptı mılapı, ⁵³ sumjı bıñgılıñ. Bımbi, Yesulı kımnan nanin mılalımbi, wolonda endı Anutulok it kwet dındım engano, wın Jelusalem, wandiñ lombi, amatam asuptoñ inda-semgılıñ.

⁵⁴ Mik amalok telak dama gıt amañii Yesu ka-dıkñe-pakılıñ endı mınjamınjat ba nepek kusei kusei indañguk wın kañgılıñ endı kolan mısımbi eñgılıñ, “Biañganak. Nıne Anutulok Nıñañ sınık.”

⁵⁵ Yesulı Galili distrik nanin Jelusalem bıñguknan tam asuptı en gıta yakan bımbi, timbi plata pa ti-ta-kuñgılıñ. Yesu wıli kımıguk sandap wolondañgan endı bo Golgata bı pakılıñ, gan endı mayañgan ipi, dei posnembi kañgılıñ. ⁵⁶ Wın endoñ nanin no koi Malia Makdala nanin. Timbi Malia no, Jekop gıt Josep endok menjet. Tım no wın Sebedilok niñañıit endok menjet.

Yesu k'indik'il'iñ

⁵⁷ Ama m'inemmat no Alimatia nanin endi bo Yesulok gwañgwa no, koi Josep. Maim p'up t'imb'mbi, ⁵⁸ endi Pilatoloñ ñambi, Yesulok dalandanda eñguk. Eumbi, Pilatoli nandiñm'mbi, t'ike m'neliñdok enguk. Eumbi, wolok tuop m'umbi t'ikeñguk. ⁵⁹ T'ikembi, sandum satnin bamblum n'imnat wali t'im'pi, ⁶⁰ t'ike ñambi, enlok sum g'inañnan k'im'kuk. Sum w'in kombli s'nik, kawat g'inañ w'in Josep enlok kulup bimbin. Josepti Yesulok dalandan wolok k'im'pi, kawat wopum no munjulim bi yama masipm'ñguk. W'indiñ ti-talembi, walinin pi ñañguk. ⁶¹ Josepti dalandan sumnan k'im'liñ'i'mbi, Malia Makdala nanin en g'ita Malia no endi sum dat kandañ pipapi ka-tuakim'k.

⁶² Kwet salaum Sabat patnandi nain t'imb'mbi, tapma ama biesi g'it Falisi ama endi yakan Pilatoloñ ñam ⁶³ n'mbi, Yesulok plon ñ'ndiñ eñg'liñ, "Ama wopum, n'ndi ama julunjuluñdok wali gama kaik kuñ'pi, manda no eñguk w'in nandiña s'witak. Endi ñ'ndiñ eñguk, 'Nain t'ipet g'it no ñaumek, k'imnan nanin m'laletat.' ⁶⁴ Wala t'imb' d'ik eumbi, sum w'in ka-d'ikñe-k'liñ e-pal'mbi, nain t'ipet g'it no w'in taleukak. N'im kañbi, gwañgwañiili ña dalandan kumbu tim t'ike ñambi, amatamda julun'gan ñ'ndiñ en'neliñ a, 'Yesu en ip k'imnan nanin m'lakuk.' W'indiñ eneliñda, julun'it manda kombli wali Yesuli julun'it manda eñguk w'in maklew'k." ⁶⁵ Eumbi, Pilatoli nandi-sembi enguk, "K'indem a. S'ndi mik ama d'w'in epmbi, sumnan yanañg'ip ñaum, sum masip kwambiñ daneliñdok n'itek t'inep nandañ wolok tuop t'inekaliñ." ⁶⁶ W'indiñ eumbi, sumnan ñam, sum masip kwambiñ daneliñdok kawatti sum dai masipm'ñguk wolok plon n'is'lok k'm'isip no k'im'pi, ka-d'ikñe neliñdok mik ama wandiñ yambium pak'liñ.

28*Yesuli k'imnan nanin m'lakuk*

¹ Sabat patnandi nain taleumbi, kena nain kusei k'im'k'imi'nan kwet salawa salawa t'imb'mbi, Malia Makdala nanin g'it Malia noli endi Yesulok sum kandepi ñañg'im'k. ² T'imb' platik s'nik kwet m'njam'njat wopum s'nik m'njali'mbi, wolonda Wopumdok añelo noli kunum g'inañ nanin p'mbi, kawat sum masipm'ñguk w'in manjaneum ñaumbi, kawat wolok plon pipakuk. ³ Endok walan w'in p'sap'sat walalan wandin, t'imb' dasindasin w'in satnin s'nik. ⁴ T'imb' ama sum ka-d'ikñe-pak'liñ endi en kañbi, kolan m'siñg'liñda t'imb' k'si kes'si blañblañ t'imb'mbi, amal' k'mañ wandin kwelan pi pak'liñ.

⁵ T'imb' añeloli tam t'ipetta enguk, "N'im m'sindem'k. Nak nandi'let s'iti Yesu kloñbat plon w'ik'liñ en kandepi bam'k. ⁶ Gan endi ñi n'im patak. Endi damañgan manda sanguk wolok tuop Anutuli t'imb' m'lalak. Kwel k'njangot ñi bi kawit. ⁷ T'imb' s'iti plapkan ñambi, gwañgwañiila ñ'ndiñ enb'it, 'Endi k'imnan nanin ikan m'lalak, man ñ'ndiñg'it dama Galili kwelan ñaumbi, s'ndi wandiñ ña kanekaliñ.' Manda ip wakan sanlet." ⁸ W'indiñ eumbi, endi m'siñg'im'k, gan sil'sili wopumdi g'inañjet g'inañ tokñeumbi, platikan sum bimbi, g'iñg'it manda gwañgwañiila endepi woñep ñañg'im'k. ⁹ Ñañ'i'mbi, platik s'nik Yesuli ep t'imb' indam we semumbi, endi endoñ kes'nan ña m'ilelem t'imb', t'ike-kañ'pi ni-wowoñe t'iñg'im'k. ¹⁰ T'imb' Yesuli enguk, "N'im m'sindem'k, ña notnai Galili ñaneliñdok enb'mbi, wandiñ ñam namb'nekaliñ."

¹¹ Tam t'ipet endi gwañgwañiiloñ ñañ'i'mbi, mik ama sum ka-d'ikñeñg'liñ endoñnan nanin d'w'indi it kwelan undane ñambi, nepek g'itik sumnan indañguk wolok kasat w'in tapma ama bies'la ti-semg'liñ. ¹² T'imb' tapma ama bies'li Juda ama bies' d'w'in en g'ita k'im'n t'imb', ñ'ndiñ t'neliñdok e-topbi, wolok tuop t'iñg'liñ: endi m'inem asupgan mik amala embi ¹³ eng'liñ, "S'ndi amatamda ñ'ndiñ en'nekaliñ, 'N'ndi dou-patnambi, gwañgwañiili tim b'mbi, dalandan kumbu t'ikembi ñaliñ.' W'indiñ

enekaliñ. ¹⁴ Tikap manda win Pilatolok pawan ginañ piukta, nindi mek ñam kambi, nepek ñin ti-dindim enambi, mlap no nim inda-samekak.” * ¹⁵ Eumbi, mik amali minem wopum win ep ñambi, ama biesli manda eñgiliñ wolo tuop tiñgiliñ. Timbi manda wali Juda amatamdok boñgipsinan eu sapakne-tike-biñguk.

Yesuli gwañgwañiiloñ inda-sembi, kena tinelñdok enguk

¹⁶ Timbi Yesulok gwañgwañii 11 endi Galili distrik ñambi, damañgan endi molo manda no enguk kwet jañgin wolo loñgiliñ. ¹⁷ Loumbi, Yesuli wandiñgan inda-semum kañbi milelem tiñmiliñ. Gan diwisli “Yesu en kamiñ ba?” embi, ginañ tiptet tiñgiliñ. ¹⁸ Timbi Yesuli gwañgwañiiloñ ñasiñgan ñambi enguk, “Bep Anutuli kunum kwet yambi-dikneuttok gembu gitik win naka nam-taleñguk. ¹⁹ Wala timbi sindi kwet tuop ñambi, amatam gitik nokok gwañgwanai ep timbi indanekaliñ, win Bep, Niñañ git Dindim Woñ endok kosi plon yatnañ tuk i-sembi, ²⁰ endikne manda san-daut ti-sam-kuñgut win gitik eni-daut ti-semumbi tañgone-talenekaliñ. Nandañ: nak nain tuop sin gita ku-ta-ñawambi, kwettok nain taleukak wolo tuop.”

* **28:14:** Mik ama kena tiñpi douañgiliñ win yandipmi kimañgiliñ.

Gĩngit manda kɨndem Malekolɨ youkuk Mesialɨ indaɳguk

*Yoanelɨ Mesialok * telak tɨ-dɨndɨm e kena tɨɳguk*

¹ Yesu endɨ Mesia, Yambattok nɨɳaɳ. Gĩngit manda kɨndem endok plon ñɨndɨɳ kusei kɨmɨtak.

² Manda no Yambattɨ Mesiala nɨɳguk wɨn plofet Aisaialɨ ñɨndɨɳ youp biɳguk patak, “Nandɨlaɳ! Nak tɨplaplatna no kɨmɨlam ñambi, dɨkok telak dama tɨmbi, telak tɨ-dɨndɨm e-gamekak.

³ Ama no kwet ama nɨmnatnan ñɨndɨɳ kɨtɨ-kolɨ ñalak, ‘Wopumdok telak tɨ-dɨndɨm tɨ-ñɨmɨt!

Telak kelam tɨ-dɨndɨm tɨ-ñɨmnekaliɳ!’ ”

⁴ Tɨmbi manda wolok tuop ama no miti tuk i-sem-i-sem tɨɳguk, koi Yoane, endɨ kwet ama nɨmnatnan ña-indaɳguk. Indambi, ñɨndɨɳ eu pɨumbi enɨ-ta-kuɳguk, “Sɨndɨ gɨnanjɨ tambanembi, kuɳgu kolan bi-talembe, miti tuk ɨnekalɨɳ. Wolondamek Yambattɨ yomjɨ bi-samekak.” ⁵ Tɨmbi amatam Judia kwelan ba Jelusalem it kwelan pakɨliɳ endɨ gɨtɨkkandɨ isɨ kwesɨ bimbi, Yoaneloɳ ña indambi, yomjɨ e-jamilaumbi, Joldan tuk gɨnaɳ miti tuk i-sem-ta-kuɳguk.

⁶ Yoanelok dasindasin wɨn plofet amalok dasindasinjɨ wandɨɳ, wɨn kamel domdɨ tɨndɨn, tɨmbi endɨ boɳgɨunan bit gwɨlaptɨ tem kulɨɳguk. Nanaɳ tuk wɨn gotak gɨt bupit mɨnjɨp tuk koɳgom kli gɨnaɳ nanin na-kulɨɳguk. ⁷ Tɨmbi endɨ ñɨndɨɳ eu pɨumbi, amatam enɨ-ta-kuɳguk, “Ama no nokok siɳgina kandaɳ indaup tɨlak endɨ nak nomɨk nɨm, endɨ ama loloɳ sɨnɨk. Ama pɨmbɨɳen, nak kambak ñandin ñalɨ nepek no tuop nɨm tɨ-ñɨmet. ⁸ Nak tuk sɨlaningot i-sam-ta-kulet, gan endɨ Dɨndɨm Yallɨ i-samekak.”

Yesu en Mesia inda-dakleɳguk

⁹ Yoanelɨ kena kusei kɨmɨliɳɨliɳmbi, Yesulɨ Nasalet it kwet Galili provins gɨnaɳ pakuk. Pakapi, il kusei bimbi, Joldan tuknan ña-tombɨmbi, Yoanelɨ tuk i-ñɨmɨɳguk. ¹⁰ Tuk i-ñɨm-taleumbi, Yesulɨ tuk pawañ loɳɨpi dei loumbi kaɳguk wɨn: kunum pɨsalɨmbi, Dɨndɨm Yallɨ monɨk koi mambaip wandɨɳ walɨ endok plon pɨɳguk. ¹¹ Pɨɳɨliɳmbi, kunum gɨnaɳ nanin manda no ñɨndɨɳ kɨtɨu pɨɳguk, “Dɨk nɨɳana noɳgan sɨnɨk. Nak gambɨ-galk tambɨ, nandɨ-koɳgom tɨ-gamlet.”

¹² Tɨmbi wolondaɳgan Dɨndɨm Yallɨ Yesu kwet sɨlaninnan nɨ-mulɨmbi ñaɳguk.

¹³ Kwet wandɨɳ ama nɨmnat, gaut moyendɨɳgot kuɳgɨliɳ. Yesulɨ wandɨɳ ñambi, tim sandap 40 pakuk. Palɨɳliɳmbi, Sataɳdɨ endoɳ bɨmbi, tue-kaɳbi tɨ-ñɨm-ta-ku wɨt nɨm kaɳbi bim ñaɳguk. Tɨmbi aɳelolɨ bɨmbi, Yesu tɨmbɨ plataɳgɨliɳ.

¹⁴ Yoane it kwambɨɳ gɨnaɳ kɨmɨkɨliɳ wolok siɳgi kandaɳ Yesulɨ Galili kwelan undane-ñambi, Yambattok gɨɳgɨt manda kɨndem eu pɨumbi, ¹⁵ ñɨndɨɳ enɨ-ta-ñaɳguk, “Yambattɨ nain wopum amatamɳii yambɨ-dɨkɳeuktok kɨmɨkuk. Nain wɨn ip indalak, wala tɨmbi sɨndɨ gɨnanjɨ tambanembi, kuɳgu kolan bimbi, gɨɳgɨt manda kɨndem ñɨn nandɨ-kwambɨɳ danekaliɳ!”

Yesulɨ gembɨn Juda amatam daut semguk

Yesulɨ gwaɳgwaɳii tɨpet tɨpet kɨtɨ-semguk

¹⁶ Tɨmbi Yesulɨ Galili tuk gwaɳ baliliɳ ñaɳɨpi, Simon gɨt kwayañ Andlu yambɨɳguk: endɨ tuk gwaɳ gɨnaɳ ipi, pis lɨk molom molom kop tiaɳe tɨɳgɨmɨk. Pis epep kena wɨn

* 1:: Damaɳgan Yambattɨ Israeɨ amatam ñɨndɨɳ enɨ-kwambɨɳ daɳguk: endɨ ama no amatamɳii ep mektok nɨ-mulekak. Juda amalɨ ama wolok koi Mesia kɨtɨmbi, endok indainda nain mandɨ-ta-kuɳgɨliɳ.

endok m̄nemjet kena wakan. ¹⁷ Yesul̄i yamb̄mbi k̄iti-sem̄bi eñguk, “S̄iti b̄iw̄it!” embi enguk, “S̄iti pis epep kena ti-ta-bam̄k. Kena w̄in bimbi b̄im, nak nep kle-kuumek, nak sep t̄imba pañḡitaumbi, Yambattok amatam epep kena ti-kundekam̄k.” ¹⁸ Enb̄mbi, platik s̄in̄k pis ba pisl̄k bimbi, wolongan kusei k̄im̄pi, Yesu kle-ñañḡim̄k.

¹⁹ T̄imbi Yesul̄i kambak j̄lop ñañ̄pi, dakwaya t̄pet, Sebedilok ñañ̄it Yakobo ḡit Yoane, yamb̄ñguk: end̄i nosiit ḡita k̄ikeñ plon papi, pis l̄k wopum̄ji t̄i-d̄ind̄im e kena t̄ñḡim̄k. ²⁰ Yesul̄i yamb̄mbi, wolongan en kle-kundem̄ktok k̄iti-sem̄mbi, beset Sebedi ḡit kena gwañgwañii k̄ikeñ plon yambimbi, Yesu kle-ñañḡim̄k.

Yesul̄i yal kolan no kle-kokuk

²¹ T̄imbi Yesul̄i gwañgwañii ḡit Kapaneam it kwelan ña-kuñguk. T̄imbi Sabat patnand̄i nain indaumbi, it kiyau ḡinañ lombi, kusei k̄im̄pi, amatamda en̄i-daut t̄i-sem̄bi, nanand̄i emguk. ²² End̄i end̄ikñe manda nand̄i-tale amal̄i en̄i-daut t̄i-sem̄mañḡil̄iñ w̄ind̄iñ n̄im t̄ñguk. End̄i ama kos̄i ḡiñḡilat nom̄k manda gemb̄inat s̄in̄k eñguk, wala t̄imbi amatam mandan nand̄iñḡil̄iñ end̄i nand̄i-s̄il̄ikñe-t̄iñḡil̄iñ.

²³ T̄imbi ama no yal kolannat it kiyau ḡinan pakuk ²⁴ end̄i Yesula k̄iti-ñ̄imbi eñguk, “Yesu Nasalet nanin, d̄ik nekta n̄ndok kandañ b̄iñ? D̄ik n̄ip t̄imbi kolaneñdok b̄iñ ba? Nak d̄ik nand̄i-gamlet: d̄ik ama d̄ind̄im Yambattoñ nanin.” ²⁵ W̄ind̄iñ eumbi, Yesul̄i yal kolan ñi-ñomb̄imbi ññguk, “Mañga gal̄imbi, ama ñin kañbimbi poñau!” ²⁶ N̄imb̄imbi, yal koland̄i ama m̄injam̄injat t̄iñ̄pi, kwawa wopumgan t̄imbi, amalok ḡinañ nanin ka-m̄is̄im poñañguk. ²⁷ W̄ind̄iñ t̄imb̄imbi, amatam ḡit̄ikt̄i ka-s̄il̄ikñembi m̄is̄iñ̄pi, n̄is̄iñgan ñ̄ind̄iñ e-nand̄i-t̄iñḡil̄iñ, “Nepek nek ñandin indalak? Nand̄inand̄i ñin ḡit̄ikñin ba gemb̄inat bien! End̄i yal kolan wak̄it manda kwamb̄im enb̄mbi, mandan nand̄imbi tañgoneañ.” ²⁸ T̄imbi Yesulok koi ḡiñḡit platik s̄in̄k Galili kwet tuop eu satañguk.

Yesul̄i amatam asup ep t̄imbi k̄indem daumbi, Galili kwelan ḡiñḡit manda enguk

²⁹ T̄imbi Yesu ḡit gwañgwañii end̄i it kiyau bimbi, pawañ p̄i-ñañḡil̄iñ. P̄i-ñambi, wolongan Simon ḡit Andlu end̄i Yesu, Yakobo ḡit Yoane yanañḡil̄im ñambi, isetnan loñḡil̄iñ. ³⁰ Lo-tomb̄imbi Yesu ñiñḡil̄iñ, “Simon yapman tam j̄imbat p̄iñḡīu kunduwat s̄in̄k wal̄i t̄ikeumbi dou-patak.” W̄ind̄iñ n̄imb̄imbi, ³¹ endoñ ñañguk. Ñambi, kii plon t̄ikem t̄imb̄im m̄l̄al̄imbi, j̄imbal̄i wolongan taleumbi, nana tuk emguk.

³² T̄imbi maim daut p̄i-sem̄bumbi, patnand̄i nain taleumbi, amatam j̄imbasiat ḡit ama yal kolanj̄iat ḡit̄ik Yesuloñ yous̄iyous̄iñgan yanañḡipi b̄iñḡil̄iñ. ³³ T̄imbi Kapaneam nasi ḡit̄ikkand̄i it yamanan k̄im̄n t̄iñḡil̄iñ. ³⁴ T̄imbi Yesul̄i amatam j̄imbat kusei kuseil̄i ep m̄ñguk asupgan ep t̄imbi k̄indem daumbi, yal kolan wak̄it kle-kot-semguk. W̄ind̄iñ t̄imb̄imbi, yal end̄i en nin w̄in nand̄i-dakle-ñ̄imumbi, manda ñim enel̄iñdok e-k̄im̄sip t̄i-semguk.

³⁵ T̄imbi Yesul̄i k̄il̄im mulum ḡinañ m̄l̄api, kwet ama ñimnatnan p̄i-ñambi, wand̄iñ ñimolo t̄iñguk. ³⁶ Ñimolo t̄i-pal̄imbi, Simon ḡita nolil̄i m̄l̄api, Yesu lonj̄imbi, lonj̄i-ta-ñakap ³⁷ t̄imb̄i indaumbi ñiñḡil̄iñ, “Kapaneam amatam ḡit̄ikt̄i gamb̄ine eñ̄ipi gep lonj̄añ!” ³⁸ N̄imb̄imbi enguk, “Nand̄ilet. Gan nak ḡiñḡit manda k̄indem ewa p̄iuptok s̄in̄k indañgut, wala t̄imbi it kwet d̄iw̄in ñasiñgan pakañ wand̄iñ ñana.” ³⁹ W̄ind̄iñ embi, Galili kwet tuop kuñ̄pi, it kiyaus̄i ḡinañ ḡiñḡit manda en̄eni kena t̄iñ̄pi, yal kolan wak̄it ep kle-kot-t̄i-sem-ta-kuñguk.

Yesul̄i ama wanda kwamb̄iñnat no t̄imbi k̄indem dañguk

⁴⁰ T̄imbi ama no wanda kwamb̄iñnat end̄i Yesuloñ b̄imbi kakukule-eñ̄ipi, m̄ilelem t̄i-ñ̄imbi, kumbam d̄iñgunembi ñiñguk, “T̄ikap d̄ik nep t̄imbi k̄indem daw̄ittok nand̄ilañda, d̄ik tuop.” ⁴¹ Eumbi, Yesul̄i enda blan wopum t̄i-ñ̄imbi, kii kosuap t̄ikeñ̄ipi

nĩnguk, “Nak nandi-gamlet, dik nombo kindem da!” ⁴² Nĩmbĩmbi, plastik sĩnĩk wandan kwambiĩ pailĩmbi, kindem daĩnguk.

⁴³⁻⁴⁴ Tĩmbi Yesulĩ nĩ-kĩmĩsip kwambiĩ tĩ-ĩmbi nĩnguk, “Nandiĩlaĩ. Dik nimbek nola nepek inda-gamĩk wolok kasat joĩgo nĩm enbekaĩ. Nĩm sĩnĩk. Dik ñambi, piĩngĩpka tapma ama daulĩmĩmbi, kindem daĩ wĩn gambi-nandukak. Tĩmbi Moselĩ endĩkĩe manda eĩnguk wolok tuop dik tapma tĩmbĩmbi, amatam gĩtĩkti jĩmbatka talelak wĩn gambi-nandi-nekalĩ.” Yesulĩ manda wĩndĩĩ embi, dĩndĩmgan nĩ-mulĩmbi ⁴⁵ ñaĩnguk. Gan endĩ kusei kĩmĩpi, kundit nek endok plon inda-ĩmĩnguk wolok kasat amatamda tĩ-sem-ta-kũĩpi eu sataĩnguk. Wĩndĩĩnda tĩmbi Yesulĩ it kwelan indaĩngan ñaĩnala nandum mĩlataumbi, kwet ama nĩmĩnatnan ña-pakuk. Ña-palĩĩlĩmbi, amatam kwet tuop endoĩ bĩ-teleĩngĩlĩ.

2

Yesulĩ yom bimbilok gembĩ palmĩlak

¹ Sandap dĩwĩn taleumbi, Yesulĩ bĩndambo Kapaneam it kwelan ña-tomguk. Tĩmbi amatam dĩwĩndĩ “Endĩ bĩk, ilan patak” eu sataumbi, ² amatam asupgandĩ endoĩ bĩngĩlĩ. Bĩmbi, it gĩnaĩ lo-pilĩ tokĩeumbi, yamanan wakĩt pipap masip mĩmbi, gĩngĩt manda enguk. ³ Gĩngĩt eĩlĩmbi, ama dĩwĩn nolĩ endoĩ bĩngĩlĩ, endoĩnan nanin ama tĩpet gĩt tĩpet endĩ nosĩ no kii kesi dalandan taĩgo plon bembĩ bĩngĩlĩ. ⁴ Bĩmbi, Yesulok kuaĩ kuseinan kĩmĩtnelĩndok ama kĩmĩn gĩnaĩ ñam wĩt nĩm kaĩbi, it pendĩm bat plon loĩngĩlĩ. Lombi, Yesulok kumbamnan kandaĩ pendĩm gĩnaĩ tĩmbi tombĩmbi, ama kii kesi dalandandok taĩgo plon toalĩ topbi, it pendĩm plon nanin kĩmĩlĩm piĩnguk. ⁵ Wĩndĩĩ tĩmbĩmbi, Yesulĩ nanandi kĩlĩktĩnjĩlok kusei ka-nandi-tombi, ama kii kesi dalandanla nĩmbi eĩnguk, “Notna, yomga bi-gamlet.”

⁶ Tĩmbi endĩkĩe manda nandi-tale ama dĩwĩn wĩngan pipakĩlĩ endĩ gĩnanjĩ gĩnaĩ ñĩndĩĩ kĩmĩt-nandiĩngĩlĩ, ⁷ “Nekta ama sĩlanin ñalĩ ‘Yomga bi-gamlet’ embi, Yambat nĩ-tĩke-pĩ-yalĩlak? Yom bimbilok gembĩ wĩn Yambattoĩgot palĩmlak.” ⁸ Wĩndĩĩ kĩmĩt-nandiĩlĩmbi, Yesulĩ wĩ ipkan gĩnaĩlĩ yambi-nandi-daklembi enguk, “Gĩnanjĩlĩ neta wĩndĩĩ nandi-kunakunaeĩ? ⁹ Tĩkap nak ama ñala ‘Mĩlapi, ipatka tĩkembĩ ñau!’ nĩmbambi, kindem dawĩkta, nak ‘Yom bi-gamlet’ nĩt walĩ wĩndĩĩngot kindem indaĩmek. ¹⁰ Wĩndĩĩnda kwelan ñolok yom bimbilok gembĩ wĩn Ama Sĩsĩnĩktoĩ palmĩlak wĩn daut samettok ¹¹ nak ama kii kesi dalandan ñala ñĩndĩĩ nĩlet, ‘Mĩlapi, ipatka tĩkembĩ, ikanan ñau!’ ” ¹² Yesulĩ wĩndĩĩ nĩmbĩmbi, ama walĩ mĩlapi, wolongan ipal tĩkembĩ, amatam dausĩnangan poĩñaĩnguk. Tĩmbi amatam gĩtĩkti ka-gĩtĩp gĩtĩp tĩmbi, Yambat nĩ-kindem dambi eĩngĩlĩ, “Nepek ñandin damaĩngan no nĩm kaĩngĩmĩ.”

Yesulok nanandiĩlĩ amalok nanandiĩnjĩ maklelak

¹³ Tĩmbi Yesulĩ bĩndambo tuk guaĩ balilĩĩnan pi-ñaiĩnguk. Ñaumbi, amatam kĩmĩn wopumgandĩ endoĩ bĩmbi enĩ-daut tĩ-semguk. ¹⁴ Tĩmbi walinin yousĩm ñaĩĩpi, Alifaialok nĩñaĩ Livailĩ takis epep ilan pipalĩmbi kaĩbi nĩnguk, “Bĩm nep kle-ku!” Nĩmbĩmbi, kenan bimbĩ mĩlapi, kusei kĩmĩpi kle-ñaiĩnguk.

¹⁵ Tĩmbi Livailĩ Yesu nĩ-tiaĩneum ilnan loumbi, nana towĩnguk. Tĩmbi takis epep ama gĩta ama endĩkĩe manda nĩm kĩmĩt-kle-kĩlĩ eaiĩ (ama wandisĩ asupgandĩ Yesu kleĩngĩlĩ) endĩ bo Yesu gĩt gwaĩngwaĩii en gĩta lombi, nana yakan naĩngĩlĩ. ¹⁶ Tĩmbi Falisĩ ama endok boĩngĩpsĩnan nanin endĩkĩe manda nandi-tale ama dĩwĩn endĩ Yesu en gĩta pipapi, nana nambĩmbi kaĩbi, nandu mĩlataumbi, gwaĩngwaĩiila enbi eĩngĩlĩ, “En neta takis epep ama ba ama endĩkĩe manda nĩm kĩmĩt-kle-kĩlĩ eaiĩ en gĩta papi, nana nalak?” ¹⁷ Eumbi, Yesulĩ manda wĩn nandiĩmbi, ñĩndĩĩ enbi eĩnguk, “Kĩndemsi endĩ gwasap amaloĩ sĩlakan nĩm ñaĩ. Wĩn jĩmbasĩat endĩĩngot gwasap amaloĩ ñaĩ.”

Windiñgangot nak ama dindim enda nim biñgut. Nim a. Nak ama yomsiat enitiañeupi biñgut.”

Yesulok nanandini sosilok nanandini maklelak

¹⁸ Timbi nain nola Yoane tuk i-sem-i-sem kena tiñguk endok gwañgwañii git Falisi ama endi sosilok telak kleñipi, nana gitik kimisip tiñgiliñ. Tiñilimbi, ama diwin endi Yesuloñ bimbi ni-kañbi eñgiliñ, “Yoanelok gwañgwañii ba Falisi ama endok gwañgwanjii endi nana kimisip timbimbi, neta dikok gwañgwañgaili windiñ nim tañ?” ¹⁹ Ni-nandumbi, Yesuli enlok ba gwañgwañiilok plon ñindiñ embi enguk, “Tikap ama noli tam timbektok nana sina wopum timbimbi, nolii kiti-semum biñgiliñ endi kindem nana kimisip tneliñ ba? Nim a. Ama wali nolii gita palinilimbi, nana kimisip kindem nim tneliñ. ²⁰ Gan nain win indaumbi, ama enitiañeñguk en noliilok boñgipsnan nanin yapma tike-ñaumbi, wolondamek nolili nana kimisip tnekalñ.”

²¹ Yesuli windiñ embi, sosiloñ telak git enloñ telak wolo eyout manda tpet embi, ñindiñ enguk, “Nimbek noli dasindasi damanin dikñendikñen plon sandum kusip komblin nim kimit takapbi youlek. Windiñ timbektok, kaik wali damanin tiañeumbi blañganeumbi, ginañ wopungan sinik indauk. ²² Timbi bo wain tul komblin wain gwilap kawai ginañ nim wili gilowik. Windiñ timbektok, tull bendi-wopum dambi, gwilap timbi tawaumbi, tul gita gwilap kolandemik. Wala timbi wain tul komblin win gwilap komblin ginañ wili gilolok.”

Yesulok nanandini Moselok endikñe manda maklelak

²³ Timbi Sabat patnandi nain nola Yesuli plaua kena boñgip dikñe-ñaupi ñaumbi, gwañgwañiili en kle-ñañgiliñ. Ñañipi, kusei kimpipi, plaua minjip met-nañgiliñ. ²⁴ Timbi Falisi amali yambimbi, Yesu nimbi eñgiliñ, “Wi ka! Neta endi kimisip manda maklembi, patnandi nainda kena tañ?” ²⁵⁻²⁶ Eumbi tambane-enguk, “Nain wolonda Abiatali tapma amalok telak damanji palinilimbi, Devit git amañii nananjila gawat tipalimbi, Devitti nitek tiñguk? Sindi kasat win nim pinat-nandiñgiliñ bek? Devit endi Yambattok it ginañ lombi, plaua Yambatta minin mepi nañguk. Plaua win tapma amalñgot nanalok, gan Devitti kimisip manda maklembi, plaua nañbi, nolila bo mep emumbi nañgiliñ.”

²⁷ Yesuli windiñ embi eni-daklembi eñguk, “Yambatti ama Sabatta timbi nim timbi indañguk. Nim sinik. Endi Sabat patnandi nain win amatam ep timbi pañgitaneliñdok kimitkuk. ²⁸ Wala timbi nak, Ama Sisinikti, amatamdi Sabat patnandi nainda nek nek kindem tindilok ewa talelak.”

3

¹ Timbi Sabat patnandi nain nola Yesuli bindambo it kiyau ginañ loumbi, ama kii dalandan noli wolo pipakuk. ² Palimbi, Yesulok kanjikñii endi Yesu manda plon kimitneliñdok nandiñgiliñ, wala timbi endi Yesu Sabattok sambat kleñipi, ama win kañbiutak, ba kimisip makleñipi, ama win timbi kindem dautak wala katuakiliñ. ³ Windiñ ka-tualinilimbi, Yesuli ama kii dalandan nitiañembi niñguk, “Milapi indangan it!” Windiñ embi, ⁴ Falisi amala eni-kañbi eñguk, “Sabattok endikñe manda wali nitek elak? Patnandi nainda kindem ba kolan tilok, ama ep timbi kindem dalok ba ep timbi kimitlok?” Yesuli windiñ eni-kaumbi, manda tambon nim tambane-nimbi, silak nambim ñaumbi pakiliñ.

⁵ Timbi Yesulok ginañ di-kokop eneumbi tambane-yambimbi, ginañ kwambindanjila walen kolaumbi, ama wala ñindiñ niñguk, “Kika kosuat!” Eumbi, kii kosuapi, kindem dañguk. ⁶ Timbi Falisi ama endi it kiyau bimbi, pawañ poñambi, wolongan ama wapmañ Elottok sambatñii git kimin tiñgiliñ. Kimin timbi, kusei kimpipi, nitek timbi witneñ eñipi, manda e-lonji-tiñgiliñ.

Amatam kimin gitikti Yesu kleñglin

⁷ Yesu git gwañgwañii endi pi-ñambi, Galili tuk gwañ baliliñ ñañglin. Ñañlambi, ama kimin wopungan endi Yesu kleñglin. Endi Galili kwelan naningot nim a. Amatam Judia kwelan ⁸ ba Jerusalem it kwelan, ba Idumaia kwelan ba Joldan tuk tambon kanda, ba Tilo git Saidon it kwet kandañ pakañ, amatam asupgan endi Yesu kundit neknek ti-kuñguk wolok giñgit nandiñglinnda timbi endoñ biñglin. ⁹⁻¹⁰ Endi amatam asup ep timbi kindem dañgukta, wala timbi ama jimbasiat ba wandanjat endi tike-kaneliñdok kle-gimbupi, tambo kle-kot-tiñglin. Windiñ tiñglinnda timbi, Yesuli kikeñ plon loup nandiñbi, gwañgwañiila enguk, “Nim kañbi, amatamdi nep kamaineliñ, wala timbi kikeñ tipnam no bimbini namandi palen.” ¹¹ Timbi ama yal kolanjat Yesu kañglin endi kesinan milelem timbi diñgunembi, ñandiñ kitiñglin, “Dik Yambattok Niñañ sinik.” ¹² Windiñ kitiñlambi, Yesuli enlok kusei nim e-dakleneliñdok eni-kimisip kwambiñ ti-semguk.

Yesuli telak netek plon Yambatti giñgitñii yambi-dikñelak wala eni-daut ti-semguk

Yesuli eni-mumulin 12 ep danguk

¹³ Timbi Yesuli kwet kimin nolok lombi, ama epmep nandiñguk wakan eni-tiañeum biñglin. ¹⁴ Bumbi, endoñnan nanin ama 12got epbi, kosi ‘eni-mumulin’ kitiñbi enguk, “Sindi nakita kuneliñdok sep danlet. Danbi sani-mulambi, giñgit mandana e-ta-kunekaliñ. ¹⁵ Timbi yal kolan ep kle-kot-ti-semneliñdok gembini pat-samekak.” ¹⁶ Ama 12 Yesuli ep danguk endok kosi ñandiñ: Simon (koi no Petlo kitiñguk). ¹⁷ Timbi Sebedilok niñañiit Yakobo git Yoane (endok koset kombilin Boanelges ep kitiñguk, ninilok manda plon ‘Endi dilimat wandiñ’). ¹⁸ Timbi Andlu, Filip, Batlomio, Mataiyo, Tomas, Yakobo Alifialok niñañ, timbi Tadaio, ba Simon Selot. ¹⁹ Timbi Judas Iskariot, ama endi Yesu bola ti-ñimguk.

Yesulok sambat bien sinik wi nin?

²⁰ Timbi Yesuli gwañgwañii git ilan ñañguk. Ñaumbi, bindambo amatam asupti endoñ bi kimin tiñglin. Nain tuop windiñ tiñglinnda timbi, Yesu git gwañgwañii endok nana tuk ep na nain no nim inda-semguk. ²¹ Timbi Yesulok wekal sambat endi giñgit win nandiñbi, “Ginañ kamalalak” embi, isi kusei bimbi, tikeneliñdok ñañglin.

²² Ñañlambi, endikñe manda nandi-tale ama diwin Jerusalem it kwelan pakiliñ endi Yesu pakuknan bimbini ñandiñ eu satañguk, “Belsebul endi Yesulok ginañnan patak”, ba “Yal kolandok yambi-dikñenjiñ gembini mumbi, yal kolan ep kle-kotak.” ²³ Eumbi, Yesuli kiti-semum bumbi enguk, “Kusei nekta Satañdi enlok yalñii ep kle-kolek? ²⁴ Tikap it kwet noli tambipi, nisinagan mimbi, tambo wit-tineliñda, it kwet wali nim kwambiñ dambi palek. ²⁵ Ba sambat noli tambipi, nisinagan mimbi, tambo wit-tineliñda, sambat wali nim kwambiñ dambi patneliñ. ²⁶ Windiñgangot Satañdi ikan yalñiila kanjik timbi, ep tambilimda, endi kwambiñ dambi ilektok tuop nim. Endi tale-sin tawik. ²⁷ Timbi Satañ endi ama no gembinat nomik. Ama noli endok it ginañ gembinat lombi, giñgitñii joñgoñgan ep mektok tuop nim. Dama endi ama gembinat win tikembi, toali ap imbi bium palimek, giñgitñii palimlak win kindem ep talewik.”

²⁸ Yesuli windiñ embi yousimbi enguk, “Nak biañgan sanlet: amatamdi diwisila ba Yambatta kolan ti-ñambi yom tañda, yom win gitikkan Yambatti kindem bi-semekak. ²⁹ Gan no endi Dindim Yal ni-kolalakta, endok yomin biñim-biñimlok tuop nim patak, yomin wali papat kwambiñ palimekak.” ³⁰ Endikñe manda nandi-tale amali Yesulok ginañnan yal kolan patak embi, Dindim Yallok kenan windiñ e-kolakola e-ta-kuañglinnda timbi manda windiñ eñguk.

³¹ Tĩmbi Yesu meñ kwayañii endi tombi, it pawan ipi, Yesu gĩt e-nandi-tĩneliñdok manda kĩmilĩm loñguk. ³² Loumbi, amatam Yesu kle-gĩmbupi pipakĩliñ wali Yesu nĩmbi eñgĩliñ, “Meñga nokai pawan bĩ ipi, gambĩnep nandiĩmbi eañ.” ³³ Eumbi tambane-enguk, “Mena notnai wĩ nin?” ³⁴ Wĩndiñ embi, amatam kle-gĩmbup pipakĩliñ yambiñipi enguk, “Kawit! Nokok mena, notnai ñĩ pakañ. ³⁵ No endi Yambattok man tañgonelakta, wali wakan nokok mena notnai sĩnik.”

4

Yambattok mandali telak nĩtek plon pĩndi dam ñalak

¹ Tĩmbi Yesuli tuk guañ baliliñ ña-papi, bĩndambo kusei kĩmĩpi, amatam eni-daut ti-semguk. Nain wolonda amatam endoñ bĩ kĩmĩn tĩngĩliñ wĩn wopumgan sĩnik, wala tĩmbi Yesuli kĩkeñ nolok plon lo pipalĩmbi, kambak munjulĩm ñaña eñguk. Tĩmbi amatam kĩmĩn gĩtĩkti tuk bambalnan pipakĩliñ.

² Tĩmbi Yesuli nepek asuptok plon eyout manda embi, eni-daut ti-semguk. Tĩñipi enguk, ³ “Nandiwi! Ama noli nana mĩnjĩp kokota kena gĩnañ ñañguk. ⁴ Ñambi, mĩnjĩp kot-ti-kot-ti-ñañĩlĩmbi, dĩwĩn telak plon pĩmbi, monĩkti bĩmbi, yout-na-taleñgĩliñ. ⁵ Tĩmbi mĩnjĩp dĩwĩndi kwet lakatgot kawatti salaiñguknan pĩngĩliñ. Wolok kwet lakat pakukta, mĩnjĩpti platikan tawa-lambiñgĩliñ, ⁶ gan endi kakai plongot pakukta, maimdi lambi ep dũmbi yañetambi kĩm-taleñgĩliñ. ⁷ Tĩmbi mĩnjĩp dĩwĩndi koselek mĩnjĩp boñgĩpsĩnan pĩngĩliñ endi yakayakan tawa-lambumbi, koselekti gembĩnjĩat lambi ep tapli-taleumbi, bien nĩm laliñgĩliñ. ⁸ Tĩm mĩnjĩp dĩwĩndi kwet galk plon pĩngĩliñ endi tawa-lambiĩmbi, bien kĩndem sĩnik laliñgĩliñ. Kwandai dĩwĩndoñ bien lakat, dĩwĩndoñ kambak asup, dĩwĩndoñ asup sĩnik wĩndiñ laliñgĩliñ.”

⁹ Yesuli eyout manda wĩndiñ embi yousĩmbi enguk, “No en pawañnat endi mandana nandiĩmbi tĩke-kĩliñ eukak.”

¹⁰ Tĩmbi amatam kĩmĩn gĩtik endi ña-taleumbi, Yesu, gwañgwañii 12 gĩta nosii dĩwĩn nĩsĩngan pakĩliñ. Papi, eyout manda gĩtik eñguk wolok kusasĩla nĩ-kaumbi ¹¹ ñĩndiñ enguk, “Telak nĩtek plon Yambatti amatamĩii yambi-dĩkñelak wĩn damañgan pat-semĩn pakuk, gan nak man sĩnda wakan sanba dakleumbi, kĩsĩ plon kĩmĩt-talelet. Gan amatamdi nokok gĩngĩt nĩm inda-taleañ enda wakan nak nandiĩnandi gĩtik wĩn eyout mandaliñgot eni-daut ti-semlet. ¹² Wĩndiñ tĩmbambi, endi deimbi kañ, gan nĩm ka-dakleañ, ba pawanji kĩmĩpi nandañ, gan nĩm nandi-dakleañ. Endi ka-nandi-dakleneliñda, gĩnanji tambaneumbi, Yambatti yomji kĩndem bi-semek.”

¹³ Tĩmbi Yesuli yousĩmbi eni-kañbi eñguk, “Eyout manda sanit wolok kusei nĩm nandi-dakleañ ba? Wĩndiñda eyout manda gĩtik nĩtek nandi-taleneliñ? ¹⁴ Nandañ! Ama nana mĩnjĩp kotak endi Yambattok manda e-koli pĩlak. ¹⁵ Mĩnjĩp telak plon pĩlak wolok walan ñĩndiñ: manda wĩn nandumbi, gĩnanji gĩnañ pĩmbi, Satañdi platikan bĩ manda yapma tĩke-semalak. ¹⁶ Ba mĩnjĩp kwet kawatgot plon pĩlak: endi manda wĩn nandiĩmbi nandi-koñgom tĩmbi nandi-dasiañ. ¹⁷ Gan manda wĩn gĩnanji gĩnañ kakai nĩm tĩlakta, nain dumangangot tĩke-kuañ. Gĩngĩt mandala tĩmbi mĩlap ba kanjik endok plon indaumbi, endi platikan sĩnik pipĩmbi biañ. ¹⁸ Ba mĩnjĩp koselek mĩnjĩp boñgĩpsĩnan pĩlak: ama dĩwĩn manda wĩn nandi-taleañ, ¹⁹ gan kwelalok mĩlap, ba mĩnem kwĩlikwĩli wolok nandi-koñgom juluñgan, ba nepek kusei kusei dĩwĩsi wolok galkti gĩnanji tokñeumbi, manda nandiĩmbi, platik kamalaumbi, bien nĩm indalak. ²⁰ Ba mĩnjĩp kwet galk plon pĩlak wolok walan wĩn ñĩndiñ: ama endi wakan manda nandiĩm kasĩlembi tĩke-kuañda, bien ep tĩndĩnji plon inda-ta-ñalak: dĩwĩndi lakat, dĩwĩndi kambak asup, dĩwĩndi asup sĩnik laliañ.”

Yambattok mandali telak nĩtek plon bien indalak

²¹ Tĩmbi Yesulĩ Yambattok mandala ñĩndĩñ enbi eñguk, “Ama noli sipala it gĩnañ tĩke-lombi, kambotti tapliwĩk ba pipat doundou kapmainan kĩmĩlek ba? Nĩm a! Endĩ it gĩnañ tĩke-lombi, indangan kĩmĩlĩmbi kolĩ salewĩk. ²² Wolok tuopgan manda gĩtik pat-sembĩn patak wĩn eu inda-daklelok. Tĩmbi nepek gĩtik wĩt-tapliñgĩlĩñ patak wĩn tĩmbi inda-daklelok. ²³ No en pawañnat endĩ mandana ñĩn nandĩmbi tĩke-kĩliñ eukak.”

²⁴ Yesulĩ wĩndĩñ embi enguk, “Pawanjĩlĩ manda nĩtek nandañ wĩn nandĩmbi tĩke-kĩliñ enekalĩñ. Manda nĩtek nandĩmbi tañgoneañda, Yambattĩ wolok tuopgan nanandĩ sambĩ, nombo yousĩmbi samĩ-sĩnĩk taukak. ²⁵ Neta, no endĩ nanandĩ Yambattĩ miñguk wĩn tĩke-kulakta, endok nanandĩn wĩn tĩmbĩm wopum daukak. Gan no endĩ nanandĩ wĩn nandĩ-kĩmnembi nĩm tĩke-kulakta, nanandĩn palĩmlak wĩn apma tĩke-ñĩmĩmbi, sĩlak palekak.”

Yambattĩ telak nĩtek plon gĩñgĩtĩii yambĩ-dĩkĩneumbi inda-sata-tañ

²⁶ Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Yambattĩ enlok gĩñgĩtĩii telak nĩtek plon yambĩ-dĩkĩneumbi inda-sata-tañ, nak wolok plon eyout manda no ñĩndĩñ sanba nandĩwĩt: ama noli kena gĩnañ nana mĩnjĩp kot-tĩ-kot-tĩ-tĩlak. ²⁷ Kot-talembi, ilan ñambi, tim sandap dou-mĩlat-ta-kuumbi, mĩnjĩp walĩ bendĩ-wopum dambi, mĩndĩñ lambĩlak. Gan telak nĩtek plon lambĩlak wĩn en nĩm nandĩlak. ²⁸ Kwet en kena tĩmbĩmbi, bien indalak. Dama mĩndĩñ lambĩ-indaumbi, sap kĩmĩlĩmbi, siñgi kandañ bien indalak. ²⁹ Bien gĩlĩta-taleumbi, epep nain indaumbi, ama walĩ bien ep mĩlak.”

³⁰ Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Yambattĩ telak nĩtek plon enlok gĩñgĩtĩii tĩpet sĩnĩk wĩngan yambĩ-dĩkĩneumbi inda-sata-tañ? Kusei wolok plon nĩndĩ eyout manda nek enambi dakleutak? ³¹ Yambattok kĩkesĩpmĩn wolok bendĩmbendĩn wĩn wambĩñ mĩnjĩp nomĩk. Mĩnjĩp wĩn tipnam sĩnĩk, mĩnjĩp dĩwĩn kena gĩnañ kokañ wĩn wolok tuop nĩm. ³² Kwet plon kotnambi, lambĩ bendĩ-wopum dambi, yaya dĩwĩn gĩtik wĩn yapma klelak. Kii gayam wopungan tĩmbĩmbi, monĩkti kĩndem wolok plon isi tĩmbi, pĩtĩñ patnelĩñ.”

³³ Yesulĩ manda enĩ-ta-kumbi, eyout manda wandiñ asupgan eñguk; wĩn amatam nandĩnandĩnjĩlok tuop enbi, ³⁴ kwapmeñgan eyout mandalĩñgot enĩlĩñguk. Gan eyout manda wolok bien gwañgwañii nĩsĩñgan palĩmek e-dakle-tĩ-semliñguk.

Yesulĩ gembĩn gwañgwañiila daut semguk

Yesulĩ sasale gĩt tuk enbĩmbi, kĩlp eñgĩmĩk

³⁵⁻³⁶ Sandap wolonda kwet kĩlĩm eumbi, Yesulĩ kĩkeñ plon pipapi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Nĩndĩ tuk guañ dĩkĩnembi, dat kandañ ñana.” Eumbi, gwañgwañiilĩ ama kĩmĩn gĩtik yambĩmbi, kĩkeñ plon lombi, Yesu joñgo nañgĩpi, tuk tambon kandañ ñañgĩlĩñ. Tĩmbi ama dĩwĩndĩ kĩkeñjĩ tĩkembĩ, ep klembi ñañgĩlĩñ. ³⁷ Ñañlĩmbi, sasale wopumgandĩ kusei kĩmĩpi, tuk pendĩlĩm mĩlapi, kĩkeñjĩ gĩnañ pĩmbi tokĩeup tĩñguk. ³⁸ Gan Yesulĩ joñgo wĩñgan kĩkeñ temĩk siñgi kandañ kumba gamba kĩmĩpi dou-pakuk. Tĩmbi gwañgwañiilĩ tĩmbi siliĩkĩnembi nĩñgĩlĩñ, “Nĩnĩndaut. Tuk guañ gĩnañ pĩnepi tamĩñ. Wĩn nĩm nandĩ-nĩmlañ ba?” ³⁹ Nĩmbĩmbi mĩlapi, sasale nĩ-ñombĩmbi, tuk guañda nĩñguk, “Gitak! Busukĩane!” Eumbi, sasalelĩ kĩlp eumbi, tukĩ busukĩembi pakuk.

⁴⁰ Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañiila enguk, “Neta gembĩnjĩ pĩlak? Nĩtekta tĩmbi, nakĩta kuañ, gan gama nĩm nandĩ-kĩlĩk tĩ-namañ?” ⁴¹ Eumbi, dambe taletalet tĩmbi, nĩsĩñgan e-nandĩ-tĩmbi eñgĩlĩñ, “En ama nĩtnein, ñala sasale gĩt tuk guañdĩ man tañgoneamĩk?”

¹ Tĩmbi Yesu gĩta gwañgwañii endĩ tuk guañ dĩaĩmbi, tambon kandañ, Gelasa amatamdok kwelan, ña-tomgĩliñ. ² Tombi, Yesulĩ kĩaĩmbi bimbi, kwambiñ loumbi, ama no yal kolannat amasunnan pakuk endĩ yambiambi Yesuloñ bĩnguk. ³⁻⁴ Ama wĩn toa kwambiñ ba aindĩ kii kesi nain nain im-mañgĩliñ, gan ama nolĩ endok gembĩn tĩke-pĩuktok tuop nĩm. Endĩ toa pat-tĩmbi dĩaĩmbi, ain wĩp mĩndĩ-palĩmbi pa glolĩnguk. Tĩmbi endĩ sañan daumbi, kii kesi toa ba aindĩ nombo immelĩndok tuop nĩm kaañgĩliñda kak biumbi, sunnan dou-mĩlat-pat-tĩliñguk. ⁵ Tim sandap tuop endĩ sunnan ba kwet jañgĩn plon papi, kwawa wopum tĩmbi, kawattĩ siñgin gwĩlap wĩpi dombĩmbi pa kulĩnguk.

⁶⁻⁸ Ama endĩ wakan mayañgan ipi, Yesu kañbi, endoñ woñep bĩmbi nĩnguk, “Yal kolan, dĩaĩ ama gĩnañ nanin poñau!” Nĩmbi nĩ-gĩngĩneumbi, bĩ-tombi, kesinan mĩlelem tĩ-ñĩmbi, kwambiñgan kĩtĩmbi nĩnguk, “Yesu, Yambat Loloñ Sĩnik endok Nĩñañ, dĩaĩ nek tĩ-namepi bĩlañ? Nak Yambattok koi plon ganlet: dĩaĩ kena gĩm nĩm namekañ.” ⁹ Nĩmbĩmbi, Yesulĩ “Koka nin?” nĩ-nandumbi tambane-nĩnguk, “Kotna Kĩmĩn Gĩtik. Nĩndĩ asupgandĩ kuamiñ, ñala.” ¹⁰ Endĩ wĩndĩñ embi gĩngĩnembĩ nĩnguk, “Nĩndĩ kwet ñĩn bineñdok nĩm nĩnĩ-mulekañ.” ¹¹ Tĩmbi kamañgan bĩt asup kĩmĩn wopumgandĩ kloñnan kumbi, kwet mina-pakĩliñ. ¹² Wĩndĩñda yal kolan endĩ Yesulĩ nandĩ-semumbi, bĩt gĩnanjĩ gĩnañ pĩnelĩndok nĩ-nandĩngĩliñ. ¹³ Nĩ-nandumbi nandĩ-semum ama gĩnañ nanin lambi poñambi, bĩt gĩnanjĩ gĩnañ pĩngĩliñ. Pĩmbi, bĩttĩ kloñnan woñep pĩmbi, kwet bambalnan jĩlopi, tuk guañ gĩnañ pĩngĩliñ. Bĩt lakat nĩm, 2000 netepepek gĩtik endĩ pĩmbi, tuk nam kĩm-taleñgĩliñ.

¹⁴ Tĩmbi bĩt kaulĩ-dĩaĩ ama endĩ pĩmbi woñep ñambi, ama it kwelan ba kenanjĩ gĩnañ pakĩliñ tuop kasat tĩ-semgĩliñ. Tĩ-semumbi, endĩ nepek nek indaĩnguk wĩn kanelĩndok bĩngĩliñ. ¹⁵ Bĩmbi, Yesuloñ tombi, ama kañbi ka-nandĩngĩliñ wĩn: ama yal kolan kĩmĩn gĩtiknat kuñguk endĩ gĩnañ nanandĩn tombĩmbi, dasindasi kĩmĩpi, busukñanengan pipakuk. Amatamdĩ dau gĩtikĩn wĩ kañbi mĩsiñgĩliñ. ¹⁶ Nepek ka-nandĩ-tĩngĩliñ endĩ ama yal kolannat kuñguktok plon ba bĩttok kandañ nepek indaĩnguk wolok kasat tĩ-semgĩliñ. ¹⁷ Kasat wĩn nandĩ-talembi, wĩnasĩli wolongan Yesulĩ kwesi wĩn bim ñawĩktok nĩ-nandĩ-tĩmbĩmbi nandĩ-semguk.

¹⁸ Tĩmbi Yesulĩ kĩaĩmbi plon loñliĩmbi, ama yal kolan kle-kolĩnguk endĩ kle-ñawĩktok nĩ-nandĩ-tĩnguk. ¹⁹ Gan Yesulĩ nĩm embi nĩnguk, “Dĩaĩ ika kwekanan ñambi, nokai gĩta kuñpi, Wopumdĩ telak nĩtek plon blan tĩ-gambi nandĩ-gambi, nepek wopum tĩ-kĩndem da-gam-talek wolok kasat tĩ-semekañ.” ²⁰ Eumbi, ama walĩ it kwet 10 wolok kandañ ñambi, kusei kĩmĩpi, Yesulĩ nepek tĩ-ñĩnguk wolok kasat tĩ-sem-kuumbi, amatam gĩtikĩ nandĩmbi nandĩ-gĩtĩp gĩtĩp tĩngĩliñ.

Yesulĩ wembe sembĩsembĩn gĩt tam jĩmbalat ep tĩmbi kĩndem dañgĩmĩk

²¹ Tĩmbi Yesu gĩt gwañgwañii endĩ kĩaĩmbi plon lombi, bĩndambo tuk guañ dĩaĩmbi, tambon kandañ ña-tomguk. Tombi, tuk baliliñnan palĩñliĩmbi, amatam asupgandĩ endoñ bĩmbi, kĩmĩn tĩngĩliñ. ²² Tĩñliĩmbi, it kiyau kaulĩ-dĩaĩ ama no koi Jailus endĩ bĩmbi Yesu kañbi, kesinan mĩlelem tĩmbi ²³ dĩaĩngunembĩ nĩ-kukulembi eĩnguk, “Wembana tipmĩnam endĩ sembupi tĩlak. Ñala dĩaĩ kĩndem bĩmbi, kĩkali endok plon kĩmĩliĩmbi, kĩndem dambi palen.” ²⁴ Nĩmbi nandĩmbi, en gĩta ñaĩnguk.

Ñañliĩmbi, amatam kĩmĩn wopum endĩ kle-gĩmbupi, tambo kle-kot-tĩñpi ñaĩngĩliñ. ²⁵ Endok boñgĩpsĩnan tam no ñaĩnguk, endĩ tamdok jĩmbat tĩ-ta-kuumbi, gwĩlat 12 tĩnguk. ²⁶ Tĩmbi gwasap ama asuptĩ gwasap kusei kusei mĩmbi walĩ mĩlap yousĩ mĩmbi, siñgi gawat wopum sĩnik nandĩmbi kuñguk. Tĩmbi kena tĩngĩliñ wolok tuan mĩnem kwĩlikwĩli palĩnguk gĩtik wĩn em-taleñguk, gan jĩmbalĩ nĩm pañgĩtaĩnguk. ²⁷⁻²⁸ Tam endĩ wakan Yesulok gĩngĩt nandĩliñgukta tĩmbi ñĩndĩñ kĩmĩt-nandĩ-tĩnguk, “Nak dasindasingot tĩke-kautetta, gumañ kĩndem dautet.” Wĩndĩñ nandĩmbi, amatam

kim'in gitik ñaŋgilañ boñg+psinan Yesulok siñgi kandañ ñambi, dasindasin tike-kañguk. ²⁹ Tike-kaumbi, wolongan wekaili kala daumbi, piñg+u pañg+ita-taleumbi nandiñguk.

³⁰ Timbi Yesulok gembin noli tiañeum nandiñbi, wolongan tambanembi eni-nandiñbi eñguk, "Nindi dasindasina tike-kalak?" ³¹ Eñilimbi, gwañgwañiili ñiñgilañ, "Kalañ: amatam kim'in gitikti gep kle-gimbupi tambo kle-kot-tañ. Neta 'Nindi neplak?' elañ?" ³² Gan Yesuli 'Nindi sinik nep mik?' win ka-daklew+ktok yambi-ta-ñañguk. ³³ Windiñ timbimbi, tam endi piñg+u plon kundit indañguk wala nandi-misimbi, blañblañ tiñpi Yesuloñ biñguk. Bimbi, kuañ dombinannan milelem ti-ñimbi, enlok kusei eu tawaumbi niñguk. ³⁴ Nimbimbi, Yesuli niñguk, "Wembe, nanandi kwambindañgala kindem dalañ. M+lapka taleumbi, waleña kindem daumbi, ña kindemgot kuukañ."

³⁵ Yesuli tam manda windiñ ni-paliñlimbi, it kiyau kauli-dikñelok ilnan nanin ama diwin manda tike-bimbi, nosi kañbi niñgilañ, "Wembaña ip semblak. Ñala endaut amali silakan nektok ikanan kesit gawat ñautak?" ³⁶ Gan Yesuli manda win nandi-kimnembi, kauli-dikñela niñguk, "Nim misiwini, silak nandi-kilik ti-namita-ñaaukañ!" ³⁷ Windiñ embi, amatam gita gwañgwañi diwin en nim klenelñdok eni-kimisip ti-sembi, Petlo, Yakobo gita kwayañ Yoane endiñgot yanañgipi ñañguk. ³⁸ Ñambi, kauli-dikñelok ilan tombi, amatam kim'in giñgila ba mano kulim timbi kut-palimbi yambiñguk. ³⁹ Yambi-nandiñbi, it ginañ lombi enguk, "Sindi nekta giñgila wopum timbi kut-pakañ? Wembe ñin nim sembi+k, endi silak dou patak." ⁴⁰ Windiñ eu nandiñbi, kolan ka-kwalepgilañ.

Gan Yesuli amatam gitik ep kleum pawan piumbi, wembe meñ beu gita gwañgwañi tiptet git no win yanañgipi, wembe pakuknan loñguk. ⁴¹ Lombi, wembe kii tikembi, nisilok manda plon "Talita kumi" niñguk, win ñindiñ, "Wembe tip, m+lat ganlet." ⁴² Eumbi, wolongan wembe wali mlapi, ñañambit tiñguk. (Wembe wolok gw+lali 12.) Timbi amatam wolok pakilañ endi nepek win ka-silikñembi, nanandinji nim nandi-dakleñgilañ. ⁴³ Timbi Yesuli kasat ama diwinda nim ennelñdok kimisip kwambiñ ti-sembi, wembe win nana miumbi nambektok enguk.

6

Nasalet nasili Yesulok gembinla nandum tlal tiñguk

¹ Timbi Yesuli kwet walinin ñambi, gwañgwañi gita il kuseinan ñam pakuk. ² Pakap, Sabat patnandi nain indaumbi, it kiyau ginañ lombi, kusei kimipi, amatam eni-daut ti-semumbi nandiñgilañ. Timbi asupti nandi-gitip gitip timbi eñgilañ, "Ama silanin ñali manda gitik ñin denanin inda-ñim+ñguk? Nanandi wopuwopum ñin inda-ñim+ñguk win netepein sinik? Ba kundit tindin walan win engano sinik! ³ Endi it tindi ama silanin win! Malialok niñañ, ba Yakobo, Jose, Juda gita Simon, endok dasi. Timbi wiwii endi nin gita kuañ." Windiñ embi nandi-ñim+ñmum pi-sinik tañguk. ⁴ Timbi Yesuli enguk, "It kwet diwin endi plofet ama nola nandum loloñ tilak, gan ilnan nasi ba nolii ba wekal kusipñii endi ka-misi-ti-ñimañ."

⁵ Windiñ tiñgilañda timbi, kundit engano timbepi nandum mlataumbi, silak ama jimbawat tiptet sinik kiili ep kaumbi, kindem dañgilañ. ⁶ Tiñpi nandiñguk, "Nekta sinik timbi, kenanala nandum tlal tilak?" Windiñ nandiñpi, eni-daut ti-semektok it kwet kle-gimbut-ñañguk.

Yesuli endok kusei gwañgwañiila daut semguk

Yesuli gwañgwañi 12 kenala eni-mupi, endikñe ti-semguk

⁷ Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii 12 enĩ-tiañeum bĩumbi, kena tĩnelĩñdok ama tĩpet tĩpet enĩ-mupi, yal kolan ep kle-semnelĩñdok gembĩ emguk. ⁸ Tĩmbi enguk, “Sĩndĩ ñanepi, nepek no nĩm tĩke-ñanekalĩñ, toñanjĩñgot. Nana ba lĩk wĩn nĩm tĩke-ñanekalĩñ, ba mĩnem kwandai gĩmĩn no dasindasinjĩ gĩnañ nĩm dasinekalĩñ. ⁹ Kesĩsĩlok gwĩlap wĩnda tĩkenekalĩñ, dasindasi tĩpet wĩ nĩm, noñgangot dasinekalĩñ.” ¹⁰ Wĩndĩñ embi enguk, “It kwet nolok tombĩmbi, ama noli sanĩ-tiañeumbi, endok il gĩnañ londekamĩk, it kwet wolok patekamĩk tuop endok ilnangot dou-mĩlat-tĩ-patekamĩk. ¹¹ Tĩkap it kwet nolok tombĩmbi, wĩnasĩli not nĩm tĩ-sambi, mandanjĩ nĩm nandĩnekalĩñda, yambimbĩ ñanekalĩñ. Ñanepi, kesĩsĩ plon kwĩliñ sapak wĩt-sapleum pĩukak. Wĩndĩñ tĩmbĩmbi, kundit kolan tĩñgĩliñ wĩn ka-nandĩ-tomnekalĩñ.”

¹² Yesulĩ wĩndĩñ eumbi, gwañgwañiilĩ ñambi, amatam gĩnanjĩ tambanenelĩñdok gĩngĩt manda engĩliñ. ¹³ Tĩñĩpi, yal kolan asup ep kle-kot-semgĩliñ, ba jĩmbasat asup gwasap tullĩ saple-sembi, ep tĩmbi kĩndem dañgĩliñ.

Elottĩ Yesulok gembĩn nandĩ-tomguk

¹⁴ Tĩmbi Yesulok koi gĩngĩt pĩndĩ dañgukta tĩmbi, ama wapmañ Elot endĩ bo wĩn nandĩnguk. Ama dĩwĩsĩli Yesula ñĩndĩñ eañgĩliñ, “Yoane, tuk i-sem-i-sem ama en wakan bĩndambo kĩmnan nanin mĩlakuk, wala tĩmbi endĩ kena gembĩnat tĩmbi kulak.” ¹⁵ Ba dĩwĩndĩ Yesula “En Elia” eañgĩliñ, ba dĩwĩndĩ “Endĩ plofet ama no, plofet ama damanin wandĩñ nomĩk” eañgĩliñ. ¹⁶ Wĩndĩñ eumbi, Elottĩ wĩn nandĩmbi pa eñguk, “Yoane, ama wĩn damañgan natna ewa bim dombum kĩnguk, en wakan mĩlapi kulak.”

¹⁷⁻¹⁸ Elot endĩ kusei ñĩndĩñda wĩndĩñ eñguk: endĩ bo enlok kwayañ Filip endok tamĩn koi Elodia apma tĩkeumbi, Yoanelĩ gĩngĩt wĩn nandĩmbi nĩnguk, “Dĩk kwayañgalok tam matĩke-patañ wĩn kĩmĩsip manda maklelañ.” Endĩ wĩndĩñ nĩliñgukta, Elottĩ bo tamĩn nandĩ-ñĩmbi, kena gwañgwañii enĩ-mulĩmbi ñambi, Yoane tĩkembĩ, it kwambĩñ gĩnañ im kĩmĩlĩmbi pakuk.

¹⁹ Tĩmbi Elodialĩ Yoanela gimbĩt gĩnan gĩnañ tĩke-papi, wĩlektok nandĩnguk. Gan endĩ tuop nĩm, ²⁰ neta Elottĩ Yoane tĩke-kamaiñguk. Endĩ Yoanela nandum ama dĩndĩm sĩnik, Yambattok kena tĩndĩlok ama no tĩmbĩmbi, enda ka-mĩsĩmĩsĩ e-tĩ-ñĩnguk. Tĩmbi endĩ Yoane nĩ-tiañembĩ, mandan nandĩliñguk. Nandĩñĩpi, “Nĩtek tĩmbet?” embi, gĩnañ tĩpet tĩmbi nandĩ-bendĩ-tĩliñguk. Gan endĩ Yoanelok mandan nandĩ-koñgom tĩliñguk.

²¹ Tĩmbi Yoane wĩli kĩmbektok telak no Elodiala ñĩndĩñ inda-ñĩmĩnguk. Elottĩ indaindan nain indaumbi, amañii loloñ ba ama sañanjĩlok telak dama ba Galili kwettok ama biesĩ ep kĩmĩn tĩ-talembi, nana sina wopum tĩ-semguk. Tĩmbi endĩ kĩmĩn tĩmbi nana na-palĩmbi, ²² Elodia enlok wemban endĩ amalooñ ña tombi, dausĩnan kap tĩnguk. Kap tĩmbi, Elot gĩt yokĩii endĩ kañbi nandĩ-kĩndem dañgĩliñ. Tĩmbi Elottĩ wembe sim nĩnguk, “Dĩk nepek wala ba wala eumbi gametet.” ²³ Embi e-kwambĩñ dambi nĩnguk, “Nepek wala ba wala eumbi, kĩndem gametet. Nak kwet ñĩn ka-dĩkñelet wala bo eumbi, kĩndem tambĩpi, tambon gametet.”

²⁴ Wĩndĩñ eumbi, wembelĩ meñloñ ñambi nĩ-nandĩmbi nĩnguk, “Nak nektok sĩnik eutet?” Eumbi, meñli nĩnguk, “Yoane miti tuk i-sem-i-sem tĩnguk endok kumbamla e!” ²⁵ Eumbi, wolongan platik sĩnik ñambi, Elottoñ tombi nĩnguk, “Dĩk ñĩndĩñgĩtañgan Yoanelok kumbam jawañ plon kĩmĩpi namĩñ!” ²⁶ Eumbi, Elottĩ nandum kola-sĩnik tañguk. Gan endĩ yokĩiilok dausĩnan manda e-kwambĩñ da-ñĩmĩngukta tĩmbi, mandan wĩn pi-pĩwĩktok tuop nĩm nandĩnguk. ²⁷ Nĩm nandĩ-ñĩmlok, gan joñgo nandĩ-ñĩmbi, wolongan enlok kamaikamai ama no Yoanelok kumbam tĩke-bĩuptok nĩ-mukuk. Nĩ-mulĩmbi, it kwambĩñ gĩnañ ñambi, Yoanelok bim dombĩmbi, ²⁸ kumbam jawañ gĩnañ kĩmĩpi tĩke-bĩ wembe mĩumbi, meñnli kauptok tĩke-ñam mĩnguk.

²⁹ Tĩmbi Yoane gwañgwañiilĩ gĩngĩt wĩn nandĩmbi, it kwambiñnan ñambi, Yoanelok dalandan tĩke-ñambi kĩndikĩlĩñ.

Yesulĩ Juda ama 5000 nana ep towiñguk

³⁰ Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañiilĩ 12 wĩn kenala enĩ-mukuk endĩ undane-bĩmbi, enloñ kĩmĩn tĩmbi, kena tĩngĩlĩñ ba gĩngĩt manda enĩ-daut tĩ-semgĩlĩñ wolok kasat gĩtik tĩ-ñĩngĩlĩñ. ³¹ Tĩmbi amatam asup sĩnik walĩ yousiyousĩ ñañambĩt tĩ-palĩmbi, Yesu gĩta gwañgwañiilĩ endĩ nana tuk nanelĩñdok nandĩngĩlĩñ, gan nain no nĩm inda-semguk, wala tĩmbi Yesulĩ enguk, “Bĩmbi, nĩnĩngan kwet ama nĩmnatnan ñana! Nain duman wandĩñ ña-kunambi, siñginjĩ busukñanewĩn.” ³² Wĩndĩñ eumbi, endĩ kĩkeñ plon lombi, nĩsĩngan tuk gwañ dĩkñembi, kwet ama nĩmnat tĩmbi dumalanelĩñdok ñañgĩlĩñ. ³³ Ñañĩlĩmbi, amatam asuptĩ yambĩmbi yambĩ-nandĩ-tomgĩlĩñ. Tĩmbi amatam it kwet tuop nanin bĩngĩlĩñ endĩ bo kesĩtĩ woñep ñambi, Yesulĩ ñanepi nandĩnguknan dama ña-tomgĩlĩñ.

³⁴ Tĩmbi Yesulĩ wolok ña-tombi, kĩkeñ plon nanin piñĩpi, amatam kĩmĩn wopum yambĩmbi, gĩnañĩ ñĩndĩñ nandĩnguk, “Sĩsip yambĩ-dĩkñenjĩ nĩmnat nomĩk tañ”. Wĩndĩñ yambĩ-nandĩmbi, blan tĩ-sembi, kusei kĩmĩpi, nepek asup enĩ-daut tĩ-semguk. ³⁵ Enĩ-daut tĩ-semumbi, maim daut ip pi-sembepe tĩngukta tĩmbi, gwañgwañiilĩ endoñ bĩmbi nĩngĩlĩñ, “Ñĩn kwet ama nĩmnatnan patnambi, maim daut ip piupi tĩlak. ³⁶ Wala dĩk amatam enĩ-mulĩmbi, it kwet ba it jala ñasĩngan pakañnan wolok ñambi, nananjĩ tua nambĩt.” ³⁷ Eumbi tambane-enguk, “Sĩngan nana ep towiut!” Eumbi nandĩ-piasat tĩmbi nĩngĩlĩñ, “Dĩk nek elañ? Nĩndĩ ñambi, mĩnem nek ñalĩ nana tuam bĩmbi emneñ? Mĩnem 200 wolok tuop nĩm!” * ³⁸ Eumbi enguk, “Sĩnlok nana nĩtek pat-samlak ña kawĩt!” Eumbi ña kañbi undane-bĩmbi nĩngĩlĩñ, “Plaua kĩt tambongot tĩm tuk gaut tĩpetgot pat-nĩmlak.”

³⁹⁻⁴⁰ Eumbi, Yesulĩ amatam kli kĩndem plon samba sambat pipatnelĩñdok enbĩmbi, dĩwĩndĩ 100, dĩwĩndĩ 50 wĩndĩñ pipakĩlĩñ. Pipalĩmbi, ⁴¹ Yesulĩ plaua kĩt tambon gĩta tuk gaut tĩpet wĩn epmbi, kunum plon dei loumbi, Yambat we ñĩnguk. We ñĩm-talembi, plaua ombĩmbi, gwañgwañiilĩ em-ta-ñaumbi, endĩ bo tĩke-papusenembi, amatam emgĩlĩñ. Tĩmbi Yesulĩ tuk gaut tĩpet wĩn wĩndĩngot ep danbĩmbi, amatam gĩtĩkkan emumbi, ⁴² gĩtĩkkandĩ nañbi na-tokñeñgĩlĩñ. ⁴³ Wĩndĩñ tĩmbĩmbi, plaua ba gaut wĩn na-tlatlap tĩm bĩngĩlĩñ wĩn ep dasiumbi, sandĩñ lĩk 12 tokñeñguk. ⁴⁴ Amatam nana nañgĩlĩñ endoñnan nanin amalok kunakunasĩ wĩn 5000.

Yesulĩ tuk gwañ plon ñañguk

⁴⁵ Tĩmbi wolongan Yesulĩ gwañgwañiilĩ enĩ-gĩngĩnembi, kĩkeñ plon lombi, tuk gwañ dĩkñembi, Betsaida it kwelan damandama ñanelĩñdok enĩ-mukuk. Enĩ-mulĩm ñañĩlĩmbi, Yesu en amatam isĩnan enĩ-mulepi pakuk. ⁴⁶ Papi enĩ-mut-talembi, nĩmolo tĩmbektok kwet jañgĩnnan loñguk.

⁴⁷ Tĩmbi kwet kĩlĩm eumbi, gwañgwañiilok kĩkeñdĩ tuk gwañ boñgĩpnan ñañĩlĩmbi, Yesu en engan kwambiñnan papi, ⁴⁸ yambĩñguk wĩn: sasalelĩ ñañgĩlĩñ kandañ bĩngukta, kĩkeñ plon papi tuk kĩndĩt-tlalĩmbi yambĩñguk. Kwet gama nĩm salañĩlĩmbi, Yesulĩ tuk gwañ plon kesĩtĩ ñambi ep tĩmbĩ dumalambi, yapma kle-ñaupi nandĩnguk.

⁴⁹⁻⁵⁰ Tĩmbi gwañgwañiilĩ Yesu tuk gwañ plon bĩmbi kañbi, “Walen tip no kamiñ” wĩndĩñ kĩmĩt-nandĩngĩlĩñ. Endĩ gĩtĩkkandĩ en kañbi mĩsĩmbi, gembĩnjĩ piumbi, kwawa tĩngĩlĩñ. Gan Yesulĩ manda embi enguk, “Ñĩn natna ya, sĩmbasĩ busukñaneumbi nĩm mĩsĩnelĩñ.” ⁵¹ Wĩndĩñ embi, kĩkeñ plon loumbi, sasalelĩ kĩlp eumbi, ka-sĩlĩkñembi nanandĩnjĩ nĩm nandĩ-dakñeñgĩlĩñ. ⁵² Gĩnañ kwambiñ

* 6:37: Mĩnem denali 200 wĩn kena nain 200 wolok tuan.

kuñgılıñda tímbi endi Yesuli plualı kundit engano tiñguk wolok kusei nım nandi-tomgılıñ.

Yesuli amatam nandi-kilik ti-ñim-iñgılıñ ep tímbi kindem dañguk

⁵³ Tuk guañ dikñe-talembi, Genesalet kwelan tombi, kikeñ tike-kwambında-koli piñguk. ⁵⁴ Tímbi kikeñ plon nanin piumbi, wolongan amatam Yesu ka-dakleñgılıñ endi ⁵⁵ it kwet tuop woñep ñambi, kusei kimipi, jimbabat taño plon ep kimipi, Yesuli wandiñ ba wandiñ ñañoğuk tuop nandimbi, endoñ ep biñgılıñ. ⁵⁶ Endi it kwet tip ba wopum ba it jala nolok ba nolok ñaumbi, amatamdi jimbabat endoñ ep bimbi, ini plon yapikılıñ. Yapipi ni-nandi-tímbi, dasindasin kusipgot tike-kaneliñdok nandimbi ni-nandiñgılıñ. Tímbi nandi-semum tike-kañgılıñ tuop kindem dañgılıñ.

7

Yesuli nepek nek ñalı Yambattok dainan ama tímbi kolalak wala eni-dakleñguk

¹ Tímbi Falisi ama gıt endikñe manda nandi-tale ama diwin Jelusalem nanin biñgılıñ endi bi Yesuloñ kimin tiñgılıñ. Kimin tímbi ² kañgılıñ win: Yesulok gwañgwañi diwin endi soslok telak nandi-kimnemi, kisi nım wıłipi, nana silak ep nambimbi yambiñgılıñ. Yambimbi nandum tuop nım ti-semguk. ³ Neta, Falisi ama gıt Juda ama dındim kunepi nandañ endi gıtik soslok ep tındinji ep kwambiñ dambi kuneliñdok eni-daut ti-semañ. Ep tindi no win endi kisi nım wıłikañda, nana nım nañ. ⁴ Tikap endi kimili tuannanan ñambi bañ, nain wolonda tuk nım iyañda, endi nana nım nañ. Endi Yambattok dainan kindem patneliñdok jawañ kambot gıta nepenepek diwin no pat-wıłikañ, ba soslok ep tindi wandiñgot diwin asupgan kimit-klemi tañ.

⁵ Wıñdiñda Falisi ama gıta endikñe manda nandi-tale ama endi Yesu ñindiñ ni-kañgılıñ, “Nitekta tímbi, gwañgwañgaili soslok ep tindi nım kimit-klemi, kisi nım wıłipi nana nañ?” ⁶ Nikaumbi enguk, “Ama man manbenji tipelat! Eu inda manda no plofet Aisaiali youkuk win sindok juluñtsilok kusei inda-dakle-kılıñ elak. Yambattok manda win ñindiñ youyoulin patak, ‘Amatam ñalı manjılıñgot kotna tike-loañ, gan gınañ nanandinjili mayağan sinik patak.

⁷ Endi mandana nandi-kimnemi, ama silanindok nandinandi eni-daut ti-semañ.

Wıñdiñda endi kap nımolo tímbi nani-kindem da-tañ win silanin.’

⁸ Manda wolok tuop sindi Yambattok endikñe manda bimbi, amalok ep tındinji tike-kwambiñ dambi kleañ.”

⁹ Tímbi Yesuli yousimbi enguk, “Sindi soslok ep tındinji kimit-kleneliñdok nandimbi, Yambattok endikñe mandan wıłambane-kokotok kundit ti-kindem dañ.

¹⁰ Neta, Moseli manda ñindiñ embi youp biñguk patak, ‘Dik meña becala nandum loloñ timbekak’, ba ‘No en meñ beula manda eni-suambat-tılakta, wıli kimbekak.’ Moseli wıñdiñ eñguk, ¹¹ gan sindok kandañ win ñindiñ sinik: ama no meñ ba beula ñindiñ nılak, ‘Nepek nek pat-namlak win Yambat miuptok e-kwambiñ dañgut, wala tímbi gep kimilettok tuop nım.’ Endi wıñdiñ nimbimbi, ¹² sindi kimisip ti-ñimbi ñindiñ nıañ, ‘Dik meña ba beka bindambo nım tike-kimilekañ.’ ¹³ Wıñdiñgangot sindi soslok ep tındinji yanañgip piñipi, Yambattok endikñe manda tímbi lakatalak. Tímbi sindi kundit kolan wandisi asupgan pat-tañ.”

¹⁴ Tímbi Yesuli bindambo amatam kiti-sembi enguk, “Sindi gıtikkan mandana ñin nandimbi nandi-kılıñ ewıt. ¹⁵⁻¹⁶ Nepek gıtik nambimbi minjipsi gınañ pilak walı sep tímbi kolaupgot tuop nım. Gan nepek gınanji gınañ papi lambi-lamıtak walı mek sep tímbi kolayañ.”

¹⁷ Tĩmbi Yesulĩ amatam kĩmĩn gĩtĩk yambimbi, gwañgwañii gĩta it gĩnañ lo-pakuk. Palĩmbi, gwañgwañiĩ eyout manda eñguk wala nĩ-kañgĩliñ. ¹⁸ Nĩ-kaumbi enguk, “Sĩndĩ wĩndĩñgot nanandĩnji nĩmnat bek? Nana walan kusei kusei nambĩmbi, mĩnjiĩpsi gĩnañ pĩlak walĩ sep tĩmbi kolaupok tuop nĩm. Wĩn nĩm nandañ ba? ¹⁹ Nepek wandiñ walĩ amalok gĩnanji gĩnañ sĩnik nĩm pĩlak. Nĩm sĩnik. Walĩ tem meñ gĩnañ pĩmbi, temdok telak plon dĩndĩmngan ñambi, tem koñ gĩnañ pĩlak.” (Yesulĩ wĩndĩñ embi, nana gĩtĩk Yambattok dainan kĩndem gĩtĩkgot embi enĩ-dakle-tĩ-semguk.)

²⁰ Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Nepek amalok gĩnanji gĩnañ papi lambi-lamĩtak walĩ biañgan ep tĩmbĩm kolayañ. ²¹ Nekta, wĩn amalok gĩnanji gĩnañ nanin sĩnik nanandĩ kolan walĩ lambi-lamĩlĩmbi ñĩndĩñ tañ: endĩ telak joñgo kuañ, ba kumbu tañ, ba ama yandĩp kĩm-tañ, ba tam ba wapat noloñ kumbu tañ, ²² ba ka-galkta tañ. Wĩndĩñ tĩmbi, tĩmĩpmĩle kusei kusei tañ. Tĩmbi endĩ not julũñt tañ, ba siñgi mĩsĩ ba mayek nĩmnat sasaleañ, ba not ka-gimbĩt tañ, ba manda winjĩt eañ, ba nĩsĩla nandum loloñ tĩlak. Wĩndĩñ tĩñĩpi, nandĩ-kamalambi kuañ. ²³ Nepek kolan gĩtĩk walĩ amalok gĩnanji gĩnañ papi lambi-lamĩtak walĩ biañgan Yambattok dainan ep tĩmbi kolayañ.”

Yesulĩ enlok kusei ama dĩwĩnda daut semguk

Yesulĩ Fonisia tam no endok wembanlok gĩnañ yal kolan nĩ-kleñguk

²⁴ Tĩmbi Yesulĩ mĩlapi, gwañgwañii gĩtĩ Juda amatamdok kwet bimbi, Tail it kwet kandañ ñañguk. Ñambi, sĩlak pat-nandĩ-tĩmbepi it nolok gĩnañ lombi, amalĩ en wandiñ patak wĩn nĩm nandĩ-ñĩmnelĩndok nandĩñguk, gan endĩ pat-sembektok tuop nĩm. ²⁵ Nĩm sĩnik. Wembe no yal kolannat endok meñli ‘Yesu wandiñ patak’ nandĩmbi, wolongan endoñ bĩmbi, kesinan mĩlelem tĩmbi, ²⁶ dĩñgunembi, wembanlok gĩnañ yal kolan kle-ñĩmektok nĩ-gĩñgĩneñguk. Tam wĩn endĩ Juda tam nĩm. Endĩ Fonisia nanin, Silia kwelan indañguk, ²⁷ wala tĩmbi Yesulĩ ñĩndĩñ nĩñguk, “Gwañgwa bĩsat endĩ nana dama na-tokñenekaliñ. Nĩm kañbi, endok nana wĩn yapma tĩkembĩ, kamotta ep kot-semneñ.” ²⁸ Eumbi, tamdĩ tambane-nĩñguk, “Wopum, biañgan elañ. Gan gwañgwa bĩsat endĩ nana nambĩmbi dĩp kwelan pĩlak wĩn kamottĩ naañ.” ²⁹ Eumbi, Yesulĩ nanandĩ kĩlĩktĩnlok kusei ka-nandĩ-tombi nĩñguk, “Dĩk wĩndĩñ elañ, wala tĩmbi kĩndem a, ñau! Yal kolan endĩ wembañga ip kambimbi ñalak.” ³⁰ Eumbi, ilnan ñambi kañguk wĩn: biañgan yal kolan walĩ wemban kak ñaumbi, ipal plon pat-nandĩ-tĩñguk.

Yesulĩ ama kaman no tĩmbi kĩndem dañguk

³¹ Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii gĩtĩ Tail it kwet kandañ pĩ-ñambi, Saidon it kwet dĩkñembi, Dekapolis kandañ ñambi, Galili tuk gwañnan tomguk. ³² Tombĩmbi, ama no nañgĩp bĩmbi, Yesulĩ kii endok plon kĩmĩlektok nĩ-nandĩñgĩliñ. Ama wolok pawañ sipsipmĩn, tĩmbi man manben mĩlap, manda dĩndĩm ewĩktok tuop nĩm.

³³ Tĩmbi Yesulĩ amatam kĩmĩn gĩtĩk wĩn yambimbi, ama wĩn tĩke-nañgĩpi ña nĩsetkan pakĩmĩk. Paliñĩpi, Yesulĩ kii nĩñañ tĩpettĩ endok pawañ gĩnañ sua embi iwĩt suambi, man manben tĩke-kañguk. ³⁴ Tĩke-kañĩpi, kunum plon dei lumbi yayakñembi, enlok mandan plon “Efata” eñguk, wĩn “Dĩk tom!” ³⁵ Eumbi, ama wolok pawañ tombĩmbi, man manben salaktaumbi, kusei kĩmĩpi, manda dĩndĩm nandĩmbi eñguk.

³⁶ Tĩmbi Yesulĩ amatamda kasat wĩn nĩm eu satawĩktok enbi, kĩmĩsip kwambĩm tĩ-semguk. Nain asup kĩmĩsip wandiñgot tĩ-semliñguk, gan nĩm, endĩ gĩñgĩnembi pa eu satañguk. ³⁷ Tĩmbi kasat wĩn nandĩñgĩliñ endĩ biañgan nandĩ-sĩlĩkñembi eñgĩliñ,

“Kundit gitiik ti-kulak win kindem gitiikgot. Endi ep timbimbi, pawanji kaman endi bo nandi-tomañ, timbi manji galiñguk endi manda eañ.”

8

Yesuli amatam 4000 nana ep towiñguk

¹ Timbi nain wolonda bindambo amatam kimin wopum noli Yesu gita papi, nananji taleumbi silak pakiliñ. Palimbi, Yesuli gwañgwañii ep kimin timbi enguk, ² “Amatam nain tipet git no nakita papi, nananji taleumbi, blan ti-semlet. ³ Tikap nak silak isinan eni-mulam ñanetañda, telak boñgipnan dausi diman timbimbi kim-katap tineliñ. Diwin noli kwet mayañgan nanin bimbini.” ⁴ Eumbi tambane-niñgiliñ, “Kwet ñolok it kwet nimnat. Nindi nana tuop denanin tikembi ep towinetamñ?” ⁵ Eumbi eni-kañguk, “Sinelok nana nitek pat-samlak?” Eumbi niñgiliñ, “Plaua kit tambon tipetgot pat-nimlak.”

⁶ Timbi Yesuli amatam enbimbi, kwelan pi-pakiliñ. Pipalimbi, endi plaua kit tambon tipet ep papi, Yambat we ñimbi ep tambipi, gwañgwañiila emguk. Emi-tañbimbi, danipapusenembi emneliñdok enbimbi, wolok tuop timbi emgiliñ. ⁷ Tiñipi, Yesuli tuk gaut tiptip tipet sinik pat-semguk wi epbi, Yambat we ñimbi, win bo danipapusenembi emneliñdok enbimbi emi-tañgiliñ.

⁸ Timbi amatamdi nana win nañbi na-tokñeñgiliñ. Timbi nana na-tlatlap timbimbi dip pakuk win ep dasiumbi, sandiñ lik wopum kit tambon tipet tokñeñguk. ⁹ Amatam nana nañgiliñ win 4000 netepok. Timbi Yesuli eni-mulim ñaumbi, ¹⁰ wolongan endi gwañgwañii git kikeñ plon lombi, Dalmanuta kwet kandañ ñañgiliñ.

Yesuli gwañgwañii en Mesia timbi dakleñguk

Yesulok kusei gama nim nandi-tomgiliñ

¹¹ Timbi Falisi ama endi Yesu tue-kambi ti-ñimnepsi endoñ bimbi, en gita e-tañatambit timbi giñgipnembi, Yambatti endok kusei timbi daklewiktok nandimbi, kundit no timbimbi kaneliñdok niñgiliñ. ¹² Nimbimbi, Yesuli ginañ kwambindanjila nandum mlataumbi enguk, “Neta amatam ñali kundili kanepi eañ? Nak biañgan sanlet: kundit wandiñ no nim daut samum kanekaliñ. Nim sinik.” ¹³ Yesuli windiñ embi, Falisi ama yambimbi, gwañgwañii gita bindambo kikeñ plon lombi, tuk guañ tambon kandañ ñanepi ñañgiliñ.

¹⁴ Ñañipi, gwañgwañiili kamalambi, nana no nim ep biñgiliñ, gan plaua noñgangot kikeñ plon pat-semguk. ¹⁵ Timbi Yesuli nandinandi moyendi gwañgwañiilok ginanji ginañ bendi-wopum dawik wala misimbi, molo manda eyout plon kimipi enguk, “Sindi Falisi ama ba ama wapmañ Elot endok plaua kimili bendila ka-kiliñ enekaliñ!” ¹⁶ Eumbi, gwañgwañiili nisinagan “Nana nim pat-nimlakta wala elak bek” embi enandi-tiñgiliñ.

¹⁷ Timbimbi Yesuli win nandimbi eni-kañbi eñguk, “Sindi nana nim win neta enandi-tañ? Sindi kusatna gama nim nandimbi nandi-tomañ bek? Windiñ ginanji kwambin dañguk bek? ¹⁸ Sindi dausat, gan nim kañ, ba pawanjat, gan manda nim nandañ, ba sindi nandi-kamalayañ bek? ¹⁹ Nak plaua kit tambongot win tambipi, ama 5000 ep towiwambi, nambimbi dip pakuk win sindi sandiñ lik nitek dasium tokñeñguk?” Yesuli windiñ eni-kaumbi, “Lik 12 tina tokñeñguk” niñgiliñ. ²⁰ “Ba nak plaua kit tambon tipetgot wali amatam 4000 ep towiwambi, nambimbi dip pakuk win sindi sandiñ lik wopum nitek dasium tokñeñguk?” Eumbi, “Lik kit tambon tipet tina tokñeñguk” niñgiliñ. Nimbimbi, ²¹ ñindiñ enguk, “Sindi kusatna gamañgot nim nambi-nandi-dakleañ bek?”

Yesuli ama no dai kolan timbi kindem dañguk

²² Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii gĩta Betsaida it kwelan ña-tomguk. Tombĩmbi, ama dai kolan no endoñ nañgĩp bĩmbi, tĩke-kauptok ni-nandiñgĩliñ. ²³ Tĩmbi Yesulĩ ama en kii plon tĩkembali nañgĩlĩmbi, it kwet pawañ piñgĩmĩk. Tĩmbi Yesulĩ ama wolok dai plon iwĩt suambi, kiilĩ endok plon kĩmĩpi ni-kañguk, “Dĩk nepek no kalañ ba nĩm?” ²⁴ Nĩmbĩmbi deimbi eñguk, “E. Nak ama dĩwĩn yambĩlet. Gan nak yambĩwambi, kombalĩ ñañ nomĩk tĩlak.” ²⁵ Eumbi, nombo kii dai plon kĩmĩlĩmbi, dai gembĩnat deimbi, kĩndem dañguk. Kĩnde daumbi, nepenepek gĩtik wĩn ka-dakleñguk. ²⁶ Tĩmbi Yesulĩ ama wĩn it kwelan nombo louptok ni-kĩmĩsipbi, dĩndĩmgan ilnan ñauktok ni-mukuk.

Yesulĩ enlok kusei tĩmbi dakleñguk

²⁷ Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii gĩta pi-ñambi, it kwet tiptip Sisalia Filipai it kwet wopum kle-gĩmbupi pakĩliñ wandĩñ ñañguk. Telak plon ñañĩpi, gwañgwañii eni-kañbi eñguk, “Amatamdĩ naka nin sĩnĩk pa naniñ?” ²⁸ Eumbi niñgĩliñ, “Dĩwĩndĩ dĩa Yoane amatam miti tuk i-sem-ta-kuñguk en ganiñ. Tĩmbi dĩa dĩa Elia ganiñ, wĩn plofet ama damanin endĩ bĩndambo indaup een ip wakan bek. Ba dĩa plofet damanin no pa ganiñ.” ²⁹ Eumbi, Yesulĩ eni-nandiĩmbi eñguk, “Gan sĩnla naka nin sĩnĩk naniñ?” Eumbi, Petlolĩ manda ñĩndĩñ tambane-niñguk, “Dĩtna Mesia wakan.” ³⁰ Eumbi, Yesulĩ kĩmĩsip ti-sembi, gama enlok kusei ama nola nĩm ennelĩndok enguk.

³¹ Tĩmbi wolongan Yesulĩ kusei kĩmĩpi, Yambattok nanandĩ kwambĩñ Mesia enlok plon ñĩndĩñ eni-daut ti-sembi enguk, “Amalok Niñan endĩ mĩlap ba siñgi gawat kusei kusei inda-ñĩmektok. Ama biesĩ, tapma ama biesĩ gĩt endĩkñe manda nandi-tale ama endĩ kusalĩ kaumbi, tuop nĩm tĩmbĩmbi, siñgi wĩlĩmĩmbi wĩlĩ kĩmbekak. Tĩmbi sandap tĩpet gĩt no tĩmbĩmbi, bĩndambo kĩmnan nanin mĩlalekak.”

³² Yesulĩ wĩndĩñ eñĩpi eni-dakle-ta-ñañguk. Eu dakleumbi, Petlolĩ engan tiañem ñambi, kusei kĩmĩpi, manda wolok ni-ñombĩñguk. ³³ Gan Yesulĩ tambanembi, gwañgwañiilok dausĩnan Petlo ni-ñombĩmbi eñguk, “Satañ, dĩa nambi ñau! Dĩa amalok nanandiñgot klelañ, Yambattoñ nĩm.”

Yesulĩ en kle-kuñgulok manda enguk

³⁴ Tĩmbi Yesulĩ amatam kĩmĩn wopum wakĩt gwañgwañii kiti-semum bĩmbi enguk, “Ama no endĩ nak nep kle-kuupi nandiĩlakta endĩ enlok nanandĩn ba galk siñgi wĩpi, kloñbalĩ tĩke-lo-bembi, nep kle-kuuktok elet. ³⁵ Neta, no endĩ natnala ba gĩngĩt manda kĩndemnalok kuñgun bi-namlak, endĩ wakan kunumdok kuñguñ taletalen nĩmnat inda-ñĩmekak. Gan no endĩ kwelalok kuñguñ enlok tĩke-kĩmĩlep nandiĩlakta, endĩ kunumdok kuñguñ kola-ñĩmekak. ³⁶ Kola-ñĩmĩmbi, kwelalok nepenepek kusei kusei gĩtik ep kasĩleñguk walĩ nĩtek tĩmbi tĩmbi londaukak? ³⁷ Endĩ kuñgun kolañguk wĩn nek ñalĩ tuambi, bĩndambo kasĩleukak? Wĩn tuop nĩm.

³⁸ Man ñĩndĩñgĩta Yambat siñgi wĩlĩmĩmbi, yomsiat kuañ, ba dĩa dĩa naka ba mandanala maetambi kuañ. Nain taletalenan Ama Sĩsĩnĩkti dĩndĩm añelo yanañgĩpi, Beulok gembĩ ba kolsalennat indangan indaukak wolonda endĩ bo en maeta-ñĩmgĩliñ wĩn maeta-semekak.”

9

¹ Yesulĩ wĩndĩñ embi enguk, “Nak biañgan sĩnĩk sanlet: Yambattĩ nain kĩmĩkuk wĩn indaumbi kusei kĩmĩpi, amatam gĩtik ini plon gembĩnat yambĩ-dĩkñeukak. Tĩmbi biañgan ñĩ pakañ sĩndoñnan nanin dĩa wĩn endĩ gama kaik kuñĩlĩmbi indaumek kanekalĩñ.”

Yambat, Mose gĩta Elia endĩ Yesulok kusei tĩmbi kwambĩñ dañguk

² Kena nain kiti tambon noñgan taleumbi, Yesulĩ gwañgwañii tĩpet gĩt no, wĩn Petlo, Yakobo gĩt Yoane yanañgĩlĩmbi, kwet jañgĩn ombap nolok lombi, wandĩñ

nisiñgan pakiliñ. Palimbi, gwañgwañiilok dausinan Yesulok siñgin walan tikileumbi, ³ dasindasin salembi, walalan bien sinik inda nguk. Kwelan ñolok ama noli sandum satnin wandiñ timbektok tuop nim.

⁴ Timbi gwañgwañiil plofet ama damanin tipet, Elia git Mose, endi indambi, Yesu gita manda e-nandi-timbimbi yambiñgiliñ. ⁵⁻⁶ Yambimbi, kolan misumbi, Petlolok nanandin kamalaumbi, “Manda nitek ewit?” embi, Yesula ñindiñ niñguk, “Ninindaut! Ñi pakamiñ win kindem sinik. Wala timbi it jala tipet git no mana! Dikok no, Moselok no, Elialok no.”

⁷ Timbi mulukua noli pimbi ep timilimbi, Yambatti mulukua ginañ nanin kitu piumbi enguk, “Ñine nokoñ niñana noñgan sinik. Nak en ka-galkta ti-ñimlet. Sindi endok manda tike-kwambiñ dambi kunekaliñ!” ⁸ Eumbi, gwañgwañiil wolongan deimbi kañgiliñ win: Mose git Elia endi ikan pailimbi, Yesu en noñgan palimbi kañgiliñ.

⁹ Timbi endi kwet jañgin plon nanin pinipi, Yesuli nepek wi kañgiliñ wolok manda kasat ama nola joñgo nim enneliñdok e-kimisip ti-semguk, kasat win Amalok Niñan endi kimnan nanin mlalekak wolondamek kindem eneliñdok enguk. ¹⁰ Eumbi, endi Yesulok manda win nandi-kwambiñ dambi, nisiñgan “Kimnan nanin mlatmlat win nitek?” embi e-nandi-tiñgiliñ.

¹¹ Timbi endi Yesu ni-kañbi eñgiliñ, “Kusei nektok endikñe manda nandi-tale amali Elia Mesialok telak dama biuptok pa eañ?” ¹² Eumbi, Yesuli Yoane miti tuk i-sem-takuñguk endok plon ñindiñ e-youpi enguk, “Elia endi biañgan Mesialok telak dama bimbi, amatam ginanji timbi kaitaneliñdok biukak. Gan nitekta timbi, Ama Sisinikta bo ñindiñ youyoulin patak: endi siñgin gawat kusei kusei bembimbi, amali ni-tike-pi sinik tanekaliñ? ¹³ Gan nak Eliala ñindiñ sanba: endi bo ikan biumbi, amali nisilok nanandi klembi, manda endok plon youyoulin patak wolok tuopgan nepek kusei kusei kolan ti-ñimgiliñ.”

Yesuli ama gwañgwa no yal kolannat timbi kindem dañguk

¹⁴ Timbi Yesu git gwañgwañii tipet git no endi kwet jañgin bimbi pinambi, gwañgwañii diwin pakiliñnan tomgiliñ. Tombi yambumbi, amatam kimin wopumdi ep gimbupi pakiliñ, timbi endikñe manda nandi-tale ama diwindi gwañgwañii gita e-tañan tiñgiliñ. ¹⁵ Timbi ama kimin gitik endi Yesu biumbi kañpi, ka-silikñembi, endoñ woñep ñambi, we ñimgiliñ.

¹⁶ Timbi Yesuli eni-nandimbi eñguk, “Sindi neta e-tañan tañ?” ¹⁷⁻¹⁸ Eumbi, amatamdok boñgipsinan nanin ama noli Yesula ñindiñ tambane-niñguk, “Endaut. Nak niñana yal kolan nat dik timbi kindem dawiktok nañgipi bit, gan dik nim palañda gwañgwañgaili yal kolan win kleklelok enit, gan endi ti nim kañbi bilin. Yal kolan wali endok man manben timbi galumbi, manda nim pa elak. Nainñan inda-ñimlak tuop yalli niñana timbi kolakolalok tike-kolimbi pa pilak. Timbi man payak lambumbi, man si-gilim dambi, pinngu diñdiñ pat-tilak.”

¹⁹ Yesuli manda win nandum mlataumbi enguk, “Nak ginañ kwambindanjila kunjit tilet. Nain nitek sinik nak nombo sin gita palambi, nandi-kilikti ti-namnekalin? Gwañgwa win nokoñ tikem biwit.” ²⁰ Eumbi nañgip biumbi, yal kolan wali Yesu kañbi, wolongan gembu kopi, kwelan kolu piumbi, tikile-binjat timbimbi, man payak lambiñguk.

²¹ Timbi Yesuli beu ni-kambi eñguk, “Nain nitek sinik kundit ñindiñ ti-ta-bilak?” Eumbi niñguk, “Damañgan gwañgwa tip palimbi inda-ñimniñguk. ²² Nain asup yal kolan wali niñana komba galk ginañ ba tuk ginañ tike-kolimbi pa piumbi, wili kimbektok tuop pat-tilak. Gan, tikap dik tuopta, ninda blan nandi-nimbi, nip kimilekañ.” ²³ Windiñ eumbi Yesuli niñguk, “Netekta ‘tikap dik tuopta’ nanilañ? Dik

nandi: no en nandi-kiliktinat kulakta Yambatti nek inda-nimektok nandilak wolok tuopgan ti-nimlak.”²⁴ Eumbi, wolongan gwañgwa beuli kitimbi niñguk, “Nak nandi-kilik ti-gamlet. Gan nandi-kiliktina lakalakaen, wala timbi nep timbi pañgitaawa.”

²⁵ Timbi Yesuli amatam asupti endok kandañ woñep biñgilañ win yambimbi, yal kolanli gwañgwa wolok man ba pawañ masip miñguk wakan ni-nombimbi niñguk, “Natna gani-sipbi ganlet: poñambi, bindambo nim undane-bimbi piukañ.”²⁶ Eumbi, yal kolandi kwawa embi, gwañgwa timbi wopungan gemb kolimbi, yal kolan en bim poñañguk. Poñaumbi, kwelan pi wipi, dalandan nomik palimbi, amatam kañgilañ endoñnan nanin asupti “Kimlak” eñgilañ.²⁷ Gan Yesuli gwañgwa kii plon tike-milalimbi mlapi ikuk.

²⁸ Timbi Yesuli it ginañ lombi, gwañgwañii git nisiñgan papi ni-kañbi eñgilañ, “Kusei neta nandi yal kolan win klenep ti pi kamiñ?”²⁹ Eumbi enguk, “Yal kolan ñandisi endi nimololiñgot gumañ ep klelok, nepek noli nim.”

Yesuli kimbektok manda enbimbi, nain tipet tiñguk

³⁰⁻³¹ Timbi Yesu git gwañgwañii endi winanin ñambi, Galili kwet dikñembi ñañgilañ. Ñañipi, Yesuli gwañgwañii eni-daut ti-semep nandiñgukta timbi amal en wandiñ patak win nim nandi-nimneliñdok nandiñgukta. Ñañipi, ñandiñ eni-ta-ñañguk, “Amalok Niñan en kanjikñii endok kisi plon kimilimbi wili kimbekak. Timbi kena nain tipet git no timbimbi, kimmnan nanin mlalekak.”³² Gan gwañgwañii endi manda eñguk wolok kusei nim nandi-daklembi, ni-kaneliñdok misimbi biñgilañ.

Yesuli kuñgulok manda gwañgwañiila eni-daut ti-semguk

Kiupi kuñgulok manda

³³ Timbi ñakap, Kapaneam it kwelan tombi, it ginañ lo-taleumbi, Yesuli gwañgwañii eni-nandimbi eñguk, “Telak plon nekta e-tañan tilañ?”³⁴ Eni-nandumbi, endi telak plon “Gwañgwa nindok boñgipninan nindi sinik nip maklembi, dama tilak?” embi, e-kle-kot-tiñgilañda timbi, manda nim embi gitakan pakilañ.

³⁵ Timbi Yesuli pipapi, gwañgwañii 12 kit-semum bumbi enguk, “Tikap ama noli telak dama kuupi nandilakta, en wakan enla nandum pimbiñ timbimbi, nolii gitik endok siñgi kle-kumbi, tiplaplainji kuukak.”³⁶ Wandiñ embi, gwañgwa tip no nañgip bimbi, boñgipsinan kimpipi, kiili kamai-papi enguk,³⁷ “No endi naka timbi gwañgwa ñandingan no not ti-nimekta, endi nak not ti-namek. Timbi no endi nak not ti-namekta, nakgot nim a, nin nani-mukuk en not ti-nimek.”

³⁸ Timbi Yoaneli Yesula “Niñindaut” embi niñguk, “Nain nola nandi ama noli dikok koka embi, yal kolan ep kle-kot-semum kañgimiñ. Gan endi nindoñnan nanin nim, wala timbi nandi kimsip ti-nimkap nim kañbi biñgimiñ.”³⁹ Eumbi enguk, “No en kotna embi, kundit gembinat tilak, wandiñ wali nittek plon pañgitaambi, platik nani-kolauk? Wandiñ tindilok tuop nim, wala timbi nim kimsip ti-nimnekalañ.”⁴⁰ Neta, no en nindok kenanila kanjik nim ti-nimlakta endi nindok notni tilak.

⁴¹ Timbi no endi Mesialok sambatñii kuañda timbi tukgot gipi samek, enda nak biañgan sanlet: Yambatti plap kena kambakan wandiñ wolok tuan biañgan ombi-ñimekak.⁴² Timbi no endi giñgita koi nimnat ñandin no timbi pipimbi yom tilakta, en blangandok. Endi kundit kolan wandiñ gama nim tiñilimbi, noli kawat wopum no tikembi, bim plon tembi-ñimbi, tuk kimbimbi ginañ munjut-kolim pimbi kimbimda win kindem. Nim kañbi, kundit kolan wandiñ timbimbi, Yambatti kinjan mlap wopum ombi-ñimekak.

⁴³⁻⁴⁴ Tikap kikal gep timbi pipimbi yom tilañda, kika win dombekañ. Wandiñ timbi, kika tambogot kukapi, kuñgu taletalen nimnat ginañ ñaukañ. Nim kañbi, kika tiipelatkan kukapi, jimbimbiñdok komba galk taletalen nimnat ginañ piwiñ.⁴⁵⁻⁴⁶ Ba tikap kesikal gep timbi pipimbi yom tilañda, kesika win dombekañ. Wandiñ timbi,

kesika tambongot kukapi, kuñgu taletalen nimnat ginañ ñaukañ. Nim kañbi, kesika tipelatkan kukapi, jimbiniñan gep kolipiwini. ⁴⁷ Ba tikap daukali gep timbi pipimbi yom tilañda, dauka win gitnei kolekañ. Windiniñ timbi, dauka tambongot kukapi, Yambattok kuñgu taletalen nimnat ginañ ñaukañ. Nim kañbi, dauka gitik kukapi, jimbiniñan gep kolipiwini. ⁴⁸ Jimbiniñ wandiniñ siñgin gawat taletalen nimnat palekak: wandiniñ binem amalok gaumji nañ endi nim kimekalin, ba kombali papat kwambiniñ dimbi ei-ta-ñaukak.”

⁴⁹ Yesuli windiniñ embi enguk, “Siundilo tiniñipi, simu tapma plon kimekañ wali Yambattok dainan tapma timbi kindem dalak. Windiniñgangot Yambattok dainan kindem daneñdok komba dindiñli amatam nindi gitik inda-nimlak. ⁵⁰ Simu win nepek kindem sinik. Gan, tikap simulok koñgom gembin pailekta, nombo kindem dawiktok nepek no tuop nim tineñ. Wala timbi sindi nosiilok boñgipsinan simu koñgom gembinnat nomik kumbi, ep kiupi busukñanengan kunekalin.”

10

Wapatam tambitambitok manda

¹ Timbi Yesuli gwañgwañii git kwet winanin yousim ñambi, Judia kwelan ba Joldan tuk tambon kandañ ñañguk. Nañilimbi, amatam kimin no kimin no bindambo endoñ bimbi kimin tianñglin. Timbi kena pat-tilñguk windiniñgangot bindambo eni-daut titem-ta-kuñguk.

² Timbi Falisi ama diwindi bimbi, Yesu tue-kañbi tiniñmep nandiniñipi ni-kañbi eñglin, “Endikñe mandali ama noli kindem tamn kle-kolektok elak ba nittek?”

³ Eumbi manda tambane-enguk, “Moseli sosiila endikñe manda nittek kimit-semguk?”

⁴ Eumbi niñglin, “Moseli ñindiñ nandi-semguk: ama no endi tamn biup nandimbi, endok kusei pepa plon youp mimbini, kindem ni-kleuk.” ⁵ Eumbi tambane-enguk, “Ginañ kwambindanjila Moseli endikñe manda win youpi kimit-samguk. ⁶ Gan nain kusei kimekimilinan win windiniñ nim pakuk. Moseli ñindiñ youkuk, ‘Yambatti ama ep timbi indañguk wolonda endi ama git tam indañglin. ⁷ Kusei wala timbi amal meñ beu yambimbi, tamnloñ gali-kwambiniñ daumbi, ⁸ piñgip noñgan indayamik.’ Windiniñ youyoulin patakta timbi, ama git tam endi nombo tpet nim tindemik. Endi wapatam timbi, piñgip noñgan patemik. ⁹ Wala timbi wapatam Yambatti ep kiukuk win amal nim tambilek.”

¹⁰ Timbi Yesuli gwañgwañii git bindambo ilan ña-palinipi, wapatam tambo ka-misitañ wolok ni-nandumbi ¹¹ tambane-enguk, “No endi tamn ka-misimbi, tam komblin tilakta, ama wali wakan tamn kolan tiniñimbi, Yambattok dainan telak joñgo kulak wakan. ¹² Ba tam noli wapai ka-misimbi, ama komblin tilakta, endi bo windiniñgangot telak joñgo kulak wakan.”

Nindi Yambattok kuñgu kwambiniñ kasileukak?

¹³ Timbi amatamdi wembe gwañgwa tiptip Yesuli ep kawiktok yanañgip biñglin. Biñilimbi, gwañgwañiil kimesip ti-sembi enombiñglin. ¹⁴ Windiniñ timbimbi, Yesuli yambim ginañ komba diumbi enguk, “Sindi wembe gwañgwa yambiumbi nokoñnan biwit! Yambatti ama ñandisi wakan enlok giñgit yambi-dikñelak, wala timbi nombo nim kimesip ti-semnekalin! ¹⁵ Nak biañgan sanlet: no endi wembe gwañgwalok tuop Yambattok kapmainanan nim kulakta, endi wakan Yambattok giñgit nim.” ¹⁶ Windiniñ embi, wembe gwañgwa noñgan noñgan ep ya-apbi, kiili kumbanji plon kimpipi, ep gwilam ti-semguk.

¹⁷ Timbi Yesuli gwañgwañii git telak kusei kimpip ñanep tiniñimbi, ama noli endoñ woñep bimbi milele-tiniñim ni-nandimbi eñguk, “Endaut kindem. Nak nittek timbi, kuñgu taletalen nimnat kasileutat?” ¹⁸ Eumbi tambane-niñguk, “Kusei nekta naka

k'indem nanilañ? Ama noli k'indem n'im, Yambat en noñgand'i k'indem. ¹⁹ D'ik endikñe manda Yambatti k'im+it-n'im+iñguk wolok kusei ip nandilañ: 'D'ik ama w'ili k'im n'im t'imbekañ. Telak joñgo n'im kuukañ. Kumbu n'im t'imbekañ. Ama joñgo siñgin n'im siukañ. Ama nolok nepek joñgo n'im t'imbi pailim t'ike-ñ+mekañ. D'ik nain tuop meña bekala nandi-semum loloñ t'indekamik.' ²⁰ Yesuli w'ind'iñ eumbi n'iñguk, "Endaut. Nak gwañgwa sim papi kusei k'im+ip, endikñe manda w'in git'ik ikan tañgonembi k'im+it-kle-ta-bilet."

²¹ Yesuli d'ind'imgan kambi, wale k'indemda nandi-ñ'imbi n'iñguk, "D'ik nepek noñgan walañgot t'ipikalañ. Wala t'imbi d'ik ñam nepenepeka git'ik tualok k'im+it-taleumbi, m'inem gamnekal'iñ w'in epmbi, ama p'imbiñes'ila emumek, tuan wopum kunum g'inañ pat-gamekak. W'ind'iñ t'imek b'imbi, nak nep kle-kuukañ." ²² Ama wali mandan w'in nandum m'lataumbi, timan dai kolañguk. End'i il ba kenañ asup pal'imguk w'i n'im biuptok nand'im g'inañ m'lataumbi, kak bim ñañguk.

²³ T'imbi Yesuli gwañgwañii t'ikile-yamb'imbi enguk, "Ama kw'ilikw'ilinjat Yam-battok g'iñg'it indanep nandañda end'i kena kwambiñ t'inekal'iñ." ²⁴ W'ind'iñ eumbi nand'im nandi-s'likñeñg'il'iñ. T'imbi Yesuli yousim "N'iñanai" embi, nombo ñ'ind'iñ enguk, "No end'i Yambattok g'iñg'it indaup nandilakta end'i kena kwambiñ t'imbekak. ²⁵ Kamel noli lik bem g'inañ tip wolok ña tombepi nandi+wimda, end'i kena kwambiñ t'imbek. T'imbi ama kw'ilikw'ilin wopum no end'i Yambattok g'iñg'it indaup nandilakta, end'i w'ind'iñgot kena kwambiñ t'ilak, gan endok kenañli kamel-lok kenañ maklembi m'lata-ñ'imekak." ²⁶ Eumbi, gwañgwañiil'i kolan s'likñembi, nis'iñgan e-nandi-t'imbi eñg'il'iñ, "M'lap wandiñda, nindi kuñgu taletalen n'imnat w'in tuop kasilewik?" ²⁷ T'imbi Yesuli d'ind'imgan yamb'imbi enguk, "Ama end'i nis'lok gemb'inj'ila tuop n'im, gan Yambatti k'indem ep mek. En wakan nepenepek git'ik tuop t'i-taleuk."

²⁸ Wolongan Petloli n'iñguk, "Yakñe! N'indok kandañ n'itek? N'indi nepenepekni git'ik bi-talem b'imbi, d'ik gep kle-kuam'iñ w'in." ²⁹ Eumbi enguk, "Nak biañgan sanba: no end'i natnala ba g'iñg'it manda k'indemla t'imbi il ba dalii ba kwayañii ba dalañii ba wiwii ba meñ beu ba gwañgwa b'isatñii ba nana kenañ git'ik bi-taleñguk, ³⁰ end'i wakan il git'it dalii git'it kwayañii git'it dalañii git'it wiwii git'it meñii git'it gwañgwa b'isatñii git'it nana kenañ inda-ñ'imbi, yousim nombo wopungan inda-ñ'imekak. T'iñ'ipi, man kwelan ñolok naka t'imbi kena g'im m'umbi, kunumdok kuñgu kusei k'im'ilekak wolonda kuñgu taletalen n'imnat inda-ñ'imekak. ³¹ Nain wolonda ama man ñ'ind'iñg'it amatamdok daus'nan damandama tañ endoñnan nanin asupt'i siñgi patnekal'iñ. T'imbi siñgi s'nik endok kandañ asupt'i dama patnekal'iñ."

Yesuli k'imbi m'lalekak wolok b'indambo enb'imbi, gama n'im nandi-dakleñg'il'iñ

³² T'imbi end'i Jerusalem it kwelan loneliñdok telak klem ñañg'il'iñ. Yesu end'i telak dama t'i-semumbi, gwañgwañiil'i endok kundit w'i kañ nandi-bendi-t'imbi+mbi, amatam ep kle-ñañg'il'iñdi m'is'im'isi plon ñañg'il'iñ. Ñakap, Yesuli gwañgwañii 12 nis'iñgan b'indambo ep k'im'in t'imbi, enlok plon nepek inda-ñ'imekak wolok manda eni-dakle-semguk. Eni-dakle-semñ'ipi, ³³ ñ'ind'iñ enguk, "S'ind'i nandañ. N'indi Jerusalem it kwelan loam'iñ. Lo-tomnambi, Amalok N'iñan w'in tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama endok k'isi plon k'im'il'imbi, w'ili k'im'bektok manda eu talembi, Roma amalok k'isi plon k'im'itnekal'iñ. ³⁴ K'im'il'imbi t'i-lakalaka e-t'i-ñ'imbi, manji iw'itti suambap bit gw'lap p'is'ikñatt'i waipbi w'ili k'im'bekak. T'imbi maim t'ipet git'it no t'imbi+mbi, k'imnan nanin m'lalekak."

³⁵ T'imbi Sebedilok n'ñañiit t'ipet, Yakobo git'it Yoane, end'i Yesuloñ b'imbi n'iñg'im'ik, "N'in'indaut. N'iti nepek nola ba nola endetamik w'in d'ik nand'imbi t'i-n'im'eñdok nandamik." ³⁶ Eumbi enguk, "Nak s'ita nek t'i-samettok nandamik?" Eni-kaumbi, ³⁷ ama wapmañ patep nandiñg'im'ikta ñ'ind'iñ n'iñg'im'ik, "D'ik inda-daklembi, amatam

indangan yambi-dikñeukañ, nain wolonda nandi-nimumbi, nitoñ nanin noli kika dindimnan, noli kika kepmanan pipatekamik.”³⁸ Gan Yesuli enguk, “Siti manda eamik wolok kusei nim nandi-daklembi naniamik.”

Endi windiñ embi, yousim mlap bemep tilak wolok ñindiñ enguk, “Nak tuk kimbini nambetat win siti gila nandekamik ba? Ba tuk iutat win siti gila indekamik ba?” Yesuli windiñ eni-kaumbi,³⁹ “Niti tuop” eñgimik. Eumbi enguk, “Biañgan. Natna tuk nambetat win siti bo nandekamik, ba tuk iutat win siti bo indekamik.”⁴⁰ Gan nindi kitna sinik kandañ ba kitna kepma kandañ pipalekak win nak ewa taleuktok tuop nim. Pipapipat win Yambat en ikan ti-kiliñ embi eu tale-semguk.”

⁴¹ Timbi gwañgwañii kit tambon tambon endi manda win nandimbi, Yoane git Yakobo enda ginanj komba diñguk. ⁴² Timbi Yesuli eni-tiañeum biumbi enguk, “Sindi nandañ, kwet tuop yambi-dikñe ama ba ama loloñ endi giñgitjii kindem nim pat-yambi-dikñe. Endi ama kunduwat, amatam endok kapmainan kuañda nandisemum nisilok kena gwañgwa silanin sinik timbimbi, kena gim pat-emañ.”⁴³ Gan sindok boñgipsinan windiñ nim inda-samektok sanlet. No endi sindok boñgipsinan ama wopum indaup nandilakta, endi tiplaplapsi kuukak,⁴⁴ ba telak damanji kuup nandilakta, amatam gitik endok kena gwañgwa silanin kuukak.⁴⁵ Ama Sisinik endi bo windiñgangot kulak. Endi amatam tiplaplae ti-ñimneliñdok nim, endi tambon tiplaplae ti-sembi, amatam asup endok kinjan kimbini, yomsilok tuan ombi-tale-semektok indañguk.”

Yesulok kusei inda-dakleñguk

Ama dai kolan endi Yesulok kusei nandi-daklembi timbi kindem dañguk

⁴⁶ Timbi Yesuli gwañgwañii ba amatam kimin wopum gita Jeliko it kwelan bi tombi dikñem ñañguk. Winanin ñañilimbi, ama no dai kolan amatamda minem ba nanaña kitinat ti-kuñguk koi Batimaio, Timaiolok ninañ, endi telak pawañ pipakuk.⁴⁷ Pipaliñilim nimbi eñgiliñ, “Yesu Nasalet nanin endi bilak.” Nimbini nandim kusei kimipi, Yesu Mesialok koi no plon kiti-ñimbi eñguk, “Yesu, Devittok Ninañ, dik blan ti-namini!”

Gembinat kiti-palimbi,⁴⁸ amatam asupti ni-ñombimbi niñgiliñ, “Gitakan pat!” Gan endi kwambiñgan kitiimbi eñguk, “Devittok Ninañ-o, blan ti-namini!”⁴⁹ Windiñ eumbi, Yesuli bi ipi enguk, “Kiti-ñimim biwin.” Eumbi, ama dai kolan kiti-ñimbi niñgiliñ, “Nim misiwini. Endi kiti-gamlak. Milapi ñau!”⁵⁰ Eumbi, sauloñ koli palimbi, dikop mlapi, Yesuloñ ñañguk.⁵¹ Ñaumbi, Yesuli ni-nandim eñguk, “Nak nek ti-gamittok bilañ?” Eumbi niñguk, “Nandaut loloñ. Nak nombo deiup nandilet.”⁵² Eumbi niñguk, “Kindem a, ñau! Nanandi-kiliktinñgali gep timbim kindem dalañ.” Eumbi, wolongan ama wolok dai kindem daum deimbi, Yesu klem telak ñañguk tuop ñañguk.

11

Yesu Mesiali ama wapmañ nomik Jelusalem loñguk

¹ Timbi Yesu gita gwañgwañii endi lo-ñakap, Jelusalem it kwet timbi dumalaumbi, kwet jañgin koi Oliv wolok loñgiliñ. Loñipi, it kwet tipet, Betfage git Betani, wandiñ lo-tombi, Yesuli gwañgwañiit tipet eni-mupi² enguk, “Siti it kwet da patak wolok ñandekamik! Ñam lombi, wolongan doñki ninañ toali top bimbin kandetamik. Doñki endok plon ama noli no nim pipapi ñañguk. Kañbi pisap nañgipi biwit!

³ Tikap nimbek noli sambimbi, ‘Siti neta windiñ tamik?’ eumbi, ñindiñ nidekamik, ‘Molomdi kena mimbini, platik kimili undanem butak.’”

⁴ Yesuli windiñ eumbi ñam, doñki ninañ telak yamanan top bimbin kañbi pisakimik.

⁵ Pisat-paliñilimbi, ama diwin wolok ikiliñ endi eni-kañbi eñgiliñ, “Siti nek tindepi,

toa pisakamik?” ⁶ Eni-kaumbi, Yesuli manda eñguk wíndiñgan tambane-engimik. Eumbi yambium, ⁷ doñki niñañ Yesuloñ nañgipi ñañgimik. Ña-tombi, saulonji kiundip doñkilok plon kimilimbi, Yesuli wolok plon lo-pipapi ñañguk. ⁸ Tímbi amatam asupti Yesu koi gíngit tike-loneliñdok saulonji telak plon samba eñgíliñ, diwíndi kli sap kena gínañ nanin dombi mep bímbi, wíndiñgot telak plon ipaneñgíliñ.

⁹ Tímbi amatam Yesu telak plon siñgi dama tím kle-ñañgíliñ endi ñíndiñ kitímbi ni-tike-loñgíliñ,

“Yambattok koi tike-lowit!

Ama ñín Molomdok koi plon ni-mulimbi bí indalak

en ni-kíndekíndem ewit!

¹⁰ Sotni Devit endi gíngitíi kíndem yambi-díkñeñguk,

wíndiñgangot ama ñali ti-nimekak,

wala tímbi en ni-kíndekíndem ewit!

Yambat kunum gínañ patak endok koi tike-lona!”

¹¹ Yesuli Jerusalem it kwelan lo-tombi, tapma it sañ simba gínañ loñguk. Lombi, nepek gíngitík ka-nandi-ti-talembi, kwet kílím eumbi píim gwañgwañii 12 gít Betani it kwelan lombi douñgíliñ.

Yesuli tapma it tí-díndím tínguk

¹² Kwet salaumbi, Jerusalem ñaneliñdok Betani it kwet bímbi, telak plon ñañipi, Yesuli nanañ gawat tínguk. ¹³ Tímbi deium ñaumbi, komba koi fik no sakñat kañbi, “Bien patak bek?” embi ñam lonjítínguk. Gan bien indainda nain ním indañgukta, sakgot pakuk. ¹⁴ Wandin kañbi, komba wala nínguk, “Dík kok nana bien wín ama noli nombo ním nambekak.” Eumbi, yala manda wín gwañgwañiilí nandiñgíliñ.

¹⁵ Ñakap, Jerusalem it kwelan lo-tomgíliñ. Tombi, Yesuli tapma it sañ simba gínañ lombi, nepenepeksi tapma tíndílok tuañgíliñ yambítínguk. Yambímbi nandum pí-síník taumbi, kusei kímip ep kleñguk. Ep klembi, ama mím tambo mí kena tíngíliñ endok kímíkímítsi ba ama mambaip pat-tuañgíliñ endok gembanjí ep wílí tombokuk.

¹⁶ Tíñipi, tapma it sañ simba gínañ nepek no tike-ña-bít ním tñeliñdok kímísip tí-semguk. ¹⁷ Tímbi amatam eni-daut tí-sembi eñguk, “Kwet ñolok plon Yambattok manda ñíndiñ youyoulín patak, ‘Itna ñín kwet tuop amalok nímolo it tímbekek.’ Gan síndi it ñín tímímbi, kumbu ama sañan endok kawat tombañ wandíñ títak.”

¹⁸ Amatam kímín wopundi Yesu manda eni-daut tí-semguk wín nandiímbi nandi-sílikñe-tíngíliñ. Tapma ama biesí gít endíkñe manda nandi-tale ama endi wíndiñ nandiímbi, Yesu nepek nek tínguk ba eñguk wolok gíngit nandiímbi, amatamdí Yesuloñ kandañ ña galí-taleneliñ wala mísímbi, wílí kímneliñdok telak e-lonjítíngíliñ.

¹⁹ Tímbi Yesu gít gwañgwañii endi kwet kílím eumbi tuop Jerusalem it kwet bímbi ñañgíliñ.

Yambattí nepenepek gítíkkán tuop tí-taleuk

²⁰ Kwet salaumbi, Jerusalem undane-ñañipi, fik komba wín pakuknan bíndambo ña-tombi kañgíliñ: komba walí kakainan kusei kímipi yañeta-lo-taleñguk. ²¹ Tímbi Petlolí wí kañbi, Yesuli komba ní-ñombítínguk wín nandi-síwípi nínguk, “Níníndaut, ñí ka! Komba ní-suambakuñ wín yañeta-talelak.” ²² Eumbi tambane-enguk, “Síndi Yambattí nepenepek gítíkkán tuop tí-taleuk wín nandi-kwambíñ dambi kunekalíñ. ²³ Nak biañgan sanlet: tíkap ama noli kwet jañgín ñala ‘Mílapi, tuk kimbíñ gínañ pí!’ embi, wíndiñ indauptok nandi-kwambíñ dambi, gínañ típet ním títakta, wolok tuopgan inda-ñimekak.

²⁴ Wíndiñda ñíndiñ sanba nandi-wít: síndi nímolo tíñipi, nepek wala ba wala Yambat ní-nandumbi nandi-samekak wíndiñ nandi-kwambíñ dambi kuañda, bien wolok tuopgan inda-samekak. ²⁵⁻²⁶ Besí kunum gínañ patak endi síndok ep tíndinjí

kolan wɪn bi-samektok sɪndɪ nain tuop nɪmolo tɪñɪpi, dama nosɪ nola nandɪ-kola tɪ-ñɪmañ wɪn bi-ñɪmnekalɪñ.” *

Yesulɪ ama biesɪ gɪta manda e-kle-kot-tɪñguk

Yesulɪ nindok manla kena pat-tɪñguk wala e-nandɪñgɪlɪñ

²⁷ Tɪmbi Yesulɪ bɪndambo gwañgwañii gɪt Jelusalem it kwelan ña-tombi, tapma it sañ simba gɪnañ lom wandɪñ ñañambɪt tɪñguk. Tɪñɪlɪmbi, tapma ama biesɪ ba endɪkñe manda nandɪ-tale ama gɪt ama biesɪ dɪwɪn endɪ endoñ bɪm ²⁸ nɪ-kañbi eñgɪlɪñ, “Dɪk kundit ñandin tɪlañ wɪn gembɪ ba nanandɪ denanin tɪkembɪ pat-tɪlañ? Ba nindok manla pat-tɪlañ?” ²⁹ Eumbi enguk, “Nak wɪndɪñgangot manda noñgan sɪnɪk sanɪ-nandutet. Wɪ nanbɪmek, nak nindok manla kundit tɪlet wɪn tambon sanɪ-dakleutet. ³⁰ Yoane tuk i-sem-i-sem endɪ kena tɪñguk wɪn kunumdok ep tɪndɪn ba amalok ep tɪndɪn? Wɪn nanɪmbɪmbi nandɪwa.”

³¹ Wɪndɪñ eumbi, nɪsɪñgan e-tañan tɪmbi eñgɪlɪñ, “Nɪndɪ ‘kunumdok ep tɪndɪn’ wɪndɪñ enambi eutak, ‘Tɪmbi neta endok mandan nɪm nandɪ-kɪlɪktɪ tɪ-ñɪmgɪlɪñ?’

³² Gan nombo ‘amalok ep tɪndɪn’ wɪndɪñ enambi, amatamɪ nɪtek tɪ-nɪmnetañ?” Wɪndɪñ embi mɪsɪñgɪlɪñ. Nekta, amatam gɪtɪktɪ Yoanela nandum plofet biañgan tɪñgukta tɪmbi. ³³ Wɪndɪñda endɪ Yesu ñɪndɪñ tambane-nɪñgɪlɪñ, “Yoanelɪ kena tɪñguk wɪn kunumdok ep tɪndɪn ba amalok ep tɪndɪn wɪn nɪndɪ nɪm nandamɪñ.” Eumbi enguk, “Ale, wɪndɪñda nak bo nindok mandala kundit pat-tɪlet wɪn nɪm sanbetet.

12

Yesulɪ ama biesɪ Yambattok kena ka-dɪkñeñgɪlɪñ endok ep tɪndɪnjɪ kolan eu dakleñguk

¹ Tɪmbi Yesulɪ kusei kɪmɪpi, eyout mandalɪ manda enguk. Eñɪpi, ñɪndɪñ enguk, “Ama nolɪ kwet nolok wain kap tɪpimbi, dɪm kwambɪñ tɪñguk. Tɪmbi wain tul wɪsɪ-dottok kwet no kɪndɪpi, kawattɪ it ombap kloñ no kena ka-dɪkñelok kɪndɪlɪm ikuk. Tɪmbi endɪ wain bien dɪwɪn gama indaum epeplok nandɪñɪpi, ama dɪwɪn enbɪ taleumbi, kena gɪtɪk kɪsɪ plon kɪmɪkuk. Kɪmɪpi, ama en il kusei bimbi, kwet mayañgan sɪnɪk ñañguk.

² Ña-kuñɪlɪmbi, wain bien indaumbi, mepmeptok nain indañguk. Indaumbi, kena molomɪ kena gwañgwa no wain bien dɪwɪn ep bɪ-ñɪmektok nɪ-mulɪm ñambi, kena ka-dɪkñe amalok ñañguk. ³ Ña-tombɪmbi, ka-dɪkñe ama endɪ bien nɪm mɪmbi, endɪ gwañgwa wɪn tɪkem wɪpi, molomloñ sɪlak nɪ-mulɪmbi ñañguk. ⁴ Undane-ñaumbi, molomɪ kena gwañgwa no bɪndambo nɪ-mulɪmbi ñañguk. Ñaumbi, kumbam wɪlɪ tawaumbi, kundit mayetan tɪ-ñɪmɪmbi, molomloñ undane-ñañguk. Ñaumbi, ⁵ molomɪ kena gwañgwa no bɪndambo nɪ-mulɪmbi, ka-dɪkñe endok kandañ ña-tombɪmbi wɪlɪ kɪmguk. Gan molomɪ wandɪñgan embi, kena gwañgwa asup bɪndambo enɪ-mulɪm ñañgɪlɪñ. Ñaumbi, endok plon wɪndɪñgangot ka-dɪkñelɪ kanjɪk tɪ-sembi, dɪwɪn sɪlak yandɪpbi, dɪwɪn yandɪp kɪmgɪlɪñ.

⁶ Tɪmbi molom enlok ama noñgan ku-ñɪmɪñguk, wɪn enlok nɪñañ noñgan sɪnɪk en wakan gɪnañlɪ nandɪ-koñgom tɪ-ñɪmlɪñguk. Gan enda ñɪndɪñ kɪmɪt-nandɪ-ñɪmbi eñguk, ‘Ka-dɪkñe amalɪ natnalok nɪñana sɪnɪk en kañbi, nandum loloñ tɪmbɪm wain bien mɪmbi, nɪm wɪlɪ kolaukak.’ Wɪndɪñ nandɪmbi, siñgi sɪnɪk nɪñañ engan ka-dɪkñe amalok nɪ-mulɪmbi ñañguk. ⁷ Gan ka-dɪkñe kolasi endɪ nɪñañ wɪn kañbi, nɪsɪñgan ñɪndɪñ e-nandɪnandɪ tɪmbi eñgɪlɪñ, ‘Yakñesii, endɪ wakan kukapi, kena ñɪn kasɪleukak, wala tɪmbi wɪtnam kɪmbɪmbi, kena ñɪn nɪndok gɪñgɪt tɪmbekak.’ ⁸ Wɪndɪñ eñɪpi tɪke-wɪlɪ kɪmbɪmbi, kena pawañ joñgo kolɪm piñguk.”

* **11:25-26:** Nandɪ-tale ama dɪwɪndɪ manda kusip no patgot tɪlak eañ. Manda wɪn ñɪndɪñ, “Gan, tɪkap sɪndɪ nɪm bi-ñɪmnekalɪñda, Besɪ kunum gɪnañ patak endɪ bo ep tɪndɪnjɪ kolan nɪm bi-samekak.”

⁹ Yesulí eyout manda wíndiñ ti-sem-talembi eni-nandim eñguk, “Sindi nitek nandañ? Kena molom endi giñgít wín nandimbi, nitek tímbekek? Endi bi-tombi, ka-díkñe kolan yandip kímbi, ka-díkñe komblin bándambo ep indambi, wain kenañ endok kisi plon kímilekak.” ¹⁰ Yesulí wíndiñ embi, yousim enla manda ñíndiñ embi eni-nandiñguk, “Yambattok manda youyoulin patak ñin sindi gama nim pinat-nandiñgíliñ bek?

‘It ta no it tindi amali kenan nímnat embi siñgi wílingíliñ walí ta diwín yapma klembi, it tike-kwambiñ dalak.

¹¹ Wín Wopumdi tímbi indaum kanambi, kundit gítikñin tilak.’ ”

¹² Yesulí wíndiñ eumbi, ama biesíli “Eyout manda wín ninla elak” nandi-daklembi, tikeneliñdok nandiñgíliñ, gan amatam kímín wopum endi mik ti-semneliñ wala mísimbi, kak, kañbimbi ñañgíliñ.

Yesu takisla tue-kambiñgíliñ

¹³ Tímbi Juda ama biesíli Falisi ama diwín gíta Elottok nolii diwín Yesu mandali sisoñ ti-ñímneliñdok eni-mukíliñ. ¹⁴ Eni-mulimbi, Yesuloñ bim nímbi eñgíliñ, “Endaut. Níndi díkok kusaka nandamíñ: dík manda juluíñt nim pa elañ. Dík loloñ ba pímbiñ gítikkan sínik Yambattok telak dándim níni-daut ti-nímbi, amali nitek nandi-gamneliñ wala nim mísilañ. Ñala eumbi nandina: níndi Sisa, Roma kwettok ama wapmañ mayağan sínik patak, enda takis mím nem mím nambi walí tuop tilak ba nim? ¹⁵ Wín mílok ba nim mílok?” Wíndiñ eumbi, Yesulí juluíñtsílok kusei nandi-daklembi enguk, “Sindi neta mandali sisoñ ti-namañ? Sindi mím nem kwandai satnin no tímbi indaumbi, daut namumbi kawa.” ¹⁶ Eumbi, mím nem tike-bím mím um kañbi eni-nandimbi eñguk, “Ama walan ba kot kundit wín nindoñ?” Eumbi, endi “Sisaloñ” níñgíliñ. Wíndiñ nímimbi ¹⁷ enguk, “Sisalok giñgít wín Sisa enla tambon mímekaliñ, ba Yambattok giñgít wín Yambat enla tambon mímekaliñ.” Wíndiñ eñpi, ama biesílok sisoñ makleumbi, ka-piasat ti-ñímngíliñ.

Kímnan nanin mílamílatok plon Yesu ni-nandiñgíliñ

¹⁸ Tímbi Sadusi ama diwíndi Yesuloñ bíñgíliñ. Endi kímnan nanin mílamílat wín nim patak eñpi eni-daut ti-sem-ta-kuañ. Endi Yesuloñ bimbi ni-nandim eñgíliñ, ¹⁹ “Endaut. Moselí Juda amatam nínda manda ñíndiñ yout-nímnguk, ‘Ama noli tam tíkembi, yamín pap sembekta, kwayañlí dallok kanjalí tíkembi, dallok gwañgwa bisat ep tímbi indanekaliñ.’ ”

²⁰ Sadusi amali wíndiñ embi yousim níñgíliñ, “Damañgan dakwaya kít tambon típet kuñgíliñ. Endoñnan nanin tua endi dama tam tímbi, komblin nímnat, yamín papi sembíñguk. ²¹ Sembumbi, monalí dallok kanjalí tíkembi, wíndiñgangot yamín papi sembíñguk. Sembumbi, gwík endok plon wíndiñgangot inda-ñímíñguk. ²² Dakwaya kít tambon típet endi tam wakangot tíkembi, yamín gítik papi sembí-taleñgíliñ. Tímbi siñgi sínik kanjaksí walí wíndiñgot sembíñguk. ²³ Ama kít tambon típet gítikkandi tam wakangot tíkeñgíliñda. Tíkap, mílamílat nain indaukak, nain wolonda tam wín nindok sínik tímbekek?”

²⁴ Sadusi amali wíndiñ eumbi, Yesulí enguk, “Sindi Yambattok manda wólok kusei ba Yambattok gembín nim nandi-kíliñ eañ bek, wala tímbi kímnan nanin mílamílata nandumbi kelam dalak? ²⁵ Amatamdi kímnan nanin mílapi, wapatam nim indanekaliñ. Endi kunumdok añelo nomík sílak kunekaliñ.

²⁶ Tímbi Yambatti amatam kímnan nanin ep mím mílatnekaliñ ba nim, wólok sindi Moselí kasat ñin youkuk wín nim pinat-nandañ ba? Mose endi komba tip no wólok plon komba manben indaum kañbi ñañguk. Ñaumbi, Yambatti ama ikan sembíñgíliñ endok plon níndiñ níñguk, ‘Nak Ablaamdok Yambat, Isakalok Yambat, Yakobolok Yambat, nak endok Yambatsí patet.’ Yambatti wíndiñ eñpi, ²⁷ níndiñ

eu dakleñguk: endi sembi-sembindok Yambat nim a, endi kaik kuañ endok Yambat. Nekta, ama sembi-taleñgılıñ endi bo Yambattok dainan kaik kuañda timbi. Wındiñda sindi mılamlat nim patak eañda, biañgan nandum kamalalak.”

Ama noli endikñe manda dek wali dama sinik tilak wala Yesu ni-kañguk

²⁸ Timbi Yesu git Sadusi ama endi manda e-kle-kot-ti-paliñilimbi, endikñe manda nandi-tale ama no wolok bim yambiñguk. Yambimbi, Yesuli manda tambon kindemgot tambane-enbim nandiñgukta ni-kañbi eñguk, “Yambatti endikñe manda gitik kimt-nimñguk, timbi nek ñali dama ti-sembi, diwin gitik yapma kle-talelak?”

²⁹ Eumbi tambane-niñguk, “Endikñe manda ñali dama sinik tilak, ‘Israel amatam sindi manda ñin nandimbi tike-kiliñ enekaliñ: Molom en noñgan. Endi nindok Yambatni, diwin no nim pakañ. ³⁰ Wala timbi dik ginañga git waleñga tip git nanandiñga git gembinañga gitik Yambat Molomga endokgot bi-ñimekañ.’ ³¹ Timbi endikñe manda wandiñgan no ñindiñ patak, ‘Dik ditnala ti-gamlañ, wındiñgangot nokala ti-ñimekañ.’ Endikñe manda tipet wali endikñe manda diwin gitik yapma klembi pakamik.”

³² Yesuli wındiñ eumbi, endikñe manda nandi-tale amali “Waak!” embi niñguk, “Endaut, dik manda biañgan sinik elañ. Yambat en noñgangot, diwin no nim pakañ. ³³ Tiñipi, nindi endok gaut tapma sina diumbi, nepek diwin wındiñgot tapma ti-ñimneñ win kindem. Gan tikap nindi ginañni git nanandini git gembini gitik endokgot bi-ñimneñ, ba ninla ti-nimamñ tuop wındiñgangot notniila ti-semneñ, win tapma kusei kusei yapma klembi, endok dainan kindem bien sinik.” ³⁴ Ama endi manda tambon wındiñ eumbi, Yesuli endok nanandin kindem kañbi niñguk, “Dik Yambattok giñgit kindem indawiñ.” Wındiñ nimbimbi, Juda ama biesili en mandali sisoñ ti-ñimnepi misimbi, nepek nola bindambo nim ni-kañgılıñ.

Yesuli endikñe manda nandi-tale ama endok mandanji ba kunditsi kolan eu dakleñguk

³⁵ Timbi Yesuli tapma it sañ simba ginañ papi, amatam eni-daut ti-sem-tiñipi eni-kañbi eñguk, “Nitekta timbi, endikñe manda nandi-tale ama endi Mesia en Devittok komblingot eañ? ³⁶ Dindim Yalli Devittok ginañ timbi tikileumbi, Devit en Mesiala ñindiñ eñguk, ‘Yambat Wopumdi nokok Wopumnala ñindiñ niñguk: Dik bimbi, kitna sinik kandañ pipapi, nakita amatam yambi-dikñe-kundekamik. Kuñipi, kanjtgai ep pi-yaliwambi, dikok kapmainan patnekalñ.’ ³⁷ Wındiñda Devit en Mesiala ‘Wopumna’ kitñguk, wala timbi Mesia endi Devittok komblin silaningot ba? Nim a. Endi Devittok Wopum.” Timbi ama kimin wopum Yesulok manda nandimbi nandikoñgom tiñgılıñ.

³⁸ Timbi Yesuli eni-daut ti-sem-tiñipi enguk, “Sindi endikñe manda nandi-tale ama endok nandinandinjı ba ep tındinjı ka-kiliñ enekaliñ! Diwin endi amatamdi yabum loloñ timbektok nandañ, wala timbi endi ama loloñ endok dasindasinji pat-dasimbi, ‘tina nimbıt’ tañ. Timbi endi amatamdi kimin kwelan we semñipi, kosi tike-lonelñda nandañ. ³⁹ Tiñipi, it kiyau ginañ ba nana sina wopum ginañ endi ama loloñjlok pipapat plon patnepi nandañ. ⁴⁰ Endi tam kanjak juluñıt ti-sembi, isi nepenepeksi yapma tikeañ, timbi amatamdok dausinan ti-kelakelamji kot-taplinelñdok nimolo ombap tañ. Endi ep tındinjı dındim walan tañ, wala timbi Yambatti tuan mlap sinik ombi-semekak.”

Yesuli tam kanjak nolok kundit kindem eu dakleñguk

⁴¹ Timbi Yesuli tapma it ginañ papi, minem Yambattok kimikiliñ wolok tambon kandañ pipakuk. Pipapi kañilimbi amatamdi bi, minem tapikot kawat diñgwinda ginañ dasiu piñguk. Amatam kwilikwiliñji wopum asupti bimbi, minem wopungan

kimilimbi piñguk. ⁴² Tiñilimbi, tam kanjak pimbiñen noli bimbibi, minem kwandai gimin tpet kimilimbi piñguk.

⁴³⁻⁴⁴ Timbi Yesuli win kañbi, gwañgwañii kiti-semum bumbi enguk, “Nak biañgan sanba: amatam diwin endi minem wopungan kolimbi, wopum gama nislok patsemlak. Gan tam kanjak pimbiñen ñali minem nana tualok palimik win gitik koli taleumbi, ñam nimnat, silanin sinik patak, wala timbi minem kimilak win diwin gitikkandi kimilaliñ win yapma kle-talelak.

Yesuli nain taletalenan nepek nek indaukak wolok eni-dakleñguk

13

Milaplok kusei kimikimilin

¹ Timbi Yesuli gwañgwañii git tapma it sañ simba ginañ nanin piñañipi, gwañgwañ noli tapma it kit youpi niñguk, “Ninindaut, ñi kawin! It gitik ñin engano kindem bien. Timbi kawat wopum wopumdiñgan tindin.” ² Eumbi niñguk, “It wopum ñi yambilañ wala ganba: Juda amatamdok kanjiksiili bimbibi, it gitik ñin wiapi, kawat no nim biumbi, kawat nolok plon palekak. Nim sinik.”

³ Yesuli windiñ embi, Jerusalem it kwet bimbi, Oliv kwet jañginnan loñguk. Lombi, tapma it tambon kandañ wolok pip palimbi, Petlo, Yakobo, Yoane gita Andlu endiñgot endoñ bim ni-kambi eñgaliñ, ⁴ “Dik ninbimbibi nandina: nepek nek tapma ittok plon elañ win dawanda indaukak? Ba kundit nek ñali dama indaumbi ka-nandinekamiñ: mlap kusei gitik ip inda-nimep tilak?”

⁵ Timbi Yesuli nepek indaukak wolok eni-dakleñipi eñguk, “Sindi ka-kiliñ embi kunekaliñ. Nim kañbi, ama noli tue-sambiumbi, julun mandan win nandi-ñimneliñ. ⁶ Ama asupti nokok kotna plon bi-indambi, ‘Natna Mesia wakan’ embi, amatam asup tue-yambiumbi, julun mandanjti nandi-kwambiñ danekaliñ. ⁷⁻⁸ Timbi ama sambat diwindi mlapi, sambat diwinda mik ti-semnekaliñ, timbi ama wapmañ diwindok sambatti mlapi, wapma diwindok sambatta mik ti-semnekaliñ, wala timbi sindi miktok giñgiliti nandinekaliñ, ba mik mayañgan indaumbi wolok giñgit nandinekaliñ. Windiñ nandiñipi, nim silikñembi misinekaliñ. Nepek win gitik biañgan indaukak, gan kwet nain taletalen wali gama nim. Timbi minjamnjat kwet nolok ba nolok timbekak, ba nana map inda-semekak.” Yesuli windiñ embi, e-yout manda enbi eñguk, “Nepek wi gitik indaukak win tamdi gwañgwa tikeup dama siñgin gawat lakalakat inda-ñimlak wandiñ indaukak. Gan siñgi kandañ mlap wopum sinik indaukak.

⁹ Nain wolonda sinila nitek kuañ win ka-kiliñ embi kunekaliñ. Kanjiksiili sepbi, mandala ama bieslok kisi plon sambiumbi, it kiyau ginañ sandipnekaliñ. Timbi sindi nokok giñgitnai kuañda timbi yambi-dikñe ama ba ama wapmañ endok dausinan ipi, kusatna e-dakle-semnekaliñ. ¹⁰ Timbi giñgit manda kindem win biañgan amatam gitikta dama eu pum ennekaliñ. Eni-taleumek, kwet nain taleukak.

¹¹ Timbi kwapme kwapme sepbi, mandala sanañgip ñañilimbi, ‘Manda nitek enetamiñ?’ windiñ embi nandi-bendi-wopum itangan nim tinekaliñ. Nim a! Nain wolonda sininñgan manda win nim enekaliñ. Win Dindim Yallti ginanjti tokñeumbi, Yambatti manda samekak win wakan enekaliñ. ¹² Wolonda naka timbi dalli kwayañ ba kwayañdi dal kanjiktok kisi plon kimilimbi, yandip kimnekaliñ. Ba bepti wembe gwañgwañii kanjiktok kisi plon kimilimbi, yandip kimnekaliñ. Timbi wembe gwañgwal meñji besila kanjik ti-sembi, windiñgangot timbimbibi yandipmi-kimnekaliñ. ¹³ Kotnala timbi ama gitikti nandi-kola wopungan ti-sami-kunekaliñ.

Gan amatam mɪlap wɪn ba wɪn gɪŋgɪnɛmbi bɛmbi, kuañ tuop nep kwambiñ da-kuañda en wakan Yambatti ep mekak.”

Mɪlap wopum sɪnɪk indaukak

¹⁴ Tɪmbi Yesulɪ yousɪmbi enguk, “Nepek kolan papait no tapma it gɪnañ, kɪmɪsip tɪndɪnnan, wandiñ loukak. Loumbi, Yambatti wɪn kañbi, nandum pɪ-sɪnɪk taumbi, enlok il siñgi wɪlɪmekak. (No endɪ manda ñɪn pinapi, wolok kusei nandi-kɪliñ eukak.) Sɪndɪ nepek kolan wɪ kañbi, nain wolonda amatam Judia kwelan pakañ endɪ pimbi, kwet jañgɪnnan lonekaliñ. ¹⁵ Tɪmbi no endɪ it pawan papi, nepek nola it gɪnañ nombo nɪm loukak, ¹⁶ ba no endɪ kena gɪnañ papi, sauloñɪn tɪkeupi undane ilan nɪm ñaukak. ¹⁷ O wem! Nain wolonda tam gwañgwa mɪnjɪpsat, ba gwañgwa num emañ endɪ blasɪñgandok. ¹⁸ Tɪmbi sɪndɪ mɪlap wɪn gwi sasali nainnan nɪm indauktok nɪmolo tɪ-kunekaliñ. ¹⁹ Neta, nain wolonda mɪlap wopum sɪnɪk indaukak. Yambatti kwet tɪmbi indañguknan bɪkap man ñɪndiñgɪt mɪlap wandiñ no nɪm indañguk, tɪmbi bɪndambo nɪm indaukak. ²⁰ Tɪkap Wopumɪ nain wɪn nɪm tɪmbi dumalawɪmda, amatam gɪtɪkkan taleneliñ. Gan endɪ amatam ep danbi enlok gɪŋgɪt kasɪleñguk enda wakan nandi-sembi, nain wɪn ikan tɪmbi dumalañguk.

²¹ Nain wolonda ama noli ñɪndiñ bek sanbekta, ‘Yakñesii! Mesiali ñɪ patak’, ba ñɪndiñ sanbek, ‘Wɪ kawɪt! Endɪ da patak!’, sɪndɪ manda wala nandum tlal tɪmbekak. ²² Neta, Mesia juluñgan ba plofet ama juluñgan indambi, nɪsɪlok kusasi tɪmbi daklesemnekalɪñdok amatam kundit engano sɪnɪk ep daut semum ka-sɪlɪkñenekaliñ. Tɪkap endɪ tuopta, ama wali amatam Yambatti enlok gɪŋgɪt ep danguk wɪn ep tɪmbi kamalanekaliñ. ²³ Gan sɪnɪla ka-kɪliñ e-kunekaliñ. Nak nepek gɪtɪk indaukak wolok itangan sani-talelet.”

Mesialok tomtom nain wɪn dawanda sɪnɪk indaukak wɪn nimbek noli nɪm nandɪlak

²⁴ Tɪmbi Yesulɪ yousɪmbi enguk, “Gan mɪlap wopum wɪn taleumek ‘wolonda maim dauttɪ bip mɪumbi, yakɪptɪ bo nɪm saleumbi, ²⁵ kunum gɪnañ dɪmboñgɪptɪ pi-pɪnekalɪñ. Tɪmbi nepek nek kwambiñ kunum gɪnañ pakañ ep mɪnjalɪmbi kwesɪ binekaliñ.’ ²⁶ Tɪmbi nain wolonda amatam gɪtɪktɪ kanekaliñ wɪn: Amalok Nɪñan endɪ mulukua gɪnañ gembɪn wopum ba kolsalen walalannat pɪmbi inda-dakleukak. ²⁷ Wolonda endɪ amatam dembek dembek kuañ enlok gɪŋgɪt ep kasɪleñguk endɪ wakan enloñ ep kɪmɪn kolektok añelo enɪ-mulɪm ñambi, kunum kwet kɪmɪlɪ taleñguknan nanin ep kiutnekalɪñ.

²⁸ Wɪndiñ ñala sɪndɪ komba konelok plon nanandi ñɪn epnekalɪñ: kii gayam tukñat tɪmbi, sak kaik indaumek, maim nain indaup tɪlak wɪndiñ nandañ. ²⁹ Wɪndiñgangot mɪlap gɪtɪk sanɪt wɪn indaum kañbi, sɪn ñɪndiñ nandɪnekalɪñ: Ama Sɪsɪnɪk endɪ inda-dakleuptok nain ip dumala-ta-bɪlak. ³⁰ Nak biañgan sanba nandɪwɪt: amatam man ñɪndiñgɪt kuañ endoñnan nanin dɪwɪndɪ gama nɪm kɪmñɪlɪmbi, nepek wɪn gɪtɪk indaukak. ³¹ Kunum kwet taleukak, gan nokok mandana gɪtɪktɪ nɪm paipi, papat kwambiñ palekak.

³² Nepek gɪtɪk wɪn nain wolonda sɪnɪk indaukak wɪn ama nimbek noli nɪm nandɪlak. Añelo kunum gɪnañ pakañ ba Yambattok Nɪñañ en bo wɪn nɪm nandañ. Nɪm. Bep Yambat en noñgandiñgot nandɪlak. ³³ Sɪndɪ nain wɪn dawanda sɪnɪk indaukak wɪn nɪm nandañ, wala tɪmbi ka-kɪliñ embi mandɪm kunekaliñ! ³⁴ Nain indaukak wɪn ñɪndiñ: ama noli il bimbi, kwet mayañgan ñaup tɪlak. Endɪ kena gwañgwañii kena molom molom danɪ-sembi, telak yama mandɪmandɪ endɪ ka-mandɪ-kɪliñ ewɪktok endɪkñe manda nɪ-talembi ñalak. ³⁵ Wɪndiñda it molomɪ nain dawanda sɪnɪk bɪukak wɪn sɪndɪ nɪm nandañ. Endɪ kwet kɪlɪm eumbi, ba tim boñgɪp, ba puput

noñgan kitumbi, ba kwet salaup timbimbi, ba salasalanan tombekak win sindi nim nandiaanda timbi ka-mandi-kiliñ e-kunekaliñ! ³⁶ Nim kañbi, dou-palimbi, molomdi plastik sinik bi tumbi, sep timbi indawik.

³⁷ Endikne manda nin sanlet win giñgitnai gitikkan sindok: ka-mandi-kiliñ embi kunekali.”

Yesu wili kimbi bindambo mlakuk

14

Yesu kimbimlok tipañgipañgile ti-nimgiliñ

¹ Timbi gwilat wopum tpetti ep timbi dumalañguk, win kamaikamai nain gita plaua wilimbendi nimnat wolok gwilat. (Wolonda Israel amatamdi Yambatti Isip kwelan nanin ep kimbuk wolok pat-nandi-pakañ.) Gwilat wali sandap tpet wolok siñgi kandañ ep timbi dumalañlimbi, tapma ama biesi ba endikne manda nanditale ama endi Yesu telak gitak plon tikembi wili kimbektok telak yolonjimbibi, ² ninidin eñgiliñ, “Gwilat ginañ windiñ tinambi, nim kindem daukak. Nim kañbi, amatam kimin wopum endi mlapi, gimbit tim, kesi tapma timbi, mik tineliñ.”

³ Timbi Yesuli Betani it kwelan nambi, ama no damañgan wanda kwambiñ indaninimñguk koi Simon endok ilnan nana na-pakuk. Palinlimbi, tam no endi pama tul mindiñ kindem tuan wopum sinik win tike-bimbibi, kawat kanim bim ombi-gilombi, pama tul win Yesulok kumbam plon yalimukuk. Yalimulimbibi, ⁴ ama diwisi wolok pakiliñ endi tamda ginanji komba diumbi nisiñgan eñgiliñ, “Neta sinik pama tul kindem nin silak timbi kola-talelak? ⁵ Tuktok tuan win wopum sinik, minem 300 netepek. * Endi tuk win tualok kimilimda, minem walinin tikembi, ama pimbinienda emiwik.”

Windiñ embi, tam ninombiñgiliñ, ⁶ gan Yesuli enguk, “Biu palen! Sindi neta mlap mañ? Endi ti-kindem ti-namlak. ⁷ Ama pimbines endi nain tuop sin gita kuañ, wala timbi nain nola ba nola ep mi-pañgitanep nandañda kindem tineliñ. Gan natna nain tuop sin gita nim paletat, ⁸ wala timbi tam nal man ninidingit nepek nek tuop tinamek wolok tuop tik. Endi pama tul i-namik, win nak kimbambi nep kinditnekalin wolok itangan pinipna tipañgipañgile tinamik. ⁹ Nak biañgan sanlet: dembek dembek nanekalin tuop giñgit manda kindem nin eu sataumbi, tam nal nepek nek tinamik wolok kasat wakit kwet tuop ti-sembi, tam endok kasat eu kaik taukak.”

¹⁰ Nain wolonda Judas Iskaliot, Yesuloñ gwañgwañii 12 endoñnan nanin no, endi Yesu bola tinimektok tapma ama biesiloñ nañguk. ¹¹ Nambi, wolok tuop enbimbibi nandim ginañji kindem daumbi, minem minepi nin-kwambiñ dañgiliñ. Timbi Judali kusei kimpipi, “Yesu bola tinimektok nain kindem delok indauk?” embi mandinñguk.

Yesuli kimbepi, gwañgwañii tipañgipañgile ti-semguk

¹² Plaua wilimbendi nimnat sinjilok gwilat wolok kusei kimbimilinan Israel amatamdi sipsip ninañ wipi, tapma timbi, Yambatti Isip kwelan nanin ep kimbuk wolok kimit-nandim pakañgiliñ.

Gwilat win indaumbi, gwañgwañiili Yesu nin-kañbi eñgiliñ, “Nindi delok nambi, gwilat nolok nana tinumit tinamneñdok nandilañ?” ¹³ Eumbi, Yesuli gwañgwañiit tpet eni-mupi enguk, “Siti Jerusalem it kwet ginañ lombi, ama noli tuk kambot bembibi bi sep timbi indautak en kle nandekamik. En kle naumbi, ¹⁴ it nolok na loutak wolok molomla ninidin nidekamik, ‘Nininidautti ninidin elak: nak gwañganai gita it ginañ delok gwilattok nana nambetet?’ ¹⁵ Eumbi, it ginañ wopum no tinikiliñ e-bimbibi win gwat patak daut sametak. Wolok tinumit tininidekamik.” ¹⁶ Eumbi, gwañgwañiit

* 14:5: Minem denali 300 win kena nain 300 wolok tuan.

t̄ipet endi nandimbi, winanin ñam Jelusalem it kwelan loñgimik. Lo tombi, Yesuli eñguk wolok tuop inda-semumbi, gwilattok nana ti-jumit tiñgimik.

¹⁷ Timbi kwet kilim eumbi, Yesuli gwañgwañii 12 gita b̄imbi, it ginañnan loñgiliñ.

¹⁸ Lom nana na-pal̄iñlimbi, Yesuli enguk, “Biañgan sanlet: sindoñnan nanin no nakita nana yakan nalak endi nak bola ti-nametak.” ¹⁹ W̄indiñ eumbi, ginañji mlataumbi, noñgan noñgandi ñindiñ niñgiliñ, “Nakta nim bek?” ²⁰ Nimbimbi enguk, “Win gwañgwa 12 sindoñnan nanin no. Endi plaua dip tikembi, nakita tuk witna noñgan ginañ youpi nalak, en wakan. ²¹ Biañgan sinik. Manda youyoulin patak wolok tuop Ama Sis̄inik win bola ti-ñim̄umbi wili kimbekak. Gan ama nin bola ti-ñimetak en blangandok. Meñdi nim ap m̄umda, win kindem.”

²² Timbi nana na-pal̄iñlimbi, Yesuli plaua no tikem gwilam timbi, ombim gwañgwañiila embi enguk, “Tike nambit; ñin nokok gaumna.” ²³ W̄indiñ embi, wain witna no tikembi, gwilam ti-talem emumbi, gitikkandi witna noñgan wolok ginañ nañgiliñ. ²⁴ Nimbimbi enguk, “Ñin nokok wekatna. Nak amatam asup endok kinjan kimbi, wekatna yalimutet. Wali wakan toptop Yambatti amatamñii git tilak win timbi kwambiñ dalak. ²⁵ Nak biañgan sinik sanlet: nak wain tuk kwelan nombo nim nambetat. Yambatti giñgitiñii indangan yambi-dik̄neukak wolondamek nak en gita papi, wain tuk komblin engano wi mek nambetat.”

²⁶ Timbi Yambat ni-wit-ta-lo kap no tiu taleumbi, Oliv kwet jañgin timbi dumalanepi pi-ñañgiliñ. ²⁷ Ñañipi, Yesuli gwañgwañiila enbi eñguk, “Yambattok manda no ñindiñ youyoulin patak, ‘Nak ka-dik̄ne ama wila kimbimbi, sipsipt̄ papusenenekaliñ.’ Wala timbi sindi gitikkkan siñgi wit-nambi pi ñanetañ. ²⁸ Gan Yambatti kimnan nanin nep m̄um ml̄atmek, telak dama ti-sambi, Galili kwelan ñam wolok sambetat.” ²⁹ Eumbi, Petloli niñguk, “Ama diwin gitikt̄ gambimbi pi-ñanetañ bek, gan nakta nim sinik.” ³⁰ Eumbi niñguk, “Nak biañgan ganba: man tim ñolondañgan puputti nain t̄ipet nim kit̄umbi, dik̄ nain t̄ipet git no naka ‘En nim nandi-ñimlet’ eutañ.” ³¹ Eumbi, Petloli giñginembi niñguk, “Kindem dik̄ita nep nulimbi kimbetet, gan nak dik̄a ‘Nim nandi-ñimlet’ nim eutet. Nim sinik.” Eumbi, gwañgwañii gitikkandi w̄indiñgangot ni-taleñgiliñ.

Yesu en kimbepi ti-pañgipañgile tiñguk

³² Timbi Yesu git gwañgwañii endi ñambi, kwet no koi Getsemane wolok ña-tomgiliñ. Tombi, Yesuli gwañgwa diwinda enbi eñguk, “Sindi ñolok pipalimbi, nak ñam nimolo timbi b̄itutet.” ³³ W̄indiñ embi, Petlo, Yakobo git Yoane yanañgipi ñañguk. Ñañipi, enlok plon nepek inda-ñimetak wala nandum ml̄ata-sinik taumbi, gembin̄ piumbi ³⁴ enguk, “Ginañna nandiwa kola-sinik talak, kimbettok tuop nandilet. Sindi ñolok papi, ka-kiliñ embi palit!”

³⁵ Yesuli w̄indiñ embi, lakat ñaña em kwelan pi-pimbi, telak no palekta, ml̄ap bembemdok nain wali en maklewik wala Yambat nimolo ti-ñim̄iñguk. ³⁶ Endi enlok manda plon beula “Abba” kit̄i-ñimbi niñguk, “O Bep! Dik̄ nepenepek gitik tuop ti-talewiñ, wala timbi dik̄ ml̄ap ñin napma t̄ike-namñ. Gan dik̄ nokok nanandi nim kim̄it-kleukañ. Nim sinik. Dik̄ nitek nandilañ, wolok tuopgan indawin.”

³⁷ Timbi Yesuli gwañgwañii t̄ipet git no endoñ undane-b̄imbi, yabum dou-palimbi, Petlo ni-ñombim niñguk, “Simon, dik̄ doulañ ba? Dik̄ nain dumangan kaik paleñdok tuop nim ba?” W̄indiñ embi enguk, ³⁸ “Biañgan sinik: ginanjili nepek kindem timbepi nandilak, gan piñgipsili gembin̄ nimnat, wala timbi ka-kiliñ embi, nimolo timbit. Nim kañbi, tue-kambi plon pi-pinelñ.”

³⁹ Yesuli w̄indiñ embi, nombo yabim ñambi, nimolo dama tiñguk w̄indiñgangot nombo tiñguk. ⁴⁰ Nimolo timbi taleumbi, nombo gwañgwañiiloñ undane-b̄im yambiñguk win: dausi ml̄ataumbi dou-pakiliñ. Dounan nanin ml̄api, manda nitek

ninelin wala nandum mlatañguk. ⁴¹ Timbi Yesul nombo ña nimolo ti-talembi, gwañgwañiiloñ undane-biumbi, nain tpet git no timbimbi enguk, “Sindi gamañgot dombi silak pat-nandi-tañ ba? Ip tuop. Nandañ: Ama Sisinik yom amalok kis plon kimikmittok nain ip indalak. ⁴² Ñala mlalimbi ñana. Wi kawit: bola ti-namlok ama ip nip timbi dumalalak.”

Yesu tikeñgilin

⁴³ Windin e-palinlimbi, wolongan Yesulok gwañgwañii 12 endonnan nanin no, Judas Iskalot, endi ama kimin wopum telak dama ti-semumbi bingilin, win tapma ama biesi ba endikne manda nandi-tale ama ba ama biesi diwin endi eni-mulimbi, kakit ba kwandi mep bingilin. ⁴⁴ Bola tindi ama endi damañgan sambat ñindin kimipi enguk, “Simumu ti-ñimambi, ama ip wakan embi, ña tike-kwambin dam tike-ñanekalin.” ⁴⁵ Windin eñgukta kena ginañ tombi, dindimgan Yesulon bimbi, “Ninndaut, we!” embi, wopungan simumu ti-ñimamnguk. ⁴⁶ Windin ti-ñimam kañbi, gembinat ñam tike-kwambin dañgilin.

⁴⁷ Timbi ama Yesu gita pakilin endonnan nanin noli kakil tiañe lambimbi, tapma amalok telak damanjlok kena gwañgwa silanin wilepi, pawangot wilalim pinnguk. ⁴⁸ Timbi Yesul eni eñguk, “Sindi naka nandum kumbu ama sañan timbimbi, kakit ba kwandi mep bi-tombi, nep mañ ba? ⁴⁹ Sandap tuop nak tapma it sañ simba ginañ lombi, sindok boñgipsinan papi, amatam eni-daut ti-sem-ta-binlambi, nim nepgilin. Gan manda youyoulin patak wolok tuop man inda-namwin.” ⁵⁰ Windin eumbi, gwañgwañii gitikti en bimbi pim ñañgilin.

⁵¹ Timbi ama gwañgwa no sandum satningot tembi Yesu kle-ñañguk en wakit tikembi, ⁵² sandum tike-gilim dañgilin. Gan endi sandum pisapi, biatan pi ñañguk.

Yesu manda plon kimikilin

⁵³ Timbi endi Yesu tikembi, tapma amalok telak damanjlok ilan nañgipi ñañgilin. (Wandin tapma ama biesi ba ama biesi diwin ba endikne manda nandi-tale ama gitik endi bim kimin tinngilin.) ⁵⁴ Yesu tike-ñañlimbi, Petlot kambak mayañgan siñgi kandañ ep klembi ñañguk. Ñakapi, tapma amalok telak damanji endok sañ simba ginañngan loñguk. Lombi, tapma amalok telak damanji endok tiplaplailii gita pipapi, komba seimbi pakuk.

⁵⁵ Timbi tapma ama biesi en gita Juda amalok yambi-diknenji gitik endi Yesu wili kimbektok nandinipi, ama Yesulok siñgin sinelindok yolonji-tlakilin. ⁵⁶ Neta, ama asupti bimbi, joñgo siñgin simbi, julunit manda eñgilin. Gan endi mandanji walan noñgangot nim eñgilin, endi manda kusei kusei eñgilin. ⁵⁷ Timbi ama diwindi bi indambi, joñgo siñgin simbi eñgilin, ⁵⁸ “Nindi manda no ñindin eumbi nandinngimn, ‘Nak tapma it kitti tindin ñin wiapi, sandap tpet git no wolok ginañngan wolok kinjan kitti nim tindin no mamba ilekak.’ Windin eumbi nandinngimn” eñgilin. ⁵⁹ Gan mandanjlok walan win bo noñgan nim.

⁶⁰ Timbi tapma amalok telak damanji endi mlapi indangan bi ipi, Yesu ni-nandimbi eñguk, “Dik manda tambon tuop nim ewin ba? Ama wali dikok manda eañ win nandum nitak tilak?” ⁶¹ Eumbi, gitak papi, manda tambon no nim nñguk. Timbi wolongan tapma amalok telak damanji endi Yesu ñindin ni-nandimbi eñguk, “Ditna Mesia wakan, Yambat ni-kindekndem eamñ endok Nñañ ba?” ⁶² Ni-nandumbi Yesul nñguk, “Natna en wakan. Gamanda kanekalin win: Ama Sisinik endi Gemb Molomdok kii dindimnan pipalimbi, yakan amatam yambi-diknendekamik. Timbi en wakan kunum ginañ nanin mulukua plon undane-biumbi kanekalin.”

⁶³ Eumbi, tapma amalok telak damanji endi manda win nandum pi-sinik taumbi, kusali timbi daklewktok dasindasin wilapbi enguk, “Neta amala nombo eni-nandimbi, ama ñolok kusala yout-lonjinetamñ? ⁶⁴ Sindi ip nandinin, endi enla

Yambat eñipi, Yambat ni-tike-pi-yalilak. Wala nitek nandañ?” Eumbi, gitikkandi Yesu mandanlok kinjan tikewiktok nandiñgılıñ tuop wili kimbektok e-taleñgılıñ. ⁶⁵ Tĩmbi diwĩndi kusei kimipi, manji iwit sua-ñĩmbi, timan dai sandumdi masipbi, kisili wipi niñgılıñ, “Nindi gwitak ninĩmbim indaumbi nandina!” Tĩmbi tĩplaplaeli Yesu tikembi, kisi pĩndĩmdi wĩkĩliñ.

Petloli Yesula “Nak en nim nandi-ñĩmlet” eñguk

⁶⁶ Tĩmbi Petloli tapma amalok telak damanjĩlok it pawan sañ simba gĩnañ palĩñĩlĩmbi, ama wolok kena wembe noli bĩmbi, ⁶⁷ Petloli komba sei-palim kañbi, kakĩliñ embi niñguk, “Dik bo Yesu Nasalet nanin en gĩta kulañ gambilet.” ⁶⁸ Eumbi, Petloli niñguk, “Nim a. Dik nek elañ nak nim nandilet.” Wĩndiñ embi, sañ simba telak yamanan pi-ñaumbi, wolongan puputti kitĩñguk. ⁶⁹ Tĩmbi kena wembe endi Petlo kañipi, manda dama eñguk wĩndiñgangot nombo embi, ama wolok pakĩliñda embi eñguk, “Ama ñin Yesulok nol no ñakan.” ⁷⁰ Eumbi, Petloli nombo “Nak nim” embi giñgĩneñguk.

Tĩmbi nain nim ombataumbi, nombo ama wolok ikĩliñ endi niñgılıñ, “Dik Galili naninda tĩmbi dik biañgan endok nol no.” ⁷¹ Nĩmbĩmbi, Petloli manda kwambiñgan nombo nombo embi ñĩndiñ enguk, “Biañgan sinik. Nak ama koi eañ wĩn nim nandi-ñĩmlet. Manda julũit eletta, Yambatti kindem nep tĩmbi kolawa.” ⁷² Eumbi, wolongan puputti kitĩmbi, nain tĩpet tĩmbĩmbi, Petloli Yesuli manda niñguk wĩn nandi-siwĩkuk. Yesuli ñĩndiñ niñgukta, “Puputti gama nain tĩpet nim kitĩñĩlĩmbi, dik dama nain tĩpet git no naka ‘En nim nandi-ñĩmlet’ eutañ.” Petloli manda wĩn nandi-tombi, simbai kolaumbi, kolan sinik kukuk.

15

Yesuli yom amalok kinjan tĩkeñguk

¹ Kwet salaup tĩmbĩmbi, wolongan tapma ama biesi git ama biesi diwĩn ba endikĩne manda nandi-tale ama, wĩn endi Juda amatamdok yambi-dikĩnenji gitik endi kimĩn tĩmbi, Yesu nek ti-ñĩmnelĩñdok manda e-topgĩliñ. E-topbi, Yesu kii top nañgip ñambi, Judia kwettok yambi-dikĩne ama Pilato endok kii plon kimĩkĩliñ. ² Tĩmbi Pilatoli kañbi ni-nandim eñguk, “Ba dik Juda amatam endok ama wapmañ ba?” Eumbi tambane-ñĩnguk, “Dĩtna elañ ip wakan.” ³ Tĩmbi tapma ama biesi endi Yesulok siñgin si-sinik tañgĩliñ. ⁴ Wĩndiñ tĩmbĩmbi, Pilatoli Yesu nombo ni-nandiñipi eñguk, “Endi dikok manda asup embi, siñgiñga siyañ wĩn nandilañ. Dik manda tambon tuop nim ewiñ ba?” ⁵ Eumbi, manda no nim tambane-eumbi, Pilatoli wala nandi-bendi-tĩnguk.

⁶ Gwĩlat tuop kamaikamai nain indaumbi, Pilatoli amatam nandi-sembi, ama nolok koi kitĩañgĩliñ en wakan it kwambiñ gĩnañ nanin pisapi emliñguk. ⁷ Nain wolonda ama no koi Balabas it kwambiñ gĩnañ pakuk. Endi nolii gĩta Roma ama mik ti-sembi, diwĩn yandip kĩmgĩliñ, wala tĩmbi ep imbi, it kwambiñ gĩnañ yambiumbi pakĩliñ. ⁸ Tĩmbi amatam kimĩn gitik endi Pilatoloi lombi, kundit nek ti-semliñguk wĩndiñgangot nombo ti-semektok ni-nandiñgĩliñ. ⁹⁻¹⁰ Tapma ama biesi endi Yesu koi giñgĩtta ka-gimbit ti-ñĩmbi, kusei wala en Pilatolok kii plon kimĩkĩliñda. Pilatoli wĩn nandiĩmbi, amatam tambane-enguk, “Juda sindok ama wapmañ wĩn pisat-samettok nandañ ba?”

¹¹ Gan tapma ama biesili amatam eni-munjupi eñgĩliñ, “Sĩndi eumbi, endok kinjan Balabas pisat-sametak.” Tĩmbi amatamdi ama biesili eñgĩliñ tuopgan eumbi, ¹² Pilatoli nombo eni-nandiĩmbi eñguk, “Wĩndiñ eañda tĩmbi, ama ñin Juda ama sindok ama wapmañ ñañ en wakan nek ti-ñĩmettok nandañ?” ¹³ Eumbi, nombo kitĩmbi niñgĩliñ, “Kloñbat plon wili kimbĩn!” ¹⁴ Eumbi enguk, “Neta wĩndiñ ti-ñĩmet? Endi kundit kolan nek sinik tiñguk?” Eumbi, endi kwambiñgan kitĩmbi

eñg+liñ, “Kloñbat plon w+li k+mb+in!” ¹⁵ Eumbi, wolongan Pilatoli nandi-sembi, g+nanji busukñanew+ktok Balabas p+sat-semguk. P+sat-sembi, Yesu waipneliñdok enb+mbi, b+it gw+lap p+si+kñatt+ waipg+liñ. Taleumbi, kloñbat plon w+tneliñdok ama sañas+lok k+si plon k+m+kuk.

Yesu ti-lakalaka e-ti-ñ+mbi, kloñbat plon w+ki+liñ

¹⁶ T+mbi ama sañas+li Yesu t+kembi, n+si+lok sañ simba g+nañ nañg+pi ñañg+liñ. Ña-tombi, nosii g+tik ep m+in t+mbi, ¹⁷ Yesu ti-lakalaka e-ti-ñ+mbiñdok sauloñ g+im+in ama wapmañdok sauloñ nom+ik w+in dasi-ñ+mbi, toa p+si+kñat wal+ bond+nem kumbam plon dasi-m+umbi, ama wapmañdok bundi walan t+ñguk. ¹⁸ Dasi-ñ+m-taleumbi, ama noñgan noñgandi b+mbi niñg+liñ, “We! Juda amalok ama wapma!” W+ndiñ embi, ¹⁹ toñali kumbam plon w+pi, iw+it sua-ñ+mbi, juluñjuluñ m+lelem ti-ñ+mñ+pi ti-k+ndem da-ñ+m+g+liñ. ²⁰ Ti-lakalaka g+tik ti-tale-ñ+mbi, sauloñ g+im+in w+in kiund+liñ+mbi, nombo enlok dasindasin dasi-ñ+mbi, kloñbat plon w+tnepi nañg+pi ñañg+liñ.

²¹ Ñañ+pi, ama no telak plon t+mb+ indañg+liñ koi Simon Sailini it kwelan nanin, Alesande g+it Rufus endok beset. End+ Jelusalem it kwelan lambum kañbi, kaikan Yesuloñ kloñbat bemektok ni-g+ñg+neumbi bemum ñañg+liñ. ²² Ñambi, kwet no koi Golgota (n+in+lok manda plon Kumbam kwandat) wolok Yesu nañg+pi ña-tomg+liñ. ²³ Ña-tombi, siñgin gawattok gwasap wain tuk g+it tambaneñg+liñ w+in m+kaumbi, n+m nañguk. ²⁴ T+mbi kloñbat plon k+m+ip w+pi mamb+ ikuk. W+ndiñ ti-talembi, dasindasin danneliñdok satu sañala kol+m ep indaumbi wolok tuop danbi epg+liñ.

²⁵ Nain w+in 9 kilok t+mb+mbi, kloñbat plon w+ki+liñ. ²⁶ T+mbi kusal+lok manda ñ+ndiñ palañ plon youpi, kumbam kusipnan w+im pakuk, “Juda ama endok ama wapma.” ²⁷⁻²⁸ T+ñ+pi, kumbu ama sañan t+pet Yesu g+ta kloñbat plon yand+pg+liñ, noli Yesulok kii d+nd+imnan, noli kii kepmanan ep mamb+ ik+m+ik. *

²⁹ T+mbi amatam wolok ñañamb+it t+ñg+liñ end+ manda kusei kusei n+mbi ni-lakalaka eñ+pi, kumbanj+ d+ñgunembi niñg+liñ, “Y+ii! D+ik tapma it wiat-kopi, nain t+pet g+it no wolok g+nañngan nombo mamb+ ilepi eñguñ w+in! N+tek? ³⁰ Gw+laka t+ke-k+m+lepi, kloñbat plon nanin p+w+ñ!” ³¹ T+mbi tapma ama bies+ g+it end+kñe manda nandi-tale ama end+ bo w+ndiñgot Yesulok plon e-sasale manda n+siñgan embi eñg+liñ, “N+tek t+mbi, end+ ama d+w+in ep k+m+kuk, gan enlok siñgin tuop n+m t+ke-k+m+itak. ³² T+kap end+ biañgan Mesia, Islael amatam endok ama wapmañ kulakta, man ñ+ndiñg+it kloñbat plon nanin p+un. W+ndiñ t+mbekta, kusal+ ka-nand+mbi nandi-k+likti ti-ñ+mnetam+ñ.” T+mbi ama t+pet en g+ta yand+pg+liñ end+ bo ni-kolañg+m+ik.

Yesu k+mguk

³³ T+mbi maim boñg+pnan pal+mbi, kwet tuop k+im indaumbi ñ+kap 3 kilok t+keñguk. ³⁴ 3 kilok t+mb+mbi, Yesuli enlok manda plon gemb+nat k+ti+mbi eñguk, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?”, w+in n+in+lok manda plon “Yambatna Yambatna, nekta nambilañ?” ³⁵ T+mbi ama d+w+in kamañgan ik+liñ end+ manda w+in nand+mbi eñg+liñ, “Yakñesii! Plofet Elia k+ti-ñ+m+lak.” ³⁶ T+mbi ama noli woñep ñambi, d+liñ tuk kimb+ñ g+nañ nanin no t+ke-b+m wain tuk kiitan g+nañ w+si+mbi, komba bem plon imbi, Yesuli nambektok sua eumbi loñguk. Loumbi eñguk, “Papa kana, Elial+ b+mbi t+ke-p+utak ba n+m.” ³⁷ T+mbi Yesuli wopumgan k+ti+mbi k+mguk.

³⁸ Nain wolonda tapma ilan it g+nañ delok Yambatt+ patak pa eañ wolok sandum wopum no temb+mbi, it g+nañ masip bimb+ pakuk. T+mbi Yesuli k+mb+mbi, wolongan sandum w+in boñg+pgan blañganembi, gwat nanin wilap p+ lap taleñguk. ³⁹ T+mbi ama

* **15:27-28:** Nandi-tale ama d+w+ndi manda kusip no patgot t+lak eañ. Manda w+in ñ+ndiñ, “W+ndiñ t+ñg+liñda, manda no youyoulin patak wal+ inda-dakleñguk, w+in ‘Enda nandum kolan t+nd+ ama no t+ñguk’ wolok bien indañguk.”

sañaslok telak damanji endi ama kloñbat plon yandiþgiliñ yambi-pakuk. Yambi-papi, Yesuli kim walan engano kimguk win kañbi eñguk, “Biañgan sinik, ama ñin Yambattok niñañ sinik.”

⁴⁰⁻⁴¹ Timbi tam asup Galili nanin Yesu git yakan Jelusalem biñgiliñ endi bo wolok pakiliñ. Diwindok kosi ñindiñ: Malia Makdala nanin wakit Salome, timbi Malia, Yakobolok ou ba endok kwayañ Joses endok menjet. Yesuli Galili kwelan kulitnguk nain wolonda tam tipet git no wali en gita kuñipi, tiplaplae kena ti-ñimi-kulitngiliñ. Tam wali gitik giñgiñgan ipi ka-tuakiliñ.

Yesulok dalandan sumnan kimikiliñ

⁴² Timlala timbimbi, Sabat patnandi nain dumalaumbi, nepek gitik ti-jumit ba diñdim tindilok nain tipmin dañguk, wala timbi ⁴³ Josep Alimatia nanin endi Yesulok dalandan platik sumnan kimilepi nandiñguk. Josep endi Juda amatamdok yambidikne ama endoñnan nanin no, ep tindin kindem koi giñgilat. Timbi endi bo nain Yambatti giñgitñii indangan plon yambidikneukak wala mandimandi kuñguk. Endi wakan misimisi wilambanembi, Pilatoloi lombi, Yesulok dalandanla ni-nandiñguk.

⁴⁴ Ni-nandumbi, Pilatoli “Yesu ip kimik” manda win nandi-silikneembi, ama sañaslok telak damanji ni-tiañeum biumbi, “Yesu biañgan kimik ba nim?” wolok ni-nandiñguk.

⁴⁵ Ni-nandumbi, endi ni-dakle-ñimbi, Pilatoli Josep nandi-ñimguk.

⁴⁶ Timbi Josepti ñambi, sandum satnin ombap no tuambi, Yesulok dalandan kloñbat plon nanin timbi bindilim piumbi tike-ñambi, sandumdi timipi imguk. Im-talembi, kawat ginañ enlok giñgit kulukiliñnan wolok ña kimikuk. Kimipi, kawat wopum no munjulimbi ña sum yama masipguk. ⁴⁷ Endi windiñ tiñilimbi, Malia Makdala nanin gita Malia Joseslok meñ endi “Yesulok dalandan delok kimiletak?” windiñ kimitnandimbi ka-tuakimik.

16

Yesuli kimnan nanin mlakuk

¹ Sabat patnandi nain taleumbi, Malia Makdala nanin en gita Malia Yakobo meñ timbi Salome, endi salasalanan kandañ ñam, Yesulok dalandan saple-ñimneliñdok gwasap git pama tul tuambi ti-jumit tiñgiliñ.

² Kena nain kusei kimikimilinan sala mulum timbimbi, tam endi mlapi isi bimbi, Yesulok sum telak win kle ñañilimbi, kwet salañguk. ³ Endi telak plon ñañipi, nisitngan nandi-milatambi eñgiliñ, “Nindi nip kimipi, kawat wopum sum yama masip patak win munjupi, dlitom nimetak?” ⁴ Windiñ eñipi ña sumnan tombi, deium ñaumbi kañgiliñ win: kawatti sum yama kimsip pakuk win ikan munjulimbi, tambon kandañ ña pakuk. Kawat win wopum sinik.

⁵ Timbi endi sum ginañ lombi, ama gwañgwa no kit diñdim kandañ pipalim kañgiliñ, endok dasindasin ombap satnin sinik. Tamdi ama win kañbi silikneñgiliñ.

⁶ Timbi endi enguk, “Nim silikneñelilñ! Sindi Yesu Nasalet nanin kloñbat plon wikiliñ en kanepi bañ, gan endi ñi nim patak. Kwel kinjangot ñi kawit! En ip mlalak.

⁷ Kak, ñawit! Sindi gwañgwañii git Petlo endoñ ñambi, ñindiñ enbit, ‘Yesuli manda dama sanguk wolok tuopgan endi telak dama ti-sambi, Galili kwelan ñaumbi, wolok kanekaliñ.’” ⁸ Eumbi, gembinjipi pi blañblañ timbi, sum bim pi ñañgiliñ. Pi ñañipi, misitngiliñda timbi ama nola nepek nek indañguk wolok kasat nim ti-semgiliñ.

*Yesuli noliiloñ indambi, kunum ginañ loñguk **

⁹ Kena nain kusei kimikimilinan Yesuli salasalanan kimnan nanin mlapi, dama sinik Malia Makdala nanin endoñ indañguk. (Lap kandañ endi yal kolan kit tambon tipet tam endoñ ginañ ep kle-kokuk.) Yesuli tam endoñ indaum ¹⁰ pi-ñambi, ama

* **16:8:** Nandi-tale ama diwindi ñindiñ eañ: Maleko en manda ñin nim youkuk.

Yesu gita kuñgilañ endoñ ñaṅguk. Ña yambumbi, kut-blanbla e-palilañlimbi, nepek nek indaṅguk wolok tuop kasat ti-sembi ¹¹ eṅguk, “Yesu kaik palimbi kat.” Gan amali manda win nandumbi tlat tiṅguk.

¹² Wolok siṅgi kandañ gwaṅgwañiit tipet endi Jelusalem it kwelan nanin pililañlimbi, Yesu siṅgin walan tikileumbi inda-semguk. ¹³ Inda-semum undane-ñambi, nosiila kasat ti-semgimik. Gan endi nandumbi, win bo tlangot tiṅguk.

¹⁴ Timbi gwaṅgwañii 11 endi nana na-palilañlimbi, Yesuli siṅgi endoñ bo inda-semguk. Inda-sembi, amatam en milalimbi kañgilañ endok mandanj nim nandi-kilik timbi, ginañ kwambi timbi, nandum tlat tiṅguk wala enombiṅguk.

¹⁵ Timbi enguk, “Sindi kwet tuop ñambi, nokok giṅgit manda kindem ñin amatam gitikta eu sapakñaneukak! ¹⁶ No endi miti tuk i-talembi, giṅgit manda kindem nandi-kwambiñ dalakta, en wakan Yambatti tike-kimilekak. Gan no endi nandum tlat tialakta, enlok kusei timbi dakleumbi, tambon ombi-tikeukak. ¹⁷ Timbi Yambatti amatam giṅgit manda kindem nandi-kwambiñ dañ win ep timbi paṅgitaumbi, kundit engano ñandin tinekalilañ: endi yal kolan nokok kotna plon ep kle-kopi, manda komblin kwet diwindoñ win enekalilañ. ¹⁸ Tikap endi malet sañan upmat kisili tike-loneliñ ba tuk kolan upmat nanelilañ, nepek wali nim ep timbi kolanekalilañ. Timbi endi wakan ama jimbasat endok plon kisi kimipi ep timbi kindem danekalilañ.”

¹⁹ Wopum Yesuli manda win eni-talembi, Yambatti kunum ginañ tike-loṅguk. Tike-loumbi, Yambat enlok kii dindimnan pip palimbi, yakan kunum kwet yambidikñeamik.

²⁰ Timbi gwaṅgwañiili kwet tuop ñambi, giṅgit manda kindem eu piṅguk. Windañ timbimbi, Wopumdi mandanj kwambiñ dawiktok ep timbi paṅgitaumbi, kundit engano sinik tiṅgilañ.

LUKA Ama Sisini Yesu indaŋguk

Lukali giŋgit manda kindem ama loloñ no koi Tiofilus endi pinalektok youkuk

¹ Yambatti nepek gitik nindok boŋgipninan timbi indaŋguk wolok kasat ama asupti nanandinjilok tuop kiupi youkiliñ, ² win kusei kimikimilinan nanin nepek indaŋguk win dausili kañbi, giŋgit manda e-daut kena tiŋgiliñ endi kasat win tinimgiliñ, wolok tuop endi win dāngangot kiupi youkiliñ. ³ Timbi nak nepek gitik indaŋguk win nain ombapgan e-lonji kena tikiliñ eŋgutta timbi nindin timbettok nandilet: nak bo nepek indaŋguk wolok kasat sambat plon kimip youpi, lolona Tiofilus dika yout-gametat. ⁴ Windin timbambi, nindin nandi-dakleukañ: nepek wolok kasat ti-gangiliñ wali biaŋgan windin gan indaŋgiliñ.

Eñaloli Yoane indauptok Sakalaiala niŋguk

⁵ Elotti Judia kwettok ama wapmañji kuñilimbi, tapma ama no kuŋguk koi Sakalaia. Endi telak dama no koi Abia endok sambat gita tapma it ginañ kena pa tilinŋguk. Tamn Elisabet endi bo Alondok* sambat. ⁶ Wapatam tipet endi Yambattok dainan dindim sinik kumbi, Wopumdok endikne manda ba telak gitik kimik-kleŋgimikta yomjet no nim pat-semguk. ⁷ Gan Elisabet endi yamin pakukta timbi endi gwaŋgwanjet bisat nimnat papi, gilik sinik tiŋgimik.

⁸ Nain nola nindin indaŋguk: Abialok sambat endi tapma ilan kena tindilok nain inda-semumbi, Sakalaiali bo Yambattoñ tapma tinmepi lom pakuk. ⁹ Palinilimbi, tapma amali "Wopumdi pataknan nindi lombi, pama milihñat si-nimetak?" embi, tapma ama nisilok ep tindinji klembi, timbi-inda sañala kokiliñ. Kolimbi, Sakalaia timbi indaumbi, it ginañnan loŋguk. ¹⁰ Pama milihñat sinjilok nain indaumbi, amatam asupti tapma it sañ jimba ginañ kimin timbi, nimolo ti-pakiliñ. ¹¹ Timbi Wopumdok eñalo noli Sakalaialoñ inda-nimimbi, pama sinjilok sisuat wolok kit dindim kandañ ikuk. ¹² Ili kañbi ka-silikñembi, kolan misinŋguk. ¹³ Gan eñaloli nindin niŋguk, "Sakalaia, dik nim misiwñ. Yambatti ikan nimoloŋga nandinŋukta nindin ti-gamekak: tamga Elisabet endi niñaŋga no apmumbi, koi Yoane kitukañ. ¹⁴ Enda timbi simbaka kindem daumbi, silisili wopumdi ginaŋga tokneukak. Timbi endok indaindāñla amatam asupti bo silisili tinimnekalin. ¹⁵ Kusei nindinda windin tinekalin: Wopumdi enda nandum loloñ sinik tilak. Gwaŋgwa wali kuŋgun Wopum bi-nimekakta timbi wain ba tuk kimbñ nim nambekak. Timbi endi meñ simbai ginañnan palinilimbi, Dindim Woñdi tokne-nimumbi kuukak. ¹⁶ Endi Israel amatam asup ginañji ep timbi tambanembi, Wopum Yambatsiloñ undane ñanekalin. ¹⁷ Yambattok gemb ba Woñ plofet Elialoñ palmiŋguk windinŋangot niñaŋgaloñ bo palmimbi, Wopumdok telak dama timbekak. Endi bepsilok ginañji tambaneumbi, gwaŋgwanjii nombo wale kindem ti-semnekalin, timbi ama Yambattok manda wikañ endok ginañji tambaneumbi, ama dindim kuañ endok nanandinji klenekalin. Windin tinipi, endi Wopum bimbindok ti-paŋgipaŋgile ti-semekak."

¹⁸ Timbi Sakalaiali eñalola nimbi eŋguk, "Mandaŋgala nitek nandiwambi, biaŋgan timbek? Nak gilik sinik tiŋgut, timbi tamna endi bo gwilat asupgan makleŋguk win!" ¹⁹ Eumbi niŋguk, "Nak eñalo Gabriel, timbi nak Yambattok ñasiŋgan kuñipi, kena pa tilet. Timbi nak dikita manda embi, giŋgit manda kindem nin ganganlok embi, nani-mulimbi bit. ²⁰ Ale, dik nandi: giŋgit manda ganit wolok tuop Yambatti nain kimikuknan indaukuk. Gan dik mandana nim nanandi-kilik tilda timbi nak maŋga

* 1:5 Alon win tapma ama gitik endok bep pañji.

kim+sip gamambi, slak maña kwap em palimbi, nepek ganit wali bien indaukak wolok tuop.” Eñaloli w+ndiñ eñguk.

²¹ Sakalalali nain ombap tapma it g+nañ sakñelam pakukta timbi amatam mandipak+liñ endi nandi-bendi ti-ñ+m+ñg+liñ. ²² Timbi endi sañ jimba g+nañ p+ñguk nain wolonda endi manda enbektok tuop n+m. Slak man kwap em papi, k+tt+ñgot tiñgukta timbi amatamdi “Endi tapma it g+nañ nepek engano s+nik no kañak” w+ndiñ nandiñg+liñ.

²³ Tapma ilan kenan t+nd+lok nainñ+n taleumbi, Sakalalali ilnan undane ñam ²⁴ pat+ñaumbi, tam+in Elisabet endi gwañgwa m+npj+p tiñguk. Timbi yak+p kit tombon endi ilnan gitakan pat+semb+mbi, ñ+ndiñ eñguk, ²⁵ “Wopumdi nain ñ+ndiñg+it nandi+nambi, amatamdok daus+nan maetna timbi tale-namektok ñ+ndiñ timbi inda-namlak.”

Eñaloli Yesu indauptok Malia n+ñguk

²⁶ Elisabeti yak+p kit tombon noñgan gwañgwa m+npj+p ti-paliñ+li+mbi, Yambatti eñalo Gabliel Nasalet it kwelan Galili kandañ patak wand+ñ ni-mul+mbi, ²⁷ tam sim no ama g+ta gama n+m kuñgun koi Malia endoñ ñañguk. Ama wapmañ Devit damañgan kuñguk endok komblin koi Josep tam sim w+in endok g+ñg+it w+li+mum pakuk. ²⁸ Eñaloli Malialoñ tombi we ñ+m+mbi n+ñguk, “Wopumdi g+nañ s+loñ k+ndem ti-gambi, dik+ta patak.” ²⁹ W+ndiñ eu nandi+mbi, g+nan m+ilali+mbi, nanand+in n+m dakleumbi, g+nan g+nañ “Manda wolok kusei w+in nek?” embi, nanandi+kena tiñguk.

³⁰ Timbi eñaloli n+mbi eñguk, “Malia. Yambatti g+nañ k+ndem ti-gambi nandi+gamlak, wala timbi n+m mis+w+ñ! ³¹ Nandi+lañ. Dik gwañgwa m+npj+p timbi, gwañgwa ti+keukañ endok koi Yesu kit+ukañ. ³² Endi ama wopum palimbi, Yambat Loloñ S+nik endok n+ñañ n+nekal+ñ. Bep pañ Devit endi Israeal amatamdok ama wapmañji kuñguk, w+ndiñgangot Wopum Yambatti en ama wapmañji kim+li+m papi, ³³ nain taletalen n+m+nat Jekoptok sambat, w+in Israeal amatam, yambi+dik+ñembi, endok ama wapmañji kuukak.”

³⁴ Timbi Maliali eñalo ni-nandi+mbi eñguk, “Nepek w+in n+tek indaukak? Nak ama g+ta gama n+m kuñgut, wala.” ³⁵ Eumbi tambane n+ñguk, “D+nd+m Woñdi dik+oñnan p+umbi, Yambat Loloñ S+nik endok gemb+ni+ gep tapliukak, wala timbi gwañgwa apmekañ endi giñgi s+nik, timbi Yambat enlok N+ñañ n+nekal+ñ. ³⁶ Dik+kok sambatka tam no Elisabet en nandi-ñ+m+lañ. Endi g+lik, timbi ‘En yam+in’ w+ndiñ n+ñg+li+ñ, gan man ñ+ndiñg+it endi bo gwañgwa m+npj+p+mat kuumbi, yak+p kit tombon noñgan ñalal. ³⁷ Nekta, Yambatti nepek no tuop n+m timbek no n+m patak.” ³⁸ Eumbi, Maliali tambane n+ñguk, “Ale. Nak Wopumdok kena wembe s+lanin. Manda elañ, wolok tuop inda-namun.” W+ndiñ eumbi, eñaloli en kañ bimbi ñañguk.

Maliali Elisabettoñ ñañguk

³⁹ Wolonda Maliali ti-w+li+ dik+ñe timbi, Galili kwet bimbi, Judia kwet p+ñ+lop+latnan platik s+nik ñambi, it kwet nolok tomguk. Tombi, ⁴⁰ Sakalalalok ilnan lombi, endok tam+in Elisabet we ñ+m+ñguk. ⁴¹ We ñ+m+umbi nandumbi, wolongan gwañgwa Elisabettok s+mbai g+nañ pakuk wali gemb+inatgan sas+ik tiñguk. Timbi D+nd+m Woñdi endok g+nañnan tok+ñeumbi, ⁴² wopungan kit+mbi, ñ+ndiñ eñguk, “Tam n+ndok boñg+pniinan dik wakan gw+lam gamgam+in, timbi gwañgwa ti+keukañ w+in w+ndiñgangot gw+lam ikan m+m+in.” ⁴³ Elisabeti w+ndiñ embi yous+mbi n+ñguk, “Gan n+tek timbi dik Wopumnalok meñ+ tam p+mbi+nen nak ñand+in nokoñ b+lañ? ⁴⁴ Nak Wopumnalok meñ ganlet w+in kusei ñ+ndiñda: nak dik we nameñ w+in nandi+ nain wolondañgan gwañgwa nokok s+mbatna g+nañ patak endi s+lis+li timbi, sas+ik tik. ⁴⁵ Timbi Wopumdi nek ganguk wolok tuop indaukak w+in nandi-kwamb+ñ dambi ti+ke-kulañda, amatam di+w+in yapma kle-patañ.”

Maliali Wopum n+k+ndem dañguk

⁴⁶ Tĩmbi Maliali ñĩndiñ eñguk,
 “Walentali Wopum ni-loloñ elak,
⁴⁷ Yambat nep kimítak enda gĩnañna tipti nandi-koñgom ti-ñĩmlak.
⁴⁸⁻⁴⁹ Nekta, nak endok kena wemben pĩmbiñen,
 gan endi wangingan embi nandi-namguk,
 wĩn Yambat Gembĩ Molom endi kundit wopuwopum asup ti-namguk,
 wala tĩmbi amatam man ñĩndiñgĩt kuañ ba siñgi kunekaliñ
 endi naka ‘amatam diwĩn yapma kle-patak’ wĩndiñ nanĩnekaliñ.
 Endi Yambat diñdim ba giñgi sĩnik,
⁵⁰ amatam giñgiñgan ti-ñĩmañ busuk mamasa ti-sembi,
 ama sambat no ba no siñgi indanekaliñ enda wĩndiñgangot ti-sem-ta-ñaukak.
⁵¹ Endi kundit gembĩnat pa tiñĩpi,
 ama gĩnañji gĩnañ nisĩla nandum loloñ tiñguk wĩn ep tĩmbi papuseneñgiliñ.
⁵² Endi ama wapmañ gembĩnjiat pipapatsi apma tĩke-sembi,
 amatam kosi nimnat enda kot giñgĩt emguk.
⁵³ Endi amatam nepenepekta lonjiñgiliñ enda gĩnañ sĩloñ ti-semumbi, nombo nim
 lonjiñgiliñ,
 gan amatam nepek asup pat-semguk wĩn eni-mulĩmbi, slak pim ñañgiliñ.
⁵⁴⁻⁵⁵ Nĩndok bep pañniila eni-kwambiñ dañguk
 wolok tuop endi kena gwañgwañii Israel wakan epmi platambi,
 Ablaam gĩta kombliñii nandi-sembi,
 busuk mamasa nain taletalen nimnat ti-semektok nim nandi-kamalañguk.”
⁵⁶ Maliali wĩndiñ eu taleumbi, yakip tĩpet gĩt no ba nek Elisabet gĩta papi, undanem
 ilnan ñañguk.

Elisabetti Yoane apguk

⁵⁷ Elisabetti gwañgwa tĩketĩkelok nain indaumbi, niñañ apguk. ⁵⁸ Endok sambalii gĩt
 ilnan nasiilĩ Wopumdi gĩnañ busuk ti-ñĩmĩñguk giñgĩt wĩn nandiĩmbi, en gĩta sĩlisĩli
 tĩmbi, ⁵⁹ sande noñgan taleumbi, gwañgwa piñgiu di p dombĩnepi biñgiliñ. Bĩmbi,
 beulok koi Sakalaia wĩn kitĩnepi eñgiliñ, ⁶⁰ gan meñli “Wĩn nim” eñguk. Embi, “Koi
 Yoane kitĩkitĩlok” eñguk. ⁶¹ Eumbi niñgiliñ, “Sambatsettok boñgiĩpsĩnan ama no koi
 Yoane no nim patak.” Wĩndiñ embi, ⁶² kittiñgan beu ni-nandiĩmbi eñgiliñ, “Di k kot
 nek mĩmĩlok nandiĩlañ?” Eumbi, ⁶³ kundit youyouttok nepenepela enbĩmbi, tĩke bi
 mĩmbi, “Koi Yoane” youkuk. Youĩmbi, wĩn kañbi nandi-bendi tiñgiliñ. ⁶⁴ Tĩmbi
 wolongan Sakalaialok man mamben salaktaumbi, kusei kĩmĩpi, manda embi, Yambat
 ni-kĩndem dañguk.

⁶⁵ Nepek wĩndiñ inda-ñĩmĩmbi, il kwelnan nasilĩ kundit wĩn kañbi mĩsiñgiliñ.
 Tĩmbi nepek indañguk wolok giñgĩtti sapañanembĩ, Judia kwet jañgĩnnan tuop
 ña-taleñguk. ⁶⁶ Tĩmbi kasat wĩn nandiñgiliñ endi gĩtik nandi-kwĩnakwĩnalembi,
 Wopumdi gwañgwa wĩn gembĩnli kasopmĩlak wĩn ka-nandi-tomgiliñda ñĩndiñ e-
 nandiñgiliñ, “Gwañgwa wali bendi wopum dambi, ama nĩtein sĩnik indaukak?”

Sakalaialĩ Wopum Yambat ni-kĩndem dañguk

⁶⁷ Tĩmbi Diñdim Woñdi Yoanelok beu Sakalaialok gĩnan tokñeumbi, Yambatti
 manda eelok niñguk wolok tuop embi, ñĩndiñ eñguk,
⁶⁸ “Nĩndi Wopum, Israellok Yambat,
 en kusei ñĩndiñda ni-kĩndekĩndem ti-ñĩmĩna:
 endi amatamñii nandi-nĩmbi,
 toptop kolan gĩnañ nanin ni p tuambi, ni p kĩmĩkuk.
⁶⁹ Endi enlok kena aman Devit endok kombliñii boñgiĩpsĩnan nanin ama gembĩnat
 no ni p kĩmĩlektok tĩmbi inda-nĩmguk,

⁷⁰ wɨn damañgan plofet amañiila enbɨmbi eñgɨliñ wolok tuop.

⁷¹ Endɨ kanjɨknii ba ama gɨtɨk nandɨ-kola tɨ-nɨmañ endok kɨsɨnan nanin nɨpma tɨkeuktok wɨndɨñ tɨñguk.

⁷² Endɨ bep pañnii busuk mamasa tɨ-sembe,
en gɨta toptop tɨñguk wɨn nɨm nandɨ-kamalaukak.

⁷³ Endɨ enlok koi plon sotnɨ Ablaam ñɨndɨñ nɨ-kwambɨñ dañguk:

⁷⁴ endɨ nandɨ-nɨmbi, kanjɨkniilok kɨsɨnan nanin nɨpma tɨkembali,
nɨp tɨmbɨ pañgɨtaumbi,
mɨsɨmɨsɨ nɨmnat nɨ-wowoñ tɨñɨpi,

⁷⁵ kuamɨñ tuop endok dainan gɨñgɨtɨñiñgot dɨndɨm ku-ta-lonekamɨñ.

⁷⁶ Tɨmbi nɨñana dɨkok kandañ nak ñɨndɨñ elet:
Yambat Loloñ Sɨnɨk endɨ dɨk enlok plofet aman ganbekak.

Nekta, dɨk Wopumdok telak dama tɨmbi,
telak tɨ-dɨndɨm e-ñɨmekañ,

⁷⁷ wɨn dɨk amatamñii ñɨndɨñ enɨ-daut tɨ-semekañ:
'Wopumdɨ sepmektok nandɨlak, wolok tuop yomjɨ bi-samekak.'

⁷⁸ Nɨndok Yambatnɨ endɨ gɨnañ busuk molomda tɨmbi wɨndɨñ tɨlak.

Endɨ ama wɨn nɨ-mulɨmbi,
maim sonan wandin endɨ kunum gɨnañ nanin nɨndoñ pɨmbi,

⁷⁹ ama yomjɨla tɨmbi kɨlɨm gɨnañ kɨmdok gɨñgɨt kuañ kolɨ sale-semalak,
endɨ busuktok telaknan nɨnañgɨlɨmbi kunekamɨñ."

Sakalaialɨ plofet manda wɨndɨñ eñguk.

⁸⁰ Tɨmbi gwañgwa walɨ bendɨ wopum daumbi, gɨnan tiptɨ wɨndɨñgot gembɨlañguk.
Tɨmbi endɨ kwet ama nɨmnatnan ña ku-ta-ñakap, nain wɨn indaumbi, Israeɨ amatam-
dok dausɨnan inda-dakleñguk.

2

Yesu gwañgwa indañguk

¹ Nain wolonda Sisa Augustos Roma kwet gɨtɨk kiup ka-dɨkñeñguk endɨ kwet tuop
kot sambat tɨmbektok nandɨmbi, wolok tuop endɨkñe manda no kɨmɨlɨm ñañguk.

² (Kwiliniusɨ Sisalok kapmainan Silia provinslok kandɨkñe ama kuñguk nain wolonda
kot sambat walɨ indañguk. Damañgan wandin no nɨm tɨndɨn.) ³ Wɨndɨñda amatam
gɨtɨktɨ kosi kɨmɨtnepi bep pañ kasatsɨlok isɨ kuseinan ñañgɨlɨñ.

⁴ Joseptɨ wɨndɨñgangot tɨñguk. Endɨ ama wapmañ damañgan kuñguk koi De-
vit endok sambatta tɨmbi, Nasalet it kwet Galili kwelan patak wɨn bimbi, Judia
kwelan ñambi, Devittok il kusei koi Betleem wolok ñaupɨ ñañguk. ⁵ Ñambi, Malia
gɨñgɨt wɨlɨmɨum papi, gwañgwa mɨnjɨp tɨñguk en nañgɨlɨmbi, yakan koset kɨmɨttepi
ñañgɨmɨk. ⁶ Ña tom palɨñɨlɨmbi, gwañgwa tɨketɨkelok nain indaumbi, ⁷ Malialɨ
gwañgwa telak dama tɨkeñguk. Tɨkembali, sandumɨ tɨmɨp imbi, makauktok jawañ
gɨnañ kɨmɨkuk. Wɨn it kiyau tokñeñgukta tɨmbi makauktok ilan lo pakɨmɨk.

⁸ Tɨmbi wandɨñ kandañ sipsip kandɨkñe ama dɨwɨn endɨ Betleem it kwet pawan
pa kumbi, sipsip kaulɨ-dɨkñe kena tim tɨ-pakɨlɨñ. Tɨ-palɨñɨlɨmbi, ⁹ Wopumdɨ eñalo no
nɨ-mulɨm endoñ bɨ indaumbi, Wopumdok kolsalen walalan bien endok plon youlɨm
kañbi, kolan mɨsɨñgɨlɨñ. ¹⁰ Gan eñalolɨ enguk, "Sɨndɨ nɨm mɨsɨnelɨñ! Nak gɨñgɨt
manda kɨndem no sɨndoñ tɨke bɨlet, tɨmbi manda walɨ amatam gɨtɨk gɨnañjɨ youlɨmbi,
sɨlɨsɨlɨ tɨnekalɨñ. Manda wɨn ñɨndɨñ: ¹¹ ama ñɨn Yambat en amatamñii sepmektok
nɨ-mutak, wɨn Mesia Wopumnɨ, endɨ man tim ñolondañgan Devittok il kwel Betleem
wolok inda-samlak. ¹² Nak manda biañgan elet wɨn sɨndɨ ñɨndɨñ ka-nandɨnetañ: sɨndɨ
gwañgwa gɨmɨn wakan tɨmbɨ indaumbi, sandumɨ tɨmɨp imbi, makauktok jawañ

ginañ kimilim palim kanetañ.”¹³ Eñaloli wındiñ eumbi, platik sinik eñalo kimin wopumdi kunum ginañ nanin pi indambi, Yambat ni-kindem dambi, ñındiñ eñgiliñ,¹⁴ “Kunum loloñen ginañ Yambattok koi ni-ta-lowit, timbi kwelan amatam ginañ kindem ti-semalak endok kandañ busuk pat-semekak.”

¹⁵ Timbi eñaloli yambimbi, kunum ginañ undane ña-taleumbi, sipsip kandikne amalí nisifigan e-nandi timbi eñgiliñ, “Yakne! Nepek indalak win Wopum en nin-daklelak, wala timbi Betleem ñambi kana!”¹⁶ Wındiñ embi, platik sinik ñambi, Malia git Josep ep timbi indaumbi, gwañgwa win wakan makauktok jawañ ginañ palim kañgiliñ.¹⁷ Kañbi, eñaloli gwañgwa wolok plon manda enguk win kasat ti-semgiliñ.¹⁸ Timbi amatam sipsip kandikne amalok kasat win nandiñgiliñ endi gitik nanandi kena tñgiliñ.¹⁹ Gan Malia endila manda win gitikgan ginan ginañ dasimbi, nandi-kwinakwinalembi pa kulñguk.

²⁰ Timbi sipsip kandikne amalí undanem kenanjinan pi ñañgiliñ. Ñañipi, nepek gitik eñaloli enguk wolok tuop indañgukta timbi endi nepek gitik nandimbi kañgiliñ wolok Yambat ni-kindekindem embi, koi ni-ta-loñgiliñ.

²¹ Sande noñgan taleñlimbi, gwañgwa gimin piñgiu dip dombindomblok nain indaumbi, meñ beuli koi Yesu kitifngimik. Endi gama meñ simbai ginañ nim palifngimbi, eñaloli koi wakan ikan kitifnguk.

Simeon gita Analí tapma ilan Yesu gwañgwa Mesia en wakan ka-dakleñgimik

²² Moseli endikne manda diwin kimikuk wali ñındiñ elak: tam gwañgwa ikan tiketiken endi nittek timbi, bindambo Yambattok dainan ti-jamilambi, gumañ enloñ ñauk. Endikne manda win kimik-klendemiktok nain indaumbi, Malia gita Josep endi gwañgwa tikembi, Wopum enlok bi-ñimindepi Jerusalem ñañgimik.²³ Endi Wopumdok endikne manda ñin tañgonendemiktok wındiñ tñngimik, “Sindi ama ba ilalok gaut wapai telak dama indañ gitik Wopum enlok bi-ñiminekalifñ.”²⁴ Timbi Wopumdok endikne mandali elak wolok tuop endi “mambaip sim tipet ba monik no mambaip wandin tipet” tapma tindemiktok nandim ñañgimik.[☆]

²⁵ Nain wolonda ama no Jerusalem kuñguk koi Simeon. Endi ama dindim, Yambattok endikne manda kimik-klambi, ama nin Yambatti ni-mulimbi Israel amatam eni-busuk ti-semekak en mandimbi kuñguk. Timbi Dindim Woñdi en gita papi,²⁶ ñındiñ ni-dakle-taleñguk: endi gama kuñipi, Wopumdi Mesia ni-mulektok e-kwambiñ dañguk win kaukak.²⁷ Timbi Dindim Woñdi Simeon tapma it sañ jimba ginañ ni-mulimbi lo pakuk. Palimbi, Yesu meñ beuli endikne mandali elak wolok tuop ti-ñimindemiktok en wandiñ tike ñaumbi,²⁸ Simeondi gwañgwa win kañbi tike apmbi, Yambat we ñimimbi niñguk,²⁹ “Molom, dik manda nanguñ wolok tuop inda-talelak, wala timbi man ñındiñgit kena gwañgwañga nandi-namumbi, busukñenengan semba.³⁰ Nak ama nindi gamanda amatangai nipmekak en ip dautnali kalet.³¹ Dik en ikan nimbi taleumbi ni-mulim amatam gitikti en kanekalifñ.³² Timbi Israel amatangai ninda kot gifngit nimekak, ba amatam diwindok telaka kolí sale-semekak.”

³³ Simeondi gwañgwala wındiñ eumbi, meñ beuli win nandimbi, nanandi kena tñngimik.³⁴ Timbi Simeondi gwilam ti-sembi, Yesu meñ Maliala ñındiñ niñguk, “Nandilañ. Yambatti gwañgwa ñin nimbi taleumbi, Israel amatam asup endi en kimik-klañ ba nim wolok tuopgan Yambattok dainan pi pinekalifñ ba it-kwambiñ danekalifñ. Gwañgwa wali kimisalen no wandin Yambat en kimikuk, gan amatam asupti siñgi wilimnekalifñ.³⁵ Enda timbi amatam ginañ nanandinji sembwin win timbi dakle-taleukak. Timbi nepek niñañgala inda-ñimekak kusei wala timbi simba gawatti kakit man pisikñat nomik waleñga bo youlekak.” Simeondi wındiñ eñguk.

☆ 2:24: Kisim Bek 22:29, 34:19, Wok Pris 12:6-8

³⁶ Tĩmbi plofet tam gĩlik no kuĩguk koi Ana endĩ bo tapma ilan pakuk. Endĩ Asellok sambat, Fanuellok wemban. Tam sim pakuk wolonda wapat tĩmbĩmbi, gwĩlat kit tombon tĩpetgot yakan kuĩgĩmĩk. Kukap, ³⁷ wapai sembumbi, slak tam kanjak pat-ta-bĩkap, gwĩlat 84 gĩtik ombĩĩnguk. Endĩ tapma ilan pat-kuĩpi, tim sandap Yambat ni-wowoĩ tĩpi, nanaĩ kĩmĩsipbi, nĩmolo pa tĩĩnguk. ³⁸ Nain wolondaĩngan endĩ Yesu meĩ beu gĩta Simeon yambĩmbi, endoĩ bĩmbi, wolongan gwaĩngwa wala tĩmbi Yambat we nĩmĩnguk. Tĩmbi amatam gĩtik Mesia Jelusalem nasi mĩlap gĩnaĩ nanin epmektok indaukak endok mandĩmandĩ kuĩgĩlĩĩ enda Analĩ gwaĩngwa wolok indaindanla gĩngĩt eni-ta-ĩnguk.*

³⁹ Yesu meĩ beulĩ Wopumdok endĩkĩe mandalĩ elak wolok tuop ti-talembi, iset kwesetnan Nasalet Galili kwelan undane nĩngĩlĩĩ. ⁴⁰ Tĩmbi gwaĩngwa wĩn nanandĩn kĩndemlĩ gĩnan tokĩeumbi, bendĩ kwambĩĩ daumbi, Yambattĩ gĩnaĩ kĩndem tĩnĩmĩnguk.

Yesu gwaĩngwalĩ Beulok ilan palektok nandĩnguk

⁴¹ Gwĩlat tuop kamaikamai nain† indalĩngukta, Yesulok meĩ beulĩ Jelusalem pa nĩayaĩngĩmĩk. ⁴² Tĩmbi Yesulok gwĩlat 12‡ tĩmbĩmbi, taĩngĩmĩk tuop klembi, Jelusalem londepi Yesu gĩta nĩngĩmĩk. ⁴³ Nĩ pakap, gwĩlat taleumbi, ilan undane nĩndepi, Yesu gwaĩngwa en Jelusalem kandaĩ sakĩnelam pakuk wĩn nĩm ka-nandĩmbi kaĩp nĩngĩmĩk. ⁴⁴ Endĩ “Tua en amatam asup telak nĩngĩ endok boĩngĩpsĩnan nĩlak” wĩndĩn nandĩpi, sandap noĩngan nandĩ-bendĩ nĩmnat telak nĩngĩmĩk. Nĩmbi, kusei kĩmĩpi, sambatsettok ba nosettok boĩngĩpsĩnan lonjĩngĩmĩk. ⁴⁵ Lonjĩ nĩm kaĩbi, undane Jelusalem nĩngĩ lonjĩngĩmĩk.

⁴⁶ Tim sandap tĩpet gĩt no lonjĩlonjĩ kena tĩ-nĩmbi, gwaĩngwa tapma it saĩ jimba gĩnaĩ tĩmbi indaumbi, kaĩngĩmĩk wĩn: endĩ endaut ama endok boĩngĩpsĩnan pipapi, mandanjĩ nandĩmbi, wolok kuseila eni-nandĩ pa tĩnguk. ⁴⁷ Endĩ mandanjĩ nandĩ-daklembi, kĩndem tambane-semgukta tĩmbi ama endok mandan nandĩngĩlĩĩ endĩ gĩtikgandĩ nandĩ-sĩlikĩembi, nanandĩ kena tĩngĩlĩĩ. ⁴⁸ Tĩmbi meĩ beulĩ en kaĩbi ka-sĩlikĩembi, meĩlĩ nĩnguk, “Gwaĩngwa kambak, nekta nĩndĩn sĩnik nĩlamĩtaĩ? Nandĩlaĩ, beka nĩtĩ gep lonjĩ kuĩpi, nandĩ-bendĩ wopum tĩ-gamamĩk.” ⁴⁹ Eumbi enguk, “Nĩtek tĩmbi nep lonjĩm kuamĩk? Nak Bepnalok ilnan nĩlok palettok een wĩn sĩtĩ nĩm nandĩngĩmĩk ba?” ⁵⁰ Wĩndĩn eumbi, manda wolok kusei nĩm nandĩ-dakleĩngĩmĩk. ⁵¹ Tĩmbi walinin meĩ beu gĩta pĩmbi, Nasalet it kwelan undane nĩmbi, endok kapmainjetnan kuĩnguk. Tĩmbi meĩlĩ nepek gĩtik gwaĩngwalok plon indaĩnguk wĩn gĩnan gĩnaĩ nandĩ-dasimbi kĩmĩt-nandĩ-kuĩnguk.

⁵² Tĩmbi Yesulok pĩngĩulĩ bendĩ wopum daumbi, nanandĩn bo wĩndĩngangot tĩngukta Yambat ba amalĩ bo wĩndĩngot nandĩ-koĩngom tĩ-nĩmĩngĩlĩĩ.

3

Yoanelĩ Wopumdok telak tĩ-dĩndĩme kena tĩnguk

¹ Tĩmbi Sisa Taibelius endĩ Roma kwet tuop wolok ama wapmaĩnjĩ kuumbi, gwĩlat 15 tĩmbi dumalaĩnguk. Wolonda Pontius Pilatolĩ Sisalok kapmai kumbi, Judia distrik ka-dĩkĩeumbi, Elottĩ Galili distrik ka-dĩkĩeĩnguk. Tĩmbi Elottok konombal Filiptĩ Itulia gĩt Tlakonitis distrik ka-dĩkĩeumbi, Lisanaslĩ Abilene distrik ka-dĩkĩeĩnguk. ² Tĩmbi Anas en gĩta Kaiafas endĩ tapma amalok telak damanjĩ kuĩngĩmĩk. Nain wolonda Yoane Sakalalalok nĩnaĩ endĩ kwet ama nĩmnatnan kuĩnguk. Kuumbi, Yambattĩ manda

* **2:38:** Jelusalem wĩn Islael amatam gĩtik endok plon e-yout tĩlak. † **2:41:** Gwĩlat wolonda Islael amatamdi Yambattĩ Isip kwelan epmĩnguk wĩn nandĩ-pakaĩ. ‡ **2:42:** Juda amatamdi nĩndĩn nandĩngĩlĩĩ: gwaĩngwa no gwĩlat 12 ombĩlak en ip amalok jimba plon tomlak.

nĩmbĩmbi, ³Jodan tuk baliliĩ tuop kuĩĩpi, manda eu piĩmbi, amatamda ñĩndiĩ enguk, “Yambattĩ yomji bi-samektok sĩndĩ gĩnañ tambatambattok tuk inekaliĩ.”

⁴Yoanelĩ kena tiĩnguk wĩn plofet Aisaialiĩ manda no youkuk wolok tuop indaĩnguk. Endok mandan pepa kwasa gĩnañ ñĩndiĩ youyoulĩn patak,

“Ama noli kwet ama nimnatnan kuĩĩpi, ñĩndiĩ kitĩlak,

‘Wopumdok telak ti-dĩndĩm e-ñĩmĩt!

Telak kelam ti-dĩndĩm e-ñĩmĩnekalĩĩ!

⁵Kwet wĩliĩ gĩtik taplium tokĩneumbi,

kwet jaĩngĩn ba kwet kimĩn gĩtik ti-jamilenekaliĩ.

Tĩmbi telak kelam ti-dĩndĩm embi,

telak lopĩlat yout dĩndĩm embi tĩmbi jambilaukak.

⁶Tĩmbi amatam gĩtikgandĩ Yambattĩ telak nĩtek plon epma tiĩkeukak wĩn ka-nandĩnekalĩĩ.’”[✧]

Aisaialiĩ manda wĩndiĩ youkut wolok tuop Yoanelĩ tiĩnguk.

⁷Tĩmbi nain tuop ama kimĩn wopumgandĩ Yoaneloĩ bĩmbi, gĩnañ tambatambattok tuk i-semektok nĩmbĩmbi, ñĩndiĩ pa enĩliĩnguk, “Malet saĩandok kombliĩnii, sĩndĩ nokoĩ bĩmbi, tukgot ineliĩndok nandaĩ ba? Nĩndĩ sanbĩmbi, telak wĩndiĩ Yambattok gimbit inda-samekak wĩn makleneliĩ? Sĩndĩ kolanjĩlok kinjanliĩ sapma kleuktok nandaĩda, ⁸gĩnañjĩ tambanembĩ, wolok bien kuĩngunjanan tĩmbi indaumbi, gĩnañjĩ gĩnañ ñĩndiĩ nim nandĩnekalĩĩ, ‘Bep paĩnĩ Ablaam endok kindemla tĩmbi Yambattok gimbit maklenekamĩĩ.’ Nak sanba nandĩwit: Yambattĩ kindem kawat ñĩn ep tikĩleumbi, Ablaamdok kombliĩnii indaneliĩ wĩn! Wala tĩmbi sĩndĩ bien kindem nim laliyaĩda, kilamek! ⁹Kapinoĩgo komba kuseinan ikan kimĩkimĩliĩn patak. Komba bien kindem nim pa laliyaĩ gĩtik wĩn jinbĩm gĩlo-taleumbi, komba gĩnañ koli piĩm dĩukak.”

¹⁰Tĩmbi amatamdi ni-nandĩmbi eĩngĩliĩ, “Wĩndiĩnda nĩtek tĩnekamĩĩ?” ¹¹Eumbi tambane enguk, “No endĩ kiupi tiĩpet palmĩlakta, ama no kiupi nimnat enda no mĩlok. Ba nanala wĩndiĩngangot tĩlok.” ¹²Tĩmbi takis epep ama diwĩn endĩ wĩndiĩngot tuk i-semektok bĩmbi ni-nandĩmbi eĩngĩliĩ, “Endaut, nĩndĩ nĩtek tĩnekamĩĩ?”

¹³Eumbi enguk, “Sĩndĩ gavmandĩ takis epneliĩndok elak wolok tuopgot epbi, nim maklenekaliĩ.” ¹⁴Tĩmbi mik amalĩ wĩndiĩngangot ni-nandĩmbi eĩngĩliĩ, “Tĩmbi nĩndĩla nĩtek tĩnekamĩĩ?” Eumbi enguk, “Sĩndĩ ama nolok mĩnem kasĩleneliĩndok ti-piĩpiĩne nim ti-ñĩmnekalĩĩ, ba manda plon siĩngĩn joĩgo nim sinekaliĩ. Tambo sĩndĩ kenanjĩlok tuan samaĩ wala nandum tuop tĩmbekak.”

¹⁵Tĩmbi amatam Yoanelok mandan nandĩngĩliĩ endok gĩnanjĩ mĩlalĩmbi, gĩnañjĩ gĩnañ ñĩndiĩ eĩngĩliĩ, ‘Mesia en wakan bek’. Wĩndiĩ nandĩ-kwĩnakwĩnalembi, nĩtek indawĩk wala mandĩngĩliĩ. ¹⁶Tĩmbi Yoanelĩ amatam gĩtikta ñĩndiĩ tambane enguk,

“Nakta tukgot i-sam ti-kulet. Gan ama no indaup tĩlak endok gembĩnlĩ nak napma klelak. Endĩ wakan Dĩndĩm Woĩ kombanat i-samekak. Tĩmbi nak piĩmbĩnen ñĩndiĩ endok kesii gwĩlap kiundĩliĩmettok tuop nim. ¹⁷Ama no plaua mĩnjĩp gĩt gwĩlap ep danbi, mĩnjĩp wĩsi-kopi, gwĩlap ba kĩlikĩlik siu dĩlak, wĩndiĩngangot ama indaup tĩlak endĩ amatam ep danbi, gĩĩngĩtĩnii epbi, diwĩn komba taletalen nimnat gĩnañ ep siu dĩnekalĩĩ.”

¹⁸Yoanelĩ wĩndiĩ embi, molo manda diwĩn asup eĩpi, gĩĩngĩt manda kindem amatamda enĩ-ta-kuĩnguk. ¹⁹Tĩmbi ama wapmaĩ Elotti konombal Filip endok tamĩn Elodias matĩkeĩnguk ba ti-bomboe kusei kusei diwĩn tiĩngukta tĩmbi Yoanelĩ pa ni-ñombiĩnguk. ²⁰Gan Elotti ti-bomboen wĩn nim ka-daklembi, nombo yousiĩmbi, Yoane tĩkembĩ, it kwambĩñ gĩnañ kimĩliĩm piĩnguk.

²¹Yoanelĩ amatam gĩtik gĩnañjĩ tambĩneĩngĩliĩ wĩn tuk i-semĩpi, Yesu bo tuk i-ñĩmĩnguk. Tuk i-ñĩmĩmbi, nimolo tĩĩliĩmbi, kunum gĩnañ dĩliĩ tombĩmbi, ²²Dĩndĩm

Woñdi inda-daklembi, monik mambaip walan indambi, endok plon pi pipakuk. Timbi kunum ginañ nanin kitikiti no ñindiñ kitu piñguk, “Dik niñana noñgan sinik. Nak ginañnal gep kasilembi, dika walena kindem dalak.”

Yesu Mesialok bep paññiilok kot sambat

²³ Yesuli gwilat 30 nitepek ombimbi, kenan kusei kimikuk. Amatam enda nandingliñ en Joseptok niñañ. Timbi Josep endi Elilok komblin, ²⁴ Eli win Matattok komblin, Matat win Livailok komblin, Livai win Melkilok komblin, Melki win Janailok komblin, Janai win Joseptok komblin, ²⁵ Josep win Matatiaslok komblin, Matatias win Amoslok komblin, Amos win Nahumlok komblin, Nahum win Esilok komblin, Esli win Nagailok komblin, ²⁶ Nagai win Maattok komblin, Maat win Matatiaslok komblin, Matatias win Semeindok komblin, Semein win Joseptok komblin, Josek win Jodalok komblin, ²⁷ Joda win Joanandok komblin, Joanan win Resalok komblin, Resa win Selubabellok komblin, Selubabel win Sealtiellok komblin, Sealtiel win Nelilok komblin, ²⁸ Neli win Melkilok komblin, Melki win Adilok komblin, Adi win Kosamlok komblin, Kosam win Elmadamlok komblin, Elmadam win Erlok komblin, ²⁹ Er win Josualok komblin, Josua win Eliesellok komblin, Eliesel win Jolimlok komblin, Jolim win Matattok komblin, Mattat win Livailok komblin, ³⁰ Livai win Simeondok komblin, Simeon win Judalok komblin, Juda win Joseptok komblin, Josep win Jonamlok komblin, Jonam win Eliakimlok komblin, ³¹ Eliakim win Melealok komblin, Melea win Menalok komblin, Mena win Matatalok komblin, Matata win Natandok komblin, Natan win Devittok komblin, ³² Devit win Jesilok komblin, Jesi win Obettok komblin, Obet win Boaslok komblin, Boas win Salmonlok komblin, Salmon win Nasonlok komblin, ³³ Nason win Aminadaplok komblin, Aminadap win Atmindok komblin, Atmin win Arnilok komblin, Arni win Heslondok komblin, Heslon win Peleslok komblin, Peles win Judalok komblin, ³⁴ Juda win Jekoptok komblin, Jekop win Aisaktok komblin, Aisak win Ablaamlok komblin, Ablaam win Telalok komblin, Tela win Nahollok komblin, ³⁵ Nahol win Seluktok komblin, Seluk win Reulok komblin, Reu win Pelektok komblin, Pelek win Ebellok komblin, Ebel win Selalok komblin, ³⁶ Sela win Kainandok komblin, Kainan win Alpaksattok komblin, Alpaksat win Semdok komblin, Sem win Noalok komblin, Noa win Lamettok komblin, ³⁷ Lamek win Metuselalok komblin, Metusela win Enoktok komblin, Enok win Jalettok komblin, Jalet win Maalalok komblin, Maalalel win Kainandok komblin, ³⁸ Kainan win Enoslok komblin, Enos win Settok komblin, Set win Adamlok komblin, timbi Adam win Yambatti timbi indañguk.

4

Satandi Yesu ti-kuyuk ti-ñimiñguk

¹ Timbi Yesuli tuk i-taleumbi, Dindim Woñdi ginan ginañ tokne palimgukta nañglimbi, Jodan tuk bim kwet ama nimnatnan ña kuñguk. ² Wandin tim sandap 40 dou mlalot ti-kuñlimbi, Satandi ti-kuyuk pa ti-ñimiñguk. Nain wolonda nanañ no nim nam, slak kuñlimbi, tim sandap wali taleumbi, nanañ gawat tiñguk. ³ Timbi Satandi ñindiñ niñguk, “Dik Yambattok Niñan sinikta, kusaka timbi dakleuktok kawat ñin nimbimbi, nanañ indawin!” ⁴ Eumbi tambane niñguk, “Windiñ nim. Yambattok manda no ñindiñ youyoulin patak, ‘Ama nanañniñgot kuñgun miuktok tuop nim.’”^{*}

⁵ Timbi Satandi kwet loloñen nolok nañgip lombi, kwet tuop amatam kusei kusei kuañ win gitikgan walawalan nomik nain dumangan daulimimbi ⁶ niñguk, “Kwet gitik wolok gembin ba paman win nokok kitnanan kimilim ka-dikñelet, wala timbi ama nola ba nola mimilok nandimbi, kindem kiinan kimilet. Nepek gitik win dik gam-taletalok nandilet, ⁷ win tikap dik kesitnanan milelem ti-nameña, nepenepek

^{*} 4:4: Lo 8:3

gitiik win dikok giñgít ti-taleutak.” ⁸ Eumbi tambane niñguk, “Yambattok manda no ñindiñ youyoulín patak, ‘Dik Wopum Yambatka milelem ti-ñimimbi, en noñgangot kimit-klelok.’”[✧]

⁹ Timbi Satandi Yesu nañgipi, Jelusalem tapma it pendim kusip plon lo kimpipi ninguk, “Dik Yambattok Niñañ sinikta, ñinanin dikopi ma pi! ¹⁰ Kusei ñindiñda dik nim kolautañ: Yambatta manda no ñindiñ youyoulín patak, ‘Endi eñaloñiilok kisinan gapipi, gambi-dikñenelñdok enbekak.’ ¹¹ No win ñindiñ, ‘Endi kisili gep wit-taloumbi, kawatti kesika nim gaulek.’”[✧] ¹² Eumbi tambane niñguk, “Yambattok manda ñindiñ elak, ‘Dik Wopum Yambatka endok gembin inda-dakleuktok ti-kuyuk nim ti-ñimekañ.’”[✧]

¹³ Satandi ti-kuyuk kusei kusei gitiik ti-ñimum taleumbi, “Nain nolamek” embi kañ bimbi ñañguk.

Ama Sisirik Yesu endi enlok kuseiñin timbi dakleñguk

Yesuli enlok kuseiñin Nasalet it kwelan eu dakleñguk

¹⁴ Timbi Yesuli Galili kwelan undane ñambi, Dindim Woñdok gembip lon kulñgukta endok giñgít walí kwet kle-gimbup pakañ tuop sapañaneñguk. ¹⁵ Timbi endi kwet wolok kle-gimbut kuñipi, it kiyaunji ginañ giñgít manda eni-daut ti-sem pa timbimbi, amatam gitiktí koi giñgít tike-loñgíliñ.

¹⁶ Timbi Nasalet it kwet kandañ pap bendiñguknan bo ña tomguk. Tombi, Sabat patnandi nain indaumbi, ep tindin klembi, it kiyau ginañ loñguk. Lombi, manda pinat-semepi mlalimbi, ¹⁷ plofet Aisaiali manda youkuk win tikembi, enda miñgíliñ. Miumbi pisapi, manda ñindiñ pakuk win timbi indaumbi pinat-semguk,

¹⁸ “Wopumdi giñgít manda kindem ama pimbñesila enbettok nanbi taleñguk, wala timbi endok Woñdi gembin namlak.

Endi manda ñindiñ ewa piuktok nani-mukuk:

toptop kolan plon pakañ win pisat-semnekalíñ,

ba dausi sipmisipmín endok dausi timbi tom-semnekalíñ.

Timbi endi ñindiñ timbettok nani-mukuk:

nak ama ep pi yaliumbi pimbñen kuañ endok mlapsi timba taleukak,

¹⁹ ba Wopumdi amatamñii wale kindem ti-semsemlok nain indalak win ewa piukak.”[✧]

²⁰ Manda windiñ pinat-talembi, pepa kwasa win kwasanembi, it kiyau kena amala binda mimbimbi, amatam eni-daut ti-semektok pipakuk. Timbi it kiyau ginañ pakíliñ endi gitikgandi daut endañgot deiñgíliñ.

²¹ Timbi Yesuli kusei kimpipi, manda ñindiñ enguk, “Giñgít manda pinalam nandañ walí man ñindiñgít bien inda-daklelak.” ²² Windiñ eumbi, amatam gitiktí ni-kindem dambi, mandan nandum galkñat sinik tiñgukta nanandi kena timbi eñgíliñ, “Nitek timbi Joseptok niñgan walí manda wandin elak?” ²³ Eumbi enguk, “Biañganak, sindi eyout manda ñindiñ naninetañ, ‘Timbi kindenda ama, dik ditnalok piñgipka timbi kindem da-mek’, win Kapaneam it kwelan kena timbim giñgítka nandiñgimíñ, windiñgangot ñolok ika kuseinan timbimbi kana!”

²⁴ Windiñ embi yousimbi enguk, “Nak biañgan sanba: plofet ama no enlok ilan nasiili not nim pa ti-ñimañ. ²⁵ Sindi plofet Elia nek tiñguk win nandi-ñimít: endi kuñilimbi, gwílat tipet git no git yakip kit tambon noñgan gwi no nim piumbi, kwet tuop nanañ map wopum indañguk. Nak biañgan sanlet: nain wolonda Israe kwelan Juda tam kanjak asupgan kuñgíliñ, ²⁶ gan Yambatti Elia win endoñ nim ni-mupi, endi Sidon kandañ tam kanjak no Salefat it kwelan kuñguk endoññan ni-mulim ñambi tike kimitkuk. ²⁷ Timbi plofet Elisali kuñilimbi, Israe kwelan Juda amatam asupti wanda kwambiñ yambo mawatsiat kuñgíliñ. Gan Elisali endoñnan nanin no nim

tĩmbi kĩndem dañguk, endi ama no koi Naman Silia kwelan nanin en noñgangot tĩmbi kĩndem dañguk.”

²⁸ Tĩmbi it kiyau gĩnañ pakĩlĩndi Yesulok manda wĩn nandĩmbi, gĩnañji komba dũmbi ²⁹ mĩlapi, en it kwet pawan kle munjulĩm ñañguk. Isi kwesi wĩn kwet kĩmĩn plon pakukta, jĩmbiñ malapnan tĩke nañgĩp ñambi, munjut koli pĩuktok ñañgĩlĩñ.

³⁰ Gan endi undanembi, kĩmĩn gĩtik boñgĩpsi gĩnañ yapma klembi, walinin pi ñañguk.

³¹ Ñambi, it kwet no koi Kapaneam Galili kwelan patak wandĩñ pi tombi pakuk. Papi, Sabat patnandi nainda gĩngĩt manda eni-daut sem pa tĩlĩnguk. ³² Endi ama biesiĩ manda gembĩnat eañ wĩndĩñ eñgukta tĩmbi nandi-gĩtĩngĩtik tĩngĩlĩñ.

Yesuli amatam ep tĩmbi kĩndem daumbi, gĩngĩt manda eu piñguk

³³ Sabat patnandi nain nola ama no yal kolanli gĩnan gĩnañ piñguk endi it kiyau gĩnañ lom pakuk. Endi wopungan kwawa tĩñipi eñguk, ³⁴ “Ei, Yesu Nasalet nanin, dik nekta nĩndoñ bĩlañ? Dik nĩp tĩmbi kolaneñdok bĩlañ ba? Nak kusaka nandĩlet: dik Yambat enlok kena ama giñgi sĩnik wĩn.” ³⁵ Wĩndĩñ eumbi, yal kolan wĩn nĩñombiñipi eñguk, “Dik mañga masipbi, amalok gĩnan nanin lambĩm po ñau.” Eumbi, yal kolandi ama wĩn munjut kolĩmbi, ama pakĩlĩñ endok boñgĩpsĩnan piñguk, gan yal endi ama wĩn nĩm tĩmbi kolaumbi, slak lambĩm po ñañguk. ³⁶ Tĩmbi amatamdi kundit wĩn kañbi ka-sĩlikĩembi, nanandi kena tĩmbi, nĩsĩngan e-nandi tĩmbi eñgĩlĩñ, “Kai, ama ñali manda nĩtnein sĩnik elak? Ama yambalat nomĩk endi yal kolan manda gembĩnat enbumbi lambĩm po ñañ!” ³⁷ Yesuli kundit wandin tĩmbĩmbi, endok gĩngĩt walĩ kwet kle-gĩmbup pakañ tuop sapakĩaneñguk.

³⁸ Yesuli it kiyau gĩnañ nanin piñbi, Simondok ilan loñguk. It wolok Simon yapman tam jĩmbat tĩmbi, piñgiu komba dũmbi pakuk. Tĩmbi Yesuli en tĩmbi plap tauktok nĩnandumbi, ³⁹ tam pakuknan lombi mumuñembi, jĩmbat nĩñombiumbi, tam wĩn kañ biñguk. Wĩndĩñ tĩmbĩmbi, tam piñgiu nandum pañgĩtaumbi, plapkan mĩlapi, Yesu gĩt nolii yambi-dĩkĩeñguk.

⁴⁰ Maim piumbi, Sabat patnandi nain taleumbi, amali nosii jĩmbat kusei kusei inda-semguk wĩn Yesuloñ yanañgĩp bĩmbi, kiili ama gĩtik noñgan noñgan ep kañbi, ep tĩmbi kĩndem dañgĩlĩñ. ⁴¹ Tĩñipi, amatam asuptoñ yal kolanji wakĩt ep kle-semumbi, kwawa wopungan tĩñipi po ñambi, ñĩndĩñ eñgĩlĩñ, “Dik Yambattok Nĩñañ sĩnik.” Yal kolan endi Yesu en Mesia Yambatti nĩmukuk wĩndĩñ nandi-ñĩmĩngĩlĩñ, wala tĩmbi enombiñbi, manda eelok e-kĩmĩsip tĩ-semguk.

⁴² Kwet salaup tĩmbĩmbi, Yesuli it bimbi, pi ña kwet ama nĩmĩnatnan ñambi pakuk. Tĩmbi amali lonji kukap tĩmbi indaumbi, tĩke kimbĩ dambi, en gĩta papatok nĩngĩlĩñ, ⁴³ gan endi ñĩndĩñ enguk, “Yambatti amatam yambi-dĩkĩembi, ama wapmañji kulak wolok gĩngĩt manda kĩndem ewa piuktok endi nanĩmukuk, wala tĩmbi nak it kwet dĩwĩnnan bo ñauttok een.” ⁴⁴ Wĩndĩñ embi yambĩk bimbi, ña Judia kwet tuop kumbi, it kiyaunji gĩnañ manda eu piñguk.

5

Petlo gĩt nolii Yesulok mandala mĩkbalak asup tiañeñgĩlĩñ

¹ Nain nola Yesuli Genesalet tuk guañ kĩnanjatnan ilĩmbi, amatam kĩmĩn wopumdi Yambattok manda nandĩnepi kle-gĩmbupi, ñasi ñasiñgan tĩngĩlĩñ. ² Tĩmbi Yesuli kĩnanjatnan kĩkeñ tĩpet palĩm kañbi, mĩkbalak epep amali kĩkeñji bimbi, lĩksi wĩlip pakĩlĩñ yambiñguk. ³ Yambĩm endoñ ñambi, kĩkeñ nolok plon lombi, kĩkeñ molom Simon enda kambak munjulĩm ñaña euktok nĩnguk. Eumbi, wĩndĩñ tĩmbĩmbi, wolok pipapi, gĩngĩt manda eni-daut kenan yousiñbi tĩ-semguk.

⁴ Tĩ-sem-talembi, Simon ñĩndĩñ nĩnguk, “Dik tuk guañ boñgĩpnan ñambi, mĩkbalak epeplok lĩksi wĩn mep kĩmĩlĩm gĩnañ ma piwĩt.” ⁵ Eumbi tambane nĩnguk, “Endaut,

nindi tim ombap kena gim slakan timiñ, timbi mikbalak bien no nim epmimiñ. Gan dikok mandala joñgo bindambo lik mep kimitlam pinetañ.”⁶ Windiñ embi, endi liksi mep kimitlam piumbi, mikbalak asup sinik melimbi, lik blañganenepi tiñgilitiñ. Windiñ timbimbi,⁷ nosii diwin kikeñ nolok plon kuñgilitiñ endi bi ep pañgitaneliñdok kit wayo kot-semum bimbi, ep pañgitañgilitiñ. Timbi mikbalak kikeñ tpet wolok ginañ ep dasi tokneumbi, kikeñ tpet tuk ginañ pindepi tiñgimik.

⁸ Timbi Simon Petloli windiñ indaum kañbi, Yesu kesiinan milelem timbi niñguk, “Wopum, nak ama yomnat, kak nambimbi ñau.”⁹ Kusei ñindiñda endi windiñ tiñguk: en wakit ama gitik en gita kikeñ plon pakilitiñ endi mikbalak asup epgilitiñda timbi misimbi, nanandi kena tiñgilitiñ.¹⁰ Timbi Sebedilok niñañiit tpet Yakobo git Yoane Simon gita mikbalak epep kena pa tiñgimik endi windiñgangot tiñgimik. Timbi Yesuli Simon nimbi eñguk, “Nim misiwini. Dik mikbalak tiatia tlañdi gamanda amatam eni-tiatia kena timbi kuukañ.” Windiñ eumbi,¹¹ endi kikeñ ep tiañeumbi, kinanjat kwambiñnan loumbi, nepenepek gitik bi-talembi, Yesulok gwañgwa indambi, en kle kuñgilitiñ.

Yesuli ama jibat yambo mawalat no timbi kindem dañguk

¹² Yesuli Juda amatamdok it kwet no pakuk wandiñ kuñilitimbi, ama no piñgiu gwilap gitik yambo mawatti sipmiñguk endi bim Yesu kañbi, pi pim timan dai kwet plon kimp pindim papi, ni-kukulembi eñguk, “Wopum, tikap dik nep kimitlep nandilañda, guma jibatna timbi taleumbi, kindem dawa.”¹³ Eumbi, kii kot suapi, ama win tike-kañbi niñguk, “Nak nandi-gamlet. Dik kindem da!” Eumbi, wolongan wanda kwambiñ walit pailimbi, kindem dañguk.¹⁴ Timbi Yesuli manda kwambiñ nimbi eñguk, “Nepek inda-gamlak wolok kasat ama nola nim ti-semekañ. Nim sinik. Dik ñambi, gwilapka tapma amala daulimiumbi, jibatka talelak win gambi-dakleutak. Timbi amatamdi wandañga biañgan ip talek win gambi-nandinelñdok dik tapma timbekañ, win Moseli endikne manda kimit-nimguk wolok tuop.”

Yesuli windiñ eñguk,¹⁵ gan kena tiñguk wolok giñgitti sapakñane sinik taumbi, amatam asupgandi mandan nandinepi ba jibatsi kle-semektok Yesuloñ bimbi, kimit pa tiañgilitiñ.¹⁶ Gan Yesuli wandingan embi, yambik bimbi, engan kwet ama nimnatnan ñam, nimolo pa tilitiñguk.

Yesuli yom bimbilok gemb palmiñguk win daut semguk

¹⁷ Nain nola Yesuli amatam eni-daut ti-semñilitimbi, Falisi ama gita endikne manda nandi-tale ama endi lo ñasiñgan pipakilitiñ. Endi Jelusalem ba it kwet gitik Galili ba Judia kwelan pakañ walinin bimbin. Timbi Wopumdok gembin jibatsiat ep timbi kindem dalok Yesuloñ palmiñguk.¹⁸ Nain wolonda ama diwindi nosi no kii kesii dalandan tañgo plon tañgonem bimbi, Yesuli it pakuknan lom dainan kimitnelñdok titlakilitiñ.¹⁹ Amatamdi it win tokneñgilitiñda timbi endi it ginañnan bem loneliñdok tuop nim, wala timbi endi it pendim bat wolok lombi, pendim wiap blanganembi, toali tañgo plon top gilim dambi, bium pi amatam boñgipsinan Yesulok kuañnan piñguk.²⁰ Windiñ timbimbi, Yesuli nanandi kiliktinji lok bien ka-nandimbi, ama wala ñindiñ niñguk, “Notna, yomga gitik win bi-gam-taletalen.” Windiñ eumbi,²¹ endikne manda nandi-tale git Falisi ama endi kusei kimpipi, nisitiñgan ñindiñ e-nandi tiñgilitiñ, “Yakii, ama manda winjt elak win en nin? Win Yambat en noñganliñgot yom bimbilok gembin palmilak yañ!” *

²² Timbi Yesuli ginañ nanandinji ka-nandimbi eni-nandimbi eñguk, “Kusei nitakta sindi ginañji ginañ windiñ e-nandi tañ?”²³ Gemb nim pat-namumda, nak ‘Yomga bi-gam-taletalen’ nimbambi, ba ‘Mlapi ñau’ nimbambi, bien kindem indauk ba?

* 5:21: Juda amalok nanandinji win ñindiñ: no en Yambat esiesi-ñimlak endi tike pi yalilak.

Nim ya! ²⁴ Gan nak Ama Sisinikti kwelan ñolok yom bimbilok gembin pat-namlak win sindi nambi-dakleneliñdok nak ñindiñ tmbetet.” Windiñ eñpi, ama kii kesii dalandanla nambi eñguk, “Nak ganlet: dik mlapi, ipatka tkembi, ikanan ñau.” Eumbi, ²⁵ wolongan ama wali dausnangan mlapi, ipal tkembi, ilnan ñañpi, Yambat ni-kindem dañguk. ²⁶ Timbi amatam gitikti win ka silikñembi, nanandinji nim dakleumbi, nepek misimisin kañgiliñ wala Yambat ni-ta-loñpi, nisñgan ñindiñ eñgiliñ, “Man nepek gitikñin indaumbi kamiñ.”

Yesuli yom ama ep tiañeupi indañguk

²⁷ Wolok siñgi kandañ Yesuli walinin pim ñambi, takis epep ama no koi Livai en takis epep ilan palambi kañbi, ñindiñ nñguk, “Dik bim nep kle ku.” Windiñ eumbi, ²⁸ Livaili kenalok nepenepel gitik win bi-talembi mlapi, Yesu kleñguk.

²⁹ Timbi endi ilnan nanañ si-jumut wopungan Yesulok ti-ñim+umbi, wolongan takis epep ama ba ama diwin asupgan en gita nanañ yakan nañgiliñ. ³⁰ Timbi Falisi ama git nosi diwin endikñe manda nandi-taleñgiliñ endi win kañbi nandum pi+umbi, e-balep timbi, Yesulok gwañgwañii ñindiñ engiliñ, “Sindi nekta takis epep ama ba ‘yom ama’ diwin en gita nanañ yakan nañ?” Eumbi, ³¹ Yesuli tambanem enguk, “Kindemsi endi gwasap amaloñ nim ñañ, win jimbatsiat endiñgot gwasap amaloñ ñañ. ³² Ama nisila nandum dindim tilak nak en eni-tiañelok kwelan nim indañgut, tambo nak yom ama enbambi, ginañji tambaneneliñdok indañgut.”

Yesulok nanandin ba ep tindin win damanin wandin nim

³³ Timbi ama diwindi Yesu ñindiñ nñgiliñ, “Yoanelok gwañgwañii endi nain asup nanañ kim+sipbi, nimolo kena pa tañ, timbi Falisi amalok gwañgwanjii endi bo windiñgangot tañ, gan nitakta dikok gwañgwañgaili nanañ kim+sip nain no nim kim+pi, kim+sip pa tañ?” Eumbi, ³⁴ noliilok plon eyout manda ñindiñ enbi eñguk, “Ama no tamñ tilakta timbi nolii gita na-silisili tiñli+mbi, sindi kindem noliilok nanañ kim+sip ti-semneliñ ba? Nim ya! ³⁵ Gan nain indaumbi, kanjikñiil+ ama win yapma tikenekaliñ. Tikeumek, noliili blan timbi, nanañ kim+sip tinekaliñ.”

³⁶ Windiñ embi yousimbi, nepek komblin ba damanin wala eyout manda ñindiñ bo enguk, “Ama noli dasindasin komblin blañganembi, kusip tkembi, dasindasin damanin mambupmeuk ba? Nim ya! Endi windiñ tmbekta, dasindasin komblin win kola-ñimek, timbi dasindasin kusip komblin wakit dasindasin damanin endok tuopset noñgan nim tmbek. ³⁷ Timbi wain tul komblin win meme gwilap damanin ginañ nim wili gilolok. Windiñ tmbekta, wain tull+ bendi wopum dambi, meme gwilap damanin timbi tawa kolaumbi, wain kwelan poña pi-talewik. ³⁸ Wala timbi wain tul komblin win gwilap komblin ginañ pa wili gilolok. ³⁹ Timbi no en wain tuk damanin nañguk endi wala ‘Kofgom sin+k’ embi, wain komblin win nambepi kunjit talak.”

6

Yesuli Sabat patnandi nainnan nek tindilok eu talelak

¹ Sabat patnandi nain nola Yesuli plaua m+npj+ kenanan dikñe ñañli+mbi, gwañgwañii en gita ñañgiliñ endi plaua bien mep pañg+pi, m+npj+ kaik nañgiliñ. ² Timbi Falisi ama diwindi win kañbi, nandum tuop nim tmbimbi engiliñ, “Nitek timbi sindi Sabattok endikñe manda wipi, kena nim tindilok elak win tañ?”

³ Timbi Yesuli tambane enguk, “Endikñe manda w+wittok kandañ sindi Devit gita noliili nanañ gawat paliñli+mbi, nittek tiñguk wolok kasat win nim pinap nandañ ba? ⁴ Endi Yambattok ilan lombi, plaua nanañ endok bi-ñim+m+n win mepi nañguk. Endikñe mandali elak wolok tuop nanañ win tapma ama endiñgot nanalok, gan

Devitti wïn joñgo mep nambi, noliila bo emumbi nañgılıñ.”* ⁵ Wïndiñ embi yousımbi enguk, “Nak Ama Sisınıktı Sabat patnandı naindok molomda tımbi wolonda nek guma tındılok wïn ewa talelak.”

⁶ Sabat patnandı nain no indaumbi, Yesulı it kiyau gınañ lombi, enı-daut tı-palıñlımbi, ama no kii dındım dalandañguk endı bo wolok bımbi pakuk. ⁷ Tımbi Falisi gıta endıkñe manda nandı-tale ama endı Yesu kıt yout tı-ñımmelıñdok kusei lonjıñgılıñ, wındıñda endı Yesulı Sabat patnandı nainnan ama no tımbi kındem dauk ba nım wolok ka-tuakılıñ. ⁸ Gan Yesulı nanandıñjı wïn ka-nandımbi, ama kii dalandan wïn kıtı-ñımbi nıñguk, “Mılap bımbi, ñolok it!” Wındiñ eumbi mılapı, dausınan ikuk. ⁹ Tımbi Yesulı enbi eñguk, “Nak ñındiñ sanı-nandutet: Sabattok endıkñe mandalı nek tıneñdok nandı-nımlak - ama tımbi kındem dalok ba ama tımbi kolalok, kuñgun tıke-kımıttok ba tımbi kımlok?” Wındiñ embi, ¹⁰ amatam wolok pakılıñ yambi-ta-ña-talembi, ama kii dalandan ñındiñ nıñguk, “Kıka kot suat” nımbımbi, wındiñ tımbımbi, kiılı salaptambi, kındem dañguk.

¹¹ Tımbi gımbıt wopumdı ama bıesılok gınañjı tokñeumbi, Yesu nıtek tımbi kolanelıñdok wala nıñıñgan e-nandı tıñgılıñ.

Ama Sisınık Yesu endı ama nin en kle-kuñgılıñ enı-daut tı-semguk

Yesulı gwañgwa 12 ep danguk

¹² Nain wolonda Yesulı nımolo tımbepi kwet jañgınnan lombi, tim ombap Yambat nımolo tı-ñımbiñguk. ¹³ Kwet salaumbi, ama asup en kleañgılıñ kıtı-semum bımbi, endok boñgıpsınan nanin ama 12got ep danbi, ‘enımmulın’ kot emguk. ¹⁴ Ama ep danguk endok kosi ñındiñ: Simon (koi no Petlo kıtıñguk), tım kwayañ Andlu, Yakobo, Yoane, Filip, tım Batlomio, ¹⁵ Matayo, Tomas, tım Yakobo Alifaielok nıñañ, tım Simon koi wïn ‘Selot ama’ kıtıñgılıñ, ¹⁶ tım Judas Yakobo nıñañ, gıta Judas Iskalıot, ama nin sıñgi Yesu bola tı-ñımbiñguk.

Amatam nıtein endı dıwın yapma kle-pakañ?

¹⁷ Tımbi Yesulı gwañgwañıı ep danguk en gıta kwet jañgınnan nanin pımbi, kwet kımbat nolok tombımbi, gwañgwañıı asupgan dıwındı en gıta wandıñ pakılıñ. Tımbi endıñgot nım, wïn amatam kımın wopum Judia kwet tuop nanin ba Jelusalem nanin, ba Tilo Sidon it kwet tıpet tuk kımıñ balılıñ pakamıknan nanin ¹⁸ endı Yesulı manda eumbi nandınelıñdok ba jımbatsı ep kle-kot tı-semektok bı palımbi nandı-sembi, ama dıwın yal kolandı mılap emguk wïn bo ep tımbi kındem dañguk. ¹⁹ Tımbi amatam kımın wopum endı Yambattı Yesu gembı mımbi, amatam gıtık ep tımbi kındem daumbi kañgılıñ, wala tımbi endı tıke-ka tınelıñdok bañak lonjıñgılıñ.

²⁰ Tımbi Yesulı gwañgwañııloñ dei yambımbi, ñındiñ enguk,

“Amatam nısıla nandum pımbıñen tılak
sındı wakan Yambattok gıñgıtıñı indambi kuañ,
wala tımbi sındı amatam dıwın yapma kle-pakañ.

²¹ Man ñındiñgıtı nepenepekta lonjı kuañ
sındı wakan Yambattı sep tımbi tokñenekalıñ,
wala tımbi sındı amatam dıwın yapma kle-pakañ.

Man ñındiñgıtı sımba blan plon kuañ
sındı wakan sımba sasat plon kunekalıñ,
wala tımbi sındı amatam dıwın yapma kle-pakañ.

²² Sındı nak Ama Sisınık nep kle-kuañda tımbi

* **6:4:** Devitti endıkñe manda wıkkuk, gañgan Yambattı gımbıt nım tı-ñımbiñgukta tımbi Yesulı Falisi amalı enlok gwañgwañııla gımbıt nım tı-semnelıñdok eñguk.

amatamdi nandi-kola ti-samañ,
 ba nisilok boñgipsinan nanin sep kle-kotneliñdok
 sani-suambapi, kosi timbi kolalak,
 nain wolonda sindi amatam diwin yapma kle-pakañ.

²³ Windiñ inda-samekaknan walenji kindem daumbi,
 silisili wopum inda-samumbi,

kusei ñindiñda dikondi kot tinekaliñ:
 bep pañjii endi plofet ama damañgan kuñgiliñ
 enda windiñgangot pa ti-semumbi,
 tuanji wopum kunum ginañ kasileñgiliñ,
 timbi sindi windiñgangot kasilenekaliñ.

²⁴ Gan minem kwilikwilinji wopum sindi blasinagan,
 win sindi ikan nepenepesi kindem gitik win kasile-taleañ.

²⁵ Man ñindiñgit nim ti-blamblaem kuañ sindi blasinagan,
 win sindi lonji ti-kunekaliñ.

Man ñindiñgit simba sasat kindem plon kuañ sindi blasinagan,
 win sindi kukulembi, simba blan plon kunekaliñ.

²⁶ Amatam gitikti sindok kosi tike-lonekaliñ
 wolonda sindi blasinagan!

Neta, bep pañjili plofet ama julunagan
 endok kosi pa tike-loñgiliñ,
 gan Yambatti plofet ama wandin win yalamikuk.”

Ep tindin kindem amatam tambon nimnat ti-sem ti-kunekaliñ

²⁷ Yesuli yousimbi enguk, “Mandana tikembi kuañ sinda ñindiñ sanlet: sindi kanjiksii ginañ kindem ti-sem-ta-kunekaliñ, win nandi-kola ti-samañ enda ti-kindekindem ti-sem-ta-kunekaliñ, ²⁸ yala ti-samañ enda gwilam ti-sem-ta-kunekaliñ, kolan ti-samañ enda nimolo ti-sem-ta-kunekaliñ.

²⁹ Ama noli bunga tambon witahta, tambon bo wilektok tambane-ñimekañ. Ba noli sauloña galom tike-gamlakta, kiupinnga bo bi-ñimumbi tikeukak. ³⁰ Dik nepek nola gani-nandi tañ enda emekañ, ba noli nepenepeka galom mep gamlak ombi-gamektok nim ni-ginaneukañ. ³¹ Ep tindin gitik dik nandi-galk tamba, amatamdi dika windiñ ti-gammelindok nandi-semలా, dik bo windiñgan ti-sem-ta-kuukañ.

³² Tikap dik amali ginañ kindem ti-gamañ endañgot ginañ kindem ti-semiñda, nekta Yambatti gani-kindem dawik? Yom ama endi bo windiñgangot pa tañ, win endi ama nin ginañ kindem ti-semلاك endi ginañ kindem ti-ñimañ. ³³ Ba tikap dik amali kindem ti-gamañ endañgot kindem ti-semiñda, nekta Yambatti gani-kindem dawik? Yom ama endi bo windiñgangot pa tañ. ³⁴ Ba tikap dik ama nindi tambon ombi-gammelindok tuop win nandi-kwambiñ dalañ endañgot emiñda, nekta Yambatti gani-kindem dawik? Yom ama endi bo yom amala nepek emañ, win tambon wolek tuopgan ombi-semnelindok windiñ pa tañ.

³⁵ Nim, windiñ nim tilok. Tambo sindi kanjiksi ginañ kindem git kundit kindem ti-sembi, nepek tambon nimnat embi, ombi-sammelindok nim pa mandinekaliñ. Sindi windiñ tinekaliñda, tuanji wopum pat-samekak, timbi sindi Besi Yambat Loloñ Sinik endok ep tindin klembi, wembe gwañgwañii kuañ win inda-dakleukak. Neta, endi wakan ama kolan pa tañ ba simba kindem manda nim pa eañ endi kindem pa ti-semلاك. ³⁶ Bepsi amatam ginañ busuk ti-semلاكta, windiñgangot sindi ginañ busuk ti-semnekaliñ.

³⁷ Sindi amatam enipi nim ti-kunekaliñ, timbi Yambatti windiñgangot sani-pi nim timbekak. Sindi amatam yom plon nim ep kimit ti-kunekaliñ, timbi Yambatti

windiñgangot yom plon nim sep kimilekak. Sindi amatamdok yomji bi-sem tikunekaliñ, timbi Yambatti bo yomji bi-samekak. ³⁸ Sindi amatam plap ti-sem tikunekaliñ, timbi Yambatti windiñgangot plap ti-samekak. Sindi plap tañ wolok tuop endi plap ti-sambi, nombo yousmbi, sam tokne sinik taumbi, diwin lamip piukak. Nekta, sindi amala nitek ti-semañ, wolok tuopgan Yambatti sinda bo ti-samekak.”

Ama man mambenji tipet endok telak nim klenekaliñ

³⁹ Timbi Yesuli yousmbi, eyout manda ñindiñ enguk, “Ama dai sipm+sipm+n endi nol no dai sipm+sipm+n gumañ nañgilek ba? Nim ya! Win niset tipelat ban ginañ pindemik bek. ⁴⁰ Gwañgwa no endi nindaulin nim maklelak, gan endi nandinandi kena timbi taleumek, endi nindaulindok tuop indauk bek.

⁴¹ Nitek timbi, dik nokalok dai ginañ kilikilik win kalañ, gan ditnalok dauka ginañ komba bem patak win nim ka-daklelañ? ⁴² Dik komba bem dauka ginañ patak win nim kañbi, nitek nokala ñindiñ nimbeñ, ‘Notna, nak dauka ginañ kilikilik patak win klewa lambi-gamiñ.’ Ama man mamben tipelat, dama ditnalok dauka ginañ komba bem patak win kle kopmek, siñgi kandañ ka-dindim embi, nokaloñ dai ginañ kilikilik patak win kindem kleu lambi-ñimek.

⁴³ Komba kindem no endi bien kolan nim pa lalilak, windiñgangot komba kolan no endi bien kindem nim pa lalilak. ⁴⁴ Komba wali nitein win bienli mek timbi daklelak. Kuañgmd+ bien mandañ sinik indaumbi tikelok ba? Ba ginjatti bien gip indaumbi tikelok ba? Nim ya! ⁴⁵ Amalok kandañ win windiñgot: nepek endok ginan tokne patak wali wakan man ginañ lambumbi elak. Wolok tuop nepek kindem ama kindemli ginan ginañ dasi-mañguk wali wakan bien kindem timbi indalak, timbi windiñgangot nepek kolan ama kolandi ginan ginañ dasi-mañguk wali wakan bien kolan timbi indalak.

⁴⁶ Nekta slakan ‘Wopumni’ manjilñgot pa nanañ, gan manda sanlet win nim tañgoneañ? ⁴⁷ Ama no nokoñ b+mbi, mandana tike kulak endi ama nitein win sani-daut ti-sametet. ⁴⁸ Endi ama it kwambiñ tiñguk wandin. Endi it kindilñipi, ban ombap kindilim pi+mbi, ita mambi ilimbi, kawat ta kusei ginañ meli pi+mbi, gembinatgan youli gilim da-taleñguk. Timbi tuk gwam wopum indambi, it plon suañguk, gan endi ti-kindem dañgukta timbi minjulim, sasik nim tiñguk. ⁴⁹ Timbi ama no mandana nandi-kimkimnelak endi ama it joñgonjoñgo kindikuk wandin. Endi it kindilñipi, ta plongan k+mpi, joñgonjoñgo kindikuk. Timbi tuk gwam wopumdi it wolok plon suambi minjulimbi, platik sinik gilom pi+mbi lileme-taleñguk.”

Ama Sisinik Yesu endi ginañ busuk daut semguk

7

Yesuli mik ama telak damanjilok kena gwañgwa j+mbalat timbi kindem dañguk

¹ Yesuli manda gitik win amatam enbi taleumbi, Kapaneam it kwelan lo ña pakuk. ² Wandin kandañ mik ama telak damanji no pakuk endok kena gwañgwa j+mbalat wopum timbi, kimkimlok tuop tiñguk. Endi kena gwañgwa wala nandum loloñ sinik tiñgukta timbi, ³ Yesulok giñgit nandinbi, Judalok ama biesi diwin Yesuloñ eni-mukuk, win endi Yesu ni-tiañeum b+mbi, kena gwañgwa j+mbalat timbi kindem daupatok wandin tiñguk. ⁴ Timbi ama wali Yesuloñ ña tombi, mik ama telak damanjilok kasat ti-ñim+mbi ni-giñginembi eñgilñ, “Telak damanji win kindem tike-kimileñdok tuop. ⁵ Nekta, endi Juda nindok sambat nim, ganmek ninda ginañ kindem pa tinimlak. Tiñipi, it kiyauñ win endiñgan nip timbi plap taumbi indañguk.” ⁶ Wandin eumbi nandi-sembi, en gita ñañguk.

Ñambi, telak damanjilok il timbi dumalaumbi, telak damanjil noli Yesuloñ eni-mupi, manda ñindiñ kimilimñguk, “Wopum, slakan kesik gawat nim biwiñ. Nak

kambak ñandin ñolok nekta nokok itnanangan bi nambeñ? ⁷ Nak bo daukanan bi mbila nandi wam mi latalak. Di k slak mandañgot eumbi, kena gwañgwana kindem dawin. ⁸ Natna bo ama lolonailok kapmai kulet, timbi nokok pi mbimñennai di wain kuañ. Nak mik ama nola 'Ñau!' ni mbambi ñalak, ba nola 'Bo!' ni mbambi pa bilak. Timbi kena gwañgwana 'Kena ñin ti!' ni mbambi, kena win pa tilak."

⁹ Timbi Yesuli telak damanjilok manda wala nandi gititñgitik embi, undane amatam kimin wopum en kle biñgiliñ yambi embi, ñindin enguk, "Nak ñindin sanlet: Isael sindok boñgipsinan bo nak ama nanandi kiliktinat ñandin no nim kañgut." Windin eumbi, ¹⁰ telak damanjili nolii eni mukuk endi bindambo undanem ilan ña lombi, kena gwañgwa kindem dambi palimbi kañgiliñ.

Yesuli ama sim no kimnan nanin timbi milakuk

¹¹ Nain nim ombataumbi, Yesuli it kwet no koi Nain wandin ñaumbi, gwañgwañii git amatam kimin wopumdi en gita yakan ñañgiliñ. ¹² Nambi, it kwet sañ yama timbi dumalaumbi, ama dalandan no tañgonem piñgiliñ. Win tam kanjak nolok niñañ noñgan sinik endi sembiñguk. Timbi it kwet winasi asupti dalandan ba meñ ep klembi piñgiliñ. ¹³ Timbi Wopumdi tam kanjak win kañbi, blan ti-ñimmbi niñguk, "Nim kuleñ." ¹⁴ Windin eñipi, ña taño tike-kaumbi, ama tañgoneñgiliñdi kak wiñgan ilimbi, dalandanla niñguk, "Ama sim, nak 'Milat!' ganlet." ¹⁵ Windin eumbi, gwañgwa wali binda mlap pipapi, kusei kimipi manda enguk. Timbi Yesuli meñla niñguk, "Niññaña ñin nañgipi ñau!" Eumbi nañgipi ñañguk.

¹⁶ Timbi amatam wi kañgiliñ endi gitik misimbi, Yambat ni-kindem dambi, nisinagan ñindin eñgiliñ, "Plofet wopum no boñgipni ginañ indañguk kulak" ba "Yambatti amatamñii ni p kimilektok bi inda-nimlak." ¹⁷ Timbi nek indañguk wolok giñgit wali sapakñanembi, Judia kwelan ba kwet kle-gimbup pakañ tuop eu sataumbi ña-taleñguk.

Yesu git Yoane endi nin win nim nandi-dakle-semgiliñ

¹⁸ Yoane tuk ii-sem endok gwañgwañiili Yesuli kundit kusei kusei tiñguk wolok kasat gitik enla ti-ñim-taleñgiliñ. ¹⁹ Timbi endi gwañgwa tipet kiti-semum bi umbi, Yesula ñindin ni-nandiñdemiktok eni mukuk, "Mesia bi wiktok een win di k wakan ba? Ba ama nola mandineñ?" Windin embi eni mulimbi, ²⁰ Yesuloñ ña tombi niñgimik, "Yoane tuk ii-sem endi ñindin gani-nandiñda embi ni ni-mulimbi bamik, 'Mesia bi wiktok een win di k wakan ba? Ba ama nola mandineñ?' " ²¹ Nain wolonda Yesuli amatam jimbatsiat ba piñgip gawatsiat asup win ep timbi kindem dambi, yal kolanji win ep kle kot-sembi, ama asup dausi sipsipmin timbi tom-semguk. ²² Timbi endi Yoanelok manda tambon ñindin tambane enguk, "Siti nambi, nepek dautsetti kamik ba pawanjetti nandamik wolok kasat ti-ñimdekamik: dausi sipsipmin dausi tombim kañ, timbi kesit nim kuañdi kesit kuañ. Amatam jimat yambo mawatsiat endok wandanji win ep timbi gilita-semgak, pawanji kamen pawanji tombim nandañ. Ama sembi-sembin bindambo kaitambi mlakañ, timbi ama pi mbimñesila giñgit manda kindem enbum nandañ. ²³ Timbi no en kusatna nambi-nandiñbi, nandi-kolan nim ti-namlakta endi amatam di wain yapma kle-patak."

²⁴ Yoane gwañgwa tipet eni mukuk endi undane pi ñaumbi, Yesuli kusei kimipi, ama kimin wopumda Yoanelok plon ñindin enguk, "Kwet silaninnan ñañgiliñ win sindi nek kanepi ñañgiliñ? Win sindi sasaleli pinjim pendilim ña-bi tilak win kanepi ñañgiliñ ba? ²⁵ Tikap ninda, nek kanepi ñañgiliñ? Ama dasindasin pamanat no kanepi ñañgiliñ ba? Nandañ: ama dasindasinji pamanjat ba pipapatsi kindem sinik endi ama wapmañdok isinan pa kuañ. ²⁶ Windinda sindi nek sinik kanepi ñañgiliñ? Plofet ama no kanepi ñañgiliñ ba? I wakanak. Timbi Yoanelok kandañ nak ñindin sanlet: endi plofet di wain yapma kle-talelak. ²⁷ Win enda wakan Yambattok mandan

ñindiñ youyoulin patak, 'Nak giñgit ee amana no ni-mulam ñambi, telak dama ti-gambi, telak ti-dindim e-gamekak.'* Windiñ youyoulin patak, ²⁸ timbi nak ñindiñ sanlet: ama gitik kwelan dama indañgilitiñ endi Yoane nim makleañ, ganmek no en Yambattok giñgitñiilok boñgipsinan pimbiniñ sinik kulakta endi Yoane makle patak."

²⁹ Takis epep ama git amatam diwin endi manda win nandi-talembi, Yoanelok kii plon tuk iñgilitiñda timbi Yambattok telak win dindim sinik timbi dakleñgilitiñ.

³⁰ Gan Falisi git endikne manda nandi-tale ama endi ginañ tambatambattok tuk nim iñgilitiñda timbi Yambatti nek tneliñdok nandiñguk wala nandum tial tiñguk.

³¹ Timbi Yesuli yousimbi enguk, "Windiñda timbi amatam man ñindiñgit kuañ endi nitein? Nak endok kusalala eyout manda nek ewit? ³² Win endi gwañgwa bisatti sañalala ipakanan pipapi, nosila kiti-sembi, ñindiñ eniañ, 'Nindi paknuak penditnambi, sindi kap nim tiliñ, ba kap mano tinitnambi, sindi ku-blamblae nim tiliñ.'

³³ Kusei ñindiñda nak sindok plon windiñ sanlet: Yoane tuk ii-sem endi indambi, nanañ kimisip pa tiñguk, tiñipi wain nim pa naliñguk wala sindi nandum tuop nim timbimbi, enda ñindiñ pa eañ, 'Yal kolan endok ginañnan patak.'

³⁴ Timbi nak Ama Sisinikti indambi, nanañ ba wain nañipi, kimisip nim pa tilet, wala sindi nandum tuop nim timbimbi, ñindiñ pa eañ, 'Ama ñin kawit! Timbi namba! Endi nanañ ba wain asup sinik pa nalak, ba takis epep ama ba yom ama not ti-semalak!'

³⁵ Sindi windiñ pa eañ, gan amatam Yambattok nanandin kimit-klem kuañ endi nanandi win dindim sinik wakan daut nimañ."

Yom tam noli Yesulok kesii wilimbi, yomin bi-ñimñguk

³⁶ Falisi ama noli Yesu nanañ en gita nambektok nitiañeumbi, endok ilnan lombi, nanañ naneliñdok pi pakuk. ³⁷ Timbi yom tam no it kwet wolok kuñguk endi Yesula "Falisi amalok ilnan nanañ na patak" giñgit win nandiñgukta, piñgip saple miliñ kindem kanim kawat satnindi tindin no tikembi, it ginañ loñguk. ³⁸ Lombi, Yesulok kesiinan kandañ ñam papi kulimbi, dai tullu pi Yesulok kesii youli gautaumbi, kumban sakti timbi kalandaumbi, kesii nain ombapgan simumuñ embi, piñgip saple miliññatti saple-ñimñguk.

³⁹ Timbi Falisi ama Yesu nitiañeñguk endi win kañbi, ginan ginañ ñindiñ eñguk, "Tam ñin endi yom tam no. Ama wali biañgan plofet ama kumda, tam tike-kalak ñolok kusei ka-nandi-taleuk."

⁴⁰ Timbi Yesuli Falisi ama endok nanandin win nandimbi niñguk, "Simon, nak manda no ganba nandi." Eumbi niñguk, "Endaut, eumbi nandiwa."

⁴¹ Eumbi niñguk, "Ama noli minem tambonlok ama tipetta emguk, nolok minem kwandai 500, timbi nolok minem kwandai 50.* ⁴² Endi ombindemiktok tuop ninda, blan ti-sembi, kak tambon wiat-semguk. Windiñda endoñnan nanin nindi nol maklembi, minem molomda simba kindem ti-ñimekak?"

⁴³ Eumbi niñguk, "Minem kwandai 500 wialimñguk endi bek." Eumbi, "Win dindim elañ" nimbini, ⁴⁴ undanem tam kañbi, Simon niñguk, "Tam ñin kalañ ba? Nak dikok ika ginañ lambiwambi, dik ep tindini nim klembi, not nim ti-namini, win dik kesitna wiliwilittok tuk no nim git-namini, gan endi kesitna dai tullu wiliipi, kumban sakti sapleum kalandalak. ⁴⁵ Dik kitna ba bumna no nim simumuñ ti-namini, gan nak it ginañ lambit wolondañgan endi kusei kimipi, nim tindin win, kesitna simumuñ ti-namumbi, nain ñin bi tomlak. ⁴⁶ Dik kumbana tuk galk silanindi nim saple-namini, gan endi piñgip saple miliñ kindem bien wali kesitna saple-namik. ⁴⁷ Windiñda ñindiñ ganlet: tam ñali simbai kindem da-sinik talakta timbi windiñ ti-namlak. Wali ñindiñ daut namlak: endok yomin asupgan bimbini. Gan no endok yomin lakatgan bimbini endi lakat wolok tuop simbai kindem dalak."

* 7:27: Malakai 3:1, Kisim Bek 23:20 * 7:41: Minem kwandai noñgan win kena nain noñgan wolok tuan. Ama wali minem kiulim palmiñguk win wopum dauptok kena miliñguk. Endok minem kena win wakan.

⁴⁸ Tĩmbi tamda nĩnguk, “Yomga gĩtik bi-gam-taletalen.” Wĩndĩn eumbi, ⁴⁹ ama gĩtik en gĩta nanañ nam pakĩlĩn endĩ kusei kĩmĩpi, gĩnañjĩ gĩnañ ñĩndĩn nandĩngĩlĩn, “Endĩ ama nin sĩnĩk, ñala yom bimbi bo pa tĩlak?” ⁵⁰ Tĩmbi Yesulĩ tam nĩnguk, “Nanandĩ-kĩlĩktĩngala tĩmbi Yambattĩ kolan gĩnañ nanin gepma tĩkek, wala tĩmbi busukĩnenengan ñaukañ.”

8

Tam dĩwĩndĩ bo Yesu klembi kuñgĩlĩn

¹ Wolok siñgi kandañ Yesulĩ kle-gĩmbut ñaĩnĩpi, it kwet tip ba wopum wandĩn manda eu pĩumbi, Yambattĩ amatamĩnii yambi-dĩkĩnelak wolok gĩngĩt manda kĩndem enĩ-takuñguk. Tĩmbi gwañgwañii 12 endĩ en gĩta yakan kuñgĩlĩn. ² Tĩmbi dama Yesulĩ tam jĩmbatsĩat dĩwĩn ep tĩmbi kĩndem dañgĩlĩn ba yal kolanjĩ ep kle kot-semguk endĩ bo en kle-kuñgĩlĩn. Tam no wĩn Malia Makdala nanin (damañgan Yesulĩ yal kolan kĩt tambon tĩpet ep kle kolĩmĩnguk). ³ Tĩmbi Yoana (endok wapai Kusa endĩ ama wapmañ Elottok it kauli-dĩkĩneñguk) gĩta Susana wakĩt tam asup dĩwĩn Yesu gĩta yakan ñaĩngĩlĩn. Tam walĩ Yesu gĩt gwañgwañii plap tĩ-sembi, mĩnemjĩlĩ ep kasop tĩ-semmañgĩlĩn.

Ama Sĩsĩnĩk Yesu endĩ mandan nandĩm tĩke-kĩlĩn enelĩndok eñguk

Gĩngĩt manda kĩndem wĩn nanañ mĩnjĩp ama nolĩ kena gĩnañ kokuk wandin

⁴ Amatam it kwet nolok ba nolok endĩ Yesuloñ bĩ kĩmĩn wopum tĩnĩlĩmbi, eyout manda no ñĩndĩn enguk, ⁵ “Ama nolĩ plaua nanañ mĩnjĩp kot-tikitiki tĩmbektok kenan gĩnañ ñaĩnguk. Ña tom kolĩnĩlĩmbi, mĩnjĩp dĩwĩndĩ telak plon pĩumbi, amalĩ yalĩ-ña-bĩ tĩmbĩmbi, monĩktĩ bĩ na-taleñgĩlĩn. ⁶ Tĩmbi mĩnjĩp dĩwĩn kwet kawakawalatnan pĩmbi, tawam lambĩmbi, tuk nĩmnatta tĩmbi yañetambi kĩm-taleñgĩlĩn. ⁷ Tĩmbi mĩnjĩp dĩwĩndĩ koselek mĩnjĩpnan pĩmbi, wakĩt yakan tawa lambĩngĩlĩnda koselektĩ ep tapliumbi kĩmgĩlĩn. ⁸ Mĩnjĩp dĩwĩn kwet kĩndem plon pĩmbi, tawa lambĩmbi, bien asup laliñgĩlĩn, wĩn bien 100 100 wĩndĩn laliñgĩlĩn.” Yesulĩ wĩndĩn embi yousĩmbi, ñĩndĩn kĩtĩnguk, “No en pawañnat endĩ pawañ kĩmĩpi, nandĩ-tĩke-kĩlĩn eukak.”

⁹ Tĩmbi Yesu gwañgwañiilĩ eyout manda eñguk wolok kusei nandĩnepi nĩ-kaumbi ¹⁰ enguk, “Yambattĩ nandĩ-sambi, amatamĩnii nĩtek yambi-dĩkĩnelak wĩn sanĩ-sĩwĩlĩmbi nandĩ-dakleañ. Gan nanandĩn sembĩn wĩn nak amatam dĩwĩn endĩla eyout mandalĩngot enba nandĩañ. Wĩn endĩ kañbi nĩm ka-nandĩ-tomnelĩndok ba nandĩmbi nĩm nandĩ-daklenelĩndok wĩndĩn pa tĩlet.

¹¹ Tĩmbi eyout manda et wolok kusei wĩn ñĩndĩn: plaua mĩnjĩp wĩn Yambattok manda. ¹² Mĩnjĩp telak plon pĩngĩlĩn wĩn amatamdĩ Yambattok manda nandĩ dasiumbi, Satandĩ bĩmbi, gĩnañjĩ gĩnañ manda patak wĩn yolom tĩke-semgak. Nĩm kañbi, endĩ manda wĩn tĩke-papĩ, Yambattok gĩngĩt indanelĩnda, Satandĩ wĩndĩn tĩ-semgak. ¹³ Mĩnjĩp kwet kawakawalatnan pĩngĩlĩn wandin walĩ manda nandĩmbi sĩlĩsĩlĩnat kasĩleañ. Gan endĩ wĩn plaua mĩnjĩptok kakai kwet gĩnañnan nĩm pĩlak wandin, wala tĩmbi endĩ nain dumangan nanandĩ-kĩlĩktĩ tañ, gan tĩ-kuyuk no inda-semumbi, nanandĩ-kĩlĩktĩnjĩ pĩpĩlak. ¹⁴ Mĩnjĩp koselek boñgĩpsĩnan pĩngĩlĩn wandin walĩ Yambattok manda nandĩm kuñlĩmbi, kwelalok mĩlap ba mĩnem kwĩlĩkwĩlĩ ba nepenepek sĩlĩsĩlĩ pa emlak walĩ nanandĩ-kĩlĩktĩnjĩ makleumbi, bukaiñgot pakañ. ¹⁵ Tĩmbi mĩnjĩp kwet kĩndem gĩnañ pĩngĩlĩn wandin walĩ ama gĩnañ nanandĩnjĩ wĩn kĩndem ba dĩndĩm sĩnĩk, tĩmbi endĩ manda wĩn nandĩ-dasiombi, tĩke-kwambĩn dambi gĩngĩnem kuñĩpi, bienjĩat tañ.”

✧ 8:10: Aisaia 6:9-10

Sindi Yambattok manda telak nitek plon nandi-dakleañ win ka-kiliñ enekaliñ

¹⁶ Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Ama noli kolsalen pindopi, kambotti nim tapliw+k ba doundoulok palapat kapmainan nim k+m+lek. Tambo endi kolsalen indaingan k+m+limbi, ama it ginañ loañ kol sale-semek. Yambattok mandan w+ndi+ngangot kusei ñ+ndi+nda indaingan timbi daklelok: ¹⁷ endi amatam nitek yambi-dikñelak wandiñ kandañ nepek pat-sembin pakañ gitik ep timbi indaingan indanekaliñ, timbi nanandi sembin gitik win bo eu tawaukak. ¹⁸ Wala timbi sindi Yambattok mandan telak nitek nandi-dakleañ win ka-kiliñ enekaliñ. No en endok mandan nandi+mbi t+ke kulakta, Yambatti yousi m+mbi, nanandi+mbi pañg+taumbi nandi-dakleukak. Gan no en mandan win nim t+ke kulakta, nanandi+mbi palmektok nandi+lak win apma t+ke-ñ+m+mbi, slak palekak.”

Yambattok manda kim+it-kleañdi Yesulok meñ kwayañii sin+ik tañ

¹⁹ Timbi Yesulok meñ kwayañii endi Yesu kanepi biñg+liñ, gan amatam kim+n wopumdi masip pak+li+nda timbi ñasi+ngan bi+mb+lok tuop nim. ²⁰ Timbi amali Yesu ñ+ndi+ñ n+ñg+li+ñ, “Meña kwayañgaili gamb+nep nandi+mbi bi+li+ñ, pawan ikañ.” ²¹ Eumbi tambane enguk, “Amatam Yambattok manda nandi+mbi kim+it-kleañ endi+la mek nokok mena kwayanai tañ.”

Ama Sis+in+ik Yesu endi gemb+in daut semguk

Sasale gita tuk guañdi Yesulok man tañgoneñgim+ik

²² Nain nola Yesuli gwañgwañii gita k+keñ plon lombi enguk, “Tuk guañ dikñembi, tambon kandañ ñana” eumbi, wolok ñanepi ña+ng+li+ñ. ²³ Ñañ+pi, douli timbi gwaseim dounguk. Dou pal+mbi, kwet jañg+innan nanin sasale wopumgan tuk guañnan pim pend+limbi, tuk kim+n gitik m+lap tawambi, k+keñ ginañ pim tokñeumbi, m+lap wopum ginañ pak+li+ñ. ²⁴ Timbi gwañgwañiili dounan nanin timbi si+li+kñembi n+ñg+li+ñ, “Bep bep, n+ndi ip kim+nepi tam+ñ!” Eumbi m+lap, sasale wak+it tuk kim+n wopumgan lop+lat sin+ik win enomb+umbi, sasale+ k+lp eumbi, tukt+ busukñenengan pakuk. ²⁵ Timbi gwañgwañiila ñ+ndi+ñ enguk, “Nekta nim nandi-k+li+kti tañ?”

W+ndi+ñ eumbi mis+mbi, nanandi kena timbi, nis+ wali+ngan ñ+ndi+ñ e-nandi ti+ng+li+ñ, “Ama ñ+n en nin sin+ik, ñala sasale git tukta bo manda kwamb+ñ enbumbi, man tañgoneam+ik?”

Yesuli yal kolan asup ama nolok ginan ginañ nanin ep kleñguk

²⁶ Yesu git gwañgwañii endi tuk guañ dikñembi, Gelasa amatamdok kwet Galili distrik dat kandañ patak wandiñ ña sua+ng+li+ñ. ²⁷ Timbi Yesuli kwet kwamb+ñnan loumbi, ama walinin no yal kolannat endi endoñ biñguk. Ama wali nain ombapgan it ba dasindasin ka-m+si+mbi, biatan ama sumnan dou-m+lat timbi kul+ñguk. ²⁸ Endi Yesu kañbi, kesiinan pi pim papi, kwawa timbi+mbi, yal kolandi Yesu ka-nandi-tomgukta amalok man plon wopumgan ñ+ndi+ñ kit+imbi n+ñguk, “O Yesu, Yambat Loloñ Sin+ik endok Niñañ, dik nek ti-namepi bilañ? Dik nandi-nambi, kena gim nim nam+ñ.” ²⁹ Yesuli yal kolan ama win bim poñauktok manda kwamb+ñ n+ñgukta yal wali w+ndi+ñ eñguk.

Yal kolan ama wolok ginan ginañnan pak+li+ñ endi ni-gi+ng+neumbi, ti-kelakelam pa ti+li+nguk, wala timbi amali nain asup sen kwamb+ñli kii kesii topbi, nim pi ñauktok ka-dikñeañg+li+ñ, gan endi sen timbi dikñeumbi, yal kolandi ni-kleumbi, kwet ama nimnatnan ña kul+ñguk. ³⁰ Timbi Yesuli ni-nandi+mbi eñguk, “Koka nin?” Eumbi, yal kolan asupti endok ginan pi-ñ+im+ñg+li+ñda timbi “Kotna Kim+n Git+ik” n+ñguk. ³¹ Timbi yal kolandi ñ+ndi+ñ n+mbi eñg+li+ñ, “Dik j+mb+ñ ñaneñdok nim n+ni+muleñ” w+ndi+ñ embi ni-gi+ng+ne ti+ng+li+ñ.

³² Kwet klokloñen wandiñ bit asupti mina-pakiliñda timbi yalli Yesu ñindiñ ni-giñgineñgiliñ, “Dik nandi-nimbumbi, bit endok ginañjinan pineñ.” Eumbi nandi-semguk. ³³ Nandi-semumbi, ama gnan nanin poñambi, bittok ginañjinan pumbi, bit kimin wopumdi kwet kloñnan wolok woñep pi ñambi, tuk guañnan pumbi, tuk nambi kim-taleñgiliñ. ³⁴ Wandiñ timbimbi, bit yambindikñe amal nek indaņguk win kañbi pi ñambi, wolok kasat amatam it kwelan ba kanda ilan ña ti-semgiliñ.

³⁵ Timbi amatamdi nepek indaņguk win kanepi Yesuloñ bimbi kañgiliñ win: ama dama yal kolannat kulıņguk endok nanandin dakleumbi, dasindasi dasimbi, Yesulok kesiinan pipalim kañbi misıñgiliñ. ³⁶ Timbi nepek nek indaņguk win dausili kañgiliñ endi ama yal kolannat kulıņguk nittek kindem daņguk wolok kasat amatam diwinda ti-semgiliñ. ³⁷ Wandiñ timbimbi, Gelasa nasi gitikgandi Yesu kundit tiņguk wala kolan misımbi, kwesi biuktok ni-nandiñgiliñ. Ni-nandumbi nandi-sembi, yambim ñauktok kikeñ plon loņguk. ³⁸ Timbi ama yal kolannat kulıņguk endi Yesu gıta kuuktok ni-nandi tiņguk, gan Yesuli ilan ni-mupi, ñindiñ niņguk, ³⁹ “Dik ikanan undanem ñambi, Yambatti kundit engano sinik ti-gamik wolok kasat amatamda ti-semekañ.” Eumbi, walinin pumbi, it kwelan undanem ñambi, Yesuli nepek ti-ñimıņguk win amatam gitikta kasat ti-semguk.

Yesuli tam jımbalat no timbi kindem daumbi, wembe no kimnan nanin timbi mlakuk

⁴⁰ Yesuli bindambo tuk guañ tambon kandañ ña suaumbi, amatam en mandı pakiliñ gitik endi silisili timbi, not ti-ñimıñgiliñ. ⁴¹ Timbi it kiyaulok kandikñe ama no koi Jailus endi Yesuloñ bimbi, kesiinan pi pındim dou papi, kakukulembi, enlok ilnan naņgip ñauktok niņguk, ⁴² win wemban noņgan sinik gwılatı 12 en kimbepi tiņgukta timbi wındiñ tiņguk. Timbi Yesuli nandi-ñimımbi, en gıta ñañilımbi, amatam kle ñaņgıliñ endi kle-gımbupi ñasiņgan ñasiņgan tiņgıliñ.

⁴³ Timbi tam no tam jımbat inda-ñimımbi, ama noli en timbi kindem dauktok tuop nimda ti-tlalımbi, gwılat 12 ombıņguk.* ⁴⁴ Endi Yesu siņgin kandaņgan timbi dumalaumbi, dasindasinlok bleblem tıke-kaumbi, wolongan wekailı kalandaņguk. ⁴⁵ Timbi Yesuli enguk, “Nıdı neplak?” eumbi, amatam gitikti “Nim nim” eumbi, Petlolı niņguk, “Bep, dik amatam kimin wopumdi gep kle gımgım embi, ñasiņgan ñasiņgan tañ win!” ⁴⁶ Gan Yesuli giñginembı enguk, “Nimbek ñalı kindem dauktok nepmımbi, gembınalı kena timbım nandılet win!” ⁴⁷ Wındiñ eumbi, tam endi patsembektok tuop nim win nandi-daklembi, blañblañem bimbi, Yesu kesiinan pi papi, amatam dausınan kusei nekta tıke-kañbi, wolongan kindem daņguk wolok kasat ti-ñimımbi ni-sıwıkwuk. ⁴⁸ Timbi Yesuli niņguk, “Wembana, nanandi-kilıktiņgalı gep timbi kindem dalañ, ñala busukñeņgan ñau.”

⁴⁹ Yesuli manda wındiñ eñilımbi, ama noli it kiyau kandikñelok ilnan nanin manda tıkembi, Jailusloñ bimbi niņguk, “Wembaņga ip sembık, wala timbi endaut nimbımbi, slakan wandiñ kesik gawat nim ñauk.” ⁵⁰ Gan Yesuli mandan win tıkembi, Jailus ñındiñ niņguk, “Nim misıwiñ, nandi-kilıktiņgot ti-namıñ. Timbi wembaņga kindem dautak.” ⁵¹ Wındiñ embi, ña Jailuslok ilnan tombi, it gınañnan ama diwin nim lonelıñdok e-kımisip ti-sembi, Petlo, Yoane, Yakobo tim wembelok meñ beu endıņgot yanañgılim loñgıliñ.

⁵² Timbi amatam it gınañnan pakiliñ endi gitik wembela kut-blambı embi mano ti pakiliñ, gan Yesuli enda ñındiñ enguk, “Wembe ñın nim sembık, endi slak dou patak, wala timbi mano nim timbit.” ⁵³ Wındiñ eumbi, wolok pakiliñdi wembe win ikan sembıņguk win ka-nandiñgıliñda timbi Yesulok mandala nandum tıal timbımbi, tıkile manda niņgıliñ. ⁵⁴ Gan Yesuli wembe kii plon tıkembi kiti-ñimımbi niņguk, “Wembe,

* **8:43:** Nandi-tale ama diwındi manda kusip no gamaņgot patak eañ. Win ñındiñ, “Endi mınem kwıkwıli gi tik gwasap amala em-taleņguk.”

dik milat!” Eumbi, ⁵⁵ wembe wolok ginañ tipti undane bi piumbi, wolongan milakuk. Milalimbi, Yesuli nanañ no miumbi nambektok enguk. ⁵⁶ Timbi wembe meñ beuli kundit win kañbi ka-silikñembi, nanandinjet nim dakleñguk. Gan Yesuli eni-kimisip ti-sembi, nepek indañguk win ama nola nim eninelñndok enguk.

Ama Sisirik Yesu endi gwañgwañii kena embi, en nin win dausinan timbi kwambiñ dañguk

9

Yesuli gwañgwañii 12 kenala eni-mukuk

¹ Timbi Yesuli gwañgwañii 12 kiti-semum biumbi, yal kolan gitik ep kleklelok ba jibat kusei kusei ep timbi kindem dalok gemb embi, ² amatam ep timbi kindem daneliñndok ba Yambatti yambi-dikñelak wolok giñgit eu piuktok eni-mukuk. ³ Enimupi enguk, “Telak ñanepi nepek no nim mep ñanekaliñ, win toñanj ba liksi ba nanañ ba minem ba kiupi diwin nim epbi ñanekaliñ. ⁴ It kwet nolok tombimbi, it molom noli sani-tiañeumbi, endok ilnan lonekaliñ tuop, it wolokgot dou-milat timbi, walinin pim it kwet nolok ñanekaliñ. ⁵ Ba it kwet noli not nim ti-samnekalñnda, it kwet win binekaliñ wolonda sindi Yambatti enda nandum pi-sirik talak win daut semneliñndok winasilok dausinan kesisi plon kilikilik wiñgan wip mamañeum piumbi ñanekaliñ.” ⁶ Timbi gwañgwañiili Yesu bimbi, it kwet kle-gimbut ñambi, kwet tuop giñgit manda kindem eu piumbi, amatam ep timbi kindem dañgiliñ.

Elotti Yesu win nin sirik win nim nandi-dakleñguk

⁷ Timbi Galili kwettok kandikñe ama Elot endi Yesu git gwañgwañii nepek engano sirik gitik tiñgiliñ wolok kasat nandimbi, kusei ñindiñda endok nanandin nim dakleñguk: ama diwindi “Yoane tuk ii-sem endi kimnan nanin milakuk” windiñ pa eñgiliñ, ⁸ diwindi “Elia bindambo indauktok mandingimiñ endi wakan indañguk” windiñ pa eñgiliñ, timbi diwindi “Plofet ama damañgan sembiñguk no kimnan nanin milakuk” windiñ pa eñgiliñ. ⁹ Timbi Elotti eñguk, “Yoane win nak ewambi, bim wili dikñeñguk. Windiñda timbi ama ñin endok koi giñgitti nokok pawaña ginañ piñguk win nin sirik?” Windiñ embi, Yesu kaupok telak pa lonjiñguk.

Yesuli ama 5,000 nanañ emguk

¹⁰ Timbi enimumulin endi Yesuloñ undanem bimbi, kena nek tiñgiliñ wolok kasat ti-ñimimbi yanañgiliñ, nisñgot it kwet no koi Betsaida kandañ ñañgiliñ. ¹¹ Timbi amatam kimin wopumdi giñgit win nandiñgiliñnda endi Yesu klembi, ñañguknan ñañgiliñ. Na tombimbi, Yesuli yambimbi not ti-sembi, Yambatti amatamñii yambi-dikñelak wolok plon manda embi, amatam ep timbi kindem daneliñndok ni-nandiñgiliñ win ep timbi kindem dañguk.

¹² Timbi timlala timbimbi, gwañgwañiili Yesuloñ bimbi niñgiliñ, “Ñin kwet silaninnan pakamiñ, wala dik amatam eni-mulimbi, it kwet ba kanda it ñasiñgan pakañnan ñambi, nanañ tuk ba doundou it timbi indawin.” ¹³ Eumbi enguk, “Sin ep towiwit!” Eumbi niñgiliñ, “Nindi plaua nanañ kit tambon git mikbalak tipetgot pat-nimlak. Ba dik nindi ñambi, amatam gitik ñolok nanañ tuaneñdok windiñ nandininilañ ba?” ¹⁴ Amatam asup kimin ti-pakiliñ, gan amalok kwinakwinatsi win 5,000 ba nek. Kusei wala timbi gwañgwañiili windiñ eñgiliñ. Eumbi, Yesuli tambane enguk, “Amatam ep danbimbi, kimin no 50 no 50 windiñ pipalit.” ¹⁵ Windiñ eumbi, wolok tuop ep danbimbi pi pakiliñ. ¹⁶ Timbi Yesuli plaua kit tambon gita mikbalak tipet win epbi, kunum plon deium loumbi, Yambat we ñimimbi, nanañ win ombimbi, amatam dani-semneliñndok gwañgwañiila emguk. Emumbi, ¹⁷ gitikgandi nañgiliñ. Na tokñe-taleumbi, nanañ na tla biñgiliñ win gamap dasiumbi, sandiñ lik 12 tokñeñgiliñ.

Petloli Yesulok kusei e-dakleñguk

¹⁸ Nain nola Yesuli engan nimolo kena ti-pap bimbibi, gwañgwañii en gita pakiliñ enda eni-nandimbibi eñguk, “Amatamdi naka nin pa nanañ?” ¹⁹ Eumbi tambane niñgiliñ, “Asupti dika Yoane tuk ii-sem pa ganañ, ba diwindi Elia bindambo indañguk windiñ pa eañ. Timbi diwindi plofet damanin no mlapi kulak windiñ pa eañ.” ²⁰ Windiñ eumbi, nisila eni-nandimbibi eñguk, “Gan sinla naka nin pa nanañ?” Eumbi, Petloli “Di Mesia Yambatti ganbi taleñguk” windiñ niñguk, ²¹ gan Yesuli enla Mesia sinik win ama nola nim eninelndok kimsip kwambiñ ti-sembi ²² yousimbi enguk, “Nak Ama Sisinik nepek niñdiñ inda-namektok een: Juda niñdok ama biesi, tapma ama biesi gita endikne manda nandi-tale ama endi nambum tuop nim timbimbibi, siñgi witnambi, piñgip gawat asupgan nambi, nuli kimbambi, sandap tipet git no timbimbibi, Yambatti nep timbim mlaletat.”

²³ Timbi Yesuli ama gitikta niñdiñ enguk, “No en nokok giñgit indam kuupi nandilakta, endi enlok nanandin siñgi wilimbibi, sandap noñgan noñgan kloñbali tike bembibi, nak nep kle kuuktok elet. ²⁴ Nekta, no en windiñ nim timbi, kwelalok kuñgun enlok tike kamaiupi nandilakta, kuñgu kwambiñ wali pailimekak. Timbi no en naka timbi kwelalok kuñgun biuktok ti-pañgitam patakta, kuñgu kwambiñ wali palmekak.

²⁵ Tikap amali kwelalok nepenepek kusei kusei gitik ep kasileñipi, kuñgun kolalak ba pailmlak, nepenepek wali en nitek timbi londauk? Win tuop nim. ²⁶ Tikap kwelan ñolok ama noli naka ba mandanala mayektalakta, endi kilamek! Neta, nain taletalenan nak Ama Sisinikti undane bi tombi, nakit Bepna ba kunumdok eñalo niñdok nulnuln wali nep gimbulimbibi, wolonda nak ama wala mayekta-nimimbibi, siñgi wilmetat. ²⁷ Gan nak biañgan sanlet: ni ikañ sindoñnan nanin diwin endi gama kaik kuñipi, Yambatti amatam indañgan yambi-dikñelak win kanekaliñ.”

Yesulok piñgiu walan engano tikileñguk

²⁸ Yesuli windiñ eu taleumbi, sande noñgan ñaumbi, Petlo, Yoane git Yakobo yanañgipi, nimolo timbepi kwet jañgin nolok loñguk. ²⁹ Lombi, nimolo tiñilimbibi, mam dai walan engano sinik tikileumbi, dasindasinli bo satnin sinik kol saleñguk. ³⁰ Timbi platik sinik ama tipet, Mose git Elia, endi Yesu gita manda embi ikimik. ³¹ Kunum nulnulnli ep gimbulimbibi, Yesuli kwet bimbi ñaukak wolok plon manda eñgimik, win endi Yambattok nanandin kimit-kleñipi, Jelusalem kimbektok tiñguk. ³² Eñilimbibi, Petlo git noliit endi douli ep timbi gwaseimbi dou pakiliñ.

Pakap silikñembi, Yesulok nulnuln wakit ama tipet en gita ikimik yambiñgiliñ. ³³ Timbi ama tipet endi Yesu bim ñañilimbibi, Petloli Yesu niñguk, “Bep, ni pakamiñ win kindem sinik. Ñala it jala tipet git no kinditna, dikok no, Elialok no, Moselok no.” Petloli manda eñguk wolok kusei nim nandi-dakleñipi, joñgo eñguk. ³⁴ Eñilimbibi, mulukuali indambi ep timilimbibi, gwañgwal msiñgiliñ. ³⁵ Timbi mulukua ginañnan kitikiti noli kitimbi enguk, “Ñin nokok niñana. Nak en kenana timbektok kasileñgut; sindi endok mandan tike-kiliñ e-kunekaliñ.” ³⁶ Manda eu taleumbi, gwañgwal Yesu engan ilimbibi kañgiliñ. Timbi nepek kañgiliñ wala manji galumbi, nain wolonda ama nola kasat nim ti-nimñgiliñ.

Yesuli gwañgwa nolok yal kolan no kle kolimñguk

³⁷ Kwet salaumbi, Yesu git gwañgwañii tipet git no endi kwet jañginan nanin pitaleumbi, amatam kimin wopum en mandipakiliñ endi kanepi biñgiliñ. ³⁸ Timbi ama no boñgipsinan pakuk endi kit-nimimbibi eñguk, “Endaut, nak dik niñana noñgan sinik win nandi-nimeñdok gani-kukulelet. ³⁹ Nain nain yal kolan noli tike-kwambiñ dam ti-lamilimbibi, platik sinik kwawa wopum timbi, gemb kolimbibi, man payak pa lambilak. Tiñipi, nain noñgan noñgangot kañbiumbi, kindem pa patak. ⁴⁰ Windiñda

timbi nak gwañgwañgaili yal kolan win kleneliñdok eni-kukulet, gan endi yal kolan win klenepi ti nim kambi biliñ.”

⁴¹ Timbi Yesuli tambane eñguk, “Amatam man ñindiñgit kuañ sindi ama kelake-lamesi, timbi nanandi-kiliktiñji nim pat-samlak. Nak sin gita kuñgula kunjit tilet. Nain nitek sinik gamañgot sin gitañgan kuwambi, nanandi-kilikti inda-samekak?” Windiñ embi, gwañgwa beula nimbi eñguk, “Niñañga nañgip ñolok bo.” ⁴² Nañgip biñilimbi, yal kolanli tike kolimbi, kwelan pimbi, gembik kokuk. Gan Yesuli yal ni-ñombimbi kle kolim ñaumbi, gwañgwa timbi kindem daumbi, bindambo beulok kiinan kimikuk. ⁴³ Timbi amatam gitik endi Yambattok gembin wopum wandin kañbi ka-gitiñgitik embi, nanandinji nim dakleñguk.

Yesuli en ba gwañgwañiilok kusas enikaik tañguk

Amatamdi nepenepek gitik tiñguk wala nanandi kena tiñilimbi, Yesuli gwañgwañiila enbi eñguk, ⁴⁴ “Sindi pawanji kimipi, manda ñin sanbep tilet win nim nandi-kamalanekaliñ. Nak Ama Sisinik kanjiknailok kisinan napitneliñdok een.” ⁴⁵ Gan gwañgwañiili Yesu nek eñguk win nim nandi-dakleñgiliñ. Manda wolok kusei kimisembi-seminda timbi nim nandi-kiliñ embi, Yesu ni-nandinepi misinñgiliñ.

⁴⁶ Timbi endi kusei kimipi, nisilok boñgipsinan nindi loloñ sinik tilak wala e-kalamit tiñgiliñ. ⁴⁷ Timbi Yesuli ginañ nanandinji ka-nandi-daklembi, gwañgwa minam no tike tiañe bimbi, en gita kimili ilimbi, ⁴⁸ ñindiñ enguk, “No en sindok boñgipsinan pimbiñen sinik kulakta wali wakan loloñ sinik, wala timbi no en nak nandi-nambi, gwañgwa ñandin nola not ti-ñimlakta, endi naka not ti-namlak, timbi no en naka not ti-namlakta endi Yambatta not ti-ñimlak, win Yambat nin nak nani-mukuk enda not ti-ñimlak.”

⁴⁹ Timbi Yoaneli niñguk, “Bep, ama noli dikok koka kitimbi, yal kolan ep kleumbi kañgimiñ, gan endi nin gita nim kuñipi, nim gep klelak, wala timbi nindi ni-kimisip ti nim kañ biñgimiñ.” ⁵⁰ Windiñ eumbi, Yesuli niñguk, “No en kanjik nim ti-samlakta endi not ti-samlak, wala timbi sindi slakan ni-kimisip nim ti-ñimnekalñ.”

Yesu kle-kuñgu wali mlapmat

⁵¹ Yesu kunum ginañ nañgip lololok nain timbi dumalañilimbi, nandi-gembilañipi, Jerusalem ñauktok ñañguk. ⁵² Ñañipi, ama diwin eni-mulimbi, telak dama ñañgiliñ. Win Yesu git noliilok ti-jumut ti-semneliñdok ñambi, Samalia it kwet nolok ñam tomgiliñ. ⁵³ Gan Yesuli Jerusalem ñaup tiñgukta timbi winasili enda nim nitiañeneliñdok nandiñgiliñ. Windiñ timbimbi, ⁵⁴ Yesulok gwañgwañiit Yakobo git Yoane endi win nandimbi, ni-nandimbi eñgimik, “Wopum, niti kiti ni-nandinambi, komba kunum ginan nanin pimbi, ep dium taleneliñdok nandilañ ba?” ⁵⁵ Eumbi tikile yambimbi, gwañgwa tipet win enombiumbi ⁵⁶ yousimbi, it kwet nolok ñañgiliñ.

⁵⁷ Telaknan ñañipi, ama noli Yesula ñindiñ niñguk, “Dik wandiñ ba wandiñ ñaupi, ñaukañ tuop gep kle kuutat.” ⁵⁸ Eumbi niñguk, “Klinalok toñgaut endi tombañjat, ba monik kunum plon kuañ endi bo isiat, gan nak Ama Sisinikgan it nim pat-namlak.”

⁵⁹ Timbi Yesuli ama nola ñindiñ niñguk, “Bi nak nep kle ku!” Gan ama wali ñindiñ tambane niñguk, “Wopum, dik nandi-namumbi, dama ñambi, betna kindiletat.” ⁶⁰ Eumbi niñguk, “Yambiumbi, kimikimin* nisisi nosii ep kinditnekalñ. Gan dikta ñambi, Yambatti amatam indañgan yambi-dikñeukak wolok giñgit eu piukak.”

⁶¹ Timbi ama noli bo Yesula nimbi eñguk, “Wopum, nak gep kle-kuuttok nandilet, gan nandi-namum dama ilan ñambi, sambatnai enba nandumek bi gep kleutat.”

⁶² Eumbi niñguk, “No en kena kusei kimipi, glimona pa tilak endi Yambattok kapmainan kena tindilok tuop nim.”

* **9:60:** Yesuli kimikiminla eñguk endi ama Yambattok dainan kuñgunji nimnat enda eñguk.

Ama Sisinik Yesulok gwañgwañiilí nitek kuñgulok

10

Gwañgwañiilí kenanjí nitek tĩndĩlok elak

¹ Siñgi Yesulí bĩndambo gwañgwa 70 enbĩ taleumbi, endĩ it kwelan ba kwet ñaup eñguk tuop wandĩñ gwañgwañiilí tĩpet tĩpet telak dama ñanelĩñdok enĩ-mupi, ² ñĩndĩñ enguk, “Bien mepmeptok wĩn asup, gan kena tĩndĩlok ama wĩn lakat, wala tĩmbi sĩndĩ kena molom nĩmolo tĩ-ñĩmĩmbi, kena ama dĩwĩn ep tĩmbi indaumbi, kenan gĩnañ enĩ-mulĩmbi ñanekalĩñ. ³ Ñawit! Ñambi, ñĩndĩñ nandĩnekalĩñ: sĩndĩ sipsip nĩñañ wandin kamot moyen sañan endok boñgĩpsĩnan nak sanĩ-mulambi ña kunekalĩñ. ⁴ Sĩndĩ ñanepi, mĩnem wakĩt lĩk ba kesĩsĩ gwĩlap wĩn nĩm mep ñanekalĩñ. Tĩmbi telak plon ama yambĩmbi, manda manda nĩm tĩ-semnekalĩñ.

⁵ It nolok ba nolok lonepi, dama it wolok pakañ enda we sembi, ñĩndĩñ enĩnekalĩñ, ‘Busuk pat-samun.’ ⁶ Tĩkap busuk molom nolĩ it wolok kulakta, busuk mandanjĩlĩ enda gwĩlam tĩ-ñĩmekak. Tĩkap nĩmda, busuk mandanjĩ walĩ sĩnloñ undane bĩukak. ⁷ Sĩndĩ it pĩmbĩñ nĩm kunekalĩñ. Kena tĩndĩn ama enda tuan ombĩ-mĩlok, wala tĩmbi it lonekalĩñ wolokgot pipat-mĩlat tĩmbi, nanañ tuk sep towiumbi nanekalĩñ walĩ wakan tuanjĩ tĩlak.

⁸ It kwet nolok ña tombĩmbi sep tiañembi, nanañ samumbi nanekalĩñ. ⁹ Tĩmbi wandĩñ ama jĩmbatsiat ep tĩmbi kĩndem dambi, wĩnasĩla ñĩndĩñ enĩ-tĩ-kunekalĩñ, ‘Yambattĩ indañgan sambĩ-dĩkĩneuktok nainĩñn dumala-talelak.’ ¹⁰ Tĩmbi nain nola it kwet nolok ña tomñĩlĩmbi, sep tiañem not nĩm tĩ-samumbi, wolonda sĩndĩ ipakanan ñambi, ñĩndĩñ enĩnekalĩñ, ¹¹ ‘Nĩtĩ sĩndok plap no nĩm tĩke ñamĩk, wĩn sĩndok kĩlĩkĩlĩksĩlĩ kesĩtnetnan galĩlak wĩn bo wĩp mamañendambi pĩumbi, sĩnlok pat-samekak. Ganmek sĩndĩ ñĩndĩñ nandĩwit: Yambattĩ indañgan sambĩ-dĩkĩneuktok nainĩñn dumala-talelak.’ Sĩndĩ wĩnasĩla wĩndĩñ enĩnekalĩñ.* ¹² Nak ñĩndĩñ sanlet: tombon ombĩ-tĩketĩkelok nainnan amatam siñgi wĩt-samsamĩn endok tombonjĩlĩ kolan tĩndĩn Sodom it kwelan kuñgĩlĩñ endok tombonjĩ maklelak.

¹³ Kolasin gĩt Betsaida nasi sĩndĩ kilañmet! Yambattĩ salamĩlekak! Nak kundit gembĩnat asup sĩndok kandañ tĩñgut walĩ Tilo ba Sidon it kwelan indaumba, platik sĩnik wĩnasĩlĩ gĩnanjĩ tambanembi, blandok dasindasin dasimbi, kwĩlĩñ plon pipatnelĩñ.† Gan sĩndĩ gĩnañjĩ nĩm tambaneñgĩlĩñ, ¹⁴ wala tĩmbi Yambattĩ amatam yambĩ-danbekak wolonda sĩndĩ tombon ombĩ-tĩkenekalĩñ walĩ Tilo gĩt Sidon nasi tombonjĩ makleukak. ¹⁵ Tĩmbi Kapaneam nasi, sĩndĩ ‘Yambattĩ kunum gĩnañ nĩp loukak’ wĩndĩñ nĩm nandĩnekalĩñ! Nĩm sĩnik, sĩndĩ jĩmbĩñ sep kolĩ pĩnekalĩñ.”‡

¹⁶ Tĩmbi Yesulí yousĩmbi, gwañgwañiila enguk, “No en mandanjĩ nandĩ-tĩke-kĩlĩñ eukak endĩ nokok mandana nandĩ-tĩke-kĩlĩñ eukak. Tĩmbi no en siñgi wĩt-samekak endĩ naka siñgi wĩt-namekak. Gan no en naka siñgi wĩt-namekak endĩ Yambatta siñgi wĩlĩmekak, wĩn Yambat nĩndĩ nak nanĩ-mukuk enda siñgi wĩlĩmekak.”

¹⁷ Tĩmbi gwañgwa 70 Yesulí kena tĩndĩlok enĩ-mukuk endĩ sĩlĩsĩlĩ plon undane bĩmbi nĩmbi eñgĩlĩñ, “Wopum, nĩndĩ ñambi, dĩkok koka plon kena tĩnambi, yalĩ kolan endĩ bo mandanĩ pa tañgoneañ yañ!” ¹⁸ Eumbi enguk, “Nak Satandĩ pĩumbi ka-tuakut wĩn pĩsapĩsattĩ kunum gĩnañ nanin pĩlak wandin. ¹⁹ Nandañ: sĩndĩ malet ba kauñ ep yalinelĩñdok ba kanjĩknĩ Satan endok gembĩn gĩtik tĩke-pĩ yalinelĩñdok nak ikan gembĩ sam-taleñgut pat-samlak, wala tĩmbi nepek nolĩ sep tĩmbĩ kolauktok tuop nĩm. ²⁰ Gañgan sĩndĩ yal kolandĩ manjĩ tañgoneañ wala sĩlĩsĩlĩ nĩm tĩnekalĩñ. Nĩm.

* **10:11:** Wĩndĩñ tĩnelĩñda, wĩnasĩla ñĩndĩñ daut semnelĩñ: no en gwañgwalok mandanjĩ siñgi wĩt-semañ endĩ Yambatta siñgi wĩlmañ. † **10:13:** Kolasin gĩt Betsaida nasi endĩ Juda amatam, Tilo gĩt Sidon nasi endĩ Judalok sambat nĩm. ‡ **10:15:** Yesulí Kapaneam it kwelan kuñĩpi dou-mĩlat tĩñguk, gan wĩnasĩ asuptĩ nanandĩ-kĩlĩktĩ nĩm tĩ-ñĩmĩngĩlĩñ.

Sindok kosi kunumdok kot sambat ginañ youyoulin patak wala mek nandi-koñgom tinekaliñ.”

²¹ Nain wolonda Dindim Woñdi Yesulok ginannan silisili wopum timbi tokñe-ñimumbi, ñindiñ eñguk, “Bep, kunum kwet molom, nak ñindiñda gani-kindem dalet: dik nanandiñga ama nanandinjat ba nandi-daklenjat enda kimisembinguñ, wangingan embi win amatam nanandinji nimnat enda timbi dakle-semguñ. Biañgan sinik, Bep, dik windiñ timbepi nandiñguñ tuop tiñguñ.” ²² Timbi amatamda ñindiñ enguk, “Bepnali gembin ba nanandin gitik win naka nam-taleñguk. En noñganliñgot nak Niñañ nitein win nandi-namlak. Timbi nak wakit ama nin nak ep kasilembi, Bep daut semlet nandiñgot Bep en nitein win nandi-ñimamñ.”

²³ Yesuli gwañgwañii gita nisñigan palinlambi, ñindiñ enguk, “Amatam nindi nepek sindi kañ wolok tuop dausili kañ endi amatam diwin yapma kle-pakañ. ²⁴ Kusei ñindiñda windiñ sanlet: plofet ama gita ama wapmañ damañgan kuñgiliñ asupti nepek sindi kañ win kanepi nandi-koñgom tiñgiliñ, gan endi nim kañgiliñ, ba manda sindi nandañ win nandinepi nandi-koñgom tiñgiliñ, gan endi nim nandiñgiliñ.”

Samalia amalí ama no not ti-ñimñguk windiñgan ginañ busuk ti-kulok

²⁵ Nain nola endikñe manda nandi-tale ama noli Yesuloñ bi indambi, Yesulok nanandin ka-nanduktok e-ka timbi niñguk, “Endaut, nak nitek timbi, kuñgu taletalen nimnat win kasilewit?” ²⁶ Eumbi ni-nandimbi eñguk, “Endikñe manda nitek youyoulin patak? Win ninimbim nandina.” ²⁷ Eumbi, ñin tambane niñguk, “Dik ginañga ba ginañga tip, gembina ba nanandiñga win Wopum Yambatka endok gitik bi-ñim-taleumbi palmekak. Timbi ditnala nandiñlañ, windiñgangot nokala nandi-ñimekañ.” ²⁸ Windiñ eumbi, Yesuli niñguk, “Manda win tambane elañ win dindim sinik. Dik windiñgan ti-ta-kulañda, kuñgu kwambiñ pakamekak.”

²⁹ Timbi ama wali ‘Endikñe manda kimit-kle-taleñgut’ windiñ inda-dakleuktok Yesula ñindiñ ni-nandimbi eñguk, “Timbi ninda nandiwambi, notna timbekak?” ³⁰ Eumbi, Yesuli tambane eyout manda no ñindiñ eñguk, “Ama noli Jerusalem nanin Jeliko it kwelan pim ñaupi, telaknan ñañipi, ama piñdasi endok kisinan loñguk. Loumbi wipi, dasindasin git kwilikwili gitikan lom tike-ñim talembi, ama en kak bim ñaumbi, kimbepi ti pakuk. ³¹ Palinlambi, ñindiñ indañguk: tapma ama noli telak wolokgan pim ñambi ka-kimnemi, giñgiñgan ñambi, makle ñañguk. ³² Ñaumbi, tapma ittok kena ama noli bo wolok bi tomguk endi windiñgangot ka-kimnemi, giñgiñgan ñambi, makle ñañguk. ³³ Gan ama Samalia nanin no telak wolokgan ñañguk endi ama win pakuknan bi sua kañbi, blan ti-ñimbi, ³⁴ endoñnan ñambi, wandan win tuk galkñat wakit wain tukti wipi timlimumñguk. Ti-talembi, enlok doñki plon kimlimum loumbi nañgip ñambi, patnandi ilan kimipi ka-dikñeñguk. ³⁵ Salaumbi kañip ñaupi, kena nain tpet wolok tuan minem jimbi, patnandi it molom mimb, ñindiñ niñguk, ‘Dik ama ñin ka-dikñeukañ, timbi minem gamlet wali nain nitepektok tuop. Makleukakta, siñgi undane bimbi, yousimbi gametat.’ ”

³⁶ Yesuli windiñ embi, endikñe manda nandi-tale ama ni-nandimbi eñguk, “Ama tpet git no endi ama nin piñdaslok kisinan loñguk win kañgiliñ. Dik nitek nandiñlañ, endoñnan nanin ama nin endi ama wolok nol sinik indalak?” ³⁷ Eumbi niñguk, “Ginañ busuk ti-ñimñguk en.” Timbi Yesuli niñguk, “Dik bo ñambi, windiñgangot ti-kuukañ.”

Maliá Wopumdok mandan nandiñguk windiñ tilok

³⁸ Timbi Yesuli gwañgwañii git Jerusalem ñanepi, telaknan ñañipi, it kwet nolok tombimbi, tam no koi Mata endi ilnan ni-tiañeumbi loñguk. ³⁹ Loumbi, Matalok dalañ koi Malia endi Wopumdok kesiinan bi pipapi, mandan nandi-pakuk. ⁴⁰ Gan Mata

endila nanañ neknek ti-jumupi, glimona timbi, Yesuloñ indambi ni-ñombimbi niñguk, “Wopum. Dalana nambiumbi, natnañgan nanañ ti-jumut kena tilet. Dik wala nim nandilañ ba? Nimbim b+m, nep kimilin.” ⁴¹ Eumbi, Wopumdi tambane niñguk, “Mata Mata. Dik nepek asuptok nandi-bendi wopum timbi, ginañga mlatalak, ⁴² gan dik nepek noñgangotta tipkalañ. Malia endila win ep tindi kindem kasilelak win nim apma tikelok.

11

Bep Yambatta nitek nimolo ti-ñimlok

¹ Timbi nain nola Yesuli kwet nolok nimolo tiñguk. Timbi taleumbi, gwañgwañiilok nanin noli nimbimbi eñguk, “Wopum, Yoaneli gwañgwañiila nimololok sambat daut semguk, windiñgangot dik bo daut nimin.” ² Eumbi enguk, “Sindi nimolo tiñipi, ñindiñ enekaliñ,

‘Bep, dikok koka win giñgiñgan ti-gamlok.

Dik amatam gitik nip timbi giñgitkai indaneñ.

³ Dik sandap noñgan noñgan wolok nanañ nimin.

⁴ Nindi amatamdi yom ti-nimañ win gitik bi-semamiñ, wala timbi dik bo yomni bi-nimin.

Dik ti-kuyuk plon nim nimbiviñ.’ ”

⁵⁻⁶ Windiñ embi yousimbi enguk, “Tikap dik tim boñgipnan noka noloñ ñambi, kitu silikñeumbi, ñindiñ nimbeñ, ‘Nokok notna noli telak bikap itnanan bumbi, nanañ towiupi yolonjilet, wala timbi dik nanañ tipet git no namin, timbi siñgimek tambon ombi-gamet.’ ⁷ Windiñ eumbi, noka it ginañgan dou patak endi ñindiñ tambane ganbek bek, ‘Dik nekta douñatnan nanin nep silikñelañ? It yama wesak ip kekakñet, timbi wembe gwañganaili bo ip dou-taleliñ, wala timbi nitek mlapi gametet?’

⁸ Nak ñindiñ ganba: endi windiñ ganbi, dik endok nolla timbi nim nandi-gamek bek, gañgan giñgineñgala timbi endi joñgo mlapi, nepek nekta tipkalañ win dika gamekak. ⁹ Windiñda nak sinla ñindiñ sanba nandiwit: Yambatta nimolo ti-ñimipi, nepek nola ni ti-kunekaliñda win kasilenekaliñ, nepek nola lonji ti-kunekaliñda win kanekaliñ, timbi yama wesak wit ti-kunekaliñda pisat-samekak. ¹⁰ Nekta, ama Yambattok plapta ni-nandañ endok kandañ win ñindiñ: ni-nandi tañdi kasileañ, lonjilonji tañdi kañ, ba yama wesak wikañ enda pisat-semalak.

¹¹ Ba sindoñ nanin bep nindi niñañli mikbalakta ni-nandumbi, malet miwik ba?

¹² Ba puput minjipta ni-nandumbi, kauñ miwik ba? ¹³ Sindi kolan tindi ama, gañgan nepenepek kindem wembe gwañganjiila pa emañ. Windiñda nitek timbi kunum Bepsi endi ama nindi Dindim Woñ kasileneliñdok ni-nandañ enda nim emek? Nim ya, endi sapma klembi, e-nandañ tuop emekak.”

Yesu gembinlok kusai win ka-daklelok

¹⁴ Nain nola Yesuli ama nolok ginañnan yal kolan pi-ñimimbi man sipmiñguk win ni-kle-kolimbi po ñañguk. Ñaumbi, ama wali manda eumbi, amatamdi kundit win kañgiliñ endi ka piasat timbi, nanandi kena tiñgiliñ. ¹⁵ Gan diwindi ñindiñ eñgiliñ, “Endi yal kolan pa ep klelak win yal kolandok telak damanji Belsebul endok gembin plon tlak.” ¹⁶ Timbi diwindi ti-kuyuk ti-ñimbi, Yambattok gembin palmilak win timbi dakle-semektok jimba kundit no timbektok niñgiliñ.

¹⁷ Gan Yesuli ginañ nanandinji win ka-nandi-daklembi enguk, “Ama wapmañ nolok giñgitñiil tambipi, nisiñgan mineliñda endi biañgan kola-talenekaliñ. Timbi sambat noli bo windiñgangot tneliñda endi bo tawam papusenembi kolanekaliñ.

¹⁸ Windiñgangot tikap Belsebul, win Satan, endok sambaliil tambipi, nisiñgan miañda, kenanjili nitek kwambiñ dauk? Win tuop nim. Windiñda tikap nak

mandanjlok tuop klembi, Belsebullok gemb+nl+ yal kolan pa ep klewamda, nak endok kenan t+mba kolauk.

¹⁹ T+mbi nepek no w+n n+ndi+n: t+kap Belsebull+ gemb+ namumbi, yal kolan ep kle-semamda, nindi nosii gemb+ emumbi, endi yal kolan pa ep kle-semañ? Belsebul ba? N+im bek. W+ndi+n+da n+tek t+mbi nokok plon w+ndi+n eañ? S+ndi naka manda julun+it nanañ w+n nosiil+ wakan t+mb+ dakle-samnekal+iñ. ²⁰ Gan t+kap nak biañgan Yambattok gemb+nl+ yal kolan pa ep kleletta, n+ndi+n inda-daklelak: s+ndi Yambatti sambi-d+kñelak endok gemb+n w+n ikan boñg+psiinan ka-nandañ.

²¹ Ama gemb+nat noli miktok nepenepek g+tik t+w+li d+kñembi, ili ka-d+kñe-k+liñ elakta, g+ñg+itñii ep t+mb+ kolanel+n+dok tuop n+im. ²² Endi miktok nepenepel wali t+ke kamaiuktok nand+lak, gan ama no noli wolok gemb+n maklelak endi ama woloñ b+mbi, mik t+ñ+m+mbi maklelakta, endi miktok nepenepel wak+it g+ñg+itñii g+tik apma ep danbi, enlok noliila emlak.*

²³ T+mbi miktok kandañ w+n n+ndi+n: no en not n+im t+namlakta endi kanj+ik t+namlak, t+mbi nindi nak+ta kena n+im t+mbi, g+ñg+itnai ep kim+n t+lakta endi ep kleum papuseneañ.”

²⁴ Yesuli w+ndi+n embi yous+mbi enguk, “T+kap yal kolan noli ama g+nan g+nañ nanin lambi poñaukta, endi yal pa kuañnan n+mbi, pipapat lonj+mbi kuw+ik. Lonj+ t+lapi, n+ndi+n ew+ik, ‘Nak b+ndambo undane n+mbi, pakutnan lowa.’ ²⁵ W+ndi+n embi, ña kaw+ik w+n: it w+n ikan jamimbi t+nd+im em bimb+ palek. ²⁶ W+ndi+n kañbi n+mbi, yal kolan en makleañ kit tombon t+pet yanañg+il+m b+mbi, it wandi+n lombi, wolok kuneli+n.† W+ndi+n t+mb+mbi, ama blangan. Nekta, dama yal kolan noñgand+ ama w+n t+mb+ kolaumbi, siñgi yal kolan asupt+ t+mb+ kola s+n+ik tauk.”

Yambattok mandan nand+mbi t+ke kuañdi amatam d+w+n yapma kle pakañ

²⁷ Yesuli manda w+ndi+n eumbi, tam no amatam kim+n t+pak+liñ endok boñg+psiinan pakuk endi kit+mbi, n+ndi+n n+ñguk, “Tam gapbi, num gamguk endi amatam d+w+n yapma klembi patak.” ²⁸ Gan Yesuli tamdok mannan t+kembi, n+ndi+n eñguk, “W+n amatam Yambattok mandan nand+mbi tañgoneañ endi wakan amatam d+w+n yapma kle pakañ.”

²⁹ Amatamdi yous+yous+ pa biñ+l+mbi, kim+n wopumgan indaumbi, Yesuli kusei kim+pi, n+ndi+n enguk, “Amatam man n+ndi+n+g+it kuañ s+ndi kolasi. S+ndi kusatna kañbi namb+ daklenel+n+dok jimba kundit no kanel+n+dok embi g+ñg+ineañ, gan jimba kundit no n+im daut samum kanekal+iñ. N+im s+n+ik. W+n Yonalok jimba kunditgot kanekal+iñ. ³⁰ Nepek nek Yonala inda-n+im+ñguk w+n Ninive nasila n+ndi+n daut semguk: w+n Yambatti ni-mul+mbi b+ñguk. W+ndi+n+gangot nak Ama S+s+n+ik nepek nek inda-namekak w+n amatam man n+ndi+n+g+it kuañ s+nda n+ndi+n daut samekak: w+n Yambatti nani-mul+mbi indañgut.

³¹ Kwet no koi Siba wolok tam wapmal+ manda plon lololok nainnan amatam man n+ndi+n+g+it kuañ s+n g+ta m+lapi, kusasi t+mb+ dakleukak. Endi ama wapmañ Solomonda nandumbi, manda nandi-daklelok molom t+mb+mbi, endok mandan nanduktok kwet mayañgan s+n+ik nanin endoñ n+ñguk. Gañgan s+ndi ama Solomon maklelak endok mandan nandi-k+mk+im+neañ, wala t+mbi kinjan t+kenekal+iñ. ³² T+mbi Ninive nasil+ manda plon lololok nainnan amatam man n+ndi+n+g+it kuañ s+n g+ta m+lapi, kusasi t+mb+ dakleukak. Endi Yonalok mandala g+nañji tambaneñg+il+iñ, gañgan s+ndi ama Yona maklelak endok mandala w+ndi+n n+im tañ, wala t+mbi kinjan t+kenekal+iñ.

³³ Ama noli kolsalen p+ndopi, kambotti n+im tapliw+ik ba kwet semb+n nolok n+im kim+lek. Tambo endi indañgan kim+pi, ama it g+nañ loañ kol+ sale-semlok w+ndi+n

* **11:22:** Yesuli eyout manda miktok plon eñguk w+n enla wak+it Satandok plon eñguk; Satan en ama gemb+nat wandin, gan Yesulok gemb+nl+ endok gemb+n maklelak. † **11:26:** It w+n ama g+nanlok walan.

timbek. ³⁴ Daukali piñgipkalok kolsale wandin. Daukali kindemda, Yambatti kolsalen gamlak wala ka-dakleumbi, ginaña giti koli salelak. Daukali kolanda, ginaña ginañ kilim mulumgot pakamlak. ³⁵ Wala timbi kilañmek! Nim kañbi, kolsalen kasileup nandiñguñ, gan kilim ikan kasileum pakamlak. ³⁶ Wandiñda tikap kolsalendi ginaña giti tokñeumbi, kilim no nim pakamlakta, sipalakti koli sale-gamlak wandiñgan dik bo koli salelañ.”

Ama biesilok juluñitsilok telak nim kle-kulok

³⁷ Yesuli manda eu taleumbi, Falisi ama noli nanañ yakan nandemiktok nitañeumbi, ñam ilnan lombi, nanañ nanalok pipakuk. ³⁸ Gan endi dama kii nim wilikukta timbi‡ Falisi ama wali nandi-bendi timbimbi, ³⁹ Wopumdi niñguk, “Falisi sindi jawañ ba tuk wina win pawangot pa wilikañ wandin, gan sindi ginañji ginañ kolan ba ti-piñpiñeli tokñem patak. ⁴⁰ Sindi ama kamas! Yambatti nepek pawan timbi inda nguk, wandiñgangot endi ginañ nim timbi inda nguk ba? ⁴¹ Pawandok nepek wala nandi-bendi wopum nim tinekaliñ. Tambo sindi ginañji win pimbinesila bisembi, ep kimitnekaliñ. Wandiñ taneliñda, ginañji git ep tindinji tipet wali Yambattok dainan jamilan indaukak.

⁴² Falisi sindi nanañ kena ginañ nanin giti win tambipi, gwasap ba yaya win bo kit tambon tambon tambipi, Yambattok tambon pa mañ, gan ginañjili en nim kasileañ, ba ep tindin dindim nim pa tañ, wala timbi sindi kilañmek! Yambat en mek sambekak. Sindi Yambatta tambon miñpi, enda ba amatamda ginañji emneliñ ñak! ⁴³ Falisi sindi it kiyau ginañ pitit dama ngot pitneliñdok nandañ, timbi kimili tuanan amatamdi we sambi, giñgiñgan ti-samneliñdok nandañ, wala timbi kilañmet! ⁴⁴ Amatamdi sum sembin no nim ka-nandi-daklembi, wolok plon joñgo yalimbi kolayañ. Sindi sum sembin wandin, gan amatamdi nepenepek kolanli sindok ginañji tokñelak win nim ka-nandi-dakleañ, wala timbi kilañmet!”

⁴⁵ Timbi endikñe manda nandi-tale ama noli Yesula niñguk, “Endaut, dik Falisi amala wandiñ enlañda, ninda bo giñgiñgan nim ti-nimlañ.” ⁴⁶ Eumbi enguk, “Endikñe nandi-tale ama sindi amatam nepek mīlap** tañgoneneliñdok pa emum mīlataumbi, ep timbi pañgitaneliñdok kit kimit no nim pa ti-semañ, wala timbi kilañmet! Yambatti sindi bo sambekak.

⁴⁷ Sindi kilañmet! Plofet ama nin bep pañjiili yandip kimgiliñ endok sum gwatnam win sindi timbi kaik talak. ⁴⁸ Endi yandip kimgiliñ, timbi sindi sum gwatnamji timbi kaik tañ, wala timbi bep pañjiili plofet amala nek ti-semgiliñ win sindi ka nandum kindem sinik tilakta sin inda-dakleañ. ⁴⁹ Kusei wandiñda Yambat nanandi-tale molom endi ñindiñ eñguk, ‘Nak plofet ba giñgit ee ama Israeal amatamdoñ enmulam ñaumbi, endoñnan nanin diwin ep timbi kolaneliñdok kle-gimgim embi, diwin yandip kimnekaliñ.’ ⁵⁰ Wala timbi plofet ama giti kwet kusei kimikimilinan nanin bikap man ñindiñgit yandip kimgiliñ endok wekatsilok tuan kolan win amatam man ñindiñgit kuañ sindi ombi-tikenekaliñ. ⁵¹ Win Abellok plon kusei kimpipi, Sakalaia ama nin sisuat git tapma it wolok boñgipsetnan wili kimguk endok plon talelak endok kimgimjilok tuan kolanla nak biañgan ñindiñ sanlet: amatam man ñindiñgit kuañ sindi win ombi-tikenekaliñ.

⁵² Yambatta nanandilok telak wali it wandin. No en wolok ginañ lolakta endi Yambattok kusei ka-nandi-daklembi nandi-ñimlak. Endikñe manda nandi-tale ama sindi it wolok yama ki win kimit kimbiniñ dañ, gan ginañ nim loñgiliñ, timbi amatamdi bo lonep nandiñgiliñ win kimsip ti-semgiliñ, wala timbi kilañmet!” ⁵³ Yesuli wandiñ eu taleumbi, walinin pi ñaumbi, Falisi git endikñe nandi-tale ama endi kusei kimpipi,

‡ **11:38:** Falisi amal Yambattok dainan jamilan indaneliñdok kisi pa wilikañgiliñ. § **11:44:** Namba 19:11-22 ñindiñ elak: no en ama dalandan en ba nepenepel tike-kalakta endi Yambattok dainan jamilan nim indalak.

** **11:46:** Nepek mīlap win endikñe manda mīlap wolok walan.

kanjik kolan sɪnɪk tɪ-ñɪmbi, nɪ-nandɪ kusei kusei tɪñɪpi, ⁵⁴ kit yout tɪneliñdok enlok mandanli sɪsoñ tɪ-ñɪmnepe nandɪmbi, mandɪmandɪ tɪ-ñɪmgɪliñ.

12

¹ Nain wolonda amatam asup kwɪnakwɪnattok tuop nɪm endɪ bo Yesuloñ kɪmɪn tɪmbi kle-gɪmbupi, tambo yali tɪñgɪliñ. Tɪmbi Yesulɪ kusei kɪmɪpi, dama gwañgwañiila ñɪndiñ enguk, “Sɪndɪ Falisi amalok plaua kɪmɪmbendɪnjɪla ka-kɪliñ embi kunekaliñ. Wɪn endɪ manjɪ mambenjɪ tɪpelat, tɪmbi ep tɪndɪnjɪ julunɪt tañ wala elet. Nɪm kañbi, sɪndɪ bo wɪndiñgangot tɪneliñ. ² Biañgan sɪnɪk, nepek kɪmɪsembɪn gɪtɪk wɪn Yambattɪ tɪmbi indañgan indaumbi, nanandɪ sembɪn gɪtɪk wɪn tɪmbi dakleukak. ³ Wɪndiñda sɪndɪ manda kɪlɪm gɪnañ eñgɪliñ wɪn maim plon eu indaukak, tɪmbi sɪndɪ nepek no it gɪnañnan manda janjak eñgɪliñ wɪn ipakanan wopungan eu pɪukak.”

Yambat endañgot mɪsɪ-ñɪmlok

⁴ Yesulɪ yousɪmbi enguk, “Notnai, nak ñɪndiñ sanba: amalɪ pɪñgɪpsɪñgot wɪli kɪmneliñ, gan siñgi kandañ sep tɪmbi kolaneliñdok gembɪ no nɪm pat-semalak enda nɪm mɪsɪnekalɪñ. ⁵ Tambo ninda mɪsɪ-ñɪmlok wɪn daut sametet: Yambattɪ ama wɪli kɪmbi, siñgi kandañ jɪmbiñ kolɪ pɪuktok gembɪn palmɪlak enda mɪsɪmɪsɪ tɪ-ñɪmlok. Biañgan sɪnɪk sanlet: endañgot mek mɪsɪnekalɪñ. ⁶ Monɪk tiptip kit tombongot wɪn mɪnem gɪmɪn tɪpettɪ tuatuan, gañgan Yambattɪ noñgan no nɪm kamala-ñɪmlak. ⁷ Sɪndɪ endok dainan loloñ sɪnɪk, monɪk asup yapma kleañ, tɪmbi endɪ kumbanjɪ saktok kwɪnakwɪnatsɪ wɪn bo nandɪ-talelak, wala tɪmbi amala nombo nɪm mɪsɪ-semnekalɪñ.

⁸ Sanba nandɪwit. No en amalok dausɪnan ‘Nak Yesulok gɪñgɪt’ wɪndiñ e-daklelakta, nak Ama Sɪsɪnɪktɪ Yambattok eñaloñiilok dausɪnan enda wakan ‘Endɪ nokok gɪñgɪt’ wɪndiñ e-dakleutat. ⁹ Gan no en amalok dausɪnan naka ‘En nɪm nandɪ-ñɪmlet’ elakta, nak Yambattok eñaloñiilok dausɪnan enda wakan ‘En nɪm nandɪ-ñɪmlet’ eutat. ¹⁰ Tɪmbi no en Ama Sɪsɪnɪk nani-kolalakta, endok yomɪn wɪn kɪndem bi-ñɪmlok, gan no en Dɪndɪm Woñ nɪ-lakalakae tɪlakta, endok yomɪn wɪn kɪmɪlɪm palmekak.

¹¹⁻¹² Amalɪ manda plon sepmbi, it kiyau gɪnañ ba gavmandok dainan ba lolonjiilok dausɪnan sapɪtnekalɪñ. Nain wolongan sɪnɪk Dɪndɪm Woñdɪ manda nek eelok wɪn daut samekak, wala tɪmbi wolonda sɪndɪ nandɪ-bendɪ wopum tɪmbi, ñɪndiñ nɪm enekaliñ, ‘Nɪndɪ manda nek enetamiñ?’ Ba ‘Nek tambane enɪnetamiñ?’ ”

Mɪnem kwɪlikwɪli ka-galkta nɪm tɪlok

¹³ Tɪmbi ama kɪmɪn wopum boñgɪpsɪnan ama nolɪ Yesu nɪmbi eñguk, “Endaut, datnali betnettok kii bimbin wɪn en noñganliñgot ep kulak, wala tɪmbi dɪk nɪmbɪmbi, nokok tambon danbi namɪn.” ¹⁴ Eumbi nɪñguk, “Notna, ba ama nolɪ nak sambɪ-danbettok ba nepenepeset dani-samettok nanbɪ taleñguk ba? Nɪm ya, wɪn nokok kena nɪm.” ¹⁵ Wɪndiñ embi yousɪmbi, amatamda enguk, “Nepek tokñetokñen walɪ kuñgu kɪndem nɪm samlak, wala tɪmbi sɪndɪ ka-kɪliñ embi, kuñgunjɪ ka-dɪkñe-kɪliñ enekaliñ. Nɪm kañbi, kwɪlikwɪli ba nepek nola ka-galkta tɪneliñ.”

¹⁶ Wɪndiñ embi, eyout manda no ñɪndiñ embi enguk, “Ama mɪnem kwɪlikwɪli asup-mat endok nanañ kenan bien lali kɪndem daumbi, ¹⁷ nanandɪn gɪnañ ñɪndiñ nandɪ-kwɪnakwɪnaleñguk, ‘Nɪtek tɪlok? Nanañ bien asup ñalɪ it kawai wolok gɪnañjɪnan wɪsɪ-kolettok tuop nɪm!’ Wɪndiñ nandɪmbi ¹⁸ eñguk, ‘Kombɪkmek nandɪlet: nak wɪsɪ-kot it kawai gɪtɪk wɪn wiapi, kombɪlin wopum asupgan kɪndipi, nanañ ba kwɪlikwɪli gɪtɪk pat-namlak wɪn wolok wɪsɪ-koletat. ¹⁹ Tɪñɪpi, natnala ñɪndiñ eutat: Ip ñak! Nak nepenepek kɪndem gwɪlat asuptok kɪmɪp kiulambi pat-namlakta tɪmbi kɪndem pat-nandɪmbi, na sɪlɪsɪlɪ tɪmbetat!’ ²⁰ Gan Yambattɪ tambon ñɪndiñ nɪñguk, ‘Dɪk kamen, man tim ñolondañgan kuñguñga gapma tɪkelok. Tɪmbi nepek tɪ-jumut tɪñguñ walɪ nindok tɪmbekak?’ ²¹ Yesulɪ eyout manda wɪndiñ embi, yousɪmbi enguk, “No en

kwelan ñolok kwilikwili asup palmektok ep kiutak, gan nepek Yambattok dainan tuannat no ñim palmilakta, endi ama kamen wandin.”

Piñgip ka-dikñela nandi-bendi wopum ñim tilok

²²⁻²³ Timbi Yesuli yousimbi, gwañgwañiila ñindiñ enguk, “Nepek tokñetokñen wali kuñgu kindem ñim samlakta timbi nak kuñgunjilok ba piñgiplok kandañ ñindiñ sanlet: win kuñgu ba piñgip wali bien tilak, nanañ ba dasindasin wali ñim, wala timbi sindi nanañ nek nanekaliñ ba dasindasi nek dasinekaliñ wala nandi-bendi wopum ñim tinekaliñ.

²⁴ Sindi monik oeoe yambim nandiwit: endi nanañ tipi-bimbi met nañ windiñ ñim pa tañ, timbi endi wisikot it bo ñim pat-semalak, gañgan Yambatti tuopkan ep towilak. Sindila endok dainan monik yapma kleañda, nittek timbi ñim sep towiuk? ²⁵ Timbi sindoñnan nanin no endi nandi-bendi wopumli kuñgun lakat yousum ombatawik ba? Ñim ya! ²⁶ Sindi nepek tip kambak wandin tindilok tuop ñim, windiñda kusei nekta nepek diwin wala nandi-bendi wopum pa tañ?

²⁷ Pama klinan indañ win yambim nandiwit! Nak ñindiñ sanba: endi kena meñ ñim tañ, ba dasindasinji bo ñim pa youkañ, gañgan endok pamanjili ama wapmañ Solomondi dasindasin kindem sinik pa dasilñguk endok paman win maklelak. ²⁸ Kli nepek pamanat kena ginañ man lambi indaumbi, desa dombimbi ep siu dinekaliñ wandin win bo Yambatti dasindasinji kindem emlak, nitakta timbi endi sindok dasindasinji ñim timbi inda-samek? Win ñim nandañda, sindok nanandi-kiliktinji win lakat sinik pat-samlak!

²⁹⁻³⁰ Amatam Yambat ñim nandi-kilikti mañ endok nanandinjili nanañ tuk nepek wandindokgot pat-semalak. Bepsili ikan ñindiñ nandi-talelak: nepek gitik win ñim pat-samekta sindi kuneliñdok tuop ñim, wala timbi sindi amatam diwindi tañ windiñ ñim tinekaliñ, ba nandi-bendi wopum ñim tinekaliñ. ³¹ Tambo sindok nanandinjili Ama Wapmañjilok giñgit kuñgulokgot pat-samekak, timbi nepek wandin wali bo kuñgunjilok inda-samekak.”

Ama Sisirik endok tomtomlok ti-pañgitam kulok

³² Timbi Yesuli gwañgwañiila enbi eñguk, “Kikesmin tip, sindok Bepsili ñindiñ tindila nandum kindem dañguk: en ama wapmañji kumbi, sindi en gita kandikñe kena tineliñdok nandimbi, wolok tuop tiñguk, wala timbi sindi misimis ñimnat kunekaliñ. ³³ Sindi nepenepesi pat-samlak win tuatualok kimipi, minem walinin tikembi, pimbiñesila emnekaliñ. Windiñ tinekaliñda, tuanji ñim taleukak win kunum ginañ pat-samekak. Kumbu amali win kumbu tineliñdok tuop ñim, ba kwinakamdi win ñim timbi kolaukakta timbi wali minem liksi ñim kolawik wandin. Sindi kwelalok nepenepek wala galk ñim nandinekaliñ. Tambo sindi nepek nek Yambattok dainan loloñ sinik wala galk nandinekaliñ. ³⁴ Kusei windiñda: nepek ginañjili kasileum pataknan kandañ ginañ nanandinjili bo wandiñ pat-samekak.

³⁵⁻³⁶ Kena gwañgwal molomjili nanañ si-jumut tindinann nanin undane ilan bimbi, wesak wilimbi, plastik sinik pisalimneliñdok mandimandi pa tañ, windiñgangot sindi kolsalenji pindolim dumberi, kena tindilok ti-pañgitam kunekaliñ. ³⁷ Kena gwañgwal windiñ ti-kuñilimbi, molomjili undane bimbi kalak win: kena gwañgwañili gama kaik papi, mandi pakañ. Kena gwañgwa wandin wali gwañgwa diwin yapma kle pakañ. Nak biañgan sanba: molomjili kena tindilok ti-pañgipañgi timbi, nanañ naneliñdok eni-tiañembi, nananji kle-semekak. ³⁸ Win tim bomup ba puputti kusei kimipi kitilaknan undane bimbi, kena gwañgwal gama kaik palinilimbi ep timbi indaukta, gwañgwa wali wakan diwin yapma kle pakañ.

³⁹ Timbi sindi nepek ñin ñim nandi-kamalanekaliñ: it molomdi kumbu amali nain nekta sinik biwik win ñim nandilak. Nandiwinmda! endi kaik kuñpi, il wiapi, ginañ

loup timbimbi kimisip ti-nimek. ⁴⁰ Windinggangot sindi 'Ama Sisinikti man nim tombek bek' widingi nandinimbi, wolongan kaikan bi tombekak. Widingiinda timbi sindi tomtomnalok ti-paingtam kunekaliñ."

⁴¹ Timbi Petloli ninguk, "Wopum, eyout manda elañ win nindokgot ba amatam gitiktok?" ⁴² Eumbi tambane enguk, "Manda win kandikne ama matañgotañgolat nanandin kindem palmilak wandin wala elet. Win en wakan molomniili kena gwañgwañii diwin yambi-diknelok nimbi taleumbi, nanañ mepmettok nain dindim sinik danisemektok nilak. Molomniili kena manda widingi nimbi, ⁴³ ña kukap undane bimbi kalak win: kena gwañwali nek timbektok ninguk wolok tuopkan tingukta endi gwañgwa diwin yapma kle patak. ⁴⁴ Nak biañgan kena gwañgwa enda ñindingi sanlet: molomniili nepenepel gitik win endi ka-dikneuktok nimbi taleukak.

⁴⁵ Gan tikap kena gwañgwa wali ginan ginañ ñindingi nanduk, 'Molomnali ña saknelambi, plastik nim bukak' widingi nandinimbi, kusei kimpipi, kena wembe gwañgwa diwin joñgo yandipbi, nanañ ba tuk kwambiñ wopum nañbi, kamakama timbekta, nek inda-nimek? ⁴⁶ Kena gwañgwa molomniili kena nain nekta ba nain nekta sinik bukak win nim nandilakta timbi endi nim mandipalimbi, nain wolondañgan molomniili undane bukak. Bimbi, ep tandin kolan win kañbi, wolok kinjan ti-lamipi, amatam Molom nim kimik-kleañ en gita tuanji kolan ombisemekak.

⁴⁷ Tikap kena gwañgwa wali molomniilok mandan nandiniguk, gan nim tañgoneñguk ba nim ti-paingtapañgile tingukta, en nain ombapgan waipmlok. ⁴⁸ Gan tikap endi molomniilok mandan win nim nandinigukta makleumbi, nain dumangan waipmlok. Windinggangot tikap Yambatti ama nola gwilam asup miminda endi wolok tuopkan tambon ombimlok nandilak, ba endok kiinan kena wopum kimikmiminda, endi wolok tuopkan kenalok bien indauktok nandilak."

Yesuli amatam ep tambilektok indañguk

⁴⁹ Yesuli yousimbi enguk, "Nak komba kwelan kimilam diuktok indañgutta ñindingi nandilet: komba wali ikan dualimda, win kindem sinik. ⁵⁰ Gan nak dama tuk walan no* iilok nanbi taletalen. Tuk win gama nim ingutta timbi milap wali ginañna timbi milatalak. ⁵¹ Sindi nak amatam kwelan ep timba busukñenengan kuneliñdok indañgut widingi nandañ ba? Widingi nim. Nak ñindingi sanba nandiwit: tambo nak amatam ep tambilettok indañgut. Naka timbi ⁵² man ñindingiñgitta kusei kimpipi, kundit ñindingi inda-ta-ñaukak: sambat kit meñ noñgan yakan pa kuañ endi tambipi, kimin tipet indambi, tipetti tambon, tipet git noli tambon widingi ipi, nisñgan tambon tambon kanjik ti-kunekaliñ. ⁵³ Widingi tambipi, bep niñan endi nisetkan tambon tambon ipi, kanjik tindekamik, timbi me wemba endi bo nisetkan tambon tambon ipi, kanjik tindekamik, timbi nambin tam git yapman tam endi nisetkan tambon tambon ipi, kanjik tindekamik."

Yambattok manda dindimngan nandilok

⁵⁴ Yesuli amatam kimin wopumda yousim ñindingi bo enguk, "Sindi mulukuali tuk kimbini kandañ indam bumbi kañbi, wolongan ñindingi pa eañ, 'Gwi butak' widingi eumbi, wolok tuop indalak. ⁵⁵ Timbi sindi sasaleli klinan kandañ nanin pendip bumbi kañbi, ñindingi pa eañ, 'Maim kunduwat diutak' widingi eumbi, wolok tuopkan indalak. ⁵⁶ Ama manji mambenji tipelat! Sindi kunum git kwettok plon nek indalak win kañbi, maim iletak ba gwi putak win ka-kiliñ eañ. Gan nitakta timbi sindi man ñindingiñgit nepek nek indalak win kañbi, kenanalok kusei nim ka-nandi-dakleañ? ⁵⁷ Ba kusei nekta sinlok ep tandinji plon nek ñali dindim sinik win bo nim ka-danbi, wolok tuop tañ?

* 12:50: Tuk win milap ba piñgip gawat Yesuli bembektok tinguk wala elak.

⁵⁸ Tikap ama noli manda plon gapilep timbimbi, siti telaknan yakan ñañipi, mandanjet e-salendemiktok nika timbekañ. Nim kañbi endi gñgñembi, gep tiañembi, manda kandanloñ gapilimbi, endi bo tem dumandok kiinan gapilimbi, endi gepmbi, it kwambiñnan gapilek. ⁵⁹ Biañgan ganlet, dik it kwambiñ gñañ papi, minem nitek ombi-ñimlok een win gitik ombi-mi-taleuñ wolok tuop.”

13

Ginanji nim tambanekaliñda kolanekaliñ

¹ Nain wolondañgan amatam wolok bi pakiliñ endoñnan nanin diwindi Yesula kasat ñindiñ ti-ñimgiliñ: Galili ama diwindi tapma ilan tapma tñilimbi, Pilatoli eum yandipmum kimbimbi, wekatsili pimbimbi, tapma gauttok wekatsili wakit kiukuk. Kasat windiñ ti-ñimumbi ² tambane enguk, “Milap wandin inda-semgukta, ama wolok yomjili Galili ama diwisilok yom makleñguk, sindi windiñ nandañ ba? ³ Nak ñindiñ sanba: nanandinjji win dindim nim. Gan sindok kandañ, tikap sindi gñañji nim tambanem kunekaliñda, windiñgangot sindi gitik kola-talenekaliñ. ⁴ Timbi amatam 18 Siloam kandañ kimgiliñ win endok kandañ nitek? It ombap jñgñli gilombi, ep kot tapliñguk. Endok kolanji amatam diwin gitik Jerusalem kuañ endok kolanji makleñguk, sindi windiñ nandañ ba? ⁵ Nak ñindiñ sanba: nanandinjji win dindim nim. Gan sindok kandañ, tikap sindi ginanji nim tambanekaliñda, windiñgangot sindi gitik kola-talenekaliñ.”

⁶ Timbi Yesuli eyout manda no ñindiñ enguk, “Ama nolok wain kenan gñañ fik komba no tpium pakuk. Timbi kena molomdi komba win ka-nandi timbepi biñguk, gan endi bien no nim lali palimbi kañguk. Bien nimnat kañbi, ⁷ kena kandikñe amala nimbi eñguk, ‘Kalañ: gwilat tpet git no gitik wolok gñañnan nak ñañambi timbi, komba bienda yolonjilet, gan endi bien no nim lalilak. Neta slakan sinik kwettok galk tiañe-talelak? Kak, dombi kot!’ ⁸ Eumbi niñguk, ‘Molomna. Biumbi, gwilat noñgangot nombo yousi-mium palin. Palimbi, nak kwet tambipi, kuseinan makauttok tem kimpipi kautat. ⁹ Gwilat no wolondamek bien laliukak bek. Tikap nimda, komba win kindem dombi kolekañ.’”

Yambatti amatam nitek yambi-dikñelak

Yambattok kandikñe win nitein?

¹⁰ Sabat patnandi nain nola Yesuli it kiyau nolok gñañnan amatam eni-daut ti-sem pakuk. ¹¹ Timbi tam no yal kolandi pi-ñimumbi, jibat siñgin sait gñañ timbi inda-ñimumbi, en dindim ilektok tuop nim, wala timbi gwilat 18 wolok tuop plindambi pa kulñguk, endi bo wolok bi pakuk. ¹² Palimbi, Yesuli tam win kañbi kiti-ñimium biumbi niñguk, “Tam, jibat gep top-kiliñ eñguk wali ip taleumbi, siñgiñga pañeun.” Windiñ eñipi, ¹³ kii endok plon kimplimbi, wolongan siñgin sait ti-dindim embi, kusei kimpipi, Yambat ni-kindem dañguk.

¹⁴ Yesuli Sabat patnandi nainnan tam win timbi kindem dañgukta timbi it kiyaulok telak dama endi gñañ komba diumbi, amatam enombimbi, ñindiñ eñguk, “Sandap kit tambon noñgan win kena tindilok pat-samlak, wolonda endi sep timbi kindem daneliñdok binekaliñ, Sabat patnandi nainnan nim.” ¹⁵ Windiñ eumbi, Wopumdi tambane ñindiñ niñguk, “Ama manji mambenji tipelat! Sindi gitik makauk ba doñkinji win Sabat patnandi nainnan isinan ep pisapi, tuk naneliñdok pa yanañgikañ. ¹⁶ Gan tam ñin Ablaamdok komblin endok kandañ win nitek? Satandi gwilat 18 gitik topmumbi ku-ta-bilak, timbi sindi en Sabat patnandi nainnan nim pisalimlok nandañ ba?” ¹⁷ Windiñ eumbi, kanjikñii gitikti mayek tam palimbi, amatam gitik endi kundit kindem sisinik tilñguk gitik wala silisili tiñgiliñ.

18 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Yambattok kandĩkĩne wĩn nĩtein? Kandĩkĩne walĩ nĩtek bendĩlak nak wolok plon eyout manda nek eut? 19 Wĩn mastat mĩnjĩp ama nolĩ tĩkembali, kenan gĩnañ kokuk wandin. Mĩnjĩp tipnam walĩ lambĩ bendĩ wopum dambi, komba wopum tĩmbĩmbi, monĩkti isĩ kii gayam plon tĩngĩlĩñ.”

20 Wĩndĩñ embi, bĩndambo ñĩndĩñ enguk, “Nak Yambattok kandĩkĩne wĩn nĩtein eut? 21 Wĩn plaua kĩmĩlĩmbendĩ tam nolĩ tĩkembali, plaua kwĩlan wopungan wakĩt kiupi tambaneñguk wandin. Papalem kaumbi, kĩmĩlĩmbendĩ lakatgot walĩ plaua gĩtik wĩn tĩmbĩ bendĩ lambĩñguk.”

Kunumdok yama gik sĩnik wolok lololok

22 Yesulĩ Jelusalem ñaupi, it kwet wopum ba tip wandĩñ ñañĩpi, amatam enĩ-daut tĩsemguk. 23 Tĩmbi ama nolĩ nĩ-kañbi eñguk, “Wopum, wĩn ama lakat endĩñgot Yambattĩ kolanjĩlok tuan wiat-semumbi, kunum gĩnañ lonekaliñ ba nĩtek?” Eumbi enguk, 24 “Nak ñĩndĩñ sanlet: amatam asuptĩ Yambattok kandañ ñanepi wĩt nĩm kanekaliñ, wala tĩmbi sĩndĩ yama gik sĩnik wolok loneliñdok gembĩ kotnekalĩñ. 25 It molom endĩ mĩlapi, yama sip taleumek, sĩndĩ bĩ it pawan ipi, wesak wĩpi nĩnekalĩñ, ‘Wopum, yama pĩsat-nĩmĩñ.’ Eumbi, tambon ñĩndĩñ sanbekak, ‘Nak nĩm nandĩ-samlet. Sĩndĩ denasi?’ Sanbĩ nandĩmbi, 26 kusei kĩmĩpi, manda tambon ñĩndĩñ nĩnekalĩñ, ‘Nĩndĩ dĩkĩta yakan nanañ tuk nañgĩmĩñ, tĩmbi dĩk nĩndok ipakanan gĩngĩt manda e-daut tĩñguñ.’ 27 Gan endĩ ñĩndĩñ sanbekak, ‘Nak ñĩndĩñ sanlet: sĩndĩ denasi wĩn nak nĩm nandĩ-samlet. Kolan tĩndĩ gĩtik sĩndĩ nambim ña-talewit!’

28 Tĩmbi kĩmĩsip tĩ-samgukta tĩmbi sĩndĩ kunum pawan papi, Ablaam, Aisak, Jepok gĩt plofet gĩtik endĩ Yambat gĩta kuñĩlĩmbi yambĩnekalĩñ, wolondamek sĩndĩ wandĩñ kukulembi, manjĩ sĩ-gĩlĩm danekaliñ. 29 Tĩñĩlĩmbi, Yambattok gĩngĩtĩilĩ kwet tambon tambon taletalenan nanin en gĩta kuneliñdok bĩmbi, nanañ sĩ-jumut tĩndĩnnan pipapi nanekaliñ. 30 Nandañ: wolonda ñĩndĩñ indaukak: ama nin enda nandum siñgi kuañ endoñnan nanin dĩwĩsĩlĩ dama tĩnekalĩñ, tĩmbi damandaman kuañ endoñnan nanin dĩwĩsĩlĩ siñgi tĩnekalĩñ.”

Yesulĩ Jelusalem it kwetta blan tĩ-ñĩmĩñguk

31 Nain wolongan Falisi ama dĩwĩndĩ Yesuloñ bĩmbi nĩngĩlĩñ, “Elottĩ gwĩlĩ kĩmbeñdok nandĩlak, wala tĩmbi dĩk ñalinin pĩ ñau.” 32 Eumbi enguk, “Sĩndĩ ñambi, kamot moyen wala ñĩndĩñ nĩmbĩt, ‘Nandĩlañ, nak man gĩt desa jĩmbatsĩat ep tĩmba kĩndem dambi, yal kolan ep kle-sembi, siñgi nombo yousĩ ñambi, kenana tĩmba taleukak.’ Sĩndĩ ña wĩndĩñ nĩmbĩ nandĩwĩn. 33 Biañganak, plofet ama Jelusalemgot yandĩp kĩmkĩmlok, kwet nolok nĩm, wala tĩmbi nak man ba desa ba sisa telaknan yousĩ ñañalok een.

34 O Jelusalem nasi, sĩndĩ blasĩngandok. Sĩndĩ plofet ama pa yandĩp kĩmañ, tĩmbi ama sĩndoñ enĩ-mumulĩn bañ wĩn kawattĩ yandĩpmĩum kĩmañ. Puputtĩ nĩñañĩi ep kĩmĩn tĩmbi, papaulĩ ep kamailak, wĩndĩngangot nain asupgan natnaloñ sep kĩmĩn tĩmbettok nandĩngut, gan sĩndĩ nĩm nandĩ-namgĩlĩñ. 35 Nandañ! Wopumdĩ sĩndok kwesi bĩmbi, nombo nĩm sep kamaiukak. Tĩmbi nak ñĩndĩñ sanba: sĩndĩ nombo nĩm nambĩnekalĩñ. Nĩm sĩnik. Sĩndĩ nokok plon ñĩndĩñ enekaliñ, ‘Wopumdĩ ama nĩ-mulĩm nĩndoñ bĩlak en gwĩlam mĩlok!’* wolondamek nombo nambĩnekalĩñ.”

14

Plap kenalĩ Sabattok endĩkĩne manda kĩmĩt-klekle wĩn maklelak

1 Sabat patnandĩ nain nola Falisi ama loloñ nolĩ Yesu nanañ nanalok nĩ-tiañeumbi ña lo palĩmbi, nanañ beulok nolĩlĩ ka-tuakĩlĩñ. 2 Tĩmbi ama no kii kesii bendĩmbendĩnat endĩ Yesulok dainan bĩ indaumbi 3 kañbi, endĩkĩne manda nandĩ-tale ama gĩt Falisi ama

* 13:35: Kap 118:26

eni-nandimbi eñguk, “Endikñe mandali nek tineñdok nandi-nimlak - Sabat nainnan ama kindem timbi kindem dalok ba nim?” ⁴ Wíndiñ eumbi, manda no nim tambane nimbimbi, ama win tikembi, timbi kindem dambi ni-mulim ñañguk. ⁵ Timbi Yesuli eni-nandimbi eñguk, “Sabat patnandi nainnan niñañji ba makauksi noli tuk ban ginañ pukta, sindoñnan nanin nin endi platikan nim tiañeum lambek?” ⁶ Wíndiñ eumbi, manda tambon tambane nineliñdok lonjiñgilañ.

Kayombineañ ba plap tañdi tuan tikenekaliñ

⁷ Timbi ama eni-tiatiañen endi ama lolondok pitit plon pipatneliñdok pilimbi, Yesuli win kañbi, eyout manda no niñdiñ enguk, ⁸ “Ama noli nanañ sina tilaknan gep tiañeumbi, dik ditnalok nanandiñgala ama lolondok pitit plon nim pipaleñ. Nim kañbi, ama loloñga no nanañ molomdi ni-tiañeñguk endi biumbi, ⁹ sitet tipelat sep tiañeñguk endi gambimbi, niñdiñ ganbek, ‘Endok pitit win, bi-ñimimbi, nolok pit.’ Wíndiñ ganbimbi, dik siñgi mayek timbimbi, gan-mulim siñgi sinik ña pipaleñ. ¹⁰ Wíndiñda timbi, tambo gep tiañenekaliñ wolonda dik pitit siñgi sinik wolok pilekañ. Wíndiñ timbeñda, nanañ molomdi gambimbi niñdiñ ganbek, ‘Notna, dik lo, pitit dama tike.’ Wíndiñ ganbimbi, dik ama diwin no gita yakan nanañ nalañ endok dausinan kot giñgit tikeukañ. ¹¹ Nekta, ama gitik nisilok kosi giñgit tike-loañda endok kosi giñgit tike-pukak, timbi no en kayombinem kulakta en tike-loukak.”

¹² Timbi Yesuli yousimbi, ama ni-tiañeñguk enda niñdiñ niñguk, “Dik nanañ sina tip ba wopum tiñipi, nokai ba dat kwayañgai ba sambakai ba dikok kwekanan nasi minem kwilikwilinjat wandisi win nim pa eni-tiañeukañ. Nim kañbi, endi bo tombon gep tiañembi, nepek nek tiñguñ wolok tombon kwelan ñolok ombi-gamum tike-taleuñ. ¹³ Tambo dik nanañ sina tiñipi, ama pimbines wakit ama kisi ba kesi ba dausi kolan wandisi eni-tiañeukañ. ¹⁴ Endi tombon ombi-ganneliñdok tuop nim, gan ama diñdim endi kimnan nanin milatnekalin wolondamek Yambatti tuañga kindem ombi-gamumbi, amatam diwin yapma kle palekañ.”

Yambattok ni-tiañela e-tembi manda nim elok

¹⁵ Timbi ama Yesu gita yakan nanañ nañgilañ endoñnan nanin noli manda win nandimbi, niñdiñ niñguk, “No en Yambatti nanañ sina wopum giñgitñiilok ti-semekak win nambekakta endi amatam diwin yapma kle patak.” Wíndiñ eumbi, ¹⁶ Yesuli niñguk, “Nain nola ama noli nanañ sina wopum timbepi, amatam asup sinik eni-tiañeñguk. ¹⁷ Nanañ nanalok nain indaumbi, kena gwañgwa no ni-mulimbi, eni-tiatiañen endoñ ñambi enguk, ‘Nepenepek gitik ip tiwili dikñemiñda timbi sindi biwit!’ ¹⁸ Gan endi noñgan noñgandi kusei kimipi, e-tembi manda nimbi eñgilañ. Ama dama ña kañguk endi niñdiñ niñguk, ‘Nak kwet sanoñgat no tuañgut win ña kauttok een, kusei wala timbi nak nim bimbilok dik nokok blan mandana molomgala nimbekañ.’ ¹⁹ Timbi ama noloñ ñaumbi, endi niñdiñ niñguk, ‘Nak makauk wapai kit tombon tombon kena emettok ep tuañgut win yanañgipi tikatika timbepi ñaupi tilet, kusei wala timbi nak nim bimbilok dik nokok blan mandana molomgala nimbekañ.’ ²⁰ Timbi noli bo niñdiñ niñguk, ‘Nak tam kombikan tiñgutta timbi ñañalok tuop nim.’

²¹ Timbi kena gwañgwal undane bimbi, eni-tiatiañen endi nek eñgilañ wolok kasat gitik win molomñila ti-ñimimbi. Timbi nanañ beuli ginañ komba diumbi, kena gwañgwan niñdiñ niñguk, ‘Dik platik sinik it kwettok telak tip ba wopum wandiñ ñambi, ama pimbines wakit ama kisi ba kesi kolan ba dausi sipsipmin yambimbi yanañgilañ biwit.’ Wíndiñ eumbi, wolok tuopgan timbi, undanem bimbi ²² nimbi eñguk, ‘Molomna, mandañga ip biennat tilak, gan it ginañ gama nim tokñek.’ ²³ Wíndiñ eumbi niñguk, ‘Bíndambo ñambi, it kwet pawan telak tip ba wopum tuop kuñipi, amatam yambetañ win eni-giñgineumbi, itna ginañ tokñeneliñdok biwit.’

24 Nak ñĩndiñ sanlet: ama dama eni-tiatiañen endoñnan nanin noli nanañ ti-jumut ti-semi w+n lakat no n+m nanekaliñ.’ ”

Yesu julunjuluñ n+m kle-kulok

25 T+mbi amatam k+m+n wopum asupti Yesu ñaũguknan kle ñañi+mbi undane yambi+mbi, ñĩndiñ enguk, 26 “No en nak+ta kuupi nandi+lak, gan naka t+mbi meñ beu wak+it tam+n ba wembe gwañgwañii ba dal kwayañii ba wiwii ba enlok kuñgun w+n bo siñgi n+m wit-semalakta, endi nokok gwañgwana s+n+ik kuuktok tuop n+m. 27 T+mbi no en enlok kloñbal n+m t+ke bemi, nak nep kle kulakta, endi nokok gwañgwana s+n+ik kuuktok tuop n+m.

28 T+kap s+ndoñnan nanin noli it wopungan k+ndilep nandi+w+ikta, endi dama pipapi, ittok tuanla nandi+mbi, m+nem palm+lak wal+ it w+n t+mbi taleuktok tuop ba n+m w+n ka-nandi+w+ik. 29 N+m kañ, yop tamba, it kusei k+m+lek, gan endi it t+mbi taleuktok tuop n+m, t+mbi ama it w+n ka-nandañ endi g+it+kti kusei k+m+ipi n+lakalaka embi, 30 ñĩndiñ eneliñ, ‘Ama ñali it plapkan kusei k+m+ipi k+ndikuk, gan nitekta n+m t+mbi talelak?’ 31 Ba t+kap ama wapmañ no endi ama wapmañ nol nola mik ti-ñ+mepi ñauk, endi nitek t+mbek? Endi dama pipapi nandi-k+liñ embi, endok ama lakatgot endi d+wi+ndok ama asupgan mik ti-semneliñdok tuop ba n+m. 32 T+kap n+m+da, kanj+ikñ+i+ gama mayañgan pal+iñ+i+mbi, ama wapmañ wal+ kanj+ikñ+i+loñ manda k+m+i+im ñaumbi n+mbek, ‘Busuk inda-nimektok nitek t+mbet?’

33 Wiñdiñgangot s+ndi g+ñg+tsii ba nepenepesi g+it+ik pat-samlak w+n siñgi w+i+m+neliñdok n+m ti-pañg+tam pakañda, s+ndi nokok gwañgwana s+n+ik kuneliñdok tuop n+m. 34 Palañ w+n nepek koñgom s+n+ik. Gan wolok koñgom+i talew+ikta, nitek t+nambi, nombo koñgom daw+ik? Wiñdiñ t+ndi+lok tuop n+m! 35 Palañ wandin w+n nana kena g+inañ ba gw+ilañgw+lam g+inañ kena n+m+nat, slak kol+i+im ñalok.*

No en pawañnat endi pawañ k+m+ipi, mandana nandi-k+liñ eukak.”

15

Yom amali g+inañ tambanelak enda t+mbi s+i+s+i+ wopum indalak

1 T+mbi takis epep ama ba yom ama asupgandi Yesulok mandan nandi+nepi pa baañg+i+liñ. Wiñdiñ t+mbi+mbi, 2 Falisi ama g+it endi+kñe manda nandi-tale ama endi yambi+mbi nandum p+umbi, Yesula n+i-wolwolk embi eñg+i+liñ, “Ama wal+ yom ama not ti-sembi, en g+ita pipat-m+lat t+mbi, nanañ yakan pa nalak.” 3 Wiñdiñ eumbi, Yesuli eyout manda no ñĩndiñ enguk, 4 “T+kap s+ndoñ nanin ama noli sipsip 100 yambi-d+i+kñeñ+i+mbi, noñgan noli pailekta, biw+ik ba? N+m ya! Endi 99 d+wi+n w+n kwet kli pataknan yambium kli na-pal+mbi, noñgan pailak w+n lonji ñakap t+mbi indauk wolok tuop. 5 T+mbi indambi, walen k+ndem daumbi, bupum m+mbi undane ñauk. Ña 6 ilnan tombi, nolii ba il kwelnan nasii k+ti+semum b+umbi enbek, ‘Sipsip pailak w+n ip t+mba indakta t+mbi, b+ nak+ta s+i+s+i+ t+mb+i!’ 7 Nak sanba nandi+w+it: ama wal+ sipsip pait-pal+mbi t+mbi indañguk wala s+i+s+i+ wopum t+ñguk, wiñdiñgangot yom ama noñgan no endi g+inañ tambanelak enda t+mbi kunum g+inañ s+i+s+i+ wopum s+n+ik indaukak. Gan ama 99 endi ikan d+nd+i+ kuañda t+mbi g+inañ tambatambatta n+m nandañ enda t+mbi s+i+s+i+ lakatgot indaukak.”

8 Yesuli wiñdiñ embi yous+mbi enguk, “T+kap tam nolok m+nem kwandai satnin* kit tambon tambon palmek, t+mbi noñgan no pailekta, kak biw+ik ba? N+m ya. Endi kolsalen p+ndopi, it jamimbi, lonji-k+liñ embi, t+mbi indauk wolok tuop. 9 T+mbi indaumbi, nolii ba il kwelnan nasii k+ti+semum b+umbi enbek, ‘M+nemna pailak w+n ip t+mba indakta t+mbi b+ nak+ta s+i+s+i+ t+mb+i!’ 10 Nak ñĩndiñ sanba nandi+w+it: tam wal+

* 14:35: No en Yesu julunjuluñ klelak endi palañ koñgom n+m+nat wandin. * 15:8: M+nem kwandai satnin wal+ kena nain noñgandok tuan.

* 15:8: M+nem kwandai satnin

m+nem kwandai pail+m+mbi t+mbi indañguk wala silisili tiñguk, w+ndiñgangot yom ama noñgan no endi g+nañ tambanelak enda t+mbi Yambattok eñaloñiilok boñg+ps+nan silisili indalak.”

¹¹ T+mbi Yesul+ yous+mbi enguk, “Ama no endok n+ñañiit t+pet pak+m+k. ¹² Pakap, monali beula ñ+ndiñ n+ñguk, ‘Bep, d+k m+nem kwil+kwil+ ba kwet pakamlak w+in itañgan danbi, nokok tambon nam+ñ.’ Eumbi, nepek g+tik w+in danbi emguk. ¹³ Monali nain n+im ombataumbi, beuli nepenepek m+ñguk w+in tualok k+m+it-talembi, m+nem g+tik epmbi, kwet mayañgan ñambi pat-ti-kuñguk. Kumbi, nandi-kamala-kuñ+pi, m+nem epguk w+in g+tik kot-taleñguk. ¹⁴ Kot-taleumbi, kwet pakuknan wandiñ nanañ map wopum indañguk. Indaumbi, gwañgwa wali nanañla lonj+ n+im kañbi, ¹⁵ ama w+inanin noloñ ña pa gal+umbi, bil+ yambi-d+kñeuktok kena g+nañ ni-mulim ñañguk. ¹⁶ Ña kena ti-kuñ+pi, nanañ gawat tiliñgukta t+mbi b+ttok nanañ w+in bo ep nanalok galk nandi+ñguk, gan enlok nanañ nepek no n+im pa maañg+liñ.

¹⁷ W+ndiñ ti-kukap, g+nañ nanand+in tomb+mbi, ñ+ndiñ nandiñguk, ‘Ama betnalok m+nem kena ti-ñ+mañ g+tik endok nanañ tuk w+in m+lapkan pat-semalak, gan nak endok n+ñañli ñolok nanañnala k+mbepi pa t+let. ¹⁸ W+ndiñda nak kwet ñ+in bimbi, b+ndambo betnaloñ ña tombi, ñ+ndiñ n+mbetat: Bep, nak Kunum Molom g+it d+k s+ta yom ti-samgut, ¹⁹ wala t+mbi nak ñandin ñal+ nombo n+ñañga s+nik kuuptok tuop n+im, slak nandi-namumbi, m+nem kena ti-gambi kuutat.’ ²⁰ W+ndiñ nandi+mbi m+lap+pi, wolongan beuloñ ñauktok ñañguk.

Ñakap, kambak mayañgan il t+mbi dumalaum b+umbi, beuli kañguk. Kañbi kadaklembi, blan ti-ñ+mbi, woñep ñam apbi, s+mumuñ ti-ñ+m+ñguk. ²¹ T+mbi n+ñañli ñ+ndiñ n+ñguk, ‘Bep, nak Kunum Molom g+it d+k s+ta yom ti-samgut, wala t+mbi nak ñandin ñal+ nombo d+kok n+ñañga s+nik kuuptok tuop n+im.’ ²² Gan beuli nandi-k+mnembi, kena gwañgwañiila ñ+ndiñ enguk, ‘S+ndi platik s+nik ñambi, dasindasi engano pamanat w+in t+ke b+mbi dasi-ñ+m+it, t+mbi besa pamanat kii n+ñañ plon dasi-ñ+m+mbi, kes+ gw+lap wak+it dasi-ñ+m+it. ²³ T+mbi makauk n+ñañ k+tti towium bendi wopum da-kiliñe patak w+in t+ke b+m w+p, sina wopum t+mbi, silisili t+na. ²⁴ Neta, n+ñana ñ+in endi k+mguk ba paikuknan nanin nombo b+ indambi, kaik patak.’ W+ndiñ eumbi, kusei k+m+pi, silisili wopum tiñg+liñ.

²⁵ Tiñ+li+mbi, tuanli kena g+nañ pakuk wali ilan undane b+m, it t+mbi dumalaumbi, amatamdi kap tiumbi nandiñguk. ²⁶ Nandi+mbi, kena gwañgwa no k+ti-ñ+m+um b+umbi, n+ndi+ asup t+mbi, ñ+ndiñ n+kañguk, ‘W+ nek indalak?’ ²⁷ Eumbi n+ñguk, ‘Kwayañga mona ip b+k patak. T+mbi p+ñg+u gw+lap no n+im kolañgukta besetti eumbi, makauk n+ñañ k+tti towium bendi wopum dañguk w+in w+pi, nanañ si-na tam+ñ.’ W+ndiñ eumbi, ²⁸ tual+ wala nandu p+umbi, g+nañ komba d+umbi, it g+nañnan n+im lololok g+ñg+neñguk.

T+mbi beuli p+mbi, tualoñ ñambi, n+busumbusuk ti-ñ+mbi, it g+nañ louktok n+ndiñ+pi n+g+ñg+neñguk. ²⁹ Gan tual+ tambane n+ñguk, ‘Nandi+lañ. Gw+lat asupgan ñ+in nak kena gwañgwa silanin nom+k kena ti-gam-ta-b+mbi, mandañga no n+im w+ikut, ganmek d+k notnai g+it silisili t+neñdok meme n+ñañ kambak no n+im namguñ. ³⁰ Gan n+ñañga mona ñal+ tam telak joñgo kuañ en g+ta kumbi, m+nemga na-taleñguk en wandin wali b+umbi, d+k eumbi, makauk n+ñañ k+tti towium bendi wopum dañguk w+in domb+mbi si-ñ+mañ.’ ³¹ Eumbi, beuli n+ñguk, ‘N+ñana, d+k nepek nola n+im lonj+lañ. Nain tuop d+k noñganli nak+ta kulañ, t+mbi nepenepek g+tik pat-namlak w+in d+kok g+ñg+it. ³² Kwayañga ñ+in endi k+mguk ba paikuknan nanin nombo b+ indambi kaik patak. N+tekta walen+ n+im k+ndem daumbi, na silisili n+im t+neñ?’ ”

† 15:15: Juda amali b+itta nandum nepek kolan papait t+mb+mbi, n+im nayañg+liñ ba t+kekañg+liñ ba ep towiyañg+liñ.

16

M̄nem kw̄likw̄li nand̄-daklenat ka-d̄ikñelok

¹ T̄mbi Yesul̄i gwañgwañiila eyout manda no ñ̄ndiñ enguk, “Ama kw̄likw̄li wopummat nol̄i m̄nem kw̄likw̄li kena aman nolok kiinan ka-d̄ikñeuktok k̄im̄it-talembi kuñguk. Kuumbi, nain nola ama d̄iw̄nd̄i kand̄ikñelok plon kit̄ yout manda ñ̄ndiñ n̄iñḡil̄iñ, ‘End̄i nepenepeka ep t̄mbi pallektok t̄lak.’ W̄ndiñ eumbi, ² kand̄ikñe kit̄i-ñ̄im̄um b̄iumbi n̄iñguk, ‘D̄ikok plon manda eum nand̄it w̄in n̄itek? D̄ik kand̄ikñe kena nombo t̄i-nameñdok tuop n̄im, wala t̄mbi yout sambat t̄mb̄imbi, m̄nem kw̄likw̄li lok kusei dakleun.’

³ T̄mbi kand̄ikñeli ḡinan ḡinañ ñ̄ndiñ nand̄iñguk, ‘Molomnal̄i kand̄ikñe kena napma t̄ikelak, wala t̄mbi nak n̄itek t̄mbetat? Neta, nak kwet d̄iplind̄iplilok gemb̄i no n̄im pat-namlakta, t̄mbi m̄nem kw̄likw̄li kit̄inatta maetalet. ⁴ O, komb̄ikmek nand̄ilet! T̄ikap nak man w̄ndiñ w̄ndiñ t̄mbetta, molomnal̄i kenala nep kleukak, wolondamek amal̄i not t̄i-nambi, is̄inan gumañ nani-tiañeneliñ bek.’

⁵ W̄ndiñ embi, molomñ̄ilok tombon t̄ike-kuñḡil̄iñ noñgan noñgan kit̄i-semum b̄iumbi, nola ni-kañbi eñguk, ‘Molomnalok tombon d̄ikok kandañ n̄itek patak?’

⁶ Eumbi n̄iñguk, ‘Oliv komba tul w̄in w̄li ḡilo t̄ind̄in w̄in kwet kambot* 100 wolok tuop.’ Eumbi ñ̄ndiñ n̄iñguk, ‘Ale, d̄ik tambon ombeñdok kundit youkuñ ñ̄in t̄kembali, plastik s̄in̄ik pipapi, tambon 50 ombeñdok yout.’ ⁷ W̄ndiñ embi, no ni-nand̄imbi eñguk, ‘Molomnalok tombon d̄ikok kandañ n̄itek patak?’ Eumbi n̄iñguk, ‘Plaua m̄njip k̄im̄ika t̄ind̄in w̄in lik 100 wolok tuop.’ Eumbi n̄iñguk, ‘Ale, d̄ik tambon ombeñdok kundit youkuñ ñ̄in t̄kembali, tambon 80 ombeñdok yout.’ Kand̄ikñeli w̄ndiñ eñguk. ⁸ Kwelalok nepektok kandañ ama kwet ñ̄olok ḡiñḡit kuañ end̄i siñginj̄i t̄ike-k̄im̄itneliñdok kundit t̄i-k̄indem dambi, ama Yambattok kolsalen ḡinañ kuañ w̄in yapma kleañ, wala t̄mbi molomli kand̄ikñe kelamdi n̄itek t̄iñguk w̄in nand̄i-tombi, ñ̄ndiñ eñguk, ‘Ama wali enlok siñgin t̄ike-k̄im̄ilektok kundit t̄i-k̄indem dañguk.’ ”

⁹ Yesul̄i eyout manda w̄ndiñ embi yousimbi enguk, “Nak ñ̄ndiñ sanba: s̄indi w̄ndiñgangot kwelalok m̄nem kw̄likw̄li pat-samlak wali amatam not t̄i-sembi, ep k̄im̄itnekal̄iñ. W̄ndiñ t̄inekal̄iñda, kwelalok nepenepek ḡit̄ik kena mi-taleumek, kuñgu taletalen n̄imnatnan sani-tiañeum lonekal̄iñ. ¹⁰ No en nepek s̄ilanin kiinan k̄im̄ilim patak w̄in ka-d̄ikñe-k̄iliñ elak wali wakan nepek bien wopum w̄ndiñgangot ka-d̄ikñe-k̄iliñ elak. Ba no en nepek s̄ilanin kiinan k̄im̄ilim patak w̄in d̄ind̄imgan n̄im ka-d̄ikñelok wali wakan nepek bien wopum w̄ndiñgangot d̄ind̄imgan n̄im ka-d̄ikñe-k̄iliñ elak. ¹¹ W̄ndiñda t̄ikap s̄indi kwelalok m̄nem kw̄likw̄li s̄ilanin w̄in n̄im ka-d̄ikñe-k̄iliñ eñḡil̄iñda, nindi nepek Yambattok dainan biennat w̄in s̄indok k̄is̄inan ka-d̄ikñeneliñdok k̄im̄ilekak? No n̄im. ¹² Ba t̄ikap s̄indi ama nolok nepek k̄is̄inan k̄im̄ikuk w̄in n̄im ka-d̄ikñe-k̄iliñ eñḡil̄iñda, nindi nepek no s̄inlok pat-samektok samekak? W̄in bo n̄im.

¹³ Kena gwañgwa s̄ilanin end̄i molomñ̄iit t̄ipet endok kena t̄i-semektok tuop n̄im. W̄ndiñ t̄imbekta, end̄i molomñ̄in nola nandum p̄imbiñen t̄mb̄imbi, nand̄i-kunj̄it t̄i-ñ̄imek, t̄mbi molomñ̄in no w̄in ḡinañli kas̄ilembi, t̄ike-kwambiñ dauk. W̄ndiñgangot s̄indi Yambat ba m̄nem kw̄likw̄li lok kena t̄ipelatkan t̄i-kuneliñdok tuop n̄im.”

Yambattok dainan matañgotañgoli m̄nem kw̄likw̄li maklelak

¹⁴ Falisi ama m̄nem kw̄likw̄li lok nand̄i-koñgom tiañḡil̄iñ end̄i Yesul̄i manda wolok plon eu p̄iumbi nand̄iñpi, tima giak t̄i-ñ̄im̄imbi, ni-sasale manda eñḡil̄iñ. ¹⁵ T̄mbi Yesul̄i enguk, “S̄indi amatamdok daus̄inan d̄ind̄im walan pa tañ, gan Yambatti ḡinañ

* 16:6: Kwet kambot wandin no w̄in 37 lita ba nek.

nanandinjì nitein wìn sambì-dakle-talembi, kusei ñìndiñda nandum tuop nìm tì-samlak: nepek amalì nandum loloñ sìnìk tìlak walì Yambattok dainan kolan papait sìnìk pa tìlak.

¹⁶ Yoane tuk ii-sem endì gama nìm indañlìmbi, Moselok endìkñe manda gita plofet amalì manda youkìlìñ wìn eu pìumbi, amatamdì kìmìt-kleñgìlìñ. Tìmbi Yoanelì indañguk wolok siñgi kandañ Yambattì amatam nìtek yambi-dìkñelak wolok gìñgìt manda kìndem eu pìumbi, amatamdì endok gìñgìt indanelìñdok gembì kokañ. ¹⁷ Gan endìkñe manda gìtìktì gama papat kwambiñ pakañ. Kunum kwet endì kìndem paitekamìk, gan endìkñe manda endìla lakat sìnìk no nìm paitnekalìñ. Nìm sìnìk. ¹⁸ Wìndiñda no en tamìn kle-kopi, kombli tìkelak, endì Yambattok dainan telak joñgo kulak, tìmbi no en tam kle-kokolìn no tìkelak, endì wìndiñgangot telak joñgo kulak.”

Mìnem kwìlìkwìlìlì kunumdok yama nìm pìsalekak

¹⁹ Tìmbi Yesulì kasat no ñìndiñ tì-semguk, “Ama mìnem kwìlìkwìlìlì wopumnat no kuñguk. Endì dasindasin pamanat tuan wopum pa dasimbi, sandap tuop nanañ sina wopum pa tìlìñguk. ²⁰ Endok telak yamanan ama pìmbiñen no kìmìlìm pakuk, koi Lasalos.† Wandalì endok pìñgìu gwìlap gìtìk tìmbi kolaumbi, ²¹ nanañla papi, ama kwìlìkwìlìnatok ilì gìnañ nanañ na-tlapi, tì na gìlam gìnañ mep kokañ wìn nambepe nandìlìñguk. Tìmbi wìndiñgot nìm. Kamottì bo bìmbi, wandan bìndaañgìlìñ.

²² Tìmbi wìnaña ama pìmbiñen endì sembumbi, eñalolì gìnan tip nañgìt-lombi, endok pañn Ablam gita kìmìlìm pakuk. Tìmbi ama kwìlìkwìlìnat endì bo sembumbi kìndit taplìñgìlìñ. Kìndit taplimbi, ²³ kolandok gìñgìt tìmbi, pìñgìp gawat wopum nandì pakuk. Papi, deium loubi, Ablamdì Lasalos gita yakan mayañgan sìnìk palìmbi yambiñguk. ²⁴ Yambiñbi, kitiu loubi nìñguk, ‘Bep pañ Ablam! Nak komba galk ñolok gìnañ papi, pìñgìp gawat wopum nandìlet. Dìk blan nandì-nambi, Lasalos nì-mulìmbi, kii nìñañ kusiptì tuk gìnañ youp bìmbi, mambena plon kìmìlìm busukñenewìn.’ ²⁵ Gan Ablamdì tambane nìñguk, ‘Nìñaña, dìk nìm nandì-kamalaukañ: sītì dama kaik pakìmìknan dìk pìpapat kìndem kasìle-taleñguñ, tìmbi Lasaloslì nepek kolan kusei kusei inda-ñìm-umbi, blan plon pakuk. Gan man ñìn endì ñolok busuk plon patak, tìmbi dìk pìñgìp gawat wopum nandìlañ. ²⁶ Tìmbi wìngot nìm. Masimasip no kìmìkìmìlìn, wìn kwet jambìlan nìndok ba sìndok boñgìpnìn patak, tìmbi nìndoñnan ba sìndoñnan nanin nolì wìn dìkñembi, tambo ñaneñdok tuop nìm.’

²⁷ Ablamdì wìndiñ eumbi, ama walì nombo kiti-nandìmbi nìñguk, ‘Bep. Wìndiñda dìk kìndem Lasalos nì-mulìmbi, bepnalok ilan ñambi, ²⁸ kwayanai kiti tambon pakañ wìn molo manda enbìmbi, endì kuñgunjì tì-dìndìm ewit. Nìm kañbi, endì bo kwet kolan ñolokgan pìmbi, pìñgìp gawat wopum nandìnelìñ a!’ ²⁹ Eumbi nìñguk, ‘Neta Lasaloslì ñauktok elañ? Kwayañgailì Mose gìt plofet amalì manda youyoulìn wìn gìtìk pat-semalak. Manda wìn wakan nandìmbi kìmìt-klenekalìñ.’ ³⁰ Eumbi, ama walì Ablamda nìmbi eñguk, ‘Bep. Wìn tuop nìm. Gan ama sembìsembìn nolì endoñ ñaukta, gìnañjì kìndem tambanenekalìñ.’ ³¹ Eumbi nìñguk, ‘Tìkap endì Mose gìt plofet ama endok mandanjì nandì-kìmneyañda, ama nolì kìmnan nanin mìlapi, molo manda enbìm, walì bo nìm dakle-semek.’”

17

Kuñgu nìtek kuamìñ wìn ka-kìlìñ elok

¹ Tìmbi Yesulì gwañgwañiila ñìndiñ enguk, “Nepek kusei kuseilì mek amatamda inda-sembi, ep tiañeum yom tañ. Gan ama kusei nindì tì-kuyuk plon enì-tiañelak endì blangan. ² Kawat wopum no ama wolok bim plon tembìmbi, tuk kimbìñ gìnañ

† 16:20: Kot Lasalos wolok walan wìn “Yambattì tìke-kìmìtak en”.

youp munjup kolim piwik wali mlap, gan tikap endi giñgít na koi nimnat ñandin no timbim yom plon pipilakta, Yambatti kinjan mlap wopum ombi-mumbi, mlata-sinik taukak. ³ Wala timbi kuñgunji ka-kiliñ enekaliñ.

Tikap noka noli yom tilakta, ep tindin kolan win biuktok manda kwambiñ nimbekañ, timbi yominla nandum blalaumbi, siñgi w+takta, yomin bi-ñimekañ. ⁴ Timbi endi sandap noñgan ginañ nain asup yom ti-gamek, timbi nombo nain nitek yom ti-gamguk tuop ñindiñ ganbek, 'Nak yomnala nandiwam blalaumbi, siñgi w+tet' eumbi, dik yomin bi-ñimekañ."

⁵ Timbi ama eni-mumulin endi Wopumda ñindiñ niñgiliñ, "Dik nanandi-kiliktiin timbi wopum da-nimin." ⁶ Eumbi tambane enguk, "Tikap nanandi-kiliktiinji lakat mastat minjip nomik pat-samekta, kindem komba kakai sakñen ñala ñindiñ ninelin, 'Dik kakatka tamapi ñam, tuk kimbini ginañ pimbi, tpi kwambiñ da!' W+ndin nimbimbi, komba wali wolongan mandanji tañgonewik."

⁷ Timbi Yesuli yousimbi enguk, "Tikap kena gwañgwa silanin no nanañ kena ba sipsip yambi-dikne kena ti-samekta, kena ginañ nanin undane ilan b+umbi, s+ndoñnan nanin noli 'Platik sinik bimbi, nanañga ñin na!' w+ndin nimbek ba? ⁸ Nim ya. Tambo endi ñindiñ nimbek, 'Dik nanañ ti-jumut ti-nambi, dasindasiñga ti-d+ndim timbi, nanañ tuk mep bi kle-namum nambamek, d+tnalok siñgimek kle na.' ⁹ Timbi kena gwañgwal molomdok mandan tañgoneumbi, molomdi ni-kindem dawik ba? Nim ya. ¹⁰ Wala timbi sindi w+ndiñgangot nepek Molomjili manda sanguk win gitik tañgone-taleañda, ñindiñ enekaliñ, 'Ñindi kena gwañgwa ñandin ñali kenaniñgot tiñgimñ, ninda nin-kindem dalok tuop nim.'"

Yambatta kot giñgít mlak

¹¹ Timbi Yesuli gwañgwañii git Jelusalem ñaupi, kwet tipet, Samalia git Galili, wolok baliliñjetnan klembi ñañguk. ¹² Nambi, it kwet nolok loup tiñilimbi, ama kit tambon tambon endi ña Yesu timbi dumalañgiliñ. Endi j+mbat yambo mawatsiat, amatamdi yambi-m+sim+si taañgiliñda timbi mayañgan ipi ¹³ kit-ñimimbi niñgiliñ, "Yesu, ama wopum, dik blan ti-nimbi nandi-nimñ." ¹⁴ W+ndin kit+umbi yambimbi, Moselok endikne manda kleneliñdok embi enguk, "S+ndi gw+lapsi tapma amala daut semnepi ñawit!" W+ndin eumbi ñañilimbi, wolongan wandanji gil+tañguk.

¹⁵ Timbi gw+lapsi kaum kindem daumbi, endoñnan nanin noli nolii yambimbi, Yambat wopungan ni-ta-lo tiñipi, Yesuloñ undane biñguk. ¹⁶ Ama win endi Juda ama nim, endi Samalia nanin. Endi Yesulok kesiinan bi pi pimbi, kwet plon p+ndim papi, simba kindemda manda niñguk. ¹⁷ Eumbi, Yesuli amatam en gita pakiliñ ñindiñ enguk, "Nak ama kit tambon tambon ep timba kindem daliñ bek, gañgan ama kit tambon tipet tipet endi delok pakañ? ¹⁸ Nitekta timbi ama sambat nolok ñali engangot undane bimbi, Yambat koi giñgít mlak?" ¹⁹ W+ndin embi niñguk, "Nanandi-kiliktiin g+li gep timbi kindem dalañ. Kindem a, mlapi ñau!"

Yambatti indañgan nimbi-dikneukak wolok ti-pañgipañgilelok

Ama Sis+ikti indañgan bi inda-dakleukak

²⁰⁻²¹ Yambatti dawanda kusei kimipi, amatam indañgan yambi-dikneukak wala Falisi amal+ Yesu ni-nandumbi, ñindiñ tambane enguk, "Endi ikan boñg+psinan papi samb+diknelak, wala timbi sindi nepek wolok kusei kimikimit win dausili kaneliñdok tuop nim, ba amal+ nosiila ñindiñ nim eninekaliñ, 'Yakñesi, endi ñolok patak' ba 'Da patak'."

²² W+ndin embi yousimbi, gwañgwañiila enguk, "M+lap nain indaukak wolonda sindi Ama Sis+inik nak nain dumangangot nambinepi nandi-koñgom tinekaliñ, gan

nim nambinekaliñ. ²³ Timbi diwindi naka 'En ñandiñ patak' ba 'Wandiñ patak' windiñ saninekaliñ, gan sindi nandi-kimnemi, nim woñepi ep klenekaliñ. ²⁴ Kusei ñindiña: pisapisatti bayak eumbi, kunum kwet kusei kimikimilinan nanin ñam taleñguknan sale-talelak, windiñgangot Ama Sisinik nokok nainna indaumbi, indañgan tombetat. ²⁵ Gan dama nak piñgip gawat ba mlap kusei kusei bemambi, amatam man ñindiñgit kuañ endi siñgi wit-namnekaliñ. Windiñ inda-namektok een.

²⁶ Amatamdi Noalok nainnan tuk gwam wopum gama nim indañlimbi nitek kuñgilañ, windiñgangot endi nak Ama Sisinik gama nim tomñilambi kunekaliñ.

²⁷ Endi nanañ tuk nambi, wapatam tiñilimbi, Noali kikeñ ginañ loñguk wolok tuop. Timbi tuk gwam wopumdi suam ep walaimbi, yandip kim-taleñguk. ²⁸ Lotilok nainnan windiñgangot indañguk: amatamdi nanañ tuk nayañgilañ, ba nepenepek tuatua kena ba nanañ kena ba it kindikindit kena pa taañgilañ, ²⁹ gan Lotili Sodom it kwet biñguk sandap wolonda komba git kawat kombanat kunum ginañ nanin gwi nomik pim yandipbi, ep diumbi kim-taleñgilañ.

³⁰ Noa ba Lotilok nainnan mlapti amatam kaikan inda-semguk, windiñgangot nak Ama Sisinikti tumbi inda-dakleutatnan mlapti inda-semekak. ³¹ Sandap wolonda isi pawan ba kenanj ginañ pakañ endi ñindiñ taneliñdok nak elet: endi nepenesi mep ñaneliñdok isi ginañ nim lonekaliñ ba undane isinan nim ñanekaliñ. ³² Loti tamiloñ mlap inda-ñimñguk win sindi nim nandi-kamalanekaliñ. ³³ No en kwelalok kuñgun enlok tike kamaiuktok gemb kotakta, kunumdok kuñgun pailimekak. Timbi no en naka timbi kwelalok kuñgun bilakta, kunumdok kuñgun wali palmekak. ³⁴ Nak ñindiñ sanlet: nain wolonda amatam tipetti tim ipat noñgan plon dou palimbi, no matikembi, no bium palekak. ³⁵⁻³⁶ Timbi tam tipet endi yakan nanañ mindi palilimbi, no matikembi, no bium palekak.”*

³⁷ Timbi gwañgwañiili ni-nandimbi eñgilañ, “Wopum, win dendin indaukak?” Eumbi, eyout manda no ñindiñ enbi eñguk, “Nepek kimikimn pataknan monik oeoeli kimn timbimbi, nepek delok patak win inda-daklelak.”

18

Nimolo ti-ta-kuumbi, Ama Sisinik en bi tombekak

¹ Timbi gwañgwañiili nain tuop nimolo timbi giñginemi, nim nandi-mlataneliñdok Yesuli eyout manda no ñindiñ enbi ² eñguk, “It kwet nolok manda kandan ama no kuñguk. Endi amala nim nandi-semliñguk, ba Yambatta bo giñgiñgan nim ti-ñimlñguk. ³ Timbi it kwet wolok tam kanjak no kuñguk endi manda kandanloñ nain nain bimbi, ñindiñ nliñguk, ‘Dik nandi-nambi, kanjikna ni-giñgineumbi, tambonna endok kandañ patak win ombi-namekak.’ ⁴ Windiñ eumbi, kandanli nandi-kimnemi kulñguk. Kukapi, siñgimek enla ñindiñ eñguk, ‘Nak ama nim nandi-semlet, ba Yambatta bo giñgiñgan nim ti-ñimlet. ⁵ Gan wandingan embi, tam kanjak ñali nain nain mlap ñin pa namlakta timbi nak joñgo tike-kimilambi, tambon kak tikeukak. Nim kañbi, nain tuop giñgine biumbi jiklotaut.’”

⁶ Wopumdi eyout manda windiñ ti-sembi, gwañgwañiila enguk, “Sindi kandan ama kelamdi nek eñguk win nandañ ba? Endi tam giñginen win tike-kimilepi eñguk. ⁷ Timbi Yambatti amatam enlok ep kasileñguk win nek ti-semekak? Endi giñgitiñiili tim sandap kiti-ñimañ win nain ombapgan nandi-kimnemi, nim ep kimilek ba? Nim ya. ⁸ Nak ñindiñ sanlet: nain nim ombataumbi, platik sinik ep kimilekak. Gan nak Ama Sisinikti bi tommeke, nak wolonda amatam nanandi-kiliktiñjat diwin kwelan ep timba indanekaliñ ba nim?”

* **17:35-36:** Nandi-tale ama diwindi manda kusip no gamañgot patak eañ. Win ñindiñ, “Nain wolonda ama tipet endi kena ginañ yakan palilimbi, no matikembi, no bium palekak.”

Kayombinembi kuañ endi Yambattok dainan dindim indañ

⁹ Timbi Yesuli yousimbi, eyout manda no enguk, win ama endi dindim windin nandi-kwambin dambi, diwinda nandum pimbinen tlak ama wandisi wala nandin enguk, ¹⁰ “Nain nola ama tipet, win Falisi ama no, timbi takis epep ama no, endi nimolo tindepi tapma it ginañ loñgimik. ¹¹ Falisi ama endi lom ipi, ginan ginañ enla nandin nimolo timbi enguk, ‘Yambat. Ama diwin gitik endi minem tiatia telak julungan kimik-klean, ba kundit kelam tañ, ba telak joñgo pa kuañ. Gan nak endi wandin nim, ba takis epep ama da patak en wandin bo nim, wala timbi simba kindemda manda ganlet. ¹² Sande noñgan ginañ nak sandap tipet endikne manda klembi, nanañ gitik kimsipbi patet, ba nepenepek gitik epilet win kit tambon tambon tambipi, noñgan win dikok pa gamlet.’ ¹³ Gan takis epep ama endi mayañgan sinik ipi, kunum ginañ deium lolola misimbi, yominlok simba gawat tinipi, kuañ wipi, nandin ninuguk, ‘Yambat. Nak ama yomat, dik mamasa tinam.’ ”

¹⁴ Yesuli eyout manda win ti-sem-talembi enguk, “Nak nandin sanlet: ama nal Yambattok dainan dindim indambi, ilnan nañguk, Falisi ama endila nim. Neta, ama gitik nislok kosi gñgit tike-loanda Yambatti ep tike-pilak, gan no en kayombinelakta en Yambatti tike-lolak.”

Ama nitnein endi Kunum Molomdok gñgit indaukak?

¹⁵ Timbi amatamdi Yesuli ñaknak bo ep kauptok nandimbi, endon yanañgipi biniglin. Bumbi, gwañgwañili yambimbi enombimbi eni-kimsip ti-semglin, ¹⁶ gan Yesuli kiti-semum bumbi, gwañgwañila enbi enguk, “Win ama nandisi nala wakan Yambatti enlok gñgitñii yambidiknelak, wala timbi gwañgwa bisat yambiumbi nokoñ biwit. Telak masip nim ti-semnelin. ¹⁷ Nak biañgan sanlet: no en Yambattok kapmainan gwañgwa bisat nomik nim kuup nandilakta, endi endok gñgit nim indaukak. Nim sinik.”

¹⁸ Timbi Judalok telak dama noli Yesula nandin ninuguk, “Endaut kindem, nak kuñgu taletalen nimnat kasileuttok ep tindin nittek kleut?” ¹⁹ Eumbi ninuguk, “Nekta naka kindem nanlan? Yambat en noñganlin got kindem sinik. ²⁰ Dik endikne manda ip nandi-talelan: dik ama nolok tamn gita joñgo nim kundekamik, dik ama wili kim nim timbekañ, ba kumbu nim timbekañ, ba ama nolok siñgin joñgo nim siukañ, timbi meña bekala giñginan ti-sem-ta-kuukañ.”* ²¹ Windin eumbi ninuguk, “Manda elañ win gitik nak ikan tip plongan kusei kimpipi, tañgonem ti-ta-bilet.”

²² Yesuli manda win nandimbi, nandin ninuguk, “Kindem, gan nepek noñgangot gama timbeñdok patak win nandin: dik nepenepek gitik pakamlak win tualok kimilim tua-talembi, minem win danbi, ama pimbinesi-la emekañ. Windin timbeñda, tambon tuaña wopum kunum ginañ pakamekak. Ale, windin timbi talembi, bim nak nep kle-kuukañ.” ²³ Windin eu nandimbi, minem kwilikwilin asup sinik palmiñgukta timbi ginan mlatañguk.

²⁴ Yesuli win kañbi enguk, “Ama minem kwilikwilinjat Yambattok gñgit indanelindok nandan endi gliñgliñnat. ²⁵ Kamel noli lik bemdok ginañ minam wolok ña tombep nandumda endi gliñgliñ timbek. Gan ama kwilikwili wopumnat noli Yambattok gñgit indambi, endok kapmainan kuup nandilakta endi gliñgliñ wopum sinik timbek.” ²⁶ Windin eumbi, manda nandin gilin endi nandin engilin, “Ei, tikap windinda, ama noli kuñgu taletalen nimnat kasileuttok tuop no nim patak!”* ²⁷ Timbi Yesuli enguk, “Nepek no amal timbektok tuop nim win Yambatti tuop ti-talewik.”

²⁸ Timbi Petloli ninuguk, “Nindok kandan bo nittek? Nindi nepenepet ba gñgitnii gitik pat-nimañ win yambi-talembi, dik gep kle-kuamiñ win!” ²⁹ Eumbi enguk,

* 18:20: Kisim Bek 20:12-16 * 18:26: Juda amalok nanandinji no win nandin: tikap minem kwilikwili asup pat-semllakta, nandin inda-daklelak: Yambattok gwilamdi endok plon patak.

“Nak biañgan sinik sanba nandiwit: ama gitik Yambattok giñgit indam kuneliñdok isi ba tamjii ba dasi kwayañjii ba menjì bepsi ba gwañgwanji bisat yambi-taleañ endok kandañ win ñindiñ: ³⁰ endi giñgitsii yambiñgiliñ wolok kinjan kwelangan yousi-semum kasilenekaliñ, timbi giñgitsii komblin wali giñgitsii damanin win yapma klelak. Timbi nain gamañda indaukakan endi kuñgu taletalen nimnat kasilenekaliñ.”

Yesu en kimbì m̄lalekak wala gwañgwañiila en+kaik tañguk

³¹ Yesuli gwañgwañii 12 wali nisiñgan patneliñdok yanañgipi, ñindiñ enguk, “Nandañ: nandi Jelusalem ñaneñdok ñamñ, timbi wolok plofet amalì Ama Sisinik nokok plon manda gitik youyoulin wolok tuopkan indaukak. ³² Juda amalì ama sambat nolok kisinan napilimbi, endi nani-lakalaka embi, kolan ti-nambi, iwitti nep suambi, ³³ kolan sinik nep waipbi, nulim kimbetat. Timbi maim tipet git no ñaumbi, bindambo kimnan nanin kaitambi m̄laletat.” ³⁴ Yesuli windiñ eñguk, gan gwañgwañiili nek inda-ñimekak win nim nandi-dakleñgiliñ. Manda wolok kusei kimsembi-semum pakukta timbi endi win nim nandi-kiliñ eñgiliñ.

Ama dai sisipm̄n noli Yesu en Mesia win nandi-dakleñguk

³⁵ Yesuli Jeliko it kwet timbi dumalaumbi, ama dai sisipm̄n no telak pawan pipapi, kitinat ti pakuk. ³⁶ Papi, amatam asup makleum nandimbi, en-nandimbi eñguk, “Ñin nek tañ?” ³⁷ Eumbi niñgiliñ, “Yesu Nasalet nanin endi bilak.” Windiñ eumbi ³⁸ kitimbi eñguk, “Yesu, Devittok Komblin, dik naka ginañ busuk ti-namñ!” Windiñ kitumbi, ³⁹ telak dama tiñgiliñdi ni-ñombimbi eñgiliñ, “Ei, gitak pat!”, gan ama wali wopumgan kitimbi eñguk, “Devittok Komblin-o, dik naka ginañ busuk ti-namñ!”

⁴⁰ Timbi Yesuli wiñgan bi ipi, ama win nañgipi endoñ bineliñdok eumbi, nañgip ñasiñgan biumbi ni-nandimbi eñguk, ⁴¹ “Nak nek ti-gamettok nandilañ?” Eumbi niñguk, “Wopum, nak bindambo daut deiuptok nandilet.” ⁴² Windiñ eumbi, Yesuli niñguk, “Windiñda bindambo dei! Nanandi-kiliktiñgali gep timbi kindem dalañ.” ⁴³ Windiñ eumbi, wolongan dai tombim deimbi, Yesu klembi, Yambatta kot giñgit miñguk. Timbi amatandi kundit win kañgiliñ endi bo Yambat ni-ta-lo tiñgili ñ.

19

Ama Sisinik endi ama pait-papal ep lonjimbì epmehtok indañguk

¹ Timbi Yesuli Jeliko it kwelan tombi, dikne ñaupi ñañguk. ² It kwet wandiñ ama no kuñguk, koi Sakius. Endi takis epep amalok telak damanji no, en minem kwilikwili wopum palmiñguk. ³ Endi Yesu kauptok nandi-koñgom tiñguk, gan endi ama dumanda timbi ama kimin gitikti masimasip ti-ñimumbi, kauktok tuop nim. ⁴ Windiñda endi yapma klembi, dama woñep ñambi, komba endi lololok tuop nolok plon lombi, “Yesuli telak ñolok biutak” windiñ nandimbi, kauktok mandi pakuk.

⁵ Timbi Yesuli kwet wolok ña tombi, deium loumbi, Sakius kañbi niñguk, “Sakius. Platit pi! Nak man ñin dikok ilan ñam palettok elet.” ⁶ Eumbi nandimbi, platit sinik p̄mbi, Yesu silisilinat ilan ni-tiañeumbi loñguk. ⁷ Timbi amatam wi kañgiliñ endi gitik kusei kimipi, e-balep timbi eñgiliñ, “Endi yom amalok ilan pap dowepi loñak.” ⁸ Gan Sakiusli m̄lap ipi, Wopum ñindiñ niñguk, “Wopum, nak ñindiñ timbep nandilet: nak nepenepetna tambipi, tambon ama p̄mbiñesila emetat. Ba nak nimbek nolok nepenepesi julun timbi epgutta, nak bindambo nain tipet tipet ombi-semetat.” ⁹ Yesuli manda win nandimbi niñguk, “Ama ñali bo Ablaamdok komblin* kulakta timbi Yambatti sandap ñolonda it ñolok kuañ en kolandok kiinan nanin sepma

* **19:9:** Sambat ñolok ginañ ‘Ablaamdok komblin’ manda wolok walan tipet: Sakius endi Juda ama, timbi Ablaamdi Yambat nandi-kilikti ti-ñimumbi windiñgangot tiñguk.

tikeumbi, kindem pakañ. ¹⁰ Nak Ama Sisin+kti amatam pait-papal enda wakan ep lonj+mbi epmektok indañgut.”

Ama Wapmañli undanem b+mbi, giñg+tiñiilok tuanj+ ombi+semekak

¹¹ Yesuli Jelusalem timbi dumalañgukta timbi amatamdi ñ+ndiñ nandiñg+liñ, ‘Yambatti kusei k+im+pi, indañgan n+mbi+d+ikñeupi t+lak.’ Kusei w+ndiñda timbi Yesuli yous+mbi, eyout manda no amatam mandan nandi pak+liñ enda ñ+ndiñ enbi ¹² eñguk, ‘Ama loloñ noli kwet kuliñguknan wolok ama wapmañ indauktok nandiñguk. Kusei wala timbi endi ama wapmañji n+mbi taleuktok kwet mayañgan ñambi, nombo undane b+uktok eñguk. ¹³ Embi, kena gwañgwañii endoñnan nanin kit tambon tambon kiti+semum b+umbi, ama noñgan noñgan m+nem lik noñgan† embi enguk, ‘Sindi m+nem ñ+n t+kembi, kena m+ñ+li+mbi, nak ñam undane b+utat wolok tuop.’ W+ndiñ embi ñañguk. ¹⁴ Timbi endok giñg+tiñi nandi-kunjita ti-ñ+im+ñg+liñ endi ama d+win ep danbi, en kle ñambi, ñ+ndiñ eneliñdok eni+muk+liñ, ‘N+ndi ama ñ+n endi ama wapmañni kuuptok n+m nandam+ñ.’

¹⁵ Timbi ama win ama wapmañji n+mbi taleumbi, ilan undanem b+ñguk. B+mbi, kena gwañgwa m+nem emiem+in endi m+nem win nitek ka-d+ikñeum bendiñguk win ka-nanduktok endi kiti+semum b+neliñdok eñguk. ¹⁶ Eumbi, dama b+ñgukti ñ+ndiñ niñguk, ‘Molom, dik m+nem lik noñgan namguñ, gan nak kenanewambi, m+nem lik kit tambon tambon ikan yous+mbi indañguk.’ ¹⁷ W+ndiñ eumbi niñguk, ‘Kena gwañgwa kindem dik kundit kindem sin+ik tiñguñ. Dik nepek tip m+nam win ka-d+ikñe-k+liñ eñguñda timbi it kwet kit tambon tambon yambi-d+ikñeudok ganba talelak.’ ¹⁸ Timbi ama noli b+mbi niñguk, ‘Molom, dik m+nem lik noñgan namguñ, gan nak kenanewambi, m+nem lik kit tambon ikan yous+mbi indañguk.’ ¹⁹ W+ndiñ eumbi niñguk, ‘Ale, dik it kwet kit tombogot yambi-d+ikñeukañ.’

²⁰ Timbi ama noli bo b+mbi niñguk, ‘M+nemga ñ+n. Nak win sandumdi t+im+pi biwam pakuk. ²¹ Nekta, dik ama kunduwat, dik kena nim tiñguñdi ama nolok kena meñdok bien epep pa t+lañ, wala timbi nandi-m+si-gambi, w+ndiñ tiñgut.’ ²² W+ndiñ eumbi niñguk, ‘Kena gwañgwa kolan dik, d+tnalok mandaña waliñgan manda plon gap+letak. Dik naka nandum nak ama kunduwat, kena nim tiñgutti ama nolok kena meñdok bien epep pa t+let w+ndiñ nandi-namlañ ba? ²³ Tikap w+ndiñda, kusei nekta dik m+nemna t+kembi, m+nem ilan nim k+im+kuñ? K+im+li+mda, m+nem wali kenaneumbi, bien indaumbi b+mbi epmet ñak.’ ²⁴ W+ndiñ embi, ama wolok ik+liñ enda ñ+ndiñ enguk, ‘M+nem m+ñgut win lom t+kembi, ama nin m+nem lik kit tambon tambon palm+lak enda m+wit.’ ²⁵ Eumbi niñg+liñ, ‘Wopum, endi ikan kit tambon tambon palm+lak win!’ ²⁶ W+ndiñ eumbi enguk, ‘Nak ñ+ndiñ sanba: no en nepek ka-d+ikñelok m+im+in win t+ke kulakta, enda nombo yous+mbi m+lok, timbi no en win nim t+ke kulakta, endok nepek palm+lak win apma t+ke-ñ+mlok. ²⁷ Timbi kanj+knai yambi-d+ikñeuttok nim nandi-namg+liñ win s+ndi ñolok yanañg+p b+mbi, dautnanangan yand+pm+ k+imbit.’”

Ama Sisin+ik Yesu endi Jelusalem g+inañnan ama wapmañ wandin kena tiñguk

Yesuli ama wapmañ nom+ik Jelusalem loñguk

²⁸ Yesuli w+ndiñ eu taleumbi, Jelusalem it kwet timbi dumalauktok yous+mbi ñañguk. ²⁹ Ñakap, kwet k+im+in koi Oliv wolok lombi, Betfage git Betani it kwet ep timbi dumalaumbi, gwañgwañiit t+pet eni+mupi ³⁰ enguk, ‘Siti it kwet da wolok ñaw+it. Ña tombi, doñki niñañ no toali toptopm+in pal+mbi kandetam+ik. Doñki niñañ win gitikñin,

† 19:13: M+nem lik noñgan g+inañ kena nain 100 wolok tuan dasium pakuk.

win ama noli wolok plon no nim pipakiliñ. Win timbi indaumbi pisapi nañgip biwit. ³¹ Tikap ama noli 'Nekta pisakamik?' sani-nandumbi, ñindiñ nindekamik, 'Wopumdi wala elak.' "

³² Timbi ama tipet eni-mukuk endi ñambi, enguk wolok tuop timbi indañgimik.

³³ Timbi doñki niñañ pisaliñipi, molomñiili engiliñ, "Siti nekta ñin pisakamik?"

³⁴ Eumbi, "Wopumdi ñala elak" eñgimik. Eum nandi-semumbi, ³⁵ Yesuloñ nañgip ña tombi, sauloñjet doñki niñañlok plon kimipi, Yesu timbi plaptaumbi, wolok plon lo pipakuk. ³⁶ Pipalim nañgip ñaumbi, koi tike-loneliñdok amatamdi sauloñji telak ñañguknan sambat plon ipane-tañgiliñ.

³⁷ Timbi Yesuli Jerusalem timbi dumalaumbi, Oliv kwet kimin klokloñennan piñilimbi, amatam kimin wopum en kle kuñgiliñ endi kusei kimipi kot timbi, e-silisili tñgiliñ. Endi kundili gembinat gitik timbim kañgiliñ wala timbi Yambat wopungan ni-kindekindem embi, ³⁸ ñindiñ eñgiliñ,

"Wopumdi ama wapman ni-mulim nindoñ bilak
enda gwilam milok!*"

Kunum Molom Loloñ sinik busuk nmlak
endok koi ni-ta-lona!"

Windiñ kitikolimbi, ³⁹ Falisi ama nindi amatam kimin wopumdok boñgipsinan ñañgiliñ endoñnan nasi diwin endi manda wala nandum pumbi, Yesula niñgiliñ, "Endaut, gwañgwañgai enombumbi biwit!" ⁴⁰ Eumbi tambane enguk, "Nak ñindiñ sanba: tikap endi binetaña, kawatti gitik ñali kitinetañ."

⁴¹ Timbi Yesuli Jerusalem timbi dumalaumbi, it kwet win kañbi, kut-blambla embi, ⁴² ñindiñ eñguk, "Jerusalem nasi, man ñindiñgit telak nek ñali busuk timbi inda-samek win nandineliñ ñak!‡ Gan wali dausinanan sembun palimbi, nim ka-dakleañ.

⁴³ Kusei ñindiña windiñ sanlet: nain inda-samumbi, kanjiksiili bimbibi, kwet tuop masip samneliñdok sañ wandin sep gimbu embi, dim pawan kwet kimili loumbi, dim makleumbi, miknat sindoñ lonekaliñ. ⁴⁴ Lombi, isi kwesi wakit wembe gwañgwanjii wolok kuañ sindi sandipbi, sep timbi kola-talenekaliñ. Timbi isi wialimbi, kawat noli nollok plon nim gali kwambiñ dambi palekak. Yambatti sep plaptauktok sindoñ biñguk, gan sindi kilanji win nim ka-nandi-dakleñgiliñda timbi kanjiksiili windiñ ti-samnekaliñ."

Yesuli nindi manda nimbimbi kena tñguk wala Juda ama biesili ni-kañgiliñ

⁴⁵ Timbi Yesuli tapma it sañ jimba ginañ lombi, ama nepenepek tuatualok kimikiliñ yambimbi, ginañ komba diumbi, kusei kimipi, walinin ep kle kolinipi ⁴⁶ enguk, "Tapma it ñolok plon Yambattok manda ñindiñ youyoulin patak, 'Nokok itnali nimolo ti-namnamlok it palekak',* gan sindi win timbimbi, kumbu ama piñdas endok patsembi it nomik tilak."

⁴⁷ Timbi Yesuli sandap tuop tapma ilan ñambi, amatam eni-daut ti-semñilimbi, tapma ama biesi git endikne manda nandi-tale ama ba Judalok telak damanji endi en wili kimneliñdok telak lonjiñgiliñ, ⁴⁸ gan amatamdi endok mandan nandineliñdok en gita galiñgiliñda timbi ama biesili en witneliñdok telak no nim kañgili ñ.

20

¹ Nain nola Yesuli tapma ilan amatam eni-daut ti-sembi, giñgit manda kindem eniñilimbi, tapma ama biesi wakit endikne manda nandi-tale ama ba ama biesi diwin endi kanep bimbibi, ² ñindiñ ni-nandiñgiliñ, "Dik tapma ilan ñolok kundit kusei kusei pa tilañ win nindi windiñ tindilok gembu gamguk ba ganbi taleñguk win ninbim nandina." ³ Eumbi tambane enguk, "Nak bo ekaeka no sani-nandi-wambi nanbi

* 19:38: Kap 118:26 ‡ 19:42: Yambatti epma tikeuktok Yesu ni-mukuk win nandi-kwambiñ daumda, Yambat gita busuk inda-semek. ☆ 19:46: Aisaia 56:7

nandiwa: ⁴ nindi Yoane nimbalembi, tuk ii-sem kena tĩnguk? Wĩn Kunum Molomdi ba ama noli?" ⁵ Eumbi, nisĩngan manda e-kle-kot tĩmbi eĩngĩliĩ, " 'Kunum Molomdi' wĩndiĩ nĩnam, ñĩndiĩ nĩnbetak, 'Wĩndiĩnda sĩndi kusei nekta mandan nĩm nandi-kwambiĩ daĩngĩliĩ?' ⁶ Ba 'Ama noli Yoane nimbalembi' wĩndiĩ nĩnam, amatam nin Yoane wĩn plofet ama nandi-kwambiĩ daĩ endi kawatti nĩndip kĩmnetaiĩ." Wĩndiĩ embi, ⁷ ñĩndiĩ tambane nĩngĩliĩ, "Wĩn nindi nimbalembi wĩn nĩm nandamĩ." Eumbi ⁸ enguk, "Ale, nak bo nindi nanbalembi, kundit ñĩn pa tilet wĩn bo nĩm sanbetet."

Yesuli ama biesi endi wain kena kandikĩe ama kolan wandin eĩnguk

⁹ Tĩmbi Yesuli kusei kĩmĩpi, amatamda eyout manda no ñĩndiĩ enguk, "Ama noli wain kena tĩnguk. Wain tĩpi-talembi, kenan wĩn kandikĩe amalok kĩsĩnan kĩmĩpi, nain ombapgan kwet mayaĩngan nolok ña kuuptok ñaĩnguk. ¹⁰ Bien epeplok nain indaumbi, kena gwaĩngwa sĩlanin no bien diwĩn epmektok kandikĩe amaloiĩ nĩ-mulĩm ñaĩnguk. Ña tombĩmbi, kandikĩe amalĩ waipbi, slak undane ñauktok nĩ-mukĩliĩ. Nĩ-mulĩm ñaumbi, ¹¹ molomli nombo kena gwaĩngwa sĩlanin no nĩ-mulĩm ña tombĩmbi, en bo waipbi, siĩgi mayek ti-lamĩpi, slak undane ñauktok nĩ-mukĩliĩ. ¹² Tĩmbi molomdi nombo kena gwaĩngwa sĩlanin no nĩ-mukuk wĩn endi wĩt wekat mĩmbi kle kokĩliĩ.

¹³ Wĩnaña wain kena molomdi enla embi eĩnguk, 'Nĩtek tĩlok? Ip nandĩlet: nak nĩñana noĩngangot wale kĩndem ti-ñĩmlet en nĩ-mulam ñaume, giĩngiĩngan ti-ñĩmbi, bien nandi-ñĩmumbi epmek bek.' Wĩndiĩ embi, nĩñañ nĩ-mulĩm ñaumbi, ¹⁴ kandikĩeli nĩñañ wĩn kaĩbi, nisĩngan e-nandi tĩmbi eĩngĩliĩ, 'Ñaliĩngan beulok kii gwatnam bimbin kasileupi bilak bek. Wĩtnam kĩmbĩmbi, kena ñali nĩndok giĩngit tĩmbekak.' Wĩndiĩ embi, ¹⁵ wain kena pawan munjĩmunjĩt ti pĩmbi, wĩli kĩmguk.

Sĩndi nĩtek nandaĩ, kandikĩeli wĩndiĩ tĩngĩliĩnda tĩmbi wain kena molomdi nĩtek ti-semekak? ¹⁶ Endi bĩmbi, kandikĩe wĩn gĩtik yandĩpmi kĩm-taleumbi, kenan wĩn kandikĩe ama diwĩn nolok kĩsĩnan kĩmĩlekak wĩn!" Tĩmbi amatamdi manda wala nandum pĩumbi eĩngĩliĩ, "E e, wĩn nĩm! Wĩndiĩ nĩm tĩndĩlok!" ¹⁷ Gan Yesuli dai gembĩnatgan yambĩmbi enguk, "Tĩkap wĩndiĩnda, manda youyoulĩn ñali nek plon eyout tĩlak?"

It kĩndikĩndit amalĩ ta kawatti tĩndĩn wĩn siĩgi wĩliĩngĩliĩ

wali wakan ta bien sĩnik,

ta diwĩn gĩtik yapma klelak.*

¹⁸ Tĩmbi ta wolok kandaĩ wĩn ñĩndiĩ: no en ta wolok plon pi wĩlekta, endi lĩlĩmeukak, tĩmbi ta wali ama nolok plon pi wĩlekta, wĩli gakĩeukak." ¹⁹ Tĩmbi endikĩe manda nandi-tale ama gĩt tapma ama biesi endi Yesuli eyout manda wĩn nisĩla eĩnguk wĩn nandi-daklembi, nain wolondaĩngan tĩkenep nandiĩngĩliĩ, gan endi amatamda mĩsĩmbi, kak biĩngĩliĩ.

Takis mĩnem kĩmĩkĩmittok Yesu nĩ-nandiĩngĩliĩ

²⁰ Endikĩe manda nandi-tale ama gĩt tapma ama biesi endi Yesu Roma ama Judia kwet ka-dikĩeĩnguk endok kiĩnan kĩmĩtneliĩndok telak lonjĩngĩliĩ, wala tĩmbi endi Yesuli nek tĩnguk ba manda nek eĩnguk wala ka-tuapi, ama pawanjene deimbi, manda tĩke ku taĩ wĩn eni-mulĩmbi, Yesuloĩ ñaĩngĩliĩ. Nĩmbi, mandali sĩsoĩ ti-ñĩmĩnelĩndok dĩndĩm walan juluiĩngan tĩĩpi, ²¹ nĩmbi eĩngĩliĩ, "Endaut, nĩndi nandi-gamamĩ, dik manda elaiĩ ba e-daut tĩlaiĩ wĩn dĩndĩm sĩnik, tĩmbi ama loloĩ ba pĩmbĩnen gĩtik manda telal noĩngan plon enbi, Yambat nĩtek kĩmĩt-kleneliĩndok biaĩngan eni-daut pa ti-semelaiĩ. ²² Wĩndiĩnda dik nĩnbĩ nandiĩna: endikĩe mandali takis mĩnem Sisala mĩmĩlok nandi-nĩmlak ba nĩm?" ²³ Eumbi, ti-kuyuksi ka-daklembi enguk, ²⁴ "Mĩnem kwandai satnĩn no daut namĩt!" Eumbi daulĩmĩum kaĩbi eni-kaĩnguk, "Ama walan gĩt

* **20:17:** Kap 118:22, wain kena molomdok nĩñañ wakĩt it ta wali Yesulok walan.

koi kundit wolok patak w'in nindoñ?" Eumbi tambane "Sisaloñ" niñgilañ. ²⁵ Eumbi enguk, "W'indiñda Sisalok giñgít w'in Sisala tambane m'inekaliñ, t'imbí Yambattok giñgít w'in Yambatta tambane m'inekaliñ." ²⁶ W'indiñ eumbi, amatamdok dausinan mandali sisoñ ti-ñim'inel'ñdok tuop nim endi Yesulok mandala nanandi kena t'imbí, kwap em pakilañ.

Kimnan nanin m'lam'lattok Yesu ni-nandiñgilañ

²⁷ Sadusi amali "Ama sembisemb'in endi nim m'lam'lattok" w'indiñ pa eañ endoñnan nanin diw'indi Yesuloñ b'imbí ²⁸ ni-nandiñgilañ, "Endaut, Moseli endikñe manda yout-nimguk wali ñ'indiñ t'ineñdok elak: t'ikap ama noli tam'innat yam'in papi sembekta, endok dal ba kwayañli endok tam kanjak w'in t'ikembi, endok gwañgwa bisat ep t'imbí inda-ñim'inekaliñ.* ²⁹ Ale, nain nola dakwaya kit tambon t'ipet kuñgilañ. Kuñ'ipi, tualí tam t'ikembi, yam'in papi sembiñguk. Sembumbi, ³⁰⁻³¹ mona git gwik endi bo tam wakangot t'ikembi sembiñgim'ik. W'in dakwaya kit tambon t'ipet endi gitik tam w'in t'ikembi, yam'in papi sembi-taleñgilañ. ³² T'imbí siñgi tam endi bo lakat papalembi sembiñguk. ³³ Ale, ama dakwaya kit tambon t'ipet endi tam noñgangot w'in t'ikeñgilañda t'imbí, ama sembisemb'in kimnan nanin kaitambi m'latnekaliñ nain wolonda tam w'in endi nindok tam s'nik t'imbekak?"

³⁴ T'imbí Yesuli enguk, "Amatam kwelan kuañ endi wapatam pa tañ, ³⁵ gan Yambatti amatam nandum tuop ti-semumbi, jimba nolok nainnan kuneliñdok kimnan nanin ep t'imbí m'latnekaliñ endi wapatam nim t'inekaliñ, ³⁶ endi eñaloli kuañ w'indiñgangot kunekaliñ. T'imbí Yambatti kimnan nanin ep t'imbí m'lakilañda t'imbí endi enlok wembe gwañgwañii kumbi, b'indambo sembiñeliñdok tuop nim. ³⁷ T'imbí Moseli bo ñ'indiñ n'ni-daklelak: ama sembisemb'in endi kimnan nanin pa m'lakañ. Neta, komba mambenli komba nolok plon duat-pakuk wolok kasat t'ñ'ipi, Wopumda ñ'indiñ elak, en 'Ablaamdok Yambat ba Aisaktok Yambat ba Jekoptok Yambat'.* ³⁸ W'indiñda t'imbí endi gitik Yambattok dainan kuñgunjat, wala t'imbí Yambat endi ama kaik kuañ endok Yambat, ama sembisemb'in endok Yambat nim."†

³⁹ T'imbí endikñe manda nandi-tale ama diw'indi ñ'indiñ tambane niñgilañ, "Endaut, dik manda kindem bien elañ." ⁴⁰ T'imbí b'indambo ni-nandiñeliñdok m'is'imbí, kak biñgilañ.

Yesuli enlok kuseiñ'ila eni-nandiñguk

⁴¹ T'imbí Yesuli ñ'indiñ eni-nandiñguk, "Nitekta t'imbí Mesia endi Devittok Komblin s'nik w'indiñ pa eañ? ⁴² Kusei ñ'indiñda w'indiñ sani-kalet: Yambatti Mesiala manda no niñguk w'in Devit en Kap g'inañ ñ'indiñ youkuk, 'Molomdi nokok Wopumna ñ'indiñ niñguk, Dik kitna d'indim kandañ pipal'imbí,

⁴³ kanj'kgai w'in ep p'imbí, kes'ika kapmai yapiletat wolok tuop.‡

⁴⁴ Devitti Mesia 'Wopumna' niñgukta, Mesia endi nittek Devittok komblin?"

Kuñgu n'tein wali Yambattok dainan tuop t'lak

⁴⁵ Amatam gitik nandi pal'ñ'imbí, Yesuli gwañgwañiila ñ'indiñ enguk, ⁴⁶ "S'indi endikñe manda nandi-tale ama yambi-nandi-kiliñ embi kunekaliñ. Endi ama loloñ nisilok dasindasin ombap dasimbi ña-bi t'inep nandañ, ba amatam ipakanan kim'in kokañ endi giñgiñgan ti-semnel'ñdok nandañ. T'imbí nanañ sina wopumnan ba it kiyau g'inañ endi pitit kindem damandama patakngot pitnepi nandañ. ⁴⁷ T'imbí

* 20:28: Lo 25:5 * 20:37: Kisim Bek 3:6,15,16 † 20:38: Yambat endi ama piñgipsi sembisemb'in, gan g'inañji tip gama kaik pakañ endok Yambat, t'imbí endi nain taletalenan piñgipsi bo t'imbí kaik taumbi kunekaliñ.
‡ 20:43: Kap 110:1. No en ama wapmañdok kii d'indim kandañ pipatak endi koi giñgilat ba gembí wopumnat.

endi tam kanjak juluñgan ti-sembi, isi ba nepenepesi yolom ep semañ, timbi dindim walan tineliñdok nimolo ombap pa tañ. Juluñtsila timbi kinjan yousi-semum ombi-tikenekali.”

21

¹ Timbi Yesuli deium loubi, amatam minem kwilikwilinjiat tapikot minem diñgwinda ginañ kamilim piumbi yambiñguk. ² Timbi tam kanjak piambiñen no endi bo bimbibi, minem gimin tipet kamilim piumbi kañbi ³ enguk, “Nak biañgan sanlet: tam kanjak piambiñen ñali minem kamilak wali amatam diwin gitikti minem kimalaliñ win yapma klelak. ⁴ Neta, diwin gitik endi nepek tokñetokñengan pat-semalaknan nanin tikembi, lakatgot tapikot kimalaliñ, gan tam piambiñen endi namininnan nanin nepek kuñgun ka-dikñelok tuop palmik win gitik kamilak.”

Nain taletalen nek indaukak?

Nain taleup tiñilimbi nitek indaukak?

⁵ Timbi ama diwindi tapma it kañbi, wala ñindiñ eñgiliñ: it win kawat kindemli tindin, ba nepenepek tuan loloñ tapma mimin pakuk wala timbi pama walalan indañguk. Timbi Yesuli enguk, ⁶ “Sindi nepek neta daukañga tañ wolok nak ñindiñ sanba: nain indaumbi, kawat gitik ñin mep kolim kwelan piumbi, kawat noli nolok plon no nim gali patnekalin.” ⁷ Windiñ eumbi nandimbi eñgiliñ, “Endaut, nepek win nain nekta sinik indaukak, ba jimba kundit nek ñali indaumbi kañbi, nepek wali indaupi tilak win nandinekamini?”

⁸ Timbi enguk, “Sindi ka-kiliñ embi kunekalin! Nim kañbi, juluñ amali juluñ ti-samnelin. Ama asupti nokok kotna plon bimbibi, ñindiñ enekalin, ‘Nak Mesia wakan’, ba ‘Nain ip dumalalak’. Sindi ama windiñ pa eañ win nim ep kle-kunekalin. ⁹ Timbi kantri nolok ginañ ba kantri diwindok boñgipsinan mik indaumbi, wolok giñgit nandinekalin, wolonda sindi nim misi-kolanekalin. Nepek wandisi wali damandama indauktok een, gan nain taletalen wali wolongan nim indaukak.”

¹⁰ Timbi yousimbi enguk, “Kantri noli kantri nola mik ti-semumbi, ama wapmañjlok sambaliili nisiñgan minekalin. ¹¹ Timbi nain wolonda kwet kwet kenin wopum ba nanañ map ba jibat kusei kusei indaumbi, kim tambat indaukak, ba kunum plon jimba kundit ba nepek ka-misimisin wopum indanekalin.

¹² Nepek gitik wali gamañ nim indañilimbi, endi naka timbi sep timbi kolaneliñdok sep kle-gimgim embi sepbi, it kiyaunji ginañ manda plon sapi, it kwambiñji ginañ sep kimalimbi, ama wapmañ ba kandikne ama endoñ sanañgim ñambi, mandala dausinan itnekalin. ¹³ Nain wolonda giñgit manda kindem ama wala eneliñdok kilanji indaukak. ¹⁴⁻¹⁵ Nain wolonda natna nanandi sambi, manji timba londaumbi, kanjiksii gitik endi sindok mandanji nandimbi, mandanji witineliñdok ba manda wali juluñgan win timbi indauktok telal lonjinekalin. Kusei wala timbi sindi ginañji ginañ ñindiñ nandi-kwambiñ danekalin, ‘Nindi manda nek enambi, nip kasopmeukak wala itañgan nandi-kwinakwinale nim tinekamini’.

¹⁶ Menji besi ba dasii kwayañjii ba wekat dipsi ba nosii endi bo bola ti-samumbi, kanjiksiili sindoñnan nanin diwin sandip kimekalin. ¹⁷ Kwet tuop amatamdi naka timbi nandi-kunjit pa ti-samnekalin, ¹⁸ gañgan Yambattok dainan kumbanji sak noñgan no nim pailekak.* ¹⁹ Sindi gim dambi kunekalin, kuñgu kwambiñji kasilenekalin.

²⁰ Sindi kanekalin win: mik amali bimbibi, Jerusalem kle-gimbutnekalin. Nain wolonda it kwet win timbi kolauktok nain dumalalak windiñ ka-nandinekalin. ²¹ Ka-nandimbi, ñindiñ tinekalin: Judia kwelan pakañ endi kwet janginnan pi

* **21:18:** Manda wolok kusei win ñindiñ: Yambatti amali nek ti-samnekalin win nandi-talelak.

ñanekaliñ, timbi Jerusalem pakañ endi bo walinin pi ñanekaliñ, timbi kwet nolok pakañ endi Jerusalem nim lonekaliñ. Kusei ñindiñda windiñ tinekaliñ: ²² manda gitik it kwet wolok plon youyoulin patak wolok bien indauktok Jerusalem nasili nain wolonda kolanjilok kinjan tikenekaliñ. ²³ Nain win kolan sinikta timbi tam gwañgwa minjipsiat ba tam ñakñakta num emañ endi blasinğandok. Mılap wopum sinik kwelan indaumbi, Yambattok gimbit wopum bien amatamdoñ inda-semumbi, ²⁴ diwin kakitti yandipmıum kimnekalıñ, diwin ep topbi yanañgılımbi, kwet kwet ña-talenekaliñ. Timbi kwet nolok nasili Jerusalem it kwet ma tikembi, ep pi-yali-ta-ñaumbi, Yambatti nain kimıt-semguk win taleukak wolok tuop.”

Ama Sisınik endok tomtom nain

²⁵ Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Timbi nepek gitikñin kusei kusei maim, yakip ba domboñgıp plon indaukak, ba kwelan tuk kimbıñdı tawambi, gıñgılı wopum kıtıkak. Kusei wala timbi kwet kwet kuañdı gınañji mlataumbi, nanandınji nim dakleukak. ²⁶ Timbi nepek kwambiñ kunum plon pakañ, win maim, yakip, domboñgıp nek, ep minjalımbi jılopbı, kwesi binekaliñ, wala timbi nepek kolan nek kwetta inda-ñimekak wala amatamdı mısımısıñıpi mandı-ta-kuñıpi, kim katap tinekaliñ. ²⁷ Wınaña kanekaliñ win: nak Ama Sisınikti mulukua gınañ pi tımbi, gembı ba nulınulın wopumna timba dakleukak. ²⁸ Nepek mlap wandısı wakan kusei kimıp indaumbi, Yambatti sapma tıkeukak wolok nain timbi dumalaukak wala timbi sındı deium loubi nandı-pañgıtanekealiñ.”

²⁹ Timbi Yesuli eyout manda no ñindiñ embi enguk, “Sındı komba fik† ba komba diwin nandı-sıwıtnekealiñ. ³⁰ Endı mindınji tawa lambı dapmıumbi, maim nain indaup tılak win sındı dausılı kañbi nandı-dakleyañ. ³¹ Windiñgangot mlap walı indaumbi kañbi, ñindiñ nandı-daklenekealiñ, ‘Nain nim ombataumbi, Yambatti amatamñii indañgan yambi-dıkñeukak’. ³² Nak biañgan sanba: ama sambat man ñindiñgıt kuañ endı gama nim kim-taleñilımbi, nepek gitik ñalı inda-taleukak. ³³ Kunum kwet endı talendekamık, gan nokok mandanı nim taleukak. Nim sinik.

³⁴ Sinla kuñgunji ka-dıkñe-kılıñ enekaliñ. Nim kañbi, nanandınjılı tuk kimbıñ ba nana sinat ba kwelalok mlap wolokgot pat-samumbi, Ama Sisınik nokok tomtomnala nandı-kamala-kuumbi, kaikan inda-samek. ³⁵ Sısoñlı gaut gembınat kaikan tikelak, windiñgangot nain wopum walı amatam gitik kwet tuop kuañ kaikan inda-semekak. ³⁶ Wala timbi sındı nain tuop ka-kılıñ embi, gembı pat-samektok nımolo ti-kuñıpi, nepek inda-samekak win gumañ maklembi, Ama Sisınik nokok dautnanan siñgi mısı nimnat indambi itnekealiñ.”

³⁷ Yesuli sandap tuop tapma ilan lombi, amatam enı-daut pa ti-semguk, timbi kilım eliñguk tuop endı pi Oliv kwet jañgın kandañ ñambi douliñguk. ³⁸ Kwet salaumbi, amatam gitik endı tapma ilan lombi, Yesulok mandan nandınelıñdok endoñ pa bıañgılıñ.

Ama Sisınik Yesu wılı kimbımbi, kimnan nanin mlakuk

22

Yesu kimkimlok ti-pañgıpañgıle ti-ñımıñgılıñ

¹ Plaua nanañ kimılımbendı nimnat nanalok gwılat, koi no kamaikamai nain, win timbi dumalañguk. ² Timbi tapma ama biesı git endıkñe manda nandı-tale ama endı amatam yambi-mısımısı ti-semñıpi, Yesu wılı kimbektok telak gitak no lonjıñgılıñ.

³ Yesulok gwañgwañii 12 endoñnan nanin no win Judas, koi no Iskalıot kıtıañgılıñ. Satandı endok gınan gınañ pımbi nañgılımbi, ⁴ nolıi yambımbi, tapma ama biesı ba

† 21:29: Plofet amalı komba fik plon manda youkılıñ endı nain asupgan Juda amatamdok plon e-yout tıñgılıñ.

ama tapma it kamaikamai tiñgiliñ endok telak damanji endoñnan ñambi, telak nitek timbi, Yesu bola tiñimbumbi tikeneliñdok en gita e-nandi tiñguk. ⁵ Timbim simbas kindem daumbi, bolalok tuan win minem minepi e-kwambiñ daumbi, ⁶ Judasli ginañ noñgan timbi nandi-tale-sembi, “Kindem” eñguk. Embi, amatam kimin gitiktok dausinan yambi-sembumbi, bola tiñimektok nain kindem no lonjiñguk.

Yesuli kimbepi, gwañgwañii ti-pañgipañgile ti-semguk

⁷ Plaua nanañ kimilimbendi nimnat nanalok gwilat wolok kusei kimikimilinan kamaikamai gwilat pa indalak. Nain wolonda endikne mandali sipsip niñañ noñgan noñgan tapma amalok dausinan wili kinneliñdok elak. Sandap win indaumbi, ⁸ Yesuli Petlo git Yoane eni-mupi enguk, “Siti ñambi, gwilat ñolok nanañ ti-jumut tinimbumbi nanetamiñ.” ⁹ Eumbi ninandimbi eñgimik, “Dik delok ti-jumut tindendok nandiñ?” ¹⁰ Eumbi tambane enguk, “Nandamik. Siti Jelusalem it kwelan ña tombi, ama no tuk kambot bem ñautak en timbi indaumbi, en klembi, it delok loutak wolok lombi, ¹¹ it beula ñindiñ nidekamik, ‘Ninindautti ñindiñ gani-nandik: it ginañ win delok patak nakit gwañgwanai gwilatlok nanañ naneñdok nandiñ?’ Windiñ eumbi, ¹² endi it ginañ wopum no plon patak ti-kiliñ e-bimbin win daut sametak. Wolok nanañ tuk ti-jumut nidekamik!” ¹³ Yesuli windiñ eumbi, gwañgwañiitti ñambi kañgimik win: nepek gitik Yesuli enguk wolok tuopgan indañguk. Windiñ kañbi, gwilatlok nanañ ti-jumut tiñgimik.

¹⁴ Timbi nanañ nanalok nain indaumbi, Yesu en gita gwañgwañii kena tindilok eni-mumulin endi it ginañ wandiñ lombi, nanañ naneliñdok pi pakiliñ. ¹⁵ Pi palinpi, Yesuli enguk, “Nak gamañ mlap wopum bembetat. Gan dama nak kamaikamai gwilat ñolok nanañ sin gita nambepi nain ombapgan nandi-koñgom ti-ta-biñgut. ¹⁶ Kusei ñindiñda windiñ sanlet: nak gwilat ñandin ñolok nanañ kwelan nombo nim nambetat. Win nain taletalenan Yambatti amatam indañgan yambi-dikneumbi, nanañ ñolok bien inda-dakleukak, wolondamek nak nombo giñgitañai git yakan nanañ ñandin nambetat.”

¹⁷ Timbi endi wina no tikembi, Yambat we ñimbumbi, gwañgwañiila enguk, “Sindi wain tuk ñin tikembi, sin tambo miñ timbi nambit! ¹⁸ Kusei ñindiñda windiñ sanlet: sandap ñin taleumbi, nak wain tuk nombo nim nambetat. Win Yambatti amatam indañgan yambi-dikneukak wolondamek nak wain tuk nombo nambetat.” ¹⁹ Windiñ embi, plaua no tikembi, Yambat we-ñimbi, ombi embi enguk, “Ñine nokok piñgipna nak tapma ti-samlet. Sindi nandi-siwit-nanneliñdok plaua tike ombimbi, na ti-kunekaliñ.” ²⁰ Nambi taleumbi, Yesuli windiñgangot wain wina no tikembi enguk, “Wain tuk ñali toptop kombilin Yambatti amatamñii gita tilak wolok walan. Nak wekatnali tapma timbi yalimit-samñipi, toptop win timba kwambiñ dalak.”

²¹ Yesuli windiñ embi yousimbi enguk, “Yakñesi! Ama bola ti-nam-ti-namlak endi nakita papi, yakan nanañ namik. ²² Nak Ama Sisinkiti telak kimin-namnamin win klembi, kim plon loutat. Gan ama bola ti-namlak en blangandok, Yambatti kijnan ombi-mekak.” ²³ Windiñ eumbi, wolongan gwañgwalii “Nindoñnan nanin nindi kolan wandin timbek?” embi, nisinñgan manda e-nandi tiñgiliñ.

²⁴ Tinipi endoñnan nanin nindi sinik amatamdok dausinan loloñ sinik wala bo nisinñgan e-dombi-tañan tiñgiliñ. ²⁵ Timbi Yesuli enguk, “Kwelan kuañ endok ama wapmanjii ba yambindikñenjii endi giñgitsii gembinatgan joñgo joñgo pa yambi-dikneañ, gañgan endi amatamdi ‘Kindem ti-nimañ’ windiñ enineliñdok nandañ. ²⁶ Gan sindok kandañ windiñ nim tilok. Nim sinik. Tambo sindok boñgipsinan lolonjili ama pimbiñen nomik kuukak, timbi telak damanjili tiplaplape nomik kuuptok elet. ²⁷ Sindi nitek nandañ? Amatamdok dausinan nindi loloñ sinik, win ama slak pipapi nanañ nalak endi loloñ, ba ama tiplaplap ti-ñimlak endi loloñ? Win

slak pipapi nalak wali mek loloñ sinik, gañgan natna sindok boñg+psinan tiplaplapsi nomik kulet.

²⁸ Nak milap plon kuñilambi, sindi wakan nakita gali-kwambiñ dambi ku-ta-bañ. ²⁹ Timbi Bepnali amatamñii yambi-dikñeuttok nanbi taleñguk, windiñgangot natna sindi bo windiñ tneliñdok sanba talelak. ³⁰ Win nak amatam indañgan yambi-dikñewamek, sindi kindem nakita yakan nanañ nambi, ama wapmañdok pitit plon pipapi, Islaellok sambat 12 yambi-daninelñdok windiñ tilet.”

³¹ Timbi Yesuli eñguk, “Simon, Simon, dik nandi: plaua m+npj kilikliknat amali bien epmektok ep papusenelak, windiñgangot Satandi nanandi-kiliktinj pi p+uktok ti-kuyuk ti-samep nandi+mbi, sindok Yambatta ni-nandi+mbi, nandi-ñim-taleñguk.

³² Gan nak nanandi-kiliktiñgali ni+mbi pi p+uktok ni+molo ikan ti-gam-talet. Timbi dik undane b+mbi, nombo nakit gali-kwambiñ damek, nokai ep gembilaukañ.” ³³ Eumbi niñguk, “Wopum, nak dikita it kwambiñ ginañ ba kimnan lololok ti-pañg+tam patet.”

³⁴ Eumbi tambane niñguk, “Petlo, nak ganba nandi: puputti man tim gama ni+mbi kitiñilimbi, dik naka ‘Nak en ni+mbi nandi-ñimlet’ embi, nain t+pet git no e-sembi ti-nametañ.”

³⁵ Windiñ embi yousimbi eni-nandi+mbi eñguk, “Nak kena t+ndi+lok sani-mupi, m+nem wak+it lik ba kesisi gw+lap ni+mbi mep ñaneliñdok sani-mulam ñañg+liñ, nain wolonda sindi nepek nola t+pi+kañg+liñ ba ni+mbi?” Eumbi, tambane niñg+liñ, “Nepek no ni+mbi.” ³⁶ Timbi yousimbi enguk, “Gan nain ni+mbi+ng+itta no en m+nemñin palm+lakta win t+ke-kuukak, timbi lil windiñgot. Timbi no en kakit ombap ni+mbi palm+lakta, wolok tambon sauloñin tuatualok ki+mbi, kinjan kakit no t+keukak. ³⁷ Kusei ni+mbi+nda timbi windiñ elet: manda no ni+mbi youyoulin patak, ‘Enda nandum kolan t+ndi ama tilak’, timbi manda wolok tuop inda-namektok een. Biañganak: manda nokok plon youyoulin patak wolok bien indaupi tilak.” ³⁸ Eumbi niñg+liñ, “Wopum, kakit ombap t+pet pat-nimlak ni+mbi ka.” Eumbi enguk, “Ip tuop.”

Yesulok ki+mbi+mlok naindi dumalaumbi, ti-pañg+pañg+ile tiñguk

³⁹ Timbi Yesuli walinin pi ñambi, tim tuop tiliñguk wolok tuop Oliv kwet jañg+innan ñaumbi, gwañgwañiili kle ñañg+liñ. ⁴⁰ Ña kwet wolok tombi enguk, “Sindi ti-kuyuk ni+mbi inda-samektok ni+molo ti-kunekaliñ.” ⁴¹ Windiñ embi yambik bimbi, kawat kolim ñalak wolok tuop ñambi, milelem timbi, ni+molo ni+mbi+nda tiñguk, ⁴² “Bep, dik nandum kindem dalakta, w+tna* ni+mbi napma t+ke. Gan wandingan embi, nokok nanandi ni+mbi klew+ñ, win ditna nitek inda-namektok nandi+mbi wolok tuop inda-nam+in.” ⁴³ Timbi kunum ginañ nanin eñalo noli endoñ pi indambi, gemb+mbi niñguk. ⁴⁴ Timbi simba gawatti makleumbi diñgunembi, ni+molo gemb+natgan ti-palimbi, kokopti wekat nomik kwelan p+top p+top timbi piñguk.†

⁴⁵ Ni+molo t+kap m+lap, gwañgwañiiloñ ñambi yambiñguk win: endi blandi ep timbi gwsaeumbi dou pakiñ. ⁴⁶ Dou palimbi enguk, “Sindi nekta dou pakañ? M+lap, ti-kuyuk ni+mbi inda-samektok ni+molo timbi+it.”

Yesu bola ti-ñim+mbi t+keñg+liñ

⁴⁷ Yesuli windiñ eñ+mbi, ama ki+mbi no endoñ bi inda-semg+liñ. Endok gwañgwañiili 12 endoñnan nanin no koi Judas endi damandama ti-sembi, simumuñ ti-ñimektok endoñ biñguk. ⁴⁸ Gan Yesuli niñguk, “Judas, dik simumuñdañgan Ama Sis+inik bola ti-nametañ ba?” ⁴⁹ Timbi endok nolili nepek indaup tiñguk win kañpi niñg+liñ, “Wopum, kakitti yandi+pnem+ñ ba?” ⁵⁰ Windiñ eñ+pi, endoñnan nanin noli tapma amalok telak damanji endok kena gwañgan kakitti wilepi, pawan kii d+nd+mbi kandañ

* 22:42: W+tna win milap ba piñg+u gawat Yesu inda-ñim+uktok tiñguk wolok walan. † 22:44: Nandi-tale ama di+windi Luka en manda ni+mbi ni+mbi youkuk windiñ eañ.

nanin wɪlɪlɪm dɪkɲe pɪɳguk. ⁵¹ Tɪmbi Yesulɪ wɪ kaɳbi enguk, “Biwɪt!” Wɪndɪɳ embi, ama wolok pawanlok kɪnjannan kiilɪ tɪke-kaumbi, kɪndem daɳguk.

⁵² Wɪndɪɳ tɪmbi, tapma ama biesɪ wakɪt ama tapma it kamaikamai tɪaɳgɪlɪɳ ba ama biesɪ dɪwɪn no en tɪkenepi bɪɳgɪlɪɳ enda ɳɪndɪɳ enguk, “Sɪndɪ naka nandumbi, nak ama piɳpiɳen tɪmbambi, kakit ba dimba nek mepi, nepnelɪɳdok baɳ ba?” ⁵³ Nak nain nain tapma ilan sɪn gɪtaɳgan kuɳɪlɪmbi, no nɪm nep kaɳgɪlɪɳ. Gan man tim ɳɪn kɪlɪm mulum molomdɪ gembɪnat kuɳɪlɪmbi, nepnelɪɳdok sɪndok nain inda-samlak.”

Petlolɪ Yesula ‘Nak en nɪm nandɪ-ɳɪmlet’ eɳguk

⁵⁴ Tɪmbi endɪ Yesu tɪkembali ɳa, tapma amalok telak damanjɪlok ilan lonelɪɳdok naɳgɪp ɳaɳgɪlɪɳ. Telaknan ɳaɳɪlɪmbi, Petlolɪ kambak mayaɳgan ep klembi ɳaɳguk.

⁵⁵ Tɪmbi ama dɪwɪsɪlɪ saɳ jimba boɳgɪpnan komba no simbi, pipap sei-palɪɳɪlɪmbi, Petlolɪ wolokgan pɪmbi, en gɪta pipakuk. ⁵⁶ Pipalɪɳɪlɪmbi, kena wembe nolɪ kombalok kolsalen duakuk gɪnaɳ pipalɪm kaɳbi, daut kwambiɳ kaɳbi eɳguk, “Ama ɳalɪ bo en gɪtaɳgan pa kulak.” ⁵⁷ Eumbi, Petlolɪ e-sembe tɪmbi, tamda nɪɳguk, “Nak en nɪm nandɪ-ɳɪmlet.” ⁵⁸ Wɪndɪɳ embi, nain gama nɪm ombataumbi, ama nolɪ kaɳbi nɪɳguk, “Dɪk bo endok nosɪ no wakan.” Eumbi, Petlolɪ nɪɳguk, “Nak nɪm.”

⁵⁹ Lakat papaleumbi, ama nolɪ bo gɪɳgɪnembe eɳguk, “Biaɳgan sɪnɪk: ama ɳalɪ en gɪta pa kulak. Neta, endɪ bo Galili nanin!” ⁶⁰ Gan Petlolɪ ɳɪndɪɳ tambane nɪɳguk, “Dɪk nek elɪɳ nak nɪm nandɪlet.” Eɳɪlɪmbi, wolongan puputtɪ kɪtɪɳguk. ⁶¹ Kɪtɪumbi, Wopumdɪ undanembi, Petlo dɪndɪmgan kaumbi, Wopumdɪ manda nɪɳguk wɪn nandɪtomguk. Manda wɪn ɳɪndɪɳ, “Man tim puputtɪ gama nɪm kɪtɪɳɪlɪmbi, dɪk nain tɪpet gɪt no naka ‘Nak en nɪm nandɪ-ɳɪmlet’ eutaɳ.” Manda wɪn nandɪ-sɪwɪpi, ⁶² sɪmbai kɪmbɪmbi, walinin pɪ ɳambi, mano kwɪlɪm tɪɳguk.

⁶³ Tɪmbi ama Yesu ka-dɪkɲe pakɪlɪɳ endɪ kusei kɪmɪpi, nɪ-suambapi waipbi, ⁶⁴ timan dai bo masipbi nɪɳgɪlɪɳ, “Dɪk plofet manda embi, nindɪ gutak wɪn nɪnbɪ nandɪna!” ⁶⁵ Wɪndɪɳ embi, manda winjɪt kusei kusei nɪmbi, koi nɪ-kolaɳgɪlɪɳ.

Yesu manda plon kɪmɪkɪlɪɳ

⁶⁶ Kwet salaumbi, Juda amatamdok ama biesɪ en gɪta tapma ama biesɪ gɪt endɪkɲe manda nandɪ-tale ama endɪ kɪmɪn tɪ-palɪmbi, Yesu naɳgɪpɪ dausɪnan loumbi, nɪkaɳbi eɳgɪlɪɳ, ⁶⁷ “Dɪk Mesia sɪnɪk kulaɳda, nɪnbɪm nandɪna.” Eumbi enguk, “Nak wɪndɪɳ sanbetta, sɪndɪ mandana nɪm nandɪ-kwambiɳ danetaɳ. ⁶⁸ Ba nepek nola sanɪnandutta, tambon nɪm tambane nanɪnetaɳ. ⁶⁹ Gan nain nɪm ombataumbi, nak Ama Sɪsɪnɪktɪ Yambat Gembɪ Molom kii dɪndɪmnan pipaletat.” ⁷⁰ Eu nandɪmbi, gɪtɪkgandɪ ɳɪndɪɳ nɪɳgɪlɪɳ, “Wɪndɪɳda dɪk Yambattok Nɪɳaɳ wɪndɪɳ elɪɳ ba?” Eumbi enguk, “Nak nɪm, wɪn sɪn eaɳ wakan.” ⁷¹ Eumbi, nɪsɪɳgan e-nandɪ tɪmbi eɳgɪlɪɳ, “Nɪndɪla ama ɳolok kusei enlok man plon nanin eu pɪumbi nandamɪɳ, wala tɪmbi wɪn inda-dakleuktok ama nola nombo nɪm lonjɪnetamɪɳ.”

23

¹ Tɪmbi kɪmɪn tɪ-pakɪlɪɳ gɪtɪkgandɪ mɪlapi, Yesu Pilatoloɳ naɳgɪpi, ² kusei kɪmɪpi, kɪt yout tɪmbi, ɳɪndɪɳ eɳgɪlɪɳ, “Nɪndɪ ama ɳolok kusei ɳɪndɪɳ ka-nandamɪɳ: endɪ amatamnii ep tɪmbɪ kamalalak. Tɪmbi takis mɪnem Roma ama wapmaɳ Sisala mɪmɪlok wɪn endɪ nɪnɪ-kɪmɪsɪp pa tɪ-nɪmlak, tɪɳɪpi bo enla ɳɪndɪɳ pa elak, ‘Natna Mesia, ama wapma.’” ³ Tɪmbi Pilatolɪ Yesu nɪ-nandɪmbi eɳguk, “Dɪk Juda amalok ama wapmaɳɪ ba?” Eumbi nɪɳguk, “Dɪtna elɪɳ i wakan.” ⁴ Eumbi, Pilatolɪ tapma ama biesɪla ba ama kɪmɪn wopum enda enbi eɳguk, “Nak ama ɳolok endɪkɲe manda wɪwɪt bien no nɪm kalet.” ⁵ Gan endɪ gɪɳgɪnembe nɪɳgɪlɪɳ, “Endɪ Judia kwet tuop amatam

☆ 22:69: Kap 110:1

eni-daut ti-semñipi, Galili kwelan kusei kimpipi bim Jerusalem ñolok amatam ginanji ep timbi mlatak.”

⁶ Pilatoli manda win nandiñgukta eni-nandimbi eñguk, “Ama ñin Galili nanin ba?”
⁷ Eumbi, “Oñ” eñgiliñ. Eumbi, Pilatoli nandi-tomguk win: Yesu win kwet Elotti kadikñeñguk walinin. Timbi Elotti bo nain wolonda Jerusalem pakukta timbi Pilatoli Yesu endoñ nañgip ñaneliñdok eñguk. Eumbi nañgip ñam tombimbi, ⁸ Elotti en kañbi, kusei ñindiñda simbai kindem dañguk: Yesulok giñgitti nain asup pawan ginañ pumbi, endok dainan kundit engano timbektok nandiñgukta timbi endi nain ombapgan en kauktok mandañguk. ⁹ Wala timbi endi manda kusei kusei ni-nandiñguk, gan Yesuli Elottok mandan nandi-kimkimneñipi, tambon no nim tambanem niñguk. ¹⁰ Tiñipi, tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama endi ñasiñgan ipi, siñgin gembinatgan siñgiliñ. ¹¹ Timbi Elot git mik amañii endi ni-tike-pi-yalimbi, manda sañala ti-ñimñgiliñ. Windiñ timbi Elotti eumbi, Yesula dasindasi pamanat dasi-ñimimbi, nombo nañgipi, Pilatoloñ undane ñañgiliñ. ¹² Pilato git Elot endi dama ni-setkan kanjik tiñipi kuñgimik, gan sandap wolondañgan endi not tiñgimik.

¹³ Timbi Pilatoli tapma ama biesi wakit Juda amalok kandikñenji ba amatam kimin gitik kiti-semum bumbi ¹⁴ enguk, “Sindi ama ñin nokoññan nañgip bumbi, endi amatam ep timbi kamalalak wendiñ naniliñ, gan nak sindok dausinan endok kusei timba dakle-taleumbi, ñindiñ sanlet: manda gitik endok plon e-yout tañ wolok bien no nim kalet. ¹⁵ Elotti wendiñgangot tik. Neta, endi eumbi, ama ñin bindambo nindoñ nañgip bañ. Win ñindiñ: endi kimkimlok kolan no nim tiñguk, ¹⁶⁻¹⁷ wala timbi nak nanandilokgot ti-lamipi, kak biwa ñautak.”*

¹⁸ Gan amatam gitikgandi ka-kwawañganembi eñgiliñ, “Barabas pisat-nimbi, ama ñin wili kimbın.” ¹⁹ (Barabas endila nolii gita Jerusalem it kwelan papi, gavman mik ti-sembi, ama no wili kimgukta timbi it kwambiñ ginañ kimilim pakuk.)
²⁰ Timbi Pilatoli Yesu pisalimektok nandimbi, amatamda nombo enguk. ²¹ Gan endi ñindiñ kiti-kitiñipi niñgiliñ, “Kloñbat plon wili kimbın!” ²² Timbi Pilatoli mandanji makleumbi, nain tipet git no timbimbi, ñindiñ enguk, “Nekta sinik? Endi kolan nek sinik tiñguk? Nak timba dakleumbi, endi kimbektok bien no nim kalet, wala timbi nak nanandilokgot ti-lamipi, kak biwa ñautak.” ²³ Gan amatamdi giñginembi, Yesu kloñbat plon wili kimkimlok embi, kwambiñgan kiti-mbi, manda sala wopum timbi, Pilatolok mandan wili piñguk. ²⁴ Wala timbi Pilatoli nandi-sembi, manda eñgiliñ wolok bien indauptok eñguk. ²⁵ Endi e-giñginenji-la mandanji tañgonembi, Barabas en nin gavman mik ti-sembi, ama wili kimgukta timbi it kwambiñ ginañ kimikiliñ en wakan amatamda pisapi emguk. Gan Yesu endila win amatamdok mandanji-la Pilatoli en mik amalok kisinan wili kimmelñdok kimikuk.

Yesu kloñbat plon wiliñ

²⁶ Endi Yesu walinin nañgip piñipi, ama no koi Simon Sairini nanin telak plon timbi indañgiliñ. Endi kena ginañ nanin bumbi tikembi, Yesulok kloñbat bembektok kii klup plon kimpipi, en klem ñañalok ni-giñgineñgiliñ.

²⁷ Timbi amatam kimin wopum en kleñgiliñ endok boñgipsinan tam diwindi kut-blambla embi, mano ti-ñimñgiliñ. ²⁸ Wendiñ timbimbi, Yesuli undanem yambimbi enguk, “Jerusalem tam, sindi naka blan nim timbi kutneliñ. Tambo sindi kusei ñindiñda sinla ba wembe gwañgwanjiila kulit: ²⁹ mlap nain no indaumbi, amatamdi ñindiñ enekaliñ, “Tamdi yamin papi, gwañgwa nim apgiliñ ba num nim emgiliñ endi tam diwin yapma kle pakañ.” ³⁰ Wolongan endi kwet jañginla ñindiñ eninekaliñ,

* **23:16-17:** Nandi-tale ama diwindi manda kusip no patak eañ. Manda win ñindiñ, “Kamaikamai gwilat tuop kandikñenji-la ama no it kwambiñ ginañ nanin pisat-semsemlok een.”

‘Sindi g̃ilombi, ñndok plon p̃iwit!’ ba kwet k̃iminda ñ̃ndiñ eñnekalñ, ‘Sindi ñndip tapliw̃it!’[☆] ³¹ Komba kaikta amal̃ nepek ñ̃andin ti-ñ̃mañda, k̃mk̃im̃nla ñitek inda-ñ̃imekak?”[†]

³² T̃imbi ama t̃ipet, endi kolan t̃indin ama, endi bo Yesu g̃ita yand̃ipnel̃ñdok yanañg̃ipi ñ̃añg̃il̃ñ. ³³ Ñakap, kwet no koi Kumban Kwandat wand̃iñ ñ̃a tombi, Yesu kloñbat plon w̃ipi, kolan t̃indin tombon tombon yakan en g̃ita yand̃ipbi ep temb̃iñg̃il̃ñ. ³⁴ T̃imbi Yesuli ñimolo nombo nombo t̃imbi, ñ̃ndiñ eñguk, “Bep, endi nek tañ wolok kusei ñim nand̃i-dakleañda t̃imbi yomj̃i bi-sem̃iñ.” T̃imbi mik amal̃ Yesulok dasindasin ep dannel̃ñdok ñis̃iñgan t̃imbi-inda sañala t̃iñg̃il̃ñ.

³⁵ Kloñbat plon ep temb̃im biu pal̃imbi, amatamdi ipi, daukañga t̃iñg̃il̃ñ, Juda ama bies̃li bo e-lakalakae t̃imbi eñg̃il̃ñ, “Endi amatam ep k̃im̃kuk. Endi biañgan Mesia w̃in Yambatti ñimb̃i taleñguk en siñikta, k̃indem kusei t̃imbi dakleumbi, enlok siñgin t̃ike-k̃im̃il̃n.” ³⁶ T̃imbi mik amal̃ w̃ind̃iñgot manda sañala ti-ñ̃im̃g̃il̃ñ, w̃in endi endoñ b̃imbi, wain tuk kimb̃iñ m̃i-wet t̃iñ̃ipi, ³⁷ ñiñg̃il̃ñ, “T̃ikap d̃ik Juda amalok ama wapmañj̃ila, k̃indem siñgiñga t̃ike-k̃im̃it!” ³⁸ T̃imbi Yesulok kusal kumbam m̃indiñnan komba plon ñ̃ndiñ youp w̃ip bium pakuk, “Ñ̃in Juda amalok ama wapmañj̃i.”

³⁹ T̃imbi kolan t̃indin ama t̃ipet Yesu g̃ita kloñbat plon ep tembum pak̃im̃ik endoñnan nanin noli Yesu ni-kolambi eñguk, “D̃ik Mesia wakan ba? W̃ind̃iñda d̃itnalok siñgiñga t̃ike-k̃im̃il̃ñipi, ñiti wak̃it ñip k̃im̃it!” ⁴⁰ Gan noll̃i ni-ñ̃omb̃imbi ñiñguk, “En w̃il̃i k̃im̃k̃im̃lok eu talel̃iñ, w̃ind̃iñgangot d̃ik ti-gamañ, wala t̃imbi d̃ik Yambatti nek ti-gamekak wala ñim m̃is̃ilañ ba? ⁴¹ Ñiti kundit kolan t̃iñg̃im̃ikta t̃imbi tuan d̃ind̃im̃gan ñ̃akan omb̃i-t̃ikeam̃ik, gan ama ñ̃ali kolan no ñim t̃iñguk.” ⁴² W̃ind̃iñ embi, Yesula ñiñguk, “Yesu, d̃ik kusei k̃im̃ipi, amatamgai yambi-d̃ikñeñ̃ipi, nak nand̃i-namekañ.” ⁴³ Eumbi ñiñguk, “Nak biañgan ganlet: d̃ik man sandap ñ̃olondañgan nak̃ita kunum walalan g̃inañ paletañ.”

Yesu kloñbat plon k̃im̃guk

⁴⁴⁻⁴⁵ T̃imbi kwet boñg̃ip taumbi, maim bipm̃umbi, kwet tuop kil̃im e pal̃iñ̃il̃imbi, 3 kilok t̃iñguk. Nain wolonda tapma ilan sandum masimasip wopum boñg̃ip plon wilapm̃umbi, pan t̃ipet indañguk. ⁴⁶ T̃imbi Yesuli wopumgan k̃it̃imbi eñguk, “Bep, nak g̃inañna tip k̃ika plon k̃im̃itet.”[☆] W̃ind̃iñ eu taleumbi k̃im̃guk. ⁴⁷ T̃imb̃imbi, mik amalok telak damanj̃il̃i nepek indañguk w̃in ka-nand̃i-talembi, Yambat ni-ta-lombi eñguk, “Biañgan ama ñ̃in ama d̃ind̃im no.” ⁴⁸ T̃imbi ama k̃im̃in g̃it̃ik nepek w̃in kanel̃ñdok b̃iñg̃il̃ñ endi nek indañguk w̃in g̃it̃ik ka-nand̃imbi, s̃imba gawat t̃iñg̃il̃ñda t̃imbi kuanj̃i w̃iw̃ilembi, is̃inan undane ñ̃añg̃il̃ñ. ⁴⁹ Gan Yesulok noli g̃it tam nin Galili nanin en klem b̃iñg̃il̃ñ endi kambak mayañgan ipi, nepek indañguk w̃in ka-nand̃i t̃iñg̃il̃ñ.

Yesu tapliñg̃il̃ñ

⁵⁰ Ama no kuñguk koi Josep, ama k̃indem ba d̃ind̃im no Arimatia it kwet Judia kwelan nanin. Endi ama bies̃i Juda amatam yambi-d̃ikñeñ̃g̃il̃ñ endok sambat, ⁵¹ gan noliil̃i Yesulok plon manda nek e-topg̃il̃ñ ba kundit nek ti-ñ̃im̃iñg̃il̃ñ endi en g̃ita g̃inañ noñgan ñim t̃iñguk. Endi Yambatti amatam indañgan yambi-d̃ikñeukak wala nand̃i-koñgomnatgan mand̃i pa t̃il̃iñguk. ⁵² Ama wali Pilatoloñ ñ̃ambi, Yesulok dalandanla ni-nandumbi nand̃i-ñ̃im̃iñguk. ⁵³ Nand̃i-ñ̃im̃umbi ñ̃ambi, kloñbat plon nanin tamat t̃ike-p̃imbi, sandum satniñli t̃im̃ip imbi, t̃ike ñ̃ambi, sum no kawat g̃inañ kulukulul̃nan k̃im̃kuk. Sum w̃in ama no gama ñim k̃im̃k̃il̃ñ.

[☆] **23:30:** Hosea 10:8 [†] **23:31:** Yesuli eyout manda w̃in enla eñguk. Manda w̃ilok walan w̃in ñ̃ndiñ, “Amatamdi nepek ñ̃andin ama yom ñimnatta ti-ñ̃mañda, ama yomj̃iat g̃inañj̃i ñim tambaneñg̃il̃ñ enda Yambatti ñitek ti-semekak?” [☆] **23:46:** Kap 31:5

⁵⁴ W'in Sabat patnandi nain indaup tĩmbĩmbi, tiwĩlĩndĩkĩne nain dumalañgukta endi wĩndĩn tĩnguk. ⁵⁵ Tĩmbi tam Yesu gĩta Galili nanin bĩmbĩn endi Josep klembi, sum ba Josepti telak nĩtek plon Yesulok dalandan kĩmĩkuk w'in ka-talembi, ⁵⁶ ilan undane ñaĩngĩlĩn. Ñambi, gwasap ba piĩngip siple mĩlĩn kĩndem Yesulok dalandanlok ti-jumupi, endĩkĩne manda taĩgonembi, Sabatta pat-nandi tĩngĩlĩn.

24

Yesuli kĩmnan nanin mĩlakuk

¹ Kena nain kusei kĩmĩkĩmĩlĩnan kwet salaup tĩmbĩmbi, tamdi gwasap mĩlĩn kĩndem ti-jumut tĩngĩlĩn w'in epi, Yesulok sumnan ñaĩngĩlĩn. ² Ñam tombi kaĩngĩlĩn w'in: kawat sum dai masipmĩmĩn w'in manjaneum tambon kandañ ña pakuk. ³ Tĩmbi endi sum tombaĩ gĩnañ loĩngĩlĩn, gan Wopum Yesulok dalandan nĩm palĩm kaĩngĩlĩn. ⁴ Nĩm kaĩbi, nek indaĩnguk wala nanandĩnji nĩm dakleñĩlĩmbi, platik sĩnĩk ama tĩpet dasindasinjet kolsalennat endi endoñ indambi ikĩmĩk. ⁵ Tĩmbi tamdi yambĩsĩlĩkĩnembi, kolan mĩsĩnĩpi, mĩlelem ti-sembi, dausi kwelan deiumbi, tĩpetti engĩmĩk, "Sĩndi ama kaik patak enda nekta sembĩsembĩn endok boĩngĩpsĩnan bĩ lonjañ? ⁶ Endi ñolok nĩm patak, ikan mĩlalak. Endi dama Galili kwelan gama palĩnĩpi, manda ñĩn sanguk w'in nandi-tombit, ⁷ 'Nak Ama Sĩsĩnĩk nepbi, yom amalok kĩsĩnan napĩlĩmbi, kloĩbat plon nuli kĩmbambi, sandap tĩpet gĩt no ñaumbi, kĩmnan nanin bĩndambo mĩlalettok een.' "

Eñaloli wĩndĩn eumbi, ⁸ tamdi Yesuli manda eĩnguk w'in nandi-tombi, ⁹ sumnan nanin undane pi ñambi, Yesulok gwaĩngwaĩnii 11 gĩta nosii diwĩn yambĩmbi, nepek gĩtik inda-semguk wolok kasat ti-semgĩlĩn. ¹⁰ W'in Malia Makdala nanin, Yoana, Yakobolok meñ Malia, wakĩt tam diwĩn en gĩta pakĩlĩn wali wakan ama nin Yesuli kenalok enĩmumulĩn endoñ ñambi, kasat ti-sem pa tĩngĩlĩn, ¹¹ gan enĩmumulĩn endi tamdok mandala nandum tlal tĩmbĩmbi, nĩm nandi-kwambiñ daĩngĩlĩn. ¹² Petloli wandingan embi mĩlapi, sumnan woĩep ñambi mumuñem paunjinem, gĩnañ deiun loumbi kaĩnguk w'in: sandum Yesulok dalandan tĩmip imimĩn waliĩngot pakuk. Wĩndĩn kaĩbi, ilan undane ñambi, nepek w'in indaĩnguk wolok nanandi kena tĩnguk.

Yesulok noliit tĩpet Emaus telaknan ñaĩnĩlĩmbi, en inda-semguk

¹³ Tĩmbi sandap wolondaĩngan Yesulok noliit tĩpet endi Jelusalem bimbi, Emaus ñandepi ñaĩngĩmĩk. It kwet w'in 11 kilomita wolok tuop Jelusalem tĩmbi dumalaum patak. ¹⁴ Tĩm ñaĩnĩpi, nĩsetkan nepek gĩtik indaĩnguk wolok manda e-nandi tĩngĩmĩk. ¹⁵ Manda eu ñaĩnambĩ tĩmbi, e-kle-kot tĩm pa ñaĩnĩlĩmbi, Yesu en wakan siĩnginjetnan ep tĩmbi dumalaumbi, en gĩta yakan ñaĩnguk. ¹⁶ Gan nepek noli dauset masipmĩmbi, nĩm ka-nandi-tomgĩmĩk.

¹⁷ Tĩmbi endi eni-nandi-mbi eĩnguk, "Siti manda nektok e-kle-kot tĩnĩpi ñamĩk?" Eumbi, gitakan sĩnĩk ipi, dei-blambila embi pakĩmĩk. ¹⁸ Tĩmbi endoñnan nanin no koi Kleopas endi Yesu ni-kaĩbi eĩnguk, "Ama yok asupgan Jelusalem bĩ pakañ. Endoñnan nanin dik noĩnganli kena nain lap kandañ wandĩn nepek indaĩnguk w'in nĩm nandi-laĩ ba?" ¹⁹ Eumbi, "W'in nek indaĩnguk?" wĩndĩn eni-kaĩnguk. Eni-kaumbi, tambane niĩngĩmĩk, "Nepek Yesu Nasalet nanin enda inda-ñĩmĩnguk wala eamĩk. Endi plofet ama no, tĩmbi manda gembĩnat eĩnguk ba kundit engano tĩnguk wali amatamda ñĩndĩn daut semguk: Yambattĩ enda nandum loloñ sĩnĩk. ²⁰⁻²¹ Nĩndi ñĩndĩn nandi-kwambiñ dambi mandĩngĩmĩn: Yambattĩ Yesu en wakan Israeel amatam nĩndi kolan gĩnañ nanin nĩpma tĩkeuktok nĩmbi taleĩnguk, gan nĩndok tapma ama biesi ba nĩmbĩndĩkĩnenĩlĩ en Roma amalok kĩsĩnan kĩmĩlĩmbi, wĩli kĩmbektok manda embi, kloĩbat plon wĩlĩm kĩnguk.

Nepek wɪn ikan sisaŋgan inda-ñimɪmbi, biaŋgan kɪm-sɪnɪk taŋguk. ²² Tɪmbi wakangot nɪm. Nɪndoŋnan nanin tam dɪwɪn endɪ nɪp tɪmbɪ sɪlɪkñenembi, nanandɪnɪ nɪm daklelak. Man salasalanan sɪnɪk endɪ sumnan ñalɪñ, ²³ gan Yesulok dalandan nɪm kañbi undane bɪmbi, ñɪndɪñ nɪnɪlɪñ, ‘Nɪndɪ nepek engano kamɪñ, wɪn eñalolɪ Yesu kaik patak nɪnɪmbɪm yambɪmɪñ.’ Tamdɪ wɪndɪñ eumbi, ²⁴ nɪndoŋnan nanin ama dɪwɪn endɪ bo sumnan ñambi kalɪñ wɪn, nepek tamdɪ sumda nɪnɪlɪñ wolok tuop palak. Gan Yesu en nɪm kalɪñ.”

²⁵ Tɪmbi Yesulɪ enguk, “Sɪndɪ ama kamasi, plofet amalok mandanjɪ gɪtɪk gɪnañjɪ gɪnañ baiŋgan baiŋgan pa nandɪ-dasiañ. ²⁶ Endɪ Mesialɪ amatam epmektok mɪlap wakan bembɪmbi, Yambattɪ koi gɪŋgɪt wopum mɪuktok youkɪlɪñ.” ²⁷ Yesulɪ wɪndɪñ embi, Moselok plon kusei kɪmɪpi, Mose en wakɪt plofet ama dɪwɪndɪ Yesu enlok plon manda youkɪlɪñ gɪtɪk wɪn enɪ-dakleŋguk. Enɪ-dakleñɪlɪmbi ñakap, ²⁸ it kwet ama tɪpettɪ ñandep nandɪŋgɪmɪk wɪn tɪmbɪ dumalaŋguk. Tɪmbi endɪ kaum Yesulɪ gamaŋgot yousɪm ñauktok tɪmbɪmbi, ²⁹ tɪke-kɪmbɪ dambi nɪŋgɪmɪk, “Kak, nɪkɪta pat! Maim ip pɪumbi kɪlɪm elak.” Wɪndɪñ nɪ-gɪŋgɪneumbi, en gɪta palep it gɪnañ loŋguk.

³⁰ Tɪmbi nanañ nanep tɪñɪlɪmbi, Yesulɪ plaua nanañ no tɪkembɪ, Yambat we-ñɪmɪmbi ombɪmbi emum tɪkeŋgɪmɪk. ³¹ Tɪkeñɪpi, dauset tombɪmbi ka-nandɪ-tombɪmbi, dausetnangan paikuk. ³² Tɪmbi endɪ nɪsetkan e-nandɪ tɪmbi eŋgɪmɪk, “Biaŋgan sɪnɪk. Endɪ telaknan nɪkɪta bɪñɪpi, manda embi, Yambattok manda wolok bien nɪnɪ-dakleñɪlɪmbi, walenet biaŋgan mɪlalak!” ³³ Wɪndɪñ eñɪpi, wolongan mɪlapi, Jerusalem undane ñaŋgɪmɪk. Ña tombi, Yesulok gwaŋgwañii 11 gɪt amatam dɪwɪn en gɪta kɪmɪn tɪ pakɪlɪñ ep tɪmbɪ indaŋgɪlɪñ. ³⁴ Tɪmbi amatam walɪ ama tɪpetta ñɪndɪñ engɪlɪñ, “Wopumdɪ biaŋgan kɪmnan nanin mɪlapi, Simondoñ indaŋak!” ³⁵ Wɪndɪñ eumbi, ama tɪpet endɪ telaknan nek indaŋguk wolok kasat tɪ-sembi engɪmɪk, “Endɪ plaua nanañ no ombɪmbi nɪmumek, nɪtɪ ka-nandɪ-tommɪk.”

Yesulɪ gwaŋgwañiiloñ inda-semguk

³⁶ Gwaŋgwañiilɪ gamaŋgot endañgan manda e-palɪñɪlɪmbi, Yesu en wakan boŋgɪpsɪnan bɪ indam ipi enguk, “Busuk pat-samun.” ³⁷ Wɪndɪñ eumbi, ka piasat tɪmbi, kolan mɪsɪñɪpi, “Ama wale kamɪñ” embi nandɪŋgɪlɪñ. ³⁸ Tɪmbi endɪ enguk, “Neta gɪnañjɪ mɪlataumbi, gɪnañ tɪpet tañ? ³⁹ Kɪtna kesɪtna kawɪt, ñɪn natna sɪnɪk yañ! Gwɪlatna tɪke-kañbi, ñɪndɪñ nambi-daklewɪt: nak gaumna gɪt kwandatna nat, gan wale tip endɪ gaum ba kwandatsɪ nɪm nat.” ⁴⁰ Eu taleumbi, kii kesii daut semumbi kaŋgɪlɪñ. ⁴¹ Kañbi, sɪlɪsɪlɪ gɪt nandɪ-bendɪlɪ gɪnañjɪ tokñeŋgukta tɪmbi gama nɪm nandɪ-kwambɪñ daŋgɪlɪñ. Tɪmbi endɪ enɪ-kañbi eŋguk, “Sɪndok nanañ no patak ba?” ⁴² Eumbi, mɪkbalak sinjin pan no mɪumbi ⁴³ tɪkembɪ, dausɪnangan naŋguk.

⁴⁴ Tɪmbi gwaŋgwañiila enbi eŋguk, “Nak dama sɪn gɪta kuñɪpi, ñɪndɪñ sangut: Mose wakɪt plofet ama ba ama dɪwɪn gɪtɪk endɪ nokok plon e-yout tɪmbi, manda youkɪlɪñ patak manda gɪtɪk wolok bien indauptok een.” ⁴⁵ Wɪndɪñ embi, Yambattok manda youyoulɪn patak wolok kusei nandɪ-kɪlɪñ enelɪñdok nanandɪnjɪ tɪmbɪ paŋgɪtaumbi ⁴⁶ enguk, “Nepek ñɪndɪñ indauktok youyoulɪn patak: Mesialɪ pɪŋgɪp gawat bembɪ kɪmbi, sandap tɪpet gɪt no tɪmbɪmbi, kɪmnan nanin mɪlalekak. ⁴⁷ Tɪmbi noliilɪ Jerusalem it kwelan kusei kɪmɪpi, endok koi plon amatam gɪtɪk kwet tuop kuañ endɪ ñɪndɪñ eu pɪukak, ‘Sɪndɪ gɪnañjɪ tambanenekalɪñda, Yambattɪ yomjɪ bɪ-samekak.’ Wɪndɪñ indauktok youyoulɪn. ⁴⁸ Sɪndɪ mek nepek gɪtɪk wɪn indaŋguk ba indaukak wolok gembɪ ipi e-daklenekalɪñ. ⁴⁹ Nandɪwɪt! Bepnalɪ nek samektok e-kwambɪñ daŋguk wɪn natna nɪ-mulambi, sɪndoñ pɪukak. Gan sɪndɪ Jerusalem ñɪŋgan papi

mandiñilimbi, Yambattok gemb+n kunum ginañ nanin w+n dasindasin nom+k dasi-samekak wolok tuop.” *

Yesul+ kunum ginañ loñguk

⁵⁰ Timbi Yesul+ gwañgwañii yanañg+pi, Betani it kwet kandañ ñam tombi, kii t+ke-lombi, ep gw+lam t+semguk. ⁵¹ Ep gw+lam t+semñ+pi yamb+k biumbi, Yambatt+ kunum ginañ t+ke-lombi loñguk. ⁵² Loñ+ilimbi, gwañgwañiil+ milelem t+ñ+imbi, s+l+s+l+ wopum t+ñ+pi, Jerusalem it kwelan undane ñañg+liñ. ⁵³ Ñambi, sandap tuop tapma it sañ jimba ginañ lombi, wolok Yambat ni-k+ndem dambi kuñg+liñ.

* **24:49:** Manda ñolok walan w+n ñ+ndiñ, “Yambattok gemb+n, w+n D+nd+m Woñ, kunum ginañ nanin inda-sembi pat-semekak.”

Gĩngit manda kɨndem Yoaneli youkuk Eundakle manda

Yoane gĩngit manda youkuk endi Yesulok gwañgwañii endoñnan nanin no, gan enlok koi tike-louptok nɨm nandɨmbi, kɨmɨt-semɨmbi, enlok plon ñɨndiñ e-yout tĩnguk, “gwañgwa nin Yesuli gɨnañli kasileñguk” (13:23, 19:26, 21:7,20) ba “gwañgwa no” (18:15-16, 20:2-8).

Matayo wakɨt Maleko ba Lukali gĩngit manda kasatsɨ wɨn ikan youkɨliñ, wala tɨmbi Yesuli kundit engano tĩnguk asup wɨn Yoaneli lapɨpi, dɨwɨn no biennat sɨnɨk wɨngot youpi, ñɨndiñ eñguk, “kundit youyoulɨn patak walɨ kusei ñɨndiñda youyoulɨn: sɨndi manda ñɨn pinat nandɨ tɨmbi, Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Niñañ, wɨn nandɨ-kwambiñ danekaliñ, tɨmbi nandɨ-kwambiñ dañɨpi, endok gĩngitɨii kuañda tɨmbi kuñgu sɨsɨnɨk wɨn kasilenekaliñ.” (20:31)

Yesuli e-yout manda asup eñguk wɨn Yoaneli wɨndiñgangot lapɨpi, tɨpetgot youkuk. Gan endi Yesulok kusal wakɨt kuñgu sɨsɨnɨk ba nandɨ-kɨlɨktɨlok plon manda asup ñɨndiñ youkuk: Yesuli Kunum Yambattok Man Mandan sɨsɨnɨk, tɨmbi nepek gɨtɨngɨtɨk ep tɨmbi indañguk. Endi Kunum Yambattoñ lololok yama wakan; endi telaktok kusei, manda biañgan sɨsɨnɨktok kusei, ba kuñgu sɨsɨnɨktok kusei; endi kuñgulok nanañ tuk biañgan sɨsɨnɨk ba kolsalen kuñgu emlak en wakan; endi mɨlamɨlat ba kuñgu molom; tɨmbi endi sipsiplok kandɨkñenjɨ kɨndem ba wain komba sɨsɨnɨk en wakan. Nin endi Yesu nandɨ-kɨlɨktɨ tɨñmɨlak, endi kuñgu sɨsɨnɨk kasilembi, papat kwambiñgan kulak, gan nin endi Yesu siñgi wɨlmɨlak, endi kɨmlok gĩngit kulak, tɨmbi kolandok tambon ombi-tikeukak.

Yoaneli kasat youkuk wolok sambat

Yesuli ama sɨnɨk indambi, kena kusei kɨmɨkuk (1)

Yesulok mandan ba kundil walɨ endi Kunum Yambattok Niñañ wɨn tɨmbi inda-dakleñguk (2-12)

Yesuli kɨmbepi, gwañgwañii ti-pañgɨpañgɨle ti-semguk (13-17)

Yesuli enlok kusal tɨmbi inda-dakleuktok kɨm mɨlapi, gwañgwañiiloñ inda-semguk (18-21)

Yesuli ama sɨnɨk indambi, kena kusei kɨmɨkuk

Yesu, wɨn Kunum Yambattok Man Mandan en wakan, ama sɨnɨk indañguk

¹ Kwet nain kusei kɨmɨkɨmɨlɨnan Man Mandan endi ikan pakuk. Endi Kunum Yambat gɨt yakan kuñgɨmɨk, en bo Yambat. ² En wakan kusei kɨmɨkɨmɨlɨnan Kunum Yambat gɨta yakan kuñguk, ³ tɨmbi endok mandanla nepek gɨtɨngɨtɨk ep tɨmbi inda-taleñguk, wɨn telak nolok plon nepek no nɨm tɨmbi indaindan. ⁴ Man Mandan en wakan kuñgu biañgan sɨsɨnɨk wolok kusei, tɨmbi kuñgu walɨ amatamdok kolsalen sɨsɨnɨk. ⁵ Tɨmbi kolsalen walɨ kɨlɨm gɨnañ kolɨ sale-ta-ñaumbi, kɨlɨmdɨ en makleuktok tuop nɨm.

⁶⁻⁷ Kolsalen wolok gembɨn ilɨmektok Kunum Yambatti ama no koi Yoane * ni-mulɨm bɨ indambi, kolsalen wolok kusei enɨ-daklembi, amatam gɨtɨkgandɨ endok mandan nandɨmbi, kolsalen wɨn nandɨ-kɨlɨktɨ tɨñmɨneliñndok wɨndiñ tĩnguk. ⁸ Kolsalen wɨn Yoane en nɨm, tambo endi kolsalen wolok kusei eu inda-dakleuktok indañguk. ⁹ Kolsalen sɨsɨnɨk, nindɨ amatam gɨtɨk kolɨ sale-semɨlak, endi kwelan indaupi tĩnguk.

* **1:6-7:** Yoane gĩngit manda kɨndem youkukti ñolok Yoane tuk i-sem-i-sem endok plon elak.

¹⁰ Man Mandanli kwet ñin tĩmbi indańguk, tĩmbi en wakan kwelan ama indambi, kwelan kuńguk, ganmek kwelalok amatamdi en win nin sinik win nim ka-nandi-tomgĩliń. ¹¹ Win endi enlok kwelnan wingan pĩ indambi kuńguk, gańgan enlok amatamĩili sińgi wĩlmińgĩliń. ¹² Gan ama en not tĩmĩńgĩliń, win endok koi tĩke-kwambiń dańgĩliń, endi gĩtik Man Mandanli ep tĩmbi pańgĩtaumbi, Kunum Yambattok gwańgwa bisalii indańgĩliń. ¹³ Win endi meń beptok wekat sinik nim indańgĩliń, ba amalok ka-galksĩla ba nanandĩnjĩla nim, tambo Kunum Yambat engan ep tĩmbĩmbi, enlok gwańgwa bisalii indańgĩliń.

¹⁴ Man Mandanli kwelan ama gwĩlap ba gaummat indambi, nĩndok bońgĩpnĩnan dou mĩlat tĩńguk. Tĩmbi nĩndi dautnĩli kańĩtnambi, endi enlok kusal engano win tĩmbi inda-dakleumbi kańgĩmiń, win endi Bep Yambattok Nĩńań engano sinik. Bep en ni-mulĩm pĩm indambi, yousĩyousĩńgan Beulok gĩnan sĩloń ba kusal sĩsinik win tĩmbi inda-dakleńguk.

¹⁵ Endok plon Yoaneli nĩndiń e-daklembi kitĩmbi eńguk, “Win ama wala wakan nak nĩndiń sangut, ‘Ama nokok sińgi kandań indalak endi nak gama nim indańĩlambi ikan pakuk, wala tĩmbi endi nak napma klelak.’ ” ¹⁶ Tĩmbi Man Mandanli gĩnań sĩloń molom sinikta tĩmbi bisik kusei kuseili nĩndi gĩtiktok nain nain inda-nĩmguk. ¹⁷ Win Moseli Kunum Yambattok endikĩe mandan Juda nĩndok bep pańniila emguk, tĩmbi Yesu Kistolĩ Kunum Yambattok gĩnan sĩloń ba kusal sĩsinik win tĩmbi inda-dakleńguk. ¹⁸ Nimbek noli Bep Yambat nain nola no nim kańgĩliń. Win enlok Nĩńań engano sinik en wakan Bep Yambattok kusal tĩmbi inda-dakleńguk. Neta, endi bo Yambat sinik, tĩmbi Beu gĩta ñasińgan sinik patak.

*Yoane tuk i-sem-i-semli Yesulok telak tĩdĩndĩm eńguk
(Matayo 3:1-12, Maleko 1:2-8, Luka 3:15-17)*

¹⁹ Juda ama biesi Jelusalem pakĩliń endi Yoanelok kusal, win endi Mesia indaĩndalok een en wakan ba no, win nandi-daklenelińdok nandińgĩliń, wala tĩmbi endi tapma ama gĩt Livai ama † diwin Yoaneloń eni-mulĩm ña tombi, “Dik nin sinik?” nĩnandińgĩliń. Tĩmbi Yoaneli nĩndiń tambane enguk: ²⁰ endi enlok kusal nim kimĩt-sembi, endi e-daklembi enguk, “Natna win Mesia nim.” ²¹ Wĩndiń eumbi, nĩnandiĩmbi eńgĩliń, “Tĩkap dik Mesia nĩmda, dik nin sinik? Ba dik plofet Elia bĩndambo indauktok een en ba?” Eumbi enguk, “Nak en nim.” Eumbi nĩńgĩliń, “Wĩndińda dik plofet Mose nomik win indauktok een en ba?” ☆ Eumbi, “Nak en bo nĩmgot” enguk. ²² Wĩndiń eńgukta, bĩndambo nĩnandiĩmbi eńgĩliń, “Dik nin sinik? Nĩndi ama nĩnĩmukĩliń enda manda tambon enĩneńdok dik kusaka nĩnbĩm nandĩna. Dik dĩtnala nĩtek elañ?” ²³ Eumbi, Yoaneli manda no plofet Aisaiali youyoulin win kimĩt-klembi, nĩndiń enguk, “Ama no kwet ama nĩmĩnatnan papi, Wopumdok telal tĩdĩndĩm ewit! wĩndiń kitĩlak’ ☆ win natna wakan.”

²⁴ Tĩmbi Falisi amalĩ ama eni-mulĩmbi bĩńgĩliń wali ²⁵ Yoane nĩndiń nĩnandińgĩliń, “Tĩkap dik Mesia en nim, ba Elia ba plofet win bo nim, wĩndińda dik nekta amatam tuk pa i-semļań?” ²⁶ Eumbi tambane enguk, “Nak win tukgot pa i-semlet, gan ama no sĩndok bońgĩpsĩnan kulak - sĩn endok kusal nim ka-nandi-dakleañ - ²⁷ endi wakan nokok singi kandań indaupi tĩlak, tĩmbi nak pĩmbĩńen nĩandin nĩli endok kesĩ gwĩlaplok toan pĩsalĩmettok tuop nim.”

²⁸ Win Yoaneli Betani it kwet, Jodan tuk maim lambĩlambĩn kandań papi, tuk i-semlińguk kwet wolok wĩndiń indańguk.

Yoaneli Yesula Kunum Yambattok Sipsip Nĩńan sinik wĩndiń e-dakleńguk

† **1:19:** Ablaamdok lan Jekop endok nĩńańĩlońnan nanin nolok koi Livai. Endok sambalii tapma ilan tĩplapape kena kusei kusei tĩańgĩliń endok kosi “Livai ama” kitĩkitĩn. (Namba 3:17-37) ☆ **1:21:** Malakai 4:5, Lo 18:15
☆ **1:23:** Aisaia 40:3

²⁹ Kwet salaumbi, Yoaneli Yesu bium kañbi, noliila ñindiñ enguk, “Wi kawit: en Kunum Yambattok Sipsip Niñañ, nin endi kwelalok amatam gitik endok yomjilok mīlap wīn apma tike-taleukak! † ³⁰ Wīn ama walañgan nak ñindiñ eñgut, ‘Ama nindi nokok singi kandañ indalak, endi nak gama nim indañlambi ikan pakuk, wala tīmbi endi nak napma klelak.’ ³¹ Dama natna bo en nin sīnik wīn nim ka-dakleñgut, gan endok kusal Israel amatamda tīmba inda-dakleuktok nak ñolok bīmbi, tuk i-sem-i-sem kena kusei kīmīkut.”

³² Tīmbi Yoaneli yousīmbi, Yesulok plon ñindiñ e-dakleñguk, “Dīndīm Woñdi mam-baip wandin kunum gīnañ nanin pīmbi, endok plon pī palīm kañgut. ³³ Damañgan nak bo en Mesia wīn nim nandīñmīñgut, gan tuk i-sem-i-semlok nanī-mukukti ñindiñ nanguk, ‘Ama nindok plon nokok Woñnalī pī palīmbi kaukañ en wakandi amatam Dīndīm Woñli i-semekak.’ ³⁴ Eumbi, natna dautnalī wīndiñ indaumbi ka-taleletta tīmbi ñindiñ pa e-daklelet: ñīn Kunum Yambattok Niñañ sīnik.”

³⁵ Salaunda Yoaneli kwet pakuknan wolok bīndambo ñam ikuk. Tīmbi gwañgwa en kle-ta-kuñgīlīñ endoñnan nanin tīpetti en gīta ikīmīk. Iliñlīmbi, ³⁶ Yoaneli Yesu yapma kle ñaum kañbi, gwañgwañiitta ñindiñ enguk, “Wīn kandemīk! Kunum Yambattok Sipsip Niñañ wakan ñak!” ³⁷ Eumbi, endi manda wīn nandīmbi, Yesu kle ñañgīmīk. ³⁸ Tīmbi Yesuli tambanembi, ama tīpet en kle bīumbi yambīmbi, enī-nandīmbi eñguk, “Sīti nekta bamīk?” Eumbi niñgīmīk, “Rabai” (wīn nīndok mandanī plon ‘endaut’), “dīk it delok dou mīlat pa tīlañ?” ³⁹ Eumbi enguk, “Bīmbi kandemīk!” Yesuli wīndiñ eumbi, endi en kle ña it wīn kañgīmīk. 4 kilok tīmbīmbi, en gīta palīmbi, tim tīñguk.

⁴⁰ Ama tīpet Yoanelok mandan nandīmbi, Yesu kle ñañgīmīk, endoñnan nanin no wīn Simon Petlolok kwayañ koi Andlu. ⁴¹ Endi Yesu gīta pakap kañbīmbi, dīndīmgan ñam dal Simon lonjī-ta-ña kañbi niñguk, “Nīti Mesia ip kamīk.” (Mesia wīn Glik manda plon Klisto kītīañ.) ⁴² Wīndiñ embi nañgīlīmbi, Yesuloñ ña tomgīmīk. Ña tombīmbi, Yesuli Simon daut kwambīñ kañbi niñguk, “Dīk Simon Yoanelok niñañ. Koka komblin Sifas kītīnekalīñ.” (Kot ‘Sifas’ wīn Grik manda plon Petlo.) §

Filip git Natanaelli Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Niñañ, wīn ka-nandī-tomgīmīk

⁴³ Salaumbi, Yesuli Galili kwelan ñaupi nandīmbi ñañguk. Ñañipi, Filip tīmbi indaumbi niñguk, “Dīk bī nak nep kle kuukañ.” ⁴⁴ (Filiptok it kwet wīn Betsaida, wīn Andlu git Petlo endok iset kweset.) ⁴⁵ Tīmbi Filipti ña Natanael tīmbi indaumbi niñguk, “Ama waliñgan Moseli endīkñe manda gīnañ ba plofet amalī bo indauktok youyoulīn, wīn Mesia en nīndi ip kamīñ. En Joseptoñ niñañ koi Yesu Nasalet it kwelan nanin.” ⁴⁶ Eumbi ni-nandīmbi eñguk, “Akai! Ba nepek kīndem no it kwet koi gīñgīlī nimnat wandinnan indauktok tuop ba?” Eumbi, Filipti niñguk, “Dītna bīmek ka!”

⁴⁷ Tīmbi Yesuli Natanael bīum kañbi, endok plon ñindiñ eñguk, “Yakñe! Ama ñīn endi Israel ama sīsīnik. Juluñt endok plon no nim palmīlak.” ⁴⁸ Wīndiñ eumbi ni-nandīmbi eñguk, “Nītek tīmbi dīk nokok kusatna wandin nandī-namlañ?” Eumbi niñguk, “Filipti gama nim kītī-gamñīlīmbi, dīk komba fik kapmainan pipalīmbi gambīt.” ⁴⁹ Natanaelli manda wīn nandīmbi niñguk, “Endaut. Dīk Kunum Yambattok Niñañ sīnik, Israel nīndok Ama Wapmañnī mandī pakamīñ wīn dīk wakan!” ⁵⁰ Eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Ba nak komba fik kapmainan pipalīm gambīt wīndiñ ganītta tīmbi, dīk wīndiñ nandī-kwambīñ dalañ ba? Dīk nepek gītīkñīn dīwīn siñgimek indaumbi kaukañ wali man nek indalak wīn makleukak.” ⁵¹ Tīmbi yousīmbi niñguk,

† 1:29: Kunum Yambatti yomji bi-semektok Juda amalī sipsip ba gaut dīwīn no yandīpbi, tapma tīñmañgīlīñ. Gan gauttok wekailī amalok yom wīlīt-semum taleuktok tuop nim, wala tīmbi Kunum Yambatti enlok niñañ Yesu amatam kolanjīlok tuan apma tīkeuktok ni-mulīm pīm indambi, sipsip niñañ wandin kīm-semguk. § 1:42: Kot tīpet wolok kusaset wīn ‘kawat’.

“Wïn biañgan sïnîk. Nak ñîndîñ sanlet: sîndî kanekaliñ, wïn kunum yama dîlî tombîmbi, Kunum Yambattok eñaloñiilî kwelan nanin kunum gînañ lombi, nak Ama Sîsînik nokoñnan undane pîmbi, wîndîñ lo ña pî pa tînekalîñ.” **

Yesulok mandan ba kundil walî endî Kunum Yambattok Nîñañ wïn tîmbî inda-dakleñguk

2

Yesulî tuk tîmbîm wain indañguk

¹ Kena nain tîpet taleumbi, Galili kwelan it kwet no koi Kana wandîñ ama nolî kîkokot tîmbi, nanañ sina wopum tînguk. Yesu meñlî wandîñ pakuk, ² tîmbi Yesu gît gwañgwañii bo enî-tiañeum bîmbi, wandîñ pakîlîñ. ³ Pakap, wain tuk taleumbi, Yesu meñlî Yesula ñîndîñ nînguk, “Wain ememlok wïn ip talek.” ⁴ Eumbi tambane nînguk, “Me, wïn nokok nepek nîm. Kusatna tîmba inda-daklelok nain wïn gama nîm indak.” ⁵ Eumbi, Yesu meñlî it wolok kena gwañgwala ñîndîñ enguk, “Endî nepek no sanbîmbi, wolok tuop tînekalîñ!”

⁶ Tîmbi it wolok gînañ kawat kambot tuknat kît tombon, tombon noñgan pakuk, noñgan noñgan wolok wopum wïn 80 ba 120 lita, wolok tuop. Wïn Kunum Yambattok dainan tî-jamilan tîndîlok Juda amatamdî tuk walî kîsî kesîsî, nepek dîwîwî wakît wîlîkañgîlîñ. ⁷ Tîmbi Yesulî kambot wïn kañbi, kena gwañgwala enguk, “Kambot ñî pakañ wïn tuk gît-talewî!” Eumbi, kambot gîtîk wïn gîlîm man plon tokñe-taleumbi ⁸ enguk, “Ale, tuk lakat no kambot gînañ nanin gîpi, nanañ kandîkñe amalok tîke ñawî!” Eñguk wolok tuop tîke ñambi, ⁹ nanañ kandîkñe amala mîumbi, tuk walî ikan wain indañguk wïn nakanaka tînguk. Nakanaka tîmbi, wain tuk wïn denanin wïn nîm nandînguk, wïn kena gwañgwa gîkîlîñ endîngot nandîngîlîñ, wala tîmbi kandîkñelî ama kîkokot tînguk wïn kîtîñmîmbi ¹⁰ nînguk, “Kîmîm beu gîtîktî wain tuk kîndem wïn dama danbi, yoksiila emum nam, kamakama tîmbîmbi, wain kolan siñgimek danbi pa emañ. Gan dîk wain tuk kîndem tîke-kîmbîñ dambi, kombîtmek tîke bilañ.”

¹¹ Yesulî Galili kandañ, Kana it kwelan tuk tîmbî wain indañguk walî endok jimba kundil dama sîsînik. Kundil wïn tîñîpi, enlok kusal engano wïn tîmbî inda-dakleumbi, gwañgwañiilî kañbi nandî-kwambîñ dañgîlîñ.

¹² Sina walî taleumbi, Yesu meñ kwayañii ba gwañgwañii endî Kapaneam it kwelan ña tombi, sandap nîtepekgot yakan wandîñ pakîlîñ.

Yesulî Beulok il gîngîngan nîm tîngîlîñda ep kle-kokuk (Matayo 21:12-13, Maleko 11:15-17, Luka 19:45-46)

¹³ Juda amatamdok Kamaikamai gwîlat walî indaup tîmbîmbi, Yesulî gwañgwañii gîta Jelusalem lo ñañguk. ¹⁴ Ña tombi, tapma it sañ jimba gînañ lombi yambînguk, wïn ama dîwîndî tapmalok makauk wakît sîpsîp ba mambaîp tualok ep bî yapîkîlîñ, tîmbi ama dîwîndî mînem walan kusei kusei tombo mîñ kena tî-pakîlîñ. * Yesulî wïn yambîmbi, ¹⁵ toa no binjaneum gîlîm daumbi, ama wakît makauk ba sîpsîp gîtîk wïn tapma it sañ jimba gînan nanin yandîp kleum poña-taleumbi, ama mînem tombo mîñ kena tî-pakîlîñ endok mînem kwandainjî gîtîk wïn wîlî papuseneumbi, endok kîmîkîmîtsî ep tambokuk. ¹⁶ Tîmbi endî ama mambaîp tualok kîmîkîlîñ wïn enombîmbi eñguk, “Ei! Nepenepek gîtîk ñîn platikan mep ña-talewît, tîmbi

** **1:51:** Jekoptî Kunum Yambattok eñaloñii lat plon lombi pîumbi kañbi ka-nandî-dakleñguk, wïn Yambattî en kasîleñguk (Stat 28:12-15), wîndîngangot Yesulok gwañgwañiilî Yambattî Yesu kasîleñguk wïn ka-nandî-tomnekalîñ. * **2:14:** Ama mînem tombo mîñ kena tîañgîlîñ endî amatamdok mînem tîkembî, wolok kînjân tapma ittok mînem emumbi, amatamdî walî tapmalok gaut tuañgîlîñ ba tapîkot kîmîkîlîñ.

nokok Bepnalok il ñin tĩmbĩm kĩmĩli tua it silanin inda-ta-bĩlak, wĩndĩñ nombo nĩm tĩnekaliñ!” ¹⁷ Wĩndĩñ eumbi, gwañgwañiilĩ plofet manda no Kap nolok gĩnañ youyoulĩn patak wĩn nandi-sĩwĩkĩliñ. Manda wolok gĩnañ Mesialĩ Kunum Yambatta ñĩndĩñ nĩnguk, “Nak dĩkok ika tĩke-kimbĩñ dambi, it walĩ giĩgi sĩnĩk palektok giĩngĩneletta tĩmbi kuĩguna kolaukak.” ✧

¹⁸ Yesulĩ tapma ilan wĩndĩñ tĩngukta tĩmbi Juda ama biesilĩ nĩmbi eĩngĩliñ, “Dĩk jimba kundit nĩtek tĩmbĩmbi ka-dakleamĩñ, wĩn Kunum Yambattĩ tapma it kandĩkĩne kena wandin tĩndĩlok ganbĩ taleñguk?” ¹⁹ Eumbi tambane enguk, “Sĩndĩ Kunum Yambattok il ñin wialĩmbi, sandap tĩpet gĩt no wolok gĩnañnan nak bĩndambo mamba ilekak.” ²⁰ Eumbi nĩngĩliñ, “Akai! Nĩndĩla tapma it ñin gwĩlat 46 gĩnañnan kĩndit-ta-bamĩñ, gan dĩkta sandap tĩpet gĩt no wolok gĩnañnan mambĩ ilepi elañ ba?” ²¹ Gan Yesulĩ tapma itta sĩnĩk nĩm eĩnguk, tambo endĩ enlok piĩngĩula eĩnguk. ²² Tĩmbi Kunum Yambattĩ en kĩmnan nanin tĩmbĩ mĩlakuk, wolok siĩgi kandañ gwañgwañiilĩ manda wĩn eĩnguk wĩn nandi-sĩwĩpi, Mesialok mĩlamĩlat plon manda youyoulĩn patak wakĩt manda Yesu en eĩnguk wĩn nandi-kwambĩñ daĩngĩliñ.

Yesulĩ amatam gĩtĩktok kusasi nandi-talelak

²³ Yesulĩ Kamaikamai gwĩlatta Jelusalem it kwelan palĩñĩpi, jimba kundit asup tĩmbĩmbi, amatam asuptĩ wĩn kaĩngĩliñda tĩmbi en wĩn Mesia sĩnĩk wĩn nandi-kwambĩñ daĩngĩliñ. ²⁴ Gan Yesu endĩla amatamdok nanandĩnjĩ plon nĩm pan-jaĩnganeĩnguk, ²⁵ wĩn kusei ñĩndĩnda: amatam gĩtik endĩ nĩtein wĩn Yesu en nandi-kĩliñ eĩnguk, tĩmbi endok gĩnañ nanandĩnjĩ yambĩ-nandi-dakle-taleñgukta tĩmbi, nĩsĩlok kusasi plon nimbek nolĩ Yesula nanandĩ mĩuktok tuop nĩm.

3

Kuĩngu taletalen nĩmnat wolok kusei wĩn Yesu en wakan

¹ It kiyau wopum Juda amatam yambĩ-dĩkĩneĩngĩliñ, endoñnan nanin Falisi ama no koi Nikodemus. ² Endĩ tim nola Yesuloñ bĩmbi nĩnguk, “Endaut. Nĩndĩ gambĩ-nandi-dakleamĩñ, wĩn Kunum Yambattĩ dĩk endaut kuuĩndok gani-mupi, dĩkĩta patak. Neta, jimba kundit dĩk pa tĩlañ, wandin wĩn ama nolĩ nĩsĩlok gembĩnjĩ plon tĩnelĩndok tuop nĩm.” ³ Eumbi, Yesulĩ tambane nĩnguk, “Wĩn biaĩngan sĩnĩk. Tĩmbi Kunum Yambattok kandañ nak ñĩndĩñ ganba: tĩkap ama nolĩ indainda komblin bĩndambo nĩm indaukta, endĩ endok gĩngĩt indauktok tuop nĩm.” ⁴ Eumbi, Nikodemuslĩ nĩ-nandĩmbi eĩnguk, “Akai, ama gĩliktĩ indainda komblin wĩn telak nĩtek plon tuop indauk? Endĩ meĩlok sĩmbai gĩnañ bĩndambo piĩmbi, meĩli apmektok tuop nĩm bek.” ⁵ Eumbi, Yesulĩ tambane nĩnguk, “Wĩn biaĩngan sĩnĩk. Nak ñĩndĩñ ganba nandi: tĩkap Kunum Yambattĩ tuk wakĩt Woñĩnlĩ ama nĩm tĩmbĩ kaitaumbi, indainda komblin indaukta, endĩ Kunum Yambattok gĩngĩt indauktok tuop nĩm. ⁶ Wĩn amalok piĩngĩu gwĩlap wĩn enlok meĩ beuloñnan nanin, tĩmbi gĩnañ tiptok kuĩngu sĩsĩnĩk wĩn Dĩndĩm Woñĩloñnan nanin.

⁷ Nak ‘Sĩndĩ indainda komblin indanelĩndok’ ganit, wala nandi-gĩtĩngĩtĩp nĩm tĩmbekañ. ⁸ Sasalelĩ enlok nanandĩn klembi, pendĩp ñalak. Walĩ denanin bĩmbi delok ñalak wĩn dĩk nanduĩndok tuop nĩm, dĩk giĩngĩliñgot pa nandĩlañ. Wĩndĩñgangot Dĩndĩm Woñĩdĩ telak nĩtek plon amala kuĩngu sĩsĩnĩk wĩn mĩumbi, komblin indalak, wĩn ama nolĩ kauktok ba nandi-dakleuktok tuop nĩm.” ⁹ Nikodemuslĩ nĩ-nandĩmbi eĩnguk, “Woñĩdĩ kuĩngu sĩsĩnĩk mĩlak walĩ nĩtek indauk?” ¹⁰ Eumbi tambane nĩnguk, “Dĩk Islael amatamdok endautsĩ loloñ, gaĩngan nepek wĩn nĩm nandi-daklelañ bek? ¹¹ Biaĩngan ñak. Nak ñĩndĩñ ganba: nĩndĩ nepek nandi-kĩliñ eamĩñ wolok plon manda eamĩñ, ba nepek dautnĩli kaĩngĩmĩñ wolok gembĩn ikamĩñ, gan sĩndĩ nĩndok

mandani nım pa nandi-dasiañ. ¹² Nak nepek kwelan ñolok indañ wolok plon kasat ti-samgut, gan sindi nokok mandana nım nandi-kwambiñ dañda timbi, nıtek plon pañgıtambi, nepek kunum gınañ indañ wın sanbam nandi-kwambiñ daneliñ? ¹³ Ganmek sindoñnan nanin ama noli kunumdok nepek ka-nandiłok wandiñ no nım loñgiliñ. Nım. Nak Ama Sisınık noñganlıñgot kunum gınañ kukap, kwelan ñolok piñgutta timbi kunumdok nepek gitik wın nandi-talelet.

¹⁴⁻¹⁵ Timbi nak nandi-kilikti ti-namañdi kuñgu taletalen nımnat wın kasileneliñdok Kunum Yambatti Ama Sisınık nak nep lololok elak. Wın Israel amatamdi kwet silaninnan kuñilimbi, amatam maletti eium kımnap tiñgiliñ wın ep kımilektok Moseli malet walawalan no timbi, komba bem mioñ nolok plon tıke-lo mambi ikuk, ✧ walan wındiñgangot amatamdi kuñgu taletalen nımnat wın kasileneliñdok nep mambi loutat.”

¹⁶ Kunum Yambatti kwelalok amatam gitik engano sınık ep galk tañguk wın ñındiñ timbi inda-dakleñguk: endi enlok Niñañ engano sınık amatamda kım-semektok nım mulimbi indañguk. Wındiñda no en Niñañ nandi-kilikti tiñmilakta, endi kolandok giñgit nım timbekak, tambo endi kuñgu taletalen nımnat wın kasileukak. ¹⁷ Wın Kunum Yambatti Niñañ amatamdok kolanjılok kınjan eu taleuktok kwelan nım nımukuk, tambo endi kolanjılok kınjannan nanin yapma tıkeuktok nım mulimbi indañguk. ¹⁸ Nin endi Niñañ nandi-kilikti tiñmımbi kulakta, Kunum Yambatti yomınlok kınjan tambon ombi-tıkeuktok nım eu talelak. Gan nin endi Niñañ nım nandi-kilikti tiñmımbi kulakta, endi Kunum Yambattok Niñañ engano sınık endok koi nım nandi-kilikti tilakta timbi, Kunum Yambatti ikan yomınlok kınjan tambon ombi-tıkeuktok eu taleñguk. ¹⁹ Wındiñ tiñguk wın kusei ñındiñda: endi kolsalen kwelan ikan nım mulimbi indañguk, gan kuñgunji kolanda timbi amatamdi kolsalen siñgi wılimbi, kilim kasileñgiliñ. ²⁰ Neta, ama gitik ti-mıpmıle tañ endi ep tındınjılok kusei inda-dakleñmek wala mısiñipi, kolsalenla nandi-kunjıt sınık tambi makleañ. ²¹ Gan nin endi Kunum Yambattok kusal sisınık wın kımıt-klembi, tıke-kwambiñ dalakta, endi Kunum Yambat tañgoneñipi, kundit kındem pa tilak wali inda-dakleuktok kolsalen gınañ pa bilak.

Yesuli Yoane tuk i-sem-i-sem maklelak

²² Kamaikamai gwılat taleumbi, Yesuli gwañgwañii yanañgıpi, Jerusalem nanin pımbi, Judia kwelan ña tombi, nain diwın gwañgwañii gıta wandiñ kuñipi, amatam tuk i-semliñguk. ²³⁻²⁴ Yoane tuk i-sem-i-sem it kwambiñ gınañ gama nım kımıkilıñda timbi, endi bo kena wın ti-ta-kuñguk, wın it kwet koi Salim kandañ tuk asup pakukta timbi, endi tuk no koi Ainon wolok palımbi, amatamdi yousiyousiñgan endoñ bımbi, tuk i-semliñguk.

²⁵ Timbi nain nola Yoanelok gwañgwañii diwın gıt Juda ama noli kusei kımıpi, kisi kesisi ba nepek kusei kusei diwın wın nıtek wılipi, Kunum Yambattok dainan jamilan indaindalok plon e-tañan tiñgiliñ. ²⁶ Wındiñ timbi, Yoaneloñ ñambi niñgiliñ, “Endaut, ama wali ba, dikıta Jodan tuk tambon kandañ kuumbi, endok kusei pa nını-dakleñguñ, wın Yesu endi bo nain ñındiñgıtañgan tuk i-sem-i-sem kena timbımbi, amatam gitikti endoñ pa ñañ yañ!” ²⁷ Eumbi tambane enguk, “Wın kındem. Tıkap Kunum Molomdi ama nım tıke gwılam tiñmekta, kenanlok bien wali indañmektok tuop nım. ²⁸ Sınıla nak ñındiñ ewambi nandiñgiliñ, ‘Nak Mesia en nım, tambo nak endok telak dama tiñmettok nanı-mulımbi bı indañgut.’ ²⁹ Mesia nitok plon nak e-yout manda nıtek ewıt? Mesia wın, endi ama no tam giñgit wılimımin wandin. Timbi ama wolok nol endok kandañ ipi, mandan nandiłak wandin natna Yesulok gembın ipi, amatamdi endok mandan nandiñepi ñañ wın nandilet, nain wolonda nandi-sılisıli

✧ 3:14-15: Namba 21:6-9

nokok ginaña tokñelak. ³⁰ Neta, Kunum Yambatti endok koi giñgít wali wopum daumbi, nokok kotna giñgít wali pipi euktok nandilak.”

Kunum ginañ nanin pĩmbi indañguk wĩn Yesu en wakan

³¹ Kunum ginañ nanin pĩmbi indalakti ama gitik yapma klelak. Neta, kwelan ama endi kwettok giñgítĩi, tĩmbi kwelalok nepek plon manda eañ, gan kunum ginañ nanin pĩmbi indañguktĩ wandin nĩm, tambo endi kwelan ama gitik yapma klembi, ³² nepek kunum ginañ kañguk ba nandĩnguk wolok plon elak, gañgan mandan wĩn noñgan noñgandĩngot nandĩ-dasiañ. ³³⁻³⁴ Kunum Yambatti Nĩñañ nĩ-mukuk enda Dĩndĩm Woñ tokñetokñen mĩlakta tĩmbi, Woñ wali tĩmbi pañgĩtaumbi, Kunum Yambattok mandangot pa elak, wala tĩmbi nin endi mandan wĩn nandĩ-dasilak, endi nĩndĩñ tĩmbi inda-daklelak: endi Kunum Yambatti biañgan molom sĩnik wĩndĩñ nandĩ-kwambĩñ dalakta. ³⁵ Bepti Nĩñañ tĩke-galk talak, tĩmbi endi nepek gitĩngĩtik endok kiinan kĩmĩpi, ka-dĩkñeuktok nĩmbi taleñguk. ³⁶ Wĩndĩnda tĩmbi nin endi Kunum Yambattok Nĩñañ nandĩ-kĩlĩkti tĩmĩlak, endi kuñgu taletalen nĩmnat wĩn ikan nĩndĩngĩtañgan kasĩlembi kulak, gan nin endi Nĩñañdok mandan nĩm tĩkembĩ kĩmĩt-klelak, endi kuñgu sĩsĩnik wĩn nĩm kasĩleukak. Tambo, Kunum Yambatti ikan yomĩnlok kĩnjan tambon ombĩ-tĩkeuktok eu taleumbi, palmekak.

4

Samalia nasili Yesu en Mesia wĩn nandĩ-kwambĩñ dañgĩliñ

¹⁻² Tĩmbi manda no nĩndĩñ eu sapañaneñguk, “Amatamdi Yesulok gwañgwañi indaumbi, tuk i-sem-lak, endok kwĩnakwĩnatsĩli Yoanelok gwañgwañi yapma klelak.” (Gan wĩn Yesulĩ tuk i-sem-i-sem kena nĩm tĩnguk, wĩn endok gwañgwañiĩngot amatam tuk i-sem pa tĩngĩliñ.) Tĩmbi manda wali Falisi amalok pawanjĩ ginañ pĩnguk wĩn Yesulĩ nandĩ-tomguk, wolonda ³ endi Judia kwet bĩmbi, Galili kwelan bĩndambo undane ñaupĩ ñañguk. ⁴ Nĩmbi nandĩnguk, wĩn “Samalia distrik dama dĩkñeuttok.”

⁵ Tĩmbi Yesulĩ Samalia kwelan ñañpi, it kwet no koi Sikal wĩn tĩmbi dumalaumbi, Juda git Samalia nasilok bep pañjĩ Jekopti kwet no nĩñañ Joseptok biñmĩnguk wolok tomguk. * ⁶ Tĩmbi Jekopti tuk ban no kĩndit-bium wolok pakuk, wala tĩmbi Yesulĩ telak ombapgan bĩngukta tĩmbi gwaseimbi, ban baliliñnan pip pakuk.

Kwet nain bomup tĩmbĩmbi, ⁷ Samalia tam nolĩ tuk gĩlep bĩum kañbi nĩnguk, “Dĩk tuk git nam!” ⁸ (Gwañgwañi endĩla it kwelan nanañ tuatuala ña-taleñgĩliñ.) ⁹ Yesulĩ wĩndĩñ eumbi, Juda amatamdi Samalia en gĩta not nĩm tañda tĩmbi tam wali nandĩ-sĩlĩkñembĩ nĩnguk, “Nĩtektĩ tĩmbi dĩk Juda amalĩ nak Samalia tam ñandin ñala tukta nanlañ?” ¹⁰ Eumbi, Yesulĩ tambane nĩnguk, “Kunum Yambatti amatam nek sĩloñ tambongan ememlok nandĩlak wĩn dĩk nandĩ-dakleumda, ba nin sĩnik tukta ganlak wĩn ka-nandĩ-tombĩmda, dĩtna naka tukta nanbĩmbi, nak tuk ama tĩmbi kaiktalok wĩn gumañ gamam.”

¹¹ Tĩmbi tamdi nĩnguk, “Ama wopum, tuk ban ñĩn ombap sĩnik, tĩmbi tuk giñgĩttok bo nĩm pakamlakta tĩmbi, dĩk tuk ama tĩmbi kaiktalok elañ wĩn denanin gĩletañ? ¹² Sotni Jekop endi wakan tuk ban ñĩn kĩndit-nĩmbi, en wakĩt nĩñañi ba sipsip bulmakauñiili tuk ñakan nayañgĩliñ. Nĩtek tĩmbi dĩk gumañ en makleuñdok nandĩlañ?” ¹³ Wĩndĩñ eumbi, Yesulĩ tambane nĩnguk, “Amatam gĩtĩkti tuk ñolok gĩpi pa nañ, endok binjĩ bĩndambo kalandauskak. ¹⁴ Gan no en tuk natna mĩwambĩ nambekak, endok bĩm nombo nĩm kalandañmekak. Tambo tuk nak mĩmĩlok pat-namlak, wali endok gĩnan ginañ tuk dai no wandin indambi, tĩmbi kaiktaumbi, papat kwambĩngan kuukak.”

* 4:5: Manda wali Stat 48:22 git Josua 24:32 wolok plon e-youtak.

¹⁵ Tĩmbi tamdi manda wolok kusei nĩm nandi-tombi niĩnguk, “Ama wopum, dik tuk win naka namekañ! Nĩm kañbi, nak nombo tukta kĩmbi, tuk gĩlepi, slakan ñandiñ yousiyousi biut.” ¹⁶ Wĩndiñ eumbi, Yesuli niĩnguk, “Ale, dik ña, wapaka kitĩ naĩgĩpi, en gĩta undane biukañ.” ¹⁷ Eumbi niĩnguk, “Nak wapatna nĩm nat.” Eumbi, Yesuli niĩnguk, “Dik wapaka nĩm nat elañ, win dĩndĩm sĩnik. ¹⁸ Gan dik wapakai epguĩ win kit tambon gĩtik, tĩmbi ama nin en gĩta man ñĩndiĩngit kulañ, endi dikok wapaka nĩm, wala tĩmbi manda elañ win biañgan sĩnik.”

¹⁹ Yesuli wĩndiñ eĩngukta tĩmbi tam wali niĩnguk, “Ama wopum, nak gambi-nandilet, win dik plofet ama no. ²⁰ Wĩndiñda nak gani-nandiwa: kwet jaĩgĩn da patak wolok Samalia nĩnlok bep pañniĩ Kunum Yambat mĩlelem tĩĩmaĩgĩliñ. Nĩtek tĩmbi Juda sĩndi amatamdi Jelusalem it kwelangot Kunum Yambat mĩlelem tĩĩmĩneliĩndok pa eañ?” ²¹ Eumbi Yesuli tambane niĩnguk, “Tam, dik manda ñĩn dika ganlet win nandi-kwambiñ daukañ: nain dumalaumbi, amatamdi kwet jaĩgĩn ñolokgot ba Jelusalem it kwet wolokgot Bep Yambat nĩm mĩlelem tĩĩmĩnekalĩ. ²² Samalia sĩndĩla Kunum Yambat mĩlelem tĩĩmaĩ, endok kusal nĩm nandi-kiliñ eañ, gan Juda ama nĩndĩla nin sĩnik mĩlelem tĩĩmamĩ en nandiĩmamĩ, win kusei ñĩndiĩnda: Kunum Yambatti amatam gĩtik kolanjĩlok mĩlapnan nanin yapma tĩketĩkelok kenan win Juda nĩndok kandañ kusei kĩmĩkuk.

²³ Tĩmbi nĩm ombataumbi, nain win ip inda-talelak, wolonda ni-wowoñ tĩndĩlok ama sĩsĩnik endi Beptok kusal sĩsĩnik win nandi-kiliñ eumbi, Woĩnli ep tĩmbi paĩgĩtaumbi, ni-wowoñ tĩĩmĩnekalĩ. Win ama wandin wala Bepti yambi-galk tambi, ni-wowoñ tĩĩmĩneliĩndok ep kasĩleup nandiak. ²⁴ Kunum Yambat en ama nĩm, endi Woĩ sĩnikta tĩmbi en mĩlelem tĩĩmĩlok wolok telak biañgan sĩsĩnik noĩgangot patak. Win ñĩndiñ: endok kusal sĩsĩnik win nandi-kiliñ eumbi, Woĩnli ep tĩmbi paĩgĩtaumbi, ni-wowoñ tĩ-ĩmĩlok.” ²⁵ Tĩmbi tamdi niĩnguk, “Nak nandilet win Mesia, koi no Klisto kitĩañ, endi indauktok een. Tĩmbi endi indamek, nepek gĩtik nĩni-dakle tĩ-nĩm-taleukak.” ²⁶ Tĩmbi Yesuli niĩnguk, “Nak nindi manda ganlet win Mesia en wakan.”

²⁷ Wolongan endok gwaĩgwaĩiĩ undane bi tombi kaĩgĩliñ, win Yesuli tam gĩta manda e-nandi tĩnguk, tĩmbi ka-sĩlikĩembi, nanandi kena tĩngĩliñ. Gan endoĩnan nanin noli Yesu ñĩndiñ no nĩm ni-kaĩgĩliñ, “Dik nekta lonjĩmbi ni-nandiĩlañ?” ba “Kusei nekta tam ñakĩta manda e-nandi tĩlañ?” ²⁸ Tĩmbi tam wali tuk kambot tĩkebiĩnguk win wolok biu palĩmbi, it kwelan undane ñambi, amatamda ñĩndiñ eni-takuĩnguk, ²⁹ “Sĩndi nakĩta tuk bannan ñambi, ama no nokok ep tĩndĩnalok kusei gĩtik nani-talelak en bĩm kawit! En Mesia wakan bek?” ³⁰ Wĩndiñ eumbi, amatamdi it kwet bimbi, Yesu kanepi ñaĩgĩliñ.

³¹ Amatamdi gama nĩm bi tomĩliĩmbi, gwaĩgwaĩiĩ Yesu ni-gĩngĩnembĩ eĩgĩliñ, “Nĩnĩndaut, nanaĩga na!” ³² Gan Yesuli tambane enguk, “Nokok nanañ pat-namlak win sĩndi nĩm ka-nandi-dakleañ.” ³³ Wĩndiñ eumbi, nĩsĩñgan ñĩndiñ e-nandi tĩngĩliñ, “Ama noli nanañ ep bĩm mĩk ba?” ³⁴ Tĩmbi Yesuli eni-daklembi eĩnguk, “Nak nin nani-mukuk endok man taĩgoneĩpi, kenan tĩmbettok namguk win gĩtik tĩmba taleukak, wali wakan nokok nanaĩna tĩlak.”

³⁵ Tĩmbi Yesuli yousiĩmbi enguk, “Amatamdi ñĩndiñ pa eañ, ‘Yakip tĩpet tĩpet taleumbi, nanañ mepmeptok nain indaukuk.’ Gan nak ñĩndiñ sanlet, sĩndi dausi deium ñaumbi, amatam nĩndoñ bĩnep tañ win yambit: endi kena gĩnañ nanañ bien epeptok ikan gĩlitalak wandin. ³⁶ No en amatam wandin kuĩngu taletalen nĩmĩnatnan yanaĩgĩtak, endi ama bien epep kena tĩmbi, tuan kĩndem kasĩlelak wandin. Wĩndiñda tĩmbi tĩpitĩpi tĩlak gĩta bien epep tĩlakti yakan bienla sĩlĩsĩli tamĩk. ³⁷ Manda no ñĩndiñ pa eañ, ‘Ama noli tĩpitĩpi tĩmbĩmbi, noli bien epep pa tĩlak.’ Win kusei ñĩndiñda tĩmbi manda wali sĩndok kandañ bien tĩlak: ³⁸ sĩndi kena noli tĩngĩliñ wolok

bien epneliñdok nak sani-mulam ñañgiliñ, win diwin noli kena meñ tiñgiliñ, timbi sindi endok kenanjlok bien kasileañ.”

³⁹ Samalia tamdi eñguk, “Endi nokok ep tindina gitik nani-dakle-talelak,” windiñ eñgukta timbi endok ilnan nasi asupti Yesu en Mesia sinik windiñ win nandi-kwambiñ dañgiliñ. ⁴⁰ Windiñda timbi endi Yesuloñ bi tomgiliñ, endi Yesuli en gita kuuptok giñginembi, ni-tiañeumbi nandi-sembi, isi kwesinan sandap tpet kumbi, ⁴¹ giñgit manda enguk. Timbi manda eñgukta timbi amatam asupgan sinikti Yesu en Mesia sinik win nandi-kwambiñ dambi, ⁴² tamda ñindiñ niñgiliñ, “Win dikok mandañgalañgot timbi nindi nombo nim nandi-kwambiñ damiñ. Tambo, nindi ninlok pawanni endok mandan nandimbi, ñindiñ nandi-dakleamiñ: biañgan sinik, ñine Mesia nin kwelalok amatam gitik kolanjlok kinjannan nanin yapma tkeukak en wakan.”

*Yesuli kena ama nolok niñañ timbi kindem dañguk
(Matayo 8:5-13, Luka 7:1-10)*

⁴³ Yesuli Samalia kwelan sandap tpet pakap, Galili kwelan ñaupi ñañguk. ⁴⁴ Endi damañgan ñindiñ eñguk, “Plofet ama nolok ilnan nasil giñgiñgan nim pa tiñmañ.” ⁴⁵ Windiñda endi Galili kwelan undane ña tomguk, wolonda winasi endi bo Kamaikamai gwilatta Jelusalem ñambi, Yesuli nepek nek wolok tiñguk win gitik kañgiliñda timbi enda not tiñmiñgiliñ.

⁴⁶ Yesuli Galili kwelan kuñpi, Kana it kwet wolok damañgan tuk timbim wain indañguk, wandiñ kandañ endi bindambo ñam pakuk. Timbi Kapaneam it kwet wal Kana ñasñgan pakuk, wandiñ ama wapmañdok kena ama noli kuñguk. Endok niñañdi jimbat tiñgukta timbi, ⁴⁷ endi Yesuli Judia kwelan nanin pimbi, Galili bi tomguk wolok giñgit nandimbi, wolongan endoñ biñguk. Bimbi, ni-giñginembi, ñindiñ eñguk, “Wandingan, dik nakita Kapaneam ñambi, nokok niñana sembepi tilak win timbi kindem dawin.” ⁴⁸ Windiñ eñgukta timbi Yesuli ñindiñ niñguk, “Tikap amatam sindi jimba kundit ba kundit gitiknin daut samambi nim kañda, sindi nak nim nandi-kilikti ti-namañ.” ⁴⁹ Windiñ eumbi tambane niñguk, “Wopum, nim kañbi niñana sembekta, plapgan bumbi ñanda.” ⁵⁰ Gan Yesuli tambane niñguk, “Dik ñau. Niñañga ip kindem dam kulak.”

Timbi ama wal Yesuli manda niñguk win nandi-kwambiñ dambi, ilan ñaupi ñañguk. ⁵¹ Ñañilimbi, endok kena gwañgwañiili en telaknan bi timbi indaumbi, ñindiñ niñgiliñ, “Dikok niñañga ip kindem dak kulak.” ⁵² Eumbi, nain nekta sinik kindem dañguk wala en-nandumbi niñgiliñ, “Desa 1 kilok timlala timbimbi, siñgin komba diñgukt busukñeñguk.” ⁵³ Eumbi, beuli ka-nandi-dakleñguk, win 1 kilok timlala sinik Yesuli “Niñañga kindem dam kulak” windiñ niñguk. Timbi en gita amatam endok ilnan kuñgiliñ endi gitikti Yesu nandi-kilikti tiñmiñgiliñ.

⁵⁴ Yesuli Judia kwelan nanin Galili kwelan undane bi tombi, bindambo jimba kundit win timbimbi, nain tpet indañguk.

5

Yesuli tuk ban baliliñnan ama no timbi kindem dañguk

¹ Nain nitepek ñaumbi, Juda amatamdok gwilat no timbi dumalaumbi, Yesuli Galili kwet bimbi, Jelusalem undane ñam pakuk. ² Jelusalem it kwet tok sañ yama nolok koi win Sipsiplok Yama, * timbi yama wolok ñasñgan tuk ban no patak, wolok koi win Judalok mandanji plon Betesta kitiañ. Tuk ban wal palanda kit tambongot, † ³⁻⁴ timbi

* **5:2:** Yama wolok sipsip yanañgim lo-pit pa tiñgiliñ. † **5:2:** Nandi-tale amal eañ, win tuk ban win wopum sinik, amal tindin, timbi ban win palandal tambilimbi, tukti tambon tambon pakimik, timbi palandal tuk ban win ep kle-gimbut pakuk.

palanda wolok plon amatam jimbatsiat asup, wïn amatam dausi sipsipmïn, ba kesisi kolan ba piñgipsi dalandañguk endi pakiliñ. †

⁵ Ama no gwilat 38 gitik jibat tikeñgukta endi bo wolok pakuk. ⁶ Yesuli tuk bannan ña tombi, ama wïn kañbi ka-nandiñguk, wïn endi nain ombapgan wolok pakañguk. Wïndiñda endi ñïndiñ ni-nandiñbi eñguk, “Dik kindem dauñdok nandi-galk tïlañ ba?” ⁷ Eumbi, ama jïmbalatti tambane niñguk, “Wopum, tukti sasik tïmbïmbi, notna noli nepmu plaptaumbi, tuk gïnañ piut ñak! Nïmda tïmbi, natnañgan piñbiñlok gliñgliñ tïmbambi, diwïn noli napma klembi, dama pa pañ.” ⁸ Wïndiñ eumbi, Yesuli niñguk, “Dik mïlapi, ipaka tïkembali ñau.” ⁹ Tïmbi wolongan ama wali kindem dambi mïlapi, ipal tïkembali ñañguk.

Wïn Sabat patnandi nainda wïndiñ indañgukta tïmbi, ¹⁰ Juda ama biesili ama kindem dañgukta ñïndiñ ni-giñgïnembi eñgïliñ, “Man Sabat yañ! Dik nittek tïmbi endikñe manda wipi, ipaka tïkembali ñalañ?” ¹¹ Eumbi tambane enguk, “Ama nep tïmbi kindem dat endi ñïndiñ nanik, “Dik ipaka tïkembali ñau.” ¹² Eumbi ni-nandiñgïliñ, “Ama nindi ‘Ipaka tïkembali ñau’ ganik?” ¹³ Gan Yesuli kimïn wopum wolok pakiliñ endok boñgipsinan paikukta tïmbi, ama kindem dañgukti en nin sinik wïn nim nandiñiñguk.

¹⁴ Siñgi kandañ Yesuli ama wïn tapma it sañ jimba gïnañ tïmbi indaumbi niñguk, “Nandiñlañ, dik ip kindem dañguñda, yom nombo nim tïmbekañ. Nim kañbi, mïlap wopum sinik noli gepmek!” ¹⁵ Eumbi, amalï walinin pim ña Juda ama biesiloñ ñambi, Yesuli tïmbi kindem dañguk wïndiñ eumbi nandiñgïliñ.

Kunum Yambattok Niñañ ba kuñgu sisinïktok kusei wïn Yesu en wakan

¹⁶ Yesuli kundit wandisi Sabat patnandi nainda pa tiliñgukta tïmbi, Juda ama biesili kusei kimipi, mïlap pa mïñgïliñ. ¹⁷ Tïmbi Yesuli enlok ep tïndin kasopmeuktok ama biesila ñïndiñ enguk, “Bepnali yousiyousiñgan kena ti-ta-kulakta tïmbi nak bo wïndiñgangot ti-ta-kuutat.” ¹⁸ Kusei wala tïmbi Juda ama biesili Yesu wili kimbektok telak lonji-sinik tañgïliñ. Wïn endi Sabattok endikñe manda lapikuk walañgot nim. Wïn endi Kunum Yambatta “Bepna” eñguk, wali en tïmbïmbi, endi Kunum Yambat git tuopset noñgan tïngukta tïmbi wili kimbektok telak lonjiñgïliñ.

¹⁹ Tïmbi Yesuli ñïndiñ tambane enguk, “Manda et wali biañgan sinik. Tïmbi ñïndiñgot sanba: nak Kunum Yambattok Niñañdi natnalok nanandinala nepek no tïmbettok tuop nim. Tambo nokok Bepnali nepek nek tïmbïmbi kalet, wïngot gumañ tïmbet. Wïn Bepni nepek nek pa tïlak, wïndiñgangot nak endok Niñañdi pa tïlet. ²⁰ Tïmbi endi gïnañli nep kasilembi, enlok ep tïndin gitik wïn daut namum kañbi pa tïlet. Tïmbi sindi ka-silikñembi, nanandi kena tïneliñdok, endi kundit gitikñin daut namum kañbi tïmbetat, tïmbi wali kundit damañgan tïngut wïn makle tïnekalïñ.

²¹ Wïn ñïndiñ: Bepnali ama kimnan nanin ep tïmbi mïlalïmbi, kuñgu emlak, wïndiñgangot nak endok Niñañli bo ama ninda kuñgu emepi nandiñlet enda emlet.

²² Tïmbi wïngot nim. Bepni ama no nim yambi-danlak. Tambo amalï kuñgulok ba kimkimlok wïn eu taletale kena wïn Bepni nokok kitnanan kimtit-taleñguk. ²³ Wïn kusei ñïndiñda: endi enda kot giñgit mañ gitiktï nak Niñañda wïndiñgangot kot giñgit namneliñdok nandiñlak. No en giñgïnembi, nak Niñan kot giñgit nim namlak, endi Bep nanimukuk enda bo kot giñgit nim pa mïlak. ²⁴ Wïn biañgan sinik.

Tïmbi ñïndiñ sanba nandiñwit: nin endi nokok mandana kimtit-klembi, Bep nanimukuk en nandi-kilikti tïñmïlak, endi kuñgu taletalen nimnat wïn ikan palmïlak. Wïn endi damañgan kimlok giñgit kuñguk, gan kuñgu sisinik wolok giñgit ikan indambi

† 5:3-4: Nandi-tale ama diwïndi manda kusip no gamañgot patak eañ. Wïn ñïndiñ, “Endi tuk sasik tïmbektok mandipakañgïliñ. Wïn kusei ñïndiñda: nain no ba nola Wopumdok eñalo noli tuknan piñbi, tuk tïmbi sasik tïñguk, tïmbi nin endi tuk gïnañ dama piñguk endiñgot jibat wïn ba wïn inda-semguk wali tale-semliñguk.”

kulak, tĩmbi yomĩnlok kĩnjan tambon nĩm ombi-tĩkeukak. ²⁵ Manda wali biañgan sĩnik.

Tĩmbi nak ñĩndiñ sanlet: nain indaup tĩlak wolonda amatam endok gĩnañji tip kĩmkĩmĩn endi nak Kunum Yambattok Nĩñañ nokok mandana nandĩnekalĩñ. Biañgan ñak, nain wĩn ikan indak, tĩmbi mandana nandĩ-dasiañdi papat kwambiñgan kunekaliñ. ²⁶ Wĩn kusei ñĩndiñda: nokok Bepna en kuñgu molomdi amatam ep tĩmbi kaiktaumbi, kuñgu ememlok gembĩn palmĩlakta, tĩmbi nak endok Nĩñañdi wĩndiñgangot tĩmbettok endi gembĩn wĩn naka bo namguk. ²⁷ Tĩmbi nak Ama Sĩsĩnikta tĩmbi endi nak amatam yambi-danbettok ikan nanbi taleumbi, endi kuñgulok ba kĩmkĩmlok manda wĩn nak ewa taleukak.

²⁸ Sĩndi wala nanandi kena nombo nĩm tĩnekalĩñ, wĩn kusei ñĩndiñda: nain indaukak wolonda sembĩsembĩn gĩtik endi nokok mana malap nandĩmbi, ²⁹ sumji binekalĩñ, wĩn kĩndem tĩndi endi mĩlapi, kuñgu kwambiñ kunekaliñ, tĩmbi kolan tĩndi endi mĩlapi, nak mandanji ewa taleumbi, endi kolanjĩlok tambon ombi-tĩkenekaliñ. ³⁰ Nak natnalok nanandĩnala nepek no tĩmbeptok tuop nĩm. Wĩn Bepnali nĩtek nanlak, wolo tuopgan nak amatam pa yambi-dani tĩlet. Tĩmbi nak telak dĩndĩm plon yambi-dani tĩlet, wĩn kusei ñĩndiñda: nak natnalok nanandĩna nĩm kĩmĩt-klelet, tambo Bep nani-mukuk endok man tañgonembi kĩmĩt-klelet.”

Yesulok kusal tĩmbi inda-dakleuktok asup patak

³¹ Tĩmbi Yesuli yousĩmbi, ama biesĩla enguk, “Tĩkap nak noñganliñgot natnalok kusatna e-daklewamda, sĩndi wala nandum biañgan nĩm tĩlak. ³² Gan kusatna e-daklelok no patak, wĩn Bepna en wakan. Tĩmbi nak ñĩndiñ nandĩ-daklelet: endi manda nokok plon elak wali biañgan sĩnik tĩlak.

³³ Tĩmbi sĩni nokok kusatna tĩmbi inda-dakleneliñdok ama eni-mulĩmbi, endi Yoane tuk i-sem-i-semloñ ñam ni-nandĩñgĩliñ, wolonda Yoaneli kusatna sĩsĩnik wĩn sani-dakleñguk. ³⁴ Natna kusatna inda-dakleuktok endok ba ama nolok mandan plon nĩm panjañganelet, ganmek sĩndi Yoanelok mandan nandĩ-dasiumbi, Kunum Yambatti kolanjĩlok kĩnjannan nanin sapma tĩkeuktok nak Yoanelok mandan wĩn sani-kaikta tĩlet. ³⁵ Sipalakti duapi koli salelak, wĩndiñgan Yoaneli nokok kusatna tĩmbi sale-samumbi, sĩni nain dumangan endok mandanla tĩmbi nandĩ-koñgomnat sili-sili wopumgan tĩñgĩliñ.

³⁶ Kusatna tĩmba inda-dakleuktok nepek no pat-namlak, tĩmbi wali Yoanelok mandan maklelak. Wĩn nokok Bepnali nak kena tĩmba taleuktok namguk, wĩn nak kundit pa tĩlet, wali wakan endi nak nani-mulĩmbi indañgut wĩn tĩmbi inda-daklelak.

³⁷ Tĩmbi wĩngot nĩm. Bepna nani-mukuk endi bo kusatna tĩmbi inda-daklelak. Sĩndi nain nola endok man malap nĩm nandĩñgĩliñ, ba endok walan nĩm kañgĩliñ. ³⁸ Tĩmbi endok mandan sĩndok gĩnañji gĩnañ nĩm nandĩ-dasium patak, wĩn kusei ñĩndiñda: endi nak wakan nani-mulĩmbi indañgut, ganmek sĩndi nokok mandana nĩm nandĩ-kwambiñ dañ.

³⁹ Sĩndi kuñgu taletalen nĩmnat wolo telak wĩn manda youyoulin gĩnañ tĩmbi inda-samektok nandañda tĩmbi manda wĩn pinat-lonji kena pa ti-kĩliñ eañ, tĩmbi manda wali wakan nokok kusatna eu daklelak, ⁴⁰ gañgan sĩndi gĩñgĩnembi, nak sep tĩmba pañgĩtaumbi, kuñgu sĩsĩnik wĩn kasĩleneliñdok nokoñ nĩm pa bañ.

⁴¹ Amali kot gĩñgĩt namañ ba nĩm namañ, nak wala nandĩ-koñgom nĩm pa tĩlet. ⁴² Gan sĩndok kandañla wĩndiñ nĩm. Nak nandĩ-kĩliñ ti-sambi, sambĩ-nandĩ-daklelet, wĩn sĩndok gĩnañjĩli Kunum Yambat nĩm kasĩleañ. ⁴³ Neta, nokok Bepnali nani-mulĩmbi, endok kĩnjannan sĩndoñ biñgut, ganmek sĩndi siñgi wĩwĩt pa ti-namañ. Gan tĩkap ama noli enlok nanandĩnla sĩndoñ bilakta, sĩndi not pa tĩñmañ. ⁴⁴ Sĩndi nosiili kot gĩñgĩt samañ wala nandĩ-koñgom pa tañ, gan Kunum Yambat noñgan sĩnikti kot

giñgít samektok sìn gembì nìm pa kokañ. Wìndiñda tímbi sìnđi nìtek nokok mandana nandi-kwambiñ daneliñ?

⁴⁵ Bepnalok dainan nindi sìnìk mandali sep youpi sani-kolaukak? Wìn nak nìm! Sìnđi wìndiñ nìm nandi-namnekaliñ. Wìn ama sìnđi sep kìmìlektok nandi-kwambiñ dañ, wìn Mose en wakan mandali sep youlekak! ⁴⁶ Endì nokok plon manda youkuk, wala tímbi tìkap sìnđi endok mandan nandi-kwambiñ daumda, nokok mandana bo nandi-kwambiñ daneliñ. ⁴⁷ Gan tìkap sìnđi Moseli manda youkuk wìn nìm nandi-kwambiñ dañda, nokok mandana nìtek nandi-kwambiñ daneliñ?”

6

Yesuli ama 5,000 wakít tam gít gwañgwa bísat nanañ ep towiñguk

(Matayo 14:13-21, Maleko 6:30-44, Luka 9:10-17)

¹ Tímbi Yesuli Galili kwelan undanem bì pakap, nain nola kìkeñ tìkembì, Galili tuk guañ, wolok koi no Taibelias, wìn dìkñembi, tombon kandañ gwañgwañii gíta wandiñ ñañguk. ² Tímbi amatam kìmìn wopumđi Yesuli jimba kundit ama jimbatsiatta tì-semliñguk wìn pa kayañgìliñda tímbi, en kle-gìmgìm embi ñañgìliñ. ³ Tímbi Yesuli tambon kandañ ña tombi, kwet jañgìn nolok lombi, gwañgwañii gíta pip pakuk. ⁴ (Nain wolonda Juda amatamdok gwìlat wopum no, koi Kamaikamai gwìlat, wali dumalañguk.)

⁵ Tímbi Yesuli deium ñaumbi, amatam kìmìn wopum endoñ bìumbi yambiambi, Filipta nì-nandiambi eñguk, “Nìndì nanañ denanin tuambi, amatam ñandin sìnìk ep towineñ?” ⁶ (Endì amatam ep towiuktok nandi-sambat ikan tìñguk, gan Filiptok nanandi-kìlìktìn ka-nanduktok wìndiñ eñguk.) ⁷ Tímbi Filipti tambane nìñguk, “Tìkap nìndì kena tímbi, sandap 200 wolok tuan pat-nìmumda, mìnem wali plaua nanañ tuanambi, amatam noñgan noñganli lakatgot naneliñda, wali gama tuop nìm tì-semek.” ⁸ Tímbi Yesulok gwañgwa no koi Andlu, Simon Petlolok kwayañ, endì Yesu ñìndiñ nìñguk, ⁹ “Gwañgwa no ñìn patak, endok plaua nanañ wìn bali kwìlanli tìndìn kít tambongot gít mìkbalak sinjin tìpet palmìlak. Gan plaua gít mìkbalak wandin wali amatam asupgan pakañ nìtek tuop tì-semek?”

¹⁰ Tímbi Yesuli gwañgwañii enbìmbi, endì amatamđi pip patneliñdok enbìmbi pipakìliñ. (Kwet wolok kli asup pakuk.) Tímbi ama endok kwìnakwìnatsi wìn 5,000 ba nìtepek. ¹¹ Tímbi Yesuli plaua nanañ wìn epbi, Kunum Yambat weñmìmbi, amatam wolok pipakìliñ enda danì-semneliñdok gwañgwañiila emguk. Emu taleumbi, mìkbalak tìpetta wìndiñgangot tìñguk. Tímbi amatamđi nandi-galksìlok tuop epbi nañgìliñ. ¹² Na tokñeumbi, Yesuli gwañgwañiila enguk, “Nanañ nambiambi, dìp pat-tañlak wìn kiulìt! Nìm kañbi, binam pap kolauk.” ¹³ Wìndiñda endì amatamđi nanañ na-tìlap biñgìliñ wìn kiukìliñ, wìn plaua nanañ kít tambongot wolok dìpdìpli sandiñ lìk 12 tokñeñgìliñ.

¹⁴ Amatamđi Yesuli jimba kundit wìn tìmbìm kañgìliñda tímbi manda ñìndiñ eu satañguk, “Biañgan sìnìk, Kunum Yambatti plofet nì-mulìm kwelan indauktok een ✧ wìn ama ip ñakan sìnìk!” ¹⁵ Endì wìndiñ eumbi, Yesuli yambi-nandiñguk, wìn amatamđi en kaikgan tìkembì, ama wapmañji wìndiñ mambi ilektok nandi-sambat tìñgìliñ, wala tímbi endì yambìk bimbi, bìndambo engan kwet jañgìnnan loñguk.

Yesuli tuk guañ plon yalimbi ñañguk

(Matayo 14:22-27, Maleko 6:45-52)

¹⁶ Timlala tìmbìmbi, Yesulok gwañgwañiili kwet jañgìnnan nanin tuk guañnan pìmbi pakìliñ. ¹⁷ Pakap, kwet kìm eumbi, Yesuli endoñ gama nìm bìñgukta tímbi endì kìkeñ plon lombi, tuk guañ dìkñembi, ña Kapaneam kandañ ñanepi ñañgìliñ.

18 Ñañilimbi, sasale wopum bimbí, tuk pendilimbi, tuktok gembíndi wopungan mílakuk. 19 Endí 5 ba 6 kilomita wolok tuop kíndit ñambi kañgíliñ, wín Yesu kesíkti tuk plon yaliyali bimbí, kíkēñ tím̄bi dumalaum kañbi m̄s̄iñgíliñ. 20 Gan Yesulí enguk, “Ñin natna s̄inik, n̄im m̄s̄inelíñ.” Wíndiñ eumbi, 21 gwañgwañiilí kíkēñ ḡinañ nañḡip lonelíñdok nandi-koñgom tíñgíliñ, tím̄bi wolongan kíkēñdi kwet ñanepi ñañgíliñ wandiñ ña suañguk.

Kuñgulok nanañ biañgan s̄is̄inik wín Yesu en wakan

22 Kwet salaumbi, amatam tuk guañ tambon kandañ gamañgot pakíliñ endí kandi-tomgíliñ, wín “Desa kíkēñ noñganlíñgot ñolok pakuk, gan Yesulí wolok plon n̄im loñguk. Wín gwañgwañiilí n̄s̄iñgot wolok plon lombi ña-taleñgíliñ.” 23 Tím̄bi kíkēñ d̄iwíndi Taibelias it kwelan nanin bimbí, Yesulí Kunum Yambat weñm̄mbi, amatam nanañ ep towiñguk kwet wolok ñas̄iñgan b̄i tomgíliñ.

24 Tím̄bi amatamdi ka-nandi-tomgíliñ, wín Yesu ḡit gwañgwañiilí kwet wolok nombo n̄im pakíliñ, wala tím̄bi endí kíkēñ wandiñ b̄i tomgíliñ wolok plon lombi, Yesu lonj̄inepi Kapaneam it kwelan ñañgíliñ. 25 Ñambi, Yesu en tuk guañ tambon kandañ tím̄bi indaumbi, n̄i-nandiimbi eñgíliñ, “Endaut, d̄ik dawanda ñandíñ b̄iñ?” 26 Tím̄bi Yesulí e-nandiñj̄i wín nandi-kimnemi, ñiñdiñ tambane enguk, “Ba s̄indi nak jimba kundit asup tím̄bam kañbi, kusatna nandi-dakleñgíliñda tím̄bi nep lonjañ ba? Wín biañgan n̄im! Nak sanlet, wín s̄indi nandi-galks̄lok tuop nanañ na tokñeñgíliñ, walañgot tím̄bi nep lonjañ.

27 S̄indi nanañ kolalak wandin kas̄ilenelíñdok kena boñḡit n̄im t̄inekalíñ. Tambo s̄indi nanañ walí sep tím̄bi kaiktaumbi, kuñgu taletalen n̄imnat samlak wín kas̄ilenelíñdok ḡiñḡinemi, kena boñḡit t̄inekalíñ. Tím̄bi nak Ama S̄is̄iníkti nanañ wakan sametat, wín kusei ñiñdiñda: Bep Yambatti nak wíndiñ tím̄bettok nanb̄i taleñguk.” 28 Wíndiñ eumbi, endí n̄i-nandiñgíliñ, “Ale, n̄indi Kunum Yambattok kenan t̄ineñdok n̄itek s̄inik t̄ilok?” 29 Eumbi tambane enguk, “Kunum Yambat endí ñiñdiñ t̄inelíñdok nandi-samlak: s̄indi endí ama nin n̄i-mulim p̄i indañguk, wín natna nandi-kilíkti t̄i-nam-ta-kunekalíñ.”

30-31 Amatamdi manda wín nandiimbi, ñiñdiñ n̄i-nandiñgíliñ, “Ale, d̄ik jimba kundit nek s̄inik no tím̄bim kañmek, d̄ik manda biañgan elañ wín gumañ nandi-kwambiñ daneñ? Wín ñiñdiñ youyoulin patak, ‘Endí nanañ kunum ḡinañ nanin emum nayañgíliñ,’ ✱ wala tím̄bi Mose endíla n̄indok bep pañniila nanañ koi mana wín kwet s̄ilaninnan emumbi nayañgíliñ. Wíndiñda d̄itna kundit engano nek s̄inik daut n̄imetañ?” 32 Eumbi tambane enguk, “Endí nanañ wín nayañgíliñ wín biañgan s̄inik, gan nak ñiñdiñ sanba: nanañ kunum ḡinañ nanin emguk wín Mose n̄im. Tambo nokok Bepna en wakan nanañ s̄is̄inik wín kunum ḡinañ nanin pa samlak. 33 Wín kusei ñiñdiñda: nek ñalí kunum ḡinañ nanin p̄mbi, kwelalok amatam kuñgu s̄is̄inik emlak, walí nanañ biañgan s̄is̄inik Kunum Yambat en pa samlak wakan.” 34 Eumbi n̄iñgíliñ, “Wopum, d̄ik nain tuop nanañ wín n̄imekañ.” 35 Eumbi enguk, “Kuñgu s̄is̄inik wolok nanañ wín natna wakan. No en nokoñ bimbí, nep yousimbi, nandi-kilíkti t̄i-namlakta, endok ḡinan tipm̄nlí nanañ tukta nombo n̄im k̄imbekak.

36 Gan nak sangut wolok tuop s̄indi nokok kusatna ikan nambi-nandañ, gañgan n̄im nandi-kilíkti tañ. 37 Bepnalí amatam nokok k̄itnanan yap̄itak, endí ḡitíkti nokok kandañ b̄i-talenekalíñ. Tím̄bi nokok kandañ bañ wín nak endoñnan nanin no n̄im ep kleutat. N̄im s̄inik. 38 Wín kusei ñiñdiñda: nak natnalok mana tañgoneupi kunum ḡinañ nanin kwelan ñin n̄im p̄ñgut. Tambo Bepnalí nani-mukuk endok man mandan tañgoneuttok indañgut. 39 Tím̄bi endok man mandan wín ñiñdiñ: amatam nokok k̄itnanan yap̄it-taleñguk, endoñnan nanin walí no n̄im pait-talenekalíñ. Tambo nak

✱ 6:30-31: Naimaia 9:15, Kap 78:24, 105:40

endi g̃it̃ik ep kamaimbi, nain taletalennan k̃imnan nanin epma m̃lat-talenekaliñ. ⁴⁰ W̃in Bepnal̃i ñ̃indiñ indauptok nandi-galk talak: amatam nin endok Ñiñañ nokok kusatna nambi-daklembi, nandi-k̃il̃ikt̃i ti-namañ, endi g̃it̃ik kuñgu taletalen ñimnat w̃in kas̃ilenekaliñ, t̃imbi nain taletalennan natna mek k̃imnan nanin epma m̃latnekal̃iñ.”

⁴¹ Yesul̃i “Nanañ kunum g̃inañ nanin p̃iñguk w̃in natna” w̃indiñ eñgukta t̃imbi, Juda ama bies̃il̃i kusei k̃im̃ipi, endok plon e-balep t̃imbi, ⁴² nis̃iñgan e-nandi t̃imbi eñg̃il̃iñ, “En Yesu yañ, Joseptok ñiñañ w̃in, t̃imbi ñindi endok meñ beu nandi-semamiñ! Ñitekta t̃imbi ama wandin wal̃i kunum g̃inañ nanin kwelan p̃iñguk w̃indiñ pa elak?”

⁴³ Eumbi tambane enguk, “S̃indi s̃inlok boñg̃ips̃inan e-balembalep nombo ñim t̃imb̃it̃.

⁴⁴ Bep nin nak nani-mukuk en amatam nokoñ ñim yanañg̃il̃imda, ama noli nokoñ b̃imbi, nep kle kunel̃iñdok tuop ñim. T̃imbi nain taletalennan natna mek k̃imnan nanin ep t̃imba m̃latnekal̃iñ. ⁴⁵ Plofet amal̃i manda youk̃il̃iñ wolok g̃inañ ñ̃indiñ youyoul̃in patak, ‘Kunum Yambatt̃i amatam g̃it̃ik eni-daut ti-sem̃bi, nanandi emekak.’
 ✦ W̃indiñda t̃imbi amatam Bep̃ti nanandi emlak w̃in nandi-m̃bi nandi-dasiañ, endi g̃it̃ikt̃i nokoñ b̃imbi, nep kle kuañ.

⁴⁶ Ama noli Bep dail̃i kañguk w̃indiñ ñim sanlet. W̃in nak Bep g̃it̃ kukap kwelan p̃i indañgut, nak noñgand̃iñgot en kañgut. ⁴⁷ W̃in biañgan s̃iñik. T̃imbi ñ̃indiñ sanlet: nin endi nandi-k̃il̃ikt̃i ti-nam-kulakta, endi Bep g̃it̃ papat kwambiñgan kulak. ⁴⁸ Kuñgu s̃is̃iñik wolok nanañ w̃in natna wakan. ⁴⁹ S̃indok bep pañjil̃i kwet s̃ilaninnan kuñ̃ipi, nanañ koi mana kunum g̃inañ nanin p̃iñguk w̃in nayañg̃il̃iñ, gañgan endi semb̃i-taleñg̃il̃iñ. ⁵⁰ Gan nanañ s̃is̃iñik kunum g̃inañ nanin p̃iñguk wal̃i mana wandin ñim. Tambo nin endi nanañ wakan nalak, endi ñim sembekak.”

⁵¹ Yesul̃i yous̃imbi enguk, “Nanañ kunum g̃inañ nanin p̃imbi, kuñgu s̃is̃iñik w̃in pa samlak w̃in natna wakan. No en nanañ w̃in pa nalakta, endi papat kwambiñgan kuukak. Nanañ w̃in nokok p̃iñg̃ipna, t̃imbi kwelalok amatamdi papat kwambiñgan kunel̃iñdok nak tapma ti-semetat.”

⁵² Yesul̃i w̃indiñ eñgukta t̃imbi Juda ama bies̃il̃i g̃inañji komba d̃umbi, kusei k̃im̃ipi, nis̃iñgan e-tañan t̃imbi, ñ̃indiñ eñg̃il̃iñ, “Ama wandin wal̃i enlok p̃iñg̃iu ñinda ñimum naneñdok telak no ñim patak!” ⁵³ Eumbi enguk, “Manda et wal̃i biañgan s̃iñik. T̃imbi ñ̃indiñgot sanlet: t̃ikap s̃indi Ama S̃is̃iñik nokok p̃iñg̃ipna g̃it̃ wekatna ñim nanekaliñda, kuñgu s̃is̃iñik wal̃i ñim pat-samekak. ⁵⁴ Gan nokok p̃iñg̃ipna g̃it̃ wekatna na-ta-kulakt̃i kuñgu taletalen ñimnat w̃in ip palm̃lak, t̃imbi nain taletalennan natna en k̃imnan nanin t̃imba m̃lalekak. ⁵⁵ W̃in kusei ñ̃indiñda: nokok p̃iñg̃ipna g̃it̃ wekatna wal̃i nanañ tuk s̃is̃iñik. ⁵⁶ W̃indiñda t̃imbi nin endi nokok p̃iñg̃ipna g̃it̃ wekatna na-ta-kulak, endi nak̃ita gali-kwambiñ dambi kulak, t̃imbi nak en g̃ita gali-kwambiñ dambi kulet. ⁵⁷ Bep kuñgu molomdi nani-mupi, kuñgu namgukta t̃imbi kulet. W̃indiñgangot nin endi nak nep na-ta-kulakta, nak kuñgu s̃is̃iñik w̃in ip pa m̃letta t̃imbi endi papat kwambiñgan kuukak. ⁵⁸ Nanañ kunum g̃inañ nanin p̃iñguk w̃in natna wakan. Nanañ ñ̃ali bep pañdi nanañ koi mana w̃in nambi, kukap semb̃iñg̃il̃iñ wandin ñim. Tambo nin endi nanañ ñ̃in pa nalakta, endi papat kwambiñgan kuukak.”

⁵⁹ Yesul̃i Kapaneam it kwelan papi, it kiyau g̃inañ amatam eni-daut ti-semguk, wolonda endi manda w̃indiñ eñguk.

Manda kuñgu taletalen ñimnat w̃in t̃imbi inda-ñimlak wolok kusei w̃in Yesu en wakan

⁶⁰ Amatamdi Yesul̃i enlok p̃iñg̃iu g̃it̃ wekai nanala manda eum nandi-m̃bi, en kle-kuñg̃il̃iñ, endoñnan nanin asupt̃i ñ̃indiñ eñg̃il̃iñ, “Manda ñ̃in m̃lap s̃iñik yañ. Nindi s̃iñik k̃indem nandi-dasiuk?” ⁶¹ Gan endi e-balep w̃indiñ t̃iñg̃il̃iñ w̃in Yesul̃i enlok

gɨnan gɨnañ ikan nandi-daklembi enguk, “Manda walɨ sɨndok nanandi-kilɨktɨnjɨ tɨmbɨ kolalak ba? ⁶² Wɨndiñda tɨmbi tɨkap sɨndi nak Ama Sɨsɨnɨkti dama pakutnan undane lowambi nambɨneliñda, nɨtek nandi-namneliñ? ⁶³ Wɨn Kunum Yambattok Woñin walɨ wakan kuñgu sɨsɨnɨk wɨn samlak, tɨmbi kwelan ama noli wolok sep plaptauktok tuop nɨm. Wɨn natna manda sani-talelet walɨ sep tɨmbɨ pañgɨtaumbi, sɨndi Woñ wakɨt kuñgu sɨsɨnɨk wɨn gumañ kasɨleañ. ⁶⁴ Ganmek sɨndoñnan nanin diwɨndi nokok mandana nɨm nandi-dasiañ.” (Yesulɨ manda wɨn eñguk wɨn kusei ñɨndiñda: endi kenan kusei kɨmɨkuknan ikan yambi-nandi-dakleñguk, wɨn ama nindi en nɨm nandi-kilɨkti tɨñmɨñgɨliñ, ba nin sɨnɨkti en kanjɨkñiilok kɨsɨnan kɨmɨlekak.) ⁶⁵ Tɨmbi yousɨmbi enguk, “Amatam diwɨndi nokok mandana nɨm nandi-dasiañda tɨmbi nak ñɨndiñ ikan sanɨt: tɨkap Beptɨ ama no nɨm nandi-taleñmekta, endi nokoñ bɨmbi, nep kle-kuuktok tuop nɨm.”

⁶⁶ Yesulɨ manda wɨndiñ eu taleumbi, en kle-kuñgɨliñnan nanin asuptɨ en siñgi wɨlɨm ñambi, en gɨta nombo nɨm kuñgɨliñ. ⁶⁷ Wɨndiñda tɨmbi Yesulɨ gwañgwañii 12 eni-nandiɨmbi eñguk, “Ba sɨndi bo nak nambɨk bɨmbi, ñanepi nandañ ba?” ⁶⁸ Eumbi, Simon Petlolɨ tambane niñguk, “Wopum, nɨndi dik gambineñda, nindoñ sɨnɨk ñaneñ? Neta, manda kuñgu taletalen nɨmnat wɨn tɨmbi inda-nɨmlak wɨn dik noñgandiñgot pa ninɨlañ. ⁶⁹ Tɨmbi nɨndɨla ikan gambi-nandi-daklembi, nandi-kwambiñ damiñ, wɨn dik wakan Kunum Yambatti gep danbi gani-mukuk.”

⁷⁰ Tɨmbi Yesulɨ tambane enguk, “Natnañgan gwañgwa 12 sep kasɨleñgut. Ganmek sɨndoñnan nanin noli kolan molomdok gɨñgɨt kulak.” ⁷¹ Wɨndiñ eñguk wɨn Simon Iskaliottok niñañ Judas enda eñguk. Wɨn kusei ñɨndiñda: Judas endi gwañgwa 12 endoñnan nanin no, ganmek endi Yesu kanjɨkñiilok kɨsɨnan kɨmɨlepi tɨñguk.

7

Yesulok kwayañiili en nɨm nandi-kilɨkti tɨñmɨñgɨliñ

¹ Wolok siñgi kandañ Juda ama biesɨli Yesu wɨlɨ kɨmneliñdok telak lonjɨñgɨliñda tɨmbi, endi Judia kwelan nombo nɨm kuñgulok nandiɨmbi, Galili kwet wandiñ kandañ kle-gɨmbut ñambi kuñguk.

² Tɨmbi Juda amatamdok gwɨlat no, wɨn gonjala it gɨnañ papattok gwɨlat * walɨ dumalañguk. Gwɨlat wɨn Jelusalem indauptok tɨñgukta tɨmbi, ³ Yesulok kwayañiili ñɨndiñ nɨñgɨliñ, “Dik ñalinin pɨmbi, gwɨlatta Judia kwelan ñambi, kundit engano pa tɨlañ wɨn wolok tɨmbekañ. Wɨndiñda amatam gep kle-kuañ endi wɨn gumañ kaneliñ. ⁴ Neta, kot gɨñgɨt tɨkeuktok nandiɨlaktɨ kena pat-semɨn nɨm pa tɨlak. Dik kundit wandin pa tɨlañda tɨmbi, kwelan kuañ gɨtik enda dikok kusaka tɨmbɨ inda-dakle-semun.” ⁵ (Yesulok kwayañiili bo en Mesia sɨnɨk wɨn nɨm nandi-kwambiñ dañgɨliñda tɨmbi manda wɨndiñ eñgɨliñ.) ⁶ Wɨndiñda Yesulɨ tambane enguk, “Nokok nainna gama nɨm indañguk, gan sɨndɨla gwɨlatta nain no ba nola ñanepi ñaneliñ, walɨ bo kɨndemgot. ⁷ Wɨn kwelalok gɨñgɨtñiili kusei nɨmnat nɨtek tɨmbi sambɨ-kunjɨt tɨ-sammelɨñ, gan nakta endok kunditsɨ kolan wɨn ewa dakle-ta-kuletta tɨmbi, endi nambɨ-kunjɨtta pa tɨ-namañ. ⁸ Sɨndi sɨngan gwɨlatta Jelusalem ñanekaliñ, gan nakta nainna gama nɨm indañgukta tɨmbi nɨm ñautat.” ⁹ Wɨndiñ embi, Galili kwelan wɨñgan pakuk.

Yesulok mandan ba kundil wɨn Kunum Yambattoñnan nanin

¹⁰ Yesulok kwayañiili Jelusalem gwɨlatta ña-taleumbi, endi bo ñañguk, gan endi indañgan nɨm ñañguk, endi pat-semɨn gitañgitak ñañguk. ¹¹ Tɨmbi gwɨlat wolonda

* **7:2:** Bep pañjiili kwet sɨlaninnan kuñpi, sel isɨ gɨnañ dou-mɨlat tɨñgɨliñ, nain wɨn nandi-kaiktaneliñdok Juda amali gonjala it gɨnañ papattok gwɨlat wolonda gonjala it kɨndipi, wolok dou mɨlat tɨñgɨliñ (Wok Pris 23:33-36,39-43, Lo 16:13-16).

Juda ama biesili en lonjimbibi, “Ama win dek?” embi, e-nandi-ta-kuñgiliñ. ¹² Timbi kimin wopumdok boñgipsinan asupti Yesulok plon manda janjat eñgiliñ. Diwindi “Endi ama kindem” windiñ eumbi, diwindi ñindiñ eñgiliñ, “Nim, endi amatam nanandinji timbi kamalalak.” ¹³ Gan Juda ama biesila misingilinda timbi ama noli Yesulok plon manda indaingan no nim eñgiliñ.

¹⁴ Gwilat ip palim boñgipatumbi, Yesuli tapma it sañ jimba ginañ lombi, kusei kimipi, amatam eni-daut ti-semguk. ¹⁵ Timbi Juda ama biesili endok mandan nandimbibi, nanandi kena timbi eñgiliñ, “Endikñe manda nandi-tale ama noli en nim ni-dauliminguk, gan nittek timbi nandinandi wopum wandin palmilak?” ¹⁶ Windiñ eumbi, Yesuli tambane enguk, “Nak nanandi emlet win natnaloñnan nanin nim, win Kunum Yambat nindi nani-mukuk endoñnan nanin. ¹⁷ Timbi no endi Kunum Yambattok man kimik-kleuptok nandimbibi kimik-klelak, endi ka-nandi-dakleukak, win nanandi wali denanin sinik, win Kunum Yambattoñnan nanin, ba ama silanin no nomik natnalok nanandinala pa elet. ¹⁸ Enlok nanandinla manda elakti enlok koi gitingit tike-louptok windiñ pa tilak. Gan nin endi ni-mukuk endok koi gitingit tike-louptok kena tilak, endi biaingan molom, julunit endok kandañ no nim palmilak.

¹⁹ Moseli Kunum Yambattok endikñe mandan sindok bep pañjiila eni-daut ti-semguk win pat-samlak, gaingan sindoñnan nanin noli manda gitik win no nim kimik-kleañ. Windinda timbi sindi kusei nekta nak sinik nepbi, nilim kimbettok telak lonjalak?” ²⁰ Eumbi, kimin gitikti tambane ningiliñ, “Nindi gwili kimbendok telak lonjalak? Yal kolandi pi-gamumbi, e-kamakama tilañ!” ²¹ Eumbi enguk, “Nak Sabat patnandi nainnan kundit engano noingan tingutta timbi, sindi gitik wala nandum pumbi, nanandi kena tañ. ²² Sindok kandañ, sindi ninañjiilok siñginji dip gwilap win Sabat patnandi nainnan bo pa dombañ, Moseli bep pañjiila enguk wolok tuop. (Gan dombi kundit telak win Moseloñ nanin nim, win sindok bep pañjiiloñ nanin.) ²³ Tikap sindi Moselok endikñe mandan win nim witelindok ninañjiilok siñginji dip gwilap win Sabat patnandi nainnan bo kindem pa dombañda, nittek timbi sindi nak Sabat patnandi nainnan ama nolok siñgin gitik timba kindem da-talenguk, wala gimbit tinamañ? ²⁴ Sindi yop tamba, ama dausilngot yambi-danbi, yom plon nombo nim yapitnekalin. Tambo sindi nek wali Kunum Yambattok dainan dindim sinik wolok tuop ama yambi-danbi, dindimgan tinekalin.”

Amatamdi Yesu en Mesia ba nim wala ginañ tipet tingiliñ

²⁵ Wolonda Jerusalem nasi diwindi kusei kimipi, nisingan Yesulok plon ñindiñ e-nandi timbi eñgiliñ, “Nindok ama biesili ama wawittok nandañ win ñakan bek. ²⁶ Nittek timbi endi ñolok indaingan ipi, manda samakgan elak, timbi ama biesili enda manda no nim niañ? Ba endi en Mesia sinik windiñ biaingan nandi-ñimañ bek? ²⁷ Gan nittek? Mesia en indaumeke, endi denanin win no nim nandinminkalin, gan nindila ama ñolok il kusei win nandinmamain.”

²⁸ Windinda timbi Yesuli tapma it sañ jimba ginañ amatam eni-daut ti-semipi, manda tambon ñindiñ wopumgan eu pinguk, “Sindi nokok kusatna nandi-nambi, nak denanin win biaingan nandi-namañ ba? Gan nak natnalok nanandinala nim bi indaigut. Tambo nin nak nani-mukuk, endi biaingan molom sinik. Sindila en nim nandinmañ, ²⁹ gan nakta en nandi-kilin tinmilet, win kusei ñindiñda: nak en gita palambi nani-mulimbibi, pi indaigut.”

³⁰ Yesuli Kunum Yambattoknan nanin pinguk windiñ eñgukta timbi ama diwindi en tikeneipi titilakilin, gan endok kinkimlok nainnin gama nim indaigukta timbi, amali en tikeneindok tuop nim. ³¹ Ganmek kimin gitik endok boñgipsinan amatam asupti Yesu en Mesia sinik win nandi-kwambiñ dambi, nisingan ñindiñ eñgiliñ, “Ama ñali Mesia wandin indambi, jimba kundit asup pa tilak! Ama noli indam, en makleuktok tuop nim bek ya.”

³² Kimin gitikti Yesulok plon manda janjat windiñ eumbi, Falisi amali win nandimbi, tapma ama biesila enbimbi, endi tapma ittok kamaikamai ama diwin yakan eni-mulimbi, Yesu tikenepe ñaŋgiliñ. ³³ Timbi Yesuli eñguk, “Nak nain dumangangot sin gita gama paletat. Pakap, nani-mukuk endoñ undane ñawambi, ³⁴ sindi nak nep lonjimbi, nim nambinekaliñ, timbi nak paletatnan sindi ñaneliñdok tuop nim.” ³⁵ Windiñ eumbi, Juda ama biesili nisiñgan ñindiñ e-nandiñgiliñ, “Nindi en lonjimbi nim kanekamiñ, windiñ elakta timbi endi dendin ñaupi elak? Ba endi ñndok notnii diwin papusenem papi, Grik amalok boñgipsinan kuañ endoñ ñambi, Grik ama eni-daut ti-semepi elak ba? ³⁶ Timbi nindi lonjinekamaiñ, gan nim kanekamiñ, timbi nindi endi palekaknan ñaneñdok tuop nim windiñ elak, manda wolok kusei win nitek?”

Kuñgulok tuk biañgan sasinik wolok kusei win Yesu en wakan

³⁷ Gonjala it gwilat wolok nain taletalen wali loloñ sinit. Sandap wolonda Yesuli tapma it sañ jimba ginañ mlap ipi, kiti-koli piumbi eñguk, “No en tukta kimlakta, endi nokoñ bimbi nambin! ³⁸ Kunum Yambattok mandan youyoun patak, wolok tuop nin endi naka nandi-kilikti ti-namlakta, ‘tuk en timbi kaiktauktok wali endok ginan ginañ tokne map pine-ta-ñaukak.’ ” ³⁹ Yesuli tuktok plon eñguk, win endi Dindim Woñlok plon eñguk. (Win Yesu nandi-kilikti ti-ñimañdi Woñ win kasilenepi tiñgiliñ, gan nain wolonda Kunum Yambatti Yesulok pipapal engano patak wolok undane louktok gama nim tike-loñgukta timbi Dindim Woñ gama nim ni-mulimbi, kwelan piñguk.)

⁴⁰ Yesuli windiñ eumbi nandiñgiliñ, wolonda diwindi ñindiñ eñgiliñ, “Biañgan sinit, ama ñali plofet indaindalok een ip en wakan.” ⁴¹ Timbi diwindi eñgiliñ, “Endi Mesia sinit.” Gan diwindi ñindiñ eñgiliñ, “Nim ya! Mesiali Galili kwelan nim indauktok een! ⁴² Manda youyoun patak wali ñindiñ elak: Mesiali Devittok komblin, timbi endok il kusei Betleem wandiñ indaukak.” ⁴³ Windiñda timbi amatamdi Yesu en nin wala embi tambikiliñ. ⁴⁴ Timbi diwindi en tikeneñdok nandi-galk tiñgiliñ, gan ama noli en nim tike-kañgiliñ.

Juda ama biesili giñgimbi, Yesu nim nandi-kilikti tiñmñgiliñ

⁴⁵ Timbi tapma it kamaikamai amali undanembi, tapma ama biesi git Falisi amaloñ ña tombimbi, endi eni-kañbi eñgiliñ, “Kusei nekta sindi en nim tike nañgipi bañ?” ⁴⁶ Eumbi tambane engiliñ, “Manda elak wandin ama noli no nim eumbi nandiñgimñ!” ⁴⁷ Eumbi, Falisi amali enombimbi eñgiliñ, “Nim kañbi, endi sinda bo julunit ti-samek. ⁴⁸ Ba kandikne ama git Falisi ama ñandoñnan nanin noli Yesu win nandi-kilikti tiñmñguk ba? Nim yañ! ⁴⁹ Win kimin gitik, nindi Moselok endikne manda nim nandi-dakleañda timbi jimbiniñdok giñgit kuneliñdok nandi-semamiñ, endi wakan Yesu nandi-kilikti tiñmañ.”

⁵⁰ Timbi ama biesi endoñnan nanin no koi Nikodemus, ama nindi damañgan tim no Yesu kauptok ñañguk, endi ñindiñ enguk, ⁵¹ “Nndok endikne mandanli ñindiñ tineñdok elak: nindi yop tambi, ama kit yout tamiñ tambon manda ena taleumbi, windiñ nim tiñmlok. Tambo nindi endok ep tandin win eu inda-dakleuktok nain mimbibi, endok kusal win ka-nandi-daklembi, wolok siñgi kandañmek endok mandan ena talelak.” ⁵² Eumbi, noliñ tambane niñgiliñ, “Nim kañbi, ditna bo endok nol no Galili nanin! Tikap dik manda youyoun patak win pinat-lonjlonji timbeñda, dik kadakleuñ, win Galili kwelan plofet ama no nim indaneliñdok een.” ⁵³ Windiñ eumbi, endi walinin pim ñambi, isinan ña-taleñgiliñ.

8

¹ Gan Yesu endila Oliv kwet jañginnan ñambi loñguk.

Tam telak joñgo kuñguk no Yesuloñ nañgipi biñgiliñ

² Kwet salawa salawa tím̄bimbi, Yesul̄i tapma it sañ jimba ḡinañ b̄indambo undane loumbi, amatam ḡit̄ikt̄i endoñ b̄im kle-ḡimbul̄imbi, endi pip papi, kusei k̄im̄ipi enidaut t̄i-semguk. ³ T̄iñ̄il̄imbi, endik̄ñe manda nand̄i-tale ama ḡit̄ Falisi ama d̄iw̄in endi tam wapaia no telak joñgo kuum kañbi t̄ikeñḡil̄iñ w̄in nañḡip̄ b̄imbi, amatam Yesulok mandan nand̄i-pak̄il̄iñ endok boñḡips̄inan k̄im̄il̄im il̄imbi, ⁴ Yesula n̄imbi eñḡil̄iñ, “Endaut, tam ñ̄in telak joñgo kuñ̄il̄imbi t̄ikeumbi, nañḡipi bam̄iñ. ⁵ Moselok endik̄ñe mandal̄i tam wandisi w̄in kawatt̄i yand̄ip̄ k̄im̄ t̄ind̄ilok n̄inlak. Ale, dik̄ta n̄itek t̄i-ñ̄im̄ineñdok ewiñ?” ⁶ Endi Yesu manda plon k̄im̄it̄nel̄iñdok kusei lonj̄imbi, mandanj̄il̄i s̄isoñ t̄iñ̄im̄nep nand̄imbi, w̄indiñ n̄i-nand̄iñḡil̄iñ. * Gan Yesul̄i nand̄i-k̄im̄nembi, mumuñanembi, kwet kw̄il̄iñ plon kii n̄iñan̄l̄i kundit youkuk. ⁷ T̄iñ̄il̄imbi, nombo nombo n̄i-nand̄umbi, m̄lap ipi enguk, “S̄indoñnan nanin nind̄i yom no n̄im t̄iñguk, wandin wal̄i k̄indem telak dama t̄i-sambi, kawat t̄ike kopi w̄il̄in.”

⁸ T̄imbi Yesul̄i b̄indambo mumuñanembi, kwet kw̄il̄iñ plon kii n̄iñan̄l̄i kundit youkuk. ⁹ T̄imbi amal̄i manda w̄in nand̄imbi, endi kusei k̄im̄ipi, noñgan noñgand̄i walinin p̄im ñañḡil̄iñ, w̄in ama gw̄ilats̄i wopum endi dama ñaumbi, d̄iw̄indi bo ep klem ña-taleumbi, Yesu ḡita tam endiñgot pak̄im̄ik. ¹⁰ T̄im̄bimbi Yesul̄i m̄lap deimbi, tam n̄i-nand̄imbi eñguk, “Tam, ama k̄it̄ yout t̄i-gaml̄iñ endi dek? Ba dik̄kok yomgalok tambon ombi-t̄ikeuñdok ama nol̄i nombo n̄im elak ba?” ¹¹ Eumbi n̄iñguk, “Wopum, no n̄im.” T̄imbi Yesul̄i n̄iñguk, “Nak bo dik̄ tamboñga ombi-t̄ikeuñdok n̄im elet. K̄indem a, ñau, t̄imbi yom nombo n̄im t̄i-ta-kuukañ.”

Kolsalen nind̄i kuñgu s̄is̄in̄ik̄ n̄imlak w̄in Yesu en wakan

¹² T̄imbi Yesul̄i b̄indambo amatamda manda enbi eñguk, “Kwelan kuañdok kolsalen w̄in natna. No en nak nep kle-kulakta, endi nain no ba nola k̄il̄im̄ ḡinañ n̄im kuukak. Tambo endi kolsalen kuñgu s̄is̄in̄ik̄ m̄lak wal̄i palmekak.” ¹³ T̄imbi Falisi amal̄i manda wala nandum p̄umbi n̄iñḡil̄iñ, “D̄it̄nalok kusaka e-daklelañda t̄imbi manda elañ wal̄i biañgan n̄im t̄ilak.” ¹⁴ Eumbi tambane enguk, “W̄indiñ n̄im. Nak natnalok kusatna e-daklelet, ganmek nokok mandanal̄i biañgan t̄ilak, w̄in kusei ñ̄ind̄iñda: nak denanin b̄iñgut ba dend̄iñ ñautat w̄in nand̄i-talelet. Gan s̄ind̄ila nak denanin b̄iñgut ba dend̄iñ ñautat w̄in n̄im nandañ. ¹⁵ T̄imbi s̄inlok nanand̄inj̄ilok tuop ama pa yambi-dani t̄i-semañ, gan nakta w̄indiñ n̄im pa t̄ilet. ¹⁶ Gan t̄ikap nak ka-dani kena t̄imbetta, nak w̄in natnañgan n̄im t̄imbet, tambo Bep nak nani-mukuk en n̄it̄i ka-dani kena w̄in yakan tam̄ik, wala t̄imbi wal̄i d̄ind̄im euk. ¹⁷ T̄imbi s̄inlok endik̄ñe mandanj̄i ḡinañ manda no ñ̄ind̄iñ youyoul̄in patak: t̄ikap ama t̄ipetti nepek nolok plon gemb̄i ipi, manda noñgan eam̄ikta, endok mandanjet wal̄i biañgan. ¹⁸ Ale, s̄indi nokok mandanala w̄indiñgangot nandum biañgan t̄imbekak. Neta, natnalok kusatna e-daklelet, t̄imbi Bep nani-mukuk endi bo gemb̄i it-nambi, nokok kusatna e-daklelak.”

¹⁹ Yesul̄i w̄indiñ eumbi, endi n̄i-nand̄imbi eñḡil̄iñ, “T̄imbi dik̄kok bepka gemb̄i it-gamlak endi dek?” Eumbi enguk, “S̄indi nak n̄im nand̄i-namañ, ba nokok Bepna bo n̄im nand̄i-ñ̄i-mañ. Neta, t̄ikap s̄indi nak nin s̄in̄ik̄ w̄in nand̄i-namumda, nokok Bepna en bo ip nand̄iñ̄im̄nel̄iñ.”

²⁰ Yesul̄i tapma it sañ jimba ḡinañ papi, tap̄ikot m̄inem dasiyañḡil̄iñ kandañ wolo pipapi, amatam enidaut t̄i-sem̄ipi, manda w̄in eñguk. Ganmek en w̄il̄i k̄im̄nel̄iñdok nain wal̄i gama n̄im indañgukta t̄imbi, ama nol̄i en n̄im t̄ikeñḡil̄iñ.

Yesu en kunum ḡinañ nanin w̄in eu inda-dakleñguk

* **8:6:** Nain wolonda Juda amatamd̄i endik̄ñe manda t̄ipet k̄im̄it̄-klembi, kapmainan kuñḡil̄iñ. Moselok endik̄ñe mandan̄l̄i tam telak joñgo kuañ w̄in kawatt̄i yand̄ip̄ k̄im̄nel̄iñdok eñguk, gan Roma nasilok endik̄ñe mandan̄l̄i wala k̄im̄isip t̄iñguk. T̄ikap Yesul̄i tam w̄in w̄il̄i k̄imbektok eukta, endi Romalok endik̄ñe mandan w̄in w̄ilek, gan t̄ikap endi n̄im w̄il̄i k̄imbektok eukta, endi Moselok endik̄ñe mandan w̄in w̄ilek, t̄imbi amatam en kle-kuñḡil̄iñ asupt̄i siñgi w̄il̄im̄nel̄iñ.

²¹ Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi, ñĩndĩñ enguk, “Nain nĩm ombataumbi, nak sambim ñautat, tĩmbi sĩndĩ Mesia lonji-tĩlapi, sĩndok yomji gama pat-samumbi kĩmnekalĩñ. Tĩmbi natna ñautatnan sĩndĩ ñanelĩñdok tuop nĩm.” † ²² Wĩndĩñ eĩngukta tĩmbi Juda ama biesĩli nĩsĩñgan ñĩndĩñ eĩngĩliñ, “Endĩ elak, wĩn endĩ ñaukakan nĩndĩ ñaneñdok tuop nĩm. Wĩndĩñ elakta tĩmbi endĩ enlok kuñgun tĩmbi kolauktok elak ba nĩtek?”

²³ Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Sĩndĩla kwelan nanin, gan nakta kunum gĩnañ nanin. Sĩndĩla kwet ñolok gĩngĩt, gan nakta kwet ñolok gĩngĩt nĩm. ²⁴ Kusei wala tĩmbi nak ñĩndĩñ sanĩt: sĩndok yomji gama pat-samumbi kĩmnekalĩñ. Wĩn tĩkap sĩndĩ nokok kusatna papat kwambiñ ‡ wĩn nĩm nandĩ-kwambiñ dañda, sĩndok yomji biañgan pat-samumbi kĩmnekalĩñ ñak.” ²⁵ Eumbi nĩ-nandĩñgĩliñ, “Dĩk nin sĩnĩk wĩn nĩnbĩ nandĩna.” Eumbi tambane enguk, “Nak nin? Wĩn nak kena kusei kĩmĩkĩmĩlan eĩgut ip wakan. ²⁶ Nak sĩndok kusasi tĩmba inda-dakleumbi sanĩ-danbettok manda asupgan gumañ ewĩt. Tĩmbi manda elet walĩ biañgan sĩnĩk. Neta, nani-mukukti biañgan molom sĩnĩk, tĩmbi nak endĩ manda nanbĩmbi nandĩlet, wĩndĩñgangot kwelan kuañda pa enlet.”

²⁷ Yesulĩ Bep Yambattok plon manda enguk wĩn nĩm nandĩ-dakleñgĩliñda tĩmbi ²⁸ Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Sĩndĩ nak Ama Sĩsĩnĩk kloñbat plon nep lomek, ñĩndĩñ nambi-nandĩnekalĩñ: kusatna sangut wĩn natna, tĩmbi natnalok nanandĩnala nepek no nĩm pa tĩlet, tambo Bepĩ nanandĩ namguk wolok tuopgangot nak manda pa elet. ²⁹ Tĩmbi nani-mukuk en wakan nakĩta pat-ta-kulak, wĩn endĩ nokok ep tĩndĩna gĩtĩk wĩn kau kĩndem dalakta tĩmbi nain nola nak nĩm nambiñguk.” ³⁰ Manda wĩndĩñ eĩliĩmbi, amatam asuptĩ en Mesia sĩnĩk wĩn nandĩ-kwambiñ dañgĩliñ.

Yesulĩ nin yomjĩnan nanin ep pĩsatak endĩ Kunum Yambattok sambalii sĩnĩk samaktangan kuañ

³¹ Tĩmbi Yesulĩ Juda ama nin ip nandĩ-kĩlĩkti tĩñmĩñgĩliñ enda ñĩndĩñ enguk, “Tĩkap sĩndĩ nokok mandana kĩmĩt-kle tĩ-ta-kuañda, sĩndĩ nokok gwañgwanaĩ biañgan sĩsĩnĩk, ³² tĩmbi Kunum Yambattok kusal sĩsĩnĩk wĩn ka-nandĩ-talenekalĩñ. Tĩmbi walĩ sep pĩsalĩmbi, sĩndĩ samaktangan kunekalĩñ.” ³³ Eumbi, endĩ manda wala nandum pĩumbi, tambane nĩngĩliñ, “Nĩndĩ Ablaamdok komblĩnĩi, nain nola ama nolok kapmainan kena gwañgwa sĩlanin no nĩm kuñgĩmĩñ. Nĩtek tĩmbi dĩk elañ, wĩn walĩ nĩp pĩsalĩmbi, samaktangan kunekamĩñ?” ³⁴ Eumbi tambane enguk, “Sĩndĩ Ablaamdok komblĩnĩi wĩn biañgan sĩnĩk. Gan nak ñĩndĩñ sanba: amatam yom tĩ-kuañ gĩtĩk endĩ yomjĩli ep topmumbi, kena gwañgwa sĩlanin wandin wolok kapmainan kuañ.

³⁵ Tĩmbi sĩndĩ yomlok kena gwañgwa sĩlanin kuañda tĩmbi Kunum Yambattok ilan pipapat kwambiñ nĩm pat-samlak, gan nak Molomdok Nĩñañdĩ Bepnalok ilan papat kwambiñgan kulet. ³⁶ Wĩndĩñda tĩmbi tĩkap sĩndĩ nak nandĩ-tale-namnelĩñda, nak Molomdok Nĩñañdĩ yomdok toptopnan nanin sep pĩsalambi, sĩndĩ biañgan Kunum Yambattok sambalii samaktangan kunekalĩñ.”

Amalok ep tĩndĩnjĩli bepsĩ sĩsĩnĩktok kusal wĩn tĩmbi inda-daklelak

³⁷ Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Sĩndĩ Ablaamdok sambalii wĩn nandĩ-samlet, ganmek sĩndĩ nokok mandana nĩm nandĩ-dasiañda tĩmbi nĩli kĩmbettok telak lonjañ. ³⁸ Nakta Bepnalok kandañ nek kañgut wala manda elet, gan sĩndĩla sĩnlok bepsĩli sanguk wolok tuopkan pa tañ.” ³⁹ Eumbi tambane nĩngĩliñ, “Nĩnĩlok bep pañnĩ wĩn Ablaam en wakan.” Eumbi enguk, “Tĩkap Ablaamdĩ sĩndok bep pañjĩ sĩsĩnĩk palĩmda,

† **8:21:** Manda wolok walan wĩn ñĩndĩñ: Yesulĩ kĩmbi, kunum gĩnañ loukak, gan nin endĩ Yesu en Mesia sĩnĩk wĩn nĩm nandĩ-kwambiñ dañ, endĩ ep kĩmĩlektok Mesia nola lonji-ta-kuñpi, nĩsĩlok yomjĩla tĩmbi kunum gĩnañ lonelĩñdok tuop nĩm. ‡ **8:24:** Grik mandali nĩm inda-daklelak, gan nandĩ-tale ama asuptĩ nandañ, wĩn Yesulĩ enlok kusal plon e-yout tĩnguk, endĩ Kunum Yambat wĩndĩñ eĩnguk.

sindi endok telak kindem win ikan kim-it-klembi kuneliñ. ⁴⁰ Gan nitek? Nak Kunum Yambattok kusal sisinik win endoñnan nanin kasileñgut wakangot pa sanlet, gañgan sindi nili kimbettok telak lonjañ win! Ablaamdi kundit wandin no nim tiñguk, ⁴¹ wala timbi endi sindok bep pañji sisinik nim. Sindok bepsi sisinik no patak, timbi sindi endok wekai pa kleañ.” Windiñ eñgukta timbi niñgiliñ, “Ninlok meni patni Salali telak joñgo wandin no nim kuñipi nìpguk. Nim sinik. Nindi Ablaamdok komblinñii, wala timbi Kunum Yambat en noñgandi nindok Bepni sisinik.” ⁴² Windiñ eumbi enguk, “Tikap Kunum Yambatti biañgan sindok Bepsi sisinik palimda, sindi ginañjili nep kasileneliñ. Win kusei ñindiñda: win Kunum Yambat enlok kandañnan nanin nak pìmbi, kwelan ñolok indañgut patet. Timbi natnalok nanandina windiñ nim tiñgut. Tambo endi nak nani-mulimbi pi indañgut.

⁴³ Nak manda elet win sindi kusei nekta nim nandi-dakleañ? Win kusei ñindiñda: sindi nokok mandana nandi-dasindasila kunjit pa tañ. ⁴⁴ Sindi win bepsi Satan endok komblinñii, timbi endok wekai klembi, endi nitek timbep nandi-galk talak win sindi tinep nandañ. Nain kusei kimikimilinan nanin endi amatam ep timbi kola ti-ta-bilak. Timbi juluiñit molom sisinikta timbi endi kusei sisinik win nain no ba nola nim pa kim-it-klelak. Tambo endi juluiñit molom gitiktok kusei, wala timbi juluiñ manda elak win enlok ginañ nanandin klembi pa elak. ⁴⁵ Gan nakta Kunum Yambattok kusal sisinik win sanletta timbi, sindi nokok mandana nim nandi-kwambiñ dañ. ⁴⁶ Sindoñnan nanin noli nak kolan tiñgut win timbi inda-dakleuktok tuop nim. Windiñda timbi nak endok kusal sisinik win sanletta, sindi nitakta timbi mandana nim nandi-kwambiñ dañ? ⁴⁷ Kunum Yambattok giñgitñiil endok mandan pa nandi-dasiañ, gan sindila endok giñgitñii nim kuañda timbi windiñ nim pa tañ.”

Yesu papat kwambiñgan kulakti Ablaam maklelak

⁴⁸ Timbi Juda ama Yesulok mandan nandi pakiliñ endi ñindiñ niñgiliñ, “Dik Samalia ama pìmbiñen yal kolannat windiñ eñgimiñ, win nindi manda biañgan eñgimiñ yañ!” ⁴⁹ Eumbi tambane enguk, “Nak yal kolanna nimnat. Tambo nokok kuñgunali ba mandanali Bepnalok koi giñgit timba wopum dalak, ganmek sindila nokok kotna giñgit timbi kolalak. ⁵⁰ Natna kotna giñgit tike-louptok kena nim pa tìlet. Tambo no patak nokok kotnali giñgit tikeuptok nandilak, timbi endi wakan amatam gitik yambi-danbekak. ⁵¹ Win biañgan sinik.

Timbi nak ñindiñ sanba: no en nokok mandana kim-it-klembi kulakta, endok plon kim nim indañmekak. Nim sinik.” ⁵² Windiñ eumbi, Juda amalì amalok piñgipsi silanin wala eumbi, windiñ nandiñipi niñgiliñ, “Dik yal kolanganat win ip gambi-nandi-dakleamiñ! Ablaam gita plofet ama endi sembi-taleñgiliñ, gañgan dik win ñindiñ elañ, ‘No en nokok mandana kim-it-klembi kulakta, endok plon kim nim indañmekak.’ ⁵³ Diki nindok bep pañni Ablaam maklelañ ba? Nim ya! En git plofet amalì sembi-taleñgiliñ, wala timbi dik wandin wali ditala nandum nin sinik timbimbi, manda wandin elañ?” ⁵⁴ Eumbi, Yesuli tambane enguk, “Natna kotna giñgit tike-lowamda, wali tlal timbek. Win nokok Bepnali wakan kotna giñgit pa tike-lolak. Sindi en sindok Yambatsi kitiañ, ⁵⁵ gan en nim nandi-kiliñ eañ. Natna en nandi-kiliñ tiñmilet. Tikap nak ‘en nim nandi-kiliñ elet’ windiñ ewamda, sindi nomik manda juluiñgan eut. Gan nak en nandi-kiliñ tiñmimbi, endok mandan kim-it-klembi kulet.

⁵⁶ Sindok bep pañji Ablaam endila nandiñguk, win nak kwelan indam kuwambi kauktok, timbi wala silisili wopum tiñguk. Timbi endi windiñ indaumbi kañguk, wolonda simbai kindem dañguk.” ⁵⁷ Windiñ eumbi niñgiliñ, “Akae! dik gama gwilat 50 nim maklelañdi nitek timbi ‘nak Ablaam kañgut’ windiñ elañ?” ⁵⁸ Eumbi tambane enguk, “Win biañgan sinik. Timbi nak ñindiñ sanlet: Ablaamdi gama nim indañilimbi, nak papat kwambiñgan kuletti ikan pakut.” Yesuli enla windiñ eumbi, ⁵⁹ Juda amalì endi Kunum Yambat ni-tike-pi-yalilak windiñ nandimbi, witalniñdok

kawat mekiliñ, gan endi yambi-sembi, tapma it sañ jimba ginañ nanin pimñañguk.

9

Yesuli dausi sisipm+n kuañ endok dausi t+mb+ tombektok indañguk

¹ Nain nola Yesuli telaknan ñañipi, ama no meñ simbai ginañ nanin dai sisipm+n indañguk w+n kañguk. ² T+mbi endok gwañgwañiil+ ni-kañbi eñgiliñ, “N+n+ndaut, w+n enlok yomda ba meñ beulok yomjetta t+mbi dai sisipm+n indañguk?” ³ Eumbi enguk, “W+n enlok ba meñ beulok yomla t+mbi n+m, w+n Kunum Yambatti t+ke-k+im+il+ñ+l+mbi, amatamdi endok kundil engano s+n+k w+n ka-daklenel+ñdok dai sisipm+n indañguk. ⁴ T+mbi n+ndi Bep nak nan+mukuk endok kundil engano w+n gama sala paliñ+l+mbi t+lok. Nain n+m ombataumbi, k+l+m eumbi, ama noli kena no t+mbektok tuop n+m. ⁵ Gan kwelan kulet tuop nak kwelan kuañ endok kolsalenji wakan.”

⁶ W+ndiñ eu taleumbi, kwet plon iw+it suambi, kwet g+it tambaneumbi, ganji indaumbi, ama dai sipsipm+n dai gw+l+ap plon saplembi, ⁷ ñ+ndiñ niñguk, “D+k Siloam tuk guañnan ñambi, timañoa daut w+l+it.” (Kot Siloam w+n n+n+lok mandan+nan ‘n+mumul+n’.) T+mbi ama wali ñambi, timan daut w+l+l+mbi, dai tomb+mbi, k+ndem deimbi, ilnan undane ñañguk.

⁸ T+mbi endok nolii g+it ama d+w+n nin endi dama m+nemda kit+inat ti-semñ+l+mbi kañgiliñ, endi en kañbi, n+s+iñgan e-nandi t+mbi eñgiliñ, “Ama kwelan pipapi, m+nemda kit+inat t+l+ñguk en wakan bek.” ⁹ Eumbi, d+w+ndi eñgiliñ, “En ñak,” t+mbi d+w+ndi ñ+ndiñ pa eñgiliñ, “N+m yañ, ama no en nom+k.” T+mbi endi enguk, “W+n natna ñakan.” ¹⁰ Eumbi n+nand+mbi eñgiliñ, “W+ndiñda d+k n+tek t+mbi dauka tomb+mbi deilañ?” ¹¹ Eumbi tambane enguk, “Ama koi Yesu kit+añ endi kwet t+ke ganji t+mbi, nokok dautna gw+l+ap plon saplembi, ñ+ndiñ nan+k, ‘D+k Siloam tuk guañnan ñambi, timañoa daut w+l+it.’ Wolok tuop nak ñambi, w+l+l+mbi, dautna tom+k.” ¹² W+ndiñ eumbi, endok nolili “Ama w+n dek?” ni-kaumbi, “Nak en n+m nandiñm+let” enguk.

¹³ T+mbi endi ama dama dai sisipm+n kuñguk w+n nañg+pi, Falisi amaloiñ ñañgiliñ. ¹⁴ W+n Sabat patnandi nainnan Yesuli kiil+ ganji t+mbi, ama wolok dai plon sapleumbi, dai tomguk, ¹⁵ wala t+mbi Falisi amal+ wala nandum p+umbi, endi bo kusei k+m+pi, telak n+tek plon dai tomguk wala ni-kaumbi, ñ+ndiñ tambane enguk, “Endi ganji nokok dautna plon sapleumbi, nak timana daut w+l+pi deilet.”

¹⁶ W+ndiñda Falisi ama d+w+ndi Yesula ñ+ndiñ eñgiliñ, “Ama wali Sabat patnandi naindok end+kñe manda maklembi, kena pa t+lak, wala t+mbi Kunum Yambatti en n+m ni-mul+m b+m indañguk.” Gan d+w+ndi ñ+ndiñ eñgiliñ, “N+tek t+mbi yom amal+ jimba kundit wandin gumañ pa t+mbek?” W+ndiñ embi, n+s+iñgan tamb+k+l+ñ. ¹⁷ W+ndiñda endi ama dai sisipm+n indañguk enda b+nda n+nand+mbi eñgiliñ, “W+n endi d+tnalok dauka t+mbi tomguk, wala t+mbi d+tna ama wala n+tek s+n+k elañ?” Eumbi enguk, “Nak enda nandi+wam endi plofet ama no t+lak.”

¹⁸ Gan ama wali dai sisipm+n kuumbi, endok dai tomguk, w+n Juda ama bies+l+ gama n+m nandi-kwambiñ dañgiliñ, wala t+mbi endi ama wolok meñ beu kit+semum b+umbi ¹⁹ eni-nandiñgiliñ, “Ñ+ne sitok niñañjet ba? T+mbi siti dai sisipm+n indañguk w+ndiñ eam+k ba? W+ndiñda n+tek t+mbi endi man ñ+ndiñg+it deilak?” ²⁰ Eumbi tambane eng+m+k, “En n+tok niñanet, dai sisipm+n indaindan w+n nandiñmam+k. ²¹ Gan n+tek t+mbi man ñ+ndiñg+it deilak, ba nindi s+n+k endok dai t+mb+ tomguk, w+nda mek n+tila n+m nandi-dakleam+k. W+n enla ni-kaw+it! Endi ip bend+mbi, ama t+lakta t+mbi k+ndem enlok kusei e-dakleutak.” ²² Juda ama bies+l+ ikan e-toptopm+n, w+n t+kap ama noli Yesula en Mesia s+n+k w+n indañgan eukta, ama bies+l+ en it kiyau

gınañ nanin kle-kolimbi, pawan pa kuuk. Kusei wala timbi ama wolok meñ beuli Juda ama biesila misimbi, ²³ ñindin eñgimik, “Endi ip bendimbi, ama tlakta timbi enla ni-kawit!”

²⁴ Timbi ama biesili ama dai sisipmin kuñguk win bindambo kitinmum bumbi niñgilin, “Nindi ama wala yom ama sinik windin nandinmamñ, wala timbi dik manda biañgan embi, dikok daukali tomguk, wala Kunum Yambat en wakan ni-kindem daukañ, ama win nim.” ²⁵ Eumbi tambane enguk, “Endi yom ama ba nim, win nak nim nandilet. Gan nak nepek no nandi-kilin elet win ñindin: nak dautna sisipmin kuñgutti man deilet.” ²⁶ Eumbi yousimbi ni-kañgilin, “Nitek ti-gamguk? Ba nitek timbi dauka timbi tomguk?” ²⁷ Eumbi tambane enguk, “Nak win ikan san-talet, gan sindi nandinepi kunjit tilin. Nekta manda kilik wingan bindambo sanbam nandinepi eañ? Nim kañbi sindi bo endok gwañgwañii indanelindok nandinelin?”

²⁸ Timbi ama biesili ni-suambapi eñgilin, “Dikta ama wolok gwañgwan, gan nindila Moselok gwañgwañii. ²⁹ Timbi nindila ka-nandi-dakleamñ, win Kunum Yambatti Mosela kena manda niñguk, gan ama wolok kena tindilok gembin win denanin win nim nandinmamñ.” ³⁰ Eumbi tambane enguk, “Akai! Nin nepek gitikin sinik yañ! Sindi endok gembin win denanin win nim nandinmañ, ganmek endi nokok dautna timbi tomguk! ³¹ Nindi gitik nandi-dakleamñ, win Kunum Yambatti yom ama nim nandi-semalak. Tambo nin endi Kunum Yambat kimik-klembi, man tañgone-kulakta, Kunum Yambatti endok nimolo win nandimbi nandinmilak. ³² Ba kwet kusei kimikmilinan nanin bikap man ñindinñit, ama no dai sisipmin indaindan endok dai timbi tomguk, wolok kasat no ip nandinñimñ ba? Nim ya! ³³ Windinda tikap ama ñali Kunum Yambattoknan nanin nim bumda, nepek wandin no timbektok tuop nim.” ³⁴ Windin eumbi, ama biesili tambane niñgilin, “Dik meñgalok simbai gınañ nanin yom ama indañguñdi kulañ wandin wali ninda nitek timbi nanandi nimeñdok nandinlañ?” Windin embi kle-kokilin.

³⁵ Timbi Yesuli ama win kle-kokilin wolok kasat win nandimbi, ama win kaup tok ñambi, timbi indaumbi, ni-nandimbi eñguk, “Dik Ama Sisinik enda nandi-kilikti tinmillañ ba?” ³⁶ Eumbi tambane niñguk, “Ama wopum, nak en nandi-kilikti tinmettok Ama Sisinik win nin, win dik nanbim nandiwa.” ³⁷ Eumbi niñguk, “Dik en ip kalañ ñak. Biañgan sinik, nak manda ganlet natna Ama Sisinik wakan.” ³⁸ Windin eumbi niñguk, “Wopum. Nak nandi-kilikti ti-gamlet.” Windin eñpi, milelem tinmillañguk.

³⁹ Timbi Yesuli ñindin eñguk, “Nak kusei ñindinda timbi kwelan indañgut: naka timbi dausi sisipmin kuañ endok dausi tombimbi, deimbi ka-daklenekalin, timbi nin endi ñindin nandañ, ‘nindi dautni deimbi ka-dakleamñ,’ endi dausi sisipmin papat kwambiñgan kunekalin. Timbi endi ka-dakleañ ba nim, wolok tuopgan Kunum Yambatti yambi-danbekak.” * ⁴⁰ Timbi Falisi ama diwin Yesu gita pakilin endi manda win nandimbi niñgilin, “Nitek? Nindi dautni sisipmin nime!” ⁴¹ Eumbi enguk, “Tikap sindi ‘Nim ka-dakleamñ’ windin eumda, sindok yomjilok mlap nim pat-samum, gan sindi ‘Ka-dakleamñ’ windin julungan eañda timbi, sindok yomjilok mlap win kimilim pat-samlak.”

10

Sipsip kandikñenj kindem win Yesu en wakan

¹ Yesuli yousimbi, Falisi amala enguk, “Manda elet wali biañgan sinik. Timbi ñindin sanlet: nin endi sipsip sañ gınañ loupi, yamanan nim loñpi, nolok joñgo lapipi piuk, endi kumbu ama ba ti-piñpiñen. ² Gan nin endi yamanan lolak, endi sipsiplok

* **9:39:** Yesuli gınañ tiplok daila manda wandin embi, ñindin eñguk: no en Yesulok kusal sisinik win nim ka-daklembi, nim nandi-kilikti tinmilak, endi ama dai sisipmin wandin, timbi Kunum Yambatti endok tombon ombinmekak.

kandikñenji en wakan. ³ Ama endi yamanan bumbi, yama kandikñe amali yama pa pısalımlak, timbi sipsipti endok man pa kimıt-kleań, wın endi enlok sipsipñiilok kosı kiti-semum bumbi, yanańgılımbi, kwelan pımbi ñań. ⁴ Kwelan pı ña-taleumbi, kandikñenji telak dama ti-semılak, timbi sipsipti endok man malap nandıñmańda timbi en pa kle ñań. ⁵ Gan endi ama gıtikñin no nım kle ñanelıñ. Tambo endi man malap walan no nandańda timbi mısımbi pi ñanelıñ.”

⁶ Yesulı Falisi amala eyout manda wındıñ enguk, gan endi manda wolok kusei wın nım nandı-dakleńgılıñ. ⁷ Wındıñda timbi Yesulı bındambo enbi eńguk, “Manda walı biańgan sınık. Timbi ñındıñ sanlet: sipsipti Bep Yambattoń lololok yama wın natna. ⁸ Nak gama nım indań-lambi, ama nıdı sipsiploń bımbi, juluńgan yambı-dikñeńgılıñ, endi kumbu ama ba ti-piñpiñen ama, gan sipsipti endok mandanjı nım nandı-dasımbi kimıt-kleńgılıñ. ⁹ Nak nońgandı yama wakan. No en nokoń bımbi, Bep Yambattok sań gınań lolakta, en nım kolauktok nak en tıke-kamaiutat, timbi endi mısımısı nımnat kumbi, nepek nola nım lonjukak. ¹⁰ Kumbu amali sipsip kumbu tındılok ba yandıp kımlok ba ep timbi kolanelıñdok walańgot pa bılak. Gan natna indańgut, wın nokok gıńgıtınaılı kuńgu sısınık wakıt bısik tokñetokñen walı endok pat-semektok indańgut.”

¹¹ Timbi Yesulı yousımbi eńguk, “Natna wın sipsiplok kandikñenji kındem. Kandikñe kındem endi sipsipñiila timbi nandı-końgomnat kım-semek. ¹² Gan ama nin mınem kenańgot pa tılak, endıla sipsiplok kandikñenji ba bepsı nım. Endi kamot moyendı bumbi kalakta, mısımbi, sipsip yambımbi pım ñaumbi, kamottı sipsip ep sı kleumbi papuseneań. ¹³ Ama walı mınem kenańgot timbi, sipsip nım nandı-semıakta timbi wındıñ pa tılak. ¹⁴⁻¹⁵ Gan natnala sipsiplok kandikñenji kındem. Beptı nandı-kılıñ ti-namumbi, nak nandı-kılıñ tıñmılet, wındıñgangot nokok gıńgıtınaıla nandı-kılıñ ti-semambı, endi naka nandı-kılıñ ti-namań. Timbi wıngot nım. Nokok sipsipnaıla timbi nandı-końgomnat kım-semetat. ¹⁶ Timbi sipsip ñalańgot nım a. Sipsip dıwın no wakıt pat-namań. Endi sań ñolok gınań nanın nım, gan nak endi wakıt yanańgıt bımbılok. Endi nokok mana malapna nandımbi, nep kımıt-kleumbi, nokok sipsipnai gıtkıtı kıkesımın nońgan indaumbi, nak nońgandı endok kandikñenji kuutat.

¹⁷ Bepnalı nep kasılembi, gınańlı nandı-końgom pa ti-namlak wın kusei ñındıñda: nak kımnan nanın bındambo mılalettok nandı-końgomnat kımbetat. ¹⁸ Nak nım nandı-tale-semamda, ama nolı nılı kımnelıñdok tuop nım, gan nak nandı-tale-semı, nandı-końgomnat kımbetat. Wın Bepnalı nokok kuńguna bımbi, bındambo tıketıkelok gembı nambı, wındıñ tımbettok nanı-dikñeńguk.”

¹⁹ Yesulı wındıñ eńgukta timbi Juda amatamdı nısińgan bındambo tambıpi, ²⁰ asuptı ñındıñ eńgılıñ, “Yal kolan nolı endok gınan gınań pıumbi, kamakama tılak. Endok mandan slakan neta nandılok?” ²¹ Timbi dıwındı eńgılıñ, “Ama yal kolannat nolı manda wandın nım euk. Timbi wıngot nım. Yal kolan nolı dai sisıpmın endok dai timbi tombektok tuop nım ya!”

Juda amatam asuptı Yesu en Kunum Yambattok Nıñań wın nım nandı-kwambıñ dańgılıñ

²² Timbi gwılat no Jelusalem indańguk wolonda Juda amatamdı bep pańjiilı tapma it timbi kaıktańguk * nain wın nandı-kaıkta pa tań. Gwi sasale nain tımbımbi, ²³ Yesulı tapma it sań jimba gınań Solomondok palanda plon ñańambıt tıñlımbi, ²⁴ Juda amatamdı bımbi, en klem gımbup papi nıńgılıñ, “Dıkok kusaka nain nıtek gamańgot kımıt-semımbi, nıdı dıka nin sınık wala gınań tıpet tamıñ? Tıkap dık Mesia sınıkta, kusaka indangan nını-dakleukań.” ²⁵ Eumbi tambane enguk, “Nak

* **10:22:** Damańgan nain nola Silia nasılı mikta Jelusalem lombi, tapma ilan nısilok yambatsıla bıt ep tapma tıñmıńgılıñ, kusei wala timbi ittı kolańguk. Juda amali Silia nasi ep kle-kot-talembi, tapma it wın bındambo tımbı kaıktańguk.

wın ikan sangut, gan sındi nım nandi-kwambiñ da-namañ. Nak Bepnalok koi plon kundit engano pa tilet wali mek kusatna tımbi inda-daklelak, ²⁶ gan sındi sipsipnai nımda tımbi wın nım nandi-kwambiñ dañ. ²⁷ Nokok sipsipnaili mandana nandi-dasimbi kımıt-kleañ. Wın nak nandi-kılıñ ti-semlet, tımbi endi nak nep kımıt-klembi kuañ. ²⁸ Tımbi nak kuñgu taletalen nımnat emlet, tımbi endi kolandok giñgıt nombo nım tınekalıñ, tımbi ama noli nokok kıtlanan nanin no nım kıwılap tımbi epmekak. ²⁹ Wın nokok Bepna, nin endi giñgıtnei kıtlanan yapıkuk, endi mek nepek gitikgan yapma kle-talelak, wala tımbi ama noli Bepnalok kiinan nanin giñgıtnei kıwılap tımbi, epnelıñdok tuop nım. ³⁰ Bep nıti noñgan tamık.”

³¹ Manda wala tımbi amatamdi bindambo kawatti wıli kımnelıñdok kawat mekilıñ, ³² gan Yesuli enguk, “Nak kundit kındem kusei kusei Beptoñ nanin sındok dausınan tımbambi kañgılıñ. Sındi kundit nek sınıkta tımbi kawatti nıtnepi tañ?” ³³ Eumbi tambane niñgılıñ, “Wın kundit kındem nola tımbi wındiñ nım tamıñ. Wın dik kwelan ama sılanin wandin wali dıtınala Kunum Yambat eñipi, en nıtıke-pıyalılañda tımbi nındi kawatti gwıtnepi tamıñ.” ³⁴ Wındiñ eumbi, Yesuli enlok kusal kasopmeuktok Kunum Yambattok mandan nolok plon e-yout tımbi, ñındiñ tambane enguk, “Sındok endikñe mandanji gınañ youyoulin patak, wın Kunum Yambatti ama diwında ñındiñ enguk, ‘Nak sangut wın sındi yambat’. ✧ ³⁵ Tımbi nındi nandamıñ, manda youyoulin patak wali nain tuop biañgan sınık. Ale, tıkap Kunum Yambat en wakan ama sılanında manda embi, endok kosi ‘yambat’ kıtıñgukta, ³⁶ nıtek tımbi sındi nak kıt yout ti-namañ, tımbi ‘Nak Kunum Yambattok Niñañ’ wındiñ eñgukta tımbi nak en nıtıke-pıyalilet wındiñ eañ? Wın Bepti en wakan nak enlok kenan tındılok nak nep kasilembi, nani-mulımbi, kwelan pı indağut.

³⁷ Kındem a, tıkap nak Bepnalok kenan nım pa tıletta, kak, nak endok Niñañ wın nım nandi-kwambiñ danekalıñ. ³⁸ Gan tıkap nak Bepnalok kenan wın tıletta, nak endok Niñañ wın nandi-kwambiñ danekalıñ. Wın sındi nokok mandanala tımbi wın nım nandi-kwambiñ danelıñ bek, ganmek nokok kunditnala tımbi wın nandi-kwambiñ dawıt. Wındiñ tınelıñda, sındi ka-daklembi nandi-daklenekalıñ, wın Bepti nokok gınañ patak, tımbi nak endok gınañ patet.” ³⁹ Yesuli wındiñ eñgukta tımbi amatamdi bindambo tıke ñanep nandiñgılıñ, gan endi kısınan nanin jılop paipi ñağuk.

⁴⁰ Tımbi Yesuli Jodan tuk dikñembi, maim lambılak kandañnan undane ñambi, Yoaneli damañgan tuk i-sem-i-sem kena tıñguknan wandıñ ña kuñguk. Kuñılımbi, ⁴¹ amatam asupti endoñ bımbi, nısiñgan ñındiñ eñgılıñ, “Yoaneli jimba kundit engano no nım tıñguk, ganmek endi ama ñolok plon manda eñguk gitik wali biañgan sınık.” ⁴² Wındiñ eñipi, wolok pakılıñ asupti Yesu en Mesia wın nandi-kwambiñ dañgılıñ.

11

Mılamılat ba kuñgu molom wın Yesu en wakan

¹⁻² Ama no koi Lasalos endi jımbat wopum tı-pakuk. Lasalosli wiwiit Malia git Mata en gıta Betani it kwelan kuñguk, tımbi Malia wın tam nin endi siñgimek Wopumdok kesı pıñgıp siple mıliñnatti wılipi, kumbam sakti tımbi kalandağuk. ✧ Lasalosli jımbat tı-palıñılımbi, ³ endok wiwiitti Yesuloñ manda ñındiñ kımılim loğuk, “Wopum, dik nandi: noka gınañgalı kasilelañ endi jımbat tılak.” ⁴ Tımbi Yesuli kasat wın nandımbi, ñındiñ eñguk, “Jımbat indañmıñguk wali endi kımbektok nım. Tambo wali Kunum Yambattok koi giñgıt wopum dauktok ba nak Kunum Yambattok Niñañ nokok kusatna engano wın tımbi inda-dakleuktok indañmıñguk.”

⁵ Tımbi Yesuli Mata wakıt dalañ Malia ba wiu Lasalos wın ep galk tağuk. ⁶ Wındiñda tımbi endi ‘Lasalosli jımbat tılak’ giñgıt wın nandımbi, kwet pakuk wolok

sandap t̄ipet nombo yous̄im pakuk. ⁷ Pakap, gwañgwañiila enguk, “B̄iumbi, Judia kwelan b̄indambo undane ñana.” ⁸ Eumbi n̄iñḡil̄iñ, “N̄in̄indaut, Judia nasil̄i kawatt̄i gw̄itnep t̄iñḡil̄iñ, nain n̄im ombataumbi, d̄ik b̄indambo wand̄iñ undane ñauñdok elañ ba?” ⁹ Eumbi tambane enguk, “Sandap noñgan ḡinañ aua 12got kwett̄i sala patak. Wala t̄imbi sandap kulakt̄i kwet ñolok kolsalen kalakta t̄imbi yout-kasalam n̄im pa t̄ilak. ¹⁰ Gan tim kulakt̄i kolsalen n̄im palm̄ilakta t̄imbi yout-kasalam pa t̄ilak.”

¹¹ Yesul̄i w̄indiñ eñ̄ipi, yous̄imbi enguk, “Notn̄i Lasalos̄i dou patak, gan nak ñambi, t̄imba sil̄ikñem m̄ilalekak.” ¹² Eumbi, gwañgwañiil̄i n̄iñḡil̄iñ, “Wopum, t̄ikap end̄i dou patakta, j̄imbal̄i taleumbi, k̄indem daukak.” ¹³ W̄in Yesul̄i Lasalos̄lok k̄imdok plon e-yout t̄iñguk, gan gwañgwañiil̄i end̄i dou sil̄anin wala elak w̄indiñ nand̄iñḡil̄iñ. ¹⁴ W̄indiñda t̄imbi Yesul̄i indañgan eni-daklembi eñguk, “Lasalos̄i ip semb̄ik, ¹⁵ gan s̄inda t̄imbi nak en ḡita n̄im pakut wala s̄imbatnal̄i k̄indem dalak. W̄in kusei ñ̄indiñda: nain ñolonda nokok kusatna nand̄i-kwambiñ da-s̄in tanel̄iñdok nainj̄i indalak. Gan man ñ̄in endoñ ñana.” ¹⁶ Eumbi, wolongan Tomas koi no Didimus end̄i gwañgwa d̄iw̄inda ñ̄indiñ enguk, “Ale, w̄indiñda n̄indi bo ñambi, n̄in̄indaut en ḡita k̄imna.”

¹⁷ T̄imbi Yesul̄i Betani it kwet kandañ ña tombi, Lasalos̄i nain t̄ipet t̄ipet ikan sum ḡinañ taplium pakuk wolok kasat nand̄iñguk. ¹⁸ Betani w̄in mayañgan n̄im, 3 kilomita ba n̄itek Jelusalem t̄imbi dumalaum patak, ¹⁹ wala t̄imbi amatam asupt̄i Jelusalem bimbi, Malia ḡit Matalok wiset semb̄iñgukta t̄imbi eni-k̄il̄ikt̄i t̄inepi endoñ b̄i taleñḡil̄iñ. ²⁰ T̄imbi nimbek nol̄i Matala “Yesu b̄ilak” w̄indiñ n̄imbi nand̄imbi, end̄i telak plon ña t̄imbi indañguk, gan Malial̄i ilan pipakuk. ²¹ T̄imbi Matal̄i Yesula n̄iñguk, “Wopum, d̄ik ñolok pal̄imda, witnal̄i n̄im sembek. ²² Ganmek man ñ̄indiñḡitañgan ñ̄indiñ nand̄ilet: d̄ik Kunum Yambatta n̄itek t̄imbektok n̄i-nandutañda, nand̄i-gametak.” ²³ Eumbi n̄iñguk, “D̄ikok wikal̄i b̄indambo k̄imnan nanin m̄ilapi kuukak.” ²⁴ Eumbi, Matal̄i n̄iñguk, “Kunum Yambatt̄i nain taletalennan amatam ḡitik ep t̄imbi m̄ilatnekal̄iñ, wolondamek nokok witnal̄i bo m̄ilalekak w̄inda nak nand̄i-daklelet ñak.” ²⁵ Eumbi n̄iñguk, “Amatam ep m̄ilam̄ilat ba kuñgu ememlok molom w̄in natna ñakan. Wala t̄imbi naka nand̄i-k̄il̄ikt̄i t̄i-namlakt̄i k̄imbek bek, ganmek kuñgun s̄is̄in̄ik wal̄i gama palmekak. ²⁶ W̄in amatam kaik papi, naka nand̄i-k̄il̄ikt̄i t̄i-namañ ḡitik end̄i semb̄inel̄iñ, ganmek k̄im biañgan wal̄i nain no ba nola n̄im inda-semekak. D̄ik w̄in nand̄i-kwambiñ dalañ ba?” ²⁷ Eumbi, Matal̄i n̄iñguk, “Wopum, biañgan ñak! T̄imbi nak manda ñ̄in bo nand̄i-kwambiñ dalet: Mesia, Kunum Yambattok N̄iñañ, nin kwelan ñolok indauptok een, w̄in d̄itna wakan.”

²⁸ Matal̄i w̄indiñ eu taleumbi, ilan undane ñambi, dalañ Malia k̄itiñm̄imbi, manda janjat t̄imbi, ñ̄indiñ n̄iñguk, “N̄in̄indautt̄i b̄i tombi, k̄iti-gamlak.” ²⁹ Eu nand̄imbi, wolongan platik m̄ilapi, Yesuloñ ñañguk. ³⁰ (Yesul̄i it kwet ḡinañ gama n̄im loñguk, tambo end̄i Matal̄i en t̄imbi indañguk wolok pakuk.) ³¹ T̄imbi Jelusalem nasi, n̄indi Malia ḡita it ḡinañ papi, n̄i-k̄il̄ikt̄i t̄iñḡil̄iñ, end̄i Malia platik s̄in̄ik m̄ilapi, pawan p̄im ñaumbi kañḡil̄iñ. Kañbi, “End̄i sumnan kut-blamblan eup ñalak” w̄indiñ nand̄imbi, kle ñañḡil̄iñ.

³² T̄imbi Malial̄i Yesu pakuknan ña tombi kañguk, wolonda end̄i kes̄inan m̄ilelem t̄imbi n̄iñguk, “Wopum, d̄ik ñolok pal̄imda, witnal̄i n̄im sembek!” ³³ W̄indiñ eu taleumbi, kut-blamblan eñguk, t̄imbi Jelusalem nasi en ḡita b̄iñḡil̄iñ end̄i bo mano t̄iñḡil̄iñ. T̄imbi Yesul̄i w̄in yambiñguk, wolonda endok ḡinañl̄i m̄ilata-s̄in̄ik taumbi, blan ba gimbit walan wandin deiñguk. ³⁴ T̄imbi eni-nand̄iñguk, “Delok k̄im̄ilim patak?” Eumbi n̄iñḡil̄iñ, “Wopum, ñ̄in b̄i ka.” ³⁵ T̄imbi Yesul̄i sumdok telaknan ñañ̄ipi, dai tull̄i p̄iñguk. ³⁶ W̄indiñda Jelusalem nasil̄i n̄is̄iñgan ñ̄indiñ eñḡil̄iñ, “W̄i kawit! End̄i Lasalos̄ ḡinañl̄i s̄in̄ik t̄ike-kasileñguk yañ.” ³⁷ Gan endoñnan nanin d̄iw̄indi

ñĩndĩñ eñgĩliñ, “Nĩtek tĩmbi ama dai sipsipmĩn endok dai tĩmbi tomguktĩ ama ñĩn nĩm tĩke-kĩmĩlĩmbi sembiñguk?”

³⁸ Tĩmbi Yesulĩ bĩndambo gĩnañ mĩlata sĩnik taumbi, sumnan ña tomguk. Lasalos wĩn kawat tombañ nolok gĩnañ kĩmĩpi, yama wĩn kawat wopumdi masip bimbĩn.

³⁹ Tĩmbi Yesulĩ enguk, “Kawat tĩke ñawit!” Eumbi, ama sembi-sembindok wiu Mata endĩ tambane nĩnguk, “Wopum, nain tĩpet tĩpet ikan sembi-pakukta tĩmbi ip mĩliñ tĩlak yañ!” ⁴⁰ Eumbi, Yesulĩ nĩnguk, “Nak ikan ñĩndĩñ ganit: tĩkap diik naka nandĩ-kĩlĩkti tĩ-namlañda, Kunum Yambattok kusal engano wĩn inda-dakleumbi kautañ.”

⁴¹ Wĩndĩñda ama diwĩndĩ kawat wĩn tĩke ñaumbi, Yesulĩ deium loumbi, ñĩndĩñ eñguk, “Bep, diik nokok nĩmolona ikan nandĩ-namlañ, wala tĩmbi nak we ganlet.

⁴² Diik nain tuop nandĩ-namlañ, wĩn natna nandĩ-talelet. Gan nak amatam ñolok ikañ endã nandĩ-sembi, endĩ dĩtna wakan nanĩ-mulĩm indañgut wĩn nandĩ-kwambiñ danelĩndok wĩndĩñ et.” ⁴³ Wĩndĩñ eu taleumbi, wopungan kĩtĩmbi eñguk, “Lasalos, diik pi!” ⁴⁴ Eumbi, kĩmguktĩ kaiktambi piñguk. Tĩmbi kii kesĩ ba kumbam wĩn sandumdi tapli imimĩnda tĩmbi Yesulĩ enguk, “Sandum pi-salĩm, samakgan kuwĩn.”

*Yesu amatamdok kĩnjan wĩli kĩmnelĩñdok telak lonjiñgĩliñ
(Matayo 26:1-5, Maleko 14:1-2, Luka 22:1-2)*

⁴⁵ Wĩndĩñda Jelusalem nasi Malia kanep bĩngĩliñ endoñnan nanin asuptĩ Yesulĩ Lasalos nĩtek tĩñmĩnguk wĩn ka-nandĩngĩliñda tĩmbi en Mesia sĩnik wĩn nandĩ-kwambiñ dañgĩliñ. ⁴⁶ Gan diwĩndĩ Falisi amaloiñ ñambi, Yesulĩ nĩtek tĩnguk wolok kasat tĩ-semgĩliñ.

⁴⁷ Wĩndĩñda tapma ama biesĩ gĩt Falisi ama endĩ Judalok it kiyau wopumdok ama gĩtik kĩtĩ-semum bĩumbi, kĩmĩn tĩmbi, nĩsĩngan Yesulok plon ñĩndĩñ e-nandĩ tĩngĩliñ, “Nĩtek tĩlok? Ama walĩ jimba kundit asupgan sĩnik pa tĩlak wĩn! ⁴⁸ Tĩkap nĩndĩ binambi, wĩndĩngot tĩ-kuukta, amatam gĩtikgandĩ en Mesia wĩndĩñ nandĩ-kwambiñ dambi, endã tĩmbi kusei kĩmĩpi, nĩndok kandĩkñenii Roma nasi mik tĩ-semumbi, endĩ bĩmbi, nĩndok tapma it wakĩt ama sambat ñĩn nĩpma tĩkeumbi kolanekamĩñ.”

⁴⁹ Tĩmbi ama biesĩ endoñnan nanin no, wĩn Kaiafas, endĩ gwĩlat wolonda tapma amalok telak damanjĩ kuñguk, tĩmbi endĩ ñĩndĩñ enguk, “Sĩndĩ ka-nandĩ-daklenjĩ nĩmnat yañ! ⁵⁰ Nĩm kañbi Juda ama nĩn gĩtik kola-taleneñ, wala tĩmbi wĩn sĩndok kandañ kĩndem, tĩkap ama noñganlĩngot amatam gĩtiktok kĩnjannĩ kĩm-nĩmek. Sĩndĩ wĩn nĩm ka-nandĩ-dakleañ bek.” ⁵¹ Kaiafaslĩ wĩndĩñ eñguk, gan endĩ manda wĩn enlok nanandĩnla nĩm eñguk. Tambo endĩ gwĩlat wolonda tapma amalok telak damanjĩ pakukta, plofet manda eñpi, ñĩndĩñ eñguk: Yesulĩ Juda amatamdok kĩnjan kĩm-semepi tĩnguk. ⁵² Tĩmbi endokgot nĩm. Endĩ Kunum Yambattok gĩngĩtĩnii kwet nolok nolok papusenem pakañ ep kiulĩmbi, sambat noñgan tĩnelĩndok kĩmbepi tĩnguk. ⁵³ Kaiafaslĩ wĩndĩñ eñgukta tĩmbi Juda ama biesĩ sandap wolondañgan kusei kĩmĩpi, nĩsĩngan e-sambat tĩ-kumbi, Yesu wĩli kĩmnelĩñdok telak lonjiñgĩliñ.

⁵⁴ Wĩndĩñda tĩmbi Yesulĩ Jelusalem nasi endok boñgĩpsĩnan indañgan nombo nĩm kuñguk. Tambo endĩ walinĩn piĩm ñambi, kwet no kwet sĩlanĩn ñasiñgan patak wolok ñambi, it kwet no koi Eflaim wolok gwañgwañii gĩta kuñguk.

⁵⁵ Tĩmbi Juda amatamdok Kamaikamai gwĩlat dumalaumbi, amatam asuptĩ isĩ kwesi bimbĩ, Kunum Yambattok dainan jamilan indanelĩndok itañgan tapma ilan tĩ-pañgĩpañgĩle tĩnepi Jelusalem lo ñañgĩliñ. ⁵⁶ Ñambi, Yesu lonjĩmbi, tapma it sañ jimba gĩnañ ipi, nĩsĩngan ñĩndĩñ eñgĩliñ, “Sĩndĩ nĩtek nandañ? Endĩ gwĩlatta nĩm bĩukak bek.” ⁵⁷ Wĩndĩñ eñgĩliñ wĩn kusei ñĩndĩñda: tapma ama biesĩ gĩt Falisi amalĩ Yesu tĩkenelĩndok manda kwambiñ no ñĩndĩñ eu satañguk, “Tĩkap ama nolĩ Yesu delok patak wĩn nandĩlakta, wĩn nĩnbĩ nandĩmbi, en tĩkeneñdok.”

12

*Maliali Yesu kimkamlok ti-pañgipañgile tiñmñguk
(Matayo 26:6-13, Maleko 14:3-9)*

¹ Kamaikamai gwilat gama nim indañilimbi, sandap kit tambon noñgan gama palimbi, Yesuli nolii git Betani it kwelan ña tomguk. Betani win Lasalos, nin Yesuli kimnan nanin timbi mlakuk, endok il kwel. ² Yesuli wolok tombimbi, nanañ sina tiñmumbi, Yesu gita nanañ nañgilñ endoñnan nanin no win Lasalos, timbi Matali yambi-dikñeñguk. Nanañ na-paliñilimbi, ³ Maliali wiliñgilo no tikembi, Yesuloñ ña indambi, piñgip saple mliñ kindem tuan loloñ sinik endok kesii plon yalimipi, kumbam sakti timbi kalandañguk. Timbi piñgip saplelok mliñ kindem wali it gitik win tokñeñguk. *

⁴ Timbi Yesulok gwañgwañii endoñnan nanin no koi Judas Iskaliot, ama nin endi siñgi kandañ Yesu kanjikñiilok kisinan kimikuk, endi Maliali kundit tiñguk wala nandum piumbi eñguk, ⁵ “Yakai! Nindi piñgip saple win tuatualok kimitnem tuaumda, gwilat noñgandok kena naindok tuan walinin epi, gumañ pimbñesila emneñ!” ⁶ Gan endi ama pimbñesila nim nandi-semguk, tambo endi kumbu pa tiñgukta timbi windiñ eñguk. Win amatamdi Yesu git gwañgwañiila minem emgiliñ win Judasli ka-dikñembi, walinin gitakan enlok pa epliñguk.

⁷ Timbi Yesuli Judasla nimbi eñguk, “Maliala mlap nim miwñ! Win nak kimbambi, nep kindit taplinekaliñ, wolok itañgan nokok piñgipna ti-pañgipañgile ti-namektok endi piñgip saple win tuatualok nim kimikuk. ⁸ Pimbñesili nain tuop sin gita kuumbi, kindem ep kimitnekaliñ, gan nakta kwelan ñolok sin gita papat kwambiñgan nim kuutat.”

Tapma ama biesili Lasalos bo wili kimneliñdok e-sambat tiñgiliñ

⁹ Timbi Jerusalem nasi asupgan sinik endi Yesu Betani it kwelan pakuk wolok giñgit nandimbi, kanepi biñgiliñ. Timbi engot nim. Endi Yesuli Lasalos kimnan nanin timbi mlakuk en bo kanepi biñgiliñ. ¹⁰⁻¹¹ Win Lasalosla timbi amatam asupti Yesulok kandañ ña-talembi, nandi-kilikti tiñmñgiliñ, wala timbi tapma ama biesili Lasalos bo wili kimneliñdok e-sambat tiñgiliñ.

*Yesuli ama wapmañ wandin Jerusalem loñguk
(Matayo 21:1-11, Maleko 11:1-11, Luka 19:28-40)*

¹² Kwet salaumbi, amatam kimin gitik gwilatla Jerusalem biñgiliñ endi Yesuli wolok loupit tiñguk manda win nandiñgiliñ. ¹³ Nandimbi, Yesulok koi giñgit ti-ke-lonelñdok komba gandua wandin wolok kii gayam ombim epi, it kwet bimbi, telaknan timbi indauktok ñambi, ñindiñ kitimbi eñgiliñ,

“Hosana! Ni-ta-lona!

Ama ñin Wopumdok koi plon biumbi,

Kunum Yambatti gwilam tiñmin!

Endi Israel nindok Ama Wapmañni! ☆

¹⁴ Timbi Yesuli doñki sim no timbi indaumbi, wolok plon pipapi ñañguk. Win plofet manda ñindiñ youyoulin patak wolok tuop indañguk,

¹⁵ “Saion nasi sindi nim misineliñ! Wi kawit!

Sindok ama wapmañji doñki niñañ plon pipapi bilak.” ☆

¹⁶ (Nain wolonda Yesulok gwañgwañiili nek indañguk wolok walan gama nim nandi-dakleñgiliñ. Win Kunum Yambatti Yesu kimnan nanin timbi mlapi, endok pipapal engano wolok undane loñguk, wolok siñgi kandañmek endi nandi-tomgiliñ, win plofet amal Yesulok plon windiñ indauktok youyoulin, timbi wolok tuopgan indañmñguk.)

* **12:3:** Win wina tipet ba nittek wolok tuop Maliali piñgip saple koi ‘nad’ kitiañ win Yesulok kesii plon yalimikuk.

☆ **12:13:** Kap 118:25-26 ☆ **12:15:** Sekeraia 9:9

¹⁷ Tĩmbi kĩmĩn wopum Yesulĩ Lasalos kitiĩmĩmbi, kĩmnan nanin tĩmbi mĩlapĩ, sum gĩnaĩnan nanin lambumbi kaĩngĩliĩ, endĩ yousĩmbi, nek indaĩnguk wĩn e-saktaĩngĩliĩ. ¹⁸ Kĩmĩn gĩtik Kamaikamai gwĩlatta Jelusalem biĩngĩliĩ, endĩ Yesu telak plon tĩmbi indanelĩĩndok ñaĩngĩliĩ, wĩn kusei ñĩndĩĩnda: Yesulĩ jimba kundit wandin tĩnguk wolok gĩngĩt sapakĩeumbi, endĩ nandĩmbi, telak plon tĩmbi indanelĩĩndok ñaĩngĩliĩ. Ñaumbi, ¹⁹ Falisi amalĩ wĩn kaĩbi, nandum tuop nĩm tĩmbĩmbi, nisĩngan ñĩndĩĩ eĩngĩliĩ, “Wĩ kawĩt! Kwelan kuaĩ gĩtikĩ en ip klem kunepi ñaĩ! Nĩndĩ nek kusei kusei tamĩ, walĩ bien nĩmnat wandin inda-daklelak!”

Yesulĩ enlok kĩmkĩmĩĩla plofet manda enguk

²⁰ Amatam gwĩlatta Kunum Yambat mĩlelem tĩĩmĩnelĩĩndok Jelusalem biĩngĩliĩ endok boĩngĩpsĩnan Grik ama dĩwĩn pakĩliĩ. ²¹ Filip endĩ Betsaida it kwet Galili kwelan nanin, tĩmbi sambat walĩ endoĩ biĩmbi nĩngĩliĩ, “Ama wopum, nĩndĩ Yesu kanep nandamĩ.” ²² Eumbi, Filiptĩ ñambi, Andlu nĩmbi nandumbi, yakan Yesuloĩ ñambi, eĩngĩliĩ wolok tuop nĩngĩmĩk.

²³ Tĩmbi Yesulĩ ñĩndĩĩ tambane enguk, “Nak Ama Sĩsĩnik nokok pipatna engano wolok undane louttok nain walĩ ip inda-talelak. ²⁴ Wĩn biaĩngan sĩnik. Tĩmbi ñĩndĩĩ sanlet: tĩkap nanaĩ mĩnjĩptĩ kwelan nĩm pĩmbi kĩmbekta, en noĩngangot palek. Gan tĩkap endĩ kĩmbekta, endĩ bien asup laliuk. ²⁵ Nin endĩ enlok kuĩngun tĩke-kimbĩĩ dalakta, endok kuĩngun papat kwambiĩngan nĩm palmekak. Gan nin endĩ kwelan ñolok kumbi, naka tĩmbi kuĩngun enlok nĩm tĩke-kimbĩĩ dalakta, walĩ wakan kuĩngun wĩn tĩke kamaimbi, papat kwambiĩngan palmekak. ²⁶ Wĩn no en nokok kena gwaĩngwana kulakta, endĩ nak nep kle kuwĩn. Nak nep kle kuĩpi, natna patetnan endĩ bo palekak. Tĩmbi nokok Bepnalĩ kena gwaĩngwana kuaĩ gĩtikta kot gĩngĩt emekak.”

²⁷ Tĩmbi Yesulĩ enlok kĩmĩla kĩmĩt-nandĩmbi yousĩmbi eĩnguk, “Man nokok gĩnaĩna mĩlataumbi, nĩtek ewĩt? ‘Bep, dĩk mĩlap inda-namep tĩlak ñĩn napma tĩke’ wĩndĩĩ ewĩt ba? Nĩm a. Wĩn nak mĩlap wĩn bemettok indaĩngutta tĩmbi wĩndĩĩ nĩm eutet. ²⁸ Tambo nak ñĩndĩĩ elet, ‘Bep, dĩkok kusaka engano wĩn tĩmbi inda-dakleumbi, kokalĩ wopum dawĩn.’ ”

Yesulĩ wĩndĩĩ eumbi, kunum gĩnaĩ nanin manda nolĩ ñĩndĩĩ eu piĩnguk, “Nokok kusatna engano wĩn ikan tĩmba inda-dakleumbi, kotnalĩ wopum daĩnguk, tĩmbi wĩndĩĩngangot biĩdambo tĩmbetat.” ²⁹ Kĩmĩn gĩtik wolok pakĩliĩ endĩ kitiĩkĩtĩ wĩn nandĩmbi, dĩwĩndĩ “Dĩlĩmat kitiĩlak” eumbi, dĩwĩndĩ “Eĩlo nolĩ manda nĩlak” wĩndĩĩ eĩngĩliĩ. ³⁰ Tĩmbi Yesulĩ tambane enguk, “Manda walĩ nak nep tĩmbi plaptauktok nĩm, walĩ sĩndĩ sep tĩmbi plaptauktok pĩlak. ³¹ Man ñĩndĩĩngĩt nain inda-taleumbi, ñĩndĩĩ indaukak: Kunum Yambattĩ kwelalok amatam gĩtik yambi-danbi, tambonjĩ ombi-tĩkenelĩĩndok eu taleukak, tĩmbi kwet ñolok kandĩkĩe Satan en wakan wĩlĩ pĩukak. ³² Gan natnalok kandaĩ wĩn ñĩndĩĩ: nak kwelan nanin nep loumek, nak amatam gĩtikĩ nokoĩ biĩmbĩlok telak dĩlĩ-tom-semetat.” ³³ Yesulĩ wĩndĩĩ eĩnguk, wĩn endĩ kĩmkĩm nĩtein kĩmbektok wĩn e-dakleĩnguk.

³⁴ Tĩmbi amatam dĩ tambane nĩngĩliĩ, “Manda youyoulĩn patak walĩ Mesia papat kwambiĩngan kuuktok eumbi pa nandĩĩngĩmĩĩ. Nĩtek tĩmbi dĩk Ama Sĩsĩnik kloĩbat plon tĩke-loumbi kĩmbektok elaĩ? Dĩk Ama Sĩsĩnik nĩtein wandin ñala manda wĩn elaĩ?” ³⁵ Tĩmbi Yesulĩ enlok plon manda embi, ñĩndĩĩ enguk, “Kolsalenlĩ nain du-mangangot gama sĩndok boĩngĩpsĩnan pat-samekak. Nĩm kaĩbi kĩlĩm dĩ sapma kleuk, wala tĩmbi sĩndĩ kolsalen gama pat-samlak tuop wolok gĩnaĩ yousĩmbi kunekalĩ. Neta, kĩlĩm gĩnaĩ kulaktĩ dendĩ ñalok wala nĩm nandĩ-daklelak. ³⁶ Wĩndĩĩnda tĩmbi kolsalendok kuseilĩ sĩn gĩta gama palĩĩlĩmbi, sĩndĩ kolsalen molom indanelĩĩndok en nandĩ-kĩlĩkĩtĩ tĩĩmĩnekalĩ.”

Yesulĩ wĩndĩĩ eu taleumbi, amatam yambĩk bim ñambi, yambi-sem bĩm pa kuĩnguk.

Yesu n+im nandi-kilikti tiñmañd+ tuanj+ omb+t+kenekaliñ

³⁷ Yesuli jimba kundit asupgan amatamdok dausinan ip tiñguk, gan asupti wandin-gan embi giñginembi, en Mesia win n+im nandi-kwambiñ dañgiliñ. ³⁸ Win plofet Aisaial+ manda no youkuk patak wal+ bien timbektok w+ndiñ indañguk. Manda win ñ+ndiñ,

“Wopum, n+ndi giñgit manda eñgim+ñ
win amatam tipet sinikti nandi-kwambiñ dañgiliñ,
ba dikok gemb+ñga daut semguñ win ka-dakleñgiliñ.” ✧

³⁹ Endi Yesu nandi-kilikti tiñm+neliñdok tuop n+im. Wolok kusei win Aisaial+ ñ+ndiñ youkuk,

⁴⁰ “Nak Kunum Yambatti endok dausi masipbi,
g+nañji timba kwambiñ dañguk.
N+im kañbi, endi dausi+li nokok kunditna kañbi,
g+nañj+li nandi-kiliñ embi,
tambanem, nokoñ b+umbi,
natna ep timba kaikta-talenekaliñ.” ✧

⁴¹ Aisaial+ w+ndiñ youkuk, win kusei ñ+ndiñda: Kunum Yambatti Mesialok kusal engano win Aisaia itañgan daul+m+um kañbi, endi nepek eukak ba timbekak wolok plon youkuk.

⁴² Ganmek nain wolongan Juda ama bies+lok boñg+psinan bo asupti Yesu nandi-kilikti tiñm+ñgiliñ, gan endi Falisi amala mis+ñgiliñda timbi win n+im e-indañgiliñ. N+im kañbi, endi it kiyau g+nañ nanin ep kle-kol+mbi, pawan kuneliñ. ⁴³ Ama wal+ amatam eni-kindem dañ wala nandi-galk wopum tiñgiliñ, ganmek Kunum Yambattok kandañ nandi-galk wopum wandin n+im timbi, nandi-kiliktinji kim+it-sembiñgiliñ.

⁴⁴ Timbi Yesuli wopumgan kit+mbi, ñ+ndiñ eu piñguk, “Nak nandi-kilikti ti-namlakti nakgot n+im nandi-kilikti ti-namlak, tambo endi Bep nak nani-mukuk en bo nandi-kilikti tiñm+lak. ⁴⁵ W+ndiñgangot nak namb+lakti nani-mukuk en bo kalak. ⁴⁶ Amatam nak nandi-kilikti ti-namañ, endi kilim g+nañ nombo n+im kuneliñdok nak kolsalen wandin kwelan pi indañgut. ⁴⁷ Nak kwelan kuañ yambi-danbi, endok kolanj+lok tambon ewa taleuktok n+im indañgut. Tambo nak kolanj+lok tambonnan nanin yapma ti+keuttok indañgut. Kusei wala timbi tikap ama noli nokok mandana nandi-kimk+mnelakta, natna en ka-danbi, endok tambon ewa talelak w+ndiñ n+im t+let. ⁴⁸ Tambo nin endi nak siñgi wit-nambi, nokok mandana n+im nandi-dasilak en ka-danbi, tambon eu taleuktok no patak, win nak manda eñgut wal+ wakan en kwet nain taletalenan ka-danbi, tambon ombi-ti+keuttok eu taleukak. ⁴⁹ Win kusei ñ+ndiñda: nak natnalok nanand+inala manda n+im eñgut. Tambo Bep nak nani-mukuk en wakan nak manda nek ba n+itek eelok win nani-d+kñeñguk. ⁵⁰ Timbi nak ñ+ndiñ nandi-kiliñ elet: endi manda euttok nani-d+kñeñguk, manda wal+ amatam ep timb+mbi, kuñgu taletalen n+imnat kunekaliñ. W+ndiñda timbi nak endi manda n+itek eelok nanguk, wolok tuopgangot pa elet.”

Yesuli kimbepi, gwañgwañii ti-pañg+pañg+le ti-semguk

13

Yesuli gwañgwañiilok kes+si w+lit-semguk

¹ Kamaikamai gw+lat indaup timb+mbi, Yesuli kwelan ñolok bimbi, Beuloñ undane lololok nain indañguk win ka-nandi-dakleñguk. Endi ama nin kwelan ñolok en kim+it-kle kuñgiliñ win ep galk ti-ta-biñguk, timbi yous+mbi, kwelan gama kuñguk tuop ep galkta tiñguk win daut semguk.

² Yesu gít gwañgwañii endi tim nanañ na-paliññilimbi, ñindañ indañguk: Satandi Judas, Simon Iskaliottok niñañ, enda ikan gñan gñañ nanandi mĩmbi, Yesu kanjikñiilok kisinan kimilektok niñguk. ³ Gañgan Yesuli nandiñguk, wĩn Bepti nepek gítik endok kiinan kimilimbi ka-dikñeñguk, timbi endi Kunum Yambattoñnan nanin piñgukti endoñ undane louptok tiñguk. Wĩndiñ nandiñipi, ⁴ nanañ na-pakilñnan nanin mlapi, dasindasin ombap kiundip kĩmipi, timbikalanda no tikembi, boñgĩunan temguk. ⁵ Tiñipi, tuk jawañ gñañ wili piumbi, kusei kĩmipi, gwañgwañii kesisi wilit-sembi, timbikalanda boñgĩunan temguk wali timbi kalandañguk.

⁶ Wĩndiñ ti-sem-ta-ñakap, Simon Petloloñ bi tombimbi niñguk, “Wopum, nim kañbi dikĩ nokok kesitna wilitlep timbeñ a.” ⁷ Eumbi tambane niñguk, “Natna nek ti-samlet wolok kusei wĩn dik man ñindiñgita nim nandi-daklelañ, gan gamamek nandi-tombekañ.” ⁸ Eumbi, Petloli kĩmisip tiñmĩmbi niñguk, “Dik nain no ba nola nokok kesitna no nim wilit-namekañ.” Eumbi, Yesuli niñguk, “Tikap nak nim wilit-gametetta, dik nokok giñgit yousim kuuñdok tuop nim.” ⁹ Eumbi, Simon Petloli niñguk, “Wopum, tikap wĩndiñda, dik nandi-nambi, kesitnañgot nim wilit-nameñ, tambo dik nokok kitna ba kumbana wakit wilit-namekañ!” ¹⁰ Eumbi, Yesuli niñguk, “Nin endi tuk ikan ik, endi jamilan sisinik, gan kesitnañgot wiliwilittok. Timbi gñañjilok kandañ sindi jamilan sinik, gan gítik sinik nim.” ¹¹ Yesuli nin sinikti en kanjikñiilok kisinan kĩmipi tiñguk wĩn ikan ka-nandiñgukta timbi ñindiñ eñguk, “sindi gítik sinik jamilan nim.”

¹² Yesuli gwañgwañiilok kesisi wilit-talembi, dasindasin ombap bindambo dasimbi, kwel kinjannan undane ña pip papi eni-nandiñguk, “Sindi nak nek ti-samit wolok kusei ka-nandi-tomañ ba nim? Wĩn ñindiñ: ¹³ nak sindok Sanindautsi ba Wopumji kuletta timbi sindi ‘Ninindaut’ ba ‘Wopum’ naniñ wĩn dindim eañ. ¹⁴ Wĩndiñda tikap nak sindok Wopumji ba Sanindautsilĩ sindok kesisi wilit-sam-taleletta, singan kesisi tambo wilitim ti-ta-kulok. ¹⁵ Nak telak wĩn daut samit, wĩn sindi bo nak nomik kosi giñgit wĩn biu piumbi, nak ti-samit wĩndiñgan sindi tambo tike-kĩmit ti-kunekaliñ. ¹⁶ Biañgan ñak. Nak ñindiñ sanlet: kena gwañgwa silanindi molomjilok kapmainan kuañ, timbi ama kena tindilok eni-mulim ñañ endi bo nin eni-mukuk endok kapmainan kuañ. * ¹⁷ Sindi nepek sanit wolok walan ip nandi-daklelañda, tikap sindi wolok tuop ti-kunekaliñda, sindi Kunum Yambattok dainan amatam diwĩn yapma kle-patnekaliñ.”

*Ama nin Yesu kanjikñiilok kisinan kĩmipi tiñguk wĩn inda-dakleñguk
(Matayo 26:20-25, Maleko 14:17-21, Luka 22:21-23)*

¹⁸ Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Nak sindi gítik amatam diwĩn yapma kle-patnekaliñ wĩndiñ nim elet. Nak ama nitein nokok gwañgwani kuneliñdok ep kasileñgut wĩn nandi-dakle-samlet, timbi nak nin kasileñgut wĩn plofet manda no youyoun patak wali bien timbektok kasileñgut. Wĩn ñindiñ, ‘Ama no notna wandin nakita yakan nanañ nalak, endi kanjik ti-namlak.’ ✧ ¹⁹ Nak man ñin wolok plon itañgan kasat ti-samlet, wĩn kusei ñindiñda: wĩndiñ inda-namumek, sindi nokok kusatna papat kwambiñ wĩn nandi-kwambiñ danekaliñ. ²⁰ Nak kusatnala elet wali biañgan sinik. Timbi ñindiñ sanlet: nin endi nak ama ni-mukut enda not tiñmilak, endi Kunum Yambattok dainan nak wakan not ti-namlak, timbi nin endi not ti-namlak, endi nak nani-mukuk enda bo not tiñmilak.”

²¹ Yesuli wĩndiñ e-talembi, gñañ mlata-sinik taumbi, indañgan e-daklembi enguk, “Manda et wali biañgan sinik, wĩn nak ñindiñ sanlet: sindoñnan nanin noli bola ti-nambi, kanjikñiilok kisinan napiletak.” ²² Timbi gwañgwañiili Yesuli ninda sinik

* **13:16:** Manda wolok walan wĩn ñindiñ: tikap Yesuli siñgin tike-pĩmbi, gwañgwañii ep kĩmikukta, endok gwañgwañiili tambo wĩndiñgantok tilok. ✧ **13:18:** Kap 41:9

eñguk wala gama nım nandi-daklembi, nandi-bendi wopum tımbi, tambo ka tıñgılıñ. ²³ Tımbi endoñnan nanin no, wın gwañgwa nin Yesuli gınañli kasileñguk † endi Yesulok ñasiñgan kii dındım kandañ pakuk, ²⁴ wala tımbi Petloli enda kiilı walawala tımbi niñguk, “Ninda sinik elak wın dik ni-ka!” ²⁵ Wındiñ tımbımbi, gwañgwa wali Yesulok kandañ ñaña embi ni-nandiñguk, “Wopum, wın nin?” ²⁶ Eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Nak plaua nanañ dıp ñın wıtna gınañ wisımbi, miwam nambetak en wakan.” Wındiñ eñipi, plaua nanañ dıp wın wisımbi, Judas Simon Iskaliottok niñañda mıumbi ²⁷ tıkeumbi, wolongan Satandı Judaslok gınañ pi-ñımbiñguk. Tımbi Yesuli niñguk, “Dik nepek tımbep tılañ wın platik sinik ti.”

²⁸ Endi wındiñ eñguk, gan nanañ na-pakılıñ dıwın noli endi kusei nekta wındiñ niñguk wın nım nandi-dakleñgılıñ. Nım nandi-daklembi, ²⁹ Judasli endok mınemji ka-dikñeñgukta tımbi dıwındi Yesuli Judasla ñındiñ ba nek niñguk wındiñ nandiñgılıñ, “Dik ñambi, gwılatta nek nanalok tıpkamiñ wın tua,” ba “Pımbiñesıla mınem em.” ³⁰ Tımbi Judasli nanañ dıp wın tıke-taleumbi, wolongan walinin kılım gınañ pım ñağguk.

Yesuli gwañgwañii tambo tıke-galk tıneliñdok enı-dikñeñguk

³¹ Judasli walinin ip pım ñaumbi, Yesuli gwañgwañii dıwın ñındiñ enguk, “Ama Sisınik nokok kusatna engano wali man inda-dakleupi tılak, tımbi nek inda-namepi tılak, wali Kunum Yambattok kusal engano wın tımbi inda-dakleukak. ³² Tıkap nak endok kusal engano wın tımba inda-daklelakta, nain nım ombataumbi, endi bo nokok kusatna engano wın tımbi inda-dakleukak.

³³ Gwañgwanai, nak nain dumangot gama sın gıta kuutat. Kukap ñawambi, sındi nep lonjınekalıñ, gan nak Juda ama biesıla engut wındiñgangot sında ñındiñ sanlet, ‘Nak ñautatnan sındi ñaneliñdok tuop nım.’ ³⁴ Wındiñda tımbi nak endikñe manda komblin sanbi, sındi gınañjılı tambo tıke-galk tıneliñdok sanı-dikñelet, wın nak sep galk ti-samguttı ti-samlet, telak wolok tuopgan sındi bo tambo tıke-galk tınekalıñ. ³⁵ Tıkap sındi wındiñ ti-kunekaliñda, amatam gıtıkti sındi nokok gwañgwanai kuañ wın sambı-nandi-tomnekaliñ.”

Yesuli Petlolok e-sembın wın eu indağguk

(Matayo 26:31-35, Maleko 14:27-31, Luka 22:31-34)

³⁶ Tımbi Simon Petloli Yesu ni-nandiñguk, “Wopum, dik dendıñ ñaukañ?” Eumbi tambane niñguk, “Nak ñautatnan dik man ñın nep klem ñauñdok tuop nım, gan gamamek dik nep klembi ñaukañ.” ³⁷ Eumbi ni-nandiñguk eñguk, “Wopum, nıtek tımbi nak man ñın gep klem ñauttok tuop nım? Nak kuñguna bimbi, kım-gamettok pañgıtam patet.” ³⁸ Wındiñ eumbi, Yesuli niñguk, “Ba dikok kuñguña bimbi, kım-nametañ ba? Wın biañgan nım! Nak ñındiñ ganlet: puputtı gamañ nım kıtıñlımbi, dik naka nain tıpet gıt no e-sembı ti-nametañ.”

14

Kunum Yambattoñ lololok telak noñgangot wın Yesu en wakan

¹ Tımbi Yesuli yousımbi, gwañgwañiıla ñındiñ enguk, “Gınañji mlataumbi, nandi-bendi wopum tañ wındiñ nombo nım tınekalıñ. Tambo sındi Kunum Yambattok plon panjañganembi, wındiñgangot nokok plon panjañgane-ta-kunekaliñ. ² Nokok Bepnalok il kuseinan it gınañ asup patak. Nım palımda, nak ñındiñ nım sanbet, ‘Nak ñambi, it tıwılı dikñe ti-sametat.’ ³ Tımbi nak ñambi, it tıwılı dikñe ti-sam-talemek, undane bımbi, sanañgımbi, sındi bo natna kuutatnan kuneliñdok ñanekamiñ. ⁴ Tımbi nak kwet delok ñautat, wolok telak wın sındi ip nandi-taleañ.”

† 13:23: Yoanelı enlok plon e-yout tıñguk, gan enlok koi tıke-louktok nım nandiñguk, eu inda-dakleñguk.

5 Tĩmbi Tomasli nĩnguk, “Wopum, dik dendiñ ñaukañ wĩn nĩndi nĩm nandi-dakleamiñ, wala tĩmbi telak wĩn nĩtek nandi-dakleneñ?” 6 Eumbi nĩnguk, “Natna telaktok kusei, manda biañgan sisĩnĩktok kusei, ba kuñgu sisĩnĩktok kusei. * Nak napma klembi, Beptoñ tomtom wĩn no nĩm sinĩk patak. 7 Sĩndi nak nandi-kĩliñe tĩnamumda, Bepna bo nandiñĩmĩneliñ. Tĩmbi sĩndi man kusei kĩmĩpi, en nandi-kĩliñ tĩñmañ. Biañgan ñak, sĩndi en ikan kañgĩliñ.”

8 Tĩmbi Filipti nĩnguk, “Wopum, dik Bep daut nĩmumbi, nandĩna tuop tĩ-nĩmek.” 9 Eumbi nĩnguk, “Filip, nak nain ombapgan sĩn gĩta ip kuñgut, ganmek dik nokok kusatna gama nĩm nambi-nandi-tomlañ ba? No en nak nambiñguktĩ Bep ip kañguk. Wĩndiñda dik nekta ‘Bep daut nĩmekañ’ elañ? 10 Bepti nokok gĩnañ palĩmbi, nak endok gĩnañ patet. Dik wĩn nĩm nandi-kwambiñ dalañ ba? Nĩti noñgan tamĩkta tĩmbi nak manda sanlet wĩn natnalok nanandĩnala nĩm pa elet. Tambo Bep nokok gĩnañ patakti enlok kenan pa tĩlak. 11 Bepti nokok gĩnañ palĩmbi, nak endok gĩnañ patet, sĩndi manda wĩn nandi-kwambiñ da-kunekaliñ. Tĩkap sĩndi nak wĩndiñ eletta tĩmbi wĩn nandi-kwambiñ daneliñdok tuop nĩmda, kundit ep tĩmbambi kañgĩliñda tĩmbi wĩndiñ tĩnekalĩñ. 12 Biañgan sinĩk, sĩndi kunditnala tĩmbi wĩndiñ tĩnekalĩñ.

Tĩmbi kundit tĩndĩlok kandañ nak ñĩndiñ sanlet: nin endi nak nandi-kĩlikti tĩnam tĩ-kulakta, endi bo kena ba kundit natna tĩlet wĩndiñgangot tĩmbekak. Tĩmbi endok kenan ba kundil wali natna kena ba kundit tĩngut wĩn makleukak. Wĩn kusei ñĩndiñda: nak Bepnaloñ loutat. 13 Lowambi, sĩndi nokok kotnalok plon kiti-nambi, nek ba nek tĩ-samettok nani-nandiñ, wolok tuop nak Nĩñañdi Bepnalok kusal engano wĩn tĩmba inda-dakleuktok tĩ-sametat. 14 Wĩn tĩkap sĩndi nokok gĩngĩtnai kuañda tĩmbi nek ba nek tĩ-samettok nani-nandiñekaliñda, natna wĩn tĩ-sametat.”

Yesuli Dĩndĩm Woñ nĩ-mulĩm piũptok e-kwambiñ dañguk

15 Tĩmbi Yesuli yousĩmbi, gwañgwañiila ñĩndiñ enguk, “Tĩkap sĩndi gĩnañjĩli nep galk tañda, nak sĩndi nek tĩneliñdok sani-dĩkĩnelet wolok tuop tĩ-kunekaliñ. 16 Tĩmbi nak Bepta nĩ-nandi-wambi, endi sĩndok Pañgembĩlanji no nĩ-mulĩm piũmbi, nokok kĩnjan sĩn gĩta papat kwambiñgan kuukak. 17 Nak Dĩndĩm Woñ Beptok kusal sisĩnĩk wĩn tĩmbi inda-daklelak enla elet. Kwelalok gĩngĩtĩii endiła en nĩm ka-nandañ ba en nĩm nandiñmañ, wala tĩmbi endi en kasĩleneliñdok tuop nĩm. Gan Woñ wali sĩn gĩta kulak, tĩmbi sĩndok gĩnañji gĩnañ piũmbi, palekakta tĩmbi sĩndiła en nandi-kĩliñ tĩñmañ.

18 Nak sambiwambi, pañgembĩlanji nĩmnat nomĩk nĩm kunekaliñ. Nĩm. Nak sĩndoñ undane bĩutat. 19 Wĩn nain nĩm ombataumbi, kwelalok gĩngĩtĩiili nombo nĩm nambiñekaliñ, gan sĩndiła bĩndambo nambiñekaliñ. Tĩmbi nak papat kwambiñgan kuletta tĩmbi sĩndi bo kunekaliñ. 20 Sĩndi bĩndambo nambiñmek, ñĩndiñ ka-nandi-daklenekaliñ: nak Beptok gĩnañ patet, tĩmbi sĩndi nokok gĩnañ palĩmbi, nak sĩndok gĩnañ patet. 21 Nin endi nokok endiĩkĩe mandana nandi-dasĩmbi kĩmĩt-kle-kulakta, endi wakan gĩnañli nep galk tambi, nep kasĩlelak. Tĩmbi nin endi wĩndiñ tĩ-namlak, en wakan Bepnali tĩke-galk taukak, tĩmbi natna bo en tĩke-galk tambi, nokok kusatna tĩmba inda-dakle-ñĩmekak.”

22 Tĩmbi Judas no, wĩn Judas Iskaliot en nĩm, wali Yesu nĩ-nandiĩmbi eñguk, “Wopum, nĩtek tĩmbi dikok kusaka wĩn nĩndañgot tĩmbi inda-dakle-nĩmep elañ, gan kwelalok amatam dĩwĩnda nĩm?” 23 Tĩmbi Yesuli tambane nĩnguk, “Tĩkap nolĩ gĩnañli nep kasĩle-kulakta, endi nokok mandana kĩmĩt-kle-kulak. Tĩmbi Bepnali ama wandĩn wĩn tĩke-galk tambi, Bep nĩti endoñ bĩmbi, en gĩta yakan papat kwambiñgan kundekamĩk. 24 Gan nin endi gĩnañli nĩm nep kasĩle-kulakta, endi nokok mandana nĩm kĩmĩt-klelak.

* 14:6: Yesu en wakan telak Kunum Yambattoñ ñalok wĩn daut nĩmlak, endok kusal wĩn tĩmbi inda-dakle-nĩmlak, tĩmbi kuñgu sisĩnĩk nĩmlak.

Tĩmbi manda sanbambi nandañ wolok kandañ wĩn ñĩndiñ: wĩn natnalok manda nĩm, wĩn Bep nin nak kwelan nani-mukuk enlok mandan.

²⁵ Nak gama sĩn gĩta kuñipi, nepek gĩtik wĩn sani-ta-bilet. ²⁶ Gan gamanda Bepti sĩndok Pañgembĩlanji, wĩn Dĩndĩm Woñ, ni-mulĩm pĩmbi, nokok kinjannan sĩn gĩta kuukak. Tĩmbi endi wakan nepenepek gĩtik sani-daut ti-sambi, natna manda sangut gĩtik wĩn tĩmbi kaikta-samumbi, bĩnda nandi-tomnekalĩñ.

²⁷ Nak sambik bimbi, nokok busukna bisikĩat pat-samektok samlet. Busuk samettok pat-namlak wali busuk kwelan nanin wandin nĩm. Nak busuk wĩn samletta tĩmbi sĩndok gĩnañjili mĩlataumbi, mĩsĩmĩsĩ nĩm tĩnekalĩñ. ²⁸ Nak manda ñĩndiñ ikan sanbambi nandiñ, ‘Nak sambik bimbi, ñakap, sĩndoñ bĩndambo undane bĩutat.’ Sĩndi gĩnañjili biañgan nep galk tambi, nep kasile-kuumda, nak Beptoñ ñautat wala sĩndi naka tĩmbi nandi-sĩlisĩli tĩnelĩñ. Neta, Bepnali nak napma klembi, loloñ sĩnik patakta. ²⁹ Nepek gamamek indaukak wĩn nak man ñĩn itañgan sani-talelet, wĩn kusei ñĩndiñda: nak sanit wolok tuop indaukak, wolondamek sĩndi nak manda biañgan elet wĩn gumañ nandi-kwambiñ danekaliñ.

³⁰ Nak sĩn gĩta manda nombo yousĩm sansanlok nain lakatgot pat-namlak, wĩn kusei ñĩndiñda: kwettok kandikĩe ama Satan endi nep tĩmbi kolauttok bĩupi tilak. Endi nepek no ti-namektok gembĩ nĩm palmĩlak, ³¹ gan nak wandingan embi nĩm kĩmĩsip tĩmĩlet. Tambo nak Bepna gĩnañnali kasilelet wĩn kwelan kuañdi nambi-nandi-dakleneliñdok Bepnali nani-dikĩeñguk wolok tuopgan tilet.

Ale, ip mĩlapi, pĩm ñana.”

15

Wain komba sisinik wĩn Yesu en wakan

¹ Tĩmbi Yesuli yousĩmbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Natna wain komba sisinik, tĩmbi nokok Bepnali wain kenalok kandikĩe ama. ² Endi nokok kĩtna gayam bien nĩm laliañ gĩtik wĩn dombĩmbi, ep kolĩm ñalak. Tĩmbi nokok kĩtna gayam bien laliañ wali bien lali-sĩnik taneliñdok endi ti-dĩndĩme kena pa tilak. ³ Tĩmbi komba kii gayam bien lalilalilok ti-dĩndĩm eañ, wandin nak manda sanbambi nandi-dasiñgĩliñ wali ikan sep ti-dĩndĩm eumbi, Kunum Yambattok dainan dĩndĩm indañgĩliñ.

⁴ Tĩkap kii gayamdi komba plon nĩm yousĩm patakta, wali engan bien laliuktok tuop nĩm, wĩndiñgangot tĩkap sĩndi natnalok plon nĩm yousĩm pakañda, bienjĩ lalineliñdok tuop nĩm. Wĩndiñda tĩmbi sĩndi natnalok plon yousĩmbi pat-ta-kunekaliñ, tĩmbi natna sĩndok plon yousĩmbi pat-ta-kuutat. ⁵ Natna wain komba, tĩmbi sĩndi nokok kĩtna gayam. Nin endi nokoñ yousũmbi, nak bo endoñ yousĩletta, wali wakan bien asup pa lalilak. Wĩn kusei ñĩndiñda: nak napma klembi, bien lalilalilok telak no nĩm patak. ⁶ Tĩkap ama noli nokoñ nĩm yousĩmbi patakta, endi komba gayam dombĩ kokottok wandin: wĩn tĩke kolĩmbi, yañetaumbi, kii gayam diwĩn gĩta ep kiupi, komba gĩnañ ep siu dĩndilok. ⁷ Tĩkap sĩndi nokoñ yousĩm pakañ, tĩmbi nokok mandana nandi-dasiñgĩliñ wĩn kĩmit-kle-kuañda, sĩndi Kunum Yambatti wĩndiñ ba wĩndiñ ti-samektok nandañ wala kĩndem ni-nandumbi, nandi-samekak. ⁸ Nandi-samumbi, sĩndi telak wĩndiñ plon bien asup laliumbi, nokok gwañgwanai kuañ wĩndiñ inda-daklelak, tĩmbi nokok Bepnali kot gĩñgĩt tĩkelak.”

⁹ Yesuli yousĩmbi, gwañgwañiila enguk, “Bepti nep galk tañguk, wĩndiñgangot nak sep galk tañgut. Tĩmbi nak yousĩmbi, sep galk ta-ñauttok sĩndi nokoñ yousĩm patnekalĩñ. ¹⁰ Wĩn natna Bepnalok endikĩe mandan kĩmit-kle-talembi, endoñ yousĩm patet, tĩmbi endi yousĩyousĩñgan nep galk talak, wĩndiñgangot tĩkap sĩndi nokok endikĩe mandana kĩmit-kleañda, sĩndi nokoñ yousĩm patnekalĩñ, tĩmbi nak yousĩyousĩñgan sep galk tautat. ¹¹ Wĩn nak sĩmba sasat nandilet wĩn sĩndi bo nandiĩmbi, gĩnanji gĩnañ tokĩeumbi pat-samektok nandilet, wala tĩmbi nokok

mandana kim-it-kleneliñdok sanit. ¹² Timbi endikñe mandana win ñindiñ: nak sep galk tañgut, wíndiñgangot sindi ginañjili tambo tike-galk ti-ta-kunekaliñ.

¹³ Tikap ama noli noliila ep galk tamba kim-semekta, endi ep galk tindilok telak diwin gitik patak win makle-sin tauk. ¹⁴ Timbi tikap sindi nokok endikñe mandana kim-it-kle-kuañda, sindi nokok notnai sinik inda-dakleañ. ¹⁵ Nak sinda kena gwañgwa nombo nim sanlet, tambo nak sinda nokok notnai sani-talelet. Win kusei ñindiñda: kena gwañgwalí molomdi nek nandi-sambat tilak win nim nandilak, gan nokok Bepnali nepek gititñgitik nanguk win nak sinda sani-dakle-talewambi, sindi ikan nandi-taleañ. ¹⁶ Sindi nak nim nep kasileñgíliñ. Tambo natna sep kasilembi, ñindiñ tinelñdok sep dangut: sindi ñambi, bienji timbi indaukak, win bien papat kwambiñgan palekak wandin. Wíndiñ indaume, sindi nokok kotna plon Bep kititñmímbi, nepek no ba no ti-samektok ni-nandañ, endi wolok tuop sinik ti-samekak. ¹⁷ Nak endikñe manda ñin bindambo sanba nandiwit: sindi ginañjili tambo tike-galk ti-ta-kunekaliñ.”

Gwañgwañiilok mɪlap inda-semekak wala Yesuli eu inda-semguk

¹⁸ Yesuli bindambo yousimbi, ñindiñ enguk, “Amatam kwelalok gitit kuañdi nandi-kunjitta ti-samumbi, wolonda sindi nim nandi-kamalanekaliñ, win kwelalok gitit kuañdi dama naka ip nandi-kunjitta ti-namgíliñ. ¹⁹ Sindi kwelalok gitit kuumda, endi sinda nandum endok nosii timbimbi, sep galk taneliñ. Gan nak endok boñgípsinan nanin sep kasilewambi, sindi natnalok gititñitnai kumbi, kwelalok gitit nombo nim kuañ. Kusei wala timbi endi sinda nandi-kunjitta ti-samañ. ²⁰ Sindi manda ñin dama sangut win nandi-tombit, ‘Kena gwañgwa silanindi molomjilok kapmainan kuañ.’ * Kusei wala timbi tikap kwelalok gititñiili nak nep timbi kolauttok nep kle-gimigim eñgíliñda, wíndiñgangot sindi bo sep timbi kolaneliñdok sep kle-gimigim enekaliñ, timbi tikap endi nokok mandana nandi-dasimbi kim-it-kleñgíliñda, wíndiñgangot endi sindok mandanji bo nandi-dasimbi kim-it-klenekaliñ. ²¹ Endi Bep nani-mukuk en nim nandi-kiliñ tñmañ, wala timbi sindi nokok gititñitnai kuañda timbi endi kolan wandin win ti-samnekaliñ.

²² Nak indambi, Bepnalok mandan engut win ikan nim enbamda, yomjilok mɪlap nim pat-semek. Gan nak indambi, endok mandan engutta timbi endi yom tindilok e-tembi manda no nim pat-semalak. ²³ Naka nandi-kunjitta ti-namlakti Bepnala bo nandi-kunjitta tñmɪlak. ²⁴ Ba nak kundit gembinat gititñin amal nim tindiñ endok boñgípsinan nim pa timbamda, yomjilok mɪlap nim pat-semek. Gan endi kundit win kañgíliñ, ganmek Bep nita nandi-kunjitta ti-nimigíliñ, wala timbi yomjilok mɪlap kimilim pat-semalak. ²⁵ Endok endikñe mandanji ginañ ñindiñ youyoulin patak, ‘Endi naka slakan nandi-kunjitta ti-namgíliñ,’ ✧ timbi manda wali bien timbektok endi wíndiñ ti-namgíliñ.”

Yesuli Dindim Woñdi gwañgwañii ep timbi pañgitauktok e-kwambiñ dañguk

²⁶ Yesuli yousimbi enguk, “Siñgimek nak sindok Pañgembilanji win Beptok kandañ nanin ni-muletat. Woñ wali Beptoñnan nanin pimbi, endok kusal sisinik win timbi inda-daklelak. Pimek, nokok kusatna e-dakle timbekak, ²⁷ timbi siní bo nokok kusatna e-dakle ti-ta-kunekaliñ. Win kusei ñindiñda: sindi nak kena kusei kimikut naningan nakita ku-ta-bañ.

16

¹ Nepek kolan sanit wandin wali inda-samumek, sindok nandi-kiliktinji wolonda nim pi piuktok nak manda gitik win sanit. ² Endi it kiyaunji ginañ nanin sep kle-kolimbi, pawan kunekaliñ. Timbi wíndiñgot nim. Nain indaumbi, nin endi

* **15:20:** Manda wolok walan win ñindiñ: kena molomda nittek indañmilak, wolok tuopgan endok kena gwañgwanla indañmilak. ✧ **15:25:** Kap 35:19, 69:4

sindoñnan nanin no wili kimbekakta, endi 'telak wolok plon Kunum Yambat kimit-klelet' em nandukak, gan endi timbi kamalaukak. ³ Endi Bep niti nim nandi-kiliñ ti-nimañda timbi windiñ ti-samnekalñ. ⁴ Nepek gamamek indaukak, win nak man ñin itañgan sani-talelet. Win kusei ñindiñda: nak sanit wolok tuop ti-samnekalñ, wolondamek nak endok plon manda sangut win sindi nandi-tomnekalñ.

Nak sin gita kuñgutta timbi kena kusei kimikut wolonda nepek wolok kasat gama nim ti-sangut. ⁵ Gan man ñindiñgiti nak Bep nani-mukuk endoñnan ñaupi tilet, gañgan sindoñnan nanin noli 'Dik dendin ñaukañ?' windiñ no nim nani-nandañ. ⁶ Tambo nak ñañalok manda mlap wandin sanletta timbi, simba gawatti sindok ginanjiti tokñelak. ⁷ Gan nak manda ñindiñ elet wali biañgan tilak: nak sambu ñautat wolok bien wali sindoñ inda-samekak. Neta, tikap nak nim sambu ñautta, Pañgembilali sindoñ nim biwik. Tikap nak sambu ñautatta, nak en ni-mulambi, sindoñ biukak. ⁸ Bimek, kwelalok giñgitiñila timbi dakle-semumbi, nandi-kwambiñ danekaliñ, win yom win nek sinik, ba nin endi win dindim sinik, ba Kunum Yambatti nittek sinik yambi-danbekak win endi nim nandi-daklembi, nandum kamalalak. ⁹ Win ñindiñ: endi nak nim nandi-kilikiti ti-namañ, wali yom biañgan sisinik. ¹⁰ Timbi dindim kuñgulok kandañ win ñindiñ: nak Beptoñ undane ñawambi, sindi nombo nim nambinekalñ, wali nak dindim sinik win timbi inda-dakleukak. ¹¹ Timbi ka-dani kenalok kandañ win ñindiñ: Kunum Yambatti kwet ñolok kandikñe ama Satan ikan ka-danbi, tambon ombi-tikeuktok eu taleñgukta timbi amatam bo yambi-danbekak.

¹² Manda sansanlok gama asup patak, gan man ñindiñgiti sindi win gitik nandi-daklembi, nandi-dasineliñdok tuop nim. ¹³ Gan Woñdi Kunum Yambattok kusal sisinik win timbi inda-daklelak. Endi pimek, sindok nanandinjiti ep timbi pañgitaumbi, Yambattok kusal sisinik win nandi-daklenekaliñ. Win kusei ñindiñda: Woñdi enlok nanandinla manda no nim eukak, tambo manda nittek nimbimbi nandilak wolok tuop endi eukak, ba nepek nek siñgimek indaukak win sanbi indaukak. ¹⁴ Timbi endi nak manda nimbambi nandilak win sanbi indaukakta timbi, endi nokok kusatna engano win timbi inda-dakleukak. ¹⁵ Bep nitok nanandinnet win noñganda timbi nak ñindiñ sanit, 'Nak manda Woñda nimbambi nandilak win sinda sani-dakleukak.' "

Milapsilok kinjannan silisilili gwañgwañiiloñ inda-semekak

¹⁶ Yesuli yousimbi enguk, "Nain nim ombataumbi, sindi nombo nim nambinekalñ, timbi nain nim ombataumbi, bindambo nambinekalñ." ¹⁷ Windiñ eumbi, endok gwañgwañi diwindi nisinñgan ñindiñ eñgiliñ, "Endi ñindiñ elak, 'Nain nim ombataumbi, nandi nombo nim kanekamiñ, timbi nain nim ombataumbi, bindambo en kanekamiñ,' timbi 'Endi Beptoñ undane ñaukakta timbi windiñ indaukak.' Manda wolok walan wali nek plon e-yout tilak?" ¹⁸ Windiñ eñipi, nisinñgan e-nandiñgilitiñ, " 'Nain nim ombatalak' manda wolok walan wi nittek? Nek elak win nandi nim nandi-dakleamitiñ."

¹⁹ Timbi endi wala ni-nandineliñdok nandumbi, Yesuli yambi-nandi-daklembi enguk, "Nak ñindiñ sanit, 'Nain nim ombataumbi, sindi nombo nim nambinekalñ, timbi nain nim ombataumbi, bindambo nambinekalñ.' Win manda wolok kuseila singan e-nandi tañ ba? ²⁰ Manda et wali biañgan sinik. Timbi nak ñindiñ sanlet: nak kimbambi, sindi kut-blamblan embi, mano tinekalñ, gan kwelalok giñgitiñili silisilili tinekalñ. Timbi sindok ginañjiti mlata sinik taumbi patnekalñ, gan sindi bindambo nimbimbi, sindok nandi-milapsilok kinjannan silisilili inda-samekak.

²¹ Win tamdi gwañgwa tikelak wandin inda-samekak. Endok piñgip gawat tindilok nainñin indalakta timbi ginan mlata sinik taumbi patak, gan endi gwañgwa tikemek, gwañgwan indañmlak wali silisilili mumbi, mlap win ip kamalalak. ²² Windiñgangot nain ñolonda sindok ginañjiti mlalalak, gan nak bindambo bi sambambi nambinekalñ, wolonda walenjiliti bo kindem daumbi, silisilili ginañjiti

tokñeukak, tĩmbi ama noli sĩndok sĩlisĩlinji solom tĩkeneliñdok tuop nĩm. ²³ Nain wĩn indaumek, sĩndi nepek nolok plon nombo nĩm nak nani-nandĩnekalĩñ. Wĩn biañgan sĩnik. Tĩmbi nak ñĩndĩñ sanlet: sĩndi nepek no ba nola nokok Bepnala nĩ-nandĩnekalĩñ, wolok tuop endi nokok kotna plon samekak. ²⁴ Sĩndi nokok kotna plon enda nepek nola nĩm nĩ-nandĩ-ta-bĩngĩliñ. Ale, man ñĩn sĩndi kĩndem gĩngĩnembĩ, nĩ-nandĩ tĩ-ta-kunekaliñ, tĩmbi wolok tuopgan inda-samumbi, nandĩ-sĩlisĩli gĩnañji tokñeukak.”

Mĩlap kusei kusei indaukak, gan Yesuli kwettok gembĩn kolan wĩn ip wĩli pĩnguk

²⁵ Yesuli yousĩmbi, ñĩndĩñ enguk, “Nak manda sani-ta-bĩlet wĩn eyout mandaliñgot sanliñgut, gan nain indaumbi, nak manda eñipi, eyout manda nombo nĩm sanbetat. Tambo nokok Bepnalok plon indañgan kasat tĩ-samet. ²⁶ Nain wolonda sĩndi nokok kotna plon Bep nĩ-nandĩnekalĩñ. Nak Bep tĩ sep kĩmĩlektok nĩ-nandutut wĩndĩñ nĩm sanlet, tambo ñĩndĩñ sanlet: wĩn sĩn en nĩ-nandĩnekalĩñ. ²⁷ Wĩn kusei ñĩndĩñda: sĩndi gĩnañji nak nep galk tambi, nak Bep toñnan nanin pĩngut wĩn nandĩ-kwambiñ da-kuañda tĩmbi endi sep galk tambi, nĩ-nandĩnji nandĩ-samekak. ²⁸ Nak en gĩta pakap kwelan pĩmbi indañgutta, man ñĩn kwet ñĩn bimbi, endoñ undane loupi tĩlet.” ²⁹ Wĩndĩñ eumbi, gwañgwañiili nĩngĩliñ, “Ei! man ip dĩk eyout manda bimbi, manda indañgan nĩnĩlañ wĩn! ³⁰ Man ñĩn nĩndi gambi-nandamĩñ, wĩn dĩk nepek gĩtĩngĩtĩk nandĩ-talelañ, tĩmbi nĩndi gama nĩm gani-nandĩnambĩ, dĩk ikan nĩndok nanandĩni ka-nandĩ-daklelañ. Kusei wala tĩmbi nĩndi dĩk Kunum Yambattoñnan nanin pĩngũ wĩn nandĩ-kwambiñ damĩñ.”

³¹ Tĩmbi Yesuli tambane enguk, “Ba sĩndi biañgan ip nandĩ-kwambiñ da-namañ ba? ³² Nandañ! Nĩm ombataumbi, nain ñĩn ip inda-talelak: nokok kanjĩknaili sep kleumbi, sĩndi nak nambium, natnañgan palambi, sĩndi noñgan noñgandĩ papusenembĩ, isĩnan pi ña-talenetañ, ganmek nokok Bepnalĩ nakĩta patakta tĩmbi nak natnañgan nĩm paletet. ³³ Sĩndi nokok gĩnañ kuañda tĩmbi busuk bĩsĩkĩat wĩn kasĩleumbi pat-samektok nak manda wĩn sanĩt. Kwelan ñolok mĩlap kusei kusei pat-samlak, gan nak kwelalok gembĩn kolan wĩn ip wĩla pĩngukta tĩmbi sĩndok sĩmbatsĩ saleun.”

17

Yesuli enla ba gwañgwañiila nĩmolo tĩnguk

¹ Yesuli manda wĩn eu taleumbi, kunum gĩnañ deium loumbi, Beula nĩmolo ñĩndĩñ tĩñmĩnguk, “Ambep, nak mĩlap bembĩ, kĩmbettok nain ip indalak. Dĩk nandĩ-namumbi, nak dĩkok Nĩñañgalĩ kusaka engano wĩn tĩmba inda-dakleuktok dĩk bo nokok kusatna engano wĩn tĩmbi inda-dakleukañ. ² Dĩk ama nep kĩmĩt-kleneliñdok namguñ, tĩmbi nak kuñgu taletalen nĩmnat enda emettok nandĩngũñ, wala tĩmbi dĩk nak amatam gĩtik yambi-dĩkñeuttok napĩkuñ. ³ Tĩmbi kuñgu taletalen nĩmnat wolok walan wĩn ñĩndĩñ: endi Kunum Yambat sĩsĩnik noñgangot dĩk nandĩ-kĩliñ tĩ-gamañ, tĩmbi Yesu Mesia dĩk nani-mukuñ naka nandĩ-kĩliñ tĩ-namañ. ⁴ Dĩk naka kena tĩmbettok namguñ wĩn gĩtik tĩmba taleñguk, tĩmbi telak wolok plon dĩtnalok kusaka engano wĩn kwelan ñolok tĩmba inda-dakleñguk. ⁵ Ale, Bep, man ñĩn dĩk nandĩ-nambĩ, natnalok kusatna engano wĩn ñĩndĩñ tĩmbi inda-daklewĩn: kwet gama nĩm indañĩlĩmbi, nak dĩkĩta kuñipi, nokok pipapatna engano pat-namguk wĩn dĩk bĩndambo naka namumbi pat-namun.

⁶ Dĩk kwelan kuañ endoñnan nanin dĩwĩn ep danbi, nokok gwañgwanai kuneliñdok yapĩkuñ, tĩmbi nak dĩkok kusaka enda enĩ-dakle-semambĩ, endi dĩk nandĩ-kĩliñ tĩ-gamañ. Wĩn endi dĩkok gĩngĩtkai, gan dĩk nakĩta kuneliñdok yapĩkuñ, tĩmbi nak yambi-dĩkñewambĩ, endi dĩkok mandañga kĩmĩt-kle-kumbi, ⁷ man ñĩndĩngĩt nambĩ-nandĩ-dakleañ, wĩn dĩk nepek gĩtĩngĩtĩk namumbi pat-namlak wali biañgan dĩkoñnan

nanin. Endi wíndiñ nandi-dakleañ, ⁸ wín kusei ñíndiñda: dik manda naka nanguñ wín nak enda enba taleñguk. Ewambi, endi nandi-dasimbi, nak dikoñnan nanin pi indañgut wín biañgan ka-nandi-dakleañ, timbi dik nani-mukuñ wín ip nandi-kwambiñ da-taleañ.

⁹ Nak enda timbi nimolo ti-gamlet. Nak man ñíndiñgít kwelan kuañ gítikta nimolo nim ti-gamlet. Tambo nak ama nin dik nokok gwañgwanai kuneliñdok yapikuñ endañgot nimolo ti-gamlet, wín kusei ñíndiñda: endi dikok gíñgítikai sinik. ¹⁰ Wín nokok gíñgít kuañ endi gítik dikok gíñgítikai, timbi dikok gíñgítikai gítik endi nokok gíñgítnai. Timbi endok kuñgunjili nokok kusatna engano wín timbi inda-daklelak. ¹¹ Nak kombikan dikoñ biutat, timbi kwelan ñolok nombo nim yousimbi kuutat, gan endila kwelan yousimbi kunekaliñ.

Bep Giñgi Sinik nití noñgan tamik, wíndiñgangot endi bo noñgan tineliñdok dik nandi-nambi, dikok gembínga naka namguñ wali ep kamaiukañ. ¹² Nak en gíta kuñipi, dik gembí namguñ wali ep kamaimbi yambi-dikñe-ta-biñgut. Timbi endoñnan nanin no kolandok gíñgít kuñguk en noñgandíngot kolañguk, nolii diwínlí nim. Wín manda youyoulin patak wali bien timbettok wíndiñ indañguk. ¹³ Ale, nak dikoñ biupi tilet, gan nak nandi-silisili tilet wolok tuopgan endi bo nandi-silisili tineliñdok nak kwelan ñolok gamañgot patetta manda gítik ñin enbambi nandañ.

¹⁴ Dik manda nanguñ wín nak enda eni-talewambi, endi nandi-dasiñgíliñ, timbi natna kwet ñolok gíñgít nim kulet, wíndiñgangot endi bo kwet ñolok gíñgít nombo nim kuañ, wala timbi kwelalok gíñgít kuañdi nandi-kunjitta ti-semañ. ¹⁵ Dik kwet ñalinin yapma tikeuñdok nimolo nim ti-gamlet. Tambo nak ñíndiñ nimolo ti-gamlet: dik ep kamaiumbi, kolan molomdi ep timbi kolaneliñdok tuop nim. ¹⁶ Natna kwet ñolok gíñgít nim, wíndiñgangot endi bo kwet ñolok gíñgít nim kuañ. ¹⁷ Wíndiñda timbi dikok mandañgalí kusaka sisinik wín e-daklelak, wali ep timbi pañgítaumbi, endi ditnalok gíñgítikaiñgot kunekaliñ. ¹⁸ Dik nak kwelan nani-mulimbi indañgut, wín dikok kenañga timbettok. Wíndiñgangot nak bo endi kwelan eni-mut-talelet. ¹⁹ Timbi endi bo biañgan kuñgunji dikok bi-gammelíñdok nak dikok kenañga timbettok kuñguna dikok bi-gam-talelet.”

Nin endi Yesu nandi-kilíkti tiñmínekaliñ enda nimolo tiñguk

²⁰ Timbi Yesuli nimolo yousim timbi eñguk, “Bep, nak gwañgwanai 11 endañgot nimolo nim ti-gamlet. Tambo nak amatam nin endi gwañgwanailok mandanjí nandimbi, nandi-kilíkti ti-namnekaliñ, enda bo nimolo ti-gamlet. ²¹ Wín Bep dik nokok gíñañ palimbi, nak dikok gíñañ palambi, nití noñgan tamik, wíndiñgangot endi bo noñgan tineliñdok nak nimolo tilet. Timbi kwelan kuañ gítikti dik wakan nak nani-mukuñ wín nandi-kwambiñ daneliñdok nak nandi-kilíkti ti-namnekaliñdi Bep nitok gíñañ patneliñdok nimolo tilet. ²² Nití noñgan tamik, wíndiñgangot endi bo noñgan tineliñdok nak nandi-sembi, dik pipapat engano naka namguñ pat-namlak wín emambi pat-semalak. ²³ Wín endi noñgan sinik inda-talembi, noñgan tineliñdok nak endok gíñañ palambi, dik nokok gíñañ patañ. Endi wíndiñgan noñgan tinekaliñ, wolonda kwelan kuañ gítikti ka-nandi-daklenekaliñ, wín dik wakan nani-mukuñ, timbi dik nak nep galk tañguñ, wíndiñgangot nak nandi-kilíkti ti-namañ wín ep galk tañguñ.

²⁴ Kunum kwet gama nim indañilimbi, dik nak nep galk tañguñda timbi pipapat engano wín namguñ pat-namlak. Bep, nak ñíndiñ indauktok nandi-galk talet: amatam nakita kuneliñdok namguñ, endi bo natna kuutatnan nakita kumbi, nokok pipapat engano wín kanekaliñ. ²⁵ Bep ep tíndin díndim molom, kwelalok gíñgítíñilí díka nim nandi-gamañ, gan nakta nandi-kilíñ ti-gamlet, timbi dik nani-mulimbi indañgut wín nokok gwañgwanai ñali ka-nandi-tom-taleañ. ²⁶ Nak dikok kusaka engano wín daut semgut, timbi yousimbi daut sem-ta-ñautat. Wín dik nak nep galk

talañ, wíndiñgan endi bo tambo ep galk taneliñdok ba nak en gita kuuttok wíndiñgan ti-semetat.”

Yesuli enlok kusal timbi inda-dakleuktok kim mɩlapi, gwañgwañiiloñ inda-semguk

18

Yesu tikeñgiliñ

(Matayo 26:47-57, Maleko 14:43-53, Luka 22:47-54)

¹ Yesuli nimolo timbi taleumbi, gwañgwañii git pakiliñnan nanin pim ñambi, tuk no koi Kitlon win dikñemi, oliv komba kena no wandiñ pakuknan ña tomgiliñ. ² Endi wolok nain asup kimin tañgiliñda timbi Judas Yesu endok kanjikñiilok kisinan kimilepi tiñguk endi bo kwet win nandiñguk. ³ Wíndiñda tapma ama biesi git Falisi amali tapma ittok kamaikamai ama diwin eni-mukiliñ en wakít Romalok mik ama diwin Judasli ep kiulimbi, endi tou git sipalak ep pindopi, miktok nepenepek epmumbi, Judasli yanañgiliimbi, kwet wolok biñgiliñ. ⁴ Bumbi, Yesuli nitek indañmektok win ikan nandi-taleñpi, ña ep timbi indaumbi enguk, “Sindi nin lonjañ?” ⁵ Eumbi tambane niñgiliñ, “Yesu Nasalet nanin.” Eumbi enguk, “Win nak ñakan.” (Timbi Judas Yesu kanjikñiilok kisinan kimikuk endi ama wolok boñgipsinan ikuk.)

⁶ Yesuli “Win nak ñakan” wíndiñ eumbi, wolongan amali nandi-silikñemi, siñgisiñgilok ñambi, pi pi-taleñgiliñ. ⁷ Wíndiñ timbimbi, bindambo eni-nandiimbi eñguk, “Sindi nin lonjañ?” Eumbi, “Yesu Nasalet nanin” wíndiñ niñgiliñ. ⁸ Eumbi, Yesuli tambane enguk, “Win nak ñakan win ikan sanit. Wíndiñda tikapindi nak nep lonjañda, notnai ñin yambiumbi ñawit.” ⁹ Yesuli manda wíndiñ eñguk, win endi dama Beula ñindiñ niñguk wali bien timbektok eñguk, “Dik ama nakita kuneliñdok namguñ win nak yambi-dikñewambi, no nim paikiliñ.”

¹⁰ Timbi Simon Petloli kakit tike biñguk win tiañeum lambumbi, tapma amalok telak damanji endok kena gwañgwa silanin no koi Malkus endok pawan kit dindim kandañ nanin wílalim pi piñguk. ¹¹ Wíndiñ timbimbi, Yesuli Petlola niñguk, “Dikok kakitka kwelnan suaeum piwin. Bepnali engan mɩlap ñin kimit-namguk win nitekta timbi nim bembet?”

¹² Timbi mik ama wakít endok telak damanji ba tapma ittok kamaikamai ama endi Yesu tikembi, kii imbi ¹³ nañgipi, ama no koi Anas endoñ dama ñañgiliñ. Anas endok wembanlok wapai koi Kaiafas endi gwilat wolonda tapma amalok telak damanji kuñguk. ¹⁴ Win Kaiafas en wakan Juda ama biesila nanandi dama ñindiñ emguk, “Ama noñganliñgot amatam gitiktok kinjanji kimbek win kindem.”

Petloli Yesula “Nim nandiñmilet” eñguk

(Matayo 26:58,69-70, Maleko 14:54,66-68, Luka 22:55-57)

¹⁵ Yesu nañgip ñañilimbi, Simon Petlo git Yesulok gwañgwa no * endi siñgi klem ñañgimik. Tapma amalok telak damanji endok sambaliilí gwañgwa no win nandiñmíñgiliñ, wala timbi endi telak damalok il sañ jimba ginañ Yesu kindem klem loñguk, ¹⁶ gan Petloli telak yama pawan ikuk. Timbi gwañgwa nin telak damanji lok sambaliilí nandiñmíñgiliñ endi pi ñambi, telak yama kandikñe wembela Petlolok plon manda nimbimbi, yama pisalimbi, gwañgwa wali Petlo nañgiliimbi, ginañ loñgimik. ¹⁷ Loumbi, yama kandikñe wembe wali Petlo ni-kañbi eñguk, “Nim kañbi, dik bo ama wolok gwañgwa no?” Eumbi niñguk, “E, nak nim.”

* **18:15:** Yoaneli gwañgwa ninda youkuk endi enla eñguk.

¹⁸ Sasale tiñgukta timbi tapma amalok telak damanji endok kena gwañgwa git tapma ittok kamaikamai ama endi komba sim ipi, sei-palimbi, Petlo endi bo boñg+ps+nan ña ipi, komba sei-pakuk.

*Tapma amalok telak damanji Yesu ni-nandinandi tiñguk
(Matayo 26:59-66, Maleko 14:55-64, Luka 22:66-71)*

¹⁹ Timbi Anas tapma amalok telak damanji damañgan pakuk endi Yesu ni-kañbi, endok gwañgwañiilok plon ba manda e-daut tiliñguk wolok plon ni-nandinandi tiñguk. ²⁰ Timbi Yesuli ñindiñ tambane niñguk, “Nak amatam gitikta indañgan manda engut, win Juda amatam gitikti it kiyaunji ginañ ba tapma ilan kim+n tañ wolok nain tuop manda eni-daut ti-sem-ta-kuñgut, timbi nak kwet sembinan nepek no nim eñgut. ²¹ Wala timbi nekta naka nani-nandiñ? Manda enbambi nandiñg+liñ endi eni-kaukañ; endi mek nak nek engut win nandañ.” ²² Windiñ eumbi, kamaikamai ama ñasiñgan ikiliñ endoñnan nanin noli Yesu timan dai plon wipi niñguk, “Dik tapma amalok telak damanji endi nitekta manda windiñ tambane ñiñ?” ²³ Eumbi tambane niñguk, “Manda ewa kamalalakta, win kusei nani-dakleumbi nandiwa, ba dindiñm eletta, dik nekta slakan nitañ?” ²⁴ Timbi Anasli eumbi, Yesu kii im-bimbini nañg+p ñambi, tapma amalok telak damanji Kaiafas endoñ ñañg+liñ.

*Petloli Yesula ‘Nim nandiñmilet’ bindambo eñguk
(Matayo 26:71-75, Maleko 14:69-72, Luka 22:58-62)*

²⁵ Timbi Simon Petloli komba sei-paliñ+imbi, ni-nandi+mbi eñg+liñ, “Nim kañbi, dik bo ama wolok gwañgwa no?” Eumbi, e-kim+sem+mbi enguk, “E, nak nim.” ²⁶ Timbi tapma amalok telak damanji endok kena gwañgwa no, win ama nindok pawan Petloli wili dikñeñguk endok wekai d+pti Petlola ñindiñ niñguk, “Dik oliv komba kena ginañ en gita kuumbi gambit win!” ²⁷ Eumbi, bindambo “Win nak nim” eumbi, wolongan puputti kitiñguk.

*Pilatoli Yesu ama wapmañ kuñgunla ni-nandi tiñguk
(Matayo 27:1-2,11-14, Maleko 15:1-5, Luka 23:1-5)*

²⁸ Kwet salaumbi, Juda ama biesili Kaiafaslok il bimbi, pim ñambi, Yesu nañg+pi, kandikñe ama Pilatolok ilan ñañg+liñ, gan il ginañ nim loñg+liñ, win kusei ñindiñda: endi Roma ama Pilatolok il ginañ loumda, Kunum Yambattok dainan kolambi, Kamaikamai gw+lattok nanañ sandap wolonda naneliñdok tuop nim. It ginañ nim lombi, sañ jimba ginañ palimbi, ²⁹ Pilatoli pim, endoñ ñambi, eni-nandi+mbi eñguk, “Sindi ama ñala manda nitek embi, kit yout tiñmañ?” ³⁰ Eumbi tambane niñg+liñ, “Endi kolan tindi ama nim palimda, dikok kikanan slakan nim kim+neñ.” ³¹ Eumbi, Pilatoli enguk, “Tikap windiñda, sin en tikembi, sinlok endikñe mandanji kim+klembi, manda plon kimilit.” Eumbi, ama biesili niñg+liñ, “Juda nindok endikñe mandanli en kim+mlok elak, ✧ gan Roma sindok endikñe mandanji+li nindi sep lapipi, windiñ tineñdok kim+sip patak.” ³² Juda ama biesili Pilatola windiñ niñg+liñ, wali timbi indadakleñguk, win Yesuli damañgan kim+kim nitein kimbektok e-dakleñguk, manda wali bien timbep tiñguk. ✧

³³ Timbi kandikñe Pilatoli ama biesilok mandanji nandi-talembi, kandikñe amalok it ginañ undane lombi, Yesu kitiñmum b+umbi ni-nandi+mbi eñguk, “Ba dik ñakan Juda amatamdok ama wapmañji ba?” ³⁴ Eumbi tambane ni-nandiñguk, “Ba dik manda win ditalok nanandiñgala elañ, ba diwindok manji klembi elañ?” ³⁵ Eumbi niñguk, “Natna Juda ama nim, wala timbi dikok kusaka nitek nandi-gamet? Win ditalok amatangai git tapma ama biesili gepbi, nokok kitnanan gap+kañ. Dik nitek sinik tiñguñ?” ³⁶ Eumbi tambane niñguk, “Nokok ama wapmañ kuñguna win kwet ñolok

nim. Wın kwet ñolok palımda, nokok kena gwañgwanaili kanjiknai mik ti-semumbi, endi nittek plon nepbi, Juda ama biesilok kisinan napitneliñ? Gan nokok ama wapmañ kuñguna wın kwet ñolok nim.”

³⁷ Timbi Pilatoli niñguk, “Wındiñda ditna ama wapmañ wındiñ elañ ba?” Eumbi tambane niñguk, “Naka ama wapmañ nanlañ wın dındım elañ. Wın kusei biañgan sisinik wın e-dakle kena timbettok menali napmıumbi, kwelan indañgut. Timbi nin endi kusei biañgan sisinik wın tıke-kwambiñ dalok nandi-galk tañ gitik endi nokok mandana nandi-mbi nandi-dasiañ.” ³⁸ Eumbi, Pilatoli niñguk, “Kusei biañgan sisinik wın nek sinik?”

*Pilatoli Yesulok kolan no nim timbi indañguk, ganmek kimbektok eu taleñguk
(Matayo 27:15-31, Maleko 15:6-20, Luka 23:13-25)*

Timbi Pilatoli bindambo pımbi, Juda amatamdoñ ñambi enguk, “Nakta endok kolan no nim timba indalak. ³⁹ Gan nak sindok ep tındıñji no kimıt-klembi, Kamaikamai gwılat tuop ama no it kwambiñ gınañ nanin sindok pa pisat-samlet, wala timbi sindi nak ama ñın Juda amatamdok ama wapmañji ninin en pisat-samettok nandañ ba?”

⁴⁰ Wındiñ eumbi, endi kwawañganembi, tambane niñgıliñ, “Nım yañ! Barabas kak pisat-nımiñ!” Barabas wın endi ama piñpiñen nin Roma ama mik ti-semliñguk. ✧

19

¹ Wolongan Pilatoli eumbi, mik amali toa pisik asupnat gaut gwılapıti tındın wali Yesu waıpgıliñ. ² Timbi ama wapmañ walan esilimıñpi, toa no pisikñat wali bondınembi, kumbannan kimıli pıumbi, sauloñ gimın dasi-mıñgıliñ. ³ Wındiñ tiñpi, ama noñgan noñgan endoñ bıñgıliñ tuop endi walan noñgangot timbi, “Judalok ama wapmañji, we!” wındiñ nımbi, timan dai plon kit pındım wıkilıñ.

⁴ Timbi Pilatoli bindambo pımbi, kimın gitıkoñ ñambi enguk, “Nandiwit: nak en sindoñ nañgıp bıwambi, sindi ñındiñ ka-nandiwit: nakta endok yomınlok bien lonji nim kañ bilet.” ⁵ Timbi Yesu en toa pisikñat bondınen git sauloñ gimınnat wakıt pi ilımbi, Pilatoli daut sembi enguk, “Ama ñın kawıt!” ⁶ Wındiñ eumbi, tapma ama biesi git tapma ittok kamaikamai amali Yesu kañgıliñ, wolongan endi wopungan kitımbi eñgıliñ, “Kloñbat plon wıli kimbin!” Eumbi, Pilatoli manjınan tikembi enguk, “Nakta endok yomın yolonjıletta timbi sindi en tikembi, kloñbat plon wılit.” ⁷ Timbi Juda ama biesili tambane niñgıliñ, “Endi enla ‘Nak Kunum Yambattok Niñañ’ wındiñ pa elak, timbi endikñe manda pat-nımlak walinin noli ama wandisi wın yandıp kimnelıñdok elak.”

⁸ Timbi Pilatoli Yesulok plon manda wandin wın nandiñguk wolonda endi wıli kimnelıñdok eu taletalela mısi sinik tambı, ⁹ Yesu it gınañ nañgıp lombi, ni-kañbi eñguk, “Dık denanin sinik?” Gan Yesuli tambon no nim tambane niñguk, ¹⁰ wala timbi Pilatoli niñguk, “Nitek? Ba dık manda tambon no nim nanlañ ba? Nak dık slak gambiwam kuuñdok ba ewa kloñbat plon kimbeñdok gembı pat-namlak, wın dık nim nandi-daklelañ ba?” ¹¹ Timbi Yesuli tambane niñguk, “Kunum Yambatti gembı nim gamumda, nepek no ti-nameñdok gembı no nim pakamek. Kusei wala timbi ama nin nak dık kok kikanan napıkuk endok yomınli dık kok yomga maklelak.” *

¹² Pilatoli manda wala timbi Yesu kañbiuktok telak lonjiñguk, gan Juda ama biesili kwawa timbi kitımbi, Pilatola niñgıliñ, “No en enla ama wapmañ elak, endi Roma ama wapmañ Sisala kanjik tiñmımbi e-ta-pı tiñmılak. Wındiñda tikap dık ama ñın kañbiutañda, dık bo Sisalok nol nim indalañ.” ¹³ Pilatoli manda wındiñ nandi-mbi, wolongan endi Yesulok mandan eu taleuktok en nañgıp pımbi, ka-danı amalok pitit

✧ 18:40: Maleko 15:7 * 19:11: Yesuli tapma amalok telak damanjı Kaiafas endok plon e-yout tiñguk bek.

plon pipakuk, kwet kawat p̄indim̄li galgal̄n wolok. (Juda amalok mandanj̄nan kwet wolok koi w̄in Gabata.)

¹⁴ Sandap wolondañgan Juda amal̄i Kamaikamai gw̄ilattok nepek ḡit̄ik t̄i-jum̄it t̄iñ̄līmbi, kwet boñḡip taumbi, Pilatol̄i pitit plon pipapi, Juda amatamda e-sasale manda enbi eñguk, “Ale, s̄indok ama wapmañj̄i ñ̄in kawit!” ¹⁵ Eumbi, end̄i k̄it̄imbi eñḡil̄iñ, “Nañḡip ñ̄awit! Nañḡip ñ̄awit! Nañḡip ñ̄ambi, kloñbat plon w̄il̄i k̄imbin!” T̄imbi Pilatol̄i enguk, “N̄itek? S̄indok ama wapmañj̄i ñ̄akan ñ̄ak! Ba nak en kloñbat plon w̄il̄i k̄imnel̄iñdok eut ba?” Eumbi, tapma ama bies̄il̄i ñ̄ind̄iñ tambane n̄iñḡil̄iñ, “Nimbek no en n̄indok ama wapmañ̄i n̄im, Sisa en noñgan.” ¹⁶ Wolongan Pilatol̄i nand̄i-sem̄bi, Yesu kloñbat plon w̄il̄i k̄imnel̄iñdok k̄is̄inan k̄im̄ikuk.

Yesu kloñbat plon w̄il̄i k̄im̄iñguk

(Matayo 27:32-56, Maleko 15:21-41, Luka 23:26-49)

¹⁷ W̄ind̄iñda mik amal̄i Yesu walinin nañḡip ñ̄ambi, enlok kloñbat m̄ium bemb̄imbi, kwet no koi Kumba Kwandat, Judalok mandanj̄nan Golgata, wand̄iñ nañḡip ñ̄ambi, ¹⁸ kloñbat plon w̄ik̄il̄iñ. T̄imbi kolan t̄ind̄i ama t̄ipet wak̄ita yand̄ip̄bi, no tombon no tombon, t̄im Yesu en endok boñḡipsetnan ep samba embi, mambi ik̄il̄iñ.

¹⁹ T̄imbi Pilatol̄i eu taleumbi, Yesulok kumbam m̄indiñ plon kundit ñ̄ind̄iñ youp k̄im̄ik̄il̄iñ, “Yesu Nasalet nanin, Juda amalok ama wapmañj̄i.” ²⁰ Kundit w̄in Juda wak̄it Roma ba Grik endok mandanj̄i plon youp k̄im̄ik̄il̄iñ, t̄imbi Yesu w̄ik̄il̄iñ w̄in it kwet ñ̄asiñgan pakukta t̄imbi Juda ama asupgand̄i manda w̄in kañbi pinak̄il̄iñ. ²¹ T̄imbi Juda amalok tapma ama bies̄il̄i kundit wala kañ nandum tuop n̄im t̄imb̄imbi, Pilato n̄imbi eñḡil̄iñ, “D̄ik ‘Juda amalok ama wapmañj̄i’ w̄ind̄iñ n̄im yout. Tambo ñ̄ind̄iñ yout, ‘Ama ñ̄al̄i en ‘Nak Juda amalok ama wapmañj̄i’ eñguk.’ ” W̄ind̄iñ eumbi, ²² Pilatol̄i tambane enguk, “Ewam youlal̄iñ w̄ind̄iñgan pal̄in.”

²³ T̄imbi mik amal̄i Yesu kloñbat plon w̄it-talembi, endok dasindasin t̄ipet t̄ipet w̄in ep danbi, molom tuop tuop epḡil̄iñ. T̄imbi end̄i w̄ind̄iñgot endok kiup̄in ombap t̄ikembi kañḡil̄iñ, w̄in kiup̄i w̄in sandum noñgand̄iñgot t̄ind̄in, d̄imbo n̄imnat, ²⁴ wala t̄imbi end̄i wala kau k̄indem daumbi, n̄is̄iñgan ñ̄ind̄iñ eñḡil̄iñ, “W̄in wilapnambi kolauk, wala t̄imbi molom nin s̄in̄ik w̄in indauktok n̄ind̄i t̄imbi-indalok sañala t̄ina!” W̄ind̄iñ embi, t̄imbi-inda sañala t̄imb̄imbi, kiup̄i wolok molom indaumbi, manda ñ̄ind̄iñ youyoul̄in patak wal̄i bien t̄iñguk, “End̄i nokok dasindasina ep danbi, sandumnala t̄imbi t̄imbi-inda sañala t̄iñḡil̄iñ.” ✧
Wolok tuopgan mik amal̄i t̄iñḡil̄iñ.

²⁵ T̄imbi Yesulok meñ wak̄it meñlok dalañ, ba Klopas tam̄in koi Malia, t̄imbi Malia Makdala nanin end̄i Yesulok kloñbal̄i kuseinan ik̄il̄iñ. ²⁶ T̄imbi Yesul̄i enlok meñ ḡit̄ gwañgwan nin ḡinañl̄i kas̄ileñguk w̄in end̄i ñ̄asiñgan il̄imbi kañbi, gwañgwa wolok plon meñla ñ̄ind̄iñ n̄iñguk, “Tam, ñ̄in d̄ikok n̄iñañga wakan.” ²⁷ W̄ind̄iñ em tambanembi, gwañgwa wala ñ̄ind̄iñ n̄iñguk, “Ñ̄in d̄ikok meñga wakan.” T̄imbi nain wolonda gwañgwa wal̄i Yesulok meñ nañḡil̄imbi, endok ilnan ñ̄aumbi ka-d̄ik̄iñguk.

²⁸ Wolok siñgi kandañ Yesul̄i nand̄iñguk, w̄in end̄i kena nek t̄imbektok indañguk w̄in ḡit̄ik ip t̄imbi taleñguk. T̄imbi manda enlok plon youyoul̄in patak wal̄i bien t̄imbektok end̄i ñ̄ind̄iñ eñguk, “Tukta k̄imlet.” ✧ ²⁹ T̄imbi kwet kambot nolok ḡinañ wain tuk kimb̄iñ w̄il̄imbi, wolok pakuk. W̄ind̄iñda ama nol̄i nepek busuk̄nanen tuk tiañelok no t̄ikembi, wal̄i wain tuk ḡinañ w̄is̄imbi, komba koi hisop wolok bem kusip bañak ḡinañ k̄im̄ipi, man plon k̄im̄il̄im loumbi nañguk. ³⁰ Wain tuk kimb̄iñ w̄in nañbi eñguk, “Ip t̄imba talelak.” W̄ind̄iñ eñ̄ipi, kumbam bium gwasei p̄umbi, kuñgun Kunum Yambattok kiinan k̄im̄ipi k̄im̄iñguk.

³¹ Sandap wolonda Sabat patnandi nain wopum indaup tĩmbĩmbi, Juda amatamdi wolok ti-paĩngĩpaĩngĩle tiĩngĩliĩ. Tĩmbi Juda ama biesili ama kloĩbat plon yandiĩpmĩum pakĩliĩ endok piĩngĩpsiĩ Sabat nainnan yousĩm papatta nandum tuop nĩm tĩmbĩmbi, Pilatoloĩ ñambi nĩngĩliĩ, “Diĩk kindem nandi-nĩmbi, mik amala enbĩmbi, endi endok kesiĩ kwandat wĩli gĩlo-semum platikan kĩmbĩmbi, piĩngĩpsi ep piĩmbi, ep ñawit.” Wĩndiĩ eumbi, Pilatoli mik amala enbĩmbi, ³² endi ama tiĩpet Yesu gĩt yandiĩpgĩliĩ endoĩ ñambi, dama nolok kesi kwandai wĩli gĩloumbi, siĩgi nolok wĩndiĩngot tiĩngĩliĩ. ³³ Tĩmbi Yesuloĩ biĩm kaĩngĩliĩ, wĩn en ikan kĩmĩĩnguk. Wĩndiĩ kaĩbi, endok kesi kwandai nĩm wĩli gĩloĩnguk. ³⁴ Gan mik ama noli bambau kandaĩ basamdi youli tombĩmbi, wolongan wekat gĩt tukti yaliĩmulĩmbi, Yesuli biaĩngan kĩmĩĩnguk wĩn inda-dakleĩnguk.

³⁵ Wĩn siĩdi bo nandi-kiliĩkti tĩneliĩndok nepek wĩn dailiĩngan indaum kaĩngukti wolok gembĩn ipi elak. Endok e-dakle mandan wali biaĩngan tiĩlak, tĩmbi endi manda biaĩngan elak wĩn ikan nandi-talelak. ³⁶ Nepek nek indaĩnguk wali manda youyoliĩn patak wali bien tĩmbektok indaĩnguk. Neta, manda noli ñĩndiĩ elak, “Kwandai no nĩm wĩli gĩlolok,” ✧ ³⁷ tĩmbi no wĩn ñĩndiĩ, “Endi ama youli tomtomĩn enda daut deinekaliĩ.” ✧

Yesu sum gĩnaĩ kĩmĩkiliĩ

(Matayo 27:57-61, Maleko 15:42-47, Luka 23:50-56)

³⁸ Josep Alimatia nanin † endi Yesulok gwaĩngwa no kuĩnguk, gan Juda ama biesila mĩsiĩngukta tĩmbi gitaĩngitak pat-sembiĩnguk. Yesu kĩmĩĩngukta endi Pilatoloĩ ñambi, ñĩndiĩ ni-nandiĩnguk, “Nak Yesulok dalandan kindem tiĩke ñawit ba?” Eumbi nandi-ñĩmumbi, ñam Yesu kloĩbat plon nanin biĩndiĩpi, tiĩke ñaĩnguk. ³⁹ Tĩmbi Nikodemus † damaĩngan tim nola Yesu ña kaĩnguk endi bo biĩnguk. Endi gwasap mĩliĩ kindem walan tiĩpet 30 kilo ba nĩtek kiukiulĩn wĩn ep biĩnguk. ⁴⁰ Ama tiĩpet endi Yesulok dalandan tiĩkembĩ, Juda amali dalandanjiĩlok plon pa taĩ telak wĩn klembi, gwasap endok plon kĩmĩpi, sandum satnindi tĩmĩp imgiĩmĩk.

⁴¹ Yesu kloĩbat plon wĩkiliĩ kwet wolok ñasiĩngan gwatnam kena no pakuk, tĩmbi kena wolok gĩnaĩ sum kawat tombaĩ gĩtikĩn no pakuk, wolok ama dalandan gama no nĩm kĩmĩkĩmĩliĩn. ⁴² Sabat patnandi nain wĩn indaup tĩmbĩmbi, sum ñasiĩngan pakukta tĩmbi endi Yesulok dalandan wolok tiĩke ña kĩmĩpi, sum telak yama masipgiĩmĩk.

20

Yesulok dalandan sum gĩnaĩ nĩm pakuk

(Matayo 28:1-10, Maleko 16:1-8, Luka 24:1-12)

¹ Kena nain kusei kĩmĩkĩmĩliĩnan kwet gama nĩm salaĩliĩmbi, Malia Makdala nanin endi Yesulok sumnan ñambi kaĩnguk, wĩn kawat sum telak yama masimasipmĩn wĩn tiĩke lo tambon kĩmĩliĩm pakuk. ² Wĩndiĩ kaĩbi, woĩnep ñambi, Simon Petlo gĩt gwaĩngwa no Yesuli gĩnaĩli tiĩke-kasileliĩnguk endoĩ ñambi enguk, “Wopumdok dalandan sumnan nanin tiĩke ñambi, delok kĩmĩliĩm patak wĩn nĩndi nĩm nandamiĩ.”

³ Wolongan Petlo gĩt nol endi iset bimbi, sumnan ñandepi ⁴ yakan woĩnep ñaĩngĩmĩk, gan nol wali Petlo maklembi, dama sumnan tomguk. ⁵ Tombi, telak yama pawan mumuĩnembĩ, gĩnaĩ deium loumbi, sandum Yesulok dalandan tĩmĩtiĩmĩliĩn wĩn kaĩnguk, gan gĩnaĩ nĩm loĩnguk. ⁶ Tĩmbi Simon Petloli siĩgi klem bi tombi, sum gĩnaĩ lombi kaĩnguk, wĩn Yesulok kwel kĩnjannan sandumliĩngot pakuk. ⁷ Sandum no

✧ **19:36:** Kisim Bek 12:46, Namba 9:12, Kap 34:20 ✧ **19:37:** Sekeraia 12:10 † **19:38:** Josep Alimatia nanin endi Juda amatamdok kandiĩkĩnĩji ba ama wopum no. (Matayo 27:57, Maleko 15:42, Luka 23:50-51) † **19:39:** Nikodemus endi Juda amatamdok kandiĩkĩnĩji ba ama wopum no. (Yoane 3:1-10, 7:50)

endok kumbam imimɩn walɩ dɩwɩn no gɩt nɩm pakuk. Tambo sandum wɩn engan kwasanembi, giɩngiɩgan kɩmɩlɩm pakuk. ⁸ Tɩmbi gwaɩgwa dama sumnan tomguk endɩ wɩndɩɩngot gɩnaɩ lombi, nepenepek gɩtɩk wɩn kaɩbi, Yesu mɩlakuk wɩn nandɩ-kwambiɩn daɩguk. ⁹ (Nain wolonda endɩ Kunum Yambattok mandanɩ Mesialɩ kɩmnan nanin mɩlalektok elak wɩn gama nɩm nandɩ-tomgɩlɩɩn.)

*Yesulɩ Malia Makdala nanin endoɩ indaɩguk
(Maleko 16:9-11)*

¹⁰ Tɩmbi gwaɩgwa tɩpet endɩ isetnan undane ñaɩgɩmɩk, ¹¹ gan Malia Makdala nanin endɩ sumnan undane bi tom papi, pawan ipi, kut-blamblan eɩguk. Tɩɩɩpi mumuɩembi, sum gɩnaɩ deium loumbi, ¹² eɩalo tɩpet dasindasinjet satnin wɩn yambiɩnguk. Endɩ Yesulok kwel kɩnjannan pipakɩmɩk, noli kumbam kandaɩ pilɩmbi, noli kesɩi kandaɩ pipakuk. ¹³ Pipapi nɩɩgɩmɩk, “Tam, dɩk neta kut-blamblan elaɩ?” Eumbi enguk, “Nokok Wopumnalok dalandan tɩke ñam, delok kɩmɩlɩm patak wɩn nɩm nandɩlet.” ¹⁴ Wɩndɩɩn eɩɩpi undanembi, Yesu siɩgi kandaɩ ilɩmbi kaɩguk, gan endɩ en gama nɩm ka-nandɩ-tomguk. ¹⁵ Tɩmbi Yesulɩ nɩ-kaɩbi eɩguk, “Tam, dɩk neta kut-blamblan elaɩ? Ba ninda lonjɩlaɩ?” Nɩ-kaumbi, Malialɩ “Kena kandɩkɩe ama kalet” wɩndɩɩn nandɩmbi nɩɩguk, “Ama wopum. Tɩkap dɩk ñalɩ tɩke ñaɩnaɩda, nanbi nandɩmbi, dɩk kwet delok kɩmɩlaɩnan ñambi, natna tɩke ñam kɩndit tapliutet.”

¹⁶ Tɩmbi Yesulɩ Malialok koi kɩtɩumbi, endɩ tɩkɩle ka-nandɩ-tombi, Juda mandanjɩnan “Rabonai” nɩɩguk. (Wɩn nɩnɩlok mandanɩnan ‘Nokok nandautna’.) ¹⁷ Malialɩ Yesula wɩndɩɩn kɩtɩmbi, tɩke-kaumbi, Yesulɩ nɩɩguk, “Nambɩk bi! Nak gama Bepnaloiɩ nɩm undane loɩgut, wala tɩmbi nombo nɩm nep kawɩɩn. Dɩk nokok kwayanailoiɩ * ñambi, ñɩndɩɩn enbekaɩn, ‘Wɩn nokok Betna gɩt sɩndok Bepsi, nokok Yambatna gɩt sɩndok Yambatsɩ, nak endoɩ undane loupɩ tɩlet.’ ” ¹⁸ Tɩmbi Malia Makdala nanin endɩ Yesulok gwaɩgwaɩiiloɩ ña tombi enguk, “Nak Wopum ip kat” embi, Yesulɩ manda nɩɩguk wɩn wakan kasat tɩ-semumbi nandɩɩgɩlɩɩn.

*Yesulɩ gwaɩgwaɩiiloɩ inda sembi tɩ-semguk
(Matayo 28:16-20, Maleko 16:14-18, Luka 24:36-49)*

¹⁹ Kena nain kusei kɩmɩkɩmɩlɩnan sandap wolonda kwet kɩlɩm eumbi, Yesulok gwaɩgwaɩiili kɩmɩn tɩ-pakɩlɩɩn. Endɩ Juda ama biesɩla mɩsɩɩgɩlɩɩnda tɩmbi it yama kekak tɩ sip kwambiɩn da-talembe pakɩlɩɩn. Paliɩɩlɩmbi, Yesu en boɩgɩpsɩnan indam ipi enguk, “Busuk pat-samun.” ²⁰ Wɩndɩɩn e-talembe, enlok kii bim tɩpet wakɩt bambau gilɩn daut semumbi, endɩ Wopum en wakan wɩn ka-nandɩ-tom sɩnɩk tambɩ, sɩlɩsɩlɩlɩ tokɩe-semguk. ²¹ Tɩmbi Yesulɩ bɩndambo enguk, “Busuk pat-samun. Beptɩ nak nanɩ-mukuk, wɩndɩɩngangot nak bo sɩndɩ sani-mutet.” ²² Wɩndɩɩn e-talembe, man woɩlɩ ep pendɩpi enguk, “Sɩndok gɩnaɩjɩ gɩnaɩ Dɩndɩm Woɩ kasɩlewɩt! Kasɩle-talemek, ²³ Woɩ walɩ daut samlak, wɩn Kunum Yambattɩ ama nolok yomɩn biɩmɩɩnguk ba nɩm, tɩmbi wolok tuop sɩndɩ amatamda kɩndem ñɩndɩɩn enɩ-dakle-semnekalɩɩn, ‘Yomjɩlok mɩlap wɩn wiat-taletalen,’ ba ‘Yomjɩlok mɩlap wɩn kɩmɩlɩm pat-samlak.’ ”

²⁴ Yesulɩ inda-semguk wolonda endok gwaɩgwaɩi 12 endoɩnan nanin no koi Tomas (koi no Didimus) endɩ nolii gɩt nɩm pakuk. ²⁵ Nɩm pakukta, endok noliiɩ ñɩndɩɩn nɩɩgɩlɩɩn, “Nɩndɩ Wopum kaɩgɩmɩɩn!” Gan endɩ enguk, “Tɩkap nak dautnalɩ biliɩdok gil endok kii bim plon nɩm kautat, tɩmbi kɩtna nɩɩnaɩlɩ kii bim wandan gɩnaɩnan nɩm suaeutat, tɩmbi bambau wanda wɩn nɩm tɩke-kautatta, sɩndɩ nek eaɩ wɩn nak nɩm sɩnɩk nandɩ-kwambiɩn dautat.”

²⁶ Sande noɩgan taleumbi, gwaɩgwali bɩndambo it gɩnaɩnan kɩmɩn tɩmbɩmbi, Tomasɩ en gɩta yakan pakɩlɩɩn. Endɩ yama kekak tɩ sip kwambiɩn da-talembe pakɩlɩɩn,

* **20:17:** Yesulɩ enlok kwayaɩiila eɩguk, wɩn endɩ gwaɩgwaɩiilok plon e-yout tɩnguk.

ganmek Yesulí b̄indambo boñḡips̄inan b̄i indam ipi enguk, “Busuk pat-samun.”
²⁷ W̄ind̄iñ eñ̄ipi, Tomasla kii bim daul̄im̄mbi n̄iñguk, “K̄ika n̄iñañ k̄itna gil plon k̄im̄ipi, k̄itna ka! T̄imbi k̄ika kot suapi, nokok bambatna t̄ike-nand̄i! D̄ik nand̄i-bend̄i nombo n̄im t̄imbekañ, tambo nak kaik patet w̄in nand̄i-kwamb̄iñ daukañ!”
²⁸ Eumbi tambane n̄iñguk, “D̄ik nokok Wopumna ḡit Yambatna.” ²⁹ Eumbi, Yesulí n̄iñguk, “Ba d̄ik namb̄ilañda t̄imbi nand̄i-k̄il̄ikt̄i t̄i-namañ, end̄i Bepnalok dainan amatam d̄iw̄in yapma kle pakañ.”

Kusei nekta pepa ñ̄in youyoul̄in patak

³⁰ Yesulí gwañgwañiilok daus̄inan jimba kundit d̄iw̄in asupgan t̄iñguk, gan w̄in pepa ñ̄olok ḡinañnan n̄im youyoul̄in patak. ³¹ Gan kundit youyoul̄in patak wal̄i kusei ñ̄ind̄iñda youyoul̄in: s̄ind̄i manda ñ̄in pinat nand̄i t̄imbi, Yesu en Mesia, Kunum Yambattok N̄iñañ, w̄in nand̄i-kwamb̄iñ danekal̄iñ, t̄imbi nand̄i-kwamb̄iñ dañ̄ipi, endok ḡiñḡit̄ñii kuañda t̄imbi kuñgu s̄is̄in̄ik w̄in kas̄ilenekal̄iñ.

21

Yesulí tuk gwañ baliliñnan gwañgwañiiloñ inda-semguk

¹ Yesulí gwañgwañiiloñ dama Jerusalem inda-semguk, wolok siñgi kandañ end̄i b̄indambo Galili kwelan tuk gwañ koi Taibelias wolok inda-semguk. W̄in ñ̄ind̄iñ:
² Simon Petlo, Tomas (endok koi no Didimus) ḡit Natanael Kana it kwet Galili kwelan nanin, wak̄it Sebedilok n̄iñañiit t̄ipet ba Yesulok gwañgwañiit t̄ipet no yakan k̄im̄in t̄i-pak̄il̄iñ. ³ Pal̄iñ̄il̄imbi, Simon Petloli noliila enguk, “Nak m̄ikbalak lolonj̄ila ñ̄autet.” Eumbi n̄iñḡil̄iñ, “N̄ind̄i d̄ik̄ita yakan ñ̄anetam̄iñ.” W̄ind̄iñ embi, walinin p̄im ñ̄ambi, k̄ikeñ plon lom ñ̄ambi, m̄ikbalak l̄ik tiatia kena t̄iñḡil̄iñ, gan tim ombap wolonda m̄ikbalak no n̄im epḡil̄iñ.

⁴ Kwet salaup t̄imb̄imbi, gwañgwañiil̄i Yesu k̄inanjatnan pal̄imbi kañḡil̄iñ, gan end̄i en Yesu w̄in n̄im ka-nand̄i-tomḡil̄iñ. ⁵ T̄imbi Yesulí k̄it̄i-sembi enguk, “Notnai! Ba s̄ind̄i m̄ikbalak no n̄im epm̄il̄iñ ba?” Eumbi, “N̄im epm̄am̄iñ” w̄ind̄iñ n̄imb̄imbi, ⁶ end̄i enguk, “Ale. L̄iks̄i k̄ikeñ k̄it d̄ind̄im kandañ kol̄i p̄umbi epnetañ.” Eumbi, end̄i b̄indambo l̄ik w̄in kol̄i p̄umbi, m̄ikbalak asup epḡil̄iñda t̄imbi l̄ik w̄in tiañeum k̄ikeñ plon lamb̄ilamb̄ilok tuop n̄im.

⁷ Wolongan Yesulí gwañgwa ḡinañli t̄ike-kas̄ileañguk end̄i Petlola ñ̄ind̄iñ n̄iñguk, “W̄in Wopum engan!” Simon Petloli manda “Wopum” w̄ind̄iñ nand̄imbi, dasindasin kiund̄ip biñguk w̄in t̄ike dasimbi, Yesuloñ ñ̄aupi, tuk gwañ ḡinañ d̄ikokuk. ⁸ T̄imbi gwañgwa d̄iw̄ind̄i Petlo k̄ikeñ plon klembi, m̄ikbalak l̄ik tok̄ñetok̄ñen w̄in tiañembi, k̄inanjatnan b̄i tomḡil̄iñ. Kwet w̄in mayañgan s̄in̄ik n̄im, 100 mita ba n̄itek wolok tuop. ⁹ K̄inanjatnan p̄imbi, komba d̄i-papal kañḡil̄iñ, t̄imbi komba galk plon m̄ikbalak wak̄it plaua nanañ d̄iw̄in pal̄imbi kañḡil̄iñ. ¹⁰ T̄imbi Yesulí enguk, “M̄ikbalak komb̄ikan epm̄il̄iñ d̄iw̄in ep b̄iw̄it!” ¹¹ Eumbi, Simon Petloli k̄ikeñ plon lombi, m̄ikbalak l̄ik tiañeumbi, tuk pawan k̄inanjatnan lamb̄iñguk. M̄ikbalak wopum s̄in̄ik 153 ḡit̄ik wal̄i p̄i l̄ik t̄imb̄i tok̄ñeñḡil̄iñ, ganmek l̄ik wal̄i n̄im blañganeñguk.

¹² T̄imbi Yesulí b̄im, nanañ nanel̄iñdok enguk. Gwañgwañiil̄i en Wopum w̄in ip nand̄iñm̄iñḡil̄iñda t̄imbi, end̄i ḡit̄ik wal̄i “D̄ik nin?” w̄ind̄iñ n̄i-nand̄inep m̄is̄iñḡil̄iñ. ¹³ T̄imbi Yesulí b̄imbi, plaua wak̄it m̄ikbalak epbi, emumbi nañḡil̄iñ.

¹⁴ Yesulí k̄imnan nanin m̄ilakuk wolok siñgi kandañ end̄i gwañgwañiiloñ w̄ind̄iñ inda-semumbi, nain t̄ipet ḡit no t̄iñguk.

Yesulí Petlola endok ḡiñḡit̄ñii yamb̄i-d̄ik̄ñeuktok n̄iñguk

¹⁵ Nanañ nanbi taleumbi, Yesuli Simon Petlo ni-nandimbi eñguk, “Simon Yoanelok niñañ, dik nokok gwañgwanai diwin ñin yapma klembi, ginañgalí nak nep kasile-sinik talañ ba?” Eumbi niñguk, “Timbi, Wopum, nak ginañnalí dik gep kasilelet win dik ip nandilañ.” Wíndiñ eumbi, Yesuli enlok giñgítñiilok plon Petlola ñíndiñ niñguk, “Nokok sipsip niñanai ep towi ti-ta-kuukañ.”

¹⁶ Timbi bindambo ni-nandumbi, nain tipet tiñguk, “Simon Yoanelok niñañ, dik ginañgalí nak nep kasile-sinik talañ ba?” Eumbi niñguk, “Timbi, Wopum, nak ginañnalí dik gep kasilelet win dik ip nandilañ.” Wíndiñ eumbi niñguk, “Nokok sipsipnai yambi-dikñe ti-ta-kuukañ.”

¹⁷ Timbi bindambo ni-nandumbi, nain tipet git no tiñguk, “Simon Yoanelok niñañ, dik ginañgalí nak nep kasilelañ ba?” Yesuli “Dik ginañgalí nak nep kasilelañ ba?” wíndiñ eumbi, nain tipet git no tiñgukta timbi, Petlolí ginañ kolaumbi niñguk, “Wopum, dik nepek gitik ip nandi-talembi, nak ginañnalí dik gep kasilelet win nambí-nandilañ.” Eumbi, Yesuli niñguk, “Nokok sipsipnai ep towi ti-ta-kuukañ. ¹⁸ Win biañgan timbekañ.

Timbi nak ñíndiñ ganba nandi. Dik sim plon papi, ditnañgan biñgwílap tembi, delok ñaupi nandiñiñguñ wolok tuopkan samasamakgan ñaliñguñ, gan dik gílik timbekañ nain wolonda dik kika tike-loumbi, nimbek noli gep topmbi, kwet nim ñañalok nandi-galk talañnan ganañgílimbi ñaukañ.” ¹⁹ (Yesuli wíndiñ embi, Petlolí Kunum Yambattok koi giñgít míuktok telak nittek plon kimbekak win timbi inda-dakleñguk.) Timbi yousimbi, ñíndiñ niñguk, “Dik nak nep kle-kuukañ.”

Pepa ñin youkuk endok mandan

²⁰ Timbi Petlolí tambanem kañguk, win Yesuli gwañgwa nin ginañlí tike-kasileñguk endi ep klem biñguk. (Endi gwílattok nanañ yakan na-pakíliñ, wolonda gwañgwa walí wakan Yesulok plon panjañganembi ni-nandimbi eñguk, “Wopum, win nindi sinik dik kanjikkailok kisinan gapilekak?”) ²¹ Petlolí gwañgwa win kañbi, Yesu ni-nandimbi eñguk, “Wopum, ama ñolok kandañ nittek indañmekak?” ²² Eumbi niñguk, “Tikap nak undanem bi tombetat, endi wolok tuop yousimbi kuuktok nandiñmetta, walí dikok nepek nim. Dikta nak nep kle-kuukañ.”

²³ Timbi manda walí Yesu kimit-kle-kuañgíliñ endok boñgípsinan sapañeumbi, ama walí nim kimbekak wíndiñ nandiñgíliñ. Gan Yesuli Petlola ñíndiñ nim nimbi eñguk, “Gwañgwa walí nim kimbekak.” Tambo endi ñíndiñgot eñguk, “Tikap nak undanem bi tombetat, endi wolok tuop yousimbi kuuktok nandiñmetta, walí dikok nepek nim.”

²⁴ Gwañgwa walí wakan nepek gitik wolok gembin ipi, ñolok yout-talelak. Timbi nindi mandan youkuk wala nandina biañgan sinik tilak.

²⁵ Yesuli kundit kusei kusei asup diwin no wakít tiñguk. Timbi nak ñíndiñ nandiñlet: nindi kundit gitíñgítik win youtnamda, pepa asup sinik indaumbi, nindi kwet tuop tuop pepa gitik win kimitneñdok kwet lonjineñ.